Sveučilište u Zagrebu

Arhitektonski fakultet

Kristina Perkov

URBANISTIČKI MODELI PREOBRAZBE I INTEGRACIJE PROSTORA VOJARNI GRADA ŠIBENIKA

DOKTORSKI RAD

Mentor:
Prof. emer. dr. sc. Tihomir Jukić

Zagreb, 2026.

Sveučilište u Zagrebu

Faculty of Architecture

Kristina Perkov

URBAN PLANNING MODELS FOR TRANSFORMATION AND INTEGRATION OF MILITARY BARRACK SITES WITHIN THE CITY OF ŠIBENIK

DOCTORAL DISSERTATION

Supervisor:
Prof. Emer. Tihomir Jukić, PhD

Zagreb, 2026.

Informacije o mentoru

Profesor emeritus dr. sc. Tihomir Jukić diplomirani je inženjer arhitekture i doktor tehničkih znanosti, znanstveni savjetnik, profesor emeritus na Katedri za urbanizam, prostorno planiranje i pejsažnu arhitekturu Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu.

Profesor Jukić završio je dva poslijediplomska studija, Urbanizam i prostorno planiranje na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu te Urban Survey na međunarodnom Poslijediplomskom studiju I. T. C. u Enschedeu, Nizozemska. Godine 1998. obranio je doktorsku disertaciju pod naslovom Strukturalne promjene rubnih dijelova grada – prilog proučavanju urbanističkog razvoja Zagreba.

Kontinuirani angažman prof. Jukića podjednako je zastupljen na znanstvenom, stručnom i odgojno-obrazovnom, tj. edukativnom području. To uključuje širok raspon tema različitog značenja i različitih mjerila počevši od urbanizma i prostornog planiranja, preko sagledavanja suvremenih preobrazbi grada, do interdisciplinarnog sagledavanja teme javnog prostora.

Njegova stručna posvećenost izražavala se kroz ulogu voditelja Kabineta za urbanizam te kao predavača na kolegijima usmjerenima prema teoriji urbanizma i preobrazbi urbanih područja. Edukaciju studenata povezuje s jedne strane sa znanstveno-istraživačkim radom, a s duge strane s urbanističkom i arhitektonskom praksom kako bi studenti spoznali sve aspekte teme koju istražuju, a sve u suradnji s lokalnom zajednicom.

Značajan doprinos ostvario je i u poticanju interdisciplinarnog sagledavanja javnog prostora u gradovima i javnog prostora uopće. Interdisciplinarni pristup i suradnju provodi na više razina, a sam pristup temelji se upravo na intenzivnom povezivanju triju navedenih komponenti: edukacije, znanstvenog-istraživačkog rada i primjene u praksi.

U dva mandata obnašao je dužnost prodekana za znanost na Arhitektonskom fakultetu te je bio aktivno uključen u pokretanje novih doktorskih i specijalističkih poslijediplomskih studija. Predavao je na doktorskom studiju Arhitektura i urbanizam te na Sveučilišnom poslijediplomskom studiju Upravljanje gradom.

Osim pedagoškim, bavi se stručnim i znanstvenim radom. Samostalno ili u timu sudjeluje na izradi pedesetak urbanističkih studija, prostornih i urbanističkih planova i urbanističkih projekata. U njegovu portfoliju ističe se osam nagrada osvojenih na arhitektonsko-urbanističkim natječajima, od toga šest prvih. Njegova predanost prepoznata je i kroz nagrade

za arhitekturu i urbanizam EX AEQUO na 16. Slavonskom biennalu 1998. godine, a dva puta zaredom dobitnik je nagrade za arhitekturu i turizam Artur (2014, 2015) za promicanje razvoja lokalne zajednice i doprinose kvaliteti turističkog prostora. Hrvatska komora arhitekata dodijelila mu je 2024. godine, na Danima arhitekata 8.0, Medalju za planiranje prostora za izniman doprinos kulturi planiranja, a iste je godine dobio i Nagradu Grada Zagreba

U dva razdoblja zaredom bio je voditelj znanstvenog projekta Preobrazba, identitet i održiv razvoj suvremenoga hrvatskog grada. Kao istraživač sudjelovao je na znanstvenom projektu *Heritage Urbanism* (HERU) koji je financirala Hrvatska zaklada za znanost. Kao istraživač surađivao je i na međunarodnim projektima: *International scientific project* (ICAM project) *A Partnership for Sustainable Rural Economic Revitalization in Croatia*, University of Georgia, University of Zagreb; SINERGI *Social Integration through Urban Growth Strategies* (2014-2016); *International Tempus project Reform des Architektonischen Curriculums in Kroatien* JEP-19107 (2004-2009), kao i na međunarodnom istraživačkom projektu Slovensko-hrvatski bilateralni projekti (IPS-2020-01-7036) Hrvatske zaklade za znanost: *Kvaliteta života u stambenim naseljima iz socijalističkog i postsocijalističkog razdoblja: komparativna analiza između Slovenije i Hrvatske* – HESC (2020-2023).

Objavio je velik broj znanstvenih i stručnih radova, među kojima se ističe pet autorskih knjiga, 11 uredničkih knjiga, od kojih šest priručnika, 14 poglavlja u knjigama, 32 znanstvena rada, 20 radova objavljenih u časopisima, 18 sažetaka sa skupova, osam stručnih radova, a sudjelovao je u izradi brojnih stručnih studija i prostornih planova.

Njegov rad u struci izrazito je zapažen i u javnosti. U Hrvatskoj komori arhitekata bio je predsjednik Područnog odbora HKA Zagreb (2016-2020) kao i član Odbora za urbanizam (2012-2016; 2016-2020), na početku znanstvene karijere bio je član Znanstvenog vijeća za daljinska istraživanja i fotointerpretaciju pri HAZU-u, član je Područnog znanstvenog vijeća za tehničke znanosti Nacionalnog vijeća za znanost (2009), tajnik Odjela arhitekture i urbanizma pri Akademiji tehničkih znanosti te redoviti član Akademije tehničkih znanosti Hrvatske. Od godine 2020. član je Savjeta Grada Zagreba za obnovu Zagreba nakon potresa, član Partnerskog vijeća Grada Zagreba za izradu, praćenje i vrednovanje Razvojne strategije Grada Zagreba ZagrebPlan (2016-2021), a od 2021. do 2022. bio je dopredsjednik Savjeta za prostorno uređenje Ministarstva prostornog uređenja, graditeljstva i državne imovine.

e-mail: tjukic@arhitekt.hr
Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Kačićeva 26, HR-10 000 Zagreb, Hrvatska

Zahvale

Slijedi popis ljudi kojima dugujem i želim izraziti svoju duboku zahvalnost. Bez njihove podrške ova doktorska disertacija ne bi bila moguća.

Prije svega, zahvaljujem svojoj obitelji i prijateljima na bezuvjetnoj podršci i ljubavi te kolegama na podršci i razumijevanju tijekom izrade ovog rada.

Posebnu zahvalnost dugujem profesoru emeritusu dr. sc. Tihomiru Jukiću, koji mi je od prvog dana bio pedagoški, mentorski i ljudski autoritet. Njegova formativna uloga u mom stručnom i akademskom razvoju bila je neizmjerno važna, a njegovo usmjeravanje prema užim znanstvenim i stručnim područjima imalo je presudan utjecaj na moj rad. Hvala mu na beskrajnom strpljenju tijekom mog često nelinearnog procesa izrade disertacije i akademskih izazova. Svjesna sam da sam nerijetko bila zahtjevna, no unatoč tome nastavio me podržavati i ohrabrivati. Njegov humani pristup te ljubav prema urbanizmu i planiranju dodatno su pojačali moj entuzijazam za završetak disertacije. Od srca mu hvala!

Zahvaljujem članovima Povjerenstva za ocjenu rada, profesorici Sanji Gašparović, profesoru Krunoslavu Šmitu i znanstvenoj savjetnici Jasenki Kranjčević, kao i docentici Morani Pap, koja je sudjelovala u ranijoj fazi ocjene rada. Njihovi savjeti i smjernice bili su iznimno važni u završnoj fazi izrade doktorata.

Hvala kolegama i prijateljima, posebice profesoru emeritusu dr. sc. Srečku Peganu, čije su riječi podrške tijekom svih godina doktorskog studija bile od neprocjenjive važnosti.

Veliku zahvalnost dugujem Ani Sopini, koja o mom doktoratu zna više nego što je možda željela, te Ivi Kostešić, Ani Mrđi i Marku Rukavini. Uvijek sam mogla računati na njihovu pomoć. Također, iskreno zahvaljujem Jasminki, Ivanu, Jeri, Luki i Boži, koji su mi stalni izvor inspiracije i motivacije, kao i Marini, Neri, Filipu i Eni Katarini, koji su me neumorno podsjećali da je vrijeme da napokon završim ovaj doktorat.

Posebnu zahvalu upućujem Emilu Jurcanu, glavnom "krivcu" za odabir teme. Ključan je bio naš susret na kongresu *Grad postkapitalizma* u kolovozu 2009. godine u Puli, koji je usmjerio moj interes prema preobrazbi i integraciji vojnih prostora u gradove. Zahvaljujem i Kruni Kardovu, čije je istraživanje bilo presudno za razumijevanje šireg društvenog konteksta ove teme. Budući da su mi strukovni i društveni kontekst oduvijek bili iznimno važni, njihov je rad bio značajan i za oblikovanje ove doktorske disertacije.

Zahvaljujem kolegicama i kolegama Ana-Mariji Zubović, Damiru Lučevu, Petru Mišuri, Lani Stipičić, Stjepanu Gveriću, Karmeli Maren, Josipu Paviću, Andriji Nakiću, Silviju Bašiću, Petru Kozini, Barbari Peranić te svim ostalim kolegama iz institucija i odjela županija te gradova Šibenika, Zadra i Pule. Bez njihova iznimnog osobnog angažmana ne bih mogla doći do potrebnih podataka. Njihova kolegijalnost i susretljivost bili su neprocjenjivi.

Hvala i studentima. Vi ste mi od samog početka bili i ostali najveća motivacija za rast.

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Sveučilište u Zagrebu — Doktorska disertacija
Arhitektonski fakultet

Naslov rada:	**Urbanistički modeli preobrazbe i integracije prostora vojarni grada Šibenika**
Ime i prezime:	Kristina Perkov, mag. ing. arch.
Mjesto i datum rođenja:	Šibenik, 17. 06. 1986.
Diplomirala:	Sveučilište u Zagrebu, 2013.
Zaposlenje:	Javna ustanova Zavod za prostorno uređenje Šibensko-kninske županije
Mentor:	Prof. emer. dr. sc. Tihomir Jukić, dipl. ing. arh.
Ustanova izrade rada:	Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Doktorski znanstveni studij Arhitektura i urbanizam
Znanstveno područje:	Tehničke znanosti – polje Arhitektura i urbanizam
Podaci o radu:	278 stranica rada, 198 stranica dodatnih dijelova rada, 55 ilustracija, od čega 6 povijesnih karata, 7 digitalnih karata, 9 tematskih karata, 26 dijagrama, 34 tablice, 226 bibliografskih jedinica, 112 bilješki

POSTUPAK STJECANJA ZNANSTVENOG NASLOVA

Prihvaćanje naslova doktorske disertacije i imenovanje mentora:
Elektronička sjednica Fakultetskog vijeća Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 16. lipnja 2020.
Mentor:
Prof. emer. dr. sc. Tihomir Jukić, dipl. ing. arh.

Prihvaćanje izvješća mentora o završenoj doktorskoj disertaciji i imenovanje povjerenstva za obranu rada:
587. redovita sjednica Fakultetskog vijeća Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 16. srpnja 2024.
Povjerenstvo za ocjenu rada:
Prof. dr. sc. Sanja Gašparović
Doc. dr. sc. Morana Pap
Dr. sc. Jasenka Kranjčević

Prihvaćanje molbe doc. dr. sc. Morane Pap za izuzimanje iz Povjerenstva za ocjenu doktorskog rada i imenovanje novog člana povjerenstva za obranu rada:
594. redovita sjednica Fakultetskog vijeća Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 25. ožujka 2025.
Povjerenstvo za ocjenu rada:
Prof. dr. sc. Sanja Gašparović
Prof. dr. sc. Krunoslav Šmit
Dr. sc. Jasenka Kranjčević

Prihvaćanje izvješća povjerenstva za ocjenu doktorske disertacije i imenovanje povjerenstva za obranu rada:
608. redovita sjednica Fakultetskog vijeća Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 16. srpnja 2026.
Povjerenstvo za obranu rada:
Prof. dr. sc. Sanja Gašparović, predsjednica
Prof. dr. sc. Krunoslav Šmit, član
Dr. sc. Jasenka Kranjčević, Institut za turizam, Zagreb

Mjesto i datum obrane doktorske disertacije:
Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, rujan 2026.

Sažetak

Doktorska disertacija pod naslovom *Urbanistički modeli preobrazbe i integracije prostora vojarni grada Šibenika* istražuje procese preobrazbe i urbane integracije prostora vojarni iz motrišta urbanizma i prostornog planiranja. Prostori vojarni sagledavaju se u kontekstu vojnih brownfield prostora, pri čemu njihova prostorna i funkcionalna obilježja, položaj, vlasničke i upravljačke okolnosti te prostornoplanski status utječu na mogućnosti njihove prenamjene, preobrazbe i uključivanja u gradski sustav.

Cilj istraživanja bio je utvrditi obilježja i čimbenike relevantne za preobrazbu prostora vojarni, definirati kriterije za vrednovanje potencijala preobrazbe, utvrditi urbanističke modele preobrazbe te vrednovati stupanj urbane integracije. Metodološki okvir razvijen je temeljem analize znanstvene i stručne literature, relevantnih dokumenata i prostornoplanske dokumentacije te terenskih istraživanja. Empirijsko istraživanje obuhvatilo je 39 vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli, od kojih 11 u Šibeniku te po 14 u Zadru i Puli. Za vrednovanje potencijala preobrazbe utvrđeno je jedanaest kontekstualnih, lokacijskih i prostornoplanskih kriterija.

Rezultati istraživanja obuhvaćaju tipologiju vojnih prostora prema vremenu nastanka i funkciji, utvrđivanje njihovih prostornih obilježja te prepoznavanje razvojnih potencijala i ograničenja, obrazaca i trendova u procesima preobrazbe. Temeljem vrednovanja i usporedne analize 39 vojnih lokacija utvrđeno je sedam urbanističkih modela preobrazbe. Na jedanaest prostora vojarni grada Šibenika zasebno je vrednovana urbana integracija kroz pet kategorija: morfološku, funkcionalnu, prometnu, javno-prostornu i društveno-upravljačku. Rezultati pokazuju da mogućnosti i dinamika preobrazbe proizlaze iz međuodnosa više čimbenika te da promjena namjene i dovršenost preobrazbe same po sebi ne određuju stupanj urbane integracije.

Izvorni znanstveni doprinos istraživanja proizlazi iz razvoja i empirijske provjere metodološkog okvira koji povezuje vrednovanje potencijala preobrazbe, utvrđivanje urbanističkih modela preobrazbe i vrednovanje urbane integracije. Doprinos predstavlja i Katalog 39 vojnih lokacija kao metodološki instrument i izvorna empirijska baza istraživanja. Razvijeni metodološki okvir primjenjiv je pri analizi prostora, vrednovanju razvojnih potencijala, izradi stručnih i planskih podloga te urbanističkom i prostornoplanskom odlučivanju.

Prošireni sažetak

Doktorski rad istražuje procese preobrazbe i urbane integracije prostora vojarni iz motrišta urbanizma i prostornog planiranja te njihov odnos prema prostornom razvoju grada. Prostori vojarni promatraju se kao posebna skupina vojnih prostora koja nakon prestanka ili smanjenja vojne funkcije može predstavljati značajan prostorni i razvojni potencijal grada.

Potreba za doktorskim istraživanjem temelji se na: 1) analizi stanja, korištenja i procesa preobrazbe vojnih prostora u Hrvatskoj, 2) stručnim i znanstvenim načelima i ciljevima utvrđenim međunarodnim i nacionalnim dokumentima povezanima s prostornim i urbanističkim planiranjem te upravljanjem vojnim prostorima i 3) dosadašnjim istraživanjima procesa preobrazbe i integracije prostora vojarni u gradovima iz urbanističkog i prostornoplanerskog motrišta.

Istraživanje je usmjereno na hrvatske obalne gradove, a za empirijsko istraživanje odabrani su Šibenik, Zadar i Pula, koji omogućuju usporedbu različitih prostornih obilježja i pristupa preobrazbi vojnih prostora. Obuhvaćeno je ukupno 39 vojnih lokacija različitog statusa korištenja i preobrazbe. Odabir lokacija temeljio se na funkcionalnom obilježju smještaja vojnog osoblja, kao jednoj od temeljnih funkcija vojarne. Većinu uzorka čine vojarne, ukupno 32 lokacije, dok je obuhvaćeno i pet vojnih skladišta te jedna lokacija vojne policije, za koje je utvrđeno da su unutar svojega prostornog obuhvata sadržavale prostore za smještaj vojnog osoblja. Analiziran je i jedan veći vojni kompleks koji obuhvaća više prostora vojarni i drugih vojnih sadržaja.

Istraživanje se temelji na analizi znanstvene i stručne literature, međunarodnih i nacionalnih dokumenata, prostornoplanske dokumentacije, arhivske i kartografske građe te terenskim istraživanjima. Na 39 vojnih lokacija provedena je usporedna analiza temeljem prethodno utvrđenih kriterija za vrednovanje potencijala preobrazbe, a rezultati su poslužili za utvrđivanje urbanističkih modela preobrazbe. Na jedanaest prostora vojarni grada Šibenika metodološki je okvir dodatno razrađen zasebnim vrednovanjem urbane integracije. Razvijeni pristup tako povezuje vrednovanje potencijala preobrazbe, utvrđivanje karakterističnih modela preobrazbe i vrednovanje ostvarenog stupnja urbane integracije te pridonosi boljem razumijevanju odnosa prostora vojarni i razvoja grada.

Glavni cilj istraživanja jest utvrditi obilježja i čimbenike relevantne za preobrazbu prostora vojarni, definirati kriterije za vrednovanje njihova potencijala preobrazbe, utvrditi urbanističke

modele preobrazbe te vrednovati stupanj urbane integracije. Rezultati istraživanja pritom mogu poslužiti kao metodološka podloga za vrednovanje prostora vojarni te urbanističko i prostornoplanersko odlučivanje. Prostori vojarni sagledavaju se kao razvojni resurs koji može pridonijeti održivom razvoju i kvaliteti gradskog prostora.

Istraživački postupak razvijan je kroz nekoliko međusobno povezanih koraka. U teorijskom dijelu razmotreni su suvremeni procesi preobrazbe gradova i brownfield područja te razvoj, obilježja i procesi prenamjene vojnih prostora. Na temelju teorijskih polazišta i analize primjera utvrđeni su čimbenici relevantni za preobrazbu prostora vojarni te sustav kriterija za vrednovanje njihova potencijala preobrazbe. Slijedila je kataloška obrada i usporedna analiza 39 vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli, na temelju koje su prepoznati obrasci i trendovi u procesima preobrazbe te utvrđeni urbanistički modeli preobrazbe. Na jedanaest prostora vojarni grada Šibenika metodološki je okvir dodatno razrađen zasebnim vrednovanjem urbane integracije, a dobiveni rezultati poslužili su kao osnova za oblikovanje smjernica za urbanističko i prostorno planiranje.

Struktura doktorskog rada podijeljena je u tri osnovne cjeline: uvodnu, istraživačku i zaključnu. Uvodna cjelina obuhvaća prva tri poglavlja. U prvom su poglavlju obrazloženi istraživački problem i polazišta istraživanja, definirani temeljni pojmovi te utvrđeni ciljevi, istraživačka pitanja, hipoteze, znanstvenoistraživačke metode i očekivani znanstveni doprinos. Drugo i treće poglavlje uspostavljaju teorijski okvir dviju temeljnih tema rada: planiranja i preobrazbe grada te vojnih prostora. Razmotreni su suvremeni procesi urbanih preobrazbi i brownfield područja, međunarodni i nacionalni planerski okvir, razvoj i tipologija vojnih prostora, promjene uloge vojske u društvu, procesi demilitarizacije te prostornoplanski i upravljački kontekst njihove prenamjene i preobrazbe.

Istraživačka cjelina obuhvaća poglavlja od četvrtog do devetog. U četvrtom poglavlju analizirani su međunarodni i hrvatski primjeri dobre prakse te strategije preobrazbe napuštenih vojnih lokacija, s naglaskom na planerske i upravljačke pristupe, participaciju i privremeno korištenje prostora. U petom poglavlju utvrđeni su prostorni čimbenici relevantni za preobrazbu prostora vojarni te jedanaest kontekstualnih, lokacijskih i prostornoplanskih kriterija za vrednovanje njihova potencijala preobrazbe. Šesto poglavlje donosi usporedni pregled povijesnog, vojnog i prostornoplanskog razvoja Šibenika, Zadra i Pule, dok je u sedmom poglavlju temeljem Kataloga provedena usporedna analiza 39 vojnih lokacija prema prethodno utvrđenim kriterijima. Rezultati analize omogućili su prepoznavanje razvojnih potencijala i

ograničenja, obrazaca i trendova u procesima preobrazbe te zajedničkih i razlikovnih obilježja analiziranih lokacija.

U osmom poglavlju temeljem rezultata vrednovanja i usporedne analize utvrđeno je sedam urbanističkih modela preobrazbe prostora vojarni. U devetom poglavlju istraživanje je detaljnije usmjereno na jedanaest prostora vojarni grada Šibenika, pri čemu su prethodno utvrđeni modeli preobrazbe povezani sa zasebnim vrednovanjem urbane integracije. Urbana integracija vrednovana je kroz pet kategorija: morfološku, funkcionalnu, prometnu, javno-prostornu i društveno-upravljačku. Time su prenamjena kao promjena funkcije prostora, preobrazba kao skup fizičkih i programskih promjena te urbana integracija kao uključivanje prostora u prostorni, funkcionalni i društveni sustav grada analitički razgraničene, a rezultati su poslužili kao osnova za oblikovanje smjernica za urbanističko i prostorno planiranje.

Zaključna cjelina obuhvaća Raspravu i Zaključak. U Raspravi su rezultati kritički razmotreni u odnosu na postavljene hipoteze, ciljeve istraživanja i dosadašnje spoznaje o preobrazbi vojnih prostora i brownfield područja. Razgraničeni su empirijski rezultati, izvorni znanstveni doprinos i mogućnosti primjene razvijenog metodološkog okvira, uz razmatranje ograničenja istraživanja i mogućnosti njegove provjere i prilagodbe drugim prostornim, planskim i upravljačkim kontekstima. U Zaključku su sintetizirani ključni rezultati i odgovori na istraživačka pitanja, razmotrene postavljene hipoteze i ostvarenje ciljeva te izvorni znanstveni doprinos, mogućnosti primjene i smjerovi daljnjih istraživanja.

Prilozi istraživanja obuhvaćaju Pojmovnik i Katalog. Pojmovnik sustavno definira ključne pojmove iz urbanizma i prostornog planiranja, vojne terminologije, vojnog naslijeđa i preobrazbe vojnih prostora. Prilog II – Katalog obuhvaća 39 vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli obrađenih prema jedinstveno strukturiranom kataloškom obrascu. Objedinjavanjem arhivske i bibliografske građe, kartografskih podloga, prostornoplanske dokumentacije, podataka o postojećem stanju, terenskih istraživanja te planiranih i izvedenih zahvata omogućeno je sustavno prikupljanje i usporedba prostornih, povijesnih, funkcionalnih, vlasničkih i prostornoplanskih obilježja lokacija. Katalog predstavlja izvorni metodološki instrument i empirijsku bazu provedenog istraživanja.

Teorijske postavke istraživanja provjerene su empirijskim istraživanjem provedenim na primjerima triju hrvatskih obalnih gradova, Šibenika, Zadra i Pule, koje je obuhvatilo ukupno 39 vojnih lokacija. Ukupna površina analiziranih lokacija iznosi približno 513,81 ha, od čega

se najveća površina nalazi u Puli, približno 313,25 ha, zatim u Šibeniku 116,95 ha i Zadru 83,61 ha.

Za vrednovanje potencijala preobrazbe utvrđeno je jedanaest kriterija razvrstanih u tri skupine. Kontekstualni kriteriji obuhvaćaju: 1) položaj u gradu/naselju i 2) prometnu pristupačnost; lokacijski kriteriji: 3) vrijeme nastanka sklopa/lokacije, 4) površinu odnosno veličinu kompleksa, 5) način korištenja i 6) vlasništvo i vlasničku strukturu; a prostornoplanski kriteriji: 7) plansku kategoriju, 8) razinu prostornoplanske dokumentacije, 9) status zaštite, 10) tip preobrazbe i 11) dovršenost procesa preobrazbe. Njihova primjena omogućila je usporedbu lokacija te prepoznavanje razvojnih potencijala i ograničenja, obrazaca i trendova u procesima preobrazbe te zajedničkih i razlikovnih obilježja analiziranih lokacija. Od ukupno 39 vojnih lokacija, na deset je preobrazba dovršena, na petnaest je u tijeku, pet se koristi povremeno ili privremeno, dok na devet lokacija preobrazba nije započela.

Temeljem vrednovanja i usporedne analize 39 vojnih lokacija utvrđeno je sedam urbanističkih modela preobrazbe prostora vojarni: 1) zadržavanje vojnog sklopa, 2) propadanje vojnog sklopa, 3) povremeno ili privremeno korištenje, 4) adaptivna odnosno prilagodljiva preobrazba, 5) renaturacija, 6) radikalna javna revitalizacija i 7) radikalna komercijalna preobrazba. Modeli predstavljaju sintezu zajedničkih i razlikovnih obilježja te karakterističnih načina preobrazbe analiziranih lokacija i omogućuju povezivanje rezultata vrednovanja s razvojnim mogućnostima i planerskim prioritetima pojedine lokacije.

Na jedanaest prostora vojarni grada Šibenika prethodno utvrđeni modeli preobrazbe povezani su sa zasebnim vrednovanjem urbane integracije kroz pet kategorija: morfološku, funkcionalnu, prometnu, javno-prostornu i društveno-upravljačku. Rezultati su pokazali da promjena namjene i dovršenost preobrazbe same po sebi ne određuju stupanj urbane integracije te da prostori unutar istog urbanističkog modela mogu ostvarivati različite stupnjeve uključenosti u gradski sustav. Model preobrazbe pokazuje karakterističan način preobrazbe prostora, dok vrednovanje urbane integracije pokazuje u kojoj je mjeri i u kojim kategorijama taj prostor uključen u gradski sustav.

Napušteni vojni prostori nisu samo ostaci prethodne vojne namjene, nego i prostorni izrazi procesa razvoja grada. Njihov položaj, veličina, izgrađena i neizgrađena struktura te odnos prema okolnom prostoru odražavaju pojedine faze urbanog razvoja i promjene društvenih i prostornih potreba. Dugotrajna zatvorenost i izdvojenost iz svakodnevnog korištenja utjecale su i na njihovu slabiju prisutnost u iskustvu lokalne zajednice. Prestankom vojne funkcije ti

prostori ponovno postaju predmet urbanog razvoja i otvara se mogućnost njihova uključivanja u nove prostorne, funkcionalne i društvene odnose grada.

Provedeno istraživanje omogućilo je sustavno vrednovanje potencijala preobrazbe vojnih lokacija, utvrđivanje karakterističnih urbanističkih modela preobrazbe te zasebno vrednovanje ostvarenog stupnja urbane integracije prostora vojarni grada Šibenika. Rezultati potvrđuju da promjena namjene i dovršenost fizičke ili programske preobrazbe same po sebi ne znače i visok stupanj urbane integracije u grad te da su prostorna povezanost, javna dostupnost, odnos prema potrebama grada i lokalne zajednice te način upravljanja važni za njegovo ponovno uključivanje u gradski sustav.

Izvorni znanstveni doprinos istraživanja očituje se u razvoju i empirijskoj provjeri metodološkog okvira koji povezuje kriterije za vrednovanje potencijala preobrazbe, urbanističke modele preobrazbe i zasebno vrednovanje urbane integracije, kao i u jedinstveno strukturiranom Katalogu 39 vojnih lokacija kao metodološkom instrumentu i izvornoj empirijskoj bazi istraživanja. Rezultati imaju i stručnu primjenu pri analizi prostora, izradi stručnih i planskih podloga, vrednovanju razvojnih potencijala te urbanističkom i prostornoplanskom odlučivanju. Razvijeni metodološki pristup može biti polazište za istraživanje drugih vojnih i brownfield prostora, uz provjeru i prilagodbu različitim prostornim, planskim i upravljačkim kontekstima.

Rezultati istraživanja u najvećoj su mjeri potvrdili postavljene hipoteze, dok je hipoteza o utjecaju položaja vojne lokacije na brzinu i uspješnost njezine preobrazbe i integracije potvrđena djelomično. Pokazalo se da položaj predstavlja važan, ali ne i samostalno presudan čimbenik, nego djeluje u međuodnosu s drugim prostornim, vlasničkim, upravljačkim i prostornoplanskim čimbenicima. Prostori vojarni stoga se ne mogu promatrati samo kao zemljište raspoloživo za novu namjenu, nego kao prostorni i razvojni resurs čija preobrazba i urbana integracija zahtijevaju cjelovito vrednovanje njihovih obilježja, odnosa prema gradu i potreba lokalne zajednice.

Extended summary

The doctoral dissertation examines the processes of transformation and urban integration of military barrack sites from the perspective of urban and spatial planning, as well as their relationship to the spatial development of cities. Military barrack sites are considered a specific category of military spaces which, following the cessation or reduction of military use, may represent a significant spatial and development resource for cities.

The rationale for the doctoral research is based on: 1) an analysis of the condition, use and transformation processes of military spaces in Croatia; 2) professional and scientific principles and objectives established in international and national documents related to spatial and urban planning and the management of military spaces; and 3) previous research into the transformation and integration of military barrack sites in cities from the perspective of urban and spatial planning.

The research focuses on Croatian coastal cities, with Šibenik, Zadar and Pula selected for the empirical study as examples that enable comparison of different spatial characteristics and approaches to the transformation of military spaces. A total of 39 military sites with different statuses of use and transformation were included. The selection of sites was based on the functional characteristic of accommodating military personnel, one of the fundamental functions of a barracks. Barracks make up the majority of the sample, accounting for 32 sites. Five military storage sites and one military police site were also included because they were found to contain facilities for the accommodation of military personnel within their boundaries. One larger military complex comprising several military barrack sites and other military facilities was also analysed.

The research is based on the analysis of scientific and professional literature, international and national documents, spatial planning documentation, archival and cartographic material, and field research. A comparative analysis based on previously established criteria for evaluating transformation potential was conducted across the 39 military sites, and the results were used to establish urban planning models of transformation. For eleven military barrack sites in the City of Šibenik, the methodological framework was further developed through a separate evaluation of urban integration. The developed approach thus links the evaluation of transformation potential, the identification of characteristic transformation models and the

evaluation of the achieved degree of urban integration, thereby contributing to a better understanding of the relationship between military barrack sites and urban development.

The main aim of the research is to identify the characteristics and factors relevant to the transformation of military barrack sites, define criteria for evaluating their transformation potential, establish urban planning models of transformation, and evaluate the degree of urban integration. The research findings may serve as a methodological basis for the evaluation of military barrack sites and for urban and spatial planning decision-making. Military barrack sites are regarded as development resources that may contribute to sustainable development and the quality of urban space.

The research procedure was developed through several interconnected steps. The theoretical part examines contemporary processes of urban transformation and brownfield development, as well as the development, characteristics and conversion processes of military spaces. Based on the theoretical framework and the analysis of selected examples, factors relevant to the transformation of military barrack sites were identified and a system of criteria for evaluating their transformation potential was established. This was followed by the catalogue-based documentation and comparative analysis of 39 military sites in Šibenik, Zadar and Pula, through which patterns and trends in transformation processes were identified and urban planning models of transformation were established. For eleven military barrack sites in the City of Šibenik, the methodological framework was further developed through a separate evaluation of urban integration, and the results provided a basis for formulating guidelines for urban and spatial planning.

The doctoral dissertation is structured into three main sections: introductory, research and concluding. The introductory section comprises the first three chapters. The first chapter defines the research problem and research premises, introduces the principal concepts, and establishes the objectives, research questions, hypotheses, research methods and anticipated scientific contribution. Chapters 2 and 3 establish the theoretical framework for the two principal themes of the dissertation: urban planning and transformation, and military spaces. They examine contemporary processes of urban transformation and brownfield areas, the international and national planning framework, the development and typology of military spaces, changes in the role of the military in society, processes of demilitarisation, and the spatial planning and management context of their conversion and transformation.

The research section comprises Chapters 4 to 9. Chapter 4 analyses international and Croatian examples of good practice and strategies for the transformation of abandoned military sites, with particular emphasis on planning and management approaches, participation and temporary use. Chapter 5 identifies spatial factors relevant to the transformation of military barrack sites and establishes eleven contextual, locational and spatial planning criteria for evaluating their transformation potential. Chapter 6 provides a comparative overview of the historical, military and spatial planning development of Šibenik, Zadar and Pula, while Chapter 7 presents a comparative analysis of 39 military sites based on the Catalogue and the previously established criteria. The analysis enabled the identification of development potentials and constraints, patterns and trends in transformation processes, and the common and distinctive characteristics of the analysed sites.

In Chapter 8, seven urban planning models for the transformation of military barrack sites were established on the basis of the evaluation results and comparative analysis. Chapter 9 focuses in greater detail on eleven military barrack sites in the City of Šibenik, linking the previously established transformation models with a separate evaluation of urban integration. Urban integration was evaluated through five categories: morphological, functional, transport, public-space, and social and governance integration. In this way, conversion as a change of use, transformation as a set of physical and programmatic changes, and urban integration as the incorporation of a site into the spatial, functional and social systems of the city were analytically distinguished. The results also provided a basis for formulating guidelines for urban and spatial planning.

The concluding section comprises the Discussion and Conclusion. The Discussion critically considers the research findings in relation to the hypotheses, research objectives and existing knowledge concerning the transformation of military spaces and brownfield areas. Empirical findings, the original scientific contribution and the potential applications of the developed methodological framework are distinguished, while the limitations of the research and possibilities for testing and adapting the framework to other spatial, planning and management contexts are also considered. The Conclusion synthesises the key findings and answers to the research questions, considers the research hypotheses and the achievement of the objectives, and presents the original scientific contribution, potential applications and directions for further research.

The research appendices comprise the Glossary and the Catalogue. The Glossary systematically defines key concepts from urban and spatial planning, military terminology, military heritage and the transformation of military spaces. Appendix II – Catalogue comprises 39 military sites in Šibenik, Zadar and Pula documented using a uniformly structured catalogue template. The integration of archival and bibliographic material, cartographic sources, spatial planning documentation, information on existing conditions, field research, and planned and implemented interventions enabled the systematic collection and comparison of the spatial, historical, functional, ownership-related and spatial planning characteristics of the sites. The Catalogue represents an original methodological instrument and the empirical database of the research.

The theoretical premises of the research were tested through empirical research conducted in the three Croatian coastal cities of Šibenik, Zadar and Pula, encompassing a total of 39 military sites. The total area of the analysed sites is approximately 513.81 ha, with the largest share located in Pula, approximately 313.25 ha, followed by Šibenik with 116.95 ha and Zadar with 83.61 ha.

Eleven criteria divided into three groups were established for the evaluation of transformation potential. The contextual criteria comprise: 1) location within the city/settlement and 2) transport accessibility; the locational criteria comprise: 3) period of origin of the complex/site, 4) area or size of the complex, 5) current use and 6) ownership and ownership structure; while the spatial planning criteria comprise: 7) planned land-use category, 8) level of spatial planning documentation, 9) protection status, 10) type of transformation and 11) degree of completion of the transformation process. Their application enabled comparison of the sites and the identification of development potentials and constraints, patterns and trends in transformation processes, and the common and distinctive characteristics of the analysed sites. Of the 39 military sites, transformation has been completed at ten, is under way at fifteen, five are used occasionally or temporarily, while transformation has not begun at nine sites.

Based on the evaluation and comparative analysis of the 39 military sites, seven urban planning models for the transformation of military barrack sites were established: 1) retention of the military complex, 2) decay of the military complex, 3) occasional or temporary use, 4) adaptive transformation, 5) renaturation, 6) radical public revitalisation and 7) radical commercial transformation. The models synthesise the common and distinctive characteristics of the analysed sites and their characteristic modes of transformation, and enable the results of the

evaluation to be linked to the development opportunities and planning priorities of individual sites.

For the eleven military barrack sites in the City of Šibenik, the previously established transformation models were linked with a separate evaluation of urban integration through five categories: morphological, functional, transport, public-space, and social and governance integration. The results showed that a change of use and the completion of transformation do not in themselves determine the degree of urban integration, and that sites belonging to the same urban planning model may achieve different degrees of integration into the urban system. The transformation model indicates the characteristic mode of transformation of a site, while the evaluation of urban integration indicates the extent to which, and the categories through which, the site is integrated into the urban system.

Abandoned military spaces are not merely remnants of their former military use, but spatial expressions of processes of urban development. Their location, size, built and unbuilt structure, and relationship to their surroundings reflect particular phases of urban development and changes in social and spatial needs. Their long-term closure and exclusion from everyday use also contributed to their weaker presence in the experience of local communities. Following the cessation of military use, these spaces once again become part of urban development processes, creating opportunities for their inclusion in new spatial, functional and social relationships within the city.

The research enabled the systematic evaluation of the transformation potential of military sites, the establishment of characteristic urban planning models of transformation, and the separate evaluation of the achieved degree of urban integration of military barrack sites in the City of Šibenik. The findings confirm that a change of use and the completion of physical or programmatic transformation do not in themselves result in a high degree of urban integration, and that spatial connectivity, public accessibility, responsiveness to the needs of the city and local community, and management arrangements are important for the reintegration of these sites into the urban system.

The original scientific contribution of the research lies in the development and empirical verification of a methodological framework that links criteria for evaluating transformation potential, urban planning models of transformation and the separate evaluation of urban integration, as well as in the uniformly structured Catalogue of 39 military sites as a methodological instrument and an original empirical database. The findings also have

professional applications in spatial analysis, the preparation of professional and planning studies, the evaluation of development potential, and urban and spatial planning decision-making. The developed methodological approach may also provide a basis for research into other military and brownfield spaces, subject to testing and adaptation to different spatial, planning and management contexts.

The research findings largely confirmed the proposed hypotheses, while the hypothesis concerning the influence of the location of a military site on the speed and success of its transformation and integration was only partially confirmed. Location was shown to be an important, but not independently decisive, factor; rather, its influence operates in interaction with other spatial, ownership-related, management and spatial planning factors. Military barrack sites should therefore not be regarded merely as land available for a new use, but as spatial and development resources whose transformation and urban integration require a comprehensive evaluation of their characteristics, their relationship to the city and the needs of the local community.

Ključne riječi

urbanistički modeli, urbana preobrazba, urbana integracija, brownfield područja, prostori vojarni,

(urban planning models, urban transformation, urban integration, brownfield sites, military barrack sites)

Svaka nakana nosi odgovornost prema urbanoj slojevitosti, dosegu ambijentalnih, urbanističkih, stilskih i estetskih vrijednosti, napose opasnost od pogreške. A ona se nasljeđuje kao skupa i nenadoknadiva šteta.

(Jagoda Marković)

Urbanizam - pa to je zdravo razmišljanje o prostoru.

(Prof. Dragan Boltar)

Prvo život, zatim prostor, a tek onda zgrade.

(Jan Gehl)

Sadržaj

1. UVOD 1

1.1. Polazišta istraživanja – prepoznavanje problema 3

1.2. Istraživački problem i istraživačka pitanja 6

1.3. Pojmovno određenje 7

1.4. Ciljevi i hipoteze istraživanja 13

1.5. Metode i plan istraživanja – struktura istraživanja 14

1.6. Očekivani rezultati i znanstveni doprinos predloženog istraživanja 17

1.7. Osvrt na korištenu bibliografiju 19

2. PLANIRANJE I PREOBRAZBA GRADA 24

2.1. Urbane preobrazbe i planiranje grada 24

2.2. Suvremene promjene u gradovima 28

2.3. Sudjelovanje zajednice u planiranju grada 32

2.4. Utjecaj preobrazbi gradova na brownfield područja 34

2.5. Planiranje i razvoj gradova u Hrvatskoj 39

3. VOJNI PROSTORI 50

3.1. Povijesni razvoj vojnih prostora unutar Europskog konteksta 51

3.1.1. Faze razvoja vojne upotrebe zemljišta u mirnodopskim uvjetima 51

3.2. Demilitarizacija i regulatorni okvir upravljanja vojnim prostorima 65

3.2.1. Međunarodni kontekst 65

3.2.2. Analiza zakonodavnog okvira 66

3.2.3. Upravljanje vojnim prostorima 68

3.3. Tranzicija vojske i preobrazba vojnih prostora 70

3.3.1. Tranzicija uloge vojske u društvu 71

3.3.2. Promjene u korištenju vojnih prostora/prostora vojarni 76

3.4. Pregled stanja vojnih prostora u Hrvatskoj 79

3.5. Vojni prostori u prostornom i urbanističkom planiranju 90

3.6. Izazovi u korištenju i preobrazbama vojnih prostora 91

4. STRATEGIJE ZA UNAPRJEĐENJE PLANIRANJA NAPUŠTENIH VOJNIH LOKACIJA – analiza primjera dobre prakse 94

4.1. Međunarodna iskustva razvoja strategije za unapređenje napuštenih vojnih lokacija na primjeru projekta MAPS 95

4.2. Hrvatska iskustva razvoja strategija za unapređenje napuštenih vojnih lokacija 102

5. KRITERIJI VREDNOVANJA POTENCIJALA PREOBRAZBI PROSTORA VOJARNI U GRADOVIMA 112

5.1. Polazišta za određivanje prostornih čimbenika prostora vojarni 112

5.1.1. Kontekstualni čimbenici 119

5.1.2. Lokacijski čimbenici 120

5.1.3. Prostornoplanski čimbenici (dodatni) 120

5.2. Definiranje prostornih kriterija za vrednovanje potencijala preobrazbi prostora vojarni u gradovima 122

6. PREGLED POVIJESNOG, VOJNOG I PROSTORNOPLANSKOG RAZVOJA GRADOVA RH ODABRANIH ZA ANALIZU – ŠIBENIK, ZADAR I PULA 124

6.1. Kriteriji odabira primjera obalnih gradova u Hrvatskoj 124

6.2. Pregled povijesnog, vojnog i prostornoplanskog razvoja odabranih primjera gradova 128

6.2.1. Šibenik 128

6.2.2. Zadar 135

6.2.3. Pula 140

7. ANALIZA I USPOREDBA PREOBRAZBI ODABRANIH VOJNIH LOKACIJA U ŠIBENIKU, ZADRU I PULI PREMA UTVRĐENIM PROSTORNIM KRITERIJIMA TEMELJEM KATALOGA 149

7.1. Primjena metode istraživanja 150

7.1.1. Usporedba gradova prema kontekstualnim kriterijima vrednovanja potencijala preobrazbe vojnih lokacija 172

7.1.2. Usporedba gradova prema lokacijskim kriterijima vrednovanja potencijala preobrazbe vojnih lokacija 174

7.1.3. Usporedba gradova prema prostornoplanskim kriterijima vrednovanja potencijala preobrazbe vojnih lokacija 181

7.2. Sinteza i zaključak usporedbe preobrazbi odabranih vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli 187

8. URBANISTIČKI MODELI PREOBRAZBE PROSTORA VOJARNI OBALNIH GRADOVA U HRVATSKOJ 194

8.1. Elementi (čimbenici) urbanističkih modela preobrazbe 194

8.2. Metoda utvrđivanja modela preobrazbe 196

8.3. Tipovi modela preobrazbe 199

8.4. Planiranje prostora vojarni obalnih gradova u Hrvatskoj 204

8.5. Potencijali prostora vojarni za razvoj obalnih gradova u Hrvatskoj 205

9. URBANISTIČKI MODELI PREOBRAZBE I INTEGRACIJE PROSTORA VOJARNI GRADA ŠIBENIKA 208

9.1. Odnos grada Šibenika i prostora vojarni 210

9.2. Preobrazba prostora vojarni grada Šibenika 213

9.2.1. Smještaj i prometna pristupačnost 214

9.2.2. Veličina i razvojni potencijal prostora vojarni 214

9.2.3. Vlasništvo i upravljački izazovi 214

9.2.4. Prostornoplanski okvir i status zaštite 215

9.2.5. Tip i dovršenost preobrazbe 216

9.3. Polazišta i metoda vrednovanja urbane integracije 217

9.3.1. Kategorije i pokazatelji vrednovanja urbane integracije 217

9.3.2. Način vrednovanja i indeks urbane integracije 220

9.4. Vrednovanje integracije prostora vojarni grada Šibenika 222

9.4.1. Vrednovanje prema kategorijama urbane integracije 223

9.4.2. Indeks i stupanj urbane integracije 227

9.5. Urbanistički modeli preobrazbe i integracije prostora vojarni grada Šibenika 229

9.5.1. Odnos modela preobrazbe i stupnja urbane integracije 231

9.5.2. Primjena modela u urbanističkom odlučivanju 233

9.6. Smjernice i preporuke za unaprjeđenje procesa preobrazbe i integracije prostora vojarni grada Šibenika 235

9.7. Zaključna razmatranja 241

10. RASPRAVA 243

10.1. Osvrt na hipoteze istraživanja 243

10.2. Osvrt na postavljene ciljeve istraživanja 249

10.3. Osvrt na doprinos istraživanja 255

10.4. Primjena provedenog istraživanja 261
10.5. Moguća daljnja istraživanja 267
11. ZAKLJUČAK 271
KAZALO GRAFIČKIH PRILOGA I TABLICA 301
PRILOZI 306
Prilog I: Pojmovnik 306
Prilog II: Katalog 316
Životopis i popis objavljenih radova autora 441

1. UVOD

Nalazimo se u razdoblju radikalne transformacije obilježenom značajnim društvenim, političkim i ekonomskim pomacima. Dinamika urbanih promjena u suvremenim gradovima postavlja visoke zahtjeve za koncipiranjem urbanih okruženja koja zadovoljavaju socijalne (Šarinić & Čaldarović, 2015, str. 7-10) i ekološke kriterije održivosti (***, 2007). U tom kontekstu sve su češći napori usmjereni k optimalnom iskorištavanju postojećih građevina, prostora i struktura. Napušteni ili privremeno korišteni prostori, poput industrijskih kompleksa, vojnih prostora i objekata te drugih građevina koje su izgubile svoju prvobitnu svrhu, postali su inertni dijelovi gradskog tkiva. U stručnoj i znanstvenoj literaturi ovakva područja, koja zauzimaju značajan i vrijedan gradski prostor, označavaju se pojmom *"brownfield"* (Alker, Joy, Roberts, & Smith, 2000).

Umjesto da *brownfield* područja sagledavaju kao problem (Dixon, Raco, Catney, & Lerner, 2008), mnogi gradovi su prepoznali prednosti koje proizlaze iz prenamjene takvih prostora u različite svrhe, čime se potiče stvaranje novih radnih mjesta i obogaćuje kvaliteta života građana (Ferber, Grimski, Millar, & Nathanail, 2006). Značajan broj europskih (Jukić, Smode Cvitanović, & Smokvina, Vizije razvoja gradova početkom 21. stoljeća; Usporedba planerskih postupaka: Pariz, London, Helsinki, Amsterdam, 2010, pp. 412-423) i gradova širom svijeta već je stekao vrijedno iskustvo u revitalizaciji takvih prostora (Grimski & Ferber, 2001; Dixon, Raco, Catney, & Lerner, 2008; Hula, Reese, & Jackson-Elmoore, 2012).

Među *brownfield* područjima unutar urbanih središta važnu skupinu čine vojni prostori. Velike površine zemljišta i brojni vojni objekti svjedoče o suvremenim preobrazbama vojne geografije (engl.: *military geographies*) (Woodward, 2014), koje su povezane s društvenim promjenama (Malešević, 2011) i transformacijama unutar same vojne strukture. Nakon tranzicijskog razdoblja druge polovice 20. stoljeća, potreba za brzim i fleksibilnim reakcijama zahtijevala je drugačije organizacijske i prostorne karakteristike vojske. Smanjenje vojnih snaga, uz smanjenu potrebu za prostornim resursima, rezultiralo je demilitarizacijom brojnih vojnih područja.

Vojni objekti i kompleksi često predstavljaju cjelovite prostorne strukture koje, uz izgrađene objekte, obuhvaćaju ulice, zelenilo i otvorene prostore te mogu imati značajnu povijesnu, društvenu, kulturnu i arhitektonsku vrijednost. Njihova prostorna organizacija rezultat je specifičnih funkcionalnih, planerskih i projektantskih uvjeta.

Posebnu skupinu vojnih *brownfield* prostora u gradovima čine napušteni prostori vojarni. Među različitim vrstama vojnih prostora oni su osobito relevantni za urbanističko istraživanje zbog svojega položaja u odnosu na grad, veličine i složene prostorno-funkcionalne organizacije. Pojam prostor vojarni u ovom istraživanju ne odnosi se samo na zgrade za smještaj vojnika, nego na cjelinu vojnog kompleksa koja obuhvaća različite sadržaje i funkcije. Uz smještajne objekte, prostori vojarni mogu obuhvaćati vježbališta, strelišta, utvrđene objekte, skladišta naoružanja, rekreacijske površine, administrativne objekte i druge sadržaje. Vojarne se stoga najčešće sastoje od kombinacije različitih funkcija unutar jedinstvenoga prostornog obuhvata. Njihova veličina, složena prostorno-funkcionalna struktura, odnos prema postojećem gradskom tkivu i mogućnost uvođenja različitih novih sadržaja izdvajaju prostore vojarni kao posebnu istraživačku kategoriju vojnih *brownfield* prostora.

Vojska zajedno s industrijom i infrastrukturom, poput željeznice, pripada aktivnostima i funkcijama visoke potrošnje zemljišta, odnosno tzv.*"great properties"* (Camerin, 2020; Camerin, 2022, pp. 175-185). Vojni prostori, poput aerodroma, dokova i vojarni, često zauzimaju velike površine i nalaze se u prostorno značajnom odnosu prema urbanim središtima, zbog čega mogu predstavljati vrijedan potencijal za budući razvoj.

S rastućom urbanizacijom javlja se potreba za usmjeravanjem budućeg razvoja unutar postojećeg urbanog tkiva, osobito na *brownfield* područja (Jukić & Butina Watson, 2019, pp. 245-261; Camerin, 2020), što predstavlja pragmatičan i održiv pristup urbanom razvoju. Pojedini vojni prostori, nekada smješteni na rubovima grada, njegovim su prostornim širenjem postali sastavni dio urbanog tkiva. Njihova preobrazba stoga zahtijeva pažljivo razmatranje odnosa prema postojećoj gradskoj strukturi, mogućnostima nove namjene i vrijednostima koje su se u prostoru oblikovale tijekom vremena.

Demilitarizacija vojnih područja, posebno prostora vojarni iz 19. i 20. stoljeća (Brzoska, Franko, & Husbands, Typology of Military Assets, 2000), otvorila je mogućnosti njihove prenamjene, preobrazbe i uključivanja u razvoj gradova. Posebnu vrijednost pritom mogu imati prostori s očuvanim povijesnim, kulturnim, arhitektonskim i krajobraznim obilježjima, čija odgovarajuća preobrazba i urbana integracija mogu pridonijeti kvaliteti gradskog prostora i održivom urbanom razvoju.

Camerin i Gastaldi (2018) te Camerin (2021) izdvajaju više razloga (Camerin & Gastaldi, 2018; Camerin, 2021) zbog kojih prostori vojarni nakon prestanka vojne funkcije često ostaju

neiskorišteni tijekom duljeg razdoblja. S jedne strane, riječ je o obilježjima samih lokacija, poput velikih površina, mogućih troškova sanacije te zahtjevnosti prilagodbe i ponovne uporabe zaštićenih građevina, kao i o njihovu stanju nakon dugotrajnog smanjenog korištenja. S druge strane, proces preobrazbe mogu otežavati financijska ograničenja, konkurencija drugih napuštenih prostora unutar grada, nesuglasice državnih i lokalnih aktera oko vlasništva i budućih namjena te dugotrajni planerski postupci. Odluke o budućem korištenju dodatno mogu biti obilježene različitim interesima državnih tijela koja upravljaju vojnom imovinom i dugoročnim potrebama lokalne zajednice (Dobson, 2016).

Zbog složenosti navedenih okolnosti dio vojnih lokacija i prostora vojarni ostaje neiskorišten ili nedovoljno uključen u gradski sustav i nakon prestanka njihove vojne funkcije ili prijenosa na druge korisnike (Camerin, 2024). Upravo dugotrajnost i složenost takvih procesa upućuju na potrebu za sustavnim vrednovanjem prostornih obilježja, razvojnih potencijala i ograničenja vojnih lokacija te njihova odnosa prema gradu.

Razumijevanje povijesnog razvoja vojnih prostora i promjena odnosa vojske i grada predstavlja važno polazište za razmatranje mogućnosti njihove buduće preobrazbe. Poznavanje povijesnih slojeva vojne prisutnosti, procesa demilitarizacije i prostornih posljedica tih promjena omogućuje cjelovitije sagledavanje prostora vojarni kao dijela razvoja grada i potencijalnog resursa za njegove buduće potrebe.

1.1. Polazišta istraživanja – prepoznavanje problema

Preobrazba vojnih prostora i njihova integracija u gradove iznimno su složeni procesi (Bagaeen S. G., 2006) koji mogu imati značajan utjecaj na prostorni razvoj grada te zahtijevaju sustavnu analizu prostornih obilježja, prostornoplanske dokumentacije i drugih okolnosti koje utječu na mogućnosti njihove prenamjene i preobrazbe.

Dosadašnja istraživanja prepoznaju važnost položaja napuštenih vojnih lokacija, odnosno vojnih *brownfield* područja, unutar grada (Frantál, et al., 2013) i njegovu povezanost s intenzitetom procesa preobrazbe. Međutim, međuodnos urbanističkog planiranja i preobrazbe prostora vojarni nije sustavno obrađen iz urbanističkog i prostornoplanerskog motrišta unutar područja tehničkih znanosti, znanstvenog polja arhitekture i urbanizma. Stoga je odnosu grada i prostora vojarni potrebno pristupiti analizom njihovih prostornih obilježja, razvojnih potencijala i ograničenja te prostornoplanskog okvira koji utječe na mogućnosti njihove

preobrazbe. Uz preobrazbu prostora, potrebno je zasebno razmotriti i stupanj njihova uključivanja u prostorni, funkcionalni i društveni sustav grada.

Jedan od problema predstavlja nedostatak sustavno prikupljenih i međusobno usporedivih podataka o vojnim lokacijama, kao i kriterija koji bi omogućili ujednačeno vrednovanje njihovih obilježja i razvojnog potencijala. Odgovarajuća prostorna analiza predstavlja temelj planskih aktivnosti, a uspostava kriterija koji se mogu sustavno primijeniti u analizi potencijala preobrazbe vojnih lokacija omogućuje njihovu usporedbu te prepoznavanje razvojnih mogućnosti i ograničenja (Špirić, 2015). Urbanističko i prostornoplanersko motrište pritom omogućuje povezivanje prostornih obilježja lokacija s njihovim položajem u gradu, načinom korištenja, vlasničkim okolnostima i prostornoplanskim statusom.

Iskustva sustavnih preobrazbi i obnova *brownfield* prostora u Hrvatskoj još su razmjerno ograničena (Jakovčić, Kajinić, & Gašparović, 2013), iako su brojni vojni sklopovi i građevine prenamijenjeni ili ustupljeni lokalnim zajednicama (Đokić, 2011) za različite turističke, kulturne (Obad Šćitaroci, Bojanić Obad Šćitaroci, & Mrđa, 2019), obrazovne i socijalne svrhe. Za procese koji slijede nakon zatvaranja vojarni postoji malo sustavnih analiza (Kardov, 2015). Kardov i Tabak (2014) izdvajaju više razloga zbog kojih prenamjena vojnih nekretnina u Hrvatskoj dugo nije bila sustavnije istraživana. Vojne lokacije bile su obilježene zatvorenošću i ograničenom dostupnošću podataka zbog obrambeno-sigurnosnih razloga, dok je dodatni problem predstavljala neuređenost i netransparentnost sustava upravljanja vojnom i državnom imovinom. Nedostatak pouzdanih podataka o statusu vojnih nekretnina ograničavao je i mogućnosti njihove daljnje znanstvene analize (Kardov & Tabak, 2014).

Položaj vojnih građevina i kompleksa u gradskom tkivu te njihova dugotrajna zatvorenost mogli su utjecati na kontinuitet prostornog razvoja pojedinih dijelova grada. Dio tih prostora prenesen je u vlasništvo ili na upravljanje jedinicama lokalne samouprave, ali se nalazi u različitim fazama promjene načina korištenja i preobrazbe (Rosan & Krpina Car, 2016). Takvo stanje upućuje na neujednačene pristupe njihovu budućem korištenju i potrebu za sustavnijim sagledavanjem njihove uloge u razvoju grada.

Dostupna literatura o preobrazbi napuštenih prostora vojarni u Hrvatskoj razmjerno je ograničena u odnosu na opseg i složenost procesa koji se odvijaju na tim prostorima. Sustav prenamjene bivših vojnih lokacija u velikoj je mjeri organiziran oko prijenosa upravljanja, a manje oko cjelovitog procesa njihove preobrazbe (Korczak, 2014). Problematika na koju upozoravaju Kardov i Tabak, kao i uspostava Brownfield registra Republike Hrvatske, dodatno

potvrđuju relevantnost teme. U tom su kontekstu važna istraživanja kriterija, modela i pristupa razvoju novih urbanih programa usmjerenih na ponovnu uporabu napuštenog ili privremeno korištenog urbanog tkiva (Đokić, 2010).

Proces preobrazbe napuštenih vojnih prostora u Hrvatskoj djelomično je istražen iz različitih disciplinarnih perspektiva. Irena Đokić istraživala je utjecaj participacije ključnih dionika na uspješnost prenamjene neiskorištenih nekretnina na primjeru prenamjene vojarne na Trsatu u Rijeci (Đokić, 2010). Martina Jakovčić, Slaven Gašparović i Josip Kajinić analizirali su prenamjenu vojnih *brownfield* prostora u Hrvatskoj i utjecaj novih funkcija na lokalno stanovništvo, s posebnim naglaskom na vojarnu Karlo Rojc u Puli (Jakovčić, Kajinić, & Gašparović, 2013). Jakovčić je također istražila funkcionalnu prenamjenu industrijskog i vojnog naslijeđa zagrebačke četvrti Črnomerec (Jakovčić, 2014), a s kolegama i pitanja prostornog planiranja i prenamjene Sveučilišnog kampusa Borongaj, smještenog na području bivše vojarne u istočnom dijelu Zagreba (Jakovčić, Spevec, Kliček, & Simov, 2015). Prenamjenu vojarne Borongaj u sveučilišni kampus analizirali su i Miletić i Mišetić (2010), istražujući studentske preferencije povezane s prostornim uređenjem kampusa i poželjna obilježja prostora iz korisničke perspektive (Miletić & Mišetić, 2010).

U okviru projekta "Javni interes - nije na prodaju!", Centar za mirovne studije i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu istraživali su procese demilitarizacije i prenamjene vojnih nekretnina u Hrvatskoj te objavili publikaciju „Kome pripadaju bivše vojne nekretnine? Iskustva prenamjene u Hrvatskoj“, (Kardov & Tabak, 2014). Publikacija obuhvaća studije slučaja vojnih lokacija u Zagrebu (Knežević, 2014), Puli (Kardov, 2014), Zadru (Rogoznica, 2014) i Visu (Kardov, 2014) te posebno razmatra upravljanje vojnim nekretninama, odnos državnih i lokalnih aktera i ulogu lokalne zajednice u procesima prenamjene.

Nevena Rosan i Dubravka Car Krpina istraživale su urbanu regeneraciju napuštenih vojnih prostora Grada Zadra koji su se nakon demilitarizacije našli unutar građevinskog područja grada (Rosan & Krpina Car, 2016). Ivan Brlić proučavao je nastanak i razvoj planiranoga grada Ličkog Osika, čija je povijest usko povezana s izgradnjom i razvojem vojne industrijske tvornice „Marko Orešković“ (Brlić, 2020).

Irena Matković u svojem doktorskom istraživanju upozorava na nedovoljnu istraženost čimbenika koji utječu na uspješnost prenamjene vojnih brownfield područja, osobito geografskih čimbenika poput položaja unutar prostorne strukture i prometne povezanosti. Posebno je razmatrala odnos planirane buduće namjene vojnog *brownfielda* i njegova položaja

u široj prostornoj strukturi. Istraživanje je usmjerila na procese urbane regeneracije napuštenih prostora na području Urbane aglomeracije Zagreb, a obuhvatilo je prikupljanje podataka o vojnim *brownfield* lokacijama, njihovu evidenciju i obradu u GIS-u, kartografsku analizu te četiri studije slučaja prenamjene vojnih *brownfield* lokacija (Matković, 2021).

Navedena istraživanja pružaju važne spoznaje o prenamjeni i preobrazbi vojnih prostora u Hrvatskoj, odnosu novih namjena prema lokalnom stanovništvu i korisnicima prostora, ulozi participacije, upravljanju vojnim nekretninama te pojedinim prostornim čimbenicima koji utječu na te procese. Istodobno pokazuju da je problem istraživan iz različitih disciplinarnih i tematskih perspektiva, ali bez jedinstvenog urbanističkog metodološkog okvira koji bi omogućio usporedivo vrednovanje većeg broja vojnih lokacija, prepoznavanje obrazaca i trendova njihove preobrazbe te utvrđivanje urbanističkih modela preobrazbe. Posebno ostaje otvoreno pitanje odnosa između same prenamjene i preobrazbe prostora te stupnja njihove urbane integracije. Upravo navedena pitanja predstavljaju polazište ovog doktorskog istraživanja.

1.2. Istraživački problem i istraživačka pitanja

Jedan od ključnih aspekata ovog istraživanja odnosi se na napuštene vojne lokacije, odnosno vojne *brownfield* prostore, koji mogu predstavljati značajan prostorni resurs za budući razvoj gradova (Perović & Kurtović Fiolić, 2012). Iako je interes za vojsku i vojne prostore tijekom posljednjih desetljeća porastao, vojna prisutnost i dalje je u javnoj percepciji često slabo vidljiva (Woodward, 2004), među ostalim i zbog nedovoljne dostupnosti podataka o opsegu, značenju i mogućnostima ponovne uporabe vojnih lokacija. Demilitarizacija vojnih prostora te njihova prenamjena, preobrazba i urbana integracija stoga su često dugotrajni i složeni procesi (Bagaeen & Clark, 2016).

Brojni vojni objekti i kompleksi, od utvrda i obrambenih sklopova do prostora vojarni i drugih vojnih lokacija, izgubili su svoju izvornu funkciju. Napušteni ili nedovoljno korišteni prostori mogu se doživljavati kao prostorni problem, ali istodobno predstavljaju i mogući razvojni resurs. Njihovu prenamjenu i preobrazbu stoga je potrebno sagledavati u kontekstu ukupnog prostornog razvoja grada, regije ili druge teritorijalne cjeline (Matković & Jakovčić, 2019).

Premda je proces prenamjene vojnih prostora prisutan u različitim dijelovima Hrvatske (Miletić & Mišetić, 2010; Jakovčić, Kajinić, & Gašparović, 2013), dosadašnja istraživanja[1] ukazuju na izraženu prisutnost tih procesa u obalnim gradovima, gdje su povezani sa suvremenim urbanim preobrazbama i razvojnim pritiscima, uključujući utjecaj turizma (Mrđa, 2015; Vukić, Jukić, Podnar, & Šarinić, 2017). U istraživanju su stoga odabrani Šibenik, Zadar i Pula kao gradovi koji omogućuju usporedbu različitih prostornih obilježja i pristupa preobrazbi vojnih prostora. Navedeni gradovi kroz povijest su imali izraženo vojno i strateško značenje, a njihovi vojni prostori danas se nalaze u različitim fazama korištenja i preobrazbe.

Empirijsko istraživanje obuhvaća 39 vojnih lokacija u Šibeniku[2], Zadru i Puli, od kojih većinu čine prostori vojarni, dok su obuhvaćeni i drugi tipovi vojnih prostora koji su unutar svojega prostornog obuhvata sadržavali smještaj vojnog osoblja. Odabir lokacija temelji se na njihovim prostornim i funkcionalnim obilježjima te mogućnosti usporednog istraživanja procesa preobrazbe. Usporednom analizom nastoje se utvrditi obilježja i čimbenici relevantni za preobrazbu, definirati kriteriji za vrednovanje potencijala preobrazbe i utvrditi urbanistički modeli preobrazbe. Na jedanaest prostora vojarni grada Šibenika istraživanje se dodatno usmjerava na zasebno vrednovanje stupnja urbane integracije.

Na temelju tako definiranog istraživačkog problema postavlja se potreba za razlikovanjem promjene namjene prostora, njegove fizičke i programske preobrazbe te stupnja njegova uključivanja u gradski sustav. Istraživanje stoga polazi od pitanja koja obilježja i čimbenici utječu na procese preobrazbe prostora vojarni, na koji se način njihovi razvojni potencijali mogu usporedivo vrednovati te u kakvom su odnosu utvrđeni modeli preobrazbe i ostvareni stupanj urbane integracije.

1.3. Pojmovno određenje

U istraživanju se koristi više međusobno povezanih pojmova iz područja vojne terminologije, urbanizma i prostornog planiranja, čije je značenje potrebno jasno razgraničiti. Posebno je

[1] Ovo doktorsko istraživanje o vojnim prostorima nastavlja se na diplomsko istraživanje "Urbana transformacija prostora vojarni grada Šibenika" te na prethodni interes za odnos grada i vojske, s posebnim naglaskom na preobrazbu i integraciju prostora vojarni. Prva prepreka pojavila se već tijekom izrade diplomskog rada, kada se pokazalo da postoji vrlo malo javno dostupnih informacija o vojnim prostorima. Upravo je nedostatak podataka usmjerio dio istraživanja prema razumijevanju razloga ograničenog znanstvenog interesa za ovu temu.

[2] Na prostorima vojarni grada Šibenika provedeno je zasebno vrednovanje urbane integracije i povezivanje rezultata s prethodno utvrđenim urbanističkim modelima preobrazbe.

važno razlikovati pojmove vojarna (*barrack*) i prostor vojarni (*military barrack site*), vojna lokacija (*military site*) i vojni prostor (*military space*), kao i pojmove prenamjena (*conversion*), preobrazba (*transformation*) i urbana integracija (*urban integration*), koji u ovom istraživanju označavaju različite, iako međusobno povezane procese. Precizno pojmovno određenje potrebno je i radi razlikovanja vojnih resursa (*military assets*) i vojne imovine (*military property*), lokacija vojne baštine/vojnog naslijeđa (*military heritage sites*) te napuštenih vojnih lokacija/vojnih brownfield prostora (*military brownfields*).

Pojam ***vojarna*** (*barrack*) odnosi se na zgradu za smještaj vojnika ili vojni kompleks s prostorima i građevinama za smještaj, obuku te svakodnevni život i rad postrojbi (kasarna). Prostori unutar vojarne obično su funkcionalno podijeljeni na administrativni dio namijenjen zapovjedništvima ili stožerima (upravne zgrade), stambeni dio (spavaonice), nastavni dio (učionice, vježbaonice, vježbališta), tehnički dio (skladišta, praonice i čistionice, kupališta, kuhinje, blagovaonice, garaže, nadstrešnice), športsko-rekreacijski dio (dvorane, igrališta), sigurnosno-zaštitni dio (stražarnice, prijavnice) te ostale prostore (parkirališta, parkovi, ambulanta, stacionar i sl.). Preteča vojarni bili su vojni tabori, dok su prve vojarne u današnjem smislu uspostavljene u Osmanskom Carstvu u 14. stoljeću radi smještaja i bolje kohezije janjičarskih postrojbi. U europskim državama vojarne se javljaju u drugoj polovici 16. stoljeća, u početku unutar utvrda, a kasnije kao zasebni objekt, bilo kao građevinski blok ili kao kompleks odvojenih zgrada (***, Hrvatska enciklopedija, 2025).

Prema članku 43. Pravilnika o službi u Oružanim snagama Republike Hrvatske (***, 2009), ***vojarna*** se definira kao vojni objekt koji se sastoji od zgrada i prostora namijenjenih boravku, školovanju i obuci te životu i radu zapovjedništava, postrojbi i ustanova. Izdvojeni objekti poput stražarnica, uprava, zavoda ili domova, kao i objekti u kojima su smještena samo zapovjedništva, prema ovom Pravilniku, ne smatraju se vojarnama.

Pojam ***prostor vojarni*** (*military barrack site*) u ovom se istraživanju koristi kako bi se naglasila prostorna i funkcionalna cjelina vojnog kompleksa, a ne samo pojedinačna zgrada ili skup zgrada namijenjenih smještaju vojnika. Prostor vojarni obuhvaća cjelokupni prostorni obuhvat unutar kojega se, uz smještajne objekte, mogu nalaziti vježbališta, strelišta, skladišta, administrativni i tehnički objekti, rekreacijske površine, prometne i otvorene površine te drugi sadržaji povezani sa svakodnevnim životom i radom vojnih postrojbi. Takvo određenje omogućuje sagledavanje vojarne kao prostorno-funkcionalnog sklopa te vrednovanje njezina odnosa prema okolnom gradskom prostoru.

Vojna lokacija *(military site)* [3] označava konkretnu prostornu cjelinu koja je bila ili je još uvijek u funkciji za potrebe vojske i obrane. Može obuhvaćati različite vrste vojnih objekata, infrastrukturu i površine namijenjene vojnoj uporabi, neovisno o tome jesu li još aktivne, djelomično korištene, prenamijenjene ili napuštene.

Uobičajeno, ***vojni prostor*** *(military space)* kategorizira se kao zemljište namijenjeno aktivnoj vojnoj uporabi, koje obuhvaća područja za obuku, skladišne objekte, administrativne i druge zgrade te specijalizirane objekte poput uzletišta, pomorskih baza i centara za obuku. Također, može uključivati višak ili demilitarizirano vojno zemljište (Brzoska, Franko, & Husbands, 2000). Pojam ***vojni prostor*** u ovom se istraživanju koristi kao širi, krovni pojam koji obuhvaća različite vrste prostora oblikovanih ili korištenih za vojne potrebe. Njime se obuhvaćaju prostori različitih veličina, položaja i funkcija, od vojarni, skladišta, poligona i vojnih baza do različitih specijaliziranih vojnih građevina i kompleksa. U trećem poglavlju detaljnije se razmatra njihov povijesni razvoj, promjene uloge vojske u društvu, preobrazba suvremene vojske i obilježja različitih vrsta vojnih prostora.

Pojam **vojni resursi** potrebno je razlikovati od pojma **vojna imovina**.

Vojni resursi *(military assets)* široko su definiran pojam koji uključuje zalihe fizičkih dobara, zemljišta, ljudske i financijske resurse koje kontroliraju oružane snage. Koncept vojnih resursa detaljno je razrađen u publikaciji " Typology of Military Assets " čiji su autori Michael Brzoska, Patrice Franko i Husbands. Tipovi vojnih resursa podijeljeni su na šest kategorija: *ljudske resurse* (bivše vojnike i borce), *vojno zemljište i prostore*, *vojnu proizvodnju/uslužne objekte*, *operacije oružanih snaga na civilnim tržištima*, *vojnu opremu* i *izvore financiranja/prava* (Brzoska, Franko, & Husbands, 2000, p. 5). Jedna od kategorija odnosi se na vojno zemljište i prostore, koji uključuju sve površine i objekte namijenjene vojnim aktivnostima, od poligona do vojnih baza i skladišta. Dok kategorija koja obuhvaća vojnu proizvodnju i uslužne objekte, koji su ključni za održavanje i podršku vojnih operacija, uključuje proizvodne pogone, radionice i logističke centre.

[3] Tumačenje koje je ovdje usvojeno obuhvaća niz vojnih prostora, u rasponu od velikih do malih, urbanih do udaljenih, i obuhvaćaju raznolik niz specijaliziranih funkcionalnih struktura. Vojni prostori mogu varirati u veličini i tipu, bilo da se radi o urbanim središtima ili udaljenim područjima, te uključuju širok raspon specijaliziranih zgrada kao što su klaonice, spremišta za zračne brodove, arsenali i oružarnice, pekare, bazeni, spremišta za balone, vojarne, baterije, kućice za čamce, pivovare, bunkeri, kazamati, kapele i bačvare, depoi, suhi dokovi, utvrde, tvrđave i ljevaonice, barutane i topovski gatovi, hangari, bolnice, menze i spremišta, radarske stanice, poligoni za obuku, tornjevi i kule i skladišta (Bagaeen & Clark, 2016, p. 6).

Pojam ***vojna imovina*** *(military property)* odnosi se samo na materijalna dobra poput zemljišta, zgrada i infrastrukture (Brzoska, Franko, & Husbands, 2000).

Potrebno je također dodatno razjasniti pojmove **lokacije vojne baštine/naslijeđa** (*military heritage site*) te **napuštene vojne lokacije - vojni brownfield** (*military brownfield*).

U ovom istraživanju, ***lokacije vojne baštine/naslijeđa***[4] odnose se na vojne objekte i područja od povijesne, kulturne[5] ili arhitektonske važnosti. Često se očuvaju ili prenamjenjuju u edukativne i turističke svrhe, primjeri uključuju očuvane fortifikacije, vojarne i ratne spomenike. Očuvanje je primarni cilj, a onečišćenje obično nije značajan problem.

S druge strane, ***napuštene vojne lokacije - vojni brownfield***, predstavljaju vojne prostore koji su izgubili izvornu funkciju i više se ne koriste u svojoj primarnoj namjeni. Jedan su od najstarijih tipova *brownfield* područja (Brebbia & Clark, 2012). Ovisno o prethodnom korištenju i stanju lokacije, njihova ponovna uporaba može zahtijevati sanaciju, rješavanje pitanja vlasništva, zaštite graditeljske ili krajobrazne baštine te prilagodbu postojećih građevina i prostora novim funkcijama.

Iako se u naslovu doktorskog rada ističe pojam *prostor vojarni*, empirijsko istraživanje obuhvaća ukupno 39 vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli. Većinu uzorka čine vojarne, ukupno 32 lokacije. Obuhvaćeno je i pet vojnih skladišta te jedna lokacija vojne policije, za koje je utvrđeno da su unutar svojega prostornog obuhvata sadržavale prostore za smještaj vojnog osoblja, kao jednu od temeljnih funkcija vojarne. Analiziran je i jedan veći vojni kompleks koji obuhvaća više prostora vojarni i drugih vojnih sadržaja. Vojna lokacija stoga predstavlja empirijsku jedinicu istraživanja, dok prostori vojarni predstavljaju njegov primarni predmet.

Istraživanje je također obuhvatilo uporabu različitih pojmova iz područja urbanizma i prostornog planiranja, koji su detaljnije objašnjeni u nastavku.

[4] Utvrde i vojna baština obuhvaćaju sve građevine izgrađene od prirodnih (npr. botaničkih ili geoloških) ili sintetičkih materijala, koje je neka zajednica podigla radi zaštite od napadača. Takve strukture uključuju djela vojnog inženjerstva, arsenale, luke i brodogradilišta, vojarne, vojne baze, poligone za testiranje te druge objekte i prostore izgrađene ili korištene u vojne, ofenzivne i defenzivne svrhe. Vojni kulturni krajolici obuhvaćaju, ali nisu ograničeni na, teritorijalne ili obalne obrambene instalacije i zemljane utvrde. Oni dijele vrijednosti s drugim zaštićenim građevinama i lokalitetima, ali također posjeduju jedinstvene vrijednosti koje je potrebno pažljivo proučiti, analizirati i očuvati (ICOFORT).

[5] Pojam kulturna baština obuhvaća materijalnu i nematerijalnu baštinu, uključujući pokretna i nepokretna kulturna dobra od umjetničkog, povijesnog, arheološkog i znanstvenog značaja (***, 2024).

Za potrebe ovog istraživanja potrebno je jasno razlikovati **prenamjenu, preobrazbu i urbanu integraciju**. ***Prenamjena*** (*conversion*) podrazumijeva promjenu funkcije prostora, dok ***preobrazba*** (*transformation*) obuhvaća njegove fizičke i programske promjene. ***Urbana integracija*** (*urban integration*) podrazumijeva uključivanje prostora u prostorni, funkcionalni i društveni sustav grada.

Urbana preobrazba *(urban transformation)* ili **urbana transformacija** krovni je pojam za procese, promjene i intervencije koje se odvijaju u gradu, odnosno za strukturne i/ili funkcionalne promjene grada ili njegova dijela kojima se prostor prilagođava novim potrebama (Jukić, Mrđa, & Perkov, 2020, p. 10). Prema Jukiću, ovi procesi se mogu klasificirati u nekoliko vrsta prostornih intervencija: **novi projekti i nova gradnja na mjestu oštećenih i devastiranih površina** koje su prethodno bile korištene; **novi projekti i nova gradnja na slobodnim, neizgrađenim prostorima**, uključujući širenje na neizgrađene parcele ili popunjavanje praznina u urbanom tkivu grada; te **urbana obnova gradskog središta**, koja se odnosi na preuređenje područja koja su zbog nebrige, zanemarivanja ili posljedica prirodnih nepogoda izgubila svoje karakteristike i kvalitete, s ciljem vraćanja tih karakteristika i poboljšanja kvalitete života u povijesnim dijelovima grada.

Urbana regeneracija *(urban regeneration)* ili **urbana rehabilitacija**. Odnose na obnovu gradskog središta, razumiju se opsežne promjene u gradu, uključujući strukturne, sadržajne, prometne i socijalne aspekte. Ove promjene najčešće su uzrokovane određenim stupnjem razvoja društva i promjenom prioriteta u politici upravljanja gradom. U najširem smislu, urbana rehabilitacija označava ponovno uspostavljanje ili vraćanje u prijašnje stanje, bez obzira na postupke i procese koji su pri tome korišteni. Urbana regeneracija obično se definira kao strukturna, funkcionalna, društvena i gospodarska obnova određenih dijelova grada koju financiraju privatni (korporativni) ili gradski i državni akteri. Pojam urbane regeneracije često se povezuje i s procesima koji se odvijaju u društvu. Uzroke tome treba tražiti u procesima gospodarske tranzicije koja utječe i na društvenu tranziciju i obrnuto. (Jukić, Mrđa, & Perkov, 2020, p. 12)[6]

[6] vidi Pegan, S: Višejezični pojmovnik, radni materijal.

Urbana integracija[7] (*eng. urban integration*[8]*)* odnosi se na proces prostornog i planskog povezivanja različitih urbanih elemenata radi stvaranja funkcionalne i povezane urbane cjeline. Obuhvaća povezivanje različitih dijelova grada, funkcija, infrastrukture, prometnih sustava i javnih prostora te njihovo uključivanje u širi urbani sustav. Važni aspekti tog procesa uključuju prostornu i funkcionalnu povezanost, društvenu integraciju te usklađivanje različitih urbanih funkcija i sadržaja. Proces urbane integracije povezan je i s participativnim i fleksibilnim upravljanjem te suradnjom različitih institucija, sektora, upravnih tijela i drugih urbanih aktera[9].

Urbana integracija (*urban integration*) u ovom se istraživanju promatra kao **stupanj uključenosti određenog prostora u prostorni, funkcionalni i društveni sustav grada**. Polazeći od prethodno izloženog pojmovnog određenja urbane integracije, teorijskih polazišta istraživanja te rezultata prethodno provedenih analiza i obilježja promatranih prostora, **za potrebe istraživanja utvrđeno je pet međusobno povezanih kategorija vrednovanja urbane integracije**: morfološka, funkcionalna, prometna, javno-prostorna i društveno-upravljačka integracija.

Suvremeni izazovi urbanističkog i prostornog planiranja višeslojni su i međusobno povezani te zahtijevaju povezivanje različitih prostornih, funkcionalnih, društvenih, gospodarskih i okolišnih aspekata razvoja. Nasuprot sektorskom pristupu, u kojem se pojedini problemi razmatraju odvojeno, **integralno planiranje** (*integrated urban planning*) podrazumijeva cjelovit pristup prostoru i povezivanje različitih aspekata njegova razvoja u procesu planiranja (Milojević, 2018). Takav je pristup posebno važan pri planiranju preobrazbe složenih urbanih područja, kod kojih prostorne i funkcionalne promjene zahtijevaju usklađivanje različitih interesa, razvojnih potreba i dionika.

U okviru istraživanja, primijenjeni su određeni pojmovi iz metodologije znanstvenoistraživačkog rada, koji su dodatno razrađeni u sljedećem dijelu.

Koncepcija **modela** uvaženo je i uobičajeno sredstvo spoznaje u različitim znanstvenim i umjetničkim područjima, pa tako i u tehničkim znanostima (Rašić, 1979). U ovom se istraživanju model koristi kao sredstvo pojednostavljivanja i strukturiranja složene stvarnosti

[7] Integracija (lat. Integratio: obnova cjeline), okupljanje odijeljenih elemenata u jedinstven sustav (Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024., www.enciklopedija.hr/clanak/integracija)

[8] https://sustainability-directory.com/

[9] https://thehagueacademy.com/news/the-building-blocks-for-successful-urban-development-projects/

radi njezina razumijevanja, usporedbe i tumačenja. **Urbanistički modeli preobrazbe** nisu unaprijed zadane kategorije ni gotova prostorno-funkcionalna rješenja, nego se utvrđuju temeljem rezultata vrednovanja i usporedne analize vojnih lokacija. Predstavljaju sintezu zajedničkih i razlikovnih obilježja te karakterističnih načina preobrazbe analiziranih lokacija. Modeli omogućuju povezivanje rezultata vrednovanja s razvojnim mogućnostima i planerskim prioritetima pojedine lokacije te mogu poslužiti kao podrška urbanističkom i prostornoplanerskom odlučivanju.

Istraživanje je također usmjereno na definiranje prostornih obilježja vojnih *brownfielda* koja utječu na proces obnove i mogu služiti kao kriteriji za vrednovanje njihovog razvojnog potencijala. **Kriterij** (srednjovjekovni lat. *criterium*: razlučivati, prosuđivati) predstavlja načelo ili mjerilo prema kojemu se nešto ocjenjuje, prosuđuje, vrednuje ili razvrstava.[10] U ovom istraživanju kriteriji služe za sustavno i usporedivo vrednovanje **potencijala preobrazbe vojnih lokacija**. Utvrđeni su temeljem prethodno prepoznatih obilježja i čimbenika relevantnih za procese preobrazbe te su razvrstani u tri skupine: kontekstualne, lokacijske i prostornoplanske kriterije. Njihova primjena omogućuje usporedbu lokacija, prepoznavanje razvojnih potencijala i ograničenja te utvrđivanje obrazaca i trendova u procesima preobrazbe. Kriteriji ne služe izravnom vrednovanju stupnja urbane integracije, koji se u istraživanju vrednuje zasebnom metodom.

1.4. Ciljevi i hipoteze istraživanja

Ciljevi istraživanja

Glavni cilj istraživanja jest utvrditi urbanističke modele preobrazbe prostora vojarni te razviti metodološki okvir za vrednovanje potencijala preobrazbe vojnih lokacija i stupnja njihove urbane integracije u kontekstu grada. Istraživanje je usmjereno na povezivanje prostornih obilježja vojnih lokacija, prostornoplanskih okolnosti i procesa njihove preobrazbe radi prepoznavanja obrazaca i trendova te mogućnosti primjene rezultata u urbanističkom i prostornom planiranju.

U skladu s glavnim ciljem utvrđeni su sljedeći ciljevi istraživanja:

[10] Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024.).

1. Istražiti odnos vojnih prostora i razvoja grada te ulogu urbanističkog i prostornog planiranja u procesima njihove prenamjene, preobrazbe i urbane integracije.
2. Istražiti razvoj i obilježja vojnih prostora te utvrditi njihove tipove i karakteristična prostorna i funkcionalna obilježja.
3. Istražiti razvojni potencijal vojnih lokacija nakon prestanka ili promjene njihove izvorne funkcije te njihovu moguću ulogu u budućem prostornom razvoju grada.
4. Utvrditi obilježja i čimbenike relevantne za procese preobrazbe vojnih lokacija te temeljem njih definirati kriterije za sustavno i usporedivo vrednovanje potencijala njihove preobrazbe.
5. Temeljem usporedne analize i vrednovanja vojnih lokacija utvrditi obrasce i trendove njihove preobrazbe te urbanističke modele preobrazbe prostora vojarni.
6. Razviti način vrednovanja urbane integracije prostora vojarni i istražiti odnos između utvrđenih modela preobrazbe i stupnja njihove uključenosti u gradski sustav.
7. Utvrditi mogućnosti primjene razvijenog metodološkog pristupa i urbanističkih modela kao podrške urbanističkom i prostornoplanerskom odlučivanju te oblikovanju smjernica za buduću preobrazbu prostora vojarni.

Hipoteze istraživanja:

1. Aktivna preobrazba i integracija napuštenih vojnih prostora ključne su za održivo planiranje i razvoj gradova zbog rastuće vrijednosti neizgrađenih prostora.
2. Prostorni razmještaj vojnih prostora u odnosu na gradski centar izravno utječe na brzinu i uspješnost njihove preobrazbe i integracije u gradsko tkivo.
3. Sveobuhvatni urbanistički kriteriji i modeli preobrazbe omogućit će bolju integraciju napuštenih vojnih prostora unutar postojećeg gradskog tkiva.
4. Urbana preobrazba i integracija napuštenih vojnih prostora ključne su za obnovu i revitalizaciju gradova i gradskih predjela.

1.5. Metode i plan istraživanja – struktura istraživanja

Istraživanje je provedeno kombiniranjem kvalitativnih i kvantitativnih znanstvenoistraživačkih metoda. Istraživački postupak obuhvatio je teorijsko i empirijsko istraživanje, prikupljanje i sistematizaciju podataka o vojnim prostorima, utvrđivanje njihovih obilježja i čimbenika

relevantnih za procese preobrazbe, definiranje kriterija za vrednovanje potencijala preobrazbe te usporednu analizu odabranih vojnih lokacija. Temeljem rezultata usporedne analize utvrđeni su urbanistički modeli preobrazbe, dok je urbana integracija istražena zasebnim postupkom vrednovanja kroz pet međusobno povezanih kategorija.

Istraživačke metode koje su korištene u ovom doktorskom istraživanju su sljedeće: 1. prikupljanje, razvrstavanje i sistematizacija znanstvene i stručne literature, arhivske građe, kartografskih materijala te prostornoplanske i druge relevantne dokumentacije; 2. analiza prikupljene građe te utvrđivanje razvoja, tipova i obilježja vojnih prostora; 3. utvrđivanje obilježja i čimbenika relevantnih za procese preobrazbe vojnih lokacija te definiranje kriterija za vrednovanje njihova potencijala preobrazbe; 4. priprema i provedba terenskih istraživanja, evidentiranje postojećeg stanja te izrada fotografske dokumentacije analiziranih lokacija; 5. izrada jedinstveno strukturiranih kataloških obrazaca za 39 vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli te sistematizacija prikupljenih prostornih, povijesnih, funkcionalnih, vlasničkih i prostornoplanskih podataka; 6. kvalitativna i kvantitativna usporedna analiza i vrednovanje vojnih lokacija prema utvrđenim kriterijima te prepoznavanje zajedničkih i razlikovnih obilježja, obrazaca i trendova njihove preobrazbe; 7. sinteza rezultata usporedne analize i utvrđivanje urbanističkih modela preobrazbe; 8. vrednovanje urbane integracije kroz morfološku, funkcionalnu, prometnu, javno-prostornu i društveno-upravljačku kategoriju te povezivanje rezultata s prethodno utvrđenim urbanističkim modelima preobrazbe; 9. sinteza rezultata istraživanja i oblikovanje smjernica za primjenu razvijenog metodološkog pristupa u urbanističkom i prostornom planiranju.

Istraživanje se može podijeliti u **pet međusobno povezanih faza**. U **prvoj fazi** uspostavljen je teorijski i pojmovni okvir istraživanja kroz razmatranje suvremenih urbanih preobrazbi, *brownfield* područja, razvoja i tipova vojnih prostora te odnosa vojnih prostora i grada. U **drugoj fazi** analizirana su obilježja vojnih prostora i čimbenici relevantni za procese njihove preobrazbe te su temeljem njih definirani kriteriji za sustavno i usporedivo vrednovanje potencijala preobrazbe. **Treća faza** obuhvatila je prikupljanje i obradu podataka o 39 vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli, terenska istraživanja te izradu jedinstveno strukturiranih kataloških obrazaca. U **četvrtoj fazi** provedena je usporedna analiza vojnih lokacija prema utvrđenim kriterijima, prepoznata su zajednička i razlikovna obilježja te obrasci i trendovi preobrazbe, na temelju kojih su utvrđeni urbanistički modeli preobrazbe. U **petoj fazi** provedeno je zasebno vrednovanje urbane integracije, rezultati su povezani s prethodno

utvrđenim modelima preobrazbe te su oblikovane smjernice i razmotrene mogućnosti primjene razvijenog metodološkog pristupa u urbanističkom i prostornom planiranju.

Plan istraživanja po poglavljima:

Struktura doktorskog rada podijeljena je u tri osnovne cjeline: uvodnu i teorijsku, istraživačku te zaključnu.

Uvodna i teorijska cjelina, koja obuhvaća prva tri poglavlja, donosi obrazloženje teme i polazišta istraživanja, istraživačkog problema i istraživačkih pitanja, pojmovno određenje, ciljeve i hipoteze, metode i plan istraživanja te pregled dosadašnjih istraživanja. Drugo i treće poglavlje usmjerena su na dvije osnovne tematske cjeline istraživanja: urbane preobrazbe i planiranje grada te vojne prostore. Razmatraju se suvremene promjene u gradovima i procesi preobrazbe *brownfield* područja, povijesni razvoj vojnih prostora, promjene uloge vojske u društvu i obilježja suvremenih vojnih prostora. Analizirani su i međunarodni i hrvatski kontekst preobrazbe vojnih prostora te njihov odnos prema urbanističkom i prostornom planiranju.

Istraživačka cjelina obuhvaća poglavlja od četvrtog do devetog. U njima su analizirani pristupi preobrazbi vojnih prostora, utvrđena njihova obilježja i prostorni čimbenici te definirani kriteriji vrednovanja. Empirijski dio istraživanja proveden je na 39 vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli, za koje su izrađeni jedinstveno strukturirani kataloški obrasci temeljem arhivske i bibliografske građe, kartografskih podloga, prostornoplanske i druge relevantne dokumentacije te terenskih istraživanja. Usporednom analizom utvrđena su zajednička i razlikovna obilježja, obrasci i trendovi preobrazbe te urbanistički modeli preobrazbe. U devetom poglavlju zasebno je istražena urbana integracija prostora vojarni kroz pet međusobno povezanih kategorija, a rezultati vrednovanja povezani su s prethodno utvrđenim urbanističkim modelima preobrazbe.

Zaključna cjelina obuhvaća Raspravu i Zaključak. U Raspravi su rezultati kritički razmotreni u odnosu na postavljene hipoteze, ciljeve istraživanja i rezultate prethodnih istraživanja. Razmotreni su empirijski rezultati, metodološki zaključci, mogućnosti primjene razvijenog pristupa te ograničenja istraživanja i mogućnosti njegove prilagodbe drugim prostornim i upravljačkim kontekstima. U Zaključku su sintetizirani rezultati i odgovori na istraživačka pitanja, vrednovano ostvarenje ciljeva istraživanja te izdvojeni izvorni znanstveni doprinos i mogući smjerovi daljnjih istraživanja.

Doktorski rad sadrži i dva priloga, **Pojmovnik** i **Katalog**. Katalog obuhvaća 39 vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli i predstavlja jedinstveno strukturiranu empirijsku bazu istraživanja koja omogućuje sustavno objedinjavanje i usporedbu podataka o analiziranim lokacijama.

Materijali i sredstva korištena u istraživanju:

U istraživanju je korištena znanstvena i stručna literatura, uključujući knjige, članke u znanstvenim i stručnim časopisima, doktorske radove, zbornike i istraživačke studije relevantne za temu doktorskog istraživanja. Korištena je i arhivska građa, kartografski materijali, povijesne karte, ortofoto snimke i druge digitalne kartografske podloge te prostornoplanska, natječajna i projektna dokumentacija. Terenskim istraživanjima prikupljeni su podaci o postojećem stanju analiziranih lokacija i fotografska dokumentacija. Prikupljeni podaci objedinjeni su u kataloškim obrascima, koji sadrže i kartografske i grafičke prikaze izrađene za potrebe istraživanja.

Empirijsko istraživanje obuhvatilo je ukupno 39 vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli. Na temelju prikupljenih i sistematiziranih podataka provedeno je usporedivo vrednovanje potencijala njihove preobrazbe, dok je urbana integracija vrednovana zasebnom metodom.

1.6. Očekivani rezultati i znanstveni doprinos predloženog istraživanja

Očekivani rezultat i doprinos na području vojne arhitektonske povijesti i teorije jesu sistematizacija tipova vojnih prostora te utvrđivanje njihovih ključnih obilježja u europskom kontekstu.

Ovim istraživanjem ostvaren je produbljen uvid u razvoj vojnih prostora, njihove funkcionalne uloge i promjene odnosa prema gradu. Prikazom njihova razvoja, od utvrđenih urbanih središta do velikih vojnih kompleksa, istraživanje daje pregled povijesnih faza razvoja vojnih prostora u Europi te suvremene podjele vojnog zemljišta. Jedan od rezultata istraživanja jest sistematizacija tipova vojnih prostora prema vremenu njihova nastanka te utvrđivanje njihovih karakterističnih prostornih i funkcionalnih obilježja. Analizirani su različiti aspekti vojnih prostora, uključujući njihov položaj, veličinu, vrijeme nastanka, način korištenja i druga obilježja relevantna za razumijevanje njihove prostorne organizacije i kasnijih procesa preobrazbe. Na taj način istraživanje pridonosi razumijevanju povijesnog razvoja i prostornih obilježja vojnih prostora kao podloge za njihovo daljnje urbanističko i prostornoplanersko istraživanje.

Očekivani znanstveni doprinos na području urbanističkog i prostornog planiranja jest razvoj metodološkog pristupa vrednovanju potencijala preobrazbe vojnih lokacija te utvrđivanje urbanističkih modela preobrazbe prostora vojarni.

Temeljem utvrđenih obilježja i čimbenika relevantnih za procese preobrazbe definirani su kriteriji koji omogućuju sustavno i usporedivo vrednovanje potencijala vojnih lokacija. Empirijskim istraživanjem prikupljeni su i sistematizirani podaci o 39 vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli te je izrađen **Katalog** kojim su u jedinstvenoj strukturi objedinjeni podaci o njihovim prostornim, povijesnim, funkcionalnim, vlasničkim i prostornoplanskim obilježjima. Usporednom analizom utvrđena su zajednička i razlikovna obilježja, obrasci i trendovi njihove preobrazbe, a sintezom rezultata utvrđeno je sedam **urbanističkih modela preobrazbe**. Modeli predstavljaju karakteristične načine preobrazbe analiziranih prostora te omogućuju povezivanje rezultata vrednovanja s razvojnim mogućnostima i ograničenjima pojedinih lokacija.

Očekivani znanstveni doprinos predstavlja i razvoj metode vrednovanja urbane integracije te povezivanje rezultata vrednovanja s utvrđenim urbanističkim modelima preobrazbe.

Urbana integracija vrednuje se kao zasebna analitička razina kroz pet međusobno povezanih kategorija: morfološku, funkcionalnu, prometnu, javno-prostornu i društveno-upravljačku integraciju. Takav pristup omogućuje sagledavanje stupnja uključenosti prostora u gradski sustav te usporedbu rezultata vrednovanja urbane integracije s prethodno utvrđenim urbanističkim modelima preobrazbe. Metodološki doprinos istraživanja proizlazi iz povezivanja pojedinih koraka istraživačkog postupka, od utvrđivanja obilježja vojnih prostora i čimbenika preobrazbe, preko definiranja kriterija i vrednovanja potencijala, do utvrđivanja urbanističkih modela preobrazbe i zasebnog vrednovanja urbane integracije.

Širi doprinos istraživanja odnosi se na mogućnost primjene razvijenog metodološkog pristupa u urbanističkom i prostornom planiranju.

Razvijeni kriteriji, kataloški način obrade, urbanistički modeli preobrazbe i metoda vrednovanja urbane integracije mogu poslužiti kao podrška analizi postojećeg stanja, vrednovanju potencijala vojnih lokacija, određivanju razvojnih prioriteta i oblikovanju smjernica za njihovu buduću preobrazbu. Rezultati istraživanja omogućuju sustavnije sagledavanje vojnih prostora kao razvojnog resursa grada i mogu pridonijeti argumentiranijem

donošenju urbanističkih i prostornoplanerskih odluka. Razvijeni metodološki pristup moguće je primijeniti i na druge vojne i brownfield prostore, uz prilagodbu kriterija i pokazatelja specifičnostima pojedinog prostornog, društvenog i upravljačkog konteksta.

1.7. Osvrt na korištenu bibliografiju

Istraživanje se u svojim početnim fazama temeljilo na kvalitativnom pristupu, analizi sadržaja, bibliografskom i povijesnom istraživanju te interdisciplinarnom teorijskom pristupu. Temelj istraživanja počiva na temeljitom pregledu literature iz više područja, kao što su arhitektura, urbanizam i prostorno planiranje, nacionalna sigurnost, sociologija i humanističke znanosti, kako bi se osigurali referentni izvori za daljnja istraživanja. Raznolika literatura bila je ključna za formiranje sveobuhvatnog razumijevanja fenomena preobrazbe i integracije napuštenih vojnih lokacija, jer je nužno sagledati problem iz različitih perspektiva.

Literatura korištena u ovom istraživanju dolazi iz **više različitih područja**: tehničkih znanost, društvenih znanosti i humanističkih znanosti. Istraživanje ima i elemente *trandisciplinarnog* pristupa[11], u smislu surađuje s dionicima koji ne pripadaju akademskoj zajednici i označava znanje izvan akademskog kruga koje se integrira s akademskim.

Korištena literatura obuhvaća pet polja i pet glavnih grupa: polje **arhitektura i urbanizam,** grana urbanizam i prostorno planiranje odnosno teme urbanih preobrazbi i planiranja grada, s naglaskom na preobrazbi brownfield područja, grana povijest i teorija arhitekture i zaštita graditeljskog naslijeđa**; polje politologije**, grane međunarodni odnosi i nacionalna sigurnost s naglaskom na vojsci i vojnim prostorima odnosno na povijesnom razvoju, te rasprostranjenosti različitih tipova i grana javne politike/javno upravljanje s naglaskom na upravljanju državnom imovinom; polje **sociologije** i grana sociološka teorija koja se bavi temom grada i vojskom odnosno vojnim prostorima i različitim društvenim utjecajima na ta dva fenomena; polje **sigurnosne i obrambene znanosti** i polje **povijesti** s naglaskom na razvoju grada i povijesnom razvoju vojnih prostora.

[11] Interdisciplinarno istraživanje vrsta je istraživanja u kojemu su integrirani relevantni koncepti, teorije i/ili metode iz drugih disciplina. Multidisciplinarni pristup, u odnosu spram interdisciplinarnog, u svojoj osnovi pretpostavlja uključivanje više od jedne discipline, označava njihovu usporedbu, te se takav pristup opisuje kao aditivan, a ne kao integrativan. Transdisciplinarnost se javlja kada znanstvenici surađuju s dionicima koji ne pripadaju akademskoj zajednici i označava znanje izvan akademskog kruga koje se integrira s akademskim. (Kostešić, Modeli interdisciplinarnoga projektiranja u području urbanizma, arhitekture i dizajna u organiziranoj stambenoj izgradnji, 2024)

Uobičajen pristup prenamjeni vojnih prostora podrazumijeva bavljenje problemom iz jedne specifične perspektive – sociološke, ekonomske, urbanističke, arhitektonske ili vojne – bez povezivanja svih tih aspekata. Sociolozi mogu jasnije sagledati potrebe korisnika i ukazati na nedostatke pojedinih arhitektonskih ili urbanističkih elemenata, dok ekonomisti mogu izraditi procjene profitabilnosti projekata. Povezivanje spoznaja različitih disciplina omogućuje cjelovitije sagledavanje složenih procesa prenamjene i preobrazbe vojnih prostora.

Istraživanje je, iako obuhvaća više različitih područja u procesu prenamjene vojnih prostora, provedeno iz perspektive urbanista i prostornog planera, s naglaskom na urbanističkoj i planerskoj interpretaciji tema, te na sagledavanju utjecaja različitih društvenih fenomena na promjene u prostoru grada.

Važne reference u području istraživanja vojnih prostora u Hrvatskoj predstavljaju dva dokumenta: publikacija i studija.

Publikacija "Vojni prostori u Hrvatskoj" Krune Kardova iz 2015. godine, nastala kao izmijenjena verzija doktorske disertacije iz 2015., važno je sociološko-znanstveno djelo koje obrađuje politički, društveno i vojno-sigurnosno značajnu pojavu, problematizirajući odvojenost vojske od ostatka društva kroz socioprostornu perspektivu, analizom načina uspostave, regulacije korištenja i konverzije prostora rezerviranih u vojne svrhe. Knjiga se bavi analizom uloge vojske u suvremenom društvenom poretku te istražuje procese korištenja i regulacije vojnih prostora u Hrvatskoj. Primjer Slunjskog vojnog poligona ilustrira izazove vojne prisutnosti u lokalnoj zajednici kroz promjene u korištenju i regulaciji vojnih prostora.

Studija "Kome propadaju bivše vojne nekretnine? Iskustva prenamjene u Hrvatskoj" autora Kardova i Tabaka iz 2014. godine, predstavlja prvu studiju prenamjene vojnih nekretnina u Hrvatskoj. Pionirski značaj ove studije proizlazi iz nedostatka sustavnog istraživanja prenamjene vojnih nekretnina u Hrvatskoj. Studija donosi nalaze istraživanja o prenamjeni vojnih nekretnina kroz studije slučaja u gradovima Zadru, Zagrebu, Puli i Visu, te uključuje primjere iz drugih zemalja, istražujući širu problematiku vojne prisutnosti u lokalnoj zajednici.

U njoj su naglašena dva izrazito velika ograničenja: nedovoljna razina civilnog znanja o vojsci i vojnom sistemu u Hrvatskoj (što je posljedica nasljeđa specifične prirode civilno-vojnih odnosa u bivšoj Jugoslaviji, kasnijih ratnih okolnosti u Hrvatskoj te zatvorenosti i neprovidnosti vojnog sustava), te simbolički diskontinuitet između bivše jugoslavenske i nove hrvatske vojske koji je rezultirao time da su se problemi vojne prisutnosti i vojnog prostora u širem smislu posve

izbrisali. Tako se problem vojnih materijalnih prostornih resursa sveo na uži problem nekretnina, bez podloge u širem općem znanju. Problem prenamjene vojnih prostora se tada pojednostavio i svodi se samo na ekonomsko pitanje, u najužem smislu, koje obuhvaća prijenos ili razrješenje vlasništva nekretnine, odnosno na uže prostorno-planersko pitanje određivanja nove namjene u lokalnim prostornim planovima.

Autori naglašavaju da lokalne zajednice često nemaju utjecaj na odluke o dolasku i odlasku vojske, te da se "nalaze pod političkim pritiskom da prihvate odluke donesene u drugim centrima uz veće ili manje kompenzacije". Zaključno poglavlje publikacije sadrži kritičku evaluaciju istraživačkih rezultata i preporuke za buduće prenamjene. Ističu se negativna iskustva uzrokovana nedostatkom sudjelovanja građana u procesu donošenja ključnih odluka, te zatvorenošću i birokratskom inercijom nadležnih državnih i lokalnih tijela. Sustavna politizacija gotovo svakog aspekta procesa prenamjene, manjak koordinacije među različitim akterima i prečesto jednosmjerna komunikacija karakteriziraju sve analizirane slučajeve. Posljedično, o pitanjima javnog dobra ovakvog tipa gotovo nikada nije vođena kvalitetna javna rasprava. Takav pristup prenamjeni stvorio je probleme koji nadilaze okvire vlasništva i upravljanja, te je proizveo društvene, ekološke i kulturne troškove za lokalnu zajednicu. Analize i preporuke koje autor nudi, temeljene na zaključcima izvedenim iz terenskih istraživanja i relevantne literature, čine ovu knjigu nezaobilaznim štivom u multidisciplinarnom području civilno-vojnih odnosa. Ova studija potiče buduća istraživanja te predstavlja vrijedan doprinos problematizaciji prenamjene vojnih nekretnina u Hrvatskoj.

Važna autorica u istraživanju regeneracije povijesnih obrambenih lokacija jest Celia Clark. Clark već duže vrijeme pokazuje velik interes za zgrade obrambene baštine te specijalizirane vojne, mornaričke i zrakoplovne strukture. Njezin rad potaknut je življenjem u Portsmouthu u Velikoj Britaniji s aktivnom mornaričkom bazom te zatvorenim i prenamijenjenim obrambenim objektima oko luke, kao i terenskim istraživanjima sličnih lokaliteta diljem svijeta. Godine 2012. inicirala je seriju međunarodnih konferencija: *"Defence Heritage History and Future"* u organizaciji Wessex Institute of Technology. Prva konferencija bila je u Portsmouthu, druga u Venecijanskom Arsenalu, a treća u Alicanteu 2016. godine. Zbornik *"Defence Sites Heritage and Future"* (Clark, Brebbia, 2012) s prve međunarodne konferencije o ponovnoj upotrebi vojnih objekata uključuje radove iz različitih područja kao što su povijest lokacija vojne baštine, procjena rizika, simulacije i modeliranje, te prijelaz iz vojnog u civilni život.

Kao akademkinja specijalizirana za regeneraciju povijesnih obrambenih mjesta diljem svijeta, zajedno s Samerom Bagaeenom uredila je knjigu *Sustainable Regeneration of Former Military Sites* (2016), koja analizira temeljnu promjenu korištenja zemljišta diljem svijeta, s fokusom na održivu budućnost za imovinu nekada posvećenu nacionalnoj obrani. Knjiga sadrži dvanaest studija slučaja iz Tajvana, Kine, Nizozemske, Velike Britanije i SAD-a, te educira različite dionike o mogućnostima za ponovnu upotrebu vojnih lokacija. Njezina knjiga *Barracks, Forts and Ramparts: Regeneration Challenges for Portsmouth Harbour's Defence Heritage*, objavljena 2020. godine, koju je napisala s Martinom Marksom OBE, bivšim zamjenikom ravnatelja Mornaričke bolnice Haslar, fokusira se na lokalno područje koje sadrži sve izazove ovog složenog procesa, mnoge dionike, kao i primjere prilagodljive prenamjene obrambenih struktura i nove namjene zemljišta.

Za razumijevanje utjecaja vojne prisutnosti ključna je knjiga *Military Geographies* (Woodward, 2004) koja istražuje kako se lokalni prostor, mjesto, okoliš i krajolik oblikuju vojnom prisutnošću i kako militarizam utječe na šire geografske prostore. Knjiga postavlja novi okvir za proučavanje vojne geografije, kritički analizirajući načine na koje se legitimira vojna kontrola nad prostorom. Teme obrađene u knjizi uključuju vojnu geografiju, militarizirane geografije, geografije kontrole prostora, vojno-ekonomske geografije, militarizirani okoliš, vojne krajolike te izazove unutar vojnih geografija. Istražuje načine na koje militarizam i vojne aktivnosti kontroliraju razvoj, korištenje prostora i naše razumijevanje mjesta. Knjiga se fokusira na vojne aktivnosti u mirnodopskim uvjetima, s primjerima iz Europe, Sjeverne Amerike i Australije.

Na kraju, potrebno je istaknuti važnost publikacije *MAPS / Baseline study: Military Assets as Public Spaces* (***, 2016) i priručnika *MAPS Network: A Journey on the Re-use of Former Military Assets / Urban Guidebook* (***, 2018), koji pružaju pregled rada unutar MAPS projekta[12], nudeći prikaz gradovima zainteresiranim za ponovnu uporabu lokacija vojne baštine. Priručnik uključuje prijedloge, dobre prakse i konkretne primjere na terenu koji su temelj ovog vodiča.

Na samom početku projekta MAPS istaknuto je nekoliko glavnih razloga za pokretanje projekta, kao što su nedostatak potpune svijesti lokalnih uprava o kulturnim, društvenim i ekonomskim vrijednostima napuštenih vojnih lokacija i objekata ili nedostatak jasno

[12] https://urbact.eu/networks/maps

definiranih strategija za suvremenu upotrebu i unapređenje ovih objekata od strane gradskih uprava.

Također, ističe se da je zbog prekomjerne izgradnje i neravnomjerne potrošnje zemljišta, ponovna uporaba i regeneracija ovih objekata postale su ključne za održivo urbano i regionalno planiranje. Pretpostavka je da će interes za ove objekte biti veći nego za izgradnju novih zgrada, javnih prostora i infrastrukture, uzimajući u obzir lokalne čimbenike i globalnu krizu koja je teško pogodila tržište nekretnina. Projekt je naglasio potrebu za promjenom pristupa valorizaciji bivših vojnih prostora, jer trenutni planerski alati, korišteni za "normalno" upravljanje gradom, nisu prikladni za upravljanje ovim novim urbanim izazovima.

Naglašena je i specifičnost napuštenih vojnih lokacija, gdje smo suočeni s posebnim dijelom grada koji je dugo vremena bio isključen iz aktivnog života grada. Zbog toga se smatra da je potrebno uspostaviti "novu strategiju" koja počinje od: ponovnog prisvajanja ove baštine od strane stanovnika (lokalnih urbanih aktera), identifikacije vrijednosti područja (kulturnih, društvenih i ekonomskih), identifikacije mogućeg privremenog korištenja nekih dijelova lokacija (zgrada, otvorenih prostora, drugih), te razvoja integrirane strategije za unapređenje napuštenih vojnih prostora.

Opsežna bibliografija, koja obuhvaća različita područja i grane, od urbanizma i prostornog planiranja, preko sigurnosnih i obrambenih znanosti i javnog upravljanja, do sociologije i povijesti, omogućila je sagledavanje problema iz različitih perspektiva i oblikovanje teorijskog okvira istraživanja. Iako se istraživanje oslanja na spoznaje različitih disciplina, provedeno je prvenstveno iz urbanističkog i prostornoplanerskog motrišta, s naglaskom na prostornim obilježjima vojnih lokacija, procesima njihove preobrazbe i odnosu prema gradu.

Teorijski i bibliografski dio istraživanja poslužio je kao podloga za empirijsko i usporedno istraživanje odabranih vojnih lokacija, razjašnjavajući dinamiku koja je utjecala na vojne i civilne krajolike[13] i njihovu integraciju u gradove. Sustavnim prikupljanjem, analizom i usporedbom podataka omogućeno je povezivanje teorijskih spoznaja o vojnim prostorima s njihovim prostornim i planskim obilježjima te procesima preobrazbe.

[13] U ovom istraživanju, pojam "krajolik" (*landscape*) obuhvaća tri različite dimenzije: fizičku stvarnost, njezinu reprezentaciju i način na koji se percipira. Pojam "vojni krajolik" (*military landscape*) prvenstveno označava krajolike oblikovane aktivnostima vojnih institucija. Za detaljniji opis ovog pojma vidi Woodward (2014). S druge strane, pojam "civilni krajolik" (*civilian landscape*) odnosi se na krajolike civilnog podrijetla.

2. PLANIRANJE I PREOBRAZBA GRADA

Gradovi su dinamični prostori kontinuirane transformacije, čiji razvoj i preobrazba odražavaju šire društvene, ekonomske i političke procese. U suvremenim državama oni predstavljaju temelj za učinkovito upravljanje i legitiman okvir vlasti, dok njihovo planiranje postaje ključni alat za oblikovanje funkcionalnih i održivih urbanih sredina. Ovo poglavlje istražuje složen proces urbanih preobrazbi, fokusirajući se na načine na koje se gradovi prilagođavaju suvremenim promjenama i izazovima (Hirst, 2005, pp. 7-25). Počinje prikazom procesa urbanih preobrazbi i planiranja gradova, razmatrajući kako su se ovi procesi razvijali da bi zadovoljili dinamične potrebe urbanih sredina. Posebna pažnja posvećena je utjecaju suvremenih promjena na gradove, posebno načinu na koji moderne promjene oblikuju urbane pejzaže i izgrađenu strukturu. Naglašava se i uloga zajednice u planiranju grada, ističući važnost participativnih, uključivih pristupa koji integriraju lokalne uvide i potrebe u planiranje. Dodatno, poglavlje analizira utjecaj urbanih preobrazbi na brownfield prostore, ističući kako se ovi prostori mogu prenamijeniti i revitalizirati. Pruža se i pregled praksi planiranja i razvoja gradova u Hrvatskoj, nudeći uvid u primjenu ovih metodologija unutar hrvatskog konteksta. Ovim pregledom nastoji se pridonijeti sveobuhvatnom razumijevanju urbanog planiranja i preobrazbi u globalnom i lokalnom kontekstu.

2.1. Urbane preobrazbe i planiranje grada

Urbana preobrazba ili **urbana transformacija** obuhvaća sve procese, promjene i intervencije koje se odvijaju unutar grada (Jukić, Mrđa, & Perkov, 2020, p. 10). Prema Jukiću (Slika 1.) ovi procesi mogu se klasificirati u nekoliko vrsta prostornih intervencija:

- **Novi projekti i nova gradnja na mjestu oštećenih i devastiranih površina** koje su prethodno bile korištene.
- **Novi projekti i nova gradnja na slobodnim, neizgrađenim prostorima**. Ovo uključuje širenje na neizgrađene parcele ili popunjavanje praznina u urbanom tkivu grada.
- **Urbana obnova gradskog središta**, koja se odnosi na preuređenje područja koja su zbog nebrige, zanemarivanja ili posljedica prirodnih nepogoda (poput potresa) izgubila svoje karakteristike i kvalitete. Cilj je vratiti te karakteristike i dodatno

unaprijediti područje kako bi se poboljšala kvaliteta života u povijesnim dijelovima grada.

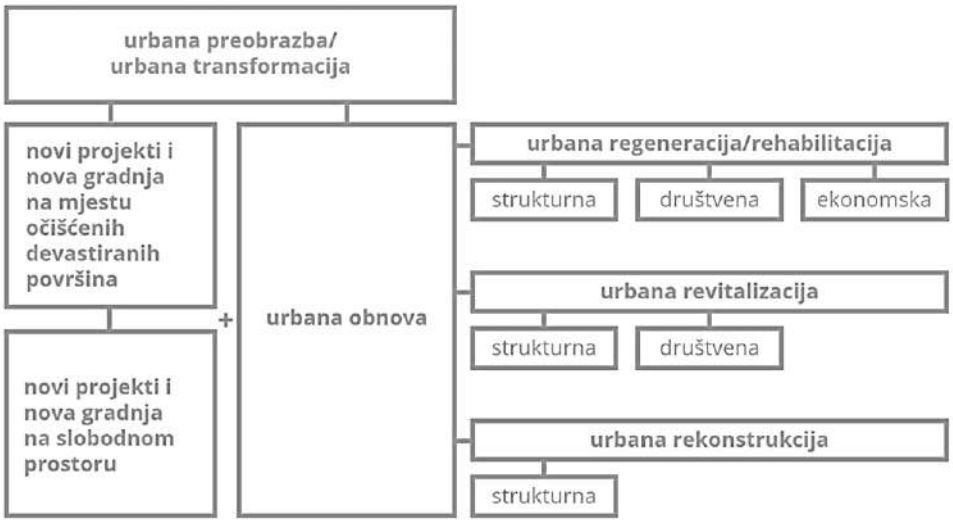

Slika 1. Postupci unutar cjelovite urbane preobrazbe/urbane transformacije, izvor: **(Jukić, Mrđa, & Perkov, 2020, p. 12)**

Suvremeni procesi **urbane obnove**[14] započeli su 70-ih i 80-ih godina 20. stoljeća. U tom razdoblju, u skladu s demografskim stagniranjem gradova, politika širenja gradova počela je ustupati mjesto konceptima sažimanja grada, što je uključivalo poboljšanje kvalitete zapuštenih i zapostavljenih dijelova grada, s naglaskom na obnovu gradskih središta (Čaldarović, 2010). Pod "vraćanjem života u devastirana i zapuštena područja" razumijeva se prihvaćanje novih zahtjeva i specifičnosti tih područja te podizanje kvalitete života i oživljavanje prostora, posebno u stambenim dijelovima. Riječ je o cjelovitim, opsežnim, dobro promišljenim, organiziranim i dugotrajnim procesima (Jukić, Mrđa, & Perkov, 2020).

Pojmovi **urbana regeneracija** *(urban regeneration)* i **urbana rehabilitacija**[15], koji se najčešće odnose na obnovu gradskog središta, obuhvaćaju opsežne promjene u gradu, uključujući strukturne, sadržajne, prometne i socijalne aspekte. Ove promjene često su uzrokovane razvojem društva i promjenom prioriteta u politici upravljanja gradom. U najširem smislu,

[14] Pojam *"urban renewal"* u engleskom govornom području različito se koristi u različitim sredinama i ne označava uvijek iste procese u gradu. Tako se urbana obnova u Velikoj Britaniji često u stručnoj literaturi naziva i "urbana regeneracija", dok se u Sjedinjenim Američkim Državama koristi izraz "urbana revitalizacija". Pod pojmom urbane obnove ili regeneracije razumijeva se i program promjene korištenja urbanog zemljišta u određenim područjima.

[15] vidi Pegan, S: Višejezični pojmovnik, radni materijal.

urbana rehabilitacija označava ponovno uspostavljanje ili vraćanje u prijašnje stanje, bez obzira na korištene postupke i procese. Urbana regeneracija obično se definira kao obnova strukturnih, funkcionalnih, društvenih i gospodarskih aspekata određenih dijelova grada, pri čemu su uključeni privatni (korporativni) ili javni (gradski i državni) akteri. Ovaj pojam često je povezan s procesima unutar društva, gdje gospodarska tranzicija utječe na društvenu tranziciju i obrnuto. U izvornom značenju, regeneracija predstavlja potpuno funkcionalno obnavljanje oštećenog tkiva, što se može primijeniti i na izgrađeni i neizgrađeni urbani prostor. Prema Hrvatskom leksikonu, regeneracija (*lat.*) znači obnavljanje dijelova organa ili tkiva zbog istrošenosti ili ozljeda. Cilj **urbane revitalizacije** *(urban revitalization)* je vraćanje aktivnosti života u napuštene dijelove grada i poboljšanje kvalitete života u devastiranim područjima (Čaldarović, 2010, p. 71). Održivi pristup podrazumijeva usklađivanje okolišnih, gospodarskih i društvenih aspekata. Kod urbane regeneracije, uz ove tri komponente, dodaje se i aspekt obnove izgrađene/fizičke strukture grada.

Terminološko značenje pojma **urbana rekonstrukcija** *(urban reconstruction)*[16] odnosi se na ponovnu gradnju fizičke strukture grada ili obnovu nečega što je bilo uništeno ili oštećeno, promjenu postojećeg ustroja, preuređenje ili reorganizaciju, u prvom redu izgrađene strukture (Čaldarović, 2010, p. 70).

Zbog složenosti društvenih, ekonomskih, političkih, psiholoških, antropoloških i tehničkih čimbenika, pri preobrazbi grada iznimno je važno **prostorno planiranje** koje se provodi kao višedimenzionalni integralni proces izrade prostornih planova (Marinović-Uzelac, 1986, p. 196). Prostorno planiranje usmjerava dinamične i kontinuirane antropogene procese u prostoru te je stoga neprekidan i fleksibilan proces (Marinović-Uzelac, 1986, p. 256).

[16] U arhitekturi, rekonstrukcija se odnosi na obnovu graditeljske baštine, djelomičnu ili potpunu obnovu povijesne građevine, slijedeći njezin izvorni oblik uz moguću primjenu suvremenih materijala i tehnologija. Jasnije je određenje ovih termina na razini obnove i intervencija na povijesnim građevinama, kada se primjenjuju različiti, dobro određeni konzervatorski postupci kao što su rekonstrukcija, regeneracija, konzervacija, restauracija i sanacija.

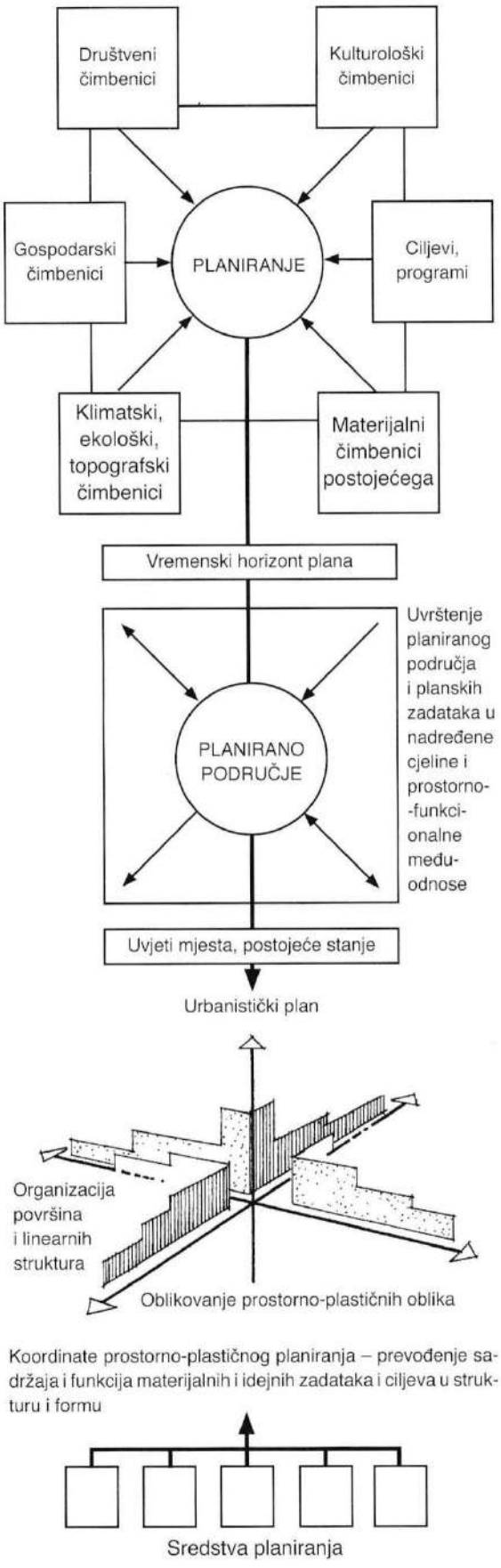

Slika 2. Proces urbanističkog planiranja, izvor: **(Prinz, 2006, p. 47)**

Prostorni planovi[17] su ključni za organizaciju i zaštitu prostora, jer postavljaju sva ograničenja i pravila koja uređuju upotrebu teritorija. Razumijevanje i vrednovanje promjena u kontekstu korištenja i zaštite prostora ključni su za učinkovito planiranje prostornog razvoja (Pegan S. , 2015). Da bi prostorni planovi bili što realniji, moraju biti usko povezani s društvenim planovima.

Prostorno planiranje[18] često nije toliko učinkovito koliko planeri žele. Ono primjenjuje opsežan i integralan pristup[19] koji prepoznaje međusobnu povezanost svih sektora razvoja, objekata i usluga s prirodnim okolišem i društvom (Slika 2.). Stoga planiranje[20] nije zasebna disciplina već spoj više disciplina (Gunn & Turgut, 2002). Njime se usmjeravaju dinamični i kontinuirani antropogeni procesi u prostoru te je stoga neprekidan i fleksibilan proces (Marinović-Uzelac, 1986, p. 256). Razumijevanje i vrednovanje promjena u kontekstu korištenja i zaštite prostora ključni su za učinkovito planiranje prostornog razvoja (Pegan S. , 2015).

2.2. Suvremene promjene u gradovima

Globalizacija i urbanizacija dva su univerzalna procesa koji oblikuju svijet u kojem danas živimo. Suvremena urbana preobrazba grada rezultat je, s jedne strane, kontinuiteta mijena kojima je grad izložen od nagle ekspanzije koja je započela potkraj 19. stoljeća, kao posljedica modernziacije[21], ali je s druge strane direktna posljedica promjena paradigmi na kojima je taj modernitet počivao (Kostrenčić, 2019). Grad, kao i društveni okvir života, neprestano se mijenja. Ti procesi ne mogu biti zaustavljeni u određenom trenutku kako bismo ih analizirali,

[17] Prostorni planovi (*spatial plans*) nastoje kompleksno urediti velike teritorije i riješiti probleme rasporeda i razvoja gradova i naselja, prometa, industrije i poljoprivrede, uzimajući u obzir sve specifičnosti postojećih i potencijalnih uvjeta, uključujući fizičke, biološke, demografske, ekonomske, sociološke i političke aspekte koji su važni za ljude i zajednicu. Razrada takvih planova uključuje i oblikovanje krajolika i ambijenta u svakoj fazi perspektivnog razvoja. Prostorni plan znatno se razlikuje od urbanističkog plana u pogledu predmeta, ciljeva i metoda planiranja, kao i sadržaja tih planova. Urbanistički plan bavi se unutarnjim prostornim uređenjem naselja i gradova, a ovisno o vrsti (mjerilu) urbanističkog plana mijenjaju se način i metoda izrade. (Marinović-Uzelac, 2001, str. 11)

[18] Prostorno planiranje (*spatial planning*) djelatnost je koja obuhvaća veće teritorijalne cjeline s ciljem usklađivanja svih aktivnosti i procesa te očuvanja i unapređenja uvjeta za život i rad na određenom području. Temeljna svrha prostornog planiranja jest optimalan raspored ljudi, dobara i djelatnosti na teritoriju radi njegove optimalne upotrebe (Marinović-Uzelac, 2001, p. 12).

[19] U prostornom planiranju nužan je pristup sveobuhvatnog, odnosno integralnog planiranja i očuvanja cjelokupnog prostora.

[20] Glavne vrste planiranja koje se danas prakticiraju uključuju: planiranje ekonomskog razvoja, planiranje namjene prostora (land use planning), planiranje infrastrukture, planiranje društvenih ustanova, planiranje parkova prirode, korporativno planiranje i regionalno planiranje.

[21] „Modernizacija" se odnosi na proces inovacija u društvu podjednako u tehničkom području kao i u društvenoj sferi.

stoga se urbanisti moraju znati nositi s neprestanim promjenama predmeta istraživanja što je izazov i veliki motiv za istraživanje[22].

Potkraj 20. stoljeća rast grada opsegom i brzinom nadilazi planerske mogućnosti kontrole i predviđanja urbanista. U novonastaloj situaciji ni funkcionalistički pristup moderne i CIAM-a, ni postmodernistički pristup gradu, koji je definiran tipologijom, ulicom i blokom, nisu u stanju dati adekvatan odgovor (Kostrenčić & Jukić, 2020, pp. 154-165).

Osamdesetih godina 20. stoljeća u Europi su se pojavila tri osnovna smjera urbanih preobrazbi, na čelu s Parizom, Berlinom i Barcelonom, gradovima koji su provodili najopsežnije projekte izgradnje i rekonstrukcije postojećeg urbanog tkiva (Jukić, Mrđa, & Perkov, 2020, pp. 38, 39). Sustavni proces preobrazbe u ovim gradovima može se pratiti kroz njihovu evoluciju tijekom 20. i 21. stoljeća. Osim Pariza, Berlina i Barcelone, i drugi europski gradovi usvojili su ove smjerove urbanih preobrazbi, prilagođavajući ih vlastitim specifičnostima:

- **Pariz**: eksperiment, žarišta rekonstrukcije
- **Berlin**: obnova gradske strukture, socijalno stanovanje
- **Barcelona**: obnova infrastrukture, javnih gradskih prostora
- **Rotterdam**: obnova gradskog središta, luka, socijalno stanovanje
- **London**: veliki projekti, održivi razvoj
- **Amsterdam**: rezidencijalne četvrti, javni sadržaji
- **Hamburg**: preobrazbe obalnog prostora
- **Beč**: obnova gradskog središta
- **Ljubljana**: obnova gradskog središta, javni prostor i mobilnost, *brownfield* područja
- **Budimpešta**: obnova zapuštenih i degradiranih prostora
- **Madrid**: obnova javnog prostora, rezidencijalne četvrti
- **Graz**: velika događanja, obnova cjelovitih gradskih područja
- **Lisabon**: velika događanja, obnova cjelovitih gradskih područja i infrastrukture

Razlozi urbane obnove su različiti, najčešće povezani s kompleksnim i slojevitim procesom obnove degradirane fizičke strukture dijela grada. Ovi razlozi uključuju promjene u načinu korištenja postojećih zgrada, neodgovarajuće lokacije pojedinih sadržaja, starost i trošnost

[22] U knjizi *Suvremena sociologija grada* Šarinić i Čaldarović su istaknuli: „Društveni okvir života neprestano se mijenja, ne možemo ga „zamrznuti“ ili zaustaviti u određenom trenutku kako bismo ga analizirali, kao sociolozi moramo se znati nositi s neprestanim promjenama predmeta istraživanja što je izazov i veliki motiv za istraživanje.“ (Šarinić & Čaldarović, 2015, str. 9).

zgrada i infrastrukture, potpunu promjenu korištenja zemljišta ili posljedice prirodnih ili ljudskih katastrofa. Cilj urbane obnove jest zaustaviti procese urbane degradacije te ponovno oblikovati gradska središta, revitalizirati zapuštena područja, unaprijediti uvjete stanovanja i sanirati slamove te druge zanemarene zone.

Međunarodni okvir za prostorno planiranje i urbane preobrazbe

Suvremeno društvo dominantno je urbano, pri čemu većina svjetske populacije danas živi u urbanim područjima. Prema procjenama UN-a, do sredine 21. stoljeća dvije trećine svjetskog stanovništva živjet će u urbanim područjima. U velikim gradovima i metropolitanskim regijama mijenja se organizacija života, a gradovi postaju sve složeniji sustavi. Pitanje više nije hoće li se postojeći proces urbanizacije nastaviti, već kako ga učinkovitije regulirati (Šarinić & Čaldarović, 2015, str. 7, 16).

Suvremeni trendovi planiranja razvoja gradova temelje se na multidisciplinarnom pristupu koji uključuje i područja prostornog planiranja i preobrazbe gradova. Teorijska, stručna, etička, pravna i znanstvena načela prostornog planiranja, preobrazbi gradova i održivog razvoja definirana su na međunarodnoj razini brojnim dokumentima.

Istražene su različite vrste dokumenata: deklaracije, povelje, akcijski programi/planovi, rezolucije, preporuke, smjernice i izvješća, koji se prema procesu donošenja možemo podijeliti na stručne i političke, ovisno o organizaciji koja ih donosi. Navedeni dokumenti nisu pravno obvezujući, nego služe kao temeljna teorijska polazišta za njihovo usvajanje i primjenu na nacionalnim razinama.

Od početka 21. stoljeća donesen je velik broj međunarodnih dokumenata, strategija i akcijskih planova usmjerenih na ambiciozne ciljeve planiranja održivijih gradova. U nastavku su izdvojeni dokumenti koji obuhvaćaju gledište preobrazbi gradova, a čine teorijsko polazište za analizu dugoročnog i održivog planiranja razvoja gradova s prostornoplanerskog motrišta: *Povelja iz Leipziga* (***, 2007), *Deklaracija iz Toleda*[23] (***, 2010), *Globalni ciljevi održivog razvoja* (UN) (***, 2015)[24], *Urbana agenda za Europsku uniju* (***, 2016), *Teritorijalna agenda 2020* (***, 2011), *Nova povelja iz Leipziga* (***, 2020), *Teritorijalna agenda 2030* (***, 2021) i *Ljubljanski sporazum* (***, 2021). Ovi dokumenti ne samo da postavljaju

[23] Glavni cilj dokumenta sažet je u sljedećoj izjavi: "Toledo Reference Document on Integrated Urban Regeneration and Its Strategic Potential for a Smarter, More Sustainable, and Socially Inclusive Urban Development in Europe"

[24] https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/

smjernice za održivi urbani razvoj već i potiču dublje promišljanje o samoj prirodi grada kao koncepta i njegovoj ulozi u suvremenom društvu.

Teme budućnosti grada i specifičnosti zapadnih urbanih sredina zahtijevaju preciznije definiranje pojma „grad". Prije svega, grad je koncept.[25] On nije samo – ili isključivo – gusto izgrađeno okruženje; za to imamo pojam „urbano" i riječ „naselje". Gradovi nisu samo velika naselja. Oni se mogu u potpunosti razumjeti tek kroz prizmu političke institucije, jer su definirani svojom ulogom u upravljanju. Kao institucija, grad ima znatnu razinu političke autonomije i istaknutu ulogu u političkom i društvenom životu.

Za razliku od toga, neka prostorno velika i gusto naseljena područja ne posjeduju iste institucionalne značajke. Na primjer, opsežne prigradske aglomeracije koje su se razvile oko prometnih čvorišta u Sjedinjenim Državama, kao i brojna neformalna naselja u zemljama u razvoju, često se suočavaju s izazovima u pogledu upravljanja i integracije u širi urbani sustav. Ova područja mogu imati značajnu populaciju i gospodarsku aktivnost, ali im često nedostaje stabilan okvir lokalne samouprave i sustavno planiran javni život, što otežava njihovu usporedbu s tradicionalnim gradovima u političkom smislu.

Budućnost grada razlikuje se od šireg pitanja urbanih sredina. Naime, različiti oblici urbanog razvoja mogu potkopati i prijetiti gradu kao političkoj i društvenoj instituciji.[26] Kada razmatramo budućnost gradova, važno je uzeti u obzir da će velik dio svjetske urbane populacije živjeti u sredinama koje se suočavaju s razvojnim, infrastrukturnim i socijalnim izazovima.

Arhitekti i urbanisti često koriste gradove poput Los Angelesa ili Las Vegasa kao modele budućeg urbanizma. Međutim, gradovi poput Kaira, koji će biti među najvećima i najbrže rastućima na svijetu, zahtijevaju drukčije pristupe planiranju i upravljanju. Takva perspektiva može biti izazovna, osobito u kontekstu zapadnih percepcija urbanizacije, gdje se ona često

[25] Ovo, naravno, znači nešto malo drukčije od konstrukcije idealnog tipa zapadnog grada Maxa Webera (Weber, 1958). Ne pokušavam toliko konstruirati konceptualni model gradova, koliko pokazati kako su naši ideali grada funkcionirali kao modeli za aktere. Poanta je da je koncept grada, kako kao institucija tako i kao mjesto, dominirao zapadnim razmišljanjem o gradovima i, stoga, u značajnoj mjeri i samim gradovima. Vidi više Max Weber, The City (1958.)

[26] Prema Hirstu grad je suočen s prijetnjama različitih socijalnih sila. Te sile izazivaju ekonomsku održivost, prostornu koherentnost i kulturnu koherentnost grada. Ako bi se pretpostavljeni učinci potpuno ostvarili, mogli bi rezultirati nastankom eksteritorijalne, post-javne i kulturno heterogene budućnosti. Čimbenici koje ističe su: revolucija u komunikacijama, eksteritorijalizacija, spajanje grada i ruralnog područja, kulturni pluralizam, globalizacija i samouništavajući bijeg u gradove u zemljama u razvoju (Hirst, 2005, pp. 14, 15).

poistovjećuje s napretkom, a grad promatra kao ključni pokretač društvenih promjena. (Hirst, 2005, pp. 9-25)

Budući da se gradovi početkom 21. stoljeća razvijaju dinamičnije i kompleksnije nego što ih postojeći pristupi arhitekata i urbanista mogu obuhvatiti, rješenja za njihove kontradiktorne složenosti potrebno je tražiti kroz interdisciplinarnu i konceptualnu suradnju (Betsky, Brillembourg, Klumpner, & Heng Liu, 2015, p. 75).

2.3. Sudjelovanje zajednice u planiranju grada

Postoje značajne razlike u opsegu i načinu sudjelovanja različitih urbanih aktera u odlučivanju, urbanim preobrazbama i planiranju gradova. Politički akteri, zajedno s ekonomskim, imaju mogućnost donošenja odluka, dok su civilni i stručni akteri često zanemareni. Građani, osobito pojedinci, imaju najmanji utjecaj na procese odlučivanja[27], iako su oni ti koji svakodnevno žive u prostoru o kojem se donose odluke (Vukić J. , 2020).

Analiza procesa izrade prostornih planova pokazuje niz ograničenja unutar važećeg zakonodavnog okvira u Republici Hrvatskoj[28], ali i u zakonodavstvima drugih zemalja. Najveći izazov je nedostatak stvarne participacije – javna rasprava često ostaje puka formalnost koja se odvija prekasno da bi imala utjecaj. Nedostatak uključivanja građana u donošenje ključnih odluka, kao i zatvorenost te birokratska inercija nadležnih državnih i lokalnih institucija, uobičajena je praksa koja dodatno otežava uspostavu transparentnog i inkluzivnog procesa planiranja.

Participacija građana u planiranju razvoja gradova može se odvijati kroz različite oblike, od informiranja i konzultacija do aktivnog sudjelovanja u donošenju odluka kroz partnerske odnose s ostalim urbanim akterima. Ključno je razumjeti da participacija nije samo formalni postupak, već dinamičan proces koji svim sudionicima omogućuje stvaran utjecaj na odluke.

[27] Prema Davidu Harveyu, pravo na grad nije samo pravo na pristup onome što već postoji, nego i pravo da ga mijenjamo u skladu sa svojim željama. Moramo osigurati da možemo živjeti s onime što smo sami stvorili, što predstavlja izazov za svakog planera, arhitekta i utopijskog mislioca. Pravo na ponovno stvaranje sebe kroz stvaranje kvalitativno drugačijih vrsta urbane društvenosti jedno je od najdragocjenijih ljudskih prava. (Harvey, 2003)

[28] Uobičajeni proces izrade prostornih planova u RH uključuje nekoliko ključnih koraka. Prvo, jedinica lokalne samouprave (JLS) donosi odluku o izradi plana sukladno zakonu, zatim stručni izrađivač izrađuje prijedlog plana. Nakon toga slijedi javna rasprava tijekom koje građani i javnopravna tijela iznose svoje stavove, prijedloge i primjedbe. Nakon javne rasprave prijedlog plana se korigira u skladu s primjedbama. Ako je potrebno, javna rasprava se može ponoviti, što može rezultirati produljenjem rokova za izradu plana.

Partnerski odnos između stručnjaka i građana omogućuje bolje razumijevanje potreba i stavova stanovnika pri planiranja urbane obnove, uz mogućnost prilagodbi tijekom provedbe. S druge strane, suradnja političkih aktera s građanima, civilnim udrugama i lokalnim zajednicama pridonosi jačanju povjerenja, povećanju zadovoljstva stanovnika te olakšava određivanje prioriteta urbane obnove. Takav pristup omogućuje očuvanje kolektivne memorije, nematerijalne kulturne baštine i specifičnih urbanih rituala koji oblikuju identitet i karakter prostora. (Vukić J. , 2020)

Prema Vukić, participacija nije samo pravo građana, već i stručno vođen proces[29] kontinuiranog uključivanja različitih društvenih grupa u urbanu transformaciju. Budući da građani nisu nužno stručnjaci u području urbanog planiranja, ključno je osigurati njihovo adekvatno informiranje kako bi stekli povjerenje i znanje potrebno za aktivno sudjelovanje u procesima odlučivanja.

Pristup informacijama i ispitivanje stavova građana o različitim aspektima urbane obnove ključni su koraci u stvaranju inkluzivnog i participativnog planiranja. U tom kontekstu, građane je potrebno sustavno uključivati u oblikovanje planova i prostorne intervencije. Informiranje se može provoditi na različite načine, od javnih tribina i službenih internetskih stranica do društvenih mreža i medija. No, najvažnije je osigurati da informacije budu dostupne širokom spektru društvenih grupa, uzimajući u obzir njihove specifične potrebe i mogućnosti pristupa. (Vukić J. , 2020).

Participacija podrazumijeva uključenost ljudi u procese donošenja odluka koje utječu na njih i njihov životni prostor, a ta uključenost može imati različite stupnjeve, kako prikazuje ljestvica participacije (Slika 3.). Različiti stupnjevi kreću se od potpunog isključivanja građana preko informiranja i konzultiranja do stvarnog uključivanja kroz partnerski odnos sve do potpunog osnaživanja građana da sami donose odluke.

Informiranje građana provodi se putem oglasnih ploča i web-stranica nadležnih institucija, dok se konzultacije mogu odvijati putem plakata, internetskih platformi ili e-mail komunikacije. Aktivnije uključivanje građana ostvaruje se kroz anketna istraživanja, fokus grupe, radionice, rasprave i očitovanja mjesnih odbora. Suradnja podrazumijeva oblikovanje procesa i odluka temeljenih na stavovima građana te redovite rasprave sa stručnjacima. Najviši stupanj

[29] Osnovne metode participacije i osnaživanja građana uključuju tribine, radionice, anketna istraživanja stavova (online i licem u lice), fokus grupe s relevantnim dionicima i intervjue (grupne i individualne) s relevantnim dionicima.

participacije je osnaživanje građana, pri čemu oni partnerski sudjeluju u donošenju odluka i preuzimaju dio ovlasti.

Slika 3. Ljestvica participacije, izvor: **(Arnstein, 1969)**

U kontekstu participacije, prostorni i urbanistički planovi igraju ključnu ulogu jer omogućuju cjelovito sagledavanje i usklađivanje procesa, dionika i disciplina. Njihova provedba doprinosi održivom, integriranom razvoju te uravnoteženom i funkcionalnom izgrađenom okolišu.

2.4. Utjecaj preobrazbi gradova na brownfield područja

Ekonomske krize otvorile su prostor za nove oblike restrukturiranja i eksploatacije urbanih područja, potaknute tehnološkim napretkom i modernizacijom zastarjelih proizvodnih sustava. Proces je rezultirao je napuštanjem, ispražnjavanjem, prenamjenom ili premještanjem različitih aktivnosti unutar velikih gradskih područja, mijenjajući tako njihovu prostornu i funkcionalnu dinamiku (Doron, 2000). Industrijski, vojni i željeznički kompleksi, koji su zauzimali velike površine unutar gradova, postupno su preseljeni na periferne lokacije planirane razvojnim urbanističkim projektima. Dodatni razlog za premještanje bila je sve manja ekonomska isplativost takvih aktivnosti u usporedbi s potencijalnim prihodima koje bi mogle donijeti druge funkcije. Novi projekti zahtijevali su integraciju s tržištem nekretnina kako bi se stvorili komercijalno isplativi prostori. U tom procesu, mnogi građevinski kompleksi koji nisu mogli generirati dovoljno visoku vrijednost ili nisu bili prilagodljivi novim potrebama morali su biti demontirani, napušteni ili uništeni kako bi se omogućila njihova preobrazba i regeneracija.

Transformacije nisu bile vođene isključivo niskom profitabilnošću postojećih aktivnosti, već su proizašle iz novih ekonomsko-financijskih strategija koje su omogućile kapitalizaciju prostora kroz stvaranje novih izvora prihoda. Umjesto održavanja i prilagodbe postojećih struktura, proces urbanog razvoja sve se više oslanjao na demontiranje i napuštanje izgrađenog okoliša kako bi se oslobodio prostor za unosne razvojne projekte. Time se izgradnja gradova nije odvijala samo kroz materijalnu izgradnju, već i kroz sustavno uklanjanje prethodnih slojeva urbanog tkiva.

Za provedbu ovih praksi često su angažirani specifični agenti za nekretnine čija je zadaća bila isprazniti „društveni prostor“ iz postojećih struktura, pretvarajući ih u „strateška mjesta“ pogodna za socijalno-prostorno prisvajanje i ponovnu aproprijaciju (Álvarez Mora & Camerin, 2019, pp. 18, 19). Ovakvi procesi prisvajanja usmjeravali su prostor prema komercijalnim interesima, dodatno produbljujući urbanu segregaciju i nejednakosti (Camerin, 2022, p. 179).

Veliki industrijski, vojni i željeznički kompleksi, smješteni na područjima koja više nisu bila profitabilna s tradicionalnim funkcijama i sadržajima, transformirani su u skladu s novim tržišnim zahtjevima i interesima kapitala. Umjesto da nastave služiti svojim izvorno planiranim svrhama, ti su prostori prilagođeni profitabilnijim namjenama, poput luksuznog stanovanja uz komercijalne, tercijarne i turističke aktivnosti, koji su često bili izvan dosega nižih društvenih slojeva (Camerin, 2022, p. 181).

Proces restrukturiranja urbanih prostora nije se odvijao linearno, već je uključivao fazu „praznine“, prostora privremeno ispražnjenih od sadržaja i funkcija. Te „urbane praznine“, kako ih definira Secchi (1984), nisu samo fizički napuštene lokacije, već i odraz šireg socioekonomskog procesa posjedovanja i oduzimanja prostora (Secchi, 1984). One su predstavljale prijelazne oblike unutar novog modela urbanog razvoja kasnog 20. stoljeća, svjedočeći o dinamičnim, često neizvjesnim transformacijama urbanih prostora u uvjetima globaliziranog kapitalizma.

Napušteni i oronuli prostori, kao i zgrade u različitim fazama raspadanja, oduvijek su prisutni u izgrađenom okruženju. Oblikovanje ovih praznina može se smatrati izrazom povijesnog procesa oblikovanja grada. Álvarez Mora naglašava da se "praznina" treba razumjeti kao rezultat dubokog procesa povezanog s povijesnim stvaranjem i oblikovanjem prostora, u kojem je važno kontekstualizirati njezinu povijest i značenje. Isticanje vrijednosti tih prostora, koja je nastala kroz društvene akcije i interakcije, ključno je za razumijevanje njihove strateške važnosti u procesu oblikovanja grada (Álvarez Mora, 2015, pp. 47-60).

Mnogi teoretičari urbanizma zagovarali su očuvanje povijesnih struktura koje pridonose „jedinstvu urbane cjeline“. Camillo Sitte, bečki arhitekt, urbanistički planer i pisac, zauzimao se za očuvanje urbane slojevitosti od antike do baroka. Smatrao je da se gradogradnja u 19. stoljeću previše oslanja na tehničke inovacije i širenje gradova, što dovodi do "zastrašujućeg siromaštva" u urbanoj estetici (Sitte, 1889.). U tom kontekstu problemtaiziranje „urbane obnove“ europskih gradova može se svesti na metodu “obilježavanja i zaštite spomenika u novim planovima“, uz napomenu da “samo istinska potreba opravdava promjene u naslijeđenim vrijednostima“, kao što je to istaknuo njemački teoretičar gradogradnje i projektant Josef Stübben u knjizi *Der Städtebau*. Naglašava da gradogradnja uvijek mora biti utemeljena na postojećim elementima, jer je uvijek mjerodavno ono što već postoji ili je preostalo (Stübben, 1980).

Obnova i preobrazba ***urbanih brownfield područja***[30]*,* s ciljem kontroliranja urbanog širenja u gradovima i metropolitanskim područjima, već neko vrijeme predstavlja važan predmet interesa (Rey, Laprise, & Lufkin, 2022, p. V). U europskim gradovima, obnova tih područja nudi značajan potencijal za ublažavanje urbanog širenja (*urban sprawl*) povećanjem gustoće unutar postojeće gradske strukture i revitalizacijom dijelova gradova na razini kvarta.

Gradnja industrijskih, vojnih i željezničkih kompleksa, koji zahtijevaju velike površine zemljišta, pruža prvu interpretaciju kapitalističkog grada (Camerin, 2022, p. 178). Kako je istaknuo Insolera, ti urbanistički kompleksi igrali su temeljnu ulogu u društveno-prostornoj konfiguraciji grada i usko su povezani s procesom stvaranja grada (Insolera, 1988).

Analiza preobrazbi postindustrijskih europskih gradova otkriva dugogodišnji paradoks. Dok suvremene politike urbanog razvoja nastoje ograničiti urbanu ekspanziju kako bi smanjile zauzimanje neizgrađenih prostora i pritisak na krajolik, značajan dio zemljišta u središtu urbanih područja i dalje ostaje zanemaren ili nedovoljno iskorišten.[31] Mnoge napuštene ili

[30] Lokalizacija brownfielda može biti vrlo heterogena. *Brownfieldi* smješteni unutar metropolitanskih područja često se nazivaju urbanim brownfieldima (eng. *urban brownfields*) ili metropolitanskim brownfieldima (engl. *metropolitan brownfields*). (Rey, Laprise, & Lufkin, 2022, p. 11).

[31] Regeneracija brownfielda i smanjenje pritiska za gradnju na neizgrađenom zemljištu cilj je prostorne politike u Ujedinjenom Kraljevstvu, postavljen još 2006. godine. Tadašnji Odjel za zajednicu i lokalnu upravu odredio je nacionalni cilj da se 60 % novog stambenog fonda osigurava na brownfield prostorima, odnosno u adaptiranim postojećim zgradama. Prednost je dana onim brownfieldima koji ostvaruju bolje rezultate u vrednovanju smještaja, dostupnosti te kvalitete zemljišta, zgrada i infrastrukture. Unatoč kvalitetnoj politici za poticanje preobrazbe brownfielda te dostupnosti zakonskih i planskih instrumenata, učinci politike variraju ovisno o prostornom i ekonomskom kontekstu, pa preobrazba napuštenih vojnih nekretnina funkcionira samo u regijama s pozitivnim razvojnim pokazateljima. (Ganser, 2016)

nedovoljno korištene površine još uvijek čekaju na nove programe i sadržaje, bilo kroz pojedinačne ili integrirane javne i društvene institucije, ili kroz mješovite funkcije koje omogućuju uspostavljanje kvalitetnijih veza s okolnim urbanim tkivom (Welch Guerra, Abarkan, Castrillo Romón, & Pekár, 2023). Ovaj paradoks pokazuje kako nedostatak koordinacije i strateškog pristupa u obnovi urbanih prostora može dovesti do neiskorištavanja njihova punog potencijala, čime se ograničava održiv i uključiv urbani razvoj.

Urbana brownfield područja, koja su prethodno bila namijenjena za aktivnosti poput željeznice, vojske, luke, logistike, infrastrukture, komercijalnih ili energetskih funkcija, sada predstavljaju značajan razvojni potencijal. Njihova obnova može pridonijeti smanjenju urbanog širenja povećanjem gustoće naseljenosti unutar postojećih gradskih struktura, osobito u blizini javnog prijevoza, te revitalizirati dijelove gradskih područja na razini kvartova. Ovaj pristup usklađen je s europskim politikama koje prepoznaju gradove kao ključna mjesta za postizanje različitih razvojnih ciljeva (***, 2015; ***, 2016; ***, 2020; ***, 2021).

Gradovi su dinamični prostori koji potiču unapređenje kvalitete života, inovacija i kreativnosti, stvarajući povoljno okruženje za razvoj novih ideja, tehnologija i ekonomskih modela te pridonoseći gospodarskom, društvenom, kulturnom i ekološkom razvoju. Osim toga, imaju ključnu ulogu u jačanju socijalne kohezije, pri čemu se urbanim politikama i planiranjem mogu smanjiti društvene nejednakosti i poticati inkluzivnost među različitim društvenim skupinama.

Održiva obnova urbanih prostora podrazumijeva učinkovitu revitalizaciju brownfield lokacija, čime se smanjuje potreba za novim zemljištem, optimizira iskorištavanje postojećih resursa te pridonosi dugoročnom i održivom razvoju gradova. Ovaj pristup osigurava ne samo usklađenost urbanog razvoja sa suvremenim zahtjevima, već i prilagodbu gradova izazovima urbanizacije i demografskih promjena.

Kako bi se postigla kvalitetna preobrazba i integracija urbanih *brownfield* područja, ključno je od samog početka uzeti u obzir okolišne, sociokulturne i ekonomske aspekte, sustavno pratiti sve faze procesa te evaluirati kvalitetu integracije tih prostora u urbano tkivo. Ovaj složeni izazov zahtijeva pažljivo planiranje, visoku razinu odgovornosti i učinkovito upravljanje regeneracijskim procesima.

Za razliku od neizgrađenih prostora, *brownfield* lokacije često nisu ekonomski konkurentne za regeneraciju bez javne intervencije. Glavne prepreke uključuju percipiranu kontaminaciju (čak

i kada ona zapravo ne postoji), visoke troškove sanacije, složene pravne, planske i regulatorne procedure te pitanja vlasništva (Tintěra, Ruus, Tohvri, & Kotval, 2014).

Za razliku od industrijskih brownfield lokacija, koje često imaju neriješena imovinska i pravna pitanja, vojne brownfield lokacije obično imaju jasniju vlasničku strukturu. Na nacionalnoj razini postoji niz primjera u kojima su vojne brownfield lokacije prepuštene lokalnim samoupravama ili nadležnim državnim resorima[32] za razvoj znanstvenih, kulturnih, sportskih, stambenih i poslovnih sadržaja.

Obnova urbanih brownfield područja

Obnova urbanih brownfield područja može uključivati mnogo različitih dionika: privatne organizacije, uključujući investitore, razvojne tvrtke, vlasnike zemljišta itd. (Đokić, 2010). Svaka od tih strana ima različite interese u vezi s obnovom lokacije, a njihovo sudjelovanje u procesu također se razlikuje. Privatne tvrtke/investitori projekt promatraju kroz prizmu profitabilnosti i tržišnog potencijala te, ako ih se želi uključiti, potrebno je smanjiti troškove ili pronaći načine za poboljšanje povrata uloženih sredstava.

Sagledavajući različite oblike preobrazbi brownfield područja, ali i privlačenja privatnih investicija u brownfield područja, projekte možemo klasificirati ne samo prema bivšoj namjeni već i prema:

- ekonomskoj isplativosti projekta, uključujući troškove pripreme (s troškovima sanacije),
- lokaciji, stvarnoj i potencijalnoj vrijednosti te zahtjevima za daljnju upotrebu.

Oba kriterija usko su povezana s pravnim i planerskim okvirom te tehničkom infrastrukturom (npr. opskrbom vodom, kanalizacijom i prometnom povezanošću). Prema tim kriterijima, u kontekstu vrijednosti nekretnina i troškova sanacije, lokacije se mogu klasificirati u tri vrste (Ferber, 1997; ***, 2002):

A: „Samorazvojne” *(„self-developing”)*

Ovo su lokacije od lokalnog i regionalnog značenja s visokom vrijednošću nekretnina i niskim troškovima sanacije koje imaju vlastiti dinamičan razvojni potencijal. U većini slučajeva

[32] Prepuštanje neperspektivnih vojnih nekretnina lokalnim upravama primijećeno je i u drugim postsocijalističkim zemljama, kao što je slučaj u Mađarskoj (Kádár, 2014).

obnova takvih lokacija dovodi do povećanja njihove vrijednosti i ne zahtijeva specifičnu intervenciju javnog sektora. Stoga normalni planerski i administrativni sustav može upravljati takvim projektima obnove.

B: „S razvojnim potencijalom" *(„passive-developing")*

Ovo su lokacije od lokalnog i regionalnog značaja s određenim razvojnim potencijalom, ali uz prateće rizike razvoja koji zahtijevaju specifične savjete i pomoć u planiranju i financiranju. Da bi se omogućio razvoj, često se razvijaju posebni politički koncepti u obliku javno-privatnih partnerstava, koji mogu biti vrlo učinkoviti. Dijeljenje rizika i koordinirano planiranje i financiranje projekata kroz javno-privatnu suradnju treba smatrati pametnim pristupom ovom cilju.

C: „Lokacije bez razvoja" *(„non-developing sites")*

Ovo su lokacije bez razvojnog potencijala, barem u predvidivoj budućnosti. To su najproblematičnije lokacije u našim monostrukturnim industrijskim regijama. Visoka gustoća brownfield lokacija u određenom području i niske vrijednosti lokacija uz visoke troškove pripreme ne omogućuju samoodrživu obnovu. Kao rezultat toga, ove lokacije neće biti sanirane bez dodatnih mehanizama koji ih čine održivima. Neke lokacije zahtijevaju sanaciju iz ekoloških, okolišnih ili sigurnosnih razloga. Rekultivacija, privremeno upravljanje i privremeno ozelenjavanje kao "rezervne lokacije" za potencijalni budući razvoj predstavljaju ekonomičnu strategiju za upravljanje ovom velikom kategorijom *brownfielda*.

Obnova brownfield lokacija uključuje različite troškovne komponente. Proračuni i financiranje često su ograničeni na pojedine dijelove projekta, poput dezinsekcije, rušenja ili opreme, umjesto da pokrivaju cijeli proces obnove. Fragmentacija može dovesti do financijskih nedostataka i neuspjeha projekata. Stoga, uspostava općeg financijskog paketa u ranoj fazi razvoja projekta, koji uključuje rezervu za moguće troškovne varijacije prouzročene početnim nesigurnostima (tzv. "rezervni fond"), omogućila bi dugoročno planiranje i osigurala nesmetan nastavak svih faza projekta bez odgoda zbog nedostatka sredstava. (***, 2002)

2.5. Planiranje i razvoj gradova u Hrvatskoj

Prostorno uređenje i planiranje u Hrvatskoj temelji se na usklađivanju različitih razvojnih interesa unutar jasno definiranih okvira, pri čemu se prostor smatra ključnim nacionalnim dobrom.

Hrvatska ima dugu tradiciju prostornog planiranja, a početkom devedesetih godina očekivalo se da će, kao samostalna država, započeti prostorni razvoj te planiranje i upravljanje urbanim prostorima na novim temeljima i s novim ciljevima u odnosu na prethodni sustav i državu.

Dokumenti prostornog uređenja određuju svrhovitu organizaciju, korištenje i namjenu prostora te mjerila i smjernice za uređenje i zaštitu prostora države, županija, Grada Zagreba, velikih gradova, gradova i općina. Strategija prostornog razvoja Republike Hrvatske (SPRRH)[33] temeljni je državni dokument za usmjerenje razvoja u prostoru, dok Program prostornog uređenja RH (»Narodne novine«, br. 50/99. i 84/13.) ostaje na snazi do stupanja na snagu Državnog plana prostornog razvoja koji je potrebno donijeti na temelju Zakona o prostornom uređenju[34].

Prostorni planovi državne razine obuhvaćaju Državni plan prostornog razvoja (DPPR), Prostorni plan ZERP-a, Prostorni plan epikontinentalnog pojasa Republike Hrvatske Prostorni plan isključivoga gospodarskog pojasa Republike Hrvatske, prostorni plan nacionalnog parka, prostorni plan parka prirode i drugi prostorni plan područja posebnih obilježja čija je obveza donošenja propisana Državnim planom prostornog razvoja i urbanistički plan uređenja izdvojenog građevinskog područja izvan naselja za gospodarsku i/ili javnu namjenu državnog značaja. Prostorni planovi područne (regionalne) razine su prostorni plan županije, Prostorni plan Grada Zagreba i urbanistički plan uređenja izdvojenog građevinskog područja izvan naselja za gospodarsku i/ili javnu namjenu županijskog značaja. Prostorni planovi lokalne razine su prostorni plan uređenja općine, odnosno grada, generalni urbanistički plan i urbanistički plan uređenja[35].

Učinkovit sustav prostornog uređenja treba sadržavati usklađene planove države, regija, gradova i općina. Državna razina nadležna je za strateški okvir prostornog razvoja i primjenu elemenata od nacionalnog interesa. Na razini županija izrađuju se planovi prostornog uređenja od interesa za županiju, kao što su određivanje županijskih prometnih koridora, infrastrukture zaštićenih prirodnih područja, urbane mreže, turizma ili riječnih tokova.[36] Lokalna (gradska ili općinska) razina odgovorna je za prostorne planove od interesa za grad ili općinu, tj. za

[33] SPRRH donio je Hrvatski sabor na sjednici održanoj 27. lipnja 1997. i Odluku o izmjenama i dopunama Strategije prostornog uređenja Republike Hrvatske (»Narodne novine«, br. 76/13.).

[34] Zakon o prostornom uređenju – NN 153/13, NN 65/17, NN 114/18, NN 39/19, NN 98/19 i NN 67/23

[35] osim UPU-a uređenja državnog značaja i UPU-a županijskog značaja

[36] Zakon o regionalnom razvoju Republike Hrvatske (***, Zakon o regionalnom razvoju Republike Hrvatske (NN 147/14, 123/17, 118/18))

određivanje namjene prostora. Uz tako strukturirano prostorno uređenje, pojavljuje se potreba za složenom vertikalnom i horizontalnom sektorskom koordinacijom. U načelu bi sve razine planiranja trebale biti neovisne, ali međusobno povezane suradnjom, koordinacijom i konsenzusom. Međutim, u Hrvatskoj takav način planiranja često nailazi na velike teškoće.

Zakon o prostornom uređenju, donesen 2013. godine[37], primjenjuje se već deset godina i kontinuirano pokazuje odstupanja od ciljeva i načela prostornog uređenja. Trenutačni zakonski okvir ne osigurava dovoljno fleksibilan i prilagodljiv pristup planiranju i oblikovanju izgrađenog okoliša. Osim toga, prostorni planovi regionalne i lokalne razine u prosjeku su stariji od 20 godina, a tijekom tog razdoblja došlo je do bitnih promjena zakonodavnog, gospodarskog i razvojnog konteksta. Posljedično, ti planovi više ne odgovaraju suvremenim potrebama prostornog razvoja, što dodatno otežava održivo i učinkovito upravljanje prostorom.

Zbog toga razina kvalitete izgradnje prostora i konačno provedenog urbanističkog i prostornog razvoja posljednjih desetljeća konstantno opada, pri čemu dolazi do nepovratne degradacije prostora, unatoč tome što se provedba temelji na zakonito donesenim prostornim planovima. Kontinuirano odgađanje donošenja DPPR-a u obliku u kojem je prvotno zamišljen stvara dodatne teškoće za sustav prostornog uređenja. Iz toga proizlazi da zakonski okvir nije osigurao planiranje prostornog razvoja koje bi rezultiralo kvalitetno izgrađenim prostorom.

Detaljno planiranje ukinuto je u praksi, a novi sustav potiče daljnje ukidanje, uključujući i urbanističke planove uređenja (UPU). Stvarna participacija građana ne postoji jer je javna rasprava često formalnost i dolazi prekasno. Osim toga, u planiranje se ne ulaže dovoljno – stručne podloge, konceptualna rješenja i javni urbanistički natječaji nisu dio standardne prakse. Nedostatna koordinacija među sektorima i resorima dodatno komplicira upravljanje prostorom, a izostanak ključnih instrumenata provedbe, poput urbane komasacije, otežava sustavno rješavanje problema.

Sustavna preobrazba i obnova gradskih središta u Hrvatskoj uglavnom je izostala, kao i najavljena, ali neprovedena sanacija područja nakon ozakonjenja nelegalno sagrađenih građevina. Danas ne postoji obveza izrade detaljnijeg plana od PPUG/O-a za brojna razvojna žarišta i naselja veće složenosti. S iznimkom malog broja naselja koja imaju zakonsku obvezu izrade GUP-a te naselja za koja su izrađeni urbanistički planovi uređenja, većina malih i

[37] Zadnje izmjene i dopune Zakona o prostornom uređenju stupile su na snagu 29. lipnja 2023. godine.

srednjih gradova nema detaljnijeg plana za središnje naselje te je njihov najdetaljniji plan prikaz građevinskih područja u PPUG/O-u.[38]

Godine 2023. stupile su na snagu izmjene i dopune Zakona o prostornom uređenju, koje su donijele, među ostalim, terminološke promjene u zakonodavni okvir. Prema važećim propisima[39] definirana su dva pojma: **urbana preobrazba** i **urbana sanacija**, dok je u prethodnom Zakonu o prostornom uređenju i gradnji iz 2007. bio definiran pojam **urbana obnova** (vidi Tablica 1.).

Tablica 1. Zakonska regulativa – pojmovnik

postupak	**Zakon o prostornom uređenju i gradnji (NN 76/2007) (izvan snage)**	**Zakon o prostornom uređenju (NN 67/23) (važeći zakon)**
urbana obnova	Urbana obnova je skup planskih mjera i uvjeta za funkcionalnu i kvalitativnu promjenu gospodarskih, društvenih, kulturnih i okolišnih nedostataka degradiranih naseljenih i drugih područja.	/
urbana preobrazba	/	Urbana preobrazba skup je planskih mjera i uvjeta kojima se bitno mijenjaju obilježja izgrađenog dijela građevinskog područja promjenom urbane mreže javnih površina, namjene i oblikovanja građevina i/ili rasporeda, oblika i veličine građevnih čestica.
urbana sanacija	/	Urbana sanacija skup je planskih mjera i uvjeta kojima se poboljšava karakter izgrađenih područja unutar i izvan granica građevinskog područja devastiranih nezakonitim građenjem.

Izvor: **(***, Zakon o prostornom uređenju (NN 153/13, 65/17, 114/18, 39/19, 98/19, 67/23), 2023)**

Vizije razvoja gradova u Hrvatskoj trebale bi uključivati planiranu urbanu preobrazbu i urbanu sanaciju već izgrađenih prostora, pri čemu je nužno naglasiti važnost strateškog pristupa u tim procesima. Budući da su ovi procesi međusektorski i interdisciplinarni te pripadaju strateškoj razini planiranja, ključno ih je jasno definirati kao temelj većine budućih prostornih i urbanističkih planova. Međutim, aktivnosti su često usmjerene na projekte koji se mogu ostvariti u kratkom roku od dvije do tri godine s ciljem prikazivanja rezultata, što pogoduje

[38] https://www.arhitekti-hka.hr/hr/novosti/intervju---prikaz-stanja-prostornih-planova-u-hrvatskoj-_-romana-di-giusto,4288.html
[39] Zakon o prostornom uređenju – NN 153/13, NN 65/17, NN 114/18, NN 39/19, NN 98/19 i NN 67/23

izbornoj politici na lokalnoj razini i čestim izmjenama gradske uprave. Istodobno, dugoročno planiranje i strateško promišljanje prostora ostaju zanemareni, iako upravo projekti urbane preobrazbe predstavljaju ključne dugoročne intervencije nužne za održivi razvoj gradova.

Urbane preobrazbe i planiranje obalnih gradova u Hrvatskoj

Geografski položaj istočne obale[40] Jadranskog mora čini je jedinstvenim područjem, obilježenim svojom iznimnom razvedenošću obale (Slika 4.). S obzirom na velik broj otoka, hrvatska obala spada među razvedenije, a nakon grčke, najrazvedenija je obala Mediterana (Duplančić Leder, Ujević, & Čala, 2004). Iako hrvatsko jadransko područje čini jedinstvenu cjelinu, pri analizi s morfološkog, klimatskog, društvenog i drugih aspekata, uočavaju se različite regionalne jedinice, među kojima se izdvajaju Istra i Kvarner te Dalmacija ili Južna Hrvatska.

[40] Ukupna duljina obalne crte je 4398 km

Slika 4. Obalno područje Republike Hrvatske, izvor: **(***, 2017, p. 43)**

Priobalni krajolici i njihov prirodni okoliš, osim što imaju svoje estetske vrijednosti, igraju ključnu ulogu u oblikovanju morfoloških obilježja gradova. Utjecaj obalnog položaja očituje se u specifičnostima urbanog planiranja, pri čemu se naselja često razvijaju duž obale, prateći reljef i oblik morske obale. Ovaj prirodni okvir uvjetuje smjer širenja gradova, s naglaskom na usklađivanje gradskih funkcija s okolišem, kao i na prilagodbu infrastrukture specifičnim potrebama priobalnog prostora.

Klimatski čimbenici povezani s obalnim položajem, osobito mediteranskom klimom, također uvelike utječu na život u obalnim gradovima. Blage zime, topla ljeta i bogatstvo sunčanih dana čine obalna područja atraktivnim za život, turizam i gospodarstvo. Međutim, ovi čimbenici postavljaju izazove u urbanom planiranju i održivom gospodarenju resursima. U tom smislu,

obalna područja zahtijevaju specifične pristupe koji osiguravaju ravnotežu između razvoja i zaštite prirodnih resursa.

Prvi međunarodni pravni dokument koji integralno upravljanje obalnim područjem uspostavlja kao obvezu jest Protokol o integriranom upravljanju obalnim područjima Sredozemlja (IUOP)[41]. Protokol usvaja multidisciplinarni pristup koji obuhvaća prostorno planiranje, zaštitu okoliša i prirode, očuvanje kulturne i graditeljske baštine te potiče gospodarske djelatnosti u funkciji održivog razvoja, posebice turizma, poljoprivrede i ribarstva.

Brojne obveze iz IUOP-a već su implementirane u postojeće zakonodavstvo u području prostornog planiranja i uređenja Republike Hrvatske[42]. S ciljem zaštite identiteta hrvatske obale i stvaranja preduvjeta za održivi prostorni razvoj obalnog područja, već od 2004. godine na snazi je Uredba o uređenju i zaštiti zaštićenog obalnog područja mora. Ta Uredba, kasnije i zakon, određuje zaštićeno područje od posebnog interesa za Republiku Hrvatsku unutar pojasa kopna i otoka širine 1000 metara od obalne crte te pojasa mora širine 300 metara od obalne crte (ZOP).

Važeći zakon koji regulira pitanja prostornog uređenja proširio je ZOP na područje obalnih jedinica lokalne samouprave (JLS), što je usklađeno s kopnenom granicom obalnog područja prema IUOP-u. Unutar područja ZOP-a posebno su određene zone ograničenja u pojasu kopna i otoka širine 1000 metara od obalne crte i pojasa mora širine 300 metara od obalne crte. Za te zone vrijede strože mjere, uključujući ograničenja gospodarskih sadržaja i izgradnje na obali, očuvanje prirodnih i kulturnih obilježja krajolika (posebno na neizgrađenim područjima izvan naselja), racionalizaciju građevinskih područja naselja, sprječavanje dužobalnog linijskog spajanja građevinskih područja te postavljanje strožih uvjeta gradnje.

[41] Potpisan 2008. u Madridu, na snazi od 28. veljače 2013.
[42] Zakon o prostornom uređenju (NN 153/13, 65/17, 114/18, 39/19, 98/19, 67/23)

Slika 5. Pogled s gradskih zidina, Dubrovnik, 2021., fotografija: Kristina Perkov

Prema *Strategiji prostornog razvoja Republike Hrvatske* (***, 2017, pp. 45-49), obalno područje suočeno je s povećanom koncentracijom stanovništva u priobalju, posljedicama nesustavnog razvoja turizma i rastućom potrebom za eksploatacijom morskih resursa, te prijetnjama od prirodnih katastrofa. Naglašen je i sukob interesa između različitih kategorija korisnika i nedostatak integralnog pristupa razvoju tog područja. Gospodarski razvoj obalnog područja najviše je vezan uz turizam, što je, uz političke odluke, dovelo do stagnacije razvoja poljoprivrede, depopulacije ruralnih područja te gubitka vrijednih poljoprivrednih površina zbog nekontrolirane urbanizacije.

Razvojni pritisci na obalno područje imaju značajne posljedice na fizičke, biološke, gospodarske i socijalne procese. Problemi uključuju pretjeranu gradnju duž obalne crte, neprimjerenu ili nezakonitu gradnju (posebno u uskom obalnom pojasu), neadekvatnu infrastrukturu u naseljima i turističkim zonama, nedostatno pročišćavanje urbanih i industrijskih otpadnih voda, smanjenje kakvoće mora uz gradove, luke i turističke zone (uključujući nautički turizam), uzurpiranje područja pomorskog dobra i javnog obalnog pojasa te gubitak cjelovitosti i kvalitete obalnog krajolika (Slika 5.). Posljedice ozbiljno ugrožavaju održivost obalnih ekosustava i zahtijevaju odgovarajuće mjere zaštite i održivog upravljanja.

Trenutačno loše stanje u obalnom području proizlazi, među ostalim, iz dugogodišnjeg sektorskog pristupa razvoju. Ovaj pristup obilježen je velikim brojem strateških dokumenata na razini različitih resora, lokalnih i regionalnih samouprava. Ključni nedostatak leži u neučinkovitom usklađivanju interesa i operativnoj koordinaciji među različitim dionicima, što značajno otežava održivo i integrirano upravljanje obalnim područjem.

Urbana *brownfield* područja u Republici Hrvatskoj

Najzastupljeniji oblici *brownfielda* u Hrvatskoj su bivši vojni, industrijski i turistički kompleksi, ali također uključuju poslovne, trgovačke, sportske objekte te poljoprivredne farme. Matković i Jakovćić uočavaju specifične situacije u hrvatskim okvirima koje se prema navedenoj definiciji mogu samo rubno svrstati u *brownfield* lokacije (Matković & Jakovčić, 2019). To su projekti koji su napušteni tijekom gradnje i nikada nisu bili u funkciji, poput trgovačkih centara Leclerc i Vrbani ili Sveučilišne bolnice Blato u Zagrebu. Nastanak brownfield lokacija povezuje se s propašću tradicionalnih industrija osamdesetih godina prošlog stoljeća, privatizacijom, ratnim razaranjima, promjenom državnog ustroja, reorganizacijom obrambenog sustava i globalnom gospodarskom krizom (Habrun & Vidaković, 2021).

U Hrvatskoj postoje primjeri revitaliziranih *brownfielda* koji su dobili nove namjene. Neki od njih su sveučilišni kampusi i objekti studentskog standarda, poput bivše vojarne na Trsatu u Rijeci i bivše vojarne u Varaždinu. Primjeri su i Centar gradskih udruga Rojc u Puli, smješten u bivšoj vojarni Karlo Rojc (Jakovčić, Kajinić, & Gašparović, 2013) te prenamjena vojarne Franka Lisice u Zadru u sveučilišni kampus i objekte studentskog standarda. Stambena naselja nastala su na lokacijama bivše vojarne Prečko u Španskom Oranicama, vojnog skladišta Sopnica jug i svinjogojske farme u Sopnici — Jelkovec.

Investicije u revitalizaciju *brownfield* lokacija financiraju se iz državnog, županijskih i lokalnih proračuna, privatnih izvora i europskih fondova, primjerice putem modela Integriranih teritorijalnih ulaganja (ITU mehanizmi).

Nedostatak adekvatnih prostornih podataka o *brownfield* lokacijama prepoznat je kao jedan od najvećih problema njihove obnove (Špirić, 2015), a inventarizacija brownfielda navodi se kao temeljni preduvjet za njihovu kategorizaciju, prioritizaciju i regeneraciju (Matković & Jakovčić, 2019). Iako na razini županija i lokalne samouprave postoje pojedinačni primjeri uspostave registara, poput Atlasa brownfield površina Grada Zagreba, te teorijski prijedlozi

poput izrade Registra za Grad Šibenik (Furčić, 2019) i podaci u znanstvenim i stručnim radovima, primjerice o vraćenim vojnim objektima na području Grada Pule (Jakovčić, Kajinić, & Gašparović, 2013) i pregled stanja napuštenih vojnih prostora na području Urbane aglomeracije Zagreb (Matković & Jakovčić, 2020; Matković, 2021), nije bila uspostavljena cjelovita i sustavno popunjena državna evidencija *brownfield* lokacija

Strateški okvir za upravljanje *brownfield* područjima definiran je Strategijom prostornog razvoja Republike Hrvatske iz 2017. godine. U poglavlju 2, pod naslovom „Stanje i procesi", u potpoglavlju „Napuštena i preskočena područja", naglašava se problematiku *brownfielda*, s posebnim naglaskom na napuštene industrijske, vojne i ugostiteljsko-turističke komplekse i lokacije. Strategija kao povoljne čimbenike za njihovu prenamjenu i/ili revitalizaciju navodi često atraktivan položaj u urbanom tkivu, veličinu zemljišta, prometnu dostupnost te visok stupanj zatečene uređenosti zemljišta. Međutim, također se navode i ograničenja koja uključuju neriješene vlasničke odnose, visinu potrebnih ulaganja, potrebu za izradom ili izmjenom postojeće prostornoplanske dokumentacije, kao i moguću prisutnost režima zaštite koji mogu otežati proces revitalizacije brownfield područja.

U poglavlju 4, pod naslovom „Prioriteti i strateška usmjerenja prostornog razvoja", u potpoglavlju „Učinkovita uporaba korištenog prostora", definirani su sljedeći ciljevi: revitalizacija napuštenih i zapuštenih objekata i prostora uz dekontaminaciju zemljišta na kojem je evidentirano bilo koje onečišćenje; strateško planiranje i prepoznavanje brownfield lokacija kroz prioritete razvoja; korištenje mehanizama EU-a, poput integriranih teritorijalnih ulaganja (ITU), za financiranje kompleksnih aktivnosti preobrazbe gradskih područja u razdoblju 2014. – 2020.; valorizacija potencijala postojeće izgrađene strukture uz promjenu stava prema kulturnom nasljeđu i memoriji prostora; te prepoznavanje brownfielda kao resursa od nacionalne do lokalne razine, uključujući inventarizaciju i valorizaciju (***, 2017).

U istom poglavlju navedena je i izrada ***Brownfield* registra** u sklopu Informacijskog sustava prostornog uređenja (ISPU). Registar bi trebao predstavljati jedinstvenu točku pristupa podacima o brownfield područjima, omogućujući razmjenu podataka (interoperabilnost) s drugim sustavima, te pretraživanje i pregledavanje podataka za javnost, stručnu javnost, potencijalne investitore i tijela javne vlasti na državnoj, regionalnoj i lokalnoj razini. Također, Registar bi trebao unaprijediti zajedničke poslovne procese jedinica lokalne i regionalne samouprave te nadležnih zavoda za prostorno uređenje.

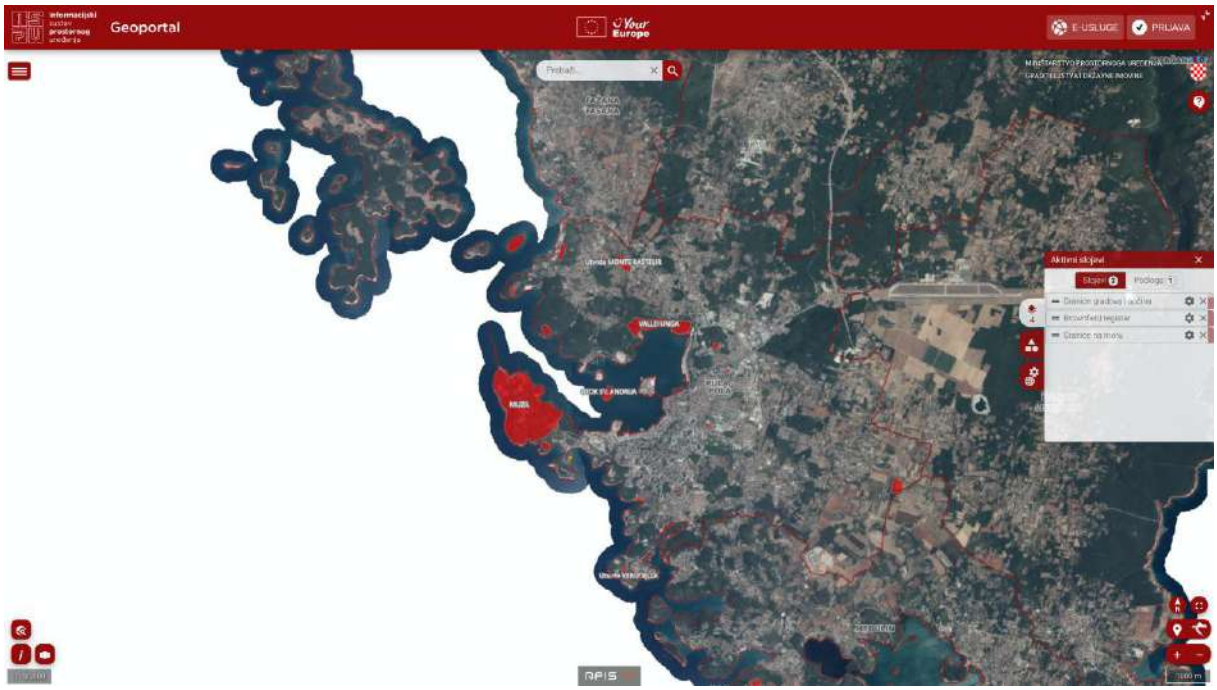

Slika 6. Prikaz korisničkog sučelja web-GIS komponente s uključenim brownfield lokacijama na području grada Pule, izvor: ISPU

Uspostava Registra započela je 2017. godine u tadašnjem Hrvatskom zavodu za prostorni razvoj, koji danas djeluje kao Zavod za prostorni razvoj u Ministarstvu prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine. Razvijena je računalna aplikacija Registra (Slika 6.) i provedeno je njezino testiranje. U Registar podatke[43] upisuju ovlašteni korisnici iz Zavoda za prostorni razvoj, zavoda za prostorno uređenje županija i Grada Zagreba te pojedinih jedinica lokalne samouprave. Do kraja travnja 2021. godine, u Registar je bilo upisano više od 170 brownfield područja, od kojih je 45 objavljeno na geoportalu ISPU-a.

Broj upisanih *brownfield* lokacija u Registru, koji čini manji postotak njihova procijenjenog ukupnog broja, ukazuje na problem vidljivosti i prepoznavanja ovih lokacija na državnoj razini. Nedovoljna obuhvatnost Registra *brownfield* lokacija u Hrvatskoj značajno otežava njihovo učinkovito upravljanje i revitalizaciju. Za učinkovitije upravljanje, nužno je razviti širi i dinamičniji registar koji obuhvaća veći broj područja i omogućuje praćenje promjena. Također, uspješna preobrazba ovih prostora zahtijeva detaljnu identifikaciju tipova, karakteristika i potencijala *brownfielda* za buduću namjenu.

[43] Registar brownfield područja sastoji se od baze prostornih, atributnih i multimedijskih podataka povezanih s dodatnim komponentama: web-GIS preglednikom, komponentom za održavanje izbornika/šifrarnika i komponentom za upravljanje ovlastima korisnika.

3. VOJNI PROSTORI

Vojni prostori su kroz povijest imali ključnu ulogu u oblikovanju urbanih i ruralnih krajolika, osobito unutar europskog konteksta. Od srednjovjekovnih utvrda do modernih vojnih kompleksa, povijesni razvoj vojnih prostora odražava različite faze i ključne događaje koji su oblikovali ne samo vojnu arhitekturu i vojne prostore već i čitav krajolik. Promjene njihove uloge, prostornog smještaja i načina korištenja važne su za razumijevanje njihova položaja u suvremenom planiranju gradova i urbanom razvoju.

Proučavanje vojnih prostora obuhvaća analizu različitih tipova i obilježja tih prostora, uzimajući u obzir sociokulturne, ekonomske i prostorne aspekte koji ih definiraju. Za razumijevanje preobrazbe prostora vojarni potrebno je sagledati širi razvoj vojske i vojnih prostora te njihove tipove prema vremenu nastanka i funkciji. Kroz povijest, vojni prostori prilagođavali su se promjenama u vojnim i društvenim potrebama, što je rezultiralo raznolikošću njihovih funkcija i prostornih obilježja. Razumijevanje tih promjena važno je za procjenu potencijala njihove prenamjene i preobrazbe u današnjem urbanom kontekstu.

Regulativa i upravljanje vojnim prostorima predstavljaju složen i višeslojan proces. Pregled međunarodnih dokumenata te analiza zakonodavnog okvira pružaju uvid u pravne i administrativne aspekte koji utječu na upravljanje vojnim prostorima. Tranzicija vojske i preobrazba vojnih prostora, uključujući promjene u percepciji vojske i korištenju vojnih prostora, također su značajni elementi istraživanja. Pristup temi vojske posebno je složen u kontekstu društvenih transformacija od nacionalnih društvenih struktura prema globaliziranim mrežama i tokovima, pri čemu se mijenjaju i granice između pojedinih znanstvenih disciplina (Rose, 1996). Za vojsku, na koju se oduvijek gledalo kao na instrument države, to predstavlja poseban istraživački izazov.

U kontekstu Hrvatske, stanje vojnih prostora, njihova sadašnja uporaba te problemi i izazovi u korištenju i preobrazbi tih prostora predstavljaju važne aspekte istraživanja. Promjene obrambenog sustava i napuštanje dijela vojnih prostora otvorili su mogućnosti njihove prenamjene i preobrazbe za civilno korištenje. Posebna pažnja posvećena je specifičnostima hrvatskog konteksta, s ciljem pružanja dubljeg uvida u stanje i izazove prenamjene i preobrazbe vojnih prostora.

3.1. Povijesni razvoj vojnih prostora unutar Europskog konteksta

Društveni, tehnološki i geopolitički čimbenici duboko su utjecali na razvoj vojne upotrebe zemljišta u Europi. Suvremeni vojni krajobraz i uspostavljena društvena struktura, kako civilna tako i vojna, proizvod su modernog društva. Razvoj vojne upotrebe prostora usko je povezan s različitim društvenim paradigmama jer različiti procesi proizvodnje prostora povezuju civilnu i vojnu sferu. Proučavanjem nastanka gradskih zidina i utvrda (Keogh, 2019, pp. 1-16), uočava se važnost vojnog utjecaja na nastanak i razvoj gradova. Izgradnja obrambenih zidina oko urbanih centara predstavljala je značajnu investiciju, koju su si mogli priuštiti samo veliki gradovi i strateški važna uporišta (Hughes, 1991, p. 14). U nekim kulturama prisutnost zida smatra se primarnim kriterijem za definiranje grada, pri čemu zid postaje simbol same urbanosti (Tracy, 2000; Mumford, 1961, str. 5; Kardov, 2015, str. 17; Mumford, 1970, str. 86-89).

S razvojem modernih teritorijalnih država dolazi do razvoja strateške obrane nacionalnog teritorija, pri čemu u vojnoj uporabi ruralna i rijetko naseljena područja postupno dobivaju na važnosti i preuzimaju primat. Dok se postojeća istraživanja pretežno koncentriraju na povijesno i kulturno značajne monumentalne gradske utvrde, evidentan je nedostatak sličnih studija o baštini vojnih prostora i arhitekture u ruralnim područjima.

Temeljna povezanost samoupravnih gradova i modernih teritorijalnih država s evolucijom vojnih prostora u Europi je neupitna. Ova tvrdnja naglašava ključnu ulogu europskog konteksta, gdje su oba fenomena nastala i razvijala se kroz povijest. Stoga je fokus istraživanja usmjeren na razvoj vojnih prostora u europskom kontekstu, prateći njihovu evoluciju od najranijih urbanih naselja do suvremenog doba. Iako se istraživanje u ovom poglavlju primarno bavi prostornim odnosom između vojske i urbanih krajolika, pojava modernih teritorijalnih država značajno je utjecala na kasnije faze razvoja vojnog prostora.

3.1.1. Faze razvoja vojne upotrebe zemljišta u mirnodopskim uvjetima

Radi koherentnijeg razumijevanja razvoja prostornih interakcija između vojske te urbanih i ruralnih krajolika, u nastavku je predstavljeno istraživanje[44] koje se temelji na znanstvenom

[44] Istraživanje je izrađeno u sklopu Doktorskog znanstvenog studija iz arhitekture i urbanizma na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Autorica Kristina Perkov razradila ga je uz stručno vodstvo mentora i koautora, prof. emeritusa dr. sc. Tihomira Jukića, a započeto je u sljedećim kolegijima: *Metodološka radionica* pod vodstvom akademika Mladena Obada Šćitarocija i *Uvod u znanstveno publiciranje* pod vodstvom izvanrednog profesora dr. sc. Zlatka Karača. Istraživanje je objavljeno u časopisu Prostor (Perkov & Jukić, 2024)

doprinosu Childsa (1997). Childsovo istraživanje (Childs, 1997) definira vremenski okvir kroz tri faze koje analiziraju vojnu upotrebu prostora u mirnodopskim uvjetima, s posebnim naglaskom na razlike između korištenja urbanih i ruralnih područja. Analizom primjenjivosti njegova okvira u suvremenom kontekstu predložena je dodatna, četvrta faza, faza demilitarizacije, kao dopuna postojećem okviru.

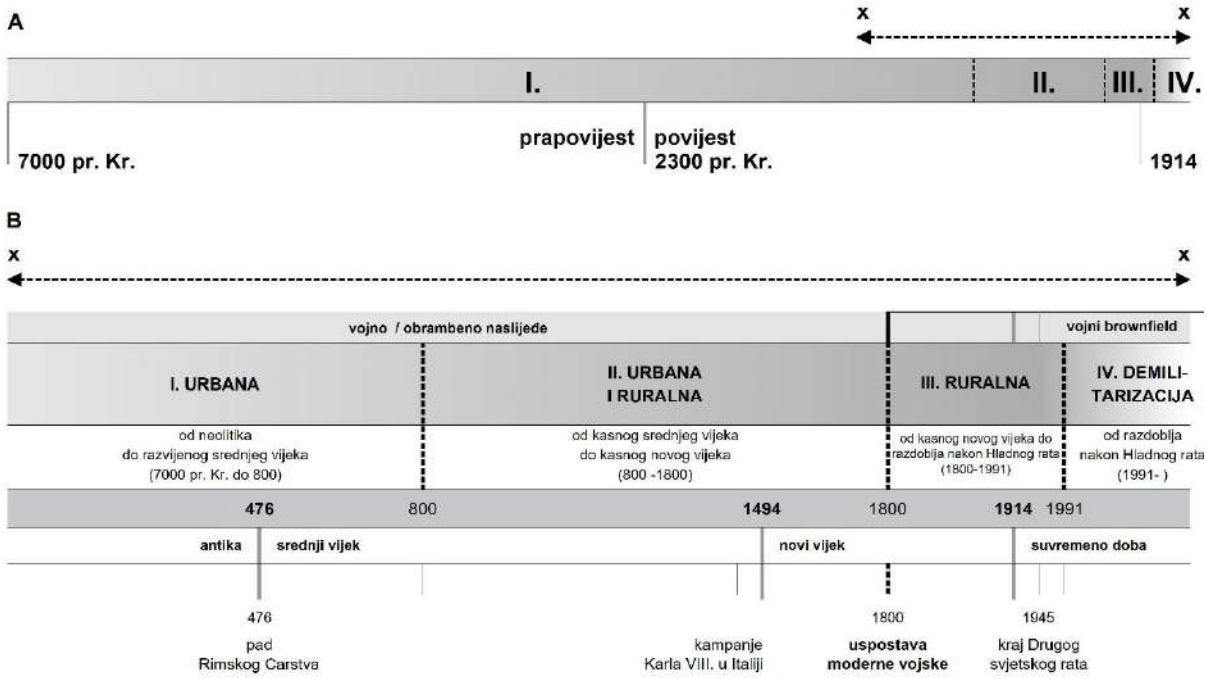

Slika 7. Faze razvoja vojne upotrebe zemljišta u mirnodopskim uvjetima, kronologija:

A - usporedba ukupnog trajanja svih faza

B - detaljan prikaz pojedinih faza na vremenskoj crti

Identificirane faze (vidi Slika 7.) kao i prateća tablica (vidi Tablica 2.), predstavljaju pojednostavljenu prezentaciju, a njihove granice treba shvatiti fleksibilno jer su postojali slučajevi preklapanja te pojave različitih društvenih aranžmana i prostornih koncepcija u različitim regijama Europe i u različitim razdobljima. Iako su organizacija vojske i evolucija ratovanja važni, kao i društveni aspekti, nisu detaljno razrađeni kako bi se očuvala jasnoća i fokus na glavnu temu, vojni prostor.

Analizom vojne upotrebe prostora u mirnodopskim uvjetima identificirane su četiri ključne faze njezina razvoja: urbana, urbana i ruralna, ruralna te faza demilitarizacije (vidi Slika 8.). U nastavku je dan kratak opis svake faze.

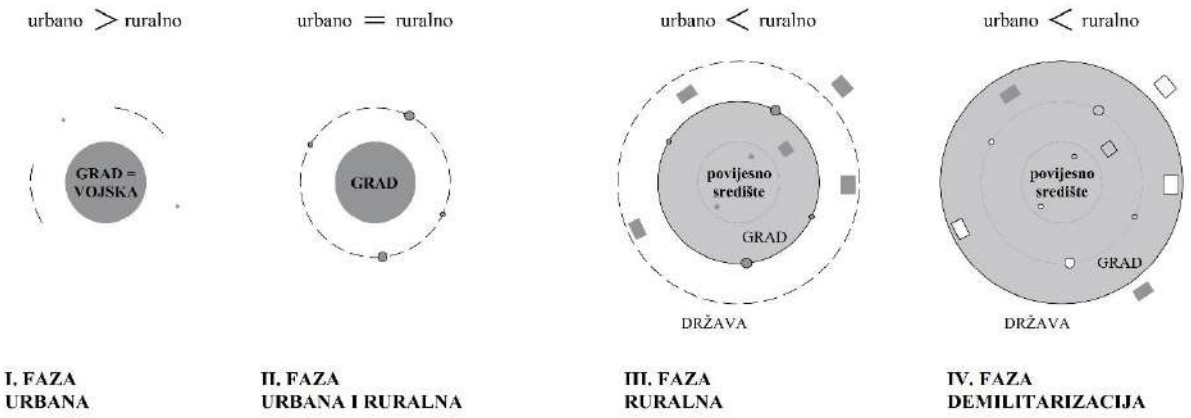

Slika 8. Shematski prikaz faza razvoja vojne upotrebe zemljišta u mirnodopskim uvjetima, temeljen na razlici između urbanih i ruralnih područja

Faza I – urbana:

Urbana faza, koja je započela prije više od 8.000 godina i trajala do kraja ranog srednjeg vijeka, označava razdoblje tijekom kojeg je prvenstveno prioritet bila ponajprije obrana gradova (Žunec, 2019). Ova faza također označava početak prostornog povezivanja vojnih i civilnih prostora.

Vojna prisutnost u prostoru usko je povezana s gradovima, koji su u početku bili središta obrane. Postoje različita mišljenja o tome koja su se drevna naselja mogla nazvati gradovima, a ustaljeno je mišljenje da su nastala kao posljedica neolitičke revolucije. Najstariji gradovi Europe, osnovani prije više od 8000 godina, vuku svoje podrijetlo iz ljudskih naselja iz neolitičkog razdoblja. Najranija od ovih europskih naselja mogu se pratiti do Grčke i sjeverozapadne Turske oko 6500. godine prije Krista, vjerojatno pod utjecajem Anadolije (Furholt, 2016, p. 1196). Çatalhöyük, smješten na području Konye u Turskoj, jedan je od najstarijih gradova na svijetu, čije podrijetlo datira približno 9000 godina. Urbana naselja kao što je Çatalhöyük nisu imala mnoge karakteristike kasnijih gradova, pa se ponekad nazivaju proto-gradovima ili primjerima proto-urbanizma.

Najraniji gradovi bili su obilježeni prisutnošću obrambenih zidina. Ti zidovi ne samo da su štitili grad nego su i simbolizirali urbanost samu po sebi (Mumford, 1961, p. 5; Mumford, 1970, pp. 86-89). Gradski zidovi i utvrde imali su širu ulogu od same obrambene funkcije; stvarali su poseban kulturni univerzum i označavali granicu između civiliziranog i neciviliziranog svijeta (Tracy, 2000). Prisutnost zidova koji fizički odvajaju grad od sela bila je jedan od bitnih kriterija da bi gradovi stekli svoj željeni status (Childs, 1997, p. 86).

Pojava najranijih utvrđenih naselja označava razdoblje prostornog povezivanja vojnih i civilnih prostora (vidi Slika 8.). Arheološki dokazi o gradskim utvrdama mogu se pronaći širom svijeta (Delfino, Coimbra, Cardoso, & Cruz, 2020); međutim, među istaknutim europskim primjerima iz drevnog svijeta nalaze se masivne akropolske obrane Mikene i Atene (Childs, 1997, p. 82). Tijekom ove faze, urbane faze, koja se proteže do ranog srednjeg vijeka, vojni zahtjevi za zemljištem dominantno su vezani uz izgradnju gradskih utvrda. Ipak, tragovi vojne izgradnje u ruralnim područjima, poput rimskih graničnih obrana[45] ili privremenih i marširajućih logora, također se pojavljuju.

Faza II – urbana i ruralna:

Urbana i ruralna faza, od visokog srednjeg vijeka do kasnog modernog razdoblja, karakterizirana je širenjem vojnog utjecaja iz urbanih središta prema ruralnim i manje naseljenim područjima. Razvoj tvrđava, zamaka i kasnije bastionskih utvrda označava prijelaz s taktičke obrane na sustav teritorijalne kontrole.

Evolucija vojne upotrebe prostora usko je povezana s napretkom u naoružanju i metodama ratovanja, što je dovelo do toga da vojska koristi i kontrolira sve veće prostore. Pojavile su se tvrđave i zamci, proširujući vojnu prisutnost u ruralnim i manje naseljenim područjima, dok je rano moderno razdoblje obilježio razvoj bastionskih utvrda u širem urbanom kontekstu.

Od 10. do 13. stoljeća zamci i utvrde prvenstveno su služili taktičkim funkcijama, uspostavljajući područja lokalne dominacije. U mirnodopskim vremenima te su strukture postajale poslovni i administrativni centri, učinkovito kontrolirajući opsežna i produktivna poljoprivredna zemljišta (Hughes, 1991, p. 27). Vojni prostori pritom su često imali ograničenu interakciju s okolnim zajednicama te su mogli funkcionirati autonomno (Drake, 2002, p. 106), što također naglašava trajnu dinamiku vojno-civilnih odnosa kroz povijest.

Vertikalna obrana ostala je učinkovita sve do 15. stoljeća, omogućujući da se utvrđena mjesta čuvaju s malim brojem ljudi. Pohodi Karla VIII. u Italiji 1494. godine označili su prekretnicu, pokazavši snagu artiljerije u savladavanju dotadašnjih obrambenih sustava, jer su utvrđeni gradovi brzo i lako osvajani. Tijekom ranog modernog razdoblja europske povijesti, široka upotreba barutnog oružja i razvoj artiljerijskih utvrda prema načelu *trace italienne* dovele su

[45] Rimska granična obrana (lat. *limes*: granica) označava utvrđeni obrambeni sustav koji se prostirao graničnim područjima radi obrane Rimskog Carstva.

do povećane vojne potražnje za urbanim zemljištem (Childs, 1997, p. 85). Tijekom ovog razdoblja pribavljanje urbanog zemljišta za vojne svrhe bila je značajna, za razliku od relativno skromne potražnje za ruralnim zemljištem.

Razvoj novog utvrđenog obrambenog sustava zahtijevao je značajne troškove i sve složeniju logističku organizaciju koju su mogle osigurati samo države i veliki gradovi, što je pridonijelo jačanju središnje vlasti. Obrambeni pojasevi novih utvrda protezali su se na nekoliko stotina metara[46].i bili pod isključivom vojnom kontrolom, pri čemu je civilni pristup često bio zabranjen

Vojni prostori tog razdoblja, sve do pojave stalnih, masivnih i profesionalnih modernih vojski, obuhvaćali su gradske utvrde i obrambene pojaseve zemljanih radova[47], koji su ujedno imali i reprezentativnu funkciju, služeći kao lokalni izraz središnje vlasti. Proučavanje razvoja moderne vojske (Blumenson, 1980), koje obuhvaća tehničke i materijalne dimenzije te društvene temelje, pokazuje da je uspostava vojnih prostora kakve danas prepoznajemo započela tek u 18. stoljeću. Istodobno, to je razdoblje označilo prekretnicu u kojoj je grad izgubio svoj inherentni status kao temeljne obrambene jedinice (Giddens, 1987).

Faza III – ruralna:

Ruralna faza, od kasnog modernog razdoblja do kraja razdoblja Hladnog rata, predstavlja pomak u vojnoj strategiji povezan s napretkom u topničkoj tehnologiji. Ova faza usko je povezana s razdobljem nakon Francuske revolucije i formiranjem nacionalnih država, što je dovelo do prijelaza s obrane temeljene na gradovima na zaštitu cjelokupnog nacionalnog teritorija.

[46] Tijekom osamnaestog stoljeća, zakon je uspostavio tri zone oko francuskih utvrđenih gradova. Prva zona, širine 275 metara, zabranjivala je izgradnju bilo kakvih građevina. U drugoj zoni, koja je bila široka 530 metara, nisu bile dozvoljene zidane građevine. Treća zona, širine 1060 metara, zahtijevala je odobrenje za izgradnju staza, cesta, nasipa i, zanimljivo, smetlišta. (Childs, 1997)

[47] U raspravama o utvrdama i gradovima, ključno je napraviti razliku između vojnih gradova, projektiranih prvenstveno za vojne ciljeve, i utvrđenih gradova, okruženih obrambenim zidovima. Alessandria u Italiji primjer je vojnog grada koji je 1168. godine osnovala Lombardska liga kao strateško uporište protiv cara Svetog Rimskog Carstva Fridrika I. (Mandarino, Luino, Turconi, & Faccini, 2020). Primjeri u Hrvatskoj su Karlovac, Bjelovar, Slavonski Brod i Osijek.. S druge strane, Dubrovnik je utvrđeni grad, s gradskim zidinama izgrađenim u 13. stoljeću i ojačanim u 15. i 16. stoljeću radi obrane od napada (Hughes, 1991). Ovi slučajevi naglašavaju razliku između vojnih gradova i utvrđenih gradova, iako neki urbani centri mogu imati obilježja oba tipa na temelju svojega povijesnog razvoja i strateške važnosti.

Tijekom posljednjih pedeset godina, ideja **vojne revolucije** (*military revolution* MR), koju je predstavio Michael Roberts (Roberts, 1995), bila je jedan od glavnih pojmova u području vojne povijesti. Prema njemu, taktičke promjene koje su uvele nizozemski i švedski zapovjednici početkom 17. stoljeća dovele su do revolucionarnih promjena u društvenim i političkim sferama. Robertsova ideja o vojnoj revoluciji pružila je teorijski okvir koji je pomogao povezati tehnološke i taktičke promjene s razvojem i transformacijom države (Šlekys, 2008).

Do 19. stoljeća utjecaj vojske na ruralna područja bio je ograničen i uglavnom usmjeren na korištenje neproduktivnih ili marginalnih zemljišta zbog povremenih potreba. Međutim, od sredine 19. stoljeća nadalje strateške potrebe sve više određuju smještaj vojnih lokacija, premještajući fiksne utvrde iz urbanih središta u ruralna područja. Napredak u topničkoj tehnologiji donio je značajnu promjenu u urbanoj obrani, što je dovelo do stvaranja „pruskog sustava", odnosno koncepta odvojenih utvrda, karakteriziranih koncentričnim obrambenim prstenovima postavljenim na znatnim udaljenostima od urbanog područja (Childs, 1997, p. 90).

Nakon Francuske revolucije profesionalizacija vojske rezultirala je većom odvojenošću od civilnog društva, dok je istodobno uspostavljena izravna kontrola nad prostornim resursima. Razvoj vojne organizacije i državne administracije u prethodnom razdoblju zamaglio je razliku između obrane u urbanim i ruralnim sredinama, pri čemu su obrambene strategije sve više bile usredotočene na zaštitu cjelokupnog državnog teritorija (vidi Slika 8.). Formiranje nacionalnih država krajem 19. stoljeća dovelo je do razdvajanja vojske i policije te jasnijeg definiranja uloge vojske, čiji je primarni zadatak postao obrana od vanjskog neprijatelja. Pojavom stalnih vojski pojavila se potreba za njihovim prostornim smještajem te prostorima za obuku.

Istovremeno, tehnološki napredak i vojna služba uveli su dodatne promjene krajem 19. stoljeća. Zastarjele gradske utvrde iz sredine 19. stoljeća bile demontirane su[48] i prenamijenjene u gradske parkove, bulevare i javne zgrade, čime su prethodno ograničeni prostori otvoreni civilima. To je također primjer procesa demilitarizacije, iako u manjoj mjeri nego u kasnijoj fazi. Unatoč ovoj promjeni, vojne potrebe za prostorom tijekom mirnodopskih uvjeta značajno su se povećale. Vojska se povlačila i izolirala u posebno izgrađene prostore, prelazeći iz stanja visoke vidljivosti u relativnu nevidljivost. Profesionalizacija vojske, demokratizacija i široka regrutacija učvrstili su njezin odnos s političkom moći početkom 20. stoljeća, uspostavljajući

[48] Tijekom 1830-ih, Bruxelles i Budimpešta prošli su kroz demilitarizaciju. Ženeva je slijedila njihov primjer 1851. godine, Barcelona 1854. godine, Berlin tijekom 1850-ih, Basel između 1860. i 1867. godine, Madrid 1868. godine, Bologna 1902. godine i Pariz između 1926. i 1932. godine. Unutarnji pojas Beča također je srušen 1857. godine, a ispražnjeni prostor iskorišten je za razvoj Ringstrasse.

je kao zasebnu sferu, tj. „vojno društvo", odvojeno od civilnog društva (vidi 3.3.1. Tranzicija uloge vojske u društvu).

Do 1914. godine stalne utvrde izgubile su vjerodostojnost kao sredstvo obrane. Razvoj moderne ideje suvereniteta i uspostava sustava nacionalnih država usko su povezani s odvajanjem vojne sfere, pa tako i vojnih područja[49], od društva. Početkom 20. stoljeća rat je prestao biti sukob između vladara ili dinastija i postao je sukob između nacija, odnosno totalni rat (Howard, 1993, p. 93). Gradovi su postali preveliki i rašireni da bi učinkovito služili kao utvrde (Ashworth, 1991, p. 47). Stalne utvrde više nisu bile smještene unutar gradova, nego su premještane izvan urbanih središta, u ruralna područja, prilagođavajući se novim vojnim potrebama.

Nakon Prvog svjetskog rata, vojne lokacije i objekti premještaju se u manje naseljena područja, daleko od pogleda javnosti[50]. Između 1939. i 1945. godine, vojna prisutnost ponovno se povećava u urbana područja radi zaštite, ali većinu 20. stoljeća vojska je usmjerena na stratešku obranu granica, teritorija i društva. Kao rezultat toga, vojni prostor oblikuje se kao mreža strateški važnih lokacija, skladišta, vojarni, višenamjenskih centara, poligona za obuku, luka i slično. S obzirom na prostrana i raznolika ruralna područja koja moderne oružane snage zahtijevaju[51], posebno u manjim i gusto naseljenim zemljama, sukob između zahtjeva obrane i zaštite civilnog okoliša postao je izražen. Tijekom razdoblja ratova vojna prisutnost i korištenje resursa nadmašili su sve prethodne razmjere, pri čemu je Drugi svjetski rat imao osobito važnu ulogu u tom širenju.

Tijekom mirnodopskog razdoblja izgrađivani su opsežni obrambeni sustavi, utvrde, bunkeri i druge vojne strukture kako bi se ostvario primarni cilj moderne obrane, zaštita cjelokupnog nacionalnog teritorija. Sukladno rastućim prostornim zahtjevima vojske u brojnim zemljama, opseg prostora pod izravnom vojnom kontrolom znatno se povećao tijekom druge polovice 20.

[49] Značaj te separacije vidljiv je i u pojavi posebnih vojnih groblja u Francuskoj početkom 20. stoljeća. (Mosse, 1991)

[50] U Francuskoj se žandarmerija (89 300 muškaraca i žena) tretira kao ogranak oružanih snaga, a policijske zgrade dodane su vojnim posjedima 1935. godine. Urbana područja sadrže sedam posto imovine francuskih oružanih snaga, dok se preostalih 93 posto nalazi u ruralnim područjima (Childs, 1997, p. 101).

[51] Dok je proces demilitarizacije počeo ranije za francusku vojsku, koja je 1954. godine koristila 260.000 hektara, ta je površina do 1990. smanjeno na 202.000 hektara. Međutim, valja napomenuti da 90% preostalih vojnih područja uglavnom obuhvaća ruralna i rijetko naseljena područja (Childs, 1997; 100, 101).

stoljeća[52]. Nuklearna prijetnja Hladnog rata potaknula je izgradnju javnih skloništa i druge sigurnosne infrastrukture tijekom 1960-ih i 1970-ih. Tijekom 1980-ih i 1990-ih također je zabilježen značajan porast vojnih zahtjeva za zemljištem.

Faza IV – demilitarizacija:

Faza demilitarizacije, usko povezana s razdobljem nakon Hladnog rata, odražava promjene u organizaciji i ulozi vojske. Ova faza obilježena je globalizacijom i promjenama u ulozi vojske. Označava smanjenu vojnu prisutnost i prijelaz prema manjim i profesionaliziranijim oružanim snagama.

Transformacija u drugoj polovici 20. stoljeća, potaknuta potrebom za brzom prilagodljivošću (Virilio, 2000), izazvala je značajne promjene u organizaciji vojske i prostornim aspektima vojnih jedinica (Bagaeen & Clark, 2016, p. 1; Hirst, 2005, pp. 142-144). Smanjenje veličine vojski i njihovih potreba za prostornim resursima dovelo je do demilitarizacije brojnih vojnih područja, čime se povećala dostupnost prethodno vojno kontroliranih područja civilima. Tijekom protekla tri desetljeća proces napuštanja suvišnih vojnih kapaciteta dobio je na zamahu. Promjenom geopolitičkih dinamika i evolucijom vojnih strategija brojni fizički ostaci obrambenih sustava ostali su bez svoje prvotne funkcije (Matković & Jakovčić, 2019, pp. 83-88).

Primjeri značajne demilitarizacije mogu se pronaći i u ranijim povijesnim razdobljima, kao što je razgradnja gradskih zidina. Također, dokazi ukazuju na prestanak upotrebe određenih vojnih područja[53] čak i tijekom razdoblja Hladnog rata (Wallwork, 1974, pp. 195-197). Međutim, globalizacija, obilježena pojavom globalnih mreža, oslabila je nacionalne države i značajno preoblikovala njihove institucije (Touraine, 1998). Te su promjene snažno utjecale i na vojnu sferu te potaknule procese demilitarizacije u pojedinim zemljama. Nakon Hladnog rata

[52] Godine 1939., njemačka vojska koristila je 386.000 hektara zemljišta diljem zemlje, dok je do 1972. godine, s vojskom od pola milijuna vojnika, bilo potrebno 423.000 hektara, ne uključujući istočnu Njemačku u izračun. (Ashworth, 1991).

[53] Do 1945. godine u Ujedinjenom Kraljevstvu bilo je 720 zračnih luka, pretežno smještenih u južnim i istočnim okruzima. Međutim, do 1965. godine 510 tih zračnih luka bilo je napušteno. Kao posljedica toga, 210.035 jutara zemljišta postalo je dostupno, od čega je 29.998 jutara ostalo u zapuštenom stanju, karakterizirano betonskim pistama, područjima za raspršivanje i zgradama (Wallwork, 1974: 195-197).

transformirala se uloga vojske, što je rezultiralo smanjenjem broja osoblja[54] i povećanom dostupnošću vojnih područja civilima.

Promjene od sredine 20. stoljeća mogu se opisati kao prijelaz od poimanja vojske prvenstveno kao institucije prema njezinu poimanju kao profesije, kako je predložio Moskos 1977. godine (Moskos, 1977). Val demilitarizacije nakon Hladnog rata omogućio je civilima pristup područjima koja su ranije bila pod vojnom kontrolom.

Unatoč demilitarizaciji, vojska i dalje gradi objekte kako bi zadovoljila svoje operativne potrebe. Osim toga, uspostavljaju se nove institucije kroz koje vojska komunicira s javnošću i uspostavlja veze između civilne i vojne sfere. Primjeri toga uključuju domove oružanih snaga JNA u poslijeratnoj Jugoslaviji. Društvene i institucionalne promjene u nacionalnim društvima nakon Drugog svjetskog rata, posebno posljednjih desetljeća, značajno su oblikovale vojne sustave.

Proračunski rezovi nakon Hladnog rata i potrebe za modernizacijom doveli su i do uključivanja privatnog sektora u vojnu sferu, što je osobito vidljivo u Velikoj Britaniji tijekom 1980-ih. Političke promjene u srednjoj i istočnoj Europi nakon Hladnog rata rezultirale su značajnim smanjenjem vojnog osoblja i otpuštanjem bivših vojnih resursa[55], osobito u Europi, u razmjerima usporedivima s posljedicama Drugog svjetskog rata. Globalno je demilitarizirano više od 8.000 vojnih lokacija koje zauzimaju milijun hektara (Katzsch, 2007).

Od ranih 1990-ih godina koncept **revolucije u vojnim poslovima** (*revolution in military affairs* RMA), postao je vrlo popularan u akademskim, vojnim i političkim krugovima diljem svijeta, posebno u Sjedinjenim Američkim Državama. Američki uspjesi u Prvom Zaljevskom ratu, rastući značaj informacija te razvoj preciznih i prikrivenih tehnologija potaknuli su stručnjake u vojnom području na rasprave o revolucionarnim promjenama u ratovanju. RMA je bila

[54] Moskos i Burk (1998., s kasnijim dopunama Moskos, Williams, Segal, 2000.), u svojim naporima da integriraju različita znanja o promjenama u civilno-vojnim odnosima, predlažu teorijski model koji identificira tri različita razdoblja: ranu modernu, kasnu modernu i postmodernu (nakon Hladnog rata). Ta razdoblja odgovaraju različitim odnosima između vojske i društva. Prvo razdoblje odnosi se na modernu vojsku i obuhvaća razdoblje od njenog osnutka krajem 18. stoljeća do sredine 20. stoljeća. Ovo je razdoblje djelomično obilježeno velikom vojnom silom i visokim povjerenjem civilnog stanovništva u nacionalnu vojsku. Suprotno tome, u razdoblju nakon Hladnog rata, vojske su bile manje i prešle su s opće vojne obveze na dragovoljnu službu. To je dovelo do povećane percepcije jaza između civilne i vojne sfere.

[55] Samo u Njemačkoj, taj je proces rezultirao oslobađanjem 386.000 hektara zemljišta koje je prethodno koristila vojska. Nadalje, u Ruskoj Federaciji, planirano smanjenje vojske na 1,2 milijuna vojnika očekuje se da će dovesti do oslobađanja brojnih vojnih područja (BMfUNR, 1997).

povezana s promjenama u naoružanju, doktrinama i vojnim institucijama. Šire gledano, RMA je povezana s promjenama u oružanim snagama. (Šlekys, 2008)

Paralelno s evolucijom društvenih dinamika, vojske se sve više uključuju u međunarodne saveze i suradnju na globalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini. U suvremenom kontekstu, vojske su češće uključene u mirovne operacije nego u ratne.[56] Događaji nakon 11. rujna 2001. izazvali su promjenu u percepciji sigurnosti, dovodeći u pitanje ranija uvjerenja da su neprijatelji ograničeni unutar nacionalnih granica i da samo državni teritorij može osigurati sigurnost. U razdoblju nakon Hladnog rata došlo je do smanjenja veličine oružanih snaga u većini europskih zemalja. Istodobno je povećana uloga specijalnih policijskih snaga i granične policije u odgovoru na nove sigurnosne izazove.

Koncept „Europe bez granica" usko je povezan s procesom europske integracije i osnivanjem Europske unije (EU), s ciljem promicanja mira, stabilnosti i prosperiteta u regiji. Međutim, ta vizija ne eliminira mogućnost vojnih izazova i sukoba jer geopolitičke dinamike i sigurnosna pitanja i dalje oblikuju europski prostor. Događaji poput destabilizacije bivšeg Sovjetskog Saveza, balkanskih sukoba i rata u Ukrajini pokazali su potencijal za oružane sukobe unutar Europe od kraja Hladnog rata.

Suvremena povijest donijela je različite manifestacije militarizacije, od globalnog Hladnog rata i brojnih regionalnih sukoba do prevladavajuće ideje da pripadnost naciji podrazumijeva značajne i rastuće vojne kapacitete. Međutim, 20. stoljeće također je svjedočilo značajnim primjerima opsežne demilitarizacije, bilo prisilne bilo dobrovoljne (Stearns, 2013). Demilitarizacija ratovanja znači da će ratovi 21. stoljeća biti borbe samo djelomično vođene vojnicima, a većinom više neće biti usmjerene protiv vojnih ciljeva (Münkler, 2003, p. 18). Stoga je budući razvoj ratovanja, a posljedično i potreba za vojnim zemljištem, teško predvidjeti.

[56] Vojne misije postupno prelaze s tradicionalnih vojnih ciljeva prema ulogama sličnim policijskim. Posljedično, fokus se pomiče s rata i teritorijalne obrane prema mirovnim, multinacionalnim i humanitarnim aktivnostima. Ta je transformacija potvrđena i činjenicom da je 1998. godine veći broj civilnih djelatnika UN-a poginuo tijekom UN-ovih mirovnih i humanitarnih misija nego vojno osoblje UN-a, kako su primijetili Moskos, Williams i Segal (Moskos, Williams, & Segal, 2000).

Ključni povijesni događaji i njihov utjecaj na vojne prostore

Istraživanje povijesne evolucije vojnih lokacija unutar europskog konteksta naglašava dinamičan odnos između vojnih i civilnih krajolika. Istodobno upućuje na važnu ulogu vojne prisutnosti u oblikovanju urbanih i ruralnih prostora (Slika 8., Tablica 2.).

Povijesni trendovi otkrivaju početnu povezanost između vojske i utvrđenih gradova te postupno širenje vojnog utjecaja u ruralna područja. Pojavom modernih teritorijalnih država mijenjao se odnos vojske prema urbanim i ruralnim krajolicima, što je utjecalo na njezine prostorne zahtjeve i obilježilo različite faze razvoja vojnih prostora. Iako se ove podjele ne mogu univerzalno primijeniti na sve europske zemlje istodobno, one predstavljaju okvir za razumijevanje procesa i promjenjivih odnosa između vojnih prostora te urbanih i ruralnih krajolika. Transformacija vojske i promjene njezina odnosa s političkom moći i nacionalnom državom ključne su za razumijevanje tog razvoja.

Nadalje, komparativnom analizom (vidi Tablica 2.) provedena je i revizija vojnih prostora i tipova nastalih u različitim povijesnim fazama. Analiza upućuje na rasprostranjenost vojnih prostora i njihovih tragova u izgrađenom i prirodnom okolišu. Temelji se prvenstveno na pregledu koji je izradio Childs 1997. godine, dopunjenom uvidima drugih autora (Bagaeen & Clark, 2016; Hughes, 1991; Brzoska, Franko, & Husbands, 2000) i nizom drugih izvora navedenih u ovom poglavlju.

Tablica 2. Komparativna analiza faza razvoja korištenja vojnog zemljišta te vojnih prostora i tipova u mirnodopsko doba u europskom kontekstu, izrađena temeljem Childsova okvira i dopunjena uvidima drugih autora i izvora

Povijesno razdoblje			**Faza razvoja korištenja vojnog zemljišta u mirnodopsko doba**		**Vojni sklop/lokacija/tip**
Pra-povijest	**Neolitik** (7000 pr. Kr. do 2300 pr. Kr.)		**I. URBANA**	_Najranija neolitička naselja u Europi pojavila su se u Grčkoj i sjeverozapadnoj Turskoj. _Proto-gradovi obilježili su prapovijesnu fazu urbanog razvoja, često utvrđeni zidovima radi obrane.	utvrde (uključujući utvrde, jarke, zidove, bedeme, zemljane radove, palisade, bastione, kule i vrata)
Povijest	**Antičko doba** (2300 pr. Kr. do 476)			_Gradovi su bili središta obrane, a vojni zahtjevi za zemljištem uglavnom su bili ograničeni na izgradnju gradskih zidina. _Tijekom rimskog razdoblja, naglasak je bio na obrani granica i korištenju privremenih ili vojnih logora.	citadele, obrambene kule, paradni tereni, smještaj za vojno osoblje, prostor za stalne utvrde, utvrde, milekasteli, terenske utvrde, brdske utvrde ili zemljani bedemi i jarke, (utvrđeni) logori, signalne kule, sigurnosne kule i stražarske kule, privremeni vojni logori ili pomoćne utvrde, legijske utvrde, obalne utvrde, blokhaus, polu-utvrđene vile, prometna infrastruktura (uključujući ceste i mostove), utvrđene granice (limes), vojne kolonije
	Srednji vijek (476 do 1494)	Rani / Razdoblje migracija (476 do 800)		_Ovo razdoblje svjedočilo je velikim migracijama, čestim ratovima i značajnom padu urbanog života.	/
		Razvijeni (800 do 1300)	**II. URBANA I RURALNA**	_Tijekom srednjeg vijeka, europske vojne institucije imale su ograničene zahtjeve za zemljištem, osim za izgradnju zamaka, koji su proširili vojnu izgradnju na selo. _Izgradnja utvrda i zamkova od 10. do 13. stoljeća bila je prvenstveno taktička, a njihovi prostorni odnosi stvorili su područja lokalne dominacije.	utvrde i zamci (uključujući unutarnje i vanjske dvorišne prostore, obložene bankine i nagibe, vratare, bubnjaste kule, citadele, zavjesne zidove i utvrde), feudalni zamci, kule kuće, stražarske kule, donžoni, vojne baterije, vojni gradovi
		Kasni (1300 do 1494)		_Pješaštvo je dobilo na značenju, a revolucija u artiljeriji imala je dubok utjecaj. _Do kasnog 15. stoljeća, vertikalna obrana ostala je učinkovita, omogućujući da se utvrđena mjesta štite s malim brojem branitelja.	artiljerijske utvrde, bastionske utvrde (*trace italienne*), (višekatne) artiljerijske kule
	Novi vijek (1494 do 1914)	Rani novi vijek (1494 do 1800)		_ Vojni zahtjevi za ruralnim zemljištem znatno su se povećali, što je dovelo do uspostavljanja stalnih utvrda u urbanim i ruralnim sredinama. _Ovo razdoblje također je obilježilo prijelaz na "supresivnu obranu", strategiju koja je omogućila bolju kontrolu okolnog terena, širu vidljivost i korištenje artiljerije za odbijanje napada. _Razvoj stalnih vojski u Europi rezultirao je rastućim zahtjevima za terenima za obuku i manevriranje.	esplanade (*non aedificandi*), artiljerijski vrtovi i tereni, linearne granice, militarizirani granični pojasevi/zone, zvjezdaste utvrde, bastionirane (višekatne) utvrde, nove artiljerijske utvrde (uključujući ravelins, orillons, protustražnja stražarska mjesta, tenaille crte, kaponiere, kasemate, lunete, nagibe, bedeme, kavalire i zemljane radove), barbakani, utvrđeni gradovi, kolonijalne utvrde, stalne utvrde, arsenal, skladišta, službeni kvarteri, posebne crkve, staje za vojne konje, (ljetni) kampovi za obuku, vojni logori, vježbališta, sjedišta korpusa (s vježbalištima i eksperimentalnim terenima, laboratorijima, meta-butinama i probnim utvrdama), **kompleks vojarne (s oružarnicama, radionicama, stražarnicama, paradnim terenima i rekreacijskim prostorima)**, ograničena zemljišta, odvojene utvrde, utvrđene trgovačke postaje i tvornice

		Kasni novi vijek (1800 do 1914)		_Od sredine 19. stoljeća, gradovi su prestali biti središta obrane, a stalne utvrde pomaknute su iz grada na selo. _Razvoj "pruskog sustava" ili odvojenih utvrda, karakteriziranih koncentričnim obrambenim prstenovima postavljenim na znatnim udaljenostima, koje se protežu desecima kilometara od urbanog središta. _Vojne baze morale su biti smještene blizu naseljenih centara i strateški locirane unutar prometne mreže.	martello kule, strelišta, skladišta, obrazovne i trenažne ustanove (uključujući škole musketarstva ili artiljerije), podrška službama, administrativni uredi, nacionalni kampovi (stalni tereni za obuku i manevre opremljeni bolnicama, pekarama, klanicama, **vojarnama** i cestama), vojne kolonije i dominiji, oklopne kupole
	Suvre-meno doba (1914 do danas)	Razdoblje ratova (1914. do 1945.)	**III. RURALNA**	_Gradovi su postali preveliki i raširen da bi učinkovito služili kao tvrđave. _Vojne lokacije kao što su vojne baze, uzletišta i pomorski dokovi zahtijevali su velike prostore ravnog zemljišta, često u blizini većih urbanih područja. _Tijekom mira značajni građevinski zahvati bili su usmjereni na obrambene sustave, utvrde, bunkere i druge vojne strukture namijenjene obrani cjelokupnog nacionalnog teritorija.	terenske utvrde, vojne baze, zračne luke, pomorski dokovi/luke, strelišta, artiljerijska strelišta, centri za istraživanje i razvoj, koledži, škole, bolnice, zatvori, manevarski tereni, protuzračne baterije, javna skloništa, obrambene utvrde (uključujući kompleksne sustave utvrda, betonirane kućice, barijere i prepreke), stalne obrane (artiljerijska mjesta, (gros-) ouvrages, bunkeri, oklopne kule, opservacijski postovi, zapovjedni postovi, podmorničke baze, raketne lokacije), pomorske i kopnene utvrde, podzemne infrastrukture komunikacijskih sustava i zapovjednih centara, postrojenja za proizvodnju, skladištenje ili istraživanje oružja i streljiva (postrojenja za obrambenu proizvodnju), prekomorski tereni za obuku, obrambena industrija, bojišta/spomenici rata, vojna groblja
		Razdoblje hladnog rata (1945. do 1991.)		_Ova faza bila je obilježena geopolitičkim napetostima između Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza te njihovih saveznika, Zapadnog bloka i Istočnog bloka. _Prostor pod izravnom vojnom kontrolom značajno se povećao tijekom druge polovice 20. stoljeća.	vojne kolonije, vojna sjedišta, lokacije nuklearnih testova, logistički objekti, posebni svrhoviti objekti, sigurnosne zone, turističko-ugostiteljski objekti, vojni zdravstveni objekti i centri za oporavak osoblja, vojne akademije, dvorane oružanih snaga
		Europa bez granica (1991. do danas)	**IV. DEMILITARIZACIJA**	_Potreba za brzim i fleksibilnim odgovorima u modernim vremenima zahtijevala je potpuno drugačije prostorne karakteristike za vojne jedinice. _Smanjenje veličine vojski i njihovih prostornih potreba rezultiralo je demilitarizacijom brojnih vojnih područja.	glavne operativne baze (MOB), naprijed operativna mjesta (FOS), lokacije za kooperativnu sigurnost (CSL), pomorski operativni centri (MOC), centri za istraživanje napredne tehnologije, centri za obuku i simulaciju, centri za kibernetičku sigurnost (CSC), vojni svemirski zapovjedni centri, …

Ovo istraživanje doprinosi dubljem razumijevanju povijesne dinamike vojnih prostora, nudeći uvide u njihovu kontinuiranu transformaciju kao odgovor na promjenjive društvene i geopolitičke okolnosti. Ključno za ovo istraživanje jest razumijevanje odnosa između vojnih i civilnih prostora, budući da on omogućuje dublji uvid u način na koji su vojni prostori sudjelovali u oblikovanju razvoja društava i njihovu ulogu u širem kontekstu globalnih političkih i kulturnih promjena.

Suvremena podjela vojnog zemljišta

Nastavno na razvrstaj vojnih prostora prema vremenu nastanka prikazan u prethodnom potpoglavlju, kao dopuna prikazuje se suvremena tipologija vojnog zemljišta (vidi Tablica 3.), , koju su izradili Brzoska i suradnici (Brzoska, Franko, & Husbands, 2000, pp. 26, 27).

Tablica 3. Suvremena podjela vojnog zemljišta

Tipovi vojnog zemljišta	Definicija
prostori za obuku	Velike površine zemlje koje oružane snage koriste za potrebe obuke. Obučna polja, streljane itd. nalaze se u udaljenim područjima, ali imaju stambene i logističke objekte.
zračne luke i aerodromi	Ovi su objekti često dobro opremljeni i u dobrom stanju, jer visoke performanse vojnih zrakoplova zahtijevaju visokokvalitetne objekte. Ovi objekti također obično imaju barake, vojarne i logističke centre.
pomorske luke	Ovi objekti mogu varirati od jednostavnih vezova do velikih logističkih centara s opsežnim zgradama i stambenim objektima.
logistički objekti	Oružane snage općenito upravljaju vlastitom logistikom; ne samo na aerodromima, zračnim lukama, lukama ili dijelovima luka, već i u posebnim logističkim centrima i skladišnim objektima. Objekti za održavanje, popravak i proizvodnju također zahtijevaju zemljište s pripadajućom izgradnjom.
vojarne	Redovne snage obično smještaju svoje osoblje u vojarne. Često su vojarne blizu drugih vojnih objekata, kao što su prostori za obuku ili logistički objekti.
objekti za zapovijedanje i kontrolu	Oružane snage i njihove pomoćne organizacije često imaju složene sustave zapovijedanja i kontrole, koji uključuju ne samo administrativne centre već i tajnije i manje ranjive zapovjedne centre za vrijeme rata, promatračke postaje, meteorološke postaje, obavještajne postaje, komunikacijske postaje itd. Ono što se čini velikim brojem vojnih baza često je rezultat opsežne mreže zapovjednih i kontrolnih objekata raspršenih po cijeloj zemlji.
ispitna područja	Oružane snage posjeduju zemljište za testiranje oružja, u rasponu od jednostavnih streljana do testiranja projektila ili glavnih sustava oružja.
obrazovni objekti	Ovisno o prirodi obrazovanja koje se pruža, obrazovni objekti mogu biti uz obučne poligone, logističke objekte ili, u slučaju općenitijeg obrazovanja, vojarne.
uslužni objekti	U svim vrstama vojne izgradnje koje koriste veći broj vojnog osoblja prisutni su uslužni objekti kao što su kuhinje.
ostalo	Oružane snage ponekad zauzimaju zemljište za obavljanje funkcija koje nisu izravno povezane s njihovim glavnim funkcijama, kao što su promatračke postaje za okoliš, geološke postaje itd.

Izvor: **(Brzoska, Franko, & Husbands, Typology of Military Assets, 2000)**

Izvješće koje predstavlja temeljnu referencu uvodi okvir za procjenu opsega vojne imovine država koje razmatraju preobrazbu obrambenog sektora te utvrđivanje vojne imovine koja ima potencijal za prenamjenu u civilne i produktivne svrhe kao dio postkonfliktne ili strukturne prilagodbe. Autori ističu da postkonfliktna preobrazba vojnog sektora može znatno utjecati na stabilnost ekonomskih, društvenih i sigurnosnih uvjeta za obnovu, ovisno o opsegu vojnih aktivnosti tijekom rata u odnosu na mirnodopsko razdoblje. Preobrazba je često skupa, ali ako

se njome uspješno upravlja, može pridonijeti održivom miru te ekonomskom i društvenom razvoju (Brzoska, Franko, & Husbands, Typology of Military Assets, 2000, p. 9).

Vojni prostori mogu značajno varirati u veličini i tipu , obuhvaćajući kako urbana središta, tako i udaljena područja, te uključuju širok raspon specijaliziranih objekata, poput klaonica, spremišta za zračne brodove, arsenala i oružarnica, pekara, bazena, spremišta za balone, vojarni, baterija, kućica za čamce, pivovara, bunkera, kazamata, kapela, bačvara, depoa, suhih dokova, utvrda, tvrđava, ljevaonica, barutana i topovskih gatova, hangara, bolnica, menzi i spremišta, radarskih stanica, poligona za obuku, tornjeva, kula i skladišta (Bagaeen & Clark, 2016, p. 6).

Veći dio suvremenih vojnih prostora u europskim zemljama u vlasništvu je države, osobito onih koji obuhvaćaju utvrde i obrambene građevine, dok se ostatak uzima u najam na civilnom tržištu nekretnina.

3.2. Demilitarizacija i regulatorni okvir upravljanja vojnim prostorima

U kontekstu globalnih promjena krajem 20. stoljeća, uključujući pad Berlinskog zida i raspad Sovjetskog Saveza, došlo je do značajnih transformacija u vojnoj infrastrukturi. Ove promjene, zajedno s izazovima demilitarizacije i ponovne uporabe vojnih objekata, imale su i imaju značajne posljedice na urbani razvoj i vrijednost zemljišta. Zakonska regulativa često je usmjerena na olakšavanje prenamjene vojnih prostora, no suočena je i s izazovima usklađivanja s potrebama urbanog razvoja i lokalnih zajednica.

3.2.1. Međunarodni kontekst

U kontekstu pada Berlinskog zida 1989. godine, raspada Sovjetskog Saveza 1991. godine i završetka Hladnog rata, donesen je Sporazum o konvencionalnim oružanim snagama u Europi (*Treaty on Conventional Armed Forces in Europe*, CFE)[57], između Varšavskog pakta i NATO-a, potpisan 1990. godine, a na snazi od 1992. godine, kojim su regulirane dopuštene količine oružja.

Njegovom primjenom uništeno je više od 60.000 komada naoružanja i smanjen broj vojnog osoblja za 1.200.000 vojnika (OSCE, 1990, 1992 i 1999), u skladu s nastojanjima međunarodnih organizacija usmjerenima na očuvanje mira i globalne sigurnosti te sporazumom

[57] https://www.osce.org/files/f/documents/4/9/14087.pdf

„Sigurna Europa u boljem položaju“ (***, 2009). Promjene u međunarodnom geopolitičkom okruženju, smanjenje strateške važnosti pojedinih vojnih lokacija i rezovi u obrambenim proračunima povezani su s politikama smanjenja javnog duga. Posljedica toga bilo je napuštanje, smanjeno korištenje i otpuštanje brojnih vojnih nekretnina. Vojne nekretnine, uključujući vojarne, stambene objekte, skladišta streljiva, strelišta i skladišta, više nisu ispunjavale svoju prvotnu namjenu. Procjenjuje se da je diljem svijeta demilitarizirano oko 8.000 vojnih lokacija, koje su vraćene civilnom sektoru, što ukupno čini oko 1 milijun hektara (***, 1997, p. 2).

Brojne zemlje suočene su s izazovima demilitarizacije i ponovne uporabe, kako u središnjim urbanim tako i u perifernim područjima, što značajno utječe na procese urbanog oblikovanja i preobrazbe prostora. Napuštanje vojnih lokacija u zapadnim zemljama često je povezano s prodajom državne imovine radi smanjenja obrambenih troškova te financiranja procesa reorganizacije obrambenog sustava.[58]

Navedeni razlozi napuštanja vojnih lokacija proizlaze ponajprije iz promjena obrambenog sustava i ne moraju odgovarati logici procesa izgradnje i razvoja grada. Posljedično, oslobađanje takvih prostora može utjecati na postojeće prostorne obrasce te na vrijednost urbanog zemljišta.

3.2.2. Analiza zakonodavnog okvira

Vojska je kroz povijest[59] (vidi poglavlje 3.1.1), pa i danas, često bila izuzeta iz civilnih zakona i pravilnika, ali je imala značajan utjecaj na društvene procese. Primjer Ministarstva obrane Ujedinjenog Kraljevstva pokazuje da vojska i dalje može značajno utjecati na obrasce planiranja urbanih i ruralnih naselja, iako sama nije civilno planersko tijelo (Bagaeen & Clark, 2016, p. 2).

[58] U Španjolskoj je prodaja vojnih objekata donijela značajan prihod Ministarstvu obrane, dok je u Velikoj Britaniji HM Treasury revidirao proračun za obranu kako bi maksimizirao profit od prodaje imovine. U Italiji su između 1990-ih i 2000-ih godina doneseni zakoni koji su regulirali profit od prodaje u svrhu reorganizacije Ministarstva obrane i smanjenja javnog duga. (Camerin, 2020, p. 1)

[59] Tijekom osamnaestog stoljeća, zakon je uspostavio tri zone oko francuskih utvrđenih gradova. Prva zona, širine 275 metara, zabranjivala je izgradnju bilo kakvih građevina. U drugoj zoni, koja je bila široka 530 metara, nisu bile dozvoljene zidane građevine. Treća zona, širine 1060 metara, zahtijevala je odobrenje za izgradnju staza, cesta, nasipa i, zanimljivo, smetlišta. (Childs, 1997)

Tijekom Domovinskog rata u Hrvatskoj, vojska je imala ovlasti koje su prelazile civilne nadležnosti, poput davanja suglasnosti za obrambene poduke u obrazovanju, određivanja vojnih vježbi te provođenja sigurnosnih mjera. Propisi o sigurnosti vojnih objekata zadržavali su obilježja bivšeg sustava, a vojni prostori imali su širi strateški značaj prema Pravilniku o kriterijima za određivanje i zaštitu objekata posebno značajnih za obranu zemlje (***, 1992). Znanstvena istraživanja povezana s vojnim objektima bila su uvjetovana dobivanjem suglasnosti Ministarstva znanosti ili Ministarstva obrane, a objavljivanje rezultata bilo je ograničeno.

Sigurnost je tijekom prvog desetljeća nove države poistovjećivana s obranom državnog teritorija. Za strance je postojala zabrana snimanja svih otvorenih prostora, a za izdavanje odobrenja u slučajevima suradnje domaćih i stranih filmskih produkcija bilo je zaduženo Ministarstvo obrane, a ne Ministarstvo kulture ili unutarnjih poslova (***, Zakon o obrani, 1991; ***, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o obrani, 1993).

Nakon prestanka ratnih djelovanja, od sredine devedesetih godina, više se pažnje počelo pridavati unutarnjoj reorganizaciji, ali je zadržan izdvojen položaj vojske i njezin širok utjecaj na društvo, pri čemu je obrambeni sustav u većoj mjeri centraliziran. U Hrvatskoj, kao i u mnogim postsocijalističkim zemljama, civilna kontrola nad vojskom bila je problematična. Administrativne mjere izolirale su vojsku od društva, čime su bile otežane demokratska kontrola i javni uvid (Kardov, 2015, pp. 140-144).

Neperspektivne vojne lokacije postale su važan prostorni resurs, osobito u većim gradovima, a zakonskom regulativom nastojalo se omogućiti njihovo stavljanje na raspolaganje jedinicama lokalne samouprave uz obrazloženje razvojnih potreba.

Zakon o uređivanju imovinsko-pravnih odnosa iz 2011. godine, donesen radi izgradnje infrastrukturnih građevina, trebao je olakšati rješavanje imovinsko-pravnih odnosa između Republike Hrvatske i jedinica lokalne samouprave. Cilj je bio osigurati učinkovitije provođenje projekata od interesa za RH i lokalne zajednice te omogućiti brže korištenje sredstava iz fondova Europske unije. Prema Zakonu, RH i jedinice lokalne samouprave mogu međusobno ustupati zemljišta i osnivati prava građenja ili služnosti bez naknade kada je to potrebno za infrastrukturne projekte.

Međutim, Zakon se primjenjuje samo na infrastrukturne projekte, a ne na revitalizaciju bivših vojnih objekata. RH je u takvim slučajevima često suzdržana i čvrsto brani svoje imovinske

interese, što otežava rješavanje imovinsko-pravnih odnosa. Prema Matković (2021), MORH je dio napuštenih vojnih objekata zadržavao kao strateške iako više nisu bili u funkciji obrane, što je otežavalo razvoj područja na kojima se nalaze. Autorica također upozorava na slučajeve određivanja visokih cijena nekretnina koje odvraćaju potencijalne investitore (Matković, 2021, p. 96).

3.2.3. Upravljanje vojnim prostorima

Upravljanje vojnim prostorima predstavlja složen i višeslojan proces koji uključuje pravne i administrativne aspekte, a kvalitetno upravljanje prostorima vojarni nužan je preduvjet za njihovu uspješnu preobrazbu i urbanu integraciju. Upravljanje i prenamjena vojnih nekretnina u nadležnosti su tijela državne uprave koja koordiniraju upravljanje i raspolaganje državnom imovinom. Preobrazba vojnih prostora usko je povezana s *političkim i ekonomskim tkivom* pojedine zemlje (Brzoska, Franko, & Husbands, Typology of Military Assets, 2000, p. 9).

Smanjenje oružanih snaga i površina u vojnom korištenju ili pod vojnom kontrolom dogodilo se u većini europskih zemalja. Dok su zapadnoeuropske zemlje već 1990-ih godina imale na raspolaganju sredstva iz europskog proračuna za prenamjenu napuštenih vojnih nekretnina, zemlje srednje i istočne Europe nisu imale takve poticaje i prolazile su kroz tranzicijske procese, zbog čega njihove oslabljene ekonomije nisu raspolagale dovoljnim kapacitetima za preobrazbu napuštenih vojnih i industrijskih *brownfield* lokacija.

Iako je istraživanje usmjereno na europski kontekst, kao usporedni primjer analiziran je i BRAC (*Base Closure and Realignment Commission*), posebno povjerenstvo uspostavljeno pri Ministarstvu obrane SAD-a. BRAC je uspostavljen 1988. godine je pri Ministarstvu obrane SAD-a, nakon tri godine uzastopnog smanjenja proračuna za obranu, s ciljem ubrzanog zatvaranja i raspolaganja vojnim nekretninama[60]. Zakonska regulativa iz 1990. godine (Base Closure and Realignment Act) dala je okvir za prenamjenu vojnih nekretnina i provedbu nekoliko ciklusa zatvaranja vojnih baza (1988., 1991., 1993., 1995. i 2005.). Postupak uključuje osnivanje lokalnog tijela zadužene za urbanističko planiranje prenamjene i ekološku sanaciju.

[60] Iako je proces zamišljen jednostavno, nije uvijek funkcionirao besprijekorno u praksi. Lokalno stanovništvo i politički krugovi često su se protivili zatvaranju vojnih baza zbog njihove uloge u lokalnom razvoju. Lokalnim upravama često je nedostajalo iskustvo u ekološkoj sanaciji, regeneraciji brownfielda te vođenju participacijskih procesa. Od 1988. godine, Ministarstvo obrane SAD-a zatvorilo je oko 400 vojnih baza, od kojih su mnoge prenamijenjene u proizvodne, poslovne i stambene namjene, a više od 20 baza, koje se prostiru na preko 400.000 hektara, prenamijenjeno je u prirodne rezervate.

Vlasništvo nad nekretninom prenosi se na lokalnu agenciju, koja poziva privatne ulagače da sudjeluju u prenamjeni, a sav prihod od prodaje zemljišta ulaže se u izgradnju infrastrukture na tom prostoru. (Bagaeen & Clark, 2016, pp. 6, 7)

Za razliku od američkog sustava, gdje proces preustroja i zatvaranja baza (BRAC) veću ulogu daje lokalnom stanovništvu i lokalnim vlastima te omogućuje besplatni prijenos za društvene svrhe, u Ujedinjenom Kraljevstvu prevladavaju državni prioriteti, odnosno sustav je postavljen „odozgo prema dolje ".[61] Pravila britanskog Ministarstva financija zahtijevaju da Ministarstvo obrane pri raspolaganju imovinom nastoji ostvariti njezinu maksimalnu vrijednost, iako se često uzimaju u obzir i drugi čimbenici radi ostvarivanja šire koristi. Kriteriji najbolje vrijednosti pri prodaji javnih zemljišta, definirani prema Ugovoru o funkcioniranju Europske unije (*Treaty on the Functioning of the European Union*, TFEU[62] i pravilima Ministarstva obrane, mogu ponekad biti prepreka za ostvarivanje kvalitetnih i održivih projekata. Takvi kriteriji mogu ograničavati mogućnosti lokalnih vlasti ako se pri odlučivanju prednost daje financijskom povratu (Bagaeen & Clark, 2016, p. 7).

[61] Vidi više na poveznici: https://read.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development/private-finance-and-economic-development_9789264034860-en#page10

[62] Ugovor uređuje funkcioniranje Unije te određuje područja, granice i načine ostvarivanja njezinih nadležnosti.

3.3. Tranzicija vojske i preobrazba vojnih prostora

Kako bismo jasnije razumjeli povijesne transformacije povezane s vojnim korištenjem zemljišta te faze razvoja vojne upotrebe zemljišta u mirnodopskim uvjetima, s posebnim naglaskom na fazu demilitarizacije, jedan dio ovog istraživanja usmjeren je na analizu značajnih promjena u odnosu između vojske i društva. Analiziraju se načini na koje su vojne strukture i društvo reagirali na te promjene te mogu li iskustva prethodnih razdoblja pružiti uvide relevantne za razumijevanje budućih promjena vojnih prostora i njihova odnosa prema urbanim sredinama.

Europa je izabrana kao središnje područje za istraživanje zbog svoje uloge u stvaranju dviju trajnih i različitih političko-prostornih jedinica: samoupravnog grada i suverene teritorijalne države. Takav društveno-politički kontekst pruža osnovu za istraživanje odnosa između vojnih prostora, grada i društva.

Nakon Drugog svjetskog rata, kada je nacionalna država postala univerzalna političko-kulturna formacija, smanjena je pozornost posvećena proučavanju vojske i njezina utjecaja na društvene fenomene. U tako državno usmjerenom pogledu prostor u kojem je vojska bila smještena postao je diskurzivno nevidljiv. Posljedica je predstavljanje domaće vojne prisutnosti u modernom društvu kao zanemarive, gotovo nepostojeće i neproblematične. To je posebno vidljivo u činjenici da se njezine materijalne prostorne manifestacije nazivaju „lokacijama", iako zauzimaju površine od nekoliko desetaka kvadratnih kilometara.[63] U tom kontekstu treba razmotriti i fraze poput „zadržati vojsku u vojarnama" ili „vojska se treba povući u vojarne". Društveni znanstvenici iz civilne sfere dugo nisu smatrali potrebnim problematizirati smještaj vojske ni utjecaj njezine prisutnosti te mirnodopskih vojnih aktivnosti na lokalne zajednice.

Više autora upozorava na nedostatak evidencija o vojnim brownfieldima, kao i na relativno mali broj istraživanja koja se bave njihovom prenamjenom.[64] U mnogim zemljama pitanje vojnih prostora obuhvaćeno je sigurnosnim ograničenjima zbog kojih su podaci često nedostupni, što otežava znanstvena istraživanja. Kriszta Kádár ističe da su veliki vojni

[63] Istraživanje je pokazalo da lokalne vlasti u Mađarskoj nisu imale saznanja o 24 % napuštenih vojnih lokacija unutar njihovog administrativnog područja, posebno na tajnim lokacijama poput bivših skladišta bombi. (Kádár, 2014)

[64] To potvrđuje i međunarodni centar za konverziju u Bonnu (*Bonn International Center for Conversion*, BICC), neovisna neprofitna organizacija koja svoje istraživačke aktivnosti usmjerava na različite teme povezane s mirom i sukobima.

kompleksi napušteni nakon povlačenja američkih i sovjetskih trupa krajem Hladnog rata, i to kako iz nekadašnjih zemalja članica NATO-a, tako i iz bivših članica Varšavskog pakta. Prenamjena NATO baza u zemljama zapadne Europe bolje je istražena, dok su informacije o prenamjeni sovjetskih vojnih baza u bivšim socijalističkim zemljama skromne, s izuzetkom savezne zemlje Brandenburg u bivšoj Njemačkoj Demokratskoj Republici, na čiji su razvoj značajno utjecale okupacija i prisutnost sovjetskih snaga (Kádár, 2014).

Pristranost u dosadašnjem proučavanju vojnih prostora također je uočljiva. Studije iz povijesti i arhitekture često smještaju vojne objekte na periferiju istraživačkog interesa.[65] U 19. stoljeću vojska je u kontinentalnim zemljama zapadne Europe imala pod izravnom i trajnom kontrolom znatno veće površine nego u prethodnim razdobljima. Stoga odlazak vojske iz urbanih područja nije značio njezin nestanak; naprotiv, u mnogim zemljama vojska se značajno povećala brojem osoblja i količinom materijalnih resursa.

3.3.1. Tranzicija uloge vojske u društvu

Prostor i društveni odnosi neraskidivo su povezani jer se svi društveni odnosi odvijaju u nekom prostoru. Dodatna karakteristika njihova odnosa je neprestana dinamička napetost zbog stalnog međusobnog utjecaja. Prostor oblikuje društvene odnose, dok društveni odnosi, s druge strane, oblikuju i mijenjaju društveni prostor (Šarinić & Čaldarović, 2015, str. 14).

Iako se obrana i vojska prvenstveno bave prostornim pitanjima, prisutnost vojske unutar društva često ostaje relativno nevidljiva. Ovaj teorijski okvir ima za cilj rasvijetliti značajne promjene u odnosu između vojske i društva (vidi Slika 9.) te pružiti uvid u izazove demilitarizacije vojnih prostora.

Kroz povijest, vojska, ratovanje i organizirano nasilje igrali su ključne uloge u oblikovanju društava.[66] Međutim, važno je prepoznati da su njihova važnost i percepcija znatno promijenjeni tijekom vremena. Pri sagledavanju različitih utjecaja vojske polazi se od koncepta države koja nije jedinstveni akter odijeljen od društva niti homogeni prostor određen granicama,

[65] Povjesničari arhitekture posvetili su veliku pažnju crkvama, kao i industrijskoj baštini. Međutim, kada razmatramo fortifikacije i utvrde, situacija je sasvim drugačija i prilično zanimljiva. (Hirst, 2005, p. 179)

[66] Za neke autore rat predstavlja jedan od temelja modernoga društvenog poretka i pokretač razvojnih smjerova koji su doveli do oblikovanja jedinstvenoga političkog tijela. Prema takvim tumačenjima, suvremeni poredak u značajnoj je mjeri rezultat rata, dok mir podrazumijeva postojanje središnjeg autoriteta i stabilne države. (Malešević, 2011)

već skup različitih institucija koje podliježu stalnim promjenama. Razvoj nacionalnih država, posebno diferencijacija između uloga vojske i policije od sredine 19. stoljeća, transformirao je vojsku u instrument nacionalne politike i državne moći. Uspostavom vojne sfere i vojnog prostora odvojenih od ostatka društva javlja se problem civilno-vojnih odnosa. Proces uspostavljanja modernog društva značio je i oblikovanje poretka u kojem je vojska izdvojena iz civilne sfere. Takva podjela između civilnog i vojnog pritom je uvelike zanemarivala proces društvene proizvodnje vojnog prostora, koji se razvijao usporedno s civilnim društvom.

Kao odgovor na ovu promjenu, akademska istraživanja preusmjerila su svoj fokus na unutarnje društvene probleme. Hooks i Rice primijetili su da su studije o ratu i povezanim temama postale sve rjeđe, uglavnom zbog preusmjeravanja na istraživanje unutarnjih društvenih pitanja unutar okvira nacionalne države (Hooks & Rice, 2005). Znanstvenici poput Joasa i Malešević slažu se da je pacifistički trend marginalizirao militarističko razmišljanje nakon Drugog svjetskog rata (Joas, 2003; Malešević, 2011).

Slika 9. Teorijski okvir: promjene u odnosima između vojske i društva - shematski dijagram

Ideja potpuno odvojenog vojnog prostora povezana je s konceptom „objektivne kontrole" vojske, prema kojem se civili ne bi trebali miješati u vojnu sferu (Huntington, 1957, 1994). U današnje vrijeme, umjesto tog koncepta, predlaže se koncept sekuritizacije, po kojemu vojska i dalje ima važnu ulogu u društvu kao jedan od ključnih aktera u području sigurnosti. Koncept sekuritizacije pretpostavlja proces u kojem sudjeluju i država i društvo, čije granice nije moguće jasno odrediti. Institucije i akteri sigurnosti stoga nisu samo policija i vojska nego i različiti drugi sudionici, kao što su obrazovne i imigracijske institucije, građanske organizacije, poslovna poduzeća i drugi (Bernazzoli & Flint, 2009). Takav pristup promišljanju civilno-vojnih odnosa omogućuje proučavanje različitih regulatornih mehanizama, kao i utjecaja

prisutnosti vojske u različitim prostornim mjerilima, ne samo unutar države nego i na razini regija, gradova i specifičnih lokacija.

Tradicionalni koncept militarizma potrebno je stoga sagledati u suvremenim okolnostima u kojima je organizacija vojske znatno redefinirala svoju ulogu. Izmijenjeni odnosi između vojske i državnih, regionalnih, lokalnih, građanskih i privatnih organizacija i institucija rezultiraju specifičnim socioprostornim utjecajima vojne prisutnosti, koji se razlikuju ovisno o političkom, društvenom i ekonomskom kontekstu.

Fizička izoliranost vojnih prostora praćena je nizom regulacija koje imaju velik utjecaj na život lokalnih zajednica. Taj odnos vojske i lokalne zajednice nije recipročan jer je vojska centralno upravljana organizacija[67], što lokalnu zajednicu stavlja u neravnopravan odnos. Takav neravnopravan odnos može se nastaviti i nakon što vojska fizički napusti svoje prostore.

Ova transformacija iz središnjeg prema perifernom položaju u društvenom diskursu učinila je prisutnost vojske manje uočljivom i njezin utjecaj manje očitim (vidi Slika 9.). Posljedično, vojska se zbog svoje specifične pozicije nalazi donekle izolirana od drugih društvenih skupina i institucija unutar civilnog društva (Caforio, 2006, str. 3-6), što označava specifičnu poziciju u modernom društvenom poretku.[68]

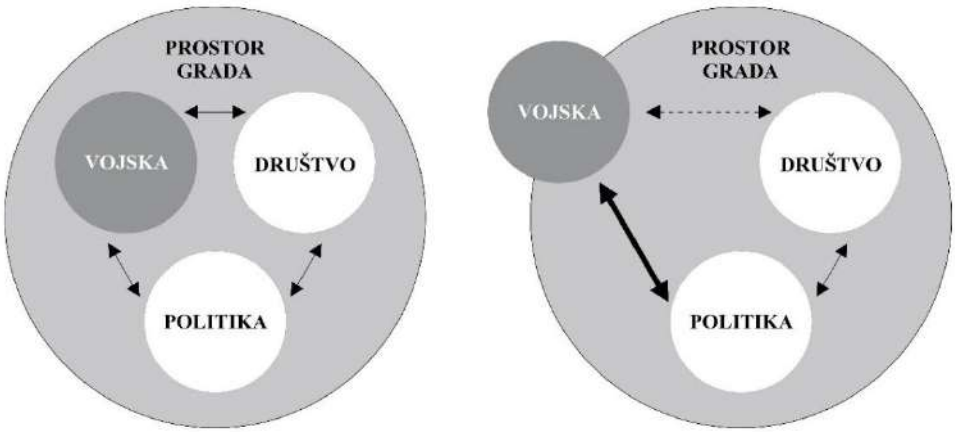

Slika 10. Promjena odnosa između vojske i društva zbog premještanja vojske na periferiju ili rubne dijelove grada - shematski dijagram

[67] Kritika društva kojim upravlja država anticipira ono što je Anderson nazvao "zamišljenim zajednicama" (Anderson, 2006).

[68] "Pacifistička" orijentacija većine društvenih znanosti jedno je od mogućih objašnjenja; drugi je problem tajnosti i nedostupnosti podataka, što rezultira nezainteresiranošću i samorazumijevanjem, a na kraju se kao jedan od važnijih razloga ističe činjenica da je vojska u mnogim zemljama viđena kao osnova državnosti, institucija koja predstavlja samu bit nacionalnog identiteta. Takve karakteristike vojsci su dale bolji i "posebniji" položaj od drugih društvenih organizacija (Kardov, 2015, pp. 25-31).

S druge strane, proučavanje podrijetla i evolucije gradova interdisciplinarno je polje kojemu je posvećena značajna istraživačka pozornost. Usporedne studije vojne baštine u ruralnim i rijetko naseljenim područjima gotovo su nepostojeće; istraživanja su često ograničena na ispitivanje urbanih fortifikacija iz 19. stoljeća. To je osobito značajno s obzirom na to da je tijekom tog razdoblja vojska u kontinentalnim zapadnoeuropskim zemljama imala izravnu kontrolu nad znatno većim prostorima nego u ranijim razdobljima. Odlazak vojske iz urbanih područja nije značio njezin nestanak (vidi Slika 10); naprotiv, u mnogim je zemljama bio praćen povećanjem broja osoblja i prostornih i drugih resursa.

Proučavanje različitih aspekata vojske predstavlja nekoliko izazova, prvenstveno zbog sigurnosnih mjera[69] poput tajnosti i ograničene dostupnosti podataka. Značajan povijesni primjer takvog pristupa javlja se tijekom Drugog svjetskog rata, a Hans Speier opisuje ga pojmom "*magična geografija*" od strane Hansa Speiera (Speier, 1941, pp. 310-330). Doslovno brisanje vojnih područja (vidi Slika 11.) s karata iz sigurnosnih razloga simbolizira promjene u poziciji vojske i, posljedično, u vojnoj prisutnosti u društvu i društvenoj misli.[70]

Vojni prostori pripadaju skupini prostornih sklopova srednjih i velikih površina (Camerin, 2022) i imaju značajan utjecaj na neposrednu urbanu strukturu. Uz industriju i infrastrukturu, poput željeznice, vojska je uključena u aktivnosti i funkcije koje zahtijevaju velike površine zemljišta, koje Camerin razmatra u okviru koncepta *great properties* (Camerin, 2020; Camerin, 2022, pp. 175-185). Vojni objekti poput aerodroma, dokova i vojarni često su strateški smješteni u blizini velikih urbanih središta, što ih čini iznimno vrijednima za potencijalni razvoj.

[69] Nedostatak znanstvenog interesa za istraživanje i mjesto vojske u društvu koje se dogodilo nakon Drugog svjetskog rata, prema Kurtu Langu, objašnjava se sigurnosnim mjerama u ratu koje su skrivale procese donošenja odluka vezanih za obranu i vojsku. (Lang, 1965, pp. 1-26)

[70] Foucaultova koncepcija vojnog prostora kao heterotopije (Foucault & Miskowiec, 1986) ističe njegove posebne regulacije u odnosu na civilno društvo.

Slika 11. Prikaz lokacije Ministarstva obrane RH na Google Maps platformi i suvremeno korištenje "magične geografije" na Informacijskom sustavu prostornog uređenja (ISPU), 2024, izvor: https://www.google.com/maps, https://ispu.mgipu.hr/#/

Vojne lokacije tako su često bile izostavljene iz kartografskih prikaza, procesa urbanog razvoja[71] i prostornih planova[72], što ih je činilo apstraktnijima i nedostupnima lokalnoj zajednici te zamagljivalo njihov stvarni društveni utjecaj. Takva nevidljivost može pridonijeti percepciji vojne prisutnosti kao prostorno i društveno nevažne.

Vojna sfera prošla je značajne transformacije u posljednjim desetljećima. Kao posljedica toga, razlike između vojnih i civilnih prostora postale su manje jasne, a tradicionalne granice zamijenila je složenija mreža međusobnih odnosa. Međutim, prostorna važnost vojske i utjecaj demilitarizacije na urbani razvoj još uvijek su nedovoljno istraženi. Stoga je potrebno dublje istražiti složeni odnos između vojne upotrebe prostora i društva, posebno u kontekstima samoupravnih gradova i suverenih teritorijalnih država (vidi Slika 12.).

[71] Kako navodi Quinn Dudley, postoji znatna nelagoda među planerima da priznaju utjecaj obrambenih politika i da se npr. društveni projekt prilagođavanja nuklearnom uništenju uopće analizira. Za objašnjenja, primjerice projekta disperzije i urbanog širenja pronalazit će se mnogi razlozi, uključujući i lobije automobilske industrije za ulazak autocesta u gradska središta, no rijetko će se u literaturi istaknuti i analizirati uloga sektora obrane, premda je po zakonskim odredbama u SAD-u iz 1956. godine službeni naziv za američke autoputove bio Interstate and Defense Highways. (Dudley, 2001)

[72] U prostornim planovima, vojni prostori često se označavaju kao posebne namjene, što ukazuje na prisutnost vojske bez eksplicitnog prikaza ili predstavljanja. Izvorna namjena vojnih prostora nije planirana uzimajući u obzir lokalne uvjete, već je bila rezultat centraliziranog planiranja s ciljem ostvarenja obrambenih ciljeva za šire nacionalno područje.

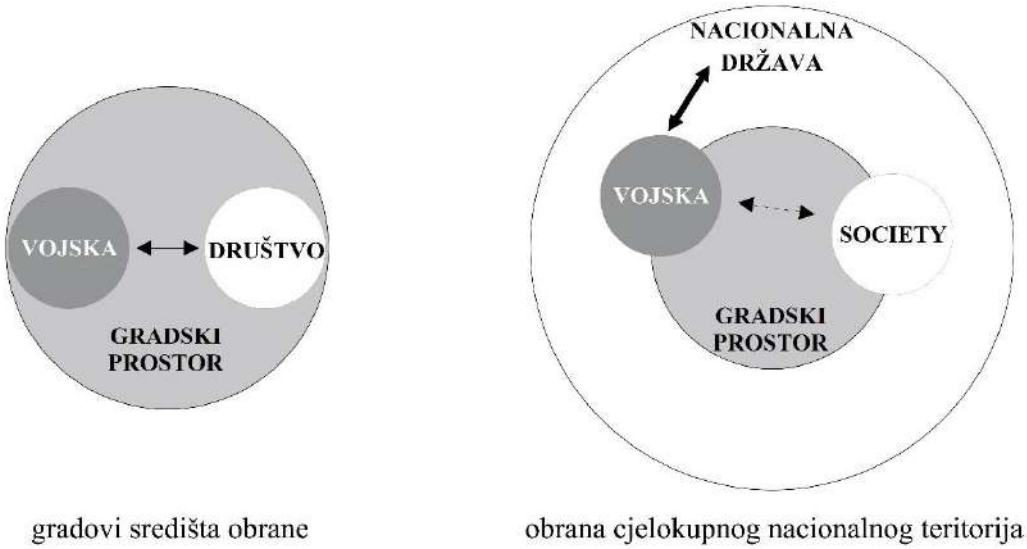

Slika 12. Teorijski okvir: promjene u odnosu između vojske i društva u kontekstu grada i nacionalne države - shematski dijagram

Utjecaj vojske na lokalnu zajednicu često se razmatra kroz militarizaciju civilnog društva. Rachel Woodward (Woodward, 2004) u tom je kontekstu proučavala utjecaj vojske na društvene odnose te kulturni i prirodni krajobraz, ukazujući na široku prostornu prisutnost vojnih utjecaja.

Ispitivanje različitih utjecaja koje vojska ima na brojne fenomene u društvu mora se sagledati u njihovoj cjelovitosti, ne zanemarujući razdoblja kada su ti utjecaji postali „nevidljivi". Razumijevanje povijesnih faza razvoja vojnih prostora i produbljivanje znanja o njihovim različitim tipovima, predočenim ranije u ovom poglavlju, ključno je za razumijevanje njihova potencijala za buduću preobrazbu i njihova utjecaja na razvoj gradova.

3.3.2. Promjene u korištenju vojnih prostora/prostora vojarni

Istraživanje povijesnog razvoja vojnih prostora ističe izazove svojstvene procesima demilitarizacije. Preobrazba vojnih lokacija iz aktivne vojne uporabe u civilnu uporabu nije jednostavan prijelaz. Kao što pokazuje istraživanje, brisanje vojnih područja s karata iz sigurnosnih razloga, njihova posljedična odsutnost iz javne svijesti te specifična regulacija vojnih prostora stvaraju značajne prepreke za njihovo uključivanje u planove urbanog razvoja. Lokalne vlasti često nisu imale saznanja o postojanju vojnih lokacija zbog smanjene vidljivosti tih prostora, a lokalne zajednice često nisu imale utjecaj na odluke o dolasku i odlasku vojske. Kao rezultat toga, mogle su se naći pod političkim pritiskom da prihvate odluke donesene u drugim centrima uz različite oblike kompenzacije (Kardov & Tabak, 2014, p. 26).

Na mogućnosti njihove buduće preobrazbe značajno utječu i sustavi raspolaganja državnom imovinom. Postupci raspolaganja državnim zemljištem variraju od prodaje najboljem ponuditelju do besplatnog prijenosa radi zadovoljavanja lokalnih potreba[73], što značajno utječe na konačne ishode korištenja zemljišta (Tomerius & Ferber, 2003). Vremenski rokovi za preobrazbu mogu biti dugi ili kratki, a lokacija, vrijeme oslobađanja zemljišta i stanje lokalnog tržišta nekretnina utječu na mogućnosti i ishode njegova budućeg korištenja.

Tijekom povijesti razvio se širok raspon vojnih lokacija i tipova, svaki sa svojom specifičnom svrhom i prilagođen potrebama društava u različitim povijesnim razdobljima. Tipološka klasifikacija vojnih prostora odražava njihove evolucijske faze i odnos prema urbanim okruženjima. Pregled različitih vojnih lokacija i tipova pokazuje njihovu prostornu i funkcionalnu raznolikost. Njihov potencijal za buduću preobrazbu osobito je izražen kada se nalaze u neposrednoj blizini urbanih područja.

Vojni prostori poput aerodroma, luka i vojarni često su strateški smješteni blizu većih urbanih područja, što ih nakon prestanka vojne uporabe može učiniti vrijednim prostornim resursima za razvoj grada. Preobrazba vojnih prostora, posebno prostora vojarni[74] nastalih u 19. i 20. stoljeću, predstavlja značajnu priliku za urbani razvoj. Nekada smješteni na periferiji gradova, širenjem grada mnogi od tih prostora našli su se unutar izgrađenog urbanog tkiva. Izazov predstavlja njihova učinkovita preobrazba i urbana integracija uz odgovarajuće vrednovanje povijesne važnosti.

Korištenje zemljišta u vojne svrhe dovelo je do specifičnih oblika onečišćenja, uključujući onečišćenje okoliša i opterećenje bukom. Hansen ističe da je degradacija okoliša najzahtjevnija prepreka za uspješnu prenamjenu vojnih baza (Hansen, 2004). Visoka razina onečišćenja često je povezana s vojnim lokacijama. U slučaju vojarni ili skladišta to može uključivati otpad, višak materijala i različite ostatke u većim količinama. Ekološki problemi obično su ozbiljniji kod

[73] https://read.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development/private-finance-and-economic-development_9789264034860-en#page10

[74] Prije 1700. godine vojarne su bile rijetke u Europi. Obično su se nalazile u utvrđenim gradovima, posebno u citadelama, ali rijetko su mogle primiti više od manjeg dijela ukupne posade. Područja za obuku postala su važnija u Engleskoj nakon uspostave stalne vojske 1660. godine. Odabir odgovarajuće lokacije za vojni kamp zahtijevao je precizno određivanje položaja, ponajprije u odgovarajućem geostrateškom području. Prve drvene vojarne izgrađene su u Aldershotu 1855. godine (Childs, 1997, pp. 94-97).

bivših zračnih baza, raketnih lokacija, objekata za održavanje i popravak, kotlovnica i skladišta goriva i kemikalija, gdje proces sanacije može biti zahtjevniji zbog nedostatka podataka o opasnim materijalima. Najčešći problemi uključuju goriva i maziva, kao što su kerozin, dizel, benzin i teška loživa ulja. Na bivšim raketnim bazama tekuća raketna goriva i oksidatori predstavljaju značajan izazov (Myrttinen, 2003).

Iako je vojna upotreba zemljišta uzrokovala onečišćenje i druge utjecaje na okoliš, istodobno je pridonijela očuvanju određenih područja. Vojne lokacije s minimalnom izgradnjom, strateški smještene u značajnim krajolicima, mogle su biti zaštićene od intenzivnijih oblika korištenja prostora. Unatoč ograničenom gospodarskom korištenju, ova područja mogla su očuvati vrijedne krajolike od drugih namjena, poput industrijskog ili turističkog razvoja. Međutim, demilitarizacijom tih zona raste rizik od njihove prenamjene u namjene koje mogu ugroziti postojeće krajobrazne vrijednosti.

Unatoč naporima za europsku integraciju, potencijal za oružane sukobe i teritorijalne sporove i dalje postoji, što postavlja pitanja o budućim potrebama za vojnim prostorima. Obrambeni i sigurnosni kapaciteti država i vojnih organizacija i dalje su važni za sigurnost i prevenciju sukoba u promjenjivom globalnom okruženju. S obzirom na geopolitičke promjene i sigurnosne prijetnje, proces demilitarizacije stoga nije moguće promatrati kao jednosmjeran proces potpunog napuštanja vojnih prostora, već u odnosu na promjenjive potrebe obrambenih sustava i mogućnosti prenamjene prostora koji izgube vojnu funkciju.

Država je važan akter u procesu preobrazbe bivših vojnih lokacija u civilnu uporabu, s obzirom na njezinu vlasničku poziciju nad većinom napuštenih vojnih prostora. Uloga države posebno je izražena kada vojna zemljišta imaju visoku tržišnu vrijednost i nalaze se na atraktivnim lokacijama, pri čemu porast vrijednosti zemljišta može predstavljati značajan izvor javnih prihoda (Bagaeen & Clark, 2016, p. 2).

U okviru međunarodne znanstvene literature pitanje sudjelovanja građana u odlučivanju o budućem korištenju vojne imovine nije adekvatno obrađeno. Na europskoj razini Bagaeen ističe mogućnosti koje pruža sudjelovanje građana u održivom razvoju gradova. U svom radu navodi primjer urbane regeneracije bivše vojne baze Vauban u Freiburgu u Njemačkoj, koja je provedena između 1994. i 2017. godine, a proces je bio popraćen značajnim javnim angažmanom (Bagaeen S. G., 2006). Camerin navodi da utjecaj sudjelovanja građana, primjerice putem javnih konzultacija, u procesima regeneracije vojnih objekata često nije bio dostatan te takve procese opisuje kao „minimalne zahtjeve" u širem kontekstu urbane

regeneracije, zbog čega imaju manju ulogu u definiranju ponovne upotrebe vojnih objekata (Camerin, 2020, pp. 37-39).

Istraživanje povijesnog razvoja vojnih lokacija unutar europskog konteksta postavlja temelje za razmatranje ovih pitanja i nudi vrijedne uvide u potencijal korištenja demilitariziranih vojnih područja u budućem urbanom razvoju. Razumijevanje složenih povijesnih slojeva vojne prisutnosti i demilitarizacije omogućuje urbanistima i donositeljima odluka odgovorniji pristup planiranju njihove preobrazbe i urbane integracije.

3.4. Pregled stanja vojnih prostora u Hrvatskoj

Republika Hrvatska naslijedila je materijalne resurse i prostorni razmještaj JNA. Vojne nekretnine, koje su uredbom Vlade RH iz 1991. godine[75] postale vlasništvo Republike Hrvatske, bile su u posjedu i korištenju nekadašnjeg Saveznog sekretarijata za narodnu obranu SFR, odnosno Jugoslavenske narodne armije. Zbog okupacije značajnog dijela hrvatskog teritorija u trenutku donošenja ove uredbe, dio tih nekretnina bio je praktički nedostupan.

Nakon Drugog svjetskog rata, JNA je zadržala vojne resurse prethodnih vojnih snaga i prilagodila ih vlastitim potrebama. Najveći broj vojnih objekata bio je koncentriran u središnjem dijelu zemlje i priobalnom pojasu. Na primjer, otoci Vis i Lastovo, smješteni u južnom Jadranu, bili su pod strogom sigurnosnom regulacijom koja je onemogućavala pristup strancima, što ih je činilo vojnim zonama. Takvo stanje bilo je posljedica regulacije vojnog prostora u Jugoslaviji, koja je omogućavala uvođenje sigurnosnih mjera ne samo za vojne objekte nego i za šira strateški važna područja i pravce.

Najmanji broj vojnih objekata bio je smješten u Međimurju i sjevernom dijelu Hrvatske, kao i u nizinskim područjima. Ova raspodjela odražavala je procjene prijetnji od Varšavskog pakta sa sjevera i odustajanje od borbi na otvorenom terenu. Smatralo se da se u slučaju napada istočnog bloka to područje ne bi moglo obraniti te da bi se učinkovita obrana mogla uspostaviti samo u brdskim i planinskim dijelovima Jugoslavije. Stoga su u sjevernoj Hrvatskoj, blizu granice s potencijalnim neprijateljem, bile smještene stražare, uz izuzetke značajnijih vojnih kapaciteta u urbanim centrima. U središnjoj Hrvatskoj i priobalnom pojasu raspoređeni su

[75] Uredba o preuzimanju sredstava JNA i SSNO na teritoriju Republike Hrvatske u vlasništvo Republike Hrvatske (***, 1991)

logistički kapaciteti, skladišta i vojni aerodromi, uključujući podzemni vojni aerodrom Željava u planini Plješevici kod Bihaća.

Jugoslavenska vojska ostavila je opsežnu mrežu vojnih lokacija i prostorne resurse opsega teško usporedivog s resursima drugih društvenih i državnih institucija. Nekretnine pod upravom jugoslavenske vojske obuhvaćale su ne samo vojne objekte nego i šumska područja, poljoprivredna zemljišta, lokalne ceste, bolnice, vodocrpilišta, značajne dijelove jadranskih otoka te mnoge resurse u urbanim područjima.

Civilne institucije početkom 1990-ih nisu raspolagale cjelovitom evidencijom vojnih nekretnina niti podacima o vojnom sektoru, jer je JNA bila uspostavljena kao paralelni sustav s vlastitim resursima, evidencijama i upravljanjem. Vojska je u mnogim slučajevima bila izuzeta iz civilnih zakona, a civilne institucije nisu imale znatnog utjecaja na odluke koje su se odnosile na obranu i djelovanje vojske.

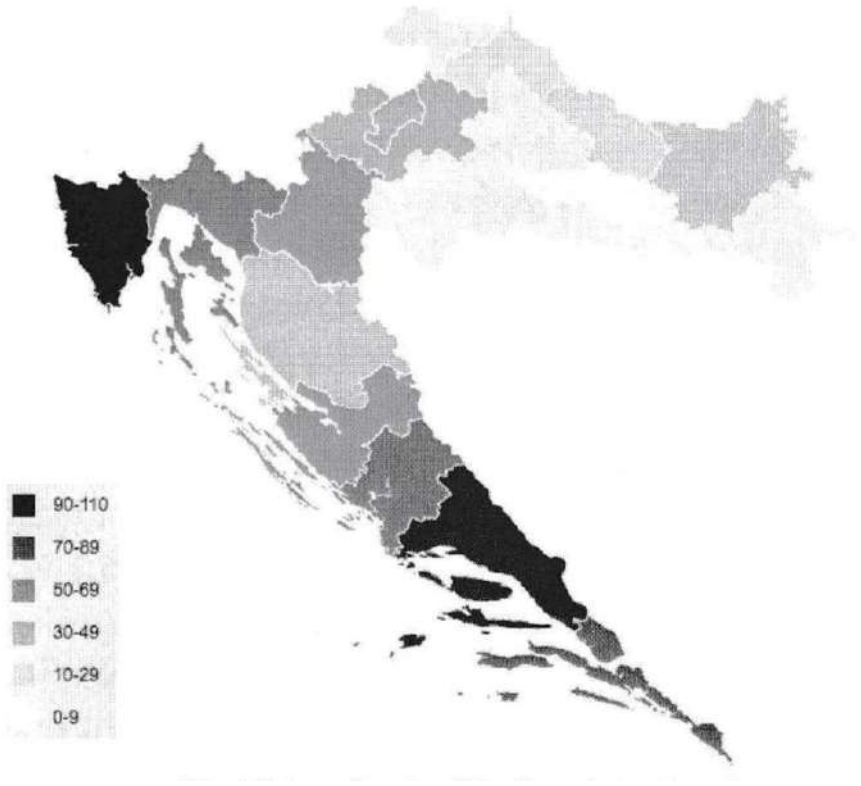

Slika 13. Vojne nekretnine JNA u Hrvatskoj 1992. godine, izvor: **(Kardov, 2015, p. 131)**

Slika 13. prikazuje naslijeđenu raspodjelu vojnih nekretnina u Hrvatskoj prema teritorijalnoj podjeli po županijama. Ovaj prikaz temelji se na ukupnom broju vojnih objekata (bez stražara)

i ne uzima u obzir površinu zemljišta pod vojnom kontrolom niti broj osoblja i naoružanja, koji su se mijenjali tijekom vremena. Iako ovaj prikaz ima svoja ograničenja, prikazuje razmještaj vojne uporabe prostora u širem kontekstu državnog teritorija.

Da je istraživanje bilo provedeno u vrijeme socijalističke Jugoslavije i oslanjalo se isključivo na civilno dostupne izvore, mogao bi se steći pogrešan dojam o stvarnom opsegu vojne prisutnosti. Iako postoji mnogo dokumentacije o jugoslavenskoj vojsci, ona često nije bila dostupna civilnim istraživačima, dok za dio djelovanja vojske i obrambenog sektora tijekom 1990-ih podaci i dokumentacija nisu cjeloviti. Negativno nasljeđe ovog razdoblja u Hrvatskoj i drugim postjugoslavenskim zemljama još uvijek je prisutno, dok je ratni kontekst prve polovice 1990-ih godina dodatno opteretio civilno-vojne odnose u Hrvatskoj.

S osamostaljenjem Hrvatske, vojska je naslijedila materijalne resurse i prostorni raspored koji nisu odgovarali njezinim potrebama i mogućnostima održavanja. Nova hrvatska vojska imala je značajnu vojnu imovinu, ali bez razvijenog sustava upravljanja, što je dovelo do nesustavnog i otežanog upravljanja vojnim prostorima.

Proces prijenosa i prenamjene vojnih nekretnina započeo je odmah nakon osamostaljenja države, ne samo zbog promjena geostrateških okolnosti nego i zbog dubokih promjena u odnosima vojske i drugih državnih institucija, odnosno „preoblikovanja teritorija vladavine" (Rose, 1996). Pri analizi tog procesa velik problem predstavlja nedostatak preciznih podataka o jugoslavenskom vojnom sustavu te naslijeđu razvoja Hrvatske vojske tijekom različitih faza u drugoj polovici 1990-ih godina.

Tablica 4. Raspodjela vojnih nekretnina JNA 1992. godine i njihov prijenos na civilno korištenje u Hrvatskoj 1992.–2005.

Vrsta nekretnine	MORH	MUP	Općine i gradovi	Ukupni prijenos 1992-2005
Vojarne	**155**	**14**	**48**	**77**
Logistički kapaciteti	133	1	19	30
Nekretnine posebne namjene	72		1	14
Vježbališta, poligoni	34		6	4
Zemljišta	39	1	13	27
Domovi JNA	25	1	6	9
Turistička namjena	16	1	1	13
Zdravstveni objekti	1		9	n/a
Stražare	3	25		n/a
Ostalo	3			10
Ukupno	**511**	**43**	**103**	**184**

Izvor: MORH, 2005. (Prema **(Pietz & Remilliard, 2006)**

U procesu prenamjene vojnih nekretnina središnju ulogu imao je vojni sektor, iako su odluke uvelike bile određene političkim utjecajima i dogovorima, osobito zbog nepostojanja sustava upravljanja vojnom imovinom i razvijenog plana njezina prijenosa i prenamjene.

Iako su predstavnici MORH-a isticali da je to državna imovina predana njemu na upravljanje u *Dugoročnom planu razvoja OS RH 2006. - 2015.* ((***, 2006), kao i u *Dugoročnom planu razvoja OS RH 2015. -2024.* ((***, 2014, p. 90), istaknuta je težnja racionalizaciji i smanjenju broja neperspektivnih nekretnina njihovom predajom ili prodajom, pri čemu su sredstva ostvarena prodajom bila namijenjena modernizaciji infrastrukture Ministarstva obrane.

Tijekom prethodnih desetljeća MORH je raspolagao evidencijama vojne imovine i imao ključnu ulogu u odlučivanju o načinu njezina korištenja dok je bila pod njegovim upravljanjem, dok su civilne institucije raspolagale ograničenim podacima. Mnoge naslijeđene vojne nekretnine novoj hrvatskoj vojsci bile su neupotrebljive bez znatnih ulaganja jer su njihovi najvrjedniji dijelovi često bili uništeni ili otuđeni tijekom povlačenja bivše vojske, a dio je naknadno devastiran i zbog nedovoljno razvijenog sustava upravljanja imovinom.

Godine 1991. sva društvena sredstva kojima su upravljali JNA i Savezni sekretarijat za narodnu obranu uredbom Vlade RH postala su vlasništvo Republike Hrvatske, pri čemu je najveći dio bivših vojnih nekretnina predan na upravljanje Ministarstvu obrane (***, 1991). To se može smatrati početkom procesa prijenosa vojnih nekretnina u civilnu sferu, jer je već tijekom 1992. godine drugim tijelima državne uprave i općinskim vlastima predano 146 nekretnina (vidi

Tablica 4.). Tijekom 1992. godine, velik broj vojnih nekretnina predan je općinama i gradovima, pri čemu je MORH zadržao upravljanje nad ukupno 511 objekata od ukupno 657.[76]

Prva studija o prenamjeni vojnih nekretnina objavljena je tek 2014. godine, *Kome propadaju bivše vojne nekretnine? Iskustva prenamjene u Hrvatskoj*, urednika Krune Kardova i Igora Tabaka iz 2014. godine), koja i naglašava na nedostatnu razinu civilnog znanja o vojnom sustavu.

MORH je 2013. godine, uvođenjem integralnog sustava upravljanja državnom imovinom i objedinjavanjem različitih evidencija, utvrdio da je 1992. godine u njegovu upravljanju bilo 976 vojnih nekretnina. Od toga je do 2013. godine 358 nekretnina predano u civilnu sferu, dok je od preostalih 226 nekretnina definirano kao perspektivne, a 392 kao neperspektivne te predviđene za prijenos u civilnu sferu.

Mnoge vojne lokacije nisu imale čuvara pa su bile dodatno devastirane ili korištene kao odlagališta otpada, ponekad i uz odobrenje državnih ili lokalnih institucija. Izdvojenost vojnih prostora iz civilnog sustava i njihova specifična regulacija pridonijele su tome da su pojedini napušteni prostori u početku bili privremeno korišteni od alternativnih i mladih društvenih skupina. Prethodna iskustva drugih zemalja pokazala su da procesi preobrazbe zahtijevaju početna ulaganja javnog sektora kako bi se dugoročno ostvarila društvena korist (Brzoska, 2007), dok je ovako postavljen proces prijenosa imao za posljedicu izostanak obnove infrastrukture, rješavanja problema onečišćenja okoliša i ulaganja potrebnih za rješavanje imovinsko-pravnih odnosa. Godine 2008. istraženi su stavovi hrvatskih građana, koji upućuju na to da je većina ispitanika raspolaganje napuštenim vojnim lokacijama ocijenila neuspješnim (Rogić, Mišetić, & Smerić, 2009).

Premda je rad Savjeta za sukcesiju vojne imovine, osnovanog pri Ministarstvu obrane Republike Hrvatske, imao značajnu povijesnu i dokumentarnu vrijednost za istraživanje vojnog kompleksa bivše države (Nazor & Brigović, 2010; Žunec, ***, 2006), tek je 2013. godine Ministarstvo obrane Republike Hrvatske (MORH), uvođenjem integralnog sustava upravljanja državnom imovinom[77], utvrdio da je objedinjavanjem različitih evidencija ustanovljeno kako je 1992. godine na upravljanju imao 976 vojnih objedinjavanjem različitih evidencija utvrdilo

[76] Ukupan broj nekretnina koje je MORH dobio na upravljanje prema ovim i drugim podacima Ministarstva obrane nije moguće pouzdano utvrditi jer je, prema izvješćima Državnog ureda za reviziju, početkom 2009. godine MORH upravljao s 542 nekretnine (***, Izvješće o državnoj reviziji, Ministarstvo obrane, 2002-2010).

[77] https://www.morh.hr/po-prvi-put-zavrsen-popis-nekretnina-morh-a/

da je 1992. godine upravljalo s 976 vojnih nekretnina. Od toga je do 2013. godine 358 nekretnina predano u civilnu sferu, dok je među preostalim nekretninama 226 definirano kao perspektivno, a 392 kao neperspektivne i predviđene za prijenos u civilnu sferu.[78] Ova objedinjena evidencija također ne predstavlja konačan popis nekretnina.

Nakon prvotnih prenamjena većeg broja vojnih nekretnina, nakon 1995. godine uslijedio je znatan pad, pa su od 1995. do 2000. godine u civilnu sferu predane tek 22 vojne nekretnine. Takvi trendovi podudaraju se i s fazama razvoja hrvatske vojske. Prvu fazu, koja je trajala do završetka vojnih operacija 1995. godine, obilježilo je prvotno otpuštanje prostornih resursa uz istodobno povećavanje ljudskih resursa. U idućoj fazi prevladavalo je održavanje postojećeg stanja i usporavanje prijenosa nekretnina, što je trajalo do kraja 2001. godine. Treću fazu obilježila je reforma usmjerena na smanjenje ukupnog broja vojnog osoblja i organizacijske promjene (Mahečić, 2003).

Prve značajnije inicijative za poboljšanje upravljanja vojnom imovinom započele su početkom 21. stoljeća s reorganizacijom obrambenog sustava i izradom ključnih dokumenata u području obrane. Vojni sektor još nije imao izrađene temeljne strateške dokumente i planove razvoja. Unatoč tome, prijenos i prenamjena vojnih nekretnina nastavljeni su i ubrzani, neovisno o mogućnostima drugih državnih tijela za učinkovito upravljanje prenesenom imovinom i kapacitetima jedinica lokalne samouprave da dobivene nekretnine stave u funkciju. Nepostojanje izrađenih i usuglašenih strateških i razvojnih okvira činilo je cijeli proces problematičnim s obzirom na dugoročnu društvenu korist.

Temeljni dokument koji dugoročno uređuje angažiranje obrambenih resursa i projektira njihov budući razvoj je Strategija obrane Republike Hrvatske, usvojena 2002. godine (***, 2002). Prvi strateški dokument koji se bavio budućim potrebama vojske, Strateški pregled obrane, završen je tek 2005. godine (***, 2005). U njemu je istaknuto da je reforma obrambenog sustava usmjerena na smanjenje ukupnog broja vojnih objekata, racionalizaciju njihovog korištenja, ujedinjavanje kapaciteta i njihovu modernizaciju. Prisutna je bila i ideja izlaska vojske iz urbanih sredina. Posebno je naglašena priprema obrambenog sektora Republike Hrvatske za članstvo u NATO-u.

Dugoročni plan razvoja Oružanih snaga RH 2006.-2015. usvojen je tek 2006. godine (***, 2006) i obuhvatio je veličinu i proces modernizacije vojske. Promjena je uključivala prelazak

[78] https://www.morh.hr/po-prvi-put-zavrsen-popis-nekretnina-morh-a/

na sustav dobrovoljne vojske, prilagodbu novim međunarodnim misijama, profesionalizaciju te jačanje vojnog administrativnog aparata i demokratskih kontrolnih mehanizama. Restrukturiranje vojnog prostora pratilo je smanjenje broja vojnih objekata, njihovu modernizaciju, racionalizaciju korištenja i objedinjavanje kapaciteta. Njime je ustanovljena opća podjela vojnih objekata na perspektivne, privremeno perspektivne, neperspektivne i nekretnine koje treba pribaviti (***, 2006). U prilogu Plana naveden je popis vojnih lokacija koje se planiraju napustiti u razdoblju do 2015. godine. Program prenamjene neperspektivnih vojnih nekretnina planirao je osiguranje sredstava za modernizaciju Oružanih snaga.

Nove reforme u sigurnosnom sektoru značajno su se razlikovale od prethodnih vojnih programa (Edmunds & Malešič, 2005, pp. 9-18) i bile su povezane sa širim političkim i ekonomskim transformacijama. Provedba tih reformi promijenila je odnos vojske i društva, prekidajući s dijelom ranijih vojnih tradicija.

Činjenica da je znatan broj vojnih nekretnina prenesen u civilnu sferu prije donošenja razvojnih planova obrane otvarala je pitanje racionalnosti takvog procesa u odnosu na buduće potrebe vojske, jer se bez jasno postavljenih planskih ciljeva moglo prenijeti i objekte potrebne za buduću interoperabilnost s NATO snagama (Pietz & Remilliard, 2006). Kardov pritom upozorava na kontradiktorne i međusobno teško usporedive podatke o prijenosu vojne imovine, koji upućuju na nerazvijenost sustava upravljanja vojnom imovinom u MORH-u. Pouzdani i usporedivi podaci temeljni su preduvjet sustavnog upravljanja nekretninama. Stoga se za dio procesa u Hrvatskoj preciznije može govoriti o prijenosu vojnih nekretnina u civilnu sferu nego o njihovoj stvarno provedenoj prenamjeni i preobrazbi.

Sve vojne nekretnine u vlasništvu su Republike Hrvatske, dok njima upravlja MORH. MORH nema ovlasti za prodaju, darivanje ili davanje vojne imovine u zakup; za to su nadležni Vlada Republike Hrvatske i tijelo odgovorno za državnu imovinu. Institucionalni okvir upravljanja državnom imovinom, uključujući bivše vojne nekretnine nakon njihova izdvajanja iz obrambenog sustava, obilježen je nedovoljno stabilnom i kontinuiranom institucionalnom podrškom (Matković, 2021, p. 49).

Sustavno upravljanje i prenamjena vojnih nekretnina dodatno su otežani čestim preustrojem tijela državne uprave koja koordiniraju upravljanje i raspolaganje imovinom u vlasništvu Republike Hrvatske. U razdoblju od 1998. do 2024. godine, tijela nadležna za državnu imovinu bila su: Ured za državnu imovinu (1998.-1999. i 2000.-2004.); Središnji državni ured za upravljanje državnom imovinom, Povjerenstvo Vlade za upravljanje imovinom i Fond za

privatizaciju (2004.-2011.); Agencija za upravljanje državnom imovinom – AUDIO (2011.); Državni ured za upravljanje državnom imovinom – DUUDI osnovan 2011. godine (2011.-2016.); Ministarstvo državne imovine (2016.-2020.), a prema novom Zakonu o ustrojstvu i djelokrugu tijela državne uprave od 22. srpnja 2020., Ministarstvo državne imovine je ukinuto te je ustrojeno Ministarstvo prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine (od 2020.).

Republika Hrvatska je 2009. godine pristupila Organizaciji Sjevernoatlantskog ugovora (u daljnjem tekstu NATO), a 2013. godine Europskoj uniji, zbog čega je bilo potrebno preispitati konceptualna rješenja i raspoložive sposobnosti obrambenog sustava (***, Zakon o obrani, 2013; ***, Zakon o službi u Oružanim snagama Republike Hrvatske, 2013) te niza strateških i planskih dokumenata obrane koji su usmjerili daljnji razvoj Oružanih snaga Republike Hrvatske. Nakon strateškog pregleda obrane, Vlada Republike Hrvatske donijela je završni dokument 25. srpnja 2013. godine.

Prema *Dugoročnom planu razvoja Oružanih snaga Republike Hrvatske za razdoblje 2015. do 2024. godine*, MORH je težio racionalizaciji i smanjenju broja neperspektivnih nekretnina kroz prodaju dijela nekretnina, a sredstva ostvarena od prodaje namijenjena su modernizaciji infrastrukture Ministarstva obrane.

"Racionalizacijom korištenja vojnih nekretnina, Ministarstvo obrane će zadržati samo perspektivne nekretnine, dok će sve neperspektivne i privremeno perspektivne nekretnine (nakon iseljenja) predati na upravljanje Državnom uredu za upravljanje državnom imovinom. Primopredajom neperspektivnih i privremeno perspektivnih nekretnina, Ministarstvo obrane će smanjiti troškove održavanja, osiguranja i nadzora tih nekretnina, dok će Državni ured za upravljanje državnom imovinom moći započeti postupak njihove prenamjene u skladu s prostornom planskom dokumentacijom. (...)

Pri izgradnji, adaptaciji i rekonstrukciji objekata i infrastrukture na lokacijama predviđenima za planirani razmještaj Oružanih snaga, uglavnom će se slijediti načelo da će se glavne vojarne koje nemaju kapacitet za više od 2000 osoba i nemaju vježbališta ili objekte za obuku smatrati neperspektivnima. Radi povećanja učinkovitosti, na perspektivnim lokacijama, posebno poligonima i vojarnama, konsolidirat će se smještajni, obučni i logistički kapaciteti. Racionalizirat će se ukupan broj objekata te ubrzati napuštanje i predaja neperspektivnih nekretnina kako bi se smanjili troškovi njihovog osiguranja i održavanja.

Kontinuirano će se podizati standardi rada, smještaja i obuke na perspektivnim lokacijama te usklađivati stanje objekata u skladu sa zahtjevima propisa iz područja prostornog uređenja, građenja, zaštite od požara, zaštite na radu, zaštite okoliša i tehničke zaštite. (…)

U idućem planskom razdoblju težit će se racionalizaciji i smanjenju broja neperspektivnih nekretnina kroz sljedeće aktivnosti:

- *predaju na upravljanje Državnom uredu za upravljanje državnom imovinom.*
- *prodaju dijela nekretnina, uz prethodno ostvarivanje potrebnih preduvjeta.*
- *okrupnjavanje i centraliziranje smještajnih, upravnih, skladišnih, obučnih i drugih kapaciteta te ciljani razmještaj Oružanih snaga, što zahtijeva izgradnju i uređenje potrebnih kapaciteta na perspektivnim lokacijama.*

Stupanjem na snagu Zakona o upravljanju i raspolaganju imovinom u vlasništvu Republike Hrvatske, Ministarstvo obrane prestalo je biti obvezno plaćati komunalnu naknadu, čime su umanjeni troškovi korištenja perspektivnih nekretnina.

Sredstva ostvarena od prodaje neperspektivnih i privremeno perspektivnih nekretnina ulagat će se u modernizaciju infrastrukture Ministarstva obrane. Kao jedan od načina financiranja projekata izgradnje i modernizacije infrastrukture razmatrat će se mogućnosti korištenja fondova EU-a te drugih mogućih izvora." (***, 2014, p. 90)

Treba istaknuti i promjene sektorskog zakonodavstva koje nisu izravno povezane s preobrazbama vojnih prostora, ali utječu na trajanje procedura njihove obnove i prenamjene. Izmjenama Zakona o komunalnom gospodarstvu 2001. godine vojska je postala obveznik plaćanja komunalne naknade jedinicama lokalne samouprave.[79] Ta je promjena dodatno potaknula prijenos vojnih nekretnina jer je MORH počeo stvarati obveze prema jedinicama lokalne samouprave. Kardov (2014) također ističe ovu izmjenu kao značajan poticaj za prijenos bivših vojnih nekretnina lokalnim samoupravama, pri čemu su se u pojedinim slučajevima nastala dugovanja podmirivala prijenosom vojne imovine lokalnoj zajednici.

Zakon o uređivanju imovinskopravnih odnosa u svrhu izgradnje infrastrukturnih građevina iz 2011. godine omogućio je jednostavnije rješavanje imovinskopravnih odnosa između Republike Hrvatske i jedinica lokalne samouprave za infrastrukturne projekte od zajedničkog

[79] Zakonom o komunalnom gospodarstvu iz 1995. godine vojska nije bila oslobođena plaćanja komunalne naknade, no jedinice lokalne samouprave nisu je propisivale za vojne nekretnine. Izmjenama Zakona 1999. godine izričito je propisano izuzeće vojske od primjene te odredbe (čl. 19., st. 6).

interesa (***, 2011). Međutim, njegove se odredbe nisu primjenjivale na druge oblike prenamjene bivših vojnih nekretnina. U takvim slučajevima problemi su se odnosili na zadržavanje pojedinih nekretnina u statusu strateških objekata te, nakon odluke o raspolaganju, na visoku tržišnu cijenu koja je mogla otežati realizaciju projekata (Matković, 2021, p. 96). Zbog toga preobrazbe vojnih prostora nisu bile sustavne i planske, već su se na lokalnoj razini razvijali različiti pristupi, ovisno o institucionalnim kapacitetima, znanju i angažmanu lokalnih aktera.

Pravo korištenja pojedinih dijelova prostora vojarni može se ostvarivati i putem koncesija prema Zakonu o koncesijama (***, 2020) kroz koncesije. Prema Direktivi 2014/23/EU[80] o dodjeli ugovora o koncesiji, bitno obilježje koncesije jest njezina vremenska ograničenost. Društvena odgovornost davatelja koncesije, koji su uvijek tijela javne uprave, zahtijeva ukidanje izdavanja koncesija s rokom duljim od 50 godina, jer takva koncesije ugrožavaju razvojne interese Republike Hrvatske. Trajanje koncesije trebalo bi biti ograničeno kako bi se izbjeglo sprječavanje pristupa tržištu i ograničavanje tržišnog natjecanja. Koncesije izuzetno dugog trajanja vjerojatno će rezultirati zatvaranjem pristupa tržištu. Važno je napomenuti da Direktivom 2014/23/EU nije regulirana mogućnost produljenja koncesije, koja striktno propisuje da se produljenje trajanja koncesije dopušta samo ako je u dokumentaciji za nadmetanje izričito utvrđena takva mogućnost izmjene ugovora o koncesiji.[81]

Nastavak prenamjena vojnih lokacija predviđen je i u Dugoročnom planu razvoja OS RH 2015 - 2024. (vidi Tablica 5.).

[80] Direktiva 2014/23/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. veljače 2014. o dodjeli ugovora o koncesiji

[81] Preporuke Okruglog stola TURISTIČKE KONCESIJE NA POMORSKOM DOBRU Znanstvenog vijeća za turizam i prostor HAZU održanog 21. studenoga 2022. u dvorani Knjižnice HAZU, Strossmayerov trg 14, u Zagrebu, vidi više na: https://www.info.hazu.hr/events/okrugli-stol-turisticke-koncesije-na-pomorskom-dobru/

Tablica 5. Plan napuštanja vojnih lokacija Oružanih snaga Republike Hrvatske

VOJNE LOKACIJE PREDVIĐENE ZA NAPUŠTANJE DO 2019. GODINE		
Redni broj	**Vojne lokacije**	**Napomena**
1.	Vojarna "Kupa", Karlovac	
2.	Vojarna "Rudišćak", Dugo Selo	
3.	Vojarna "Sv. Petar", Ogulin	Dio vojarne (Rudiščak) ostaje za potrebe Središta za obuku službenih pasa/PVP
4.	Vojarna "Lučko", Zagreb	
5.	Vojarna "Neretva" i luka u Pločama	
6.	VSK "V-3", Delnice	
7.	VSK "Barutana", Požega	Lokacija VSK nakon izmještanja materijalne imovine pripaja se vježbalištu „Glavica“, SODL Požega
8.	VSK "Gromačnik", Slavonski Brod	
9.	VSK "Jamadol", Karlovac	
10.	VSK "Panikovac", Šibenik	
11.	VSK "Brdo", Petrinja	Lokacija VSK-a nakon izmještanja materijalne imovine pripaja se vojarni „Predrag Matanović“ Petrinja za potrebe obuke
12.	VSK "Perušić", Perušić	
13.	VSK "Golubić", Knin	
14.	VSK "Jasikovac", Gospić	
15.	VSK "Lučani", Sveti Rok	
16.	Dom HV Karlovac	
VOJNE LOKACIJE PREDVIĐENE ZA NAPUŠTANJE DO 2024. GODINE		
Redni broj	**Vojne lokacije**	**Napomena**
1.	Vojarna "Benkovac", Benkovac	
2.	Vojarna "Skakavac", Karlovac	
3.	Vojarna "E. Kvaternik", Gospić	
4.	Vojarna "General A. Matijaš - Pauk", Knin	
5.	Vojarna "Bilogora", Bjelovar	
6.	Vojarna "Našice", Našice	
7.	Vojarna "Dračice", Đakovo	
8.	Dom HV Osijek	

Izvor: MORH, 2014.

3.5. Vojni prostori u prostornom i urbanističkom planiranju

U vojnoj geografiji, uz važnost fizičko-geografskih prostornih karakteristika, posebno su istaknuta i demografska pitanja, naseljenost te urbanistička rješenja. Naseljena mjesta, osobito veći gradovi, imala su posebno mjesto u oružanim borbama, pa su urbanistička rješenja gradova morala polaziti, među ostalim, i od potrebe njihove obrane (***, 1976). To je rezultiralo općenitim podređivanjem civilnog prostornog planiranja vojnim zahtjevima i planovima te značajnim utjecajem vojske na socioprostorni razvoj naselja i gradova. Zbog važnosti stanovništva kao obrambenog resursa, prisutnost vojske u gradovima, osobito u većim gradskim naseljima i njihovom okruženju, bila je visoka. Vojnu prisutnost pratili su posebni propisi o regulaciji izgradnje u blizini brojnih vojnih objekata (Woodward, 2004) i izostanak njihova prikaza na civilnim kartografskim prikazima i prostornim planovima.

> „U prostornim su planovima inače beziznimno sva područja koja je zauzimala JNA bila izuzeta iz bilo kakve grafike. Postojala je neka bijela ili siva fleka u svim područjima gdje su bile neke postrojbe ili gdje su bila neka skladišta ili bilo kakva druga postrojenja. Recimo naftna skladišta za obalama, pa i neke luke. I to je bilo označeno kao područje posebne namjene i nije se razmatralo u okviru planova. S obzirom da nije bilo ni grafičke, ni tekstualne podloge, nije bilo predmetom niti javnih rasprava. [...] [Vojno] je bilo izuzeto iz tog sustava [prostornog planiranja] i nije se raspravljalo, jer se nije imalo o čemu raspravljati, jer nije bilo podataka. Niti kvantificiranih podataka, niti koliko ljudi, niti kakva treba infrastruktura, a vojska se priključivala na infrastrukturu u skladu sa svojim potrebama.“ (Ninoslav Dusper, direktor Urbanističkog instituta Hrvatske)[82]

Slične paralelne sustave nalazimo i unutar drugih društvenih područja, od telekomunikacija i razvoja industrije do istraživačkih institucija. Ovaj paralelni društveni razvoj nedovoljno je zastupljen u znanstvenim i stručnim raspravama, ne samo zbog nedostatka podataka nego i zbog činjenice da se u suvremenom društvu ti procesi često promatraju kao razvojni pravci izvan uspostavljenih sustava planiranja.

Vojna prisutnost kroz različite regulativne mjere značajno utječe na morfološke karakteristike gradova, određuje mrežu prometnica, dugoročno usmjerava razvoj naselja te mijenja strukturu vlasničkih odnosa na zemljištu. Primjerice, prostorno planiranje vojnih baza odvija se unutar

[82] Iz intervjua s autor koji je vodio Kruno Kardov 21. Srpnja 2010. u Zagrebu

jasno definiranih vojnih granica, unutar kojih se objekti planiraju i raspoređuju često bez obzira na vanjsko okruženje. Tako se vojni prostor uspostavlja kao zaseban prostorni sustav s vlastitom prometnom mrežom i često ograničenom infrastrukturnom povezanošću s urbanim okruženjem.[83] Budući da vojne baze teže samodostatnosti, unutar njih se replicira mnoštvo različitih sadržaja, od smještaja, restorana i trgovina do zdravstvenih i rekreacijskih objekata.

Uloga vojnih prostora, a osobito prostora vojarni, u suvremenom urbanističkom planiranju zahtijeva promjenu perspektive. Njihova prenamjena i preobrazba za civilno korištenje postale su važno pitanje, osobito u kontekstu urbanizacije (Šarac, 2016) i potrebe za racionalnim korištenjem prostora. Preobrazba tih prostora zahtijeva pažljivo planiranje njihove urbane integracije, uzimajući u obzir povijesne, društvene, gospodarske, kulturne i ekološke aspekte (Matković, 2021).

3.6. Izazovi u korištenju i preobrazbama vojnih prostora

Za većinu europskih zemalja vrijedi podjela na dva velika ciklusa prenamjene vojnih prostora, s iznimkom postjugoslavenskih zemalja. Razdoblje od kraja 1980-ih i prve polovice 1990-ih godina obilježen je otpuštanjem vojnih prostora kao rezultat posthladnoratovskog smanjenja obrambenih kapaciteta i odlaska američke i sovjetske vojske. U drugoj polovici 1990-ih i kasnije, proces prenamjene vojnih prostora bio je primarno vezan uz drugačije okolnosti. To razdoblje obilježen je transformacijama nacionalnih vojski, uključujući profesionalizaciju, ukidanje opće vojne obveze, uvođenje manjih i dobrovoljnih oružanih snaga te prilagodbu novim tipovima vojnih misija. Sve to pratilo je novi val otpuštanja nepotrebnih prostornih resursa, uz već izgrađenu institucionalnu infrastrukturu i regulirane međuinstitucijske procese (Myrttinen, 2003).

Potencijal korištenja demilitariziranih vojnih lokacija u budućem urbanom razvoju temelji se na njihovu povijesnom i prostornom značenju te dinamičnom odnosu između vojnih i civilnih prostora. Kao jedinstvena institucija sa svojim specifičnim načinom razmišljanja, vojska je

[83] Nakon odlaska hrvatske vojske iz zagrebačke vojarne na Borongaju i njezine prenamjene u kampus Sveučilišta u Zagrebu, pokazalo se da taj dio grada nije dobro povezan javnim gradskim prijevozom. Prethodni vojni korisnici (JNA i HV) nisu imale potrebu za umrežavanjem u sustav javnog gradskog prijevoza, što je predstavljalo značajan problem za nove civilne korisnike. Civilnim korištenjem prostora bivše vojarne, uočeni su i drugi elementi prostorne izoliranosti prijašnjeg vojnog kompleksa (Kardov, 2014, p. 23). U jednim dnevnim novinama, povjerenica za nastavu na Hrvatskim studijima, Jelena Jurišić, izjavila je: "Neki studenti doslovce sa svog prozora vide kampus, ali da bi do njega došli, moraju ići okolnim putem za što im treba sat vremena." (Penić, 2009)

često marginalizirana u javnom diskursu (Malešević, 2011) i akademskim istraživanjima njezine uloge u civilnom društvu (Caforio, 2006, str. 3-6). Primjetan je nedostatak istraživanja odnosa i prostorne važnosti vojske unutar urbanih sredina. Prepoznavanje ovih izazova i razumijevanje jedinstvenog statusa vojske ključno je za razumijevanje procesa prenamjene, preobrazbe i urbane integracije vojnih lokacija.

Treba istaknuti izazove svojstvene procesima demilitarizacije, koji pokazuju zbog čega prijelaz vojnih lokacija iz aktivne vojne uporabe u civilnu uporabu nije jednostavan. Uklanjanje vojnih područja s karata (Speier, 1941, pp. 310-330) iz sigurnosnih razloga pridonijelo je njihovoj smanjenoj prisutnosti u javnoj svijesti, a specifični propisi koji reguliraju vojne prostore stvorili su značajne prepreke za njihovo uključivanje u sustav urbanističkog planiranja. Izazovi poput dostupnosti i pristupa podacima dodatno otežavaju njihovu preobrazbu i uključivanje u urbanu strukturu. Stoga svaka rasprava o korištenju demilitariziranih lokacija za budući razvoj mora uzeti u obzir te specifičnosti.

Dok je vojna upotreba zemljišta uzrokovala ekološke utjecaje, također je pridonijela očuvanju pojedinih vrijednih krajolika. Pregled vojnih lokacija i tipova (vidi Tablica 2.) ističe njihovu raznolikost i potencijal za urbani razvoj, osobito kada se nalaze u blizini većih urbanih područja (Bagaeen & Clark, 2016). Određene vojne lokacije, karakterizirane minimalnom izgradnjom, strateški su smještene u značajnim krajolicima, pri čemu je ograničena dostupnost tih prostora mogla pridonijeti njihovu očuvanju. Međutim, demilitarizacijom takvih područja raste rizik od prenamjene u sadržaje koji mogu ugroziti postojeće krajobrazne vrijednosti.

Prostori vojarni posebno su značajni za urbanu preobrazbu jer su brojni sklopovi iz 19. i 20. stoljeća, nekada smješteni na periferiji, širenjem gradova postali dijelom izgrađenog urbanog tkiva (Jukić, Mrđa, & Perkov, 2020). Njihova preobrazba stoga uključuje pitanje odnosa prema naslijeđenim prostornim i graditeljskim vrijednostima. Očuvanje povijesnih struktura, koje upućuju na važnost „jedinstva urbane cjeline“, zagovarali su mnogi teoretičari. U tom kontekstu promišljanje urbane obnove europskih gradova obuhvaća i pitanje odnosa prema naslijeđenim vrijednostima. Josef Stübben u knjizi *Der Städtebau* ističe da „samo istinska potreba opravdava promjene u naslijeđenim vrijednostima“ te da se djelatnost gradogradnje oslanja na postojeće jer je „mjerodavno uvijek ono što postoji ili je preostalo“ (Stübben, 1980).

Buchholz i Kuzmanić (2024) upozoravaju da procesi urbane preobrazbe mogu dovesti do društvenog otuđivanja kolektivno stvorenih urbanističkih vrijednosti. Vrijednosti prostora vojarni stvarane su tijekom vremena unutar zajednica koje su te prostore koristile i unutar kojih

su se razvijali, zbog čega se pojedini vojni sklopovi mogu promatrati i kao dio urbanog i graditeljskog naslijeđa. Njihova preobrazba stoga zahtijeva odgovorno vrednovanje postojećih vrijednosti i javnog interesa, a ne isključivo pojedinačno usmjereno prisvajanje prostora. Buchholz i Kuzmanić pritom naglašavaju i ulogu urbanista u procesima urbanih promjena i sukoba interesa (Buchholz & Kuzmanić, 2024).

Preobrazbe gradskog tkiva ne bi se trebale razmatrati isključivo kroz prizmu stvaranja ekonomske vrijednosti. Urbana preobrazba napuštenih vojnih prostora ne bi trebala biti usmjerena samo na stvaranje prostora atrakcije, već bi pri programiranju tih lokacija trebalo u što većoj mjeri uključiti interese i potrebe lokalnog stanovništva.

Povijesni razvoj vojnih prostora pokazuje da njihov današnji položaj i potencijal za preobrazbu proizlaze iz dugotrajnog odnosa vojnih potreba, razvoja grada i državnih obrambenih politika. Demilitarizacijom dio tih prostora gubi izvornu funkciju, ali prostorna izoliranost, posebni režimi upravljanja, naslijeđena infrastruktura, moguća onečišćenja, imovinskopravni odnosi i ograničena uključenost lokalnih zajednica i dalje mogu otežavati njihovu prenamjenu i preobrazbu. Istodobno, položaj pojedinih vojnih prostora, osobito prostora vojarni unutar ili u neposrednoj blizini izgrađenog gradskog tkiva, predstavlja značajan potencijal za njihov budući razvoj i urbanu integraciju.

Na temelju razmatranja statusa vojske i vojnih prostora te njihova utjecaja na društvo i prostor u kojem se nalaze, potrebno je istražiti pod kojim uvjetima njihova preobrazba može pridonijeti održivom urbanom razvoju te na koji način prostorne, funkcionalne i upravljačke značajke tih prostora utječu na mogućnosti njihove urbane integracije.

4. STRATEGIJE ZA UNAPRJEĐENJE PLANIRANJA NAPUŠTENIH VOJNIH LOKACIJA – analiza primjera dobre prakse

Vojni prostori su povijesno imali ključnu ulogu u oblikovanju urbanog razvoja, utječući na društvene, gospodarske i prostorne procese kroz vojne aktivnosti i obrambene strategije. Iako su dugo služili specifičnim vojnim potrebama, brojni bivši vojni prostori danas predstavljaju vrijedan prostorni resurs za urbani razvoj. Stoga je važno razumjeti kompleksnost i potencijale procesa njihove preobrazbe.

Preobrazba vojnih prostora za civilno korištenje i njihova urbana integracija zahtijevaju promišljeno planiranje i suradnju između vojnog i civilnog sektora, a njihovo učinkovito korištenje može značajno pridonijeti održivom urbanom razvoju, racionalnom korištenju prostora, stvaranju novih sadržaja i javnih prostora, revitalizaciji urbanih sredina te unapređenju kvalitete urbanog života (Šarac, 2021; Bagaeen & Clark, 2016). Mogućnost preobrazbe vojnih lokacija dodatno je potaknuta evolucijom koncepta baštine, pomakom od isključivo povijesnih spomenika prema vrednovanju suvremene arhitekture često lišene monumentalnosti, ali značajne za lokalne zajednice. Time su bivši vojni prostori, s obzirom na njihovu raznolikost (vojarne, arsenali, tvornice, laboratoriji, utvrde, bolnice, skladišta, luke, zračne baze, streljane, zelene površine), postali važan prostorni resurs na europskoj razini (***, 2018).

Međutim, unatoč prepoznavanju njihova značaja, u suvremenom se prostornom i urbanističkom planiranju često još uvijek zanemaruje njihov potencijal, a preobrazba za civilno korištenje ostaje složen i dugotrajan proces. Značajan dio napuštenih lokacija vojnog naslijeđa, uključujući zgrade, otvorene prostore i druge strukture unutar urbanih područja, i dalje ostaje neiskorišten (Lanzoni & Martínez, 2024).

Urbanizacijski i razvojni pritisci povećavaju potrebu za racionalnim korištenjem postojećeg građevinskog zemljišta umjesto daljnjeg širenja na *greenfield* lokacije. Prostor, gledan kroz prizmu građevinskog zemljišta, jedan je od osnovnih resursa razvoja gradova. Stoga je sve izraženija potreba za obnovom i ponovnim korištenjem napuštenih i neiskorištenih lokacija (Perović & Kurtović Fiolić, 2012).

Ovo poglavlje analizira razvoj međunarodnih strategija preobrazbe napuštenih vojnih prostora, s posebnim fokusom na projekt MAPS (*Military Assets as Public Spaces*) i uspoređuje ih s hrvatskim iskustvima naglašavajući njihov **značaj u kontekstu prostornog i urbanističkog planiranja**. U istraživanju su korišteni izvori iz znanstvene i stručne literature, prostornih i

urbanističkih planova i strategija te realizirani primjeri preobrazbe vojnih lokacija koji uključuju širu participaciju lokalnih zajednica.

Ciljevi su: a) **istražiti najznačajnije aspekte strategija preobrazbe bivših vojnih prostora, mehanizme suradnje i participacije ključnih dionika te institucionalne, upravljačke i planske alate korištene u njihovoj preobrazbi** te b) **identificirati primjere dobre prakse preobrazbe bivših vojnih prostora u korisne i inkluzivne javne prostore**. Rezultati ove analize omogućuju utvrđivanje planerskih i upravljačkih mehanizama relevantnih za daljnje istraživanje preobrazbe prostora vojarni (poglavlje 8.4.).

4.1. Međunarodna iskustva razvoja strategije za unapređenje napuštenih vojnih lokacija na primjeru projekta MAPS

Projekt MAPS - ***Military Assets as Public Spaces***[84] posebno je istaknut kao primjer dobre prakse, jer se za razliku od drugih sličnih inicijativa, fokusira na sustavno upravljanje i integraciju vojnih lokacija kroz transnacionalnu suradnju, multidisciplinarni pristup i participativne metode. Projekt je kao dio mreže URBACT III[85] proveden u razdoblju od rujna 2015. do svibnja 2017. godine, a bavio se redefiniranjem funkcije, društvene uloge i pristupačnosti napuštenih vojnih lokacija u devet europskih gradova (Slika 14.).

Cilj mu je bio identificiranje optimalnih strategija (novih alata, pristupa i akcija) za ponovno prisvajanje i korištenje zanemarenih dijelova urbanog tkiva te preobrazbe napuštenih vojnih lokacija u javne prostore. Bio je usmjeren na promoviranje razvoja, održivosti i inkluzije napuštenih vojnih prostora u društvu s ciljem razvoja konkretnih i integriranih strategija za upravljanje i unapređenje vojne kulturne baštine, koja je dugi niz godina bila isključena iz aktivnog urbanog života europskih gradova.

[84] https://urbact.eu/networks/maps

[85] URBACT III je program međuregionalne suradnje financiran sredstvima Europskog fonda za regionalni razvoj (EFRR) unutar cilja Europske teritorijalne suradnje. Cilj programa je razmjena znanja i izgradnja kapaciteta europskih gradova i općina koje izrađuju ili provode integrirane strategije i akcijske planove održivog urbanog razvoja. Tijekom više od 20 godina postojanja URBACT programa, više od 1000 gradova iskoristilo je europska sredstva za učenje, razmjenu znanja i poboljšanje vještina za upravljanje gradom. Vidi više na: https://urbact.eu/

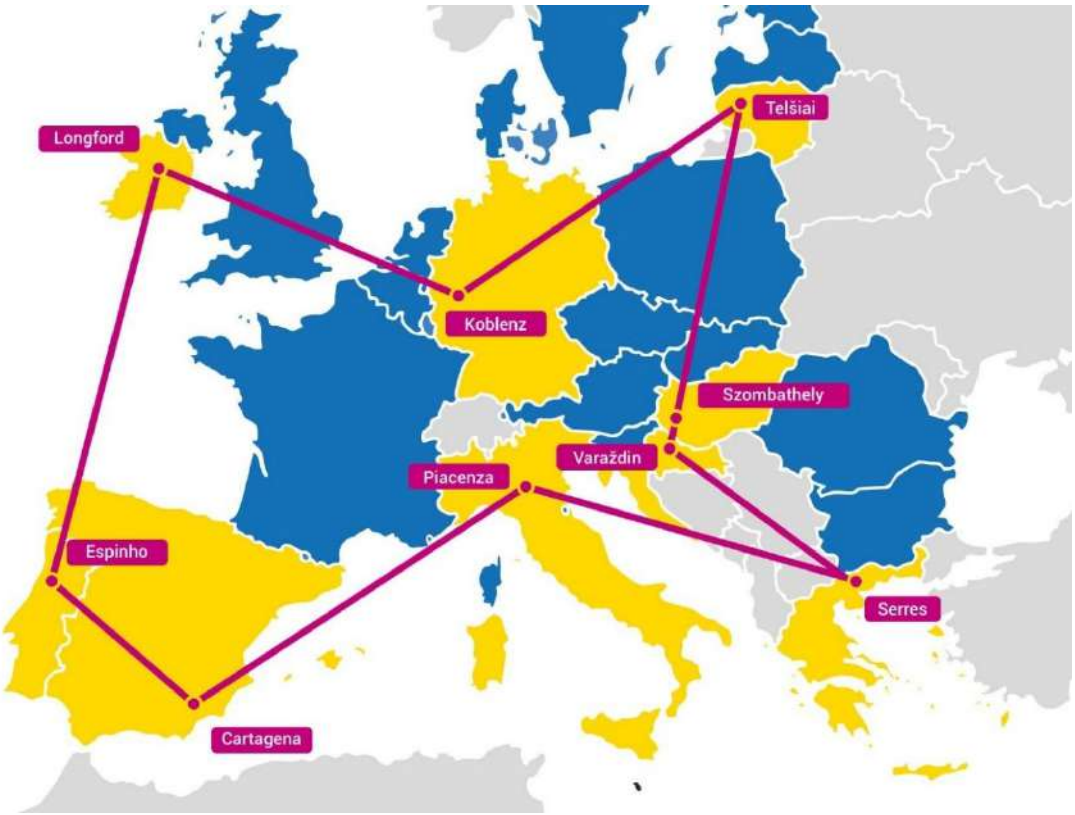

Slika 14. Prikaz devet europskih gradova uključenih u projekt MAPS s popisom napuštenih vojnih lokacija: Cartagena / Španjolska / tvrđava Los Moros (četvrt Los Mateos), Espinho / Portugal / Atlantski park, Koblenz / Njemačka / tvrđava Asterstein, Longford / Irska / barake Connolly, Piacenza / Italija / bivša radionica Pontieri, Serres / Grčka / bivši vojni kampovi Papalouka i Emmanouil Papa, Szombathely / Mađarska / Kasarne Husara, Telsiai / Litva / bivši vojni kamp Sovjetske vojske, Varaždin / Hrvatska / bivši vojni kompleks Optujska (MAPS network), izvor: **(***, 2018, p. 7)**

Istraživanja provedena kroz projekt ukazala su na brojne izazove pri regeneraciji napuštenih vojnih lokacija kao što su njihova dugotrajna isključenost iz kolektivne memorije grada, nedostatak emocionalne i institucionalne povezanosti stanovnika s lokacijama, nepristupačnost i slaba integracija lokacija u urbano tkivo, heterogenost objekata različitih urbanih razmjera, neprepoznavanje potencijala lokacija od strane vlasnika, nedostatak sredstava za redovito održavanje i visoki troškovi obnove uz ograničene javne financijske resurse, nejasno definirani mehanizmi povezivanja urbanih izazova s mogućom ponovnom uporabom te eskalacija fenomena urbanog propadanja u okolnim područjima.

Zbog navedenih izazova, projekt MAPS zaključuje da je napuštene vojne lokacije nužno integrirati u aktivni život gradova, pri čemu složenost navedenih okolnosti sugerira da je sveobuhvatna ponovna uporaba napuštenih lokacija vojnog naslijeđa "u jednom potezu" malo vjerojatna. Stoga su **istražene mogućnosti razvoja fleksibilnih strategija** koje integriraju

stvarne potrebe grada s novim prilikama koje se pojavljuju tijekom procesa transformacije napuštenih vojnih lokacija.

Razvijena su konkretna rješenja usmjerena na ostvarenje strateške vizije gradova kao poligona za eksperimentiranje novih oblika društvene kohezije. Ovaj pristup usklađen je s europskim politikama koje gradove prepoznaju kao ključne prostore za ekonomski, socijalni, kulturni i ekološki razvoj, s ciljem unapređenja kvalitete života te poticanja inovacija i kreativnosti (***, 2021). Gradovi su stoga od presudne važnosti za postizanje društvene kohezije među različitim društvenim segmentima, dok obnova urbanih prostora predstavlja temeljni korak u smanjenju potrošnje zemljišta i učinkovitom korištenju postojećih resursa, što u konačnici doprinosi održivom razvoju gradskih sredina.

Da bi se ostvarili navedeni ciljevi, projekt MAPS predlaže usvajanje **novog urbanističkog pristupa temeljenog na participaciji civilnog društva** - aktivnom uključivanju dionika i urbanih aktera u definiranje strateških i upravljačkih mehanizama za obnovu napuštenih vojnih lokacija.

Iako se projekt primarno odnosio na lokalitete i građevine od povijesne, kulturne i arhitektonske važnosti, obuhvatio je širi spektar vojnih objekata (vojarne, utvrde, toranjski kompleksi, administrativne zgrade, objekte za časnike i druge infrastrukturne cjeline) koji su izgubili svoju izvornu obrambenu funkciju, ali imaju potencijal pronaći nove uloge i funkcije unutar gradova i regija. Na temelju njihove analize izdvojeni su projektni prijedlozi, dobre prakse i realizirani primjeri relevantni za preobrazbu vojnih prostora.

Među njima posebno se, kao utjecajni, ističu sljedeći primjeri:

A) Forte Marghera (Italija) primjer je regeneracije stare tvrđave preobrazbom u park kulture i kreativnosti. Smatra se jednim od najboljih primjera ponovne upotrebe lokacija bivše vojne baštine u Europi s aktivnim uključivanjem lokalnih dionika od samog početka procesa transformacije (***, 2016).

Projekt su razvile općine Venecija i Mestre, a upravlja se putem društva „*Marco Polo System*“[86] koji se temelji na izrađenom sveobuhvatnom **Planu upravljanja** koji definira strategiju za

[86] Marco Polo System je društvo osnovano 2000. godine kao alat za međunarodnu suradnju, osmišljavanje i provedbu inicijativa u područjima kulture, kulturnog turizma, lokalnog razvoja, upravljanja kulturnom baštinom i komunikacije, s ciljem promicanja kontakta i suradnje između Europe i Mediterana kroz valorizaciju njihovih tradicija i zajedničkih vrijednosti. Glavne aktivnosti Marco Polo Systema uključuju: osmišljavanje i sudjelovanje

unapređenje bivše vojne baštine te ponovne upotrebe zgrada i otvorenih prostora za različite aktivnosti. Važne aspekte ove strategije transformacije čine: i. **Uključenost dionika** koja podrazumijeva aktivno i kontinuirano sudjelovanje lokalnih i regionalnih aktera u identifikaciji potencijalnih mogućnosti za ponovnu upotrebu zgrada i otvorenih prostora; te ii. P**rivremena upotreba** koja omogućava korištenje zgrada u kraćem probnom razdoblju za različite funkcije i aktivnosti, s ciljem provjeravanja i utvrđivanja najprimjerenijeg i održivog budućeg trajnog korištenja.

B) The New Dutch Waterline (Nizozemska) projekt je regeneracije povezanog sustava različitih tipova objekata (tvrđave, ostatci, samostojeće zgrade, dijelovi krajolika) kako bi se formirala integrirana strategija prenamjene. Posebno ističe važnost **fleksibilnosti i otvorenosti strategije** za unaprjeđenje ovog tipa baštine. U početnoj fazi, strategija se temeljem **plana upravljanja** *(Management Plana)* usmjerava na **obnovu imovine**, te nakon deset godina uključuje i dodatne aktivnosti koje aktivno **angažiraju lokalne dionike** – privatni sektor, stanovnike, kulturne udruge i slično. Iskustvo ovog projekta pokazalo je da, iako je obnova baštine važna za očuvanje povijesti i kolektivnog sjećanja, participacija urbanih aktera od presudne je važnosti za razvoj novih ekonomskih i funkcionalnih mehanizama, koji dodatno unapređuju ovaj specifični tip baštine.

u natječajima Europske zajednice za teritorijalnu suradnju; razvoj i provedbu projekata financiranih od strane drugih javnih tijela, poput Regije Veneto; te upravljanje i valorizaciju Forte Marghere, koja se smatra potencijalnim pokretačem razvoja Regije Veneto.

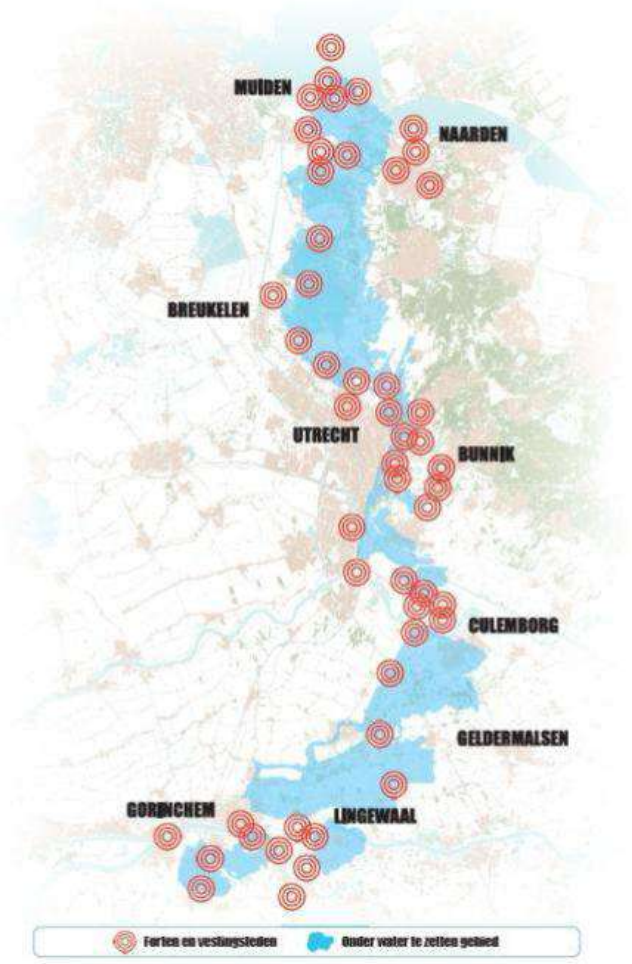

Slika 15. The New Dutch Waterline (Nizozemska) - kontinuirana vodena obrambena linija, koja se proteže na više od 85 kilometara, obuhvaća 50 utvrda smještenih u oko 60 gradova, izvor: **(***, 2016, p. 26)**

C) Sustav fortifikacija Komárom (Mađarska) obuhvaća regeneraciju povijesnog sustava tvrđava kroz razvoj **sukcesivne strategije** usmjerene na postupnu ponovnu uporabu otvorenih prostora i zgrada. Primjer obrambenog sustava, koji obuhvaća Fort Monostor, Fort Igmánd i Fort Csillag, integrira najbolje prakse prethodno navedenih projekata (The New Dutch Waterline i Forte Marghere) te ističe potrebu za uspostavom/provedbom postupne strategije za područje tri fortifikacije uz nužnost osmišljenog procesa usmjerenog na razvoj **integriranog plana upravljanja**. Plan podrazumijeva i **identifikaciju upravljačkog tijela** sastavljenog od različitih dionika, definiranje posebnih interesnih područja te kreiranje prilika za uključivanje privatnih investitora.[87]

[87] Za više informacija o programu revitalizacije pogledati dokument, uspostavljen u okviru europskog projekta AT FORT: https://www.efforts-europe.eu/wp-content/uploads/2021/03/SAR-PP6-Komaron.pdf

Slika 16. Primjeri ponovne upotrebe prostora tvrđave Monostor. U ovim specifičnim slučajevima obuhvaćaju kulturne aktivnosti i javne događaje, izvor: **(***, 2016, p. 28)**

D) Blok Spīķeri (Latvija) projekt je regeneracije i ponovne uporabe bivše vojarne transformirane u urbani kompleks, a predstavlja novo područje gradskog razvoja. Ovaj primjer također ističe važnost aktivnog uključivanja lokalnih urbanih aktera u proces obnove. U okviru urbanističke obnove, projekt je izuzetno značajan jer primjenjuje **integriranu strategiju** koja uključuje suradnju s dionicima, razvoj rješenja kroz su-dizajn te identifikaciju **suvremenih funkcija za održivost obnove**. Položaj projekta, smješten u središnjem dijelu grada, dodatno doprinosi utjecaju obnove na cjelokupni urbani prostor Rige.

Strategija za upravljanje i unapređenje lokacija vojne baštine - MAPS pristup

Utvrđivanjem i usporedbom specifičnih potreba i doprinosa u procesima transformacije pojedinih gradova razvijen je **integrirani pristup** za unapređenje lokacija vojne baštine – **strategija s jasno utvrđenim etapama i specifičnim aktivnostima** (znanjima i vještinama) u funkciji njihove realizacije **(***, 2016)**:

I. Etapa - **Identifikacija baštine** posvećena je utvrđivanju svih sastavnica vojnog naslijeđa (pojedinačne zgrade, vojarne, ostaci tvrđava, otvoreni prostori itd.) koje treba regenerirati. Uključuje opću procjenu te detaljno istraživanje projektnih područja, stanja zgrada i otvorenih prostora kao i procjenu troškova obnove kao temelja za razvoj budućih vizija. Podrazumijeva i usklađivanje i integraciju postojećih problema grada i procesa planirane regeneracije kroz zajedničko osmišljavanje politika, što osigurava trajnost IAP-a.

II. Etapa - **Razvoj interesa** posvećena je angažiranju dionika u otkrivanju novog dijela grada (napuštenih vojnih lokacija). Podrazumijeva razvijanje tehnika participativnih i

komunikacijskih pristupa za jačanje uključivanja (participacije) stanovnika u sudizajnu rješenja te razvoj dokumenata koji pomažu u identifikaciji potencijalnih partnera (npr. "Mapa urbanih aktera") za upravljanje regeneracijom. Aktivno sudjelovanje stanovnika i urbanih aktera u prikupljanju ideja odvija se kroz organizaciju primjerice otvorenih dana, sportskih i kulturnih manifestacija i sl., čime se smanjuje jaz između zajednice i potencijala bivših vojnih lokacija. Uspostava snažnog ekosustava dionika, kao i kontinuirano informiranje i angažiranje dionika, presudni su za definiranje uloga, suradnji i resursa svih relevantnih dionika, čime se osigurava održivost regeneracijskog procesa.

III. Etapa - **Privremene uporabe (testiranja prostora i ideja)** podrazumijeva provođenje kratkotrajnih/povremenih manjih akcija (kulturne manifestacije, festivali, natjecanja, tržnice) kako bi se ispitalo koje suvremene funkcije mogu biti prikladne za ponovnu uporabu napuštenih vojnih lokacija te provjerili koncepti, evaluirala uključenost urbanih aktera i prema potrebi revidirala privremena rješenja.

IV. Etapa - **Razvoj upravljanja** usmjerena je na uspostavu upravljačkog okvira s ciljem postizanja ravnoteže između uključenih dionika i funkcija koje treba razviti u bivšim vojnim objektima. Podrazumijeva razvijanje strateških alata i planova za unapređenje urbanih projekata te programa urbane regeneracije za poticanje poslovanja i turističkog razvoja. Uključuje i uspostavu participativnog modela upravljanja prilagođenog lokalnim potrebama, uključujući osnivanje novih tijela za provedbu IAP-ova.

V. Etapa - **Razvoj ekonomske, kulturne (okolišne) i društvene održivosti** integrira upravljanje regeneracijom s tri glavna stupa održivosti – ekonomskim, kulturnim (okolišnim) i društvenim – uz definiranje pokazatelja za evaluaciju utjecaja obnove bivše vojne baštine. Temelji se na razvijanju strateških alata i planova kao i modelima financijske podrške **(**alternativnih financijskih izvora) i primjene inkrementalnog pristupa u provedbi, s ciljem prevladavanja ograničenja javnih sredstava.

VI. Etapa - **Početak regeneracije baštine** posvećena je provedbi regeneracije napuštenih vojnih lokacija na terenu.

VII. Etapa - **Evaluacija utjecaja** posvećena je mjerenju kratkoročnih, srednjoročnih i dugoročnih učinaka obnove na projektno područje, grad i širi regionalni kontekst.

Uspostavljeni **integrirani MAPS pristup/strategija** ne cilja na pojedinačne aktivnosti, već na cjelovit proces prilagodljiv specifičnostima pojedinih gradova i vojnih lokacija.

Rezultati su pokazali da gradovi trebaju biti opremljeni **inovativnim alatima / mehanizmima** koji mogu potaknuti razvoj različitih aspekata urbanog života, kako materijalnih tako i nematerijalnih, a koji su ključni za stvaranje ili ponovno otkrivanje interesa u kulturnom, društvenom, ekonomskom i okolišnom smislu za ove zapostavljene dijelove grada. Analizirani i uspoređeni primjeri dobre prakse pokazuju važnost **integriranih akcijskih planova (IAP)** kao fleksibilnog urbanističkog alata koji povezuje strateško planiranje, upravljanje i participaciju civilnog društva.

Integrirani Akcijski Plan (IAP) pokazao se kao fleksibilan i pragmatičan strateški dokumenti prilagodljiv lokalnom strateškom i urbanističkom okviru te usmjeren na identifikaciju lokalno specifičnih urbanih izazova, definiranje potreba za ponovnom upotrebom bivše vojne baštine te prilagodbu. Njegovu osnovu čini plan aktivnosti koji se kontinuirano ažurira kroz vremenski plan i sustav upravljanja i praćenja. Korištenje IAP-a kao mehanizma za regeneraciju bivše vojne baštine omogućuje stvaranje "otvorenog grada" u kojem građani aktivno sudjeluju (Sennett, 2019).

Ovakav model omogućava gradovima da premoste jaz između formalno definirane **urbanističke politike** i stvarnih potreba zajednice, potičući održivi razvoj, društvenu koheziju i ekonomski napredak.

4.2. Hrvatska iskustva razvoja strategija za unapređenje napuštenih vojnih lokacija

Preobrazba vojnih prostora i nekretnina u Hrvatskoj, iako započela početkom 1990-ih odmah nakon osamostaljenja, nedovoljno je istražena[88] zbog dugotrajne nedostupnosti podataka povezanih s obrambeno-sigurnosnim sustavom, nedostatka preciznih evidencija te nedovoljno uređenog i transparentnog sustava upravljanja vojnom i državnom imovinom.[89]

[88] 1991. godine sva društvena sredstva, kojima je upravljala JNA i Savezni sekretarijat za narodnu obranu, uredbom su Vlade RH postala vlasništvo Republike Hrvatske, pri čemu je najveći dio bivših vojnih nekretnina predan na upravljanje Ministarstvu obrane (***, 1991). Što se može smatrati ujedno i početkom procesa prenamjene vojnih nekretnina jer će se već tijekom 1992. godine drugim tijelima državne uprave i općinskim vlastima predati 146 nekretnina (vidi potpoglavlje 3.4.).

[89] MORH je tek 2013. godine, uvođenjem integralnog sustava upravljanja državnom imovinom, objedinjavanjem različitih evidencija utvrdilo da je 1992. godine bilo u upravljanju 976 vojnih nekretnina. Od toga je, do 2013. godine, 358 nekretnina prenamijenjeno u civilnu sferu, dok je od preostalih, 226 nekretnina definirano kao perspektivne, a 392 kao neperspektivne te u planu za prijenos u civilnu sferu. https://www.morh.hr/po-prvi-put-zavrsen-popis-nekretnina-morh-a/

U prostornim planovima Republike Hrvatske brojnim napuštenim vojnim prostorima dodijeljena je nova planska namjena, no u mnogim slučajevima ti prostori ostaju neiskorišteni i više desetljeća nakon donošenja planova. Stoga se nameće potreba osmišljavanja (i primjene) inovativnih alata koji mogu potaknuti razvoj kulturnih, društvenih, ekonomskih i okolišnih aspekata urbanog života, čime se omogućuje ponovno otkrivanje vrijednosti zapostavljenih dijelova grada.

U tom kontekstu važno je, među primjerima dobre hrvatske prakse, istaknuti primjere unapređenja procesa preobrazbe napuštenih vojnih lokacija – vojarnu "Optujska" u Varaždinu i vojarnu Luščić u Karlovcu - implementacijom međunarodnih iskustava integralnih strategija i sustavnim procesima planiranja transformacije.

A) **Revitalizacija napuštene vojarne „Optujska" u Varaždinu**[90] potaknuta je 20,09. godine inicijativama „Društva arhitekata Varaždin" i arhitektica Emilije Vlahek i Maje Kirete (Kireta & Vlahek, 2017), a provedba procesa revitalizacije uključivala je različite aktivnosti:

- Godine 2009. Društvo arhitekata Varaždin (DAV) pokreće raspravu i radionicu na temu vrijednih i zapuštenih urbanih cjelina Varaždina u sklopu koje nastaje idejni koncept preobrazbe vojarne u Optujskoj: „Urbana obnova – održivo naselje" (autorice: Bogadi, A.; Kireta, M.; i Vlahek, E.) promoviran na više predavanja i medijskih nastupa.

- Godine 2013. DAV organizira bijenalnu izložbu i raspravu „Čiji je ovo grad?" s ciljem poticanja javnog interesa o prostoru kroz prizmu arhitekture i prostornog planiranja i naglašavanja važnosti aktivnog sudjelovanja građana.

- Godine 2014. osniva se Povjerenstvo za prostorno plansko i arhitektonsko oblikovanje prostora bivše vojarne (dionici: Grad Varaždin, Društvo arhitekata Varaždin, Razvojna agencija Sjever, Tehnološki park, Sveučilište Sjever i Fakultet organizacije i informatike.) temeljem čije odluke DAV i autorice idejnog koncepta sudjeluju u izradi Prostornog plana uređenja Grada Varaždina studijom „Održiva urbana preobrazba vojarne u Optujskoj" za

[90] Bivši vojni kompleks Ivan V. Drašković, nastao je 1893. godine te dograđivan polovinom 20. st. u ukupnoj površini oko 28,5 ha. Godine 2010. prostor vojarne dan na upravljanje gradu, a u prostornoplanskoj dokumentaciji prostor je i dalje imao posebnu (vojnu) namjenu do 2014. godine. Od 2009. - 2017. godine vojni kompleks bio je napušten te je kontinuirano propadao.

obuhvat vojarne, a prostor vojarne se planski prenamjenjuje u prostor javne i društvene namjene, ali i dalje ostaje napušten.

- Godine 2015. Grad Varaždin prijavljuje se u program URBACT III. i projekt MAPS (***, 2016) - mrežu europskih gradova s problemima vezanim na napuštene vojne prostore koristeći razmjenu međunarodnih iskustava – s glavnim ciljem revitalizacije i transformacije bivše vojne lokacije u novi gradski podcentar.

- Osniva se Urbact-ova lokalna grupa (ULG) koju vodi DAV uz predstavnike gradske uprave, gospodarstva, kulturnih i obrazvonih institucija te civilnog društva sa glavnim zadatkom izrade **integriranog akcijskog plana**[91] (IAP). Prostor vojarne se propitivao kroz privremeno korištenje, te su se organizirali u više navrata dani otvorenih vrata koje je svaki puta posjetilo više stotina zainteresiranih građana. Rad na Integriranom akcijskom planu kroz participativni pristup predstavljao je vrijedan iskorak u planiranju takvih prostora. Komunikacija i prijenos informacija među svim dionicima prepoznati su kao jedan od najvažnijih uvjeta za provedbu inovativne i suvremene, transparentne i participativne metodologije planiranja javnog prostora za opću korist. Sudjelovanje građana i stručnjaka prepoznato je kao važan dio u donošenju odluka što osigurava uspjeh u provedbi projekta i postizanju ciljeva. Također, pružena je prilika da se o transformaciji zapuštenog bivšeg vojnog područja razmišlja kao o mjestu na kojem se može poticati kulturnu i socijalnu razmjenu i inkluziju, što dokazuje učinkovitost transnacionalne suradnje, razmjene dobrih praksi i uspostavljanja participacije građana kao primjera modernog urbanog planiranja.

- Početkom 2017. godine vojska se vraća u veći dio napuštene vojarne „Optujska“, a svega 4 ha ostaje dostupno građanima, pojedini objekti su u međuvremenu dodijeljeni na privremeno korištenje, a 2024. donesena je odluka o rekonstrukciji i prenamjeni dviju zgrada na lokaciji bivše vojarne za potrebe gradnje studentskog doma na Sveučilištu Sjever, u sklopu tamošnjeg Kampusa.

Varaždinski Integrirani akcijski plan (IAP) predstavlja vrijedan primjer primjene integriranog akcijskog planiranja u hrvatskom kontekstu. To je konkretan i koristan alat koji omogućava odgovore na izazove u kreiranju lokalnih politika. IAP uključuje širi spektar dionika i partnera te se preporučuje period izrade akcijskog plana od 12 do 14 mjeseci.

[91] Grad Varaždin je dobio 72.000 eura za izradu ovog integriranog akcijskog plana.

Za razliku od koncepata koji ostaju unutar stručnih krugova, ovaj koncept utječe na široki krug dionika i mijenja poznate sustave djelovanja. **Projekt predstavlja važan iskorak od uobičajene planerske i političke prakse upravljanja prostorom prema integriranom održivom urbanom razvoju** (vidi Slika 17).[92]

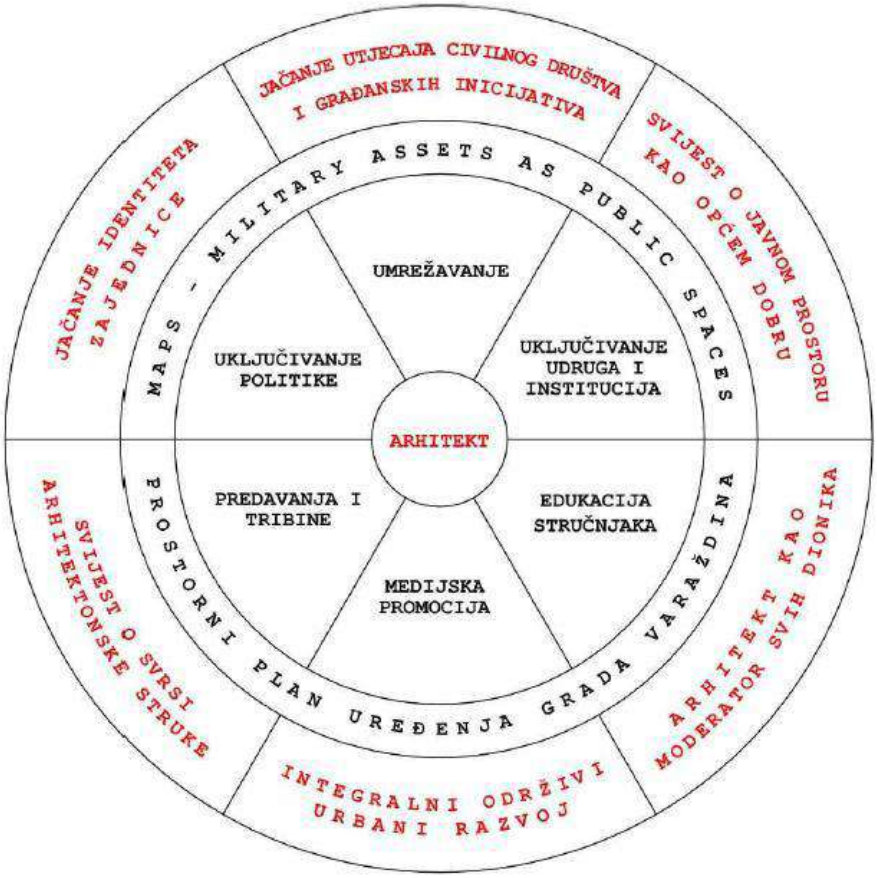

Slika 17. Shematski prikaz projekta MAPS, izvor: Kireta & Vlahek, 2017.

B) Planiranje preobrazbe vojarne Luščić u Karlovcu pokrenuo je 2019. godine Grad Karlovac kroz međunarodni arhitektonsko-urbanistički natječaj EUROPAN. U promišljanjima međunarodnih stručnih timova, na temu Produktivni gradovi / 2 (Resursi – Mobilnost – Pravednost) prepoznata je prilika za dobivanje kvalitetnog odgovora na dugo odgađano pitanje razvoja prostora bivše vojarne (Slika 18.). Cilj je bio istražiti mogućnosti

[92] Pozitivni kvalitativni pomaci navedenih procesa, vidljivi su u pojedinačnim inicijativama zabilježenima u gradovima Zadru, Šibeniku, Puli i Karlovcu, koji potaknuti projektom MAPS istodobno pokreću projekt "Revitalizacija napuštenih vojarni – razmjena znanja i iskustava – 5 hrvatskih gradova." Pojedinačne inicijative, pokrenute od strane civilnog društva, uključujući lokalna društva arhitekata, ukazale su na nužnost istraživanja suvremenijih pristupa i inovativnijih metoda planiranja prostora.

razvoja novih proizvodnih djelatnosti (kreativna industrija), novih tipologija stanovanja, rada, mobilnosti i obnovljive energije (osobito geotermalna) te javnih sadržaja. Prema odredbama važećeg GUP-a, za projektno područje mogle su se planirati sljedeće namjene: javne ustanove, poslovne namjene, ugostiteljske i turističke namjene, otvoreni javni prostori i stambena namjena.

Slika 18. Položaj bivše vojarne Luščić (označen žuto) na glavnoj urbanoj osi Karlovca, izvor: https://www.europan.hr/sessions/europan-15/#

Na provedenom međunarodnom natječaju prvu nagradu je osvojio rad pod nazivom *The Fantastic Forest Phenomenon* (Slika 19.) arhitektica Dašić, H.; Erić, I.; Horvat, J.; i Tursan, R. Osmišljen kao gradsko naselje hibridne namjene, prirodno-urbano stanište koje postaje zelena oaza grada – eksperimentalni koncept koji uključuje prilagodljivost, samoodrživost, kružno gospodarenje i energetsku neovisnost te može postati svojevrsni pilot-projekt za suvremeno, produktivno naselje 21. stoljeća.

Autorice prvonagrađenog rada sudjelovale su i u izradi prostornoplanske dokumentacije za predmetno područje te je natječajno rješenje implementirano u Urbanistički plan uređenja (UPU) Luščić-centar (2022.,Urbanistica d.o.o.)

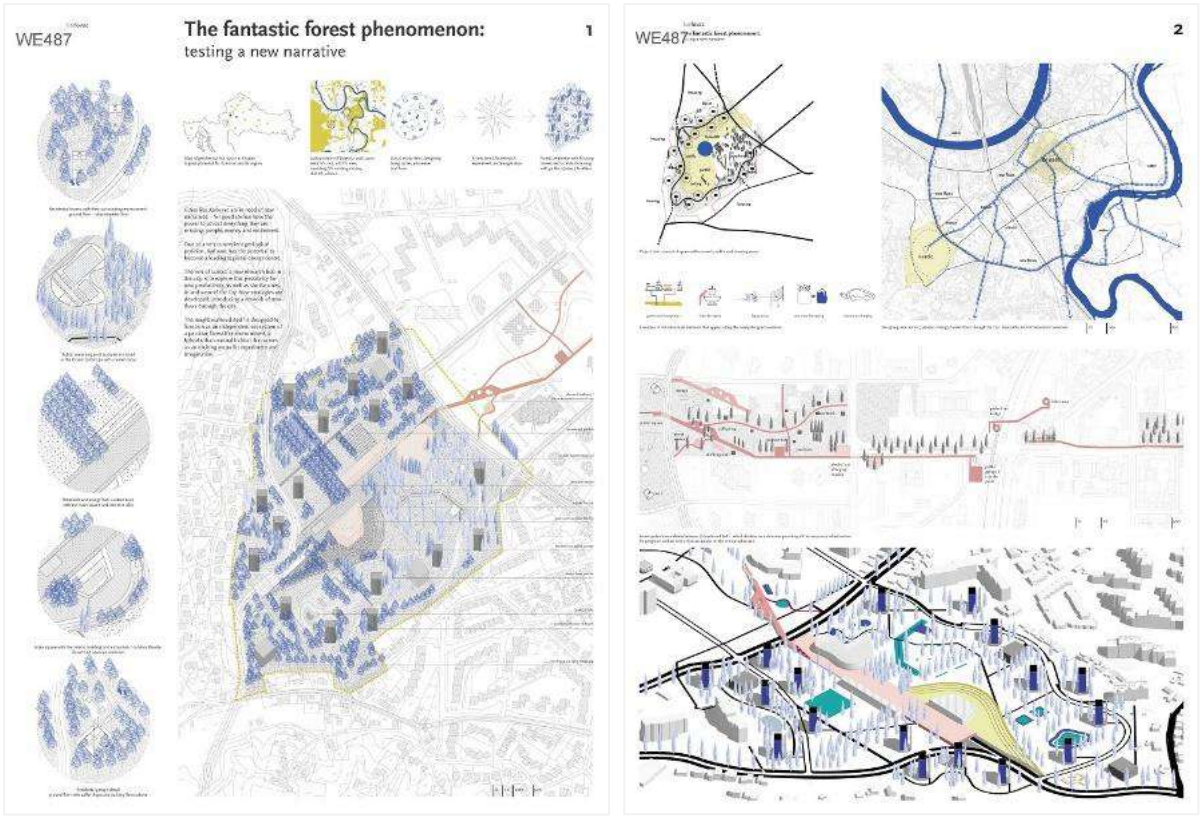

Slika 19. Prvonagrađeni rad na natječaju EUROPAN, 2019. - The Fantastic Forest Phenomenon, Autorice: Hana Dašić, Iva Erić, Jana Horvat i Ria Tursan, https://www.europan.hr/sessions/europan-15/#

Na inicijativu uprave grada i u suradnji sa savjetodavnim tijelom i stručnim izrađivačem osmišljen je **inovativni proces izrade plana** koji uključuje nekoliko ključnih koraka kojima je dopunjena uobičajena procedura:

- I. Formiranje savjetodavnog tijela za implementaciju
- II. Izrada demografsko-sociološke stručne podloge za UPU Luščić (uvjetovana GUP-om) kojom je dokazano da stanovanje na tom području nije opravdano.
- III. Održana je javna tribina "Plan za Luščić" na kojoj su građani i udruge iznijeli konkretne prijedloge i primjedbe (iskazana potreba za više društvenih sadržaja, sadržaja poput hotela i kongresnog centra, uslužnog centra, doma za starije osobe, rekreacijskih površina i sl.) predviđena je izgradnja nove škole i novog vrtića.
- IV. Donošenje informirane Odluke o izradi UPU-a temeljem analize svih prikupljenih podataka, stručnih podloga, analiza obuhvata i rezultata tribine – provedenih aktivnosti koje su dovele do značajnih programskih izmjena (Slika 20.) i naglasile važnost suradnje različitih sudionika u implementaciji.

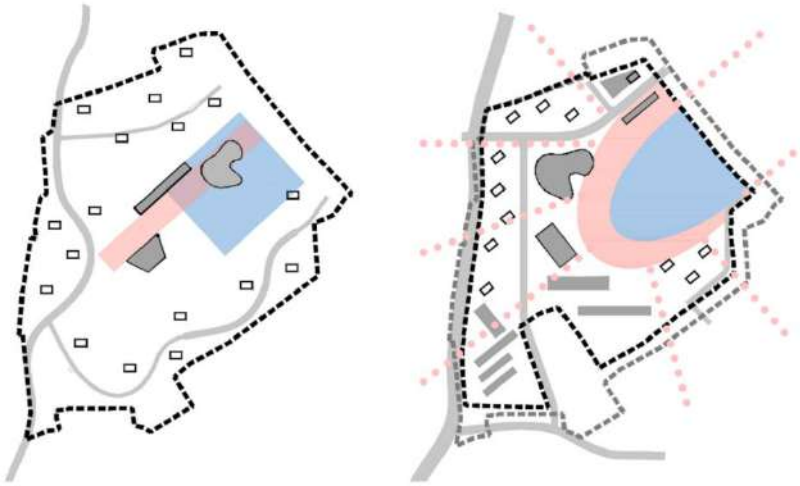

Slika 20. Grafički prikaz koncepta natječajnog i implementiranog rješenja, izvor: **(***, Urbanistički plan uređenja Luščić – centar, 2022)**

UPU Luščić-centar (Slika 21.) je rezultat suradnje Grada Karlovca, Savjetodavnog tijela EUROPAN-a, autorica natječajnog rada i stručnog izrađivača, a kroz participativni proces uključeni su i brojni drugi stručnjaci kao i šira javnost. Čitav projekt (natječajni rad + implementacija u UPU) je ušao u finale nagrada New European Bauhaus u kategoriji Rising stars. Urbanistički plan stupio je na snagu u veljači 2022. godine i u tijeku je provedba kroz projekte Grada Karlovca na području Luščića (infrastruktura, škola, vrtić i sl.).

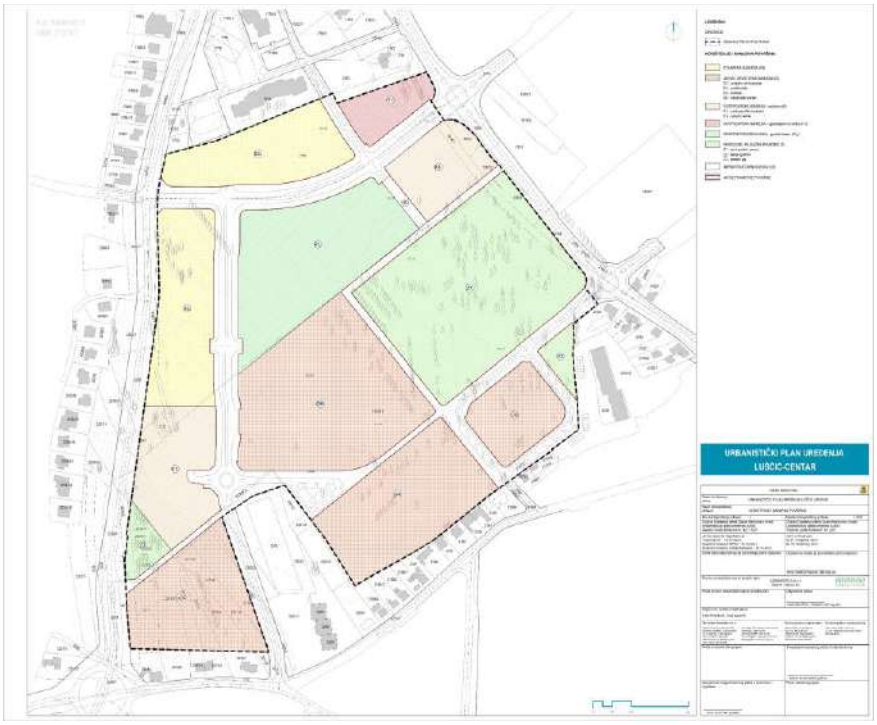

Slika 21. Urbanistički plan uređenja Luščić – centar, 1. Korištenje i namjena površina, izvor: **(***, Urbanistički plan uređenja Luščić – centar, 2022)**

Uz ova dva, posebno istaknuta primjera, važno je navesti i niz prethodnih istraživanja napuštenih vojnih prostora u Hrvatskoj koja su obuhvatila prenamjene vojarni na Trsatu u Rijeci (Đokić, 2010), Karlo Rojc u Puli (Jakovčić, Kajinić, & Gašparović, 2013), Borongaj u Zagrebu (Jakovčić, Spevec, Kliček, & Simov, 2015; Miletić & Mišetić, 2010), vojnih lokacija u Zagrebu (Jakovčić, 2014; Knežević, 2014), Puli (Kardov, 2014), Zadru (Rogoznica, 2014; Rosan & Car Krpina, 2016), Visu (Kardov, 2014), Ličkom Osiku (Brlić, 2020) te vojnih brownfielda urbane aglomeracije Zagreb (Matković, 2021) i općenito vojarni u Hrvatskoj (Kardov & Tabak, 2014).

Provedena istraživanja pružaju uvide u uspješnost prenamjene napuštenih vojnih loakcija, analizirajući njihov utjecaj na lokalno stanovništvo i korisnike prostora te ističući ključne čimbenike i izazove koji utječu na ove procese. Preobrazba napuštenih vojnih prostora promatrana je u kontekstu utjecaja novih namjena na lokalnu zajednicu, što se smatra najvažnijim pokazateljem uspješnosti regeneracije.

Rezultati istraživanja na području Republike Hrvatske dodatno potvrđuju složenost preobrazbe napuštenih vojnih prostora te **upućuju na nedostatak kontinuiranog i sustavnog pristupa njihovu prijenosu, prenamjeni i preobrazbi**. U dijelu analiziranih slučajeva riječ je ponajprije o prijenosu vojnih nekretnina u civilnu sferu, koji sam po sebi ne podrazumijeva njihovu stvarnu prenamjenu niti prostornu preobrazbu.

- - - - - - - - - -

Zaključno, analiza međunarodnih primjera, s posebnim naglaskom na projekt MAPS, pokazala je da uspješna regeneracija vojnih lokacija zahtijeva sveobuhvatan i integriran pristup, koji uključuje participativne metode, privremena korištenja i institucionalnu suradnju.

Kroz usporedbu s hrvatskim iskustvima temeljem sinteze prethodno provedenih istraživanja (Tablica 6.), vidljivo je da su ključni izazovi u procesu regeneracije nedostatak jasne strategije integracije vojnih prostora u urbani razvoj, fragmentiranost upravljanja te ograničena uključenost dionika. Hrvatski primjeri često se oslanjaju na ad-hoc prenamjenu, bez definiranja dugoročnih modela upravljanja, dok međunarodni pristupi, poput MAPS-a, naglašavaju sustavno planiranje putem integriranih akcijskih planova (IAP), čime se postiže kontinuiran i strateški promišljen razvoj vojnih lokacija.

Tablica 6. Usporedba aspekata strategija regeneracije napuštenih vojnih lokacija (projekt MAPS i Hrvatska iskustva)

ASPEKT STRATEGIJE	**MAPS pristup (Međunarodni primjeri)**	**Hrvatska iskustva** (sinteza prethodnih istraživanja, analiza izrađena uvidima više različitih autora i izvora)
Uključenost dionika / participacija	MAPS promovira bottom-up pristup, gdje građani aktivno sudjeluju u odlučivanju o budućoj namjeni vojnih lokacija. Formirane su ULG (URBACT Local Groups) koje uključuju predstavnike zajednice, institucija i stručnjaka.	Prema analiziranim primjerima, participacija lokalne zajednice nije sustavno uključena, već se planiranje najčešće odvija kroz formalni okvir jedinica lokalne samouprave bez šireg uključivanja dionika.
Testiranje privremenih korištenja	MAPS koristi privremene namjene (kulturna i društvena događanja, testiranje različitih aktivnosti i sadržaja) kako bi se ispitala prihvaćenost prostora prije konačne odluke o njegovoj funkciji.	Uglavnom neprimijenjeno. Lokacije su često neiskorištene ili napuštene dugi niz godina prije formalne prenamjene.
Institucionalni okvir	MAPS integrira vojne prostore u gradske razvojne strategije, koristeći multidisciplinarne pristupe u kojima sudjeluju gradske vlasti, strukovne udruge i građani.	Nedovoljno razvijen kontinuirani strateški okvir. Regeneracija se oslanja na pojedinačne odluke lokalnih vlasti, bez jasnog institucionalnog okvira za dugoročnu integraciju prostora.
Alati / mehanizmi planiranja i provedbe regeneracije	MAPS integrira napuštene vojne prostore kroz razvoj integriranih akcijskih planova (IAP) koji definiraju dugoročnu strategiju razvoja i upravljanja.	Nedovoljno razvijene i ujednačene procedure. Regeneracija je često neplanirana i provedena kroz pojedinačne odluke lokalne uprave.
Modeli upravljanja	MAPS razvija jasne modele upravljanja prilagođene lokalnom kontekstu, uključujući model participativnog upravljanja s uključenim lokalnim dionicima. Razvijeni kroz IAP-e i prilagođeni lokalnim kontekstima.	Složeni imovinskopravni i upravljački odnosi otežavaju planiranje i provedbu preobrazbe. Često nedostaju definirani mehanizmi upravljanja tijekom i nakon prenamjene.

Autorica: **Perkov**

Projekt MAPS pokazao je da kombinacija strateškog planiranja, privremenog korištenja, participacije i jasno definiranih modela upravljanja može unaprijediti procese preobrazbe napuštenih vojnih lokacija. Usporedba s hrvatskim iskustvima ukazuje na važnost institucionalne koordinacije, uključivanja lokalne zajednice i povezivanja formalnog sustava prostornog i urbanističkog planiranja s fleksibilnijim planskim i upravljačkim alatima.

Napuštanje vojnih prostora često postavlja ozbiljna **ekološka i ekonomska pitanja** koja gradovi/općine moraju rješavati kao političke i administrativne izazove. Stoga je glavni cilj projekata poput MAPS-a promjena perspektive, s naglaskom na valorizaciju potencijala ovih lokacija. Slijedeći pristup socijalne arhitekture, napuštene vojne lokacije mogu se prepoznati kao prostori za razvoj svjesnijeg i participativnijeg urbanog planiranja, usmjerenog na poticanje kohezije i inkluzivnosti.

Posebno je značajno istaknuti institucionalnu koordinaciju između lokalnih vlasti, vojnih institucija i privatnog sektora kao ključni faktor uspješne regeneracije. Za razliku od tradicionalnog top-down modela planiranja, MAPS zagovara bottom-up pristup, u kojem građani i lokalna zajednica aktivno sudjeluju u odlučivanju o budućoj namjeni prostora. Ovakav participativni model planiranja ne samo da poboljšava kvalitetu regeneracije, već jača socijalnu koheziju i povećava razinu uključenosti zajednice u urbanističke procese.

Ovaj pregled pruža međunarodnu perspektivu, dajući uvid u uspješne strategije preobrazbe vojnih lokacija i pomaže u razumijevanju ključnih faktora integracije u urbani kontekst. Analiza međunarodnih primjera doprinosi definiranju modela integracije identificirajući konkretne metode i alate koji se mogu primijeniti na ostalim primjerima preobrazbi i integracija vojnih prostora u gradove.

Osim toga, ovo istraživanje doprinosi metodološkom okviru naglašavajući ključnu ulogu participacije, institucionalnog upravljanja i testiranja privremenih korištenja kao alata za procjenu potencijala prostora. Na temelju dobivenih saznanja postavljaju se temelji za daljnje preporuke, čime se osigurava praktična primjena stečenih znanja u procesu urbanističkog planiranja te preobrazbi i integraciji napuštenih vojnih lokacija.

Ovi uvidi poslužit će kao osnova za razvoj modela integracije vojnih lokacija u urbani prostor, kroz definiranje konkretnih kriterija vrednovanja. U nastavku istraživanja primijenit će se identificirani alati i procedure kako bi se unaprijedili modeli prostorne integracije vojarni u gradove, uzimajući u obzir uspješne međunarodne primjere i specifične karakteristike lokalnog konteksta.

5. KRITERIJI VREDNOVANJA POTENCIJALA PREOBRAZBI PROSTORA VOJARNI U GRADOVIMA

S urbanističkog motrišta, preobrazba napuštenih vojnih prostora može stvarati pretpostavke za njihovu urbanu integraciju, kako bi se prostor učinkovito i održivo koristio te stvorila kvalitetna urbana sredina optimalnih uvjeta za život.

Cilj ovog poglavlja je, na temelju pregleda i usporedbe prethodnih teorijskih i praktičnih istraživanja, **utvrditi relevantne čimbenike (obilježja)** koji utječu na preobrazbu napuštenih vojnih lokacija. Budući da je provedeno s urbanističkog motrišta, istraživanje je usredotočeno na utvrđivanje primarno **prostornih čimbenika**.

Polazi se od pretpostavke da utvrđivanje jasnih prostornih čimbenika vodi prema informiranijoj i utemeljenijoj analizi stanja vojnih brownfielda te na taj način čini osnovu za definiranje ključnih **kriterija za procjenu mogućnosti njihove preobrazbe** (stupanj transformabilnosti i razvojni potencijal), odnosno kriterija za vrednovanje potencijala preobrazbe.

Utvrđeni kriteriji poslužit će kao temelj za **analizu obilježja preobrazbi prostora vojarni odabranih gradova u Hrvatskoj** te omogućiti sustavan pristup vrednovanju potencijala preobrazbe vojnih lokacija u nastavku istraživanja. Na taj način kriteriji pružaju osnovu za evaluaciju konkretnih primjera, sustavnu usporedbu i razumijevanje ključnih prostornih čimbenika koji utječu na mogućnosti njihove preobrazbe.

5.1. Polazišta za određivanje prostornih čimbenika prostora vojarni

Temeljni cilj preobrazbe napuštenih vojnih lokacija je uspostavljanje **civilne uporabe** (*civilian usability*) ili zamjenjivosti / transformabilnosti (*fungibility*) imovine, odnosno ostvarivanje moguće razine promjene korištenja iz vojne u civilnu uporabu, odnosno potencijala preobrazbe (Brzoska, Franko, & Husbands, 2000).

Direktna civilna uporaba bez određenih prilagodbi lokacije ograničena je samo na najprilagodljivije resurse. Za sveobuhvatniju preobrazbu nužna je stoga integralna procjena lokacije kako bi se utvrdio omjer očekivane razine ulaganja i potencijalnih koristi koje civilna uporaba može donijeti. Da bi se odredio stupanj transformabilnosti, potrebno je analizirati različite čimbenike lokacije (prostorne, planerske, ekološke, društvene, ekonomske i dr.). Međudjelovanje svih čimbenika koji utječu na određenu lokaciju omogućuje procjenu njezina potencijala za preobrazbu, odnosno stupnja transformabilnosti lokacije.

Prilikom sagledavanja prostora grada treba osvijestiti razliku između prostora koji pomaže u stvaranju nečeg korisnog, neke upotrebne vrijednosti, i prostora koji stvara određeni društveni oblik bogatstva (Prug, 2021), uzimajući pritom u obzir da društveni kontekst utječe i na sadržaj korisnih prostora te njihovu upotrebnu vrijednost. Pojam koji se na ovu temu nadovezuje je i kategorija korisnosti (*utility*), gdje se korisnost nekog prostora uzima kao središnja determinanta vrijednosti.

Na obnovu napuštenih vojnih sklopova ne utječu samo nacionalni trendovi obnove već i drugi čimbenici poput tržišnih uvjeta, troškova ekološke sanacije, moći dionika i vremena (Ashley & Touchton, 2015, pp. 19-20). Složenost procesa, neizvjesnosti te povećani rizici i troškovi povezani s obnovom, sanacijom i ponovnim korištenjem napuštenih vojnih lokacija odvraćaju privatni kapital i lokalnu samoupravu od direktnih ekonomskih intervencija. Nedostatak adekvatnih informacija o razvojnim potencijalima i nedostacima takvih lokacija dodatno usporava procese preobrazbe (Coffin & Shepherd, 1998).

Pitanje ponovne uporabe napuštenih vojnih lokacija često se odnosi i na ekološke (uklanjanje štetnih materijala poput azbesta, salonita) i sigurnosne izazove (uklanjanje eksplozivnih sredstava) koji mogu postati financijski teret, zahtijevati značajna ulaganja u sanaciju, doprinijeti smanjenju ekonomske vrijednosti zemljišta, negativnom stavu (lošoj percepciji) lokalnog stanovništva te smanjenju kvalitete ukupne urbane sredine.

U nastavku je, pregledom dosadašnjih istraživanja koja su se bavila vrednovanjem potencijala preobrazbi napuštenih vojnih lokacija, utvrđeno koji su čimbenici najznačajniji s prostornog i planerskog motrišta.

Prethodna istraživanja obnove *brownfield* područja, temeljena na višekriterijskoj metodi vrednovanja, koriste prostorna obilježja kao jedan od važnih kriterija ocjenjivanja razvojnih potencijala *brownfield* lokacija. Premda zaključuju da na obnovu značajno utječu društveni faktori, neprilagođen zakonski i planski okvir, **percepcija kvalitete kompleksa, pristupačnost i prometna povezanost** čine osnovu za odabir prostornih obilježja vojnih *brownfielda* kao kriterija za vrednovanje njihovog razvojnog potencijala. (Špirić, 2015)

Frantál i suradnici posebno ističu važnost triju razina i kategorija prostornih čimbenika kao pokretača procesa obnove *brownfielda* (Tablica 7.) (Frantál, et al., 2013):

- Opći čimbenici, koji se odnose na makrorazinu prostornih istraživanja, povezuju se s ekonomskim, društvenim i političkim kontekstom te uključuju zakonske i ekonomske instrumente te instrumente za upravljanje procesom obnove.
- Kontekstualni čimbenici, koji se odnose na mezorazinu prostornih istraživanja, povezuju se s obilježjima *brownfield* kompleksa u kontekstu šireg urbanog područja kao što su geografski položaj, prometna povezanost, društveno-demografska struktura lokalne populacije, ekonomski potencijal lokacije i stopa nezaposlenosti. Kontekstualni čimbenici mogu se nazvati i vanjskima.
- Lokacijski čimbenici, koji se odnose na mikrorazinu prostornih istraživanja, povezuju se sa specifičnim obilježjima same lokacije kao što su veličina *brownfield* kompleksa, prethodna namjena, broj postojećih objekata, infrastruktura, vlasnički odnosi i potencijalna kontaminacija tla. Čimbenici same lokacije mogu se nazvati i unutarnjim čimbenicima i rezultat su prethodne vojne uporabe prostornog sklopa.

Tablica 7. Pregled prostornih čimbenika koji utječu na obnovu *brownfielda* prema prostornim razinama (mjerilima) i kategorijama s osnovnim karakteristikama

Prostorna razina	**Kategorija čimbenika**	**Karakteristike čimbenika**
Makro razina	**Opći čimbenici**	Povezani su s političkim, ekonomskim i društvenim okolnostima zemalja/regije Uključuju: - zakonodavne instrumente (nacionalne i regionalne razvojne politike, strategije prostornog planiranja); - ekonomske instrumente (bespovratna sredstva, bankovni krediti, subvencije, porezne olakšice, izravna strana ulaganja) - instrumente upravljanja regeneracijom (dostupnost informacija, baza podataka, alata, obrazovanja i političko-institucionalne prakse, itd.)
Mezo razina	**Kontekstualni čimbenici**	Povezani su s obilježjima konteksta/šireg područja određene *brownfield* lokacije (općina, grad, okrug ili regija). Uključuju: geografski položaj, prometne veze, sociodemografsku strukturu, ekonomski potencijal, stope nezaposlenosti i poslovne aktivnosti, socijalni kapital, te "meke čimbenike" poput lokalnog političkog vodstva, angažmana zajednice, itd.
Mikro razina	**Lokacijski čimbenici**	Povezani su s konkretnim *brownfield* lokacijama. Uključuju: veličinu posjeda, prethodnu uporabu, broj zgrada i struktura, kvalitetu tla i razinu onečišćenja, dostupnu infrastrukturu, vlasničke/posjedničke odnose, aktualnu cijenu nekretnine, očekivane troškove rušenja i sanacije, itd.

Izvor: **(Frantál, et al., 2013)**

Reagirajući na ograničenost većine provedenih istraživanja o poticajima i ograničenjima procesa obnove brownfield lokacija, koja su se teritorijalno fokusirala na razinu jednoga grada, regije ili države, Frantál i suradnici proveli su 2012. godine (Frantál, Kunc, Klusácek, & Martinat, 2015) komparativno istraživanje čimbenika uspješnosti regeneracije brownfield lokacija u četiri europske zemlje s različitim društveno-gospodarskim razvojem (Češka, Njemačka, Poljska i Rumunjska) te s različitim skupinama dionika (predstavnici lokalne uprave, urbanisti i drugi stručnjaci, ulagači i građani). Cilj istraživanja bio je identificirati ključne čimbenike uspješne regeneracije brownfield lokacija te analizirati sličnosti i razlike u preprekama i poticajima unutar različitih geografskih, institucionalnih i društvenih konteksta. Rezultati istraživanja značajno su doprinijeli razumijevanju složenosti regeneracijskih procesa te potvrdili da uspješnost obnove *brownfield* lokacija ovisi o nizu međusobno povezanih čimbenika, uključujući uvjete, okolnosti, aktivnosti i aktere koji sudjeluju u tom procesu.

Na temelju provedenog istraživanja definiran je skup čimbenika koji obuhvaća lokacijske čimbenike (veličina lokacije, prethodna namjena, vlasnička struktura itd.), kao i opće (nacionalno-specifične), kontekstualne karakteristike područja u kojem se *brownfield* lokacije nalaze (regionalna pripadnost, periferni položaj, socioekonomski potencijal područja itd.) i čimbenike koje je teško mjeriti i kvantificirati (nacionalna politika, angažman lokalnih političara, svijest dionika te nedostatak informacija, komunikacije i suradnje tijekom planiranja procesa). Kategoriziran je popis 25 ključnih čimbenika uspješne regeneracije brownfield lokacija, pri čemu su čimbenici podijeljeni u tri podskupine prema prostornim razinama, kao i u nekoliko kategorija s obzirom na njihov karakter (politički, ekonomski itd.) (Tablica 8.).

Tablica 8. Kategorizacija čimbenika utjecaja na uspješnost regeneracije *brownfielda* s tipološkim razvrstajem

Kategorija i vrste čimbenika	**Tip čimbenika**
Opći čimbenici	
Nacionalna politika (zakonodavstvo, regulativa, alati kontrole)	politički
Dostupnost i kvaliteta informacija (o postojećim lokacijama, alatima, dobrim praksama, itd.)	informacijski
Dostupnost financijskih poticaja (grantovi, fondovi, porezne olakšice i sl.)	ekonomski
Izravna strana ulaganja	ekonomski
Opće mišljenje javnosti (politički angažman, spremnost na inovacije i sl.)	socijalni/kulturni
Kontekstualni čimbenici	
Opći smještaj lokacije (regionalni smještaj u državi)	geografski/prostorni
**Specifični smještaj (smještaj u lokalnoj, prostorno-funkcionalnoj strukturi)	geografski/prostorni
Koncentracija drugih *brownfielda* u naselju (konkurencija lokacija)	geografski/prostorni
**Prometna povezanost (udaljenost od cestovne mreže, željezničke pruge, zračne luke)	geografski/prostorni
Fizička obilježja područja (nagib i nosivost terena)	fizički
**Ograničenja zaštite krajobraza	okolišni/planski
Ekonomski status lokacije (stopa nezaposlenosti, poduzetnička aktivnost)	ekonomski
Socijalni status lokaliteta (socijalna struktura i kohezija lokalne zajednice)	socijalni/kulturni
Marketing lokacije (lokalna razvojna strategija, prostorni plan, promocija)	socijalni/ekonomski
Lokalno uključivanje i suradnja dionika	socijalni/kulturni
Lokacijski čimbenici	
**Veličina brownfield područja	tehnički/prostorni
**Tip prethodne uporabe (industrijska, poljoprivredna, vojna, itd.)	tehnički/prostorni
**Očekivana buduća namjena (kvaliteta i izvedivost projekta)	tehnički/planski
**Veličina izgrađenog područja i tehnički uvjeti zgrada	tehnički/prostorni
Atraktivnost lokacije i objekata (povijesna i arhitektonska vrijednost)	socijalni/ekonomski
Ekološki problem (kontaminacija tla i podzemnih voda)	okolišni
Mogućnost priključka na infrastrukturne mreže (vodoopskrba, kanalizacija, itd.)	tehnički/prostorni
Imovinsko-pravni odnosi (struktura vlasništva, dostupnost za prodaju)	socijalni/ekonomski
Cijena zemljišta i nekretnine	ekonomski
Troškovi regeneracije i povrat ulaganja	ekonomski

Izvor: **(Frantál, Kunc, Klusácek, & Martinat, 2015)**, simbolom ** su označeni prostorni čimbenici uvršteni u izbor za nastavak istraživanja.

U rezultatima istraživanja opći čimbenici pokazali su se značajnima, a nepostojanje evidencije o napuštenim područjima, zatečeni ekološki problemi i visoki troškovi regeneracije ocijenjeni su kao najvažniji čimbenici te ujedno i najveći izazovi. Lokacijski čimbenici (veličina, izgrađenost, prethodna namjena) ocijenjeni su kao manje značajni za uspješnost regeneracije brownfielda od kontekstualnih i svih ekonomskih tipova čimbenika. Među njima su **smještaj u urbanom području** i **prometna povezanost brownfielda** istaknuti kao ključni čimbenici, a položaj u blizini središta velikih gradova dokazan je kao zajednički prostorni čimbenik većine uspješno regeneriranih lokacija.

Špirić je u svom istraživanju također utvrdila prostorne kriterije u urbanoj obnovi *brownfield* lokacija koji se mogu usporediti i uvrstiti u kategoriju specifičnih čimbenika lokacije kao što su: veličina kompleksa, način korištenja građevina i zona u kompleksu, tip izgradnje, udio otvorenih prostora u ukupnoj površini kompleksa, bonitet građevina, stupanj kontaminacije, infrastrukturna opremljenost i vlasništvo (Špirić, 2015). U odnosu na navedenu kategorizaciju dodatno navodi čimbenik udjela otvorenih prostora u ukupnoj površini kompleksa što može biti od velikog utjecaja u ostvarivanju urbanističkih ambijentalnih vrijednosti i strukturnog uklapanja u okolni urbani kontekst.

S ciljem dubljeg razumijevanja istraživačkog fenomena i primjene sveobuhvatnog pristupa znanstvenom istraživanju u području urbanizma i prostornog planiranja, istražene su i druge relevantne istraživačke teme iz prostornog uređenja (Pegan S. , 1990; Rukavina, 2015; Mrđa, 2015) čiji je poseban fokus bio na urbanističkom i prostorno-planerskom pristupu koji doprinosi razvoju i podržavanju interdisciplinarnog i integralnog pristupa planiranju gradova, njihovim komponentama te raznim relacijama unutar prostornog konteksta.

Preobrazba i integracija prostora vojarni u gradove ovise o cijelom nizu čimbenika kao što su veličina objekta i zemljišta, lokacija, pristup i dostupnost, stupanj zagađenja, kvaliteta okoliša, **politika urbanog planiranja**, položaj stručnjaka urbanog planiranja u društvu, položaj ekonomskih aktera te položaj i utjecaj udruga civilnog društva (Čaldarović & Šarinić, 2008; Svirčić Gotovac, 2010).

U svom istraživanju, Martina Jakovčić i suradnici (Jakovčić, Kajinić, & Gašparović, 2013), dodatno su naglasili značaj **planerskih i urbanističkih čimbenika**, analizirajući domaće i međunarodne primjere funkcionalne prenamjene brownfield lokacija. Na temelju provedenih istraživanja, identificirali su osnovne tipove prenamjene: komercijalna, uslužna, poslovna, poduzetnička, administrativna, kulturna, socijalna, obrazovna, rekreacijska, rezidencijalna, prometna i mješovita.

Polazeći od ove klasifikacije, teorijskih istraživanja i istraživanja primjera u Hrvatskoj, Irena Matković u svom doktorskom radu (Matković, 2021) dodatno je sistematizirala osnovne prenamjene vojnih *brownfield* lokacija kao specifične kategorije takvih prostora: **rezidencijalna (stambena) prenamjena** (prilagodba prostora za stambene svrhe, stvaranje novih naselja ili proširenje postojećih urbanih cjelina); **javna prenamjena i razvoj poslovno-inovacijske infrastrukture** (integracija javnih institucija, obrazovnih i znanstveno-

istraživačkih centara te potpornih poduzetničkih aktivnosti); **prometna i infrastrukturna prenamjena** (adaptacija prostora za prometna čvorišta, logističke centre ili druge infrastrukturne projekte); **sportsko-rekreacijska prenamjena** (uspostava sportskih centara, rekreacijskih zona i prostora za slobodno vrijeme); **renaturalizacija vojnih brownfield lokacija** (revitalizacija prirodnog okoliša kroz ekološke inicijative i obnovu zelenih površina); **uslužno-smještajna prenamjena** (razvoj ugostiteljskih, zdravstvenih i drugih uslužnih djelatnosti); **turizam baštine** (iskorištavanje povijesne vrijednosti lokacija za stvaranje kulturno-turističkih sadržaja); **privremeno korištenje** (fleksibilna i kratkoročna upotreba prostora, često kao eksperimentalna faza prije konačne prenamjene).

Ova klasifikacija temelji se prvenstveno na funkcionalnoj prenamjeni, odnosno **kategoriji planske namjene i novom načinu korištenja prostora**, uz moguće varijacije unutar svake kategorije. Razlike su povezane s prostornim smještajem, načinima financiranja aktivnosti prenamjene te vrstom prostorne intervencije. Njihova primjena zahtijeva **planiranje i izmjenu prostornoplanske dokumentacije**, pri čemu intervencije mogu uključivati potpunu transformaciju prostora, djelomičnu prenamjenu postojećeg građevnog fonda ili minimalne fizičke promjene, gdje veću ulogu imaju upravljačke i organizacijske aktivnosti. Odabir odgovarajućeg pristupa ovisi o analizi brownfield lokacije u širem kontekstu te o strateškom i prostornom planiranju temeljenom na potrebama lokalne zajednice i stanovništva.

Uzimajući u obzir istraživanja koja naglašavaju **planerski i urbanistički značaj** prilikom određivanja **prostornih čimbenika** u funkciji definiranja kriterija za vrednovanje potencijala preobrazbe vojnih brownfielda u gradove, uzeti su u obzir i drugi aspekti usklađeni sa sustavom prostornog planiranja te s hrvatskim zakonodavstvom i ostalom regulativom.

Na temelju toga, identificirani su **dodatni planerski i urbanistički čimbenici, koji uključuju** plansku kategoriju, razinu prostorno-planerske dokumentacije, status zaštite, tip preobrazbe te stupanj dovršenosti predjela ili procesa preobrazbe, a prilagođeni su područnoj (regionalnoj) i lokalnoj (gradskoj) razini.

Za nastavak istraživanja odabrano je ukupno jedanaest (11) najrelevantnijih prostornih čimbenika iz prethodno analiziranih skupina kontekstualnih čimbenika (mezo razina) i lokacijskih čimbenika (mikro razina), kojima su pridodani identificirani planerski i urbanistički čimbenici.

Tablica 9. Integralni pregled odabranih prostornih čimbenika relevantnih za nastavak istraživanja

KATEGORIJA prostornih čimbenika	TIP prostornih čimbenika
Kontekstualni čimbenici	**položaj u naselju**
	prometna pristupačnost
Lokacijski čimbenici	**vrijeme nastanka**
	površina kompleksa
	način korištenja
	vlasništvo i vlasnička struktura
Prostornoplanski čimbenici	**planska kategorija**
	razina prostorno- planske dokumentacije
	status zaštite
	tip preobrazbe
	dovršenost predjela/ procesa preobrazbe

Autorica: **Perkov**

5.1.1. Kontekstualni čimbenici

I. Položaj sklopa u urbanoj sredini ili naselju najvažniji je za uspješan proces obnove vojnih *brownfielda* među kontekstualnim čimbenicima (vanjskim faktorima). Brojna istraživanja pokazuju da lokacije smještene u gradskim središtima imaju značajan razvojni potencijal u usporedbi s onima u manje razvijenim područjima (Hercik & Szczyrba, 2012). Prostorna distribucija vojnih brownfielda na kojima je provedena prenamjena ili su pokrenuti procesi urbane preobrazbe, upućuje na ulogu specifičnog položaja u lokalnoj prostorno-funkcionalnoj strukturi u uspješnosti provedbe prenamjene, a većina uspješno regeneriranih lokacija smještena je u blizini središta velikih gradova (Frantál, et al., 2013; Matković & Jakovčić, 2019) odnosno *brownfieldi* u razvijenim područjima imaju veće izglede za uspješan razvoj u usporedbi s lokacijama u manje razvijenim područjima (Longo & Campbell, 2017).

II. Prometna pristupačnost utječe na razvojni potencijal vojnih *brownfielda*. Istraživanja o ulozi prometne pristupačnosti u procesu obnove pokazuju da *brownfield* lokacije u blizini aerodroma, gradskih središta i željezničkih stanica imaju veći potencijal za obnovu (Lange & McNeil, 2004), a lokacija uz autoceste može biti ključni pokretač razvoja velikih *brownfielda* s kompleksnom vlasničkom strukturom.

5.1.2. Lokacijski čimbenici [93]

III. Vrijeme nastanka vojne lokacije/vojnog sklopa utječe na razvojni potencijal *brownfielda*. Stariji kompleksi često posjeduju specifičnu strukturu i arhitekturu u usporedbi s novijima, što može značajno utjecati na planiranje njihove obnove i preobrazbe. Potrebno je pažljivo razmotriti različite faze proširenja i promjena vojnih prostora tijekom povijesti. Povijesni kontekst i vrijeme nastanka pružaju dublji uvid u kulturnu, društvenu i ekonomsku vrijednost kompleksa, što može biti presudno pri donošenju odluka o njegovoj budućnosti.

IV. Površina kompleksa utječe na razvojni potencijal vojnih *brownfielda*. Manji *brownfieldi* često imaju veći potencijal za uspješnu obnovu zbog manjih financijskih i organizacijskih zahtjeva (Longo & Campbell, 2017). Nasuprot tome, velike površine mogu zahtijevati kompleksniju vlasničku strukturu i veća financijska ulaganja.

V. Način korištenja odnosi se na zatečeno/postojeće stanje korištenja vojnih prostora. Prema načinu korištenja građevina i zona, sklopovi mogu biti zadržani u vojnoj funkciji, napušteni, u povremenom/privremenom korištenju, s djelomičnim sadržajnim strukturalnim intervencijama ili privedeni planskoj namjeni.

VI. Vlasništvo i **vlasnička struktura** napuštenih vojnih prostora predstavljaju značajan izazov za urbanističko planiranje i razvoj. Kompleksna struktura vlasništva često predstavlja ključnu prepreku za ulaganje u *brownfield* lokacije. Različiti interesi vlasnika mogu otežati postizanje suglasnosti, dok neki vlasnici možda nisu zainteresirani za obnovu ili prodaju, čekajući potencijalni porast vrijednosti zemljišta u budućnosti. Ti čimbenici mogu značajno produljiti razdoblje obnove.

5.1.3. Prostornoplanski čimbenici (dodatni)

VII. Planska kategorija određuje dopuštene namjene i razvojne mogućnosti vojnih *brownfielda*. Analiza planske kategorije omogućuje procjenu usklađenosti s urbanističkim planovima i strategijama razvoja gradova, što je bitno za uspješnu prenamjenu vojnih prostora u funkcionalne urbane cjeline.

[93] U sklopu ovog istraživanja, u mjerilu mikrolokacije, nisu razmatrana detaljnija obilježja arhitektonskog motrišta poput tipova ili boniteta građevina s obzirom da se istraživanje zaustavlja na urbanističkom mjerilu.

VIII. Razina prostornoplanske dokumentacije ima važnu ulogu u definiranju pravnog i organizacijskog okvira za obnovu *brownfield* lokacija. Nedostatak detaljne prostornoplanske dokumentacije ili izostanak provedbe javnih urbanističko-arhitektonskih natječaja mogu ukazivati na nedovoljno sagledavanje odnosa s okolnim prostorom i njegovim karakteristikama. Obveza izrade detaljne prostornoplanske dokumentacije i/ili provedba javnih urbanističko-arhitektonskih natječaja pridonose kvaliteti planiranih rješenja i cjelovitom sagledavanju prostora. Međutim, u kontekstu brze realizacije investicija, ove aktivnosti mogu predstavljati relativno ograničenje zbog vremenskih i financijskih zahtjeva potrebnih za njihovu provedbu. Unatoč tome, detaljna prostornoplanska dokumentacija olakšava provedbu projekata obnove, smanjuje administrativne prepreke i osigurava pravnu sigurnost u procesu planiranja. S druge strane, nedostatak ili nepotpunost dokumentacije može dovesti do produženja provedbenih procesa.

IX. Status zaštite uključuje procjenu zakonskih i regulatornih ograničenja koja mogu utjecati na obnovu vojnih *brownfielda*. Analiziraju se kulturni i prirodni aspekti zaštite, uzimajući u obzir važeću prostornoplansku dokumentaciju svakog grada. Ova analiza omogućuje identifikaciju potrebnih mjera za očuvanje kulturne, povijesne i prirodne vrijednosti lokacije, čime se osigurava održivi razvoj i zaštita vrijednih resursa.

Zbog jasnijeg razumijevanja sljedeća dva dodatna čimbenika potrebno je sagledavati u međusobnom odnosu.

X. Tip preobrazbe određuje vrstu transformacije vojnog kompleksa s obzirom na strukturna i/ili funkcionalna obilježja sklopa. Ovim se čimbenikom sagledava stupanj promjene koji je ostvaren ili se planira u preobrazbi fizičkog stanja i oblika građevina, odnosno strukture (npr. uklanjanje, dogradnja, nova gradnja i dr.), te u promjeni načina korištenja, odnosno funkcije (zadržavanje, prilagodba, novo korištenje). Razina strukturnih i funkcionalnih preobrazbi određuje pojedini tip preobrazbe o kojem ovisi ukupna preobrazba napuštene vojne lokacije u novo urbano okruženje kao i integracija u širi urbani kontekst.

XI. Stupanj dovršenosti predjela ili procesa preobrazbe obuhvaća evaluaciju trenutnog stanja područja, pri čemu se analizira pretežito zatečeno stanje unutar cjelokupnog obuhvata evidentiranih lokacija. Ova analiza temelji se na usporedbi podataka iz prostornoplanske dokumentacije i rezultata terenskih obilazaka, na temelju kojih se definiraju odgovarajuće kategorije.

5.2. Definiranje prostornih kriterija za vrednovanje potencijala preobrazbi prostora vojarni u gradovima

Odabir kriterija temelji se na prethodno provedenoj analizi čimbenika prepoznatih u istraživanjima obnove *brownfielda* i vojnih prostora te na njihovoj prilagodbi urbanističkom mjerilu i hrvatskom sustavu prostornog planiranja. Iz šireg skupa čimbenika izdvojeni su oni koji omogućuju usporedivo sagledavanje položaja i odnosa vojne lokacije prema gradu, obilježja same lokacije te njezina prostornoplanskog statusa i procesa preobrazbe. Kontekstualni, lokacijski i prostornoplanski kriteriji pritom se ne promatraju izolirano, već zajedno čine sustav vrednovanja potencijala preobrazbe prostora vojarni.

Na temelju analize prostornih obilježja vojnih *brownfield* lokacija koja mogu utjecati na učinkovitost procesa preobrazbe definirano je ukupno jedanaest tipova (11) **prostornih kriterija za vrednovanje potencijala preobrazbe prostora vojarni u gradovima** koji se mogu podijeliti u tri osnovne kategorije: a) **Kontekstualni kriteriji** (položaj u gradu, prometna pristupačnost); b) **Lokacijski kriteriji** (vrijeme nastanka, površina kompleksa, način korištenja, vlasništvo i vlasnička struktura); c) **Prostornoplanski kriteriji** (planska kategorija, razina prostornoplanske dokumentacije, status zaštite, tip preobrazbe, dovršenost predjela/procesa preobrazbe) (Tablica 10.).

Tablica 10. Definirani prostorni kriteriji za vrednovanje potencijala preobrazbe prostora vojarni

KATEGORIJA prostornih kriterija	TIP prostornih kriterija
Kontekstualni kriteriji	**položaj u gradu / naselju**
	prometna pristupačnost
Lokacijski kriteriji	**vrijeme nastanka sklopa / lokacije**
	površina / veličina kompleksa
	način korištenja
	vlasništvo i vlasnička struktura
Prostornoplanski kriteriji	**planska kategorija**
	razina prostornoplanske dokumentacije
	status zaštite
	tip preobrazbe
	dovršenost predjela / procesa preobrazbe

Autorica: **Perkov**

Utvrđeni prostorni kriteriji za vrednovanje potencijala preobrazbi prostora vojarni primjenit će se u daljnjem istraživanju u kojem se analiziraju preobrazbe prostora vojarni odabranih gradova u Hrvatskoj (Poglavlje 7.). Analiza će omogućiti kategorizaciju prema jasnijim prostornim značajkama i razvojnim mogućnostima te strukturirano vrednovanje potencijala preobrazbe ovih prostora. Primjenom kriterija na odabrane vojne lokacije uspostavlja se sljedeći korak metodološkog postupka, odnosno evaluacija njihovih obilježja i potencijala, čiji će rezultati u nastavku istraživanja poslužiti kao podloga za utvrđivanje urbanističkih modela preobrazbe.

6. PREGLED POVIJESNOG, VOJNOG I PROSTORNOPLANSKOG RAZVOJA GRADOVA RH ODABRANIH ZA ANALIZU – ŠIBENIK, ZADAR I PULA

Sa stajališta **održivog urbanog planiranja**, tema ponovne uporabe napuštenih *brownfield* lokacija, a time i preobrazbi prostora bivših vojarni, ima posebno važnu ulogu. Iako ih možemo pratiti u svim dijelovima Hrvatske, navedeni procesi posebno su značajni na **obalnim područjima** zbog posljedica sve izraženijih pritisaka razvoja turizma. Izazovi se odnose na pretjeranu i neprimjerenu gradnju duž obale, nedostatnu infrastrukturu, ekološke ugroze, uzurpiranje područja pomorskog dobra i javnog obalnog pojasa te gubitak cjelovitosti i kvalitete obalnog krajolika. Navedeni procesi ostavljaju značajne posljedice u prostoru i utječu na održivost obalnih ekosustava, zbog čega zahtijevaju odgovarajuće mjere zaštite te održivog planiranja i upravljanja.

Navedenim utjecajima posebno su izloženi **srednji gradovi,** izrazito osjetljivi na razvojne pritiske vidljive kroz značajne posljedice na fizičke, biološke, gospodarske i socijalne procese. Sve to nameće potrebu **integriranog urbanog razvoja** koja je, prema dosadašnjim istraživanjima, ključna za srednje gradove obalnog područja Republike Hrvatske (***, 2017).

Cilj poglavlja jest utvrditi kriterije za odabir gradova u Republici Hrvatskoj u kojima su procesi preobrazbe vojnih lokacija posebno značajni, kao i utvrditi obilježja njihova povijesnog, vojnog i prostorno-planskog razvoja, koja čine kontekstualni okvir za detaljnu analizu vojnih lokacija prema prethodno utvrđenim kriterijima (Poglavlje 7).

6.1. Kriteriji odabira primjera obalnih gradova u Hrvatskoj

Primjeri gradova za istraživanje i kvantitativnu i kvalitativnu analizu odabrani su temeljem dviju skupina obilježja gradova, općih geografskih obilježja te specifičnih strateških, povijesnih i vojnih obilježja.

A) **Opća geografska obilježja** obalnih gradova uključuju tri kriterija za odabir primjera za istraživanje:

- Gradovi s više od 10 000 stanovnika (podaci iz 2021.)[94]
- Gradovi srednje veličine (podaci iz 2021.)[95]

[94] Popis stanovništva, kućanstava i stanova u Republici Hrvatskoj 2021. godine, 31. kolovoza 2021. https://popis2021.hr/index.html

[95] Srednji gradovi vrlo su različiti po svojim funkcijama i čine heterogenu skupinu. Oni mogu biti sjedišta općinske ili županijske uprave, ali i usko specijalizirani gradovi. Morfološke karakteristike, ambijentalne

- Gradovi regionalnog značaja, regionalna središta (***, 2021, p. 61)

Tablica 11. Odabrani gradovi za istraživanje prema geografskim obilježjima (označeni zelenom bojom)

Redni broj	Grad	Površina (km2)	Broj stanovnika	Županija	Regionalni značaj
1.	**Dubrovnik**	142,6	26 922	Dubrovačko-neretvanska	regionalno središte
2.	Makarska	103,6	12 809	Splitsko-dalmatinska	subregionalno središte
3.	**Pula**	51,65	52 220	Istarska	regionalno središte
4.	Rijeka	136	107 964	Primorsko-goranska	makroregionalno središte
5.	Rovinj	77,44	11 629	Istarska	subregionalno središte
6.	Solin	47,58	20 996	Splitsko-dalmatinska	područno i lokalno središte
7.	Split	79,38	163592	Splitsko-dalmatinska	makroregionalno središte
8.	**Šibenik**	399,5	31 115	Šibensko-kninska	regionalno središte
9.	Trogir	39,3	10 107	Splitsko-dalmatinska	subregionalno središte
10.	**Zadar**	194	67 309	Zadarska	regionalno središte

Autorica: **Perkov**

Razlozi za prvi stupanj odabira gradova njihova su veličina i regionalni značaj, koji omogućuju jasnije sagledavanje preobrazbi prostora vojarni u obalnim područjima, gdje su ti procesi posebno istaknuti zbog suvremenih urbanističkih preobrazbi i izraženog utjecaja turizma. Prema navedenim kriterijima, od ukupno 10 gradova s više od 10 000 stanovnika izdvojena su četiri regionalna središta: Dubrovnik, Pula, Šibenik i Zadar (Tablica 11.).

C) **Specifična obilježja** obalnih gradova uključuju dva kriterija za odabir primjera za istraživanje:

- Strateške značajke gradova (strateške točke) na jadranskoj obali
- Povijesni vojni značaj (od 19. stoljeća)

Odabrana obilježja obalnih gradova omogućuju njihovo istraživanje u kontekstu strateškog i vojnog značaja u odnosu na njihov povijesni i prostornoplanski razvoj.

Vremenski okvir istraživanja postavljen je od početka 19. stoljeća zbog specifičnih političkih okolnosti koje su u velikoj mjeri odredile razvojnu strategiju tadašnje austrijske pokrajine

vrijednosti i kvaliteta života u tim gradovima znatno se razlikuju, a njihov razvoj uvjetovan je geografskom situacijom i topografskim smještajem. Broj stanovnika srednjih gradova više je stvar konvencije i interpretacije, no obično se kreće između 20 000 i 200 000 stanovnika. U užem smislu, srednji gradovi često se definiraju kao oni s 30 000 do 100 000 stanovnika, pri čemu je najzastupljenija skupina gradova s 50 000 – 60 000 stanovnika. (Marinović-Uzelac, 1999.)

Dalmacije odnosno preobrazbe hrvatskih obalnih gradova unutar Habsburške Monarhije. Doba izražene modernizacije označeno političkim, društvenim, gospodarskim, kulturnim i umjetničkim promjenama, ujedno je i razdoblje najvećih urbanističkih transformacija koje se očituju u novom identitetu gradova koji je slijedio prakse modernizacijske epohe te iskustva srednjoeuropskog i mediteranskog kulturnog kruga. (Marković, 2009)

Pri tome je vojska imala iznimno veliku ulogu u oblikovanju ali i planiranju obalnih gradova u Hrvatskoj, a novopostavljeni standardi za kartografsko premjeravanje odigrali su ključnu ulogu u novim regulacijskim planovima, koji su činili temelj preobrazbe povijesnih cjelina.

Jadranski gradovi uspjeli su, unatoč svojem manjem mjerilu, ostvariti vlastita obilježja u skladu s topografskim karakteristikama i slojevitošću povijesnih struktura. Njihov identitet oblikovan je prema općim paradigmama modernizacijske epohe kroz preuređivanje povijesnih središta, smještaj središnjih i vitalnih gradskih funkcija u nova urbana žarišta, stvaranje novih vizura prema moru, uklanjanje fizičkih barijera i uvođenje novih sadržaja koji pridonose cjelokupnoj slici grada. Planirani su novi javni reprezentativni prostori (aleje, bulevari, trgovi, perivoji) te modernizirani različiti komunalni sustavi. Razvoj trgovine, pomorstva i početak turizma pogodovali su preobrazbi lučkih obalnih gradova u Hrvatskoj (Marković, 2009, p. 24).

Primjenom druge skupine kriterija, temeljem prepoznatih specifičnih obilježja, odabrani su gradovi Šibenik, Zadar i Pula (tablica 12.), koji se izdvajaju po povijesnom vojnom značaju od 19. stoljeća te vojnoj infrastrukturi i razvojnim procesima koji su dugotrajno utjecali na njihov prostorni razvoj. Dubrovnik, iako također strateški značajan, imao je drugačiju razvojnu dinamiku (Hughes, 1991, pp. 58, 59), u kojoj vojna funkcija u promatranom razdoblju nije imala jednaku ulogu u oblikovanju urbanog razvoja kao u odabranim gradovima.

Odabrani gradovi kroz povijest su predstavljali strateški značajne točke na Jadranskom moru, danas spadajući u gradove srednje veličine, regionalnog značenja (županijska središta) s izraženim turističkim usmjerenjem. Sva tri grada pripadaju gradovima *mediteranske kulture* (Matvejević, 2007), uz snažan srednjoeuropski utjecaj, osobito tijekom austrijske uprave. Mediteranski kulturni krug i srednjoeuropski utjecaj stvaraju kontekst za razvoj različitih obrazaca urbanog razvoja i preobrazbe ovih jadranskih gradova, koji razvijaju svoje posebnosti zahvaljujući prirodnim pogodnostima položaja i okolice, ali i međusobnim podudarnostima i srodnostima.

Tablica 12. Odabrani gradovi za istraživanje prema specifičnim obilježjima (označeni zelenom bojom)

Redni broj	Grad	Strateški značaj	Povijesni vojni značaj od 19. stoljeća
1.	**Dubrovnik**	Poznat po svojoj iznimnoj strateškoj važnosti zbog svoje geografske pozicije na Jadranu.	Tijekom Austro-Ugarske vladavine, Dubrovnik je zadržao svoj značaj kao važna pomorska i trgovačka luka. Grad je također imao značajnu obrambenu ulogu zahvaljujući svojim utvrdama i zidinama koje su ga štitile od napada.
2.	**Pula**	Jedan od najvažnijih vojnih centara zbog svoje velike prirodne luke, koja je bila idealna za smještaj ratne mornarice.	Kao glavna ratna luka Habsburške Monarhije, Pula je imala ključnu ulogu u pomorskoj obrani i operacijama u Jadranskom moru.
3.	**Šibenik**	Poznat po svojoj strateškoj poziciji i prirodnoj luci koja je bila važna za vojnu obranu.	Tijekom Austro-Ugarske vladavine, Šibenik je imao značajnu vojnu prisutnost s nizom utvrda koje su štitile grad i luku.
4.	**Zadar**	Zadar je bio glavni grad Dalmacije pod austro-ugarskom upravom, što mu je dalo važan administrativni i vojni status.	Grad je bio snažno utvrđen s brojnim fortifikacijama i vojnim objektima. Kao ključna vojna luka i garnizon, Zadar je imao značajnu ulogu u obrani Jadranskog mora i u logistici austro-ugarske vojske.

Autorica: **Perkov**

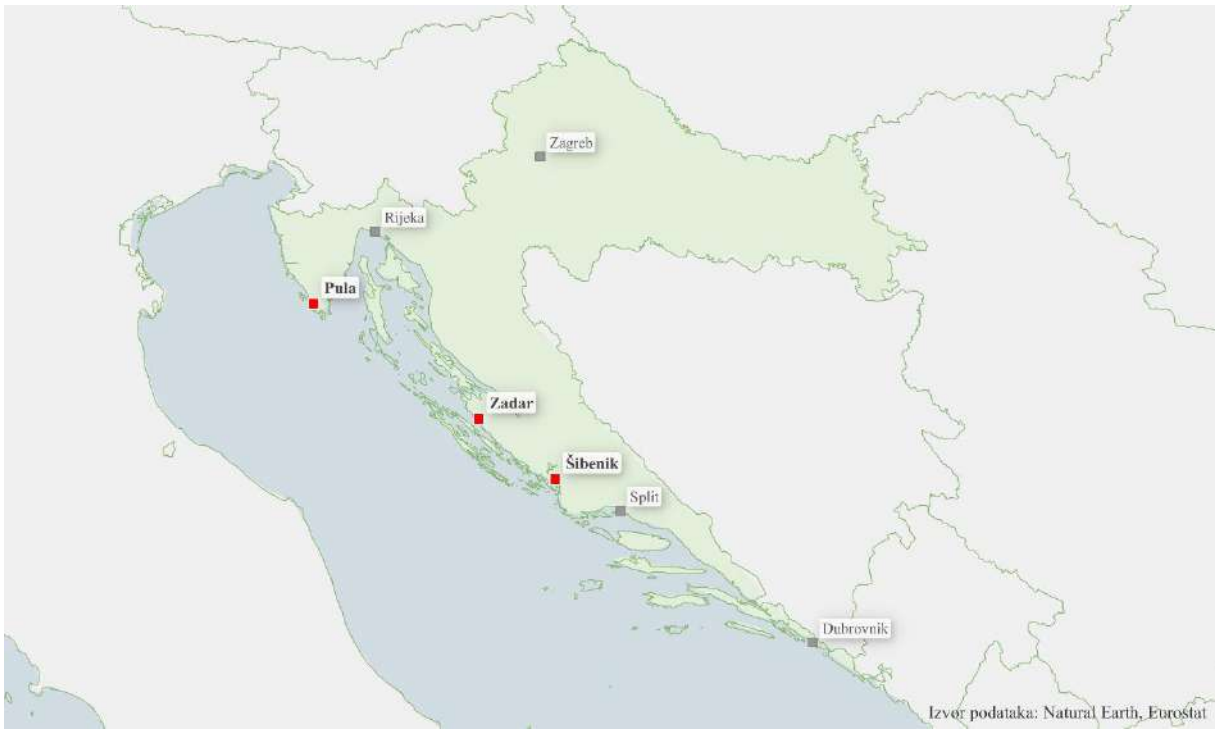

Slika 22. Kartogram Republike Hrvatske s docrtanim položajem gradova (Pula, Zadar, Šibenik). Izvor: Natural Earth, Eurostat, autorica: **Perkov**

6.2. Pregled povijesnog, vojnog i prostornoplanskog razvoja odabranih primjera gradova

Na temelju provedenih terenskih istraživanja, dostupnog materijala te usporedbe postojećeg stanja, prostornoplanske dokumentacije, planiranih i izvedenih urbanističkih i arhitektonskih projekata vezanih na prostore vojarni odabranih gradova, izrađen je katalog. Kataloški pregled (katalog) obuhvaća analizu trideset i devet (39) odabranih vojnih lokacija u analiziranim gradovima. Od ukupno 39 analiziranih vojnih lokacija, njih 32 čine prostori vojarni, dok preostale lokacije obuhvaćaju vojna skladišta, prostor vojne policije i veći vojni kompleks. Takav sastav uzorka potvrđuje prevladavajuću zastupljenost prostora vojarni kao osnovnog predmeta istraživanja, uz uključivanje drugih tipova vojnih lokacija radi cjelovitijeg sagledavanja njihova prostornog konteksta. Ukupna površina analiziranih prostora najveća je u Puli i iznosi oko 313,25 ha za svih 14 lokacija, u Šibeniku je analizirano 11 lokacija na ukupnoj površini oko 116,95 ha, a u Zadru 14 lokacija ukupne površine oko 83,61 ha. Unutar kataloga prikazani su rezultati istraživanja, koji obuhvaćaju kvantitativne metode (analizu mjerljivih podataka) i kvalitativne metode (opisne i interpretativne elemente).

Radi potpunijeg razumijevanja konteksta, procesa urbane preobrazbe i integracije prostora vojarni te kao uvod u kataloški pregled odabranih vojnih lokacija, svaki od tri odabrana grada u nastavku prikazan je temeljem pregleda: i. povijesnog i urbanističkog razvoja, ii. povijesnog nastanka vojnih prostora s naglaskom na one nastale od 19. stoljeća, iii. prostornih planova (povijesnih i važećih) u odnosu na prostore vojarni.

6.2.1. Šibenik

Povijesni, urbanistički i vojni razvoj grada: Šibenik je jedan od najvećih gradova na jadranskoj obali, koji potječe iz srednjeg vijeka, te je nastao tijekom razdoblja najdublje krize gradskog življenja na Jadranu. Topografske karakteristike sa strmim liticama uvjetovale su smještaj kastruma na dominantnoj uzvisini, na strateški vrlo povoljnom položaju, odakle su se nadzirali prilazi gradu s mora i kopna. Razvio se bez neposrednog utjecaja kasnoantičke tradicije, a njegov značaj potvrđuje činjenica da je u nešto više od dva stoljeća postao ravnopravan drugim dalmatinskim gradskim središtima. Šibenik je jedini srednjovjekovni hrvatski centar koji je zadržao prvorazredni status do danas. (Zelić, 1999) Podizanje gradskih bedema potkraj 13. stoljeća definiralo je granice srednjovjekovnog grada (Marković, 1999, p. 73).

Najraniji spomen Šibenika predstavlja povelja iz 1066. godine, koju je potpisao kralj Petar Krešimir IV., što potvrđuje vezu Šibenika i Hrvata. Šibenik se u to rano doba navodi kao castrum, termin koji obično označava „utvrđeni grad". U srednjem vijeku, povijesni zapisi spominju Šibenik kao važan grad i trgovačko središte sa snažnim zidinama, koji je često mijenjao vlast između hrvatskih kraljeva, bizantskih careva i mletačkih duždeva. Početkom 14. stoljeća, Šibenik se razvija u tipičnu autonomnu mediteransku komunu s pravnim okvirom, društvenim odnosima i neovisnom biskupijom, koju su Šibenčani nastojali odvojiti od trogirske biskupije. Mletačka Republika preuzela je kontrolu nad Šibenikom 1412. godine, koja će trajati sljedeća četiri stoljeća, što je označilo početak dugog razdoblja stabilnosti i prosperiteta, zbog čega grad napreduje i postaje najveći grad u Dalmaciji.

Urbanistički razvoj Šibenika započinje u srednjem vijeku kada grad dobiva tipičan oblik jadranskog grada s uskim, krivudavim ulicama i kamenim kućama. Brojni arhitektonski projekti svjedoče o ekonomskom i društvenom prosperitetu – od izgradnje šibenske katedrale, mnogih drugih crkava i plemićkih palača, do rekonstrukcije tvrđave i gradskih zidina. Urbanistička struktura grada oblikovana je prirodnim obilježjima strmih priobalnih litica, što je rezultiralo policentričnim karakterom naselja (Marković, 2009, p. 73).

Šibenik je kroz povijest bio važna vojna utvrda, vojni grad, zbog svog strateškog položaja (Gulin, 2011). U 16. i 17. stoljeću uslijed turske opasnosti, dolazi do intenzivne izgradnje utvrda. Mletačka Republika je u 16. stoljeću izgradila sustav utvrda kako bi zaštitila grad od osmanskih napada. Najvažnije tvrđave su sv. Mihovila, sv. Ivana (1646.), Barone (1646.) i sv. Nikole (sredina 16. st.). Te utvrde nisu samo vojni objekti, već su oblikovale urbani izgled grada i njegove prostorne odnose (Ćuzela, 2005). Tvrđava sv. Mihovila, smještena na brežuljku iznad grada, predstavlja najstariju obrambenu strukturu[96], a njena izgradnja započela je u 13. stoljeću (Livaković, 2002). Tvrđava sv. Nikole, izgrađena na ulazu u kanal sv. Ante, jedinstvena je renesansna utvrda i jedna od najvažnijih pomorskih tvrđava na Jadranu.

Ratna razaranja i česte epidemije kuge u 17. stoljeću pustoše grad, a strašna epidemija kuge koja je pogodila grad 1649. godine, ubila je oko 80 % stanovništva (Pavić, 2018). Trebalo je više od dva stoljeća da se grad oporavi i da se dogodi novi gospodarski razvoj.

U 19. stoljeću, dolaskom Austro-Ugarske, Šibenik prolazi kroz značajnu urbanističku transformaciju (Zelić, 1999, pp. 37-51). Modernizacija obuhvaća izgradnju prometnica, javne

[96] Ova tvrđava je mjesto na kojem su pronađeni najstariji dokazi postojanja civilizacije na šibenskom prostoru.

rasvjete, novih zgrada i infrastrukture, što stvara preduvjete za industrijski razvoj. Urbana preobrazba Šibenika u doba modernizacije je do tada srednjovjekovnom gradu pridala novi identitet. (Marković, 1999) Industrijalizacija, novi prometni sustavi demografske promjene ubrzavaju preobrazbu, dok političke okolnosti potiču nacionalnu svijest i oblikuju građanski identitet Šibenika (Marković, 2009, p. 15).

Šibenik je 1931. godine, kada je u njemu utemeljeno Zapovjedništvo Šibenik, u vojnom smislu dobio status tvrđave (koji je bio u rangu divizije). Šibenik je dobio na važnosti zbog blizine Zadra, u kojem je, kao sastavnom dijelu Kraljevine Italije, bila stacionirana brojna i jaka vojna posada. Zapovjedništvo Šibenik bilo je počinjeno Primorskoj vojnoj oblasti (zapovjedništvo u Mostaru) a pod sobom je imalo 147. samostalnu pješačku pukovniju Šibenik, pukovniju tvrđavskog topništva (obalne bitnice), samostalni topnički divizijun, dopunsku pješačku bojnu i zračnu obranu Šibenik (Gulin, 2011, p. 159).

U 20. stoljeću, Šibenik se nastavlja razvijati i modernizirati. Nakon Drugog svjetskog rata, dolazi do značajnog industrijskog razvoja, posebno u kemijskoj i metalnoj industriji. Izgrađeni su novi stambeni blokovi, škole, bolnice i kulturni centri. Urbanistički planovi iz tog razdoblja reflektiraju socijalistički pristup planiranju s naglaskom na funkcionalnost i dostupnost infrastrukture svim građanima.

Nakon osamostaljenja Hrvatske, Šibenik se suočava s novim izazovima u urbanističkom razvoju i pokušava pronaći ravnotežu između očuvanja svoje bogate povijesne i kulturne baštine te potrebe za modernizacijom i urbanim razvojem. Ulaganja u infrastrukturu, turizam i zaštitu kulturnih spomenika ključni su za održivi razvoj grada. Težište se pomiče prema očuvanju kulturne baštine i razvoju turizma. Grad ulaže u obnovu povijesne jezgre i revitalizaciju tvrđava. Vojne utvrde, koje su nekada služile obrani grada, sada su pretvorene u turističke atrakcije koje privlače posjetitelje iz cijelog svijeta, istovremeno doprinoseći gospodarskom razvoju.

Prostornoplanski razvoj Šibenika do 2020. godine: Pregled važnijih prostornih i urbanističkih planova grada Šibenika pokazuje da za razdoblje od 1920-ih godina nadalje, Šibenik ima oskudnu prostornoplansku dokumentaciju, za razliku od drugih analiziranih obalnih gradova u Hrvatskoj.

Do drugog svjetskog rata malo se cjelovito uradilo u planiranju prostornog razvoja grada (Červar, 1980). Druga polovica 20. stoljeća obilježena je velikim planerskim akcijama na

restrukturiranju urbane slike grada. Na širem području grada Šibenika, početci poslijeratnog planiranja uređenja prostora mogu se smatrati izradom pojedinih regulacijskih planova i osnova. Krajem 1930-ih godina, u Šibenik dolazi arhitekt Dragan Boltar (1913. - 1988.), kojeg je prvenstveno zanimao širi prostor i urbanistička dimenzija posla te je zaslužan za početak planerskog promišljanja grada Šibenika.

Potkraj Drugog svjetskog rata na temelju zračne snimke, regulacijski plan (od kojeg je jedan dio i izveden) izradili su Josip Seissel, Dragan Boltar i Mirko Miličić (Kranjčević, 2002).

U novim, mirnodopskim uvjetima, Boltar predlaže izradu regulatornog plana/generalnog plana grada te postaje autor prvog poslijeratnog urbanističkog plana Šibenika – tada zvanog ***Direktivnim regulacijskim planom iz 1947.***, koji je kasnije prerastao u generalni urbanistički plan i slovi kao pionirski iskorak u suvremenom urbanističkom planiranju (Šprljan, 1997).

Pedesetih godina Boltar je izradio plan koji su nazivali generalnim planom s detaljno planiranom prometnom mrežom grada. Zamisao Dragana Boltara da ***Generalnim urbanističkim planom iz 1954. godine*** riješi nesporazume u globalnom funkcioniranju glavnih sadržaja ostala je samo na razini ideje. Plan je predviđao nove industrijske zone i stambene četvrti, proširenje postojećih i planiranje novih komunikacija, sadržajne promjene operativne luke i putničkog dijela obale s novim željezničkim i autobusnim kolodvorom u Dragi, zamišljenoj kao novo urbano žarište s reprezentativnim javnim prostorima. (Marković, 2009, p. 172). No, ipak taj plan je bio važan razvojni dokument kojim su se ravnale prve poslijeratne izgradnje grada.

Uslijedilo je dugo razdoblje u kojem se na tom području malo što događalo, najviše zbog činjenice što nije postojala institucija koja bi se stručno i sustavno bavila disciplinom urbanizma i prostornog planiranja. S druge strane, u tom razdoblju grad bilježi snažan gospodarski, demografski i prostorni razvoj koji u osnovi ima karakter spontanog i fragmentarnog, a ne sustavnog planiranja. Dolazilo je do sve većih konflikata u prostoru te je petnaestak godina nakon prvog GUP-a s Poduzećem za arhitekturu, urbanizam i inženjering-poslove „Plan“ iz Šibenika pokrenuta izrada novog plana. Za Koncepciju s programom prostornog uređenja potkraj 1974. i početkom 1975. provedena je šira javna rasprava. Pokraj 1979. Skupština općine Šibenik donijela je odluku o izradi Urbanističkog plana grada. (Červar, 1980)

Područje općine Šibenik bilo je relativno dobro pokriveno prostornoplanskom dokumentacijom, no bez jedinstvenoga općinskog plana. Na snazi je bilo niz odluka o

građevinskim područjima koje su ga donekle zamijenile. Bez obzira na pokrivenost prostora različitom prostornoplanskom dokumentacijom, atraktivnost područja i neadekvatna zakonska regulativa rezultirala je velikim brojem bespravne izgradnje, uz značajnu devastaciju prostora (Radeljak, 2012). Nakon priprema koje su s prekidima trajale gotovo dva desetljeća, Šibenik je tek **1988.** usvojio ***Generalni urbanistički plan***[97], među zadnjima u Hrvatskoj[98]. Plan je izradio Urbanistički institut Hrvatske, a voditelj izrade je bio arhitekt Damir Šalat. Gotovo trideset godina planeri su pokušavali riješiti krizu prostornoga širenja grada, no njihovi argumenti i rješenja padali su u vodu suočeni s dominantnim industrijskim razvojnim konceptom (Poljičak, 1995).

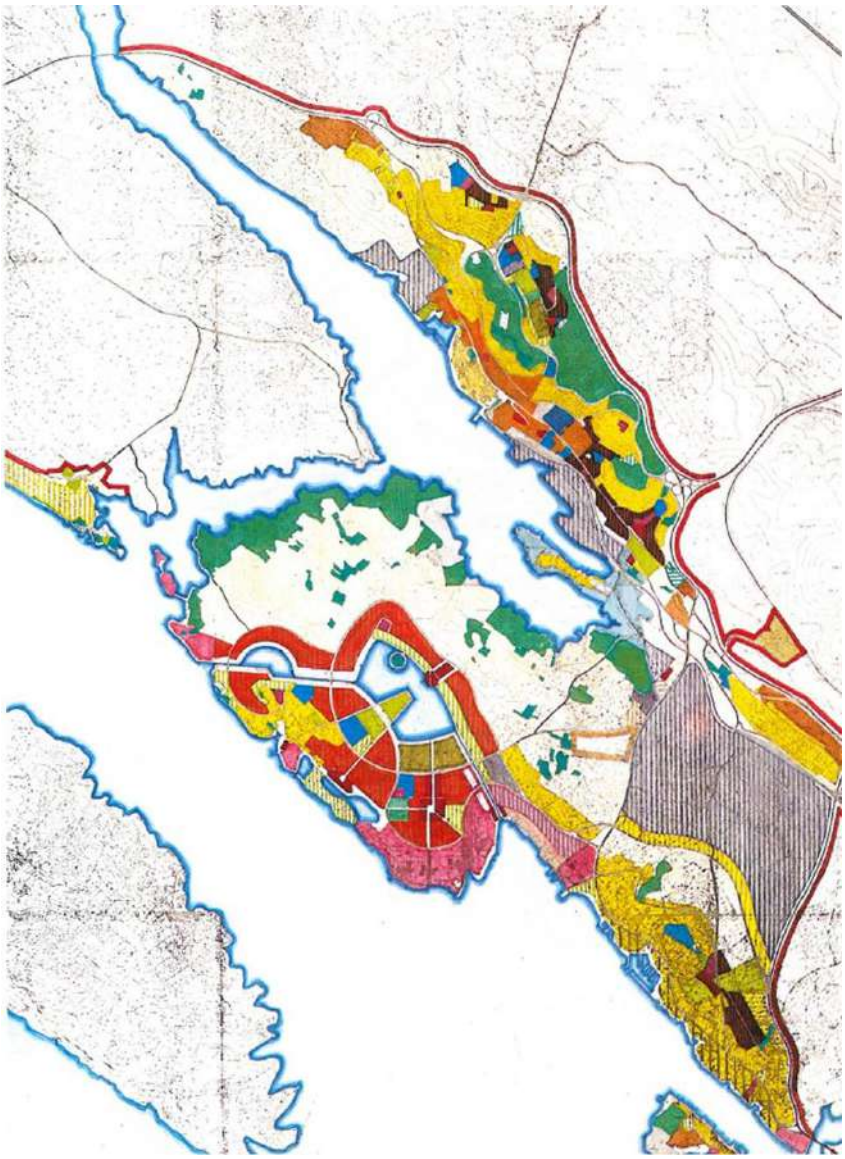

Slika 23. Generalni urbanistički plan grada Šibenika, prijedlog plana, 1986. Izvor: Grad Šibenik, **(***, 1987, p. 29)**

[97] Generalni urbanistički plan grada Šibenika (Službeni vjesnik općina Drniš, Knin i Šibenik, broj 14/88)
[98] Generalni urbanistički plan grada Šibenika (SV 14/88), 1988., Urbanistički institut Hrvatske

Cjelovite izmjene i dopune generalnog urbanističkog plana grada Šibenika donesene su ***2016.*** godine, a stručni izrađivač je bila tvrtka URBING. Važeći GUP je definiran 1988. godine te je od donošenja do danas mijenjan još osam puta[99]. Izmjene iz 2016. godine izrađene su na način da slijede i uvažavaju do tada izrađene faze GUP-a i provedbenih dokumenata kako bi osigurali kontinuitet prostornog razvoja.

Površine stambene namjene uglavnom su unutar dovršenih gradskih prostora, a značajne slobodne površine su na području Ražina, Podsolarskog i Zablaća. Veće površine za novu gradnju su na području Crnice (ex TEF) gdje je planirana mješovita pretežito stambena namjena s različitim pratećim sadržajima koji uključuju i planiranih 2000 kreveta u hotelima i na Zablaćkom poluotoku gdje je planirana gradnja stambenih naselja s obaveznim turističkim kapacitetima. Planirane su značajne površine za središnje funkcije županije pošto je grad Šibenik sjedište. Definirana su područja za gospodarsku namjenu, od čega su dvije trećine za proizvodnu i poslovnu namjenu, a trećina za ugostiteljsko-turističku. Nove luke planirane su u području Solarisa i uz zonu mješovite namjene Crnica. Sportsko-rekreacijska područja planirana su kao manja po površini ali značajna za stambena susjedstva, također golf igralište na Zablaćkom platou. Omogućuje se proširenje plaže Banj i uređenje plaže u Podsolarskom. Plan štiti površine obrasle šumom i potiče se njegovanje tradicionalno kultiviranog krajobraza.

2020. godine usvojena je Odluka o izradi Izmjena i dopuna (IX.) Generalnog urbanističkog plana grada Šibenika.

Provedenim istraživanjem, koje je obuhvatilo analizu dostupnog materijala, prostornoplanske dokumentacije i terenske obilaske, izrađen je katalog te je odabrano 11 vojnih lokacija u Šibeniku (vidi Slika 24.) za analizu prema utvrđenim prostornim kriterijima.

[99] GUP Grada Šibenika, (SV ŠKŽ 08/99, 01/01, 05/02, 05/06, SG GŠ 06/08, 4/14, 2/16, 08/16)

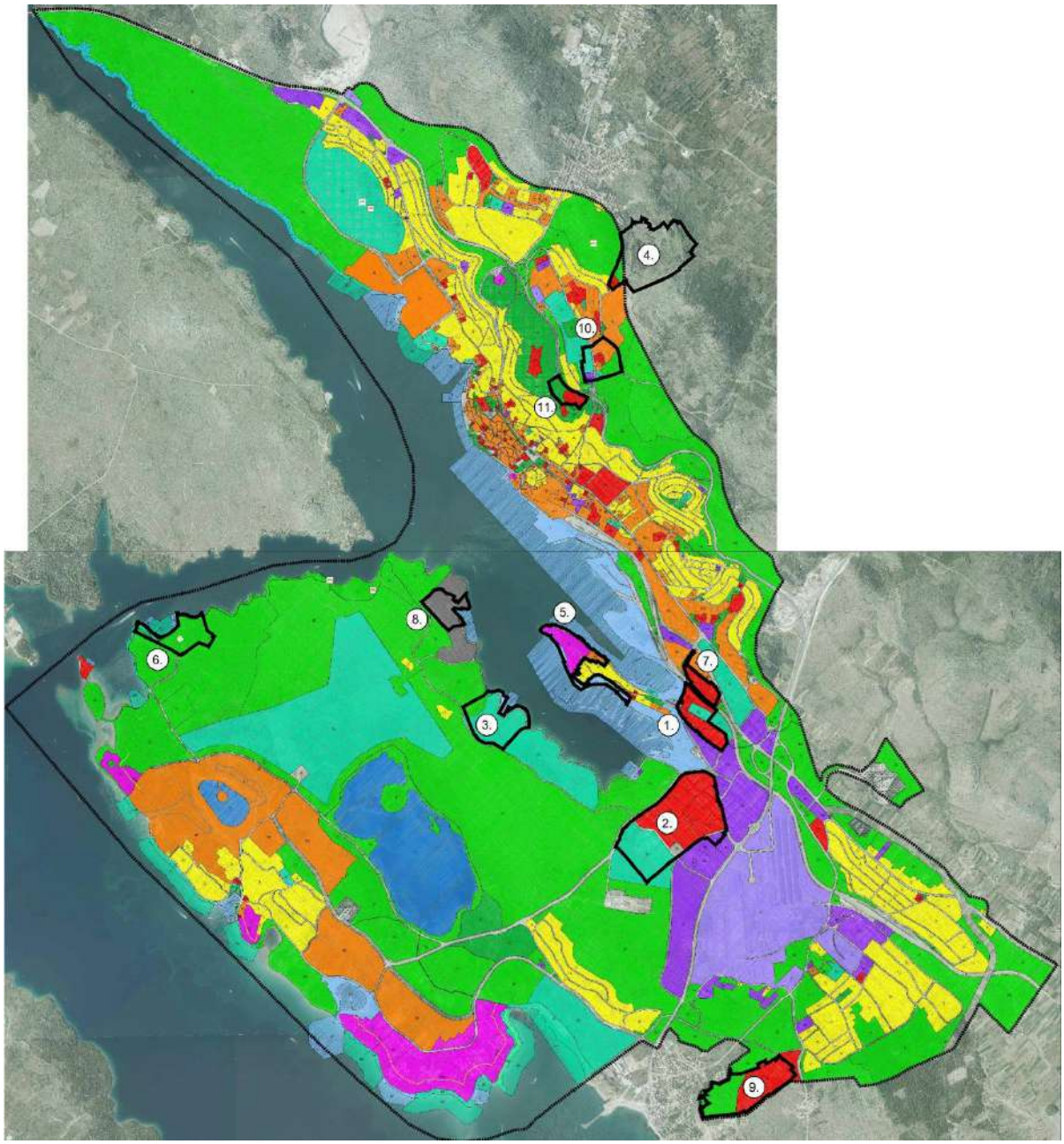

Slika 24. Prikaz Generalnog urbanističkog plana grada Šibenika (Plan namjene površina s detaljnim uvjetima korištenja) s ucrtanim bivšim i napuštenim vojnim lokacijama – izrez, 2016., URBING, Izvor: Grad Šibenik, popis vojnih lokacija: 1. ANTE JONIĆA / MARINKO KARDUM, 2. BRIBIRSKI KNEZOVI / RADE KONČAR / PEĆINE, 3. DUMBOKA / DUBOKA, 4. JAMNJAK – skladište, 5. KULINE / MANDALINA, 6. MINERSKA – skladište, 7. PALACIN, 8. PANINKOVAC – skladište, 9. RAŽINE / BRODARICA / GOMINJAK, A.10. ŠUBIĆEVAC / DUCA D'AOSTA, 11. ŠUBIĆEVAC - vojna policija, autorica: **Perkov**

6.2.2. Zadar

Povijesni, urbanistički i vojni razvoj grada: Zadar ima bogatu povijest vojnih prostora koje su značajno oblikovale njegov urbani i arhitektonski razvoj. Od antičkih utvrda do modernih vojnih prostora, vojna prisutnost bila je značajna za razvoj grada i njegovu obranu kroz stoljeća te je imao izrazito vojni karakter.

Grad je smješten na središnjem dijelu istočne jadranske obale, bogat je poviješću koja seže više od tri tisućljeća unatrag, kontinuirano naseljen od 9. stoljeća pr. Kr. (***, 2006, p. 304). Prirodna luka i strateški položaj bili su ključni razlozi zbog kojih je postao važno središte Liburna na Jadranu (Rukavina, 2015).

Zadar je osnovan kao liburnsko naselje pod imenom Jader, a u rimsko doba grad doživljava znatan urbanistički razvoj, uključujući izgradnju brojnih javnih objekata poput foruma, tržnice i amfiteatra. Rimski Zadar imao je klasičnu ortogonalnu mrežu ulica, te bio opasan zidinama izgrađenim u doba cara Augusta (Petricioli, 1962, p. 11).

Nakon pada Zapadnog Rimskog Carstva, Zadar postaje dijelom Bizantskog Carstva, glavni grad bizantske Dalmacije i sjedište carskog namjesnika. U ovom razdoblju grad jača svoje fortifikacije i razvija se kao važno trgovačko i pomorsko središte. U ranim stoljećima hrvatske povijesti Zadar se često nalazi u sukobima između Mletačke Republike i Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva, što dovodi do čestih promjena vlasti i razdoblja intenzivnih građevinskih aktivnosti (***, 2006, p. 306). Srednjovjekovni Zadar bio je opasan zidinama i kulama te je obuhvaćao čitavo područje antičkoga grada.

U 15. stoljeću, kada dolazi pod vlast Mletačke Republike, započinju značajni urbanistički projekti, uključujući izgradnju bedema i sustava obrane, a grad se širi izvan svojih starih zidina. Zadar tada dobiva Citadelu na južnom uglu grada i prokopan je obrambeni jarak s jugoistočne gradske zidine. Srušeno je gradsko predgrađe Varoš kako bi se izgradio veliki bedem "Forte".

U 16. stoljeću grad osuvremenjuje svoje zidine, gradi novi sustav utvrda i u gradu se smještava brojna vojna posada, osiguravajući se tako od kontinuiranih osmanskih napada. (Petricioli, 1962).

Zadar 1797. dolazi pod austrijsku upravu koja dodatno razvija urbanu infrastrukturu te grad postaje administrativno središte Dalmacije.

Vojna gradnja bila je koncentrirana na prostorima povijesne jezgre, a u 17. i 18. stoljeću uređene su vojarne San Domenico, Caserna Grande i Quartironi, smještene uz jugoistočne rubove utvrđenog grada. Druga koncentracija vojnih funkcija bila je na prostoru utvrde Forte, gdje je u 19. stoljeću podignuta velika vojarna (Arbutina, 2000, p. 125).

Tek sredinom 19. stoljeća Zadar gubi vjekovnu važnost strateškog uporišta na istočnoj obali Jadrana, dok se grad industrijalizira i modernizira (Marković, 2009, p. 49). Nakon proglašenja "otvorenog grada" 1868. godine, ruše se jugozapadne gradske zidine, nasipava se nova obala, a gradska urbana struktura širi se izvan područja poluotoka. Zadar ostaje pod austrijskom vlašću do kraja Prvog svjetskog rata, a Rapalskim ugovorom iz 1920. godine pripao je Kraljevini Italiji.

Dolaskom talijanske vojske nakon 1918. vojne građevine i sklopovi nastavljaju kontinuitet vojnog korištenja, ali se dodatno prilagođavaju i opremaju u skladu s tadašnjim vojnim potrebama. Tijekom talijanske vlasti u gradu je izgrađeno nekoliko vojnih kompleksa i struktura. (Arbutina, 2000, p. 126)

U 20. stoljeću, osobito nakon Drugog svjetskog rata i teških razaranja i bombardiranja od strane Saveznika, kada je oštećeno 80 % izgradnje na poluotoku, Zadar je priključen Hrvatskoj u sklopu Federativne Jugoslavije te doživljava brzu urbanizaciju i širenje, s novim stambenim četvrtima i industrijskim zonama. Zadar se širi izvan svojih starih zidina, grade se novi prometni pravci, luke, industrijske zone i stambene četvrti. Nagli porast broja stanovnika rezultira brojnim neplanskim izgradnjama na širem području grada (Magaš, 1982).

Ratna razaranja tijekom Domovinskog rata (1991.-1995.) ostavila su značajne posljedice, usporivši razvoj grada. Međutim, kasnija obnova i revitalizacija omogućile su daljnji razvoj Zadra.

Prostornoplanski razvoja grada Zadra do 2020.: Zahvati u gradu Zadru i njegovoj okolici do 1936. godine bili su izvođeni bez sveobuhvatnog plana. ***Piano regolatore di Zara*** iz **1939.**, bio je prvi sveobuhvatni urbanistički plan, plan je potpisao rimski arhitekt Paolo Rossi de Paoli (Arbutina, 2000, p. 131). Do provedbe ovog plana nije došlo zbog početka Drugog svjetskog rata.

Regulaciona osnova grada Zadra iz **1947.** godine najznačajniji je projekt na kojem su zajedno surađivali Milovan Kovačević, Zdenko Strižić, Božidar Rašica na obnovi grada razorenog ratnim savezničkim bombardiranjem. Prostorno rješenje povodilo se aktualnim funkcionalističkim promišljanjima o gradu uz zadržavanje antičkog rastera i zadržavanje samo najznačajnijih spomeničkih objekata. Ostatak je grada trebao biti razrušen i blokovski izgrađen, ali do njegove provedbe nije došlo (Rukavina, 2015). Urbanistički planovi tog razdoblja, nakon razaranja, odražavaju utjecaje modernizma i funkcionalizma, s naglaskom na prometnu infrastrukturu i javne prostore.

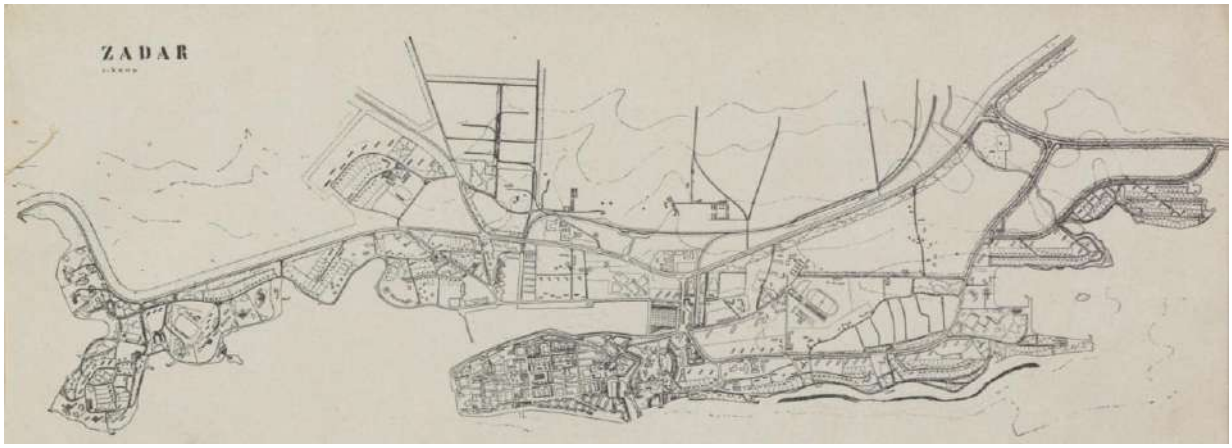

Slika 25. Regulaciona osnova grada Zadra, 1947., Izvor: **(Strižić, 1947)**

Kao rezultat javnog urbanističkog natječaja 1953. godine za obnovu povijesne jezgre Zadra, **1955.** godine arhitekt Bruno Milić izrađuje ***Plan regulacije povijesne jezgre Zadra*** temeljem sinteze tri prvonagrađena rada. Planom je predviđena prezentacija arheoloških ostataka srednjovjekovnih i renesansnih gradskih bedema. Kako nakon ovog plana nije došlo do razrade detaljnih urbanističkih studija, 1959. godine raspisan je novi urbanističko-arhitektonski natječaj za uže područje prostora foruma i Široke ulice (Boltar, 1961).

Generalni urbanistički plan *(GUP)* ***Grada Zadra*** usvojen je **1973.**, pod vodstvom Vladimira Ivanovića iz Urbanističkog instituta SRH, temeljem Urbanističkog programa. Plan je izrađen kao pokušaj sanacije bespravno izgrađenih naselja koja su nastala uslijed doseljavanja stanovništva tijekom 1960-ih godina. Planom su utvrđene osnovne postavke prostornog razvoja grada, uključujući izgradnju, rekonstrukciju i sanaciju. Prema ovom planu, prostor poluotoka okarakteriziran je kao podcentar s velikim postotkom zelenih površina, dok je kontaktni prostor planiran pretežito kao stambeni. U skladu s tim, zatečene površine posebne (vojne) namjene prenamijenjene su u sadržaje primjerenije potrebama grada. Na većini površina vojne namjene

planirana je stambena izgradnja kako bi se odgovorilo na tadašnje potrebe nagle urbanizacije i kolektivne izgradnje novih stambenih četvrti. Također je predviđena transformacija prostora vojnih učilišta u gradske školske sadržaje (Rosan & Krpina Car, 2016).

Slika 26. Generalni urbanistički plan grada Zadra (Plan namjene površina), 1973. Izvor: **(***, 1987, p. 34)**

Krajem osamdesetih izrađen je koncept *Generalnog urbanističkog plana (GUP) Grada Zadra*, kojeg su izradili Aleksandar Bašić, Ivan Čižmek, Nives Kozulić i Tomislav Valerjev iz Urbanističkog instituta SRH i Zavoda za urbanizam Zadar[100]. Na temelju ovog koncepta, **1992**. godine donesen ***Generalni urbanistički plan Grada Zadra***. Plan naglašava potrebu sanacije grada, s posebnim naglaskom na uređenje pojedinih zona te reintegraciju grada povezivanjem prostora zelenim koridorima. Novi GUP razrađuje planiranu prenamjenu zatečenih površina posebne (vojne) namjene, nudeći određene korekcije tih zona. Plan je izradio Urbanistički institut Hrvatske u suradnji sa Zavodom za urbanizam Zadar, koji je preteča Zavoda za prostorno uređenje Zadarske županije. Izmjenama i dopunama GUP-a iz 1998. godine[101] utvrđena je potreba za izradom detaljnih planova uređenja, programskih skica ili stručnih podloga za pojedine zone unutar građevinskog područja, ovisno o planiranim sadržajima,

[100] Osnovan je 1975. godine

[101] ID GUP grada Zadra 1998. (Glasnik grada Zadra, 3/98)

stupnju izgrađenosti zone i zonama urbaniteta. Također su uvedene promjene u Planu namjene površina, koje djelomično utječu i na prostore vojarni.

Prostorni plan uređenja Grada Zadra iz **2004.** godine (Glasnik grada Zadra, 4/04) izradio je Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije, a koordinatorica izrade plana bila je Nives Kozulić. Ovim planom utvrđene su granice građevinskog područja grada, dok je za detaljnu namjenu površina bio mjerodavan Generalni urbanistički plan (GUP).

Prve izmjene i dopune Prostornog plana uređenja Grada Zadra (Glasnik grada Zadra, 3/08) izrađene su u skladu sa Zakonom o prostornom uređenju i gradnji (NN 76/07). Budući da se GUP zbog nedostatka vremena nije uspio uskladiti sa Zakonom, stavljen je izvan snage, te su dio planirane namjene prostora i obveze izrade provedbenih dokumenata prostornog uređenja integrirani u Prostorni plan. Time je planski razvoj grada ostao reguliran prostornim planom grada (ili planovima nižeg reda) bez mogućnosti sveobuhvatnog sagledavanja funkcionalne cjeline grada, uključujući problematiku preobrazbe i integracije prostora vojarni u grad.

Drugim izmjenama i dopunama Prostornog plana uređenja Grada Zadra (Glasnik grada Zadra, 16/11) detaljno su razrađene namjene prostora unutar građevinskog područja grada i sistematizirani su usvojeni i dijelom realizirani provedbeni planovi, kao i obveze planova koje je potrebno donijeti. Do 2020. godine ukupno je bilo pet izmjena i dopuna Plana, od kojih su zadnje izrađene **2019**. godine.

Provedenim istraživanjem, koje je obuhvatilo analizu dostupnog materijala, prostornoplanske dokumentacije i terenske obilaske, izrađen je katalog te je odabrano 14 vojnih lokacija u Zadru (vidi Slika 27.) za analizu prema utvrđenim prostornim kriterijima.

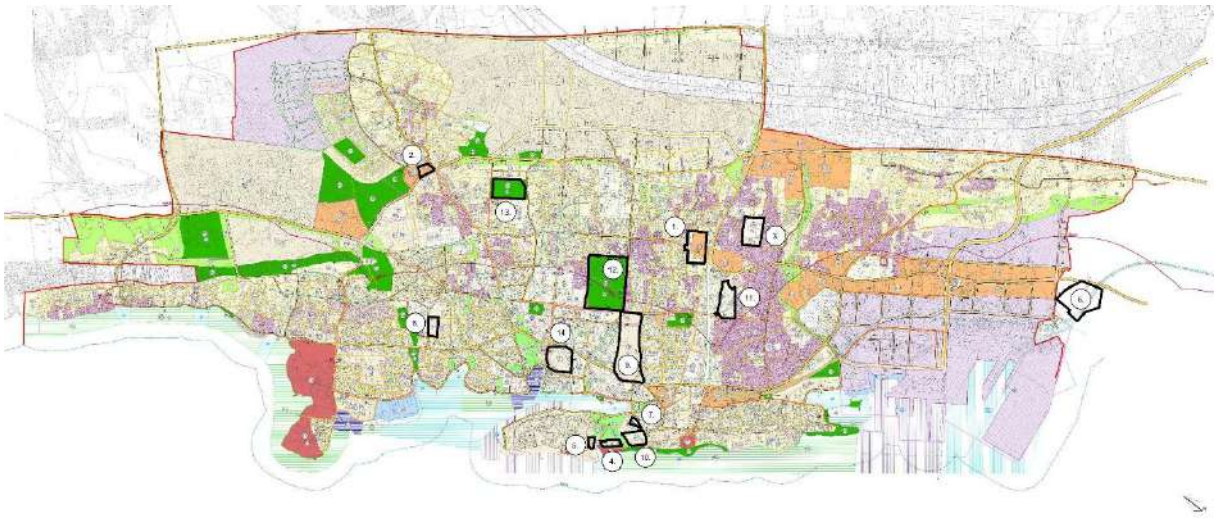

Slika 27. Prikaz Prostornog plana uređenja grada Zadra (5. Razvoj i uređenje naselja Zadar) s odabranim bivšim i napuštenim vojnim lokacijama – izrez, 2019. Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije, popis vojnih lokacija: 1. BILI BRIG / "KONJUŠNICA", 2. BOKANJAC / "PREDVOJNIČKA", 3. CRVENE KUĆE – skladište, 4. FORTE / "FRANZ JOSEPH", 5. FOŠA / "VITTORIO VENETO", 6. GAŽENICA – skladište, 7. JAZINE - DOM JRV, 8. MOCIRE, 9. PUT STANOVA / "ĐURO ĐAKOVIĆ" / "FRANKA LISICE", 10. RAVNICE RADIONA , 11. SMILJEVAC - TURSKE KUĆE, 12. VIŠNJIK / "ANTE BANINA", 13. VIDIKOVAC / "BARUTANA", 14. VOŠTARNICA / "MARKO OREŠKOVIĆ" / "STJEPAN RADIĆ", autorica: **Perkov**

6.2.3. Pula

Povijesni, urbanistički i vojni razvoj grada: Pula, smještena na jugu Istre i njezin je najveći grad, ima bogatu povijest koja seže unatrag više od tri tisućljeća, te predstavlja jedan od značajnijih gradova na jadranskoj obali. Grad su osnovali Histri, ilirsko pleme, a na brežuljku u neposrednoj blizini izvora vode nastaje stalno naselje[102] iz kojeg će se kasnije razviti antički grad kolonija *Pola* (Rukavina, 2015, p. 123).

Sredinom 1. stoljeća pr. Kr. počinje razvijati rimski grad kada je Pula doživjela značajan urbanistički razvoj. (***, 2006, p. 218). Grad je utemeljen s ciljem formiranja jednog od uporišta rimskog osvajanja na području istočnog Jadrana. Grad je također bio opasan zidovima s kulama i vratima, a unutar njih su izgrađeni forum, hramovi, kazališta te brojne javne građevine (Travirka, 2002). Rimska urbana mreža postavila je temelje za kasniji razvoj grada.

Nakon pada Zapadnog Rimskog Carstva, Pula ulazi u razdoblje nestabilnosti, Istra postaje dijelom Bizantskog Carstva, a potom ulazi u sastav Teodorikove države Ostrogota. U 6. stoljeću za vrijeme Justinijanove rekonkviste Pula prolazi razdoblje ponovnog razvoja i napretka, a već krajem istog stoljeća počinju slavenski prodori i naseljavanje Istarskog poluotoka. 788. godine

[102] na mjestu na kojem se danas nalazi Kaštel

Istra dolazi pod vlast Karla Velikog koji uspostavlja nove feudalne odnose u kojem Pula gubi svoju gospodarsku snagu.

Istra je do osvajanja Venecije, 1420. godine kada je dokinuta vlast akvilejskog patrijarha, imala status feuda. Pula je već u 10. stoljeću prvi puta prisegnula na vjernost Veneciji, a sam grad dolazi pod vlast Venecije već 1331. godine. Tijekom razdoblja mletačke vlasti, od 1331. do 1797. godine, Pula doživljava promjene u urbanističkoj strukturi.

Mletačka Republika je ojačala fortifikacije grada, izgradila nove zidine i kule te unaprijedila luku. Pula se razvija kao trgovačko i pomorsko središte, no često je bila meta napada i osvajanja. U prvoj polovici 17. stoljeća Mlečani su u Puli izgradili novu utvrdu na mjestu gradskog kaštela i uredili zapuštenu luku. (Travirka, 2002, pp. 104, 105). Od 1805. godine Pula je kratko u sastavu Napoleonove Kraljevine Italije, a nedugo zatim od 1809. do 1813. unutar Ilirskih provincija.

Dolaskom Austrije 1813. godine, Pula ulazi u novo razdoblje urbanističkog razvoja. Austrijska vlast odlučuje razviti Pulu kao glavnu ratnu luku i pomorsku bazu na Jadranu. Geostrateške pogodnosti Pule bile su presudne za odabir lokacije namijenjene glavnoj austrijskoj ratnoj floti (Marković, 2009, p. 35; Krizmanić, 2008, p. 10). U drugoj polovici 19. stoljeća započinje intenzivna izgradnja vojne infrastrukture, uključujući brodogradilišta, arsenale i vojarne. Grad se proširuje izvan svojih srednjovjekovnih zidina, s novim stambenim četvrtima i industrijskim zonama.

Vojni značaj Pule posebno dolazi do izražaja u vrijeme austrijske vlasti. Od 1850-ih godina, Pula se transformira u jednu od najvažnijih vojnih luka Austro-Ugarske Monarhije. Izgrađen je velik broj vojnih objekata, uključujući mornaričke baze, tvrđave, skladišta i vojne bolnice. Pula postaje strateško središte za Austro-Ugarsku flotu, što značajno utječe na ekonomski i demografski razvoj grada.

Pula je primjer vojnog grada, koji ne samo da je imao vojsku u gradu poput ostalih urbanih središta, već je njegov ukupni razvoj od 19. stoljeća prvenstveno bio određen strateškim promišljanjima i vojnim utjecajima. Pula je do 1914. i u tijeku Prvoga svjetskoga rata - postupno izrasla u najveću i najznačajniju jadransku luku Habsburškoga Carstva i Dvojne Monarhije. Kontinuitet austrijske vlasti od dvadesetih godina dalje pomogao je ojačavanju i utvrđivanju Pule. U početku se to svodilo na podizanje obrambenih građevina na nekoliko strateški važnih točaka, na zemljane utvrde, obrambene rovove s nasipima, topničke bitnice i dr. No, od 1827.,

kada je načinjen generalni plan obrane Carstva i puljska luka odabrana za vojno-pomorsku bazu, započela je izgradnja vojnih objekata i utvrda, raznih oblika i namjena. Oko Pule su postupno nicale austrijske utvrde i stvarao se obrambeni rub – puljska kruna, kako je pomalo poetski naziva Krizmanić – koja će taj grad pretvoriti u najjaču pomorsku luku Habsburškog Carstva na Jadranskome moru. (Krizmanić, 2008, p. 14)

Nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije 1918. godine, Pula postaje dijelom Italije. Talijanska vlast nastavlja koristiti grad kao vojnu bazu, iako u manjem opsegu nego što je to činila Austro-Ugarska. U Drugom svjetskom ratu, Pula je bila pod talijanskom, a zatim pod njemačkom okupacijom a grad je pretrpio značajna razaranja tijekom savezničkih bombardiranja.

Nakon Drugog svjetskog rata, Pula postaje dijelom Jugoslavije (1947.), a vojne funkcije grada prilagođavaju se potrebama nove države. Razdoblje nakon rata obilježeno je obnovom, ali i masovnim iseljavanjem talijanskog stanovništva (Dukovski, 2005). Velik dio vojne infrastrukture moderniziran je, a Pula postaje važna pomorska baza Jugoslavenske ratne mornarice. 1960-ih i 1970-ih dolazi do intenzivnog ekonomskog i prostornog razvoja grada koji je obilježen razvojem industrije, trgovine i turizma. Grad se prostorno širi prema jugu, ali dolazi i do neplanske izgradnje na širem području grada.

Polovicom 1980-ih nastupa ekonomska kriza koja je usporila razvoj grada (Dukovski, 2005, pp. 169, 175). Nakon raspada Jugoslavije, Pula ulazi u sastav Republike Hrvatske 1991. godine, kada započinje razdoblje tranzicije i prelaska na tržišno gospodarstvo te postupni oporavak grada (Rukavina, 2015, p. 125). U postratnom razdoblju, mnoge bivše vojne lokacije transformirane su za civilne namjene, uključujući stambenu i turističku infrastrukturu.

Prostornoplanski razvoja grada Pule do 2021. godine: ***Pregledni plan Pulskog zaljeva*** s priobaljem, Brijunskim otočjem i Fažanskim kanalom kao vanjskom lukom, izrađen je **1854.** godine na zahtjev viših mornaričkih vlasti. Plan je služio kao temelj za strateško pozicioniranje vojnih objekata u jugozapadnoj Istri. Do 1865. godine izgrađeno je 39 vojnih objekata prikazanih u legendi plana. Kružnice prikazane na karti označavaju domet artiljerijskih naprava. Ovaj plan jasno odražava rezultate 15 godina rada na obrani vojne luke i arsenala, koji su u tom razdoblju bili centralna i dominantna točka. Plan prikazuje stvarno stanje vojnih objekata iz 1870. godine, kada su unesene posljednje dopune. Osnovna logika pozicioniranja objekata temelji se na geografskim karakteristikama, a plan se može smatrati i vrstom regionalnog plana za južnu Istru. (Jurcan, 2008)

Plan grada, izrađen **1866.** godine, predstavlja stanje iz 1878. godine, jer su tijekom sljedećih 12 godina u njega ucrtavane sve promjene na terenu. Plan uključuje i predviđenu žičanu ogradu koja okružuje grad s kopnene strane; ovaj dio ograde je prikazan punom linijom. U planu su naznačena ograničenja gradnje u blizini žičane ograde i vojnih objekata, dok su područja unutar kojih je gradnja dopuštena označena točkastom crtom. Istovremeno je određena zona zabrane gradnje u rasponu od granične linije od oko 1137 metara izvan postojećih fortifikacijskih punktova. Na planu su vlasništva zgrada označena bojama: tamnocrveno: zgrade kopnene vojske; crveno: zgrade mornarice; crno: javne gradske zgrade (zgrada admiralskog ureda označena je crnom bojom zbog svog javnog karaktera unatoč pripadnosti mornarici). (Jurcan, 2008)

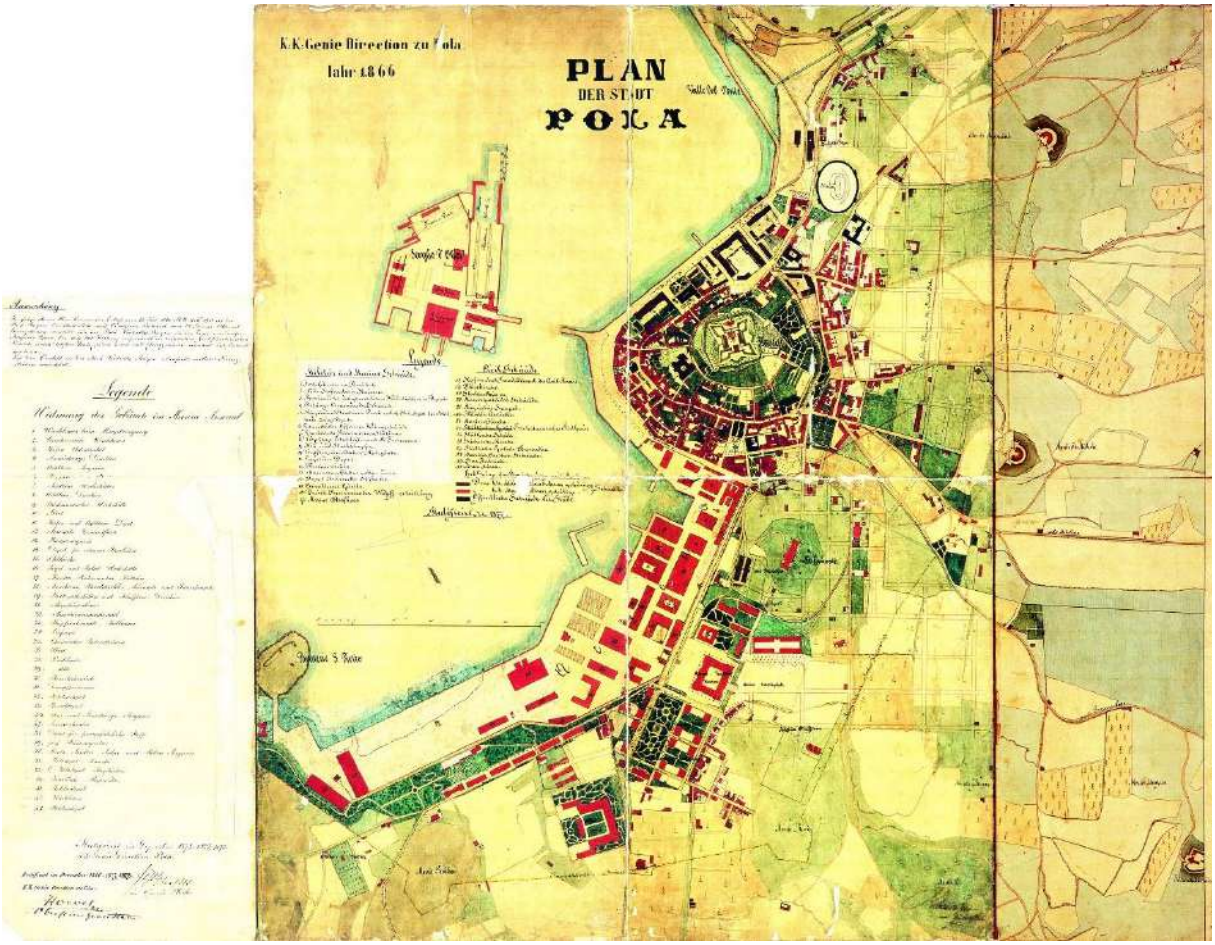

Slika 28. Plan grada izrađen 1866. i ažuriran 1878. godine, izvor: Grad Pula

Prvi integralni regulacijski plan za cijelo gradsko područje Pule - ***Piano di regolazione della città di Pola***, (prvi urbanistički Plan Pule) izradio je 1900. Barun Karl von Swarz. Ovaj plan nije se oslanjao na postojeće stanje, potrebe građana ili znanstvene pretpostavke, već na urbanističku tradiciju koja vuče korijene iz baroknog razdoblja i apsolutističkih vladavina. Plan

je bio motiviran gradnjom kanalizacije jer je grad bio u jako lošem sanitarnom stanju. Karakteriziraju ga ulice koje se zrakasto šire pod različitim kutovima i blokovska izgradnja. Najpoznatiji primjer takvog urbanizma je Haussmannov plan Pariza iz 1853. godine, koji je u velikoj mjeri završen 15-ak godina prije izrade pulskog plana. Zbog različitih polemika koje je izazvao taj plan, gradska uprava ga nije nikada službeno usvojila. (Jurcan, 2008)

Generalni urbanistički plan grada Pule od 1935. do 1939. godine nastaje nakon 35 godina pauze u planiranju grada, a do njegove provedbe nije došlo zbog početka Drugog svjetskog rata (Rukavina, 2015). Zadatak izrade novoga plana dodijeljen je rimskom arhitektu Luigiu Lenziu. Opseg plana podijeljen je na tri razine – regionalni, gradski i centralni, a svakoj razini pristupalo se koristeći drugačiju metodu. Drugi nivo grada je generalni plan a planiran je podjelom grada na zone, što je bila relativno nova metoda uređivanja grada u to vrijeme.

Prvi poslijeratni plan grada – ***Urbanistički plan iz 1966. godine*** izrađen je po načelima modernističkog urbanizma (CIAM). Novi urbanistički plan, kojeg pod vodstvom arhitekta Radovana Miščevića izvodi Urbanistički Institut Hrvatske, bio je među prvim GUP-ovima u tadašnjoj Jugoslaviji. Pula se tada mogla razvijati samo u pravcu svoje luke, jer su na južnom prostoru bile utvrde, pa je cijeli taj prostor zapravo ostao pod vojnom zabranom. I ovaj plan je predvidio rušenje velikog dijela povijesnih građevina (Krizmanić, 2008, p. 163). Plan sadrži model podjele grada na stambene zajednice ili mjesne zajednice sa pripadajućim centrima.

Inicijativa za izradu novog prostornog i generalnog urbanističkog plana za Pulu pokrenuta je 1978. godine na inicijativu Društva arhitekata Pule i Urbisa 72. Izradu ***Generalnog urbanističkog plana grada Pule*** usvojenog **1983. godine**, vodio je Branko Ancelj iz Urbisa 72, a u izradu plana se uključio i Urbanistički institut SRH i Zavod za ekonomiku. Paralelno s izradom GUP-a tekla je i izrada Prostornog plana općine Pula. Sedam godina nakon usvajanja planova izbio je novi rat, što je jednim dijelom spriječilo njegovu stvarnu provedbu, a GUP je ostao važeći do 2006. godine.

U članku 101. Prostornog plana Istarske županije („Službene novine Istarske županije“, broj 2/02., 1/05., 4/05., 10/08., 07/10., 13/12. i 9/16.) se navodi da se *postojeće vojne građevine i kompleksi, kao i austrougarski fortifikacijski kompleksi koji nisu u funkciji obrane ili nisu od interesa obrane, mogu se u prostornim planovima uređenja općine i grada prenamijeniti u drugu namjenu osim stambene, pod uvjetima iz ovog Plana i uz suglasnost nadležnog tijela*.

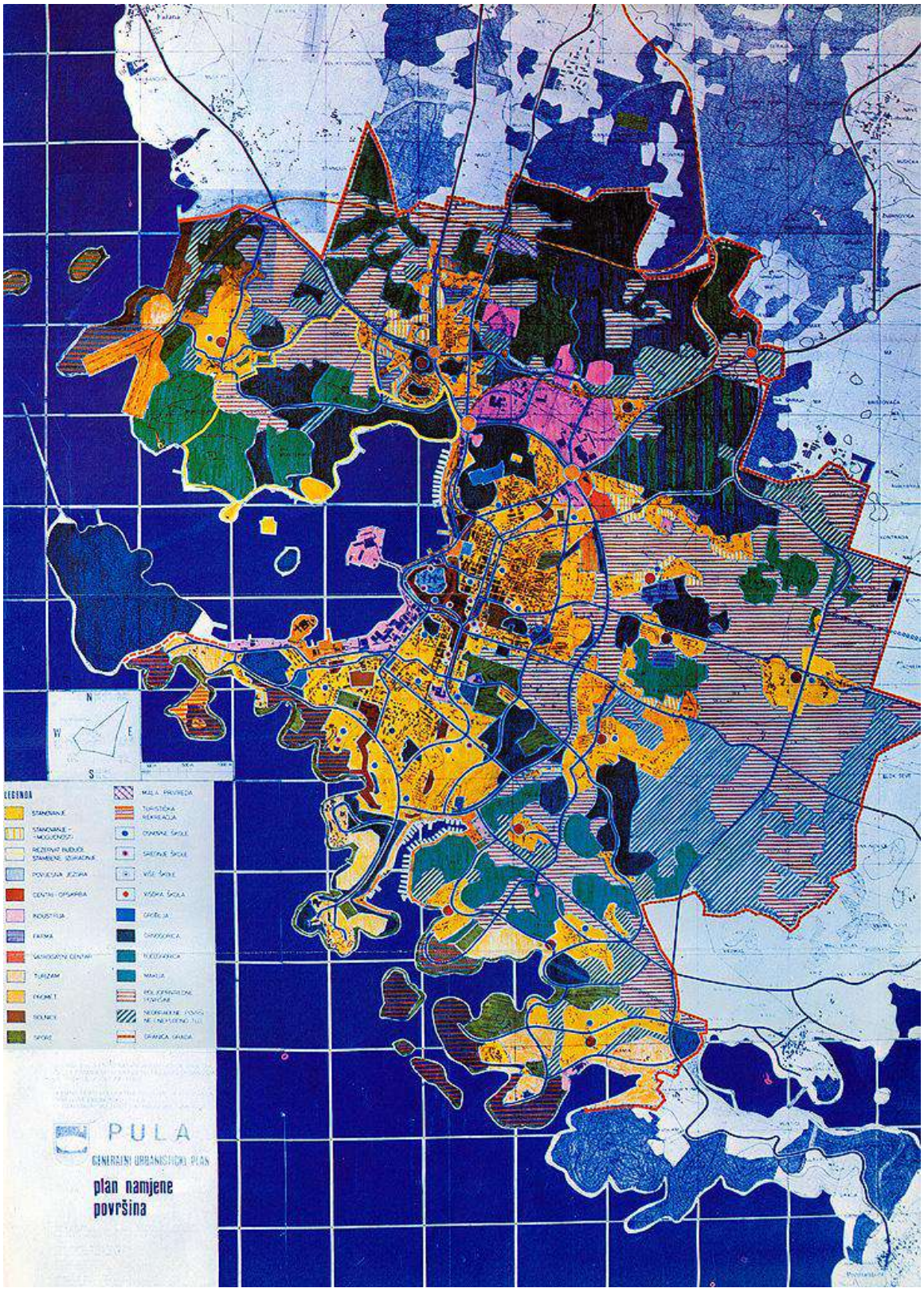

Slika 29. Generalni urbanistički grada Pule (Plan namjene površina), 1983. Izvor: Grad Pula

Generalni urbanistički plan grada Pule usvojen je **2008. godine**, i još uvijek je u primjeni[103]. Provedenim istraživanjem, koje je obuhvatilo analizu dostupnog materijala, prostornoplanske dokumentacije i terenske obilaske, izrađen je katalog te je odabrano 14 vojnih lokacija u Puli (vidi Slika 30.) za analizu prema utvrđenim prostornim kriterijima.

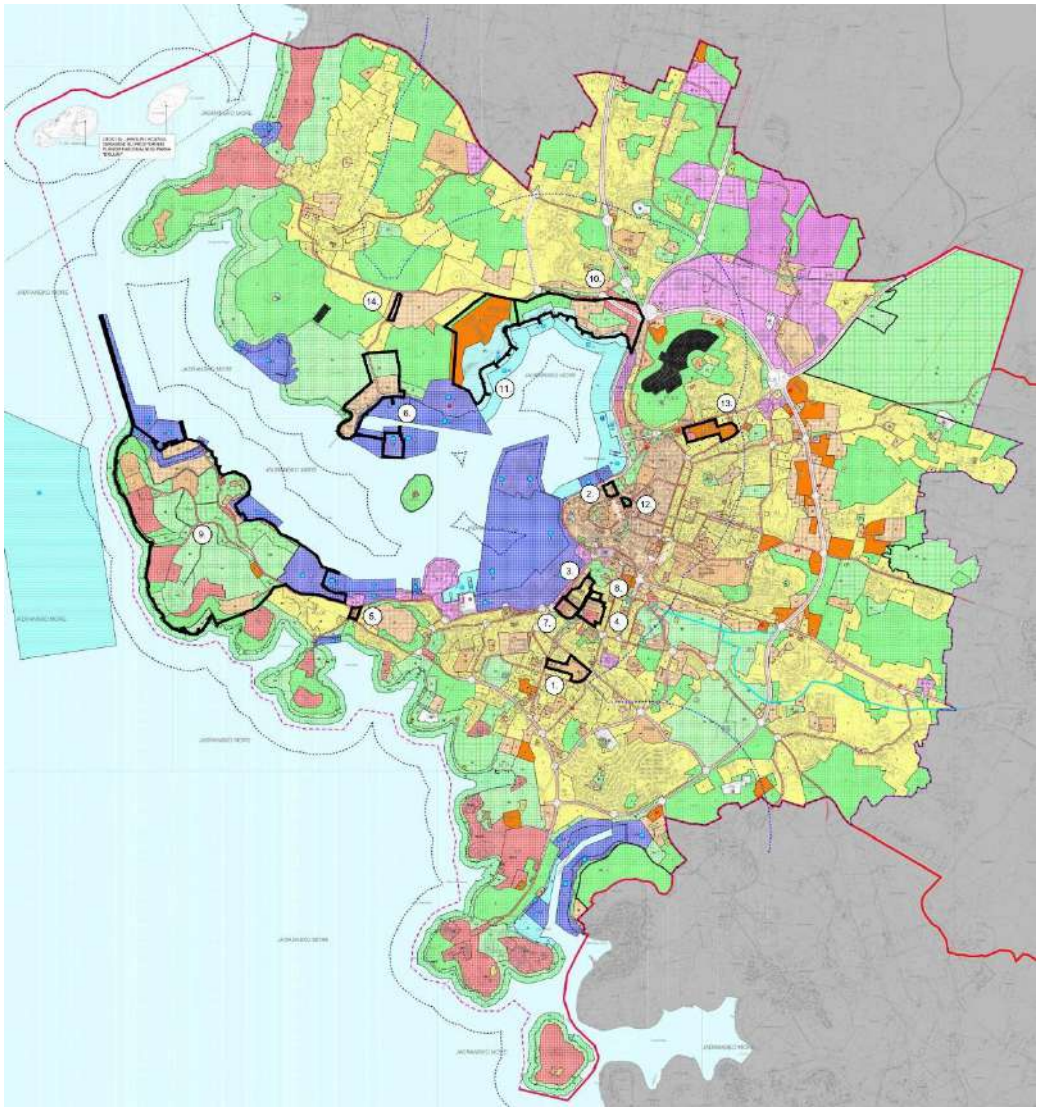

Slika 30. Prikaz Generalnog urbanističkog plana grada Pule (Plan namjene površina) – Izmjene i dopune s odabranim bivšim i napuštenim vojnim lokacijama – izrez, 2021., Izvor: Grad Pula, popis vojnih lokacija: 1. DOMOBRANSKA / "VITOMIR ŠIROLA - PAJO", 2. FRANJO JOSIP, 3. ISTARSKIH BRIGADA, MALA MORNARIČKA I DOMOBRANSKA, 4. KARLO ROJC, 5. MAKSIMILIANOVE BARAKE, 6. MONUMENTI ISV. KATARINA, 7. MORNARIČKA, 8. MORNARIČKE BARAKE, 9. MUZIL – kompleks, 10. VALLELUGA I, 11. VALLELUGA II, 12. VOJNE BARAKE / PARK PETRA KREŠIMIRA IV, 13. VLADIMIR GORTAN, 14. ŠTINJANSKE, autorica: **Perkov**

[103] Generalni urbanističkog plana grada Pule, 1999./(Službene novine Grada Pule br. 5a/08, 12/12, 5/14, 8/14-pročišćeni tekst, 10/14, 13/14, 19/14-pročišćeni tekst, 7/15, 9/15-pročišćeni tekst, 2/17, 5/17, 9/17-pročišćeni tekst, 20/18, 2/19-pročišćeni tekst, 8/19, 11/19, 8/20, 3/21, 4/21 i 6/21-pročišćeni tekst)

- - - - - - - - - -

Pregled povijesnog, vojnog i prostorno prostornoplanskog Šibenika, Zadra i Pule potvrđuje da su sva tri grada bila snažno obilježena vojnom prisutnošću, ali na specifične načine. Dok je u Puli vojska bila ključni pokretač urbanog razvoja, u Zadru i Šibeniku vojne su funkcije bile značajne, ali su se razvijale u širem gospodarskom i administrativnom kontekstu.

Sva tri grada razvijala su se na bogatim povijesnim slojevima, no dok su se Šibenik i Zadar stoljećima prilagođavali različitim političkim i gospodarskim uvjetima, Pula je u 19. stoljeću doživjela naglu transformaciju u planski oblikovano vojno središte Austro-Ugarske, što je trajno obilježilo njezinu urbanu strukturu. Zajedničko im je da su vojni prostori tijekom različitih povijesnih razdoblja zauzimali strateški značajne dijelove gradskog područja, stvarajući specifične prostorne odnose koji predstavljaju važan kontekst njihove kasnije prenamjene i preobrazbe.

Iako u sva tri grada još uvijek postoje aktivne vojne zone, njihova je uloga znatno smanjena. Većina bivših vojnih prostora napuštena je ili preoblikovana u civilne svrhe/funkcije, ali dinamika i uspješnost prenamjene razlikuju se među gradovima. Prostorno-planska dokumentacija pokazuje različite pristupe upravljanju i prenamjeni bivših vojnih lokacija. Prostorni položaj i opseg vojnih lokacija razlikuju se među analiziranim gradovima. Brojne vojne lokacije u Šibeniku i Zadru širenjem grada našle su se unutar ili u neposrednom kontaktu s izgrađenim urbanim tkivom, dok Pulu obilježavaju i vrlo veliki vojni kompleksi i zone, što stvara različite prostorne i razvojne uvjete njihove preobrazbe. Prostornoplanska dokumentacija pritom pokazuje različite pristupe planiranju buduće namjene i razvoja tih prostora.

Prikaz povijesnog, vojnog i prostornoplanskog triju gradova pruža kontekst za daljnju analizu kataloga vojnih lokacija, omogućujući razumijevanje povezanosti povijesnih obrazaca, vojnih utjecaja i planskih pristupa. Pregled prostornoplanskog razvoja gradova bio je važan za identifikaciju značajnijih planerskih dokumenata, koji su poslužili kao podloga za izradu kataloga i daljnje analize.

Današnji planerski pristup vojnim lokacijama usmjeren je na njihovu prenamjenu u javne, stambene, turističke i druge civilne sadržaje, pri čemu dinamika i opseg tih promjena ovise o prostornim, gospodarskim, administrativnim i stručnim kapacitetima svakog grada. Iako su inicijative za revitalizaciju bivših vojnih zona prisutne u svim analiziranim gradovima, njihova realizacija ovisi o političkim odlukama, strateškim planovima i dugoročnim ulaganjima. Razlike utvrđene u povijesnom, vojnom i prostornoplanskom razvoju Šibenika, Zadra i Pule

predstavljaju kontekstualnu osnovu za usporednu analizu vojnih lokacija prema prethodno utvrđenim kriterijima. U sljedećem poglavlju analiziraju se njihova obilježja, obrasci i trendovi preobrazbe te zajednička i razlikovna obilježja, kao podloga za daljnje utvrđivanje urbanističkih modela preobrazbe prostora vojarni.

7. ANALIZA I USPOREDBA PREOBRAZBI ODABRANIH VOJNIH LOKACIJA U ŠIBENIKU, ZADRU I PULI PREMA UTVRĐENIM PROSTORNIM KRITERIJIMA TEMELJEM KATALOGA

Cilj ovog poglavlja je, temeljem definiranih prostornih kriterija (Poglavlje 5.), utvrditi obilježja i stanje preobrazbe odabranih vojnih lokacija, vrednovati stupanj razvijenosti procesa njihove preobrazbe te ukazati na izazove i potencijale budućeg razvoja.

Istraživanje se temelji na sustavnom kataloškom pregledu i usporedbenoj analizi 39 odabranih vojnih lokacija[104] u tri odabrana obalna grada hrvatskog dijela Jadranskog mora - Šibeniku, Zadaru i Puli. Provedeno je temeljem terenskih istraživanja, dostupne pisane i kartografske građe, prostornoplanske dokumentacije te urbanističkih i arhitektonskih projekata vojnih lokacija. Prikupljeni prostorni podaci kataloški su sistematizirani i analizirani temeljem definiranih kontekstualnih, lokacijskih i prostornoplanskih kriterija te međusobno uspoređeni i vrednovani.

Rezultat istraživanja u ovom poglavlju jest utvrđivanje obilježja, obrazaca i trendova preobrazbe vojnih lokacija u analiziranim obalnim gradovima te njihovih zajedničkih i razlikovnih obilježja. Dobiveni rezultati predstavljaju empirijsku osnovu za utvrđivanje urbanističkih modela preobrazbe prostora vojarni u nastavku istraživanja.

Temeljem dostupnih materijala i provedenih terenskih istraživanja, odnosno usporedbom i analizom digitalnih kartografskih materijala, prostornoplanske dokumentacije, postojećeg stanja, planiranih i izvedenih urbanističkih i arhitektonskih projekata vezanih na prostore vojarni kod odabranih gradova Šibenika, Zadra i Pule, izrađen je *katalog 1* (Prilog II - Katalog 1), u kojem su prikazani rezultati istraživanja temeljem kvalitativnih i kvantitativnih podataka. Cilj kataloga je utvrditi obilježja preobrazbe vojnih lokacija u gradovima radi empirijske provjere teorijskih postavki istraživanja (Poglavlje 1.). Katalog obuhvaća odabrane vojne lokacije koje se nalaze u različitim fazama procesa preobrazbe u Šibeniku, Zadru i Puli.

[104] Većinu čine vojarne (32 lokacije), dok su iznimno obuhvaćena i vojna skladišta (5 lokacija) te jedna lokacija vojne policije, za koje je utvrđeno da su unutar svog prostornog obuhvata imale smještaj vojnog osoblja. Uz to analiziran je i jedan veći vojni kompleks koji obuhvaća više prostora vojarni i drugih tipova vojnih objekata.

7.1. Primjena metode istraživanja

Kvalitativna i kvantitativna obilježja za svaku obrađenu/istraženu katalošku jedinicu su razvrstana u dvije glavne skupine: 1. **opći podatci** o vojnom sklopu te 2. **urbanistički podaci** o vojnom sklopu (Tablica 13.). Istraživanje je obuhvatilo prostorna obilježja utvrđena kao relevantna za analizu preobrazbe vojnih lokacija i primjenu prethodno definiranih kriterija.

Grupa **opći podaci** obuhvaća: 1. naziv vojnog sklopa, 2. mjesto, 3. lokaciju / adresu, 4. katastarsku općinu i katastarske čestice, 5. površinu vojnog sklopa, 6. vlasništvo katastarskih čestica na kojoj se nalazi sklop, 7. tip vojnog prostora, 8. dataciju /godinu osnivanja, 9. aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene, 10. privremenu namjenu nakon nestanka izvorne funkcije, 11. grafički prikaz obuhvata sklopa, 12. grafičke prikaze - povijesnih planova, povijesne fotografije i razglednice, 13. fotografije postojećeg stanja vojnog sklopa.

Grupa **urbanistički podaci** obuhvaća: 1. prikaz smještaja sklopa u gradu, 2. prepoznatljivost sklopa u slici naselja, 3. prometnu povezanost sklopa, 4. planske kategorije namjene područja sklopa, 5. status zaštite, 6. najnižu razinu planirane/izrađene prostornoplanske dokumentacije, 7. način korištenja područja sklopa, 8. tip preobrazbe, 9. dovršenost predjela/procesa preobrazbe, 10. dominantan način korištenja kontaktnog područja, 11. grafički prikaz smještaja sklopa u gradu, 12. grafičku analizu prostornih preobrazbi (podloge: digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), 13. izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije.

Tablica 13. Primjer kataloške jedinice – Katalog 1

ŠIFRA GRAD - NAZIV

1.	**OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI**			
1.1.	naziv		1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	mjesto			
1.3.	lokacija / adresa			
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica			
1.5.	**površina vojnog sklopa**			
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**			
1.7.	**tip vojnog prostora**			
1.8.	**datacija /godina osnivanja**			
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**			
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**			

Izvor:

1.12.	povijesni planovi, povijesne fotografije i razglednice
Izvor:	
1.13.	fotografije postojećeg stanja
Izvor:	

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**		2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja		 Izvor:	
2.3	**prometna povezanost sklopa**			
2.4.	planska kategorija namjene područja sklopa			
2.5.	**status zaštite**			
2.6.	**najniža razina PPD**			
2.7.	**način korištenja područja sklopa**			
2.8.	**tip preobrazbe**			
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**			
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja			

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
	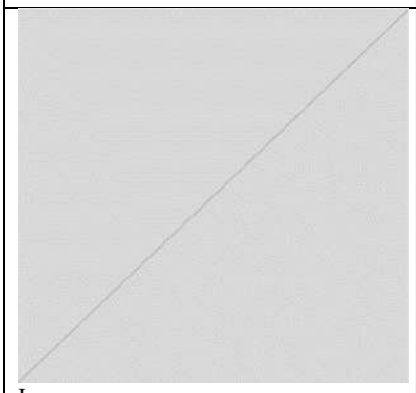 Izvor:	 Izvor:	 Izvor:

Autorica: **Perkov**

LITERATURA I IZVORI:

Katalog obuhvaća ukupno 39 kataloških jedinica: 11 kataloških jedinica na području grada Šibenika, 14 kataloških jedinica na području grada Zadra, te 14 kataloških jedinica na području grada Pule. Svaka kataloška jedinica je šifrirana i imenovana prema nazivu grada i vojne lokacije. Slovni znakovi su dodijeljeni za grad Šibenik -A, Zadar – B i Pulu – C, a broj označava redni broj vojne lokacije poredanih po abecednom redu (npr. grad Šibenik, Vojarna Ražine ima oznaku A.9.).

Grad Šibenik - A

Podaci korišteni za katalog preuzeti su: Generalnog urbanističkog plana Grada Šibenika koji je donesen 1988. godine, Generalnog urbanističkog plan Grada Šibenika – izmjene i dopune usvojene 2008. godine, Generalnog urbanističkog plana Grada Šibenika – cjelovite izmjene i dopune usvojene 2016. godine, te ostala provedbena prostornoplanska dokumentacija. Podaci o stanju na terenu prikupljeni su terenskim istraživanjima, a završno terensko istraživanje provedeno je u ožujku i travnju 2024. godine. Analizirano je 11 vojnih lokacija[105] utvrđenih analizom prostornoplanske dokumentacije, grafičkom analizom kartografskih prikaza, te korištenjem objavljene literature i drugih dostupnih izvora. Vojne lokacije su numerirane te su im dodijeljene šifre (Tablica 14.).

Tablica 14. Popis analiziranih vojnih lokacija – grad Šibenik

A.1.	ANTE JONIĆ / MARINKO KARDUM
A.2.	BRIBIRSKI KNEZOVI /RADE KONČAR / PEĆINE
A.3.	DUMBOKA / DUBOKA - skladište
A.4.	JAMNJAK - skladište
A.5.	KULINE /MANDALINA
A.6.	MINERSKA - skladište
A.7.	PALACIN
A.8.	PANINKOVAC - skladište
A.9.	RAŽINE - skladište
A.10.	ŠUBIĆEVAC / DUCA D'AOSTA
A.11.	ŠUBIĆEVAC - vojna policija

Autorica: **Perkov**

[105] U kataloški pregled nije uvrštena lokacija Kamenar jer se nalazi izvan analiziranog obuhvata iako je imala stalnu vojnu posadu.

Grad Zadar - B

Podaci korišteni za katalog preuzeti su: Generalnog urbanističkog plana Grada Zadra koji je donesen 1973. godine, Generalnog urbanističkog plan Grada Zadra koji je donesen 1988./91. godine, Prostornog plana uređenja Grada Zadra – izmjene i dopune usvojene 2016. godine, te ostala provedbena prostornoplanska dokumentacija. Podaci o stanju na terenu prikupljeni su terenskim istraživanjima, a završno terensko istraživanje provedeno je u veljači 2024. godine. Analizirano je 14 vojnih lokacija[106] utvrđenih analizom prostornoplanske dokumentacije, grafičkom analizom kartografskih prikaza, te korištenjem objavljene literature i drugih dostupnih izvora. Vojne lokacije su u katalogu numerirane te su im dodijeljene šifre (Tablica 15.).

Tablica 15. Popis analiziranih vojnih lokacija – grad Zadar

B.1.	BILI BRIG / "KONJUŠNICA"
B.2.	BOKANJAC / "PREDVOJNIČKA"
B.3.	CRVENE KUĆE - skladište
B.4.	FORTE / "FRANZ JOSEPH"
B.5.	FOŠA / " VELIKA VOJARNA" / " VITTORIO VENETO"
B.6.	GAŽENICA
B.7.	JAZINE
B.8.	MOCIRE - skladište
B.9.	PUT STANOVA / "FRANKA LISICE" / "ĐURO ĐAKOVIĆ"
B.10.	RAVNICE
B.11.	SMILJEVAC / "TURSKE KUĆE"
B.12.	VIŠNJIK / "ANTE BANINA"
B.13.	VIDIKOVAC / "BARUTANA"
B.14.	VOŠTARNICA / "MARKO OREŠKOVIĆ" / "STJEPAN RADIĆ"

Autorica: **Perkov**

[106] U kataloški pregled nije uvrštena lokacija Poluotok u kojoj su smješteni uredi Zadarske županije jer je izvorno sagrađena kao Palača vojnog zapovjednika/komandanta (Stagličić, 2013, p. 115) i tijekom povijesti je u njoj smještano više različitih upravnih i vojnih funkcija. Nisu uvrštene ni Časničke vojarne kao zasebna lokacija koje se nalaze u Puli prije ulaza u Mulimente, kako do završetka ovog istraživanja nije utvrđen prostorni obuhvat lokacije.

Grad Pula - C

Podaci korišteni za katalog preuzeti su: Generalnog urbanističkog plana Grada Pule koji je donesen 1978./83. godine, Generalnog urbanističkog plan Grada Pule donesen 2008. godine, Generalnog urbanističkog plana Grada Pule – izmjene i dopune usvojene 2021. godine, te ostala provedbena prostornoplanska dokumentacija. Podaci o stanju na terenu prikupljeni su terenskim istraživanjima, a završno terensko istraživanje provedeno je u travnju 2024. godine.

Analizirano je 14 vojnih lokacija utvrđenih analizom prostornoplanske dokumentacije, grafičkom analizom kartografskih prikaza, te korištenjem objavljene literature i drugih dostupnih izvora. Vojne lokacije su u katalogu numerirane te su im dodijeljene šifre (Tablica 16.).

Tablica 16. Popis analiziranih vojnih lokacija – grad Pula

C.1.	DOMOBRANSKA I " VITOMIR ŠIROLA – PAJO"
C.2.	FRANJO JOSIP
C.3.	ISTARSKIH BRIGADA, DOMOBRANSKA I MALA MORNARIČKA
C.4.	KARLO ROJC
C.5.	MAKSIMILIANOVE BARAKE
C.6.	MONUMENTI I SV. KATARINA
C.7.	MORNARIČKA
C.8.	MORNARIČKE BARAKE
C.9.	MUZIL – kompleks
C.10.	VALLELUNGA 1
C.11.	VALLELUNGA 2
C.12.	VOJNE BARAKE /PARK PETRA KREŠIMIRA IV
C.13.	VLADIMIR GORTAN
C.14.	ŠTINJANSKE

Autorica: **Perkov**

Prostorna obilježja/čimbenici svake pojedine vojarne detaljno su prikupljeni (temeljem terenskog obilaska te pisanih i kartografskih izvora) i sustavno obrađeni u katalogu (Prilog II). Katalog sadrži ukupno trideset i devet kataloških jedinica u tri grada prema postavljenom obrascu.

Valja naglasiti **probleme prilikom prikupljanja podataka** koji su rezultat velikih razlika u mjerilu pojedinih izvora, razlika u iscrpnosti i dostupnosti podataka, različitih razina prostornoplanske dokumentacije i različitih razina detaljnosti i pristupa u opisima te poteškoća pri utvrđivanju prostornog obuhvata pojedinih lokacija. Ako na pojedinim mjestima u sklopu istraživanja nije bilo moguće prikupiti određeni podatak, predviđeni odjeljak u katalošком obrascu ostavljen je nepopunjen. Pojedine podatke nije bilo moguće prikupiti zbog njihove nedostupnosti, dok kod određenih lokacija tijekom terenskog obilaska nije bilo moguće pristupiti svim dijelovima obuhvata zbog nepristupačnosti terena i drugih ograničenja. Katalozi su nastali kombinacijom terenskog istraživanja, korištenjem javno dostupnih digitalnih kartografskih podloga, dostupne prostornoplanske dokumentacije, javno dostupnih podataka o vlasništvu te korištenjem objavljene literature i drugih dostupnih izvora navedenih u svakoj kataloškoj jedinici.

Ilustracije pojedinih kataloških jedinica uključuju docrtane situacije lokacije na izrezu digitalnog ortofoto prikaza iz 2019./2020. **Grafičke podloge** (**Hrvatska osnovna karta, digitalni ortofoto prikaz, i katastar**, izvor: geoportal) bile su izrazito važna za definiranje površina, odnosno obuhvata analiziranih lokacija (ilustrirano na primjeru Vojarne Bili brig u Zadru -Slika 31., Slika 32. i Slika 33.).

Slika 31. Vojarna Bili Brig u Zadru, grafička podloga hrvatska osnovna karta - izrez, 1954., grafička podloga digitalni ortofoto - izrez, 1968., izvor: geoportal

Slika 32. Vojarna Bili Brig u Zadru, preklop digitalnog ortofoto prikaza 2019./2020. i katastarskog plana, izvor: geoportal

Slika 33. Vojarna Bili Brig u Zadru, grafički prikaz obuhvata sklopa digitalnom ortofoto prikazu 2019./2020., izvor: geoportal, autorica: Perkov, 2024.

Grafički prikaz položaja u gradu/naselju iskazuje se unutar tri postavljene kategorije: lokacije smještene u gradskom središtu (A zona), kontaktni položaj uz gradsko središte (B zona) i rubni položaj u prostoru grada (C zona). Kategorije su postavljene analizom postojeće izgrađene fizičke strukture i stupnja njezine konsolidiranosti te prostornih mogućnosti budućeg širenja grada (vidi primjer grada Zadra - Slika 34.).

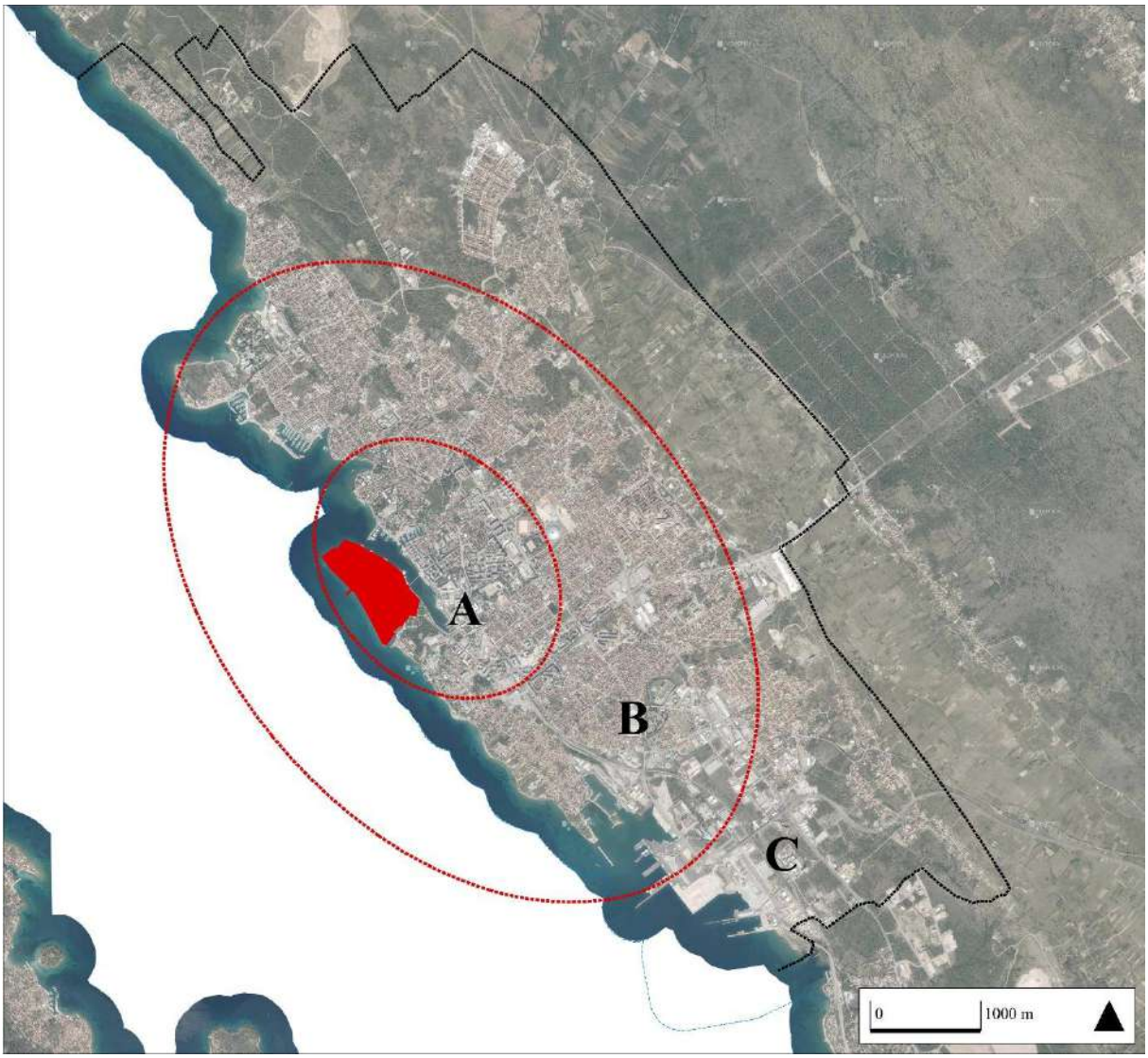

Slika 34. Grafički prikaz osnovnih postavljenih prostornih kategorija grada Zadra u odnosu prema povijesnom gradskom središtu (poluotok) – lokacije smještene u gradskom središtu (A zona), kontaktni položaj uz gradsko središte (B zona) i rubni položaj u prostoru grada (C zona), autorica: **Perkov**

Izradi pojedinačnih tablica za svaki grad prethodila je obrada prikupljenih podataka, odnosno čimbenika, koji su obrađeni i uspoređeni prema svakom pojedinačnom kriteriju (npr. veličina područja; vidi - Tablica 17.). Na temelju njihove distribucije dodatno su **specificirani podtipovi prostornih kriterija** za vrednovanje potencijala preobrazbe prostora vojarni (Poglavlje 5) koji slijede u nastavku.

U analiziranim gradovima ukupno je odabrano 39 vojnih lokacija od čega ih je 11 u Šibeniku, 14 u Zadru i 14 u Puli (Tablica 17.)

Tablica 17. Usporedni prikaz broja i površina odabranih vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli

	Površina/veličina vojnih lokacija					
	ŠIBENIK	**Površina (ha)**	**ZADAR**	**Površina (ha)**	**PULA**	**Površina (ha)**
1.	Ante Jonić	6,91	Bili Brig	5,83	Domobranska / Vitomir Širola – Pajo	4,05
2.	Bribirski knezovi	31,80	Bokanjac	1,23	Franjo Josip	0,99
3.	Dumboka	11,32	Crvene Kuće	5,35	Istarskih brigada	3,18
4.	Jamnjak	19,69	Forte	1,89	Karlo Rojc	3,54
5.	Kuline	8,43	Foša	0,59	Maksimilianove barake	0,70
6.	Minerska	7,34	Gaženica	11,59	Monumenti i Sv. Katarina	59,21
7.	Palacin	2,93	Jazine	0,56	Mornarička	2,02
8.	Paninkovac	5,12	Mocire	1,87	Mornaričke barake	0,54
9.	Ražine	14,45	Put Stanova	15,24	Muzil	174,61
10.	Šubićevac 1	6,16	Ravnice	2,57	Vallelunga 1	25,79
11.	Šubićevac 2	2,80	Smiljevac	5,17	Vallelunga 2	31,89
12.			Višnjik	20,11	Vojne barake	0,40
13.			Vidikovac	5,88	Vladimir Gortan	5,43
14.			Voštarnica	5,73	Štinjanske	0,90
	Sveukupno (ha)					
		116,95		**83,61**		**313,25**

Površina kompleksa
- mala (manja do 5ha)
- srednja (5-10 ha)
- velika (preko 10 ha)

Autorica: **Perkov**

Razvrstaj prostornih kriterija za vrednovanje potencijala preobrazbe vojnih lokacija

Na temelju prostornih čimbenika utvrđenih u prethodnom poglavlju definirano je **jedanaest (11) prostornih kriterija** za vrednovanje potencijala preobrazbe vojnih lokacija u gradovima, podijeljenih u tri osnovne kategorije: a) **Kontekstualni kriteriji** (položaj u gradu, prometna pristupačnost); b) **Lokacijski kriteriji** (vrijeme nastanka, površina kompleksa, način korištenja, vlasništvo i vlasnička struktura); c) **Prostornoplanski kriteriji** (planska kategorija, razina prostornoplanske dokumentacije, status zaštite, tip preobrazbe, dovršenost predjela/procesa preobrazbe) (Poglavlje 5.). U ovom su poglavlju kriteriji dodatno operacionalizirani razvrstajem na podtipove koji omogućuju njihovu usporednu primjenu na 39 analiziranih vojnih lokacija.

Kontekstualni kriteriji

I. Položaj u gradu / naselju:

- I. a. Središnji položaj u gradu/gradskom središtu (A zona)
- I. b. Kontaktni položaj uz gradsko središte (B zona)
- I. c. Rubni položaj u prostoru grada (C zona)

Položaj vojnog sklopa/vojne lokacije u gradu (naselju) utječe na njegov razvojni potencijal. Središnji i kontaktni položaj mogu predstavljati povoljnije prostorne uvjete za preobrazbu zbog neposrednijeg odnosa s postojećim urbanim tkivom i infrastrukturom, dok rubni položaj može zahtijevati veća infrastrukturna ulaganja.

II. Prometna pristupačnost:

- II. a. Veoma dobra - izravna veza s brzim cestama (autocesta, magistralna cesta)
- II. b. Dobra - izravna veza s cestama prvog reda (regionalna cesta, glavna cesta)
- II. c. Loša - izravna veza s cestama drugog i trećeg reda (lokalna cesta)
- II. d. Veoma loša - ostalo (ceste nižeg reda)

Prometna pristupačnost ključna je za razvoj vojnog sklopa. Iako su u širem kontekstu značajni i pristupi željeznicom i zračnim prometom, u ovom istraživanju naglasak je stavljen na integraciju u gradsku prometnu mrežu, zbog čega je analizirana isključivo cestovna pristupačnost. Vrlo dobra pristupačnost s izravnom vezom na brze ceste omogućuje lakši

transport i privlači investitore. Dobra pristupačnost s regionalnim cestama pruža solidne razvojne mogućnosti, dok loša i veoma loša pristupačnost mogu ograničiti potencijal razvoja zbog otežanog pristupa i većih troškova infrastrukture.

Lokacijski kriteriji

III. Vrijeme/razdoblje nastanka vojnog sklopa/lokacije:

- III. a. Razdoblje Austrije (1800. - 1914.)
- III. b. Razdoblje ratova (1914. - 1945.)
- III. c. Razdoblje FNR (SFR) Jugoslavije (1945. - 1991.)

Vrijeme nastanka vojnog sklopa odražava njegov povijesni i kulturni kontekst, što može utjecati na planiranje obnove. Kompleksi iz različitih razdoblja (Austrija, razdoblje ratova, FNR/SFR Jugoslavija) imaju različite arhitektonske karakteristike i strukture, što može zahtijevati specifične pristupe obnovi i prilagodbu suvremenim potrebama.

IV. Veličina vojnog sklopa/lokacije:

- IV. a. Mala (manja od 5 ha)
- IV. b. Srednja (5-10 ha)
- IV. c. Velika (preko 10 ha)

Veličina vojnog sklopa utječe na složenost i troškove obnove. Manji sklopovi mogu imati jednostavnije uvjete za provedbu zbog manjih prostornih i financijskih zahtjeva, dok veći sklopovi zahtijevaju složeniju pripremu, ali istodobno omogućuju razvoj kompleksnijih urbanističkih programa.

V. Način korištenja:

- V. a. Vojno korištenje (funkcija)
- V. b. Bez korištenja / napušteno
- V. c. Povremeno / privremeno korištenje
- V. d. Djelomično u korištenju (sadržajne intervencije)
- V. e. Cjelovito novo korištenje – prenamjena / privođenje planskoj namjeni (izuzev posebne namjene)

Način korištenja vojnog sklopa odražava njegov trenutni status i potencijal za prenamjenu. Napušteni sklopovi često zahtijevaju temeljitu rekonstrukciju, dok sklopovi s djelomičnim privremenim korištenjem i sadržajnim intervencijama mogu biti lakše prilagodljivi novim namjenama. Njihovo aktivno korištenje može spriječiti daljnje propadanje postojeće infrastrukture, održava prostor u funkciji, povećava njegovu prepoznatljivost te doprinosi njegovoj atraktivnosti, što u konačnici olakšava transformaciju. Sklopovi koji su privedeni planskoj namjeni imali su jasnije definiran razvojni put te se aktivno koriste u skladu s predviđenim planovima. U ovom kriteriju analizira se stvarno korištenje, a ne samo planirana namjena – stoga se razlikuju sklopovi koji su već prenamijenjeni i funkcionalni od onih koji su u prostornim planovima predviđeni za određenu namjenu, ali se još uvijek ne koriste sukladno planskoj kategoriji.

VI. Vlasništvo i vlasnička struktura:

Vlasništvo:

- VI. a. Državno (Ministarstvo obrane RH, RH, javna državna poduzeća)
- VI. b. Gradsko (Grad ili gradske institucije) i javna (društvena) poduzeća
- VI. c. Privatna poduzeća, građani (privatno vlasništvo)

Vlasništvo vojnog sklopa značajno utječe na mogućnosti obnove. Državno vlasništvo može olakšati proces planiranja i provedbe projekata zbog centralizirane uprave. Gradsko i javno vlasništvo također nudi različite prednosti, poput fleksibilnijeg uključivanja lokalne zajednice u odlučivanje i prilagodbe projekata lokalnim potrebama. S druge strane, privatno vlasništvo može predstavljati izazov zbog različitih interesa vlasnika, potencijalno dužih pregovaračkih procesa i potreba za usklađivanjem privatnih poslovnih ciljeva s javnim interesima.

Vlasnička struktura:

- VI. d. Nije složena vlasnička struktura
- VI. e. Složena vlasnička struktura
- VI. f. Veoma složena vlasnička struktura

Vlasnička struktura vojnog sklopa odnosi se na broj i vrstu vlasnika te način upravljanja nekretninom. Ona utječe na brzinu i uspješnost obnove. Manje složena vlasnička struktura, s jednim ili malim brojem vlasnika, omogućuje bržu i jednostavniju realizaciju projekata.

Složena i veoma složena vlasnička struktura, koja uključuje više suvlasnika, različite pravne subjekte ili neriješene imovinsko-pravne odnose, može produžiti procese usklađivanja interesa i povećati troškove obnove.

Prostornoplanski kriteriji

VII. Prostornoplanska kategorija namjene:

- VII. a. Zona posebne namjene (N)
- VII. b. Društvena i javna (D), sportsko-rekreacijska (R)
- VII. c. Stambena (S), mješovita (M)
- VII. d. Ostale namjene (...)

Planska kategorija definira namjenu prostora i utječe na razvojne mogućnosti. Zone posebne namjene (N) zahtijevaju specifične uvjete, dok društvene, javne, sportsko-rekreacijske (D, R) i stambene, mješovite (S, M) namjene omogućuju fleksibilnije pristupe planiranju i revitalizaciji prostora.

VIII. Razina prostornoplanske dokumentacije:

- VIII. a. Izrađen UPU (ili detaljniji provedbeni prostorni plan)
- VIII. b. Postoji obveza izrade UPU-a
- VIII. c. Neposredna provedba GUP/PPUG

Razina izrađene i obveza izrade prostornoplanske dokumentacije važna je za definiranje pravnog i organizacijskog okvira za obnovu vojnih *brownfield* lokacija. Obveza izrade UPU-a može produžiti proces planiranja, ali osiguravaju kvalitetniju integraciju u urbanu strukturu. Izrađen UPU ili detaljniji provedbeni plan omogućuje kvalitetniju provedbu projekata.

IX. Status zaštite:

- IX. a. Zaštićeni dijelovi prirode temeljem zakona
- IX. b. Preventivna zaštita, prijedlog zaštite prostornim planom
- IX. c. Unutar kulturno-povijesne cjeline, zaštita pojedinačnog objekta
- IX. d. Arheološka zona ili područje
- IX. e. Nije pod zaštitom

Status zaštite uključuje procjenu zakonskih i regulatornih ograničenja koja mogu utjecati na obnovu vojnih *brownfield* lokacija. Zaštićeni dijelovi prirode, kulturno-povijesne cjeline i arheološke zone zahtijevaju posebne mjere očuvanja i prilagodbe, dok lokacije koje nisu pod zaštitom nude veću fleksibilnost u planiranju.

X. Tip preobrazbe:

- X. a. Nema preobrazbe / nije započeta / nije ostvarena
- X. b. Strukturalna
- X. c. Sadržajna / programatska
- X. d. Strukturalno-sadržajna

Tip preobrazbe vojnog sklopa odražava stupanj i vrstu promjena koje su potrebne. Strukturalna preobrazba fokusira se na fizičke promjene infrastrukture, dok sadržajna i programatska preobrazba uključuje prilagodbu postojećih sadržaja novim namjenama. Strukturalno-sadržajna preobrazba kombinira oba pristupa.

XI. Dovršenost predjela/procesa preobrazbe:

- XI. a. Nema preobrazbe / nije započeta / nije ostvarena
- XI. b. Povremeno / privremeno korištenje
- XI. c. Djelomična / preobrazba u tijeku
- XI. d. Potpuna / preobrazba dovršena

Dovršenost preobrazbe odražava stupanj realizacije projekata obnove. Kriterij omogućuje utvrđivanje stupnja realizacije procesa preobrazbe, od njezina izostanka do potpuno dovršene preobrazbe.

Odabrani prostorni kriteriji i njihove specifikacije podtipova (Tablica 18.) omogućuju da se svaka lokacija analizira u kontekstu njenih specifičnih obilježja, koja određuju mogućnosti i smjer preobrazbe.

Tablica 18. Prostorni kriteriji za vrednovanje potencijala preobrazbe vojnih lokacija u gradovima

Kriteriji		**Vrijednost kriterija**
Kontekstualni kriteriji	**položaj u gradu/ naselju**	središnji položaj u gradu/gradskom središtu (A zona), kontaktni položaj uz gradsko središte (B zona), rubni položaj u prostoru grada (C zona)
	prometna pristupačnost	veoma dobra - izravna veza s brzim cestama (autocesta, magistralna cesta), dobra - izravna veza s cestama prvog reda (regionalna cesta, glavna cesta), loša - izravna veza s cestama drugog i trećeg reda (lokalna cesta) veoma loša- ostalo (ceste nižeg reda)
Lokacijski kriteriji	**vrijeme/razdoblje nastanka vojnog sklopa/lokacije**	razdoblje Austrije (1800. - 1914.), razdoblje ratova (1914. - 1945.), razdoblje FNR (SFR) Jugoslavije (1945. - 1991.),
	veličina vojnog sklopa/lokacije	mala (manja od 5 ha), srednja (5-10 ha);, velika (preko 10 ha)
	način korištenja	vojno korištenje (funkcija), bez korištenja / napušteno, povremeno/privremeno korištenje, djelomično u korištenju (sadržajne intervencije), cjelovito novo korištenje – prenamjena / privođenje planskoj namjeni (izuzev posebne namjene)
	vlasništvo i vlasnička struktura	državno (Ministarstvo obrane RH, RH, javna državna poduzeća), gradsko (Grad ili gradske institucije) i javna (društvena) poduzeća, privatna poduzeća, građani (privatno vlasništvo)
		nije složena vlasnička struktura, složena vlasnička struktura, veoma složena vlasnička struktura
Prostornoplanski kriteriji	**prostorno planska kategorija namjene**	zona posebne namjene (N), društvena i javna (D), sportsko-rekreacijska (R), (…), stambena (S), mješovita (M), ostale namjene (…)
	razina prostorno-planske dokumentacije	izrađen UPU (ili detaljniji provedbeni prostorni plan), postoji obveza izrade UPU-a, neposredna provedba GUP/PPUG
	status zaštite	zaštićeni dijelovi prirode temeljem zakona, preventivna zaštita, prijedlog zaštite prostornim planom, unutar kulturno-povijesne cjeline, zaštita pojedinačnog objekta, arheološka zona ili područje, nije pod zaštitom
	tip preobrazbe	nema preobrazbe / nije započeta / nije ostvarena, strukturalna, sadržajna / programatska, strukturalno-sadržajna
	dovršenost predjela/procesa preobrazbe	nema preobrazbe / nije započeta / nije ostvarena, povremeno / privremeno korištenje, djelomična / preobrazba u tijeku, potpuna / preobrazba dovršena

Autorica: **Perkov**

Analiza preobrazbe vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli prema utvrđenim prostornim kriterijima

Prostorni podaci analizirani su temeljem prethodno utvrđenih kriterija (Poglavlje 5) i njihovih podtipova te sistematizirani u tabelarnim prikazima koji slijede u nastavku za svaki pojedini grad Šibenik (Tablica 19.), Zadar (Tablica 20.) i Pula (Tablica 21.).

Kriteriji analize odnose se na tri utvrđene kategorije: **kontekstualni kriteriji** (položaj u naselju, prometna pristupačnost), **lokacijski kriteriji** (vrijeme nastanka, veličina sklopa, način korištenja, vlasništvo i vlasnička struktura) te **prostorno planerski kriteriji** (planska kategorija, razina prostornoplanske dokumentacije, status zaštite, tip preobrazbe, dovršenost predjela/ procesa preobrazbe).

Tablica 19. Analiza vojnih lokacija grada Šibenika prema utvrđenim prostornim kriterijima za vrednovanje potencijala preobrazbe

Grad	**ŠIBENIK**										
pregled vojnih lokacija primjeri (11)	**Ante Jonić**	**Bribirski knezovi**	**Dumboka**	**Jamnjak**	**Kuline / Mandalina**	**Minerska**	**Palacin**	**Paninkovac**	**Ražine**	**Šubićevac / Duca D'aosta**	**Šubićevac - vojna policija**
Oznaka	**A.1.**	**A.2.**	**A.3.**	**A.4.**	**A.5.**	**A.6.**	**A.7.**	**A.8.**	**A.9.**	**A.10.**	**A.11.**
Kontekstualni kriteriji											
položaj u gradu											
središnji položaj u gradu/gradskom središtu (A zona)										•	•
kontaktni položaj uz gradsko središte (B zona)	•	•	•		•		•	•			
rubni položaj u prostoru grada (C zona)				•		•			•		
prometna pristupačnost											
veoma dobra - izravna veza s brzim cestama							•				•
dobra - izravna veza s cestama prvog reda	•	•			•				•	•	
loša - izravna veza s cestama drugog i trećeg reda				•							
veoma loša- ostalo (ceste nižeg reda)			•			•		•			
Lokacijski kriteriji											
vrijeme/razdoblje nastanka vojnog sklopa/lokacije											
razdoblje Austrije (1800. - 1914.)	•				•				•	•	
razdoblje ratova (1914. - 1945.)			•	•		•	•	•			•
razdoblje FNR (SFR) Jugoslavije (1945. - 1991.)		•									
veličina vojnog sklopa/lokacije											
mala (manja od 5 ha)							•				•
srednja (5-10 ha)	•				•	•		•		•	
velika (preko 10 ha)		•	•	•					•		

način korištenja											
vojno korištenje (funkcija)											
bez korištenja / napušteno	•	•	•	•		•		•	•		•
povremeno/privremeno korištenje	•	•	•			•			•		
djelomično u korištenju (sadržajne intervencije)	•	•	•	•		•				•	•
cjelovito novo korištenje – prenamjena / privođenje planskoj namjeni (izuzev posebne namjene)					•		•				
vlasništvo i vlasnička struktura											
državno (Ministarstvo obrane RH, RH, javna državna poduzeća)	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
gradsko (Grad ili gradske institucije) i javna poduzeća		•		•	•		•	•		•	•
privatna poduzeća, građani (privatno vlasništvo)		•	•					•	•	•	
nije složena vlasnička struktura	•					•					•
složena vlasnička struktura			•	•	•		•		•		
veoma složena vlasnička struktura		•						•		•	
Prostornoplanski kriteriji											
prostorno planska kategorija namjene GUP											
zona posebne namjene (N)								•			
društvena i javna (D), sportsko rekreacijska (R), (…)	•	•	•	•			•		•	•	•
stambena (S), mješovita (M)					•					•	
ostale namjene (…)		•	•	•	•	•	•		•	•	•
razina prostornoplanske dokumentacija											
izrađen UPU/PUP					•					•	
postoji obveza izrade UPU-a	•	•	•						•		
neposredna provedba GUP				•		•	•	•			•
status zaštite											
zaštićeni dijelovi prirode temeljem zakona			•	•		•		•			
preventivna zaštita, prijedlog zaštite prostornim planom											
unutar kulturno-povijesne cjeline, pojedinačni objekt	•				•						
arheološka zona			•		•	•		•			
nije pod zaštitom		•					•		•	•	•
tip preobrazbe											
nema preobrazbe / nije započeta / nije ostvarena								•			
strukturalna											
sadržajna / programatska	•		•				•		•		•
strukturalno-sadržajna		•		•	•	•				•	
dovršenost predjela / procesa preobrazbe											
nema preobrazbe / nije započeta / nije ostvarena				•				•	•		
povremeno / privremeno korištenje			•								
djelomična / preobrazba u tijeku	•	•			•	•				•	•
potpuna / preobrazba dovršena							•				

Autorica: **Perkov**

**Napomena: način korištenja se odnosi na 2020. godinu, informacije vezane za prostornoplansku dokumentaciju na dokumentaciju izrađenu do 2020. godine, dok se vlasništvo kao i dovršenost odnose na stanje 2024. godine.

Tablica 20. Analiza vojnih lokacija grada Zadra prema utvrđenim prostornim kriterijima za vrednovanje potencijala preobrazbe

Grad	**ZADAR**													
pregled vojnih lokacija primjeri (14)	**Bili brig**	**Bokanjac**	**Crvene Kuće**	**Forte**	**Foša**	**Gaženica**	**Jazine**	**Mocire**	**Put stanova**	**Ravnice**	**Smiljevac**	**Višnjik**	**Vidikovac**	**Voštarnica**
Oznaka	**B.1.**	**B.2.**	**B.3.**	**B.4.**	**B.5.**	**B.6.**	**B.7.**	**B.8.**	**B.9.**	**B.10.**	**B.11.**	**B.12.**	**B.13.**	**B.14.**
Kontekstualni kriteriji														
položaj u gradu														
središnji položaj u gradu/gradskom središtu (A zona)				•	•		•		•	•		•		•
kontaktni položaj uz gradsko središte (B zona)	•		•					•			•		•	
rubni položaj u prostoru grada (C zona)		•				•								
prometna pristupačnost														
veoma dobra - izravna veza s brzim cestama						•								
dobra - izravna veza s cestama prvog reda	•	•					•		•	•	•	•		•
loša - izravna veza s cestama drugog i trećeg reda								•					•	
veoma loša- ostalo (ceste nižeg reda)			•	•	•									
Lokacijski kriteriji														
vrijeme/razdoblje nastanka vojnog sklopa/lokacije														
razdoblje Austrije (1800. - 1914.)				•	•					•				•
razdoblje ratova (1914. - 1945.)	•	•							•					
razdoblje FNR (SFR) Jugoslavije (1945. - 1991.)			•			•	•	•			•	•	•	
veličina vojnog sklopa/lokacije														
mala (manja od 5 ha)		•		•	•		•	•		•				
srednja (5-10 ha)	•		•								•		•	•
velika (preko 10 ha)						•			•			•		
način aktualnog/trenutnog korištenja														
vojno korištenje (funkcija)						•								
bez korištenja / napušteno	•	•	•				•						•	•
povremeno/privremeno korištenje		•							•	•				•
djelomično u korištenju (sadržajne intervencije)			•						•	•		•		•
cjelovito novo korištenje – prenamjena / privođenje planskoj namjeni (izuzev posebne namjene)	•			•	•			•			•			
vlasništvo i vlasnička struktura														
državno (Ministarstvo obrane RH, RH, javna državna poduzeća)	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
gradsko (Grad ili gradske institucije) i javna društvena poduzeća		•	•	•	•			•	•	•	•	•		•
privatna poduzeća, građani (privatno vlasništvo)	•		•						•		•			•
nije složena vlasnička struktura						•	•						•	
složena vlasnička struktura	•	•		•	•			•		•		•		
veoma složena vlasnička struktura			•						•		•			•
Prostornoplanski kriteriji														
prostorno planska kategorija namjene PPUG														
zona posebne namjene (N)						•								
društvena i javna (D), sportsko rekreacijska (R), (…)			•	•			•	•	•	•	•	•	•	•
stambena (S), mješovita (M)	•		•	•	•					•	•			
ostale namjene (…)	•	•												
razina prostornoplanske dokumentacija														
izrađen UPU/DPU		•	•					•	•		•	•	•	
postoji obveza izrade UPU-a				•			•			•				

neposredna provedba PPUG/PPUO	•				•	•								•
status zaštite														
zaštićeni dijelovi prirode temeljem zakona														
preventivna zaštita, prijedlog zaštite prostornim planom														
unutar kulturno-povijesne cjeline, pojedinačni objekt				•	•		•			•				
arheološka zona														
nije pod zaštitom	•	•	•			•		•	•		•	•	•	•
tip preobrazbe														
nema preobrazbe / nije započeta / nije ostvarena						•	•						•	
strukturalna														
sadržajna / programatska		•		•	•					•				
strukturalno-sadržajna	•		•					•	•		•	•		•
dovršenost predjela / procesa preobrazbe														
nema preobrazbe / nije započeta / nije ostvarena						•	•						•	
povremeno / privremeno korištenje		•								•				
djelomična / preobrazba u tijeku	•		•						•			•		•
potpuna / preobrazba dovršena				•	•			•			•			

Autorica: **Perkov**

**Napomena: način korištenja se odnosi na 2020. godinu, informacije vezane za prostornoplansku dokumentaciju na dokumentaciju izrađenu do 2020. godine, dok se vlasništvo kao i dovršenost odnose na stanje 2024. godine.

Tablica 21. Analiza vojnih lokacija grada Pule prema utvrđenim prostornim kriterijima za vrednovanje potencijala preobrazbe

Grad	**PULA**													
pregled vojnih lokacija primjeri (14)	**Domobranska, (…)**	**Franjo Josip**	**Istarskih brigada, (…)**	**Karlo Rojc**	**Maksimilianove barake**	**Monumenti i Sv. Katarina**	**Mornarička**	**Mornaričke barake**	**Muzil**	**Vallelunga 1**	**Vallelunga 2**	**Vojne barake**	**Vladimir Gortan**	**Štinjansje**
Oznaka	**C.1.**	**C.2.**	**C.3.**	**C.4.**	**C.5.**	**C.6.**	**C.7.**	**C.8.**	**C.9.**	**C.10.**	**C.11.**	**C.12.**	**C.13.**	**C.14.**
Kontekstualni kriteriji														
položaj u gradu														
središnji položaj u gradu/gradskom središtu (A zona)		•	•	•			•	•				•	•	
kontaktni položaj uz gradsko središte (B zona)	•				•	•				•	•			
rubni položaj u prostoru grada (C zona)									•					•
prometna pristupačnost														
veoma dobra - izravna veza s brzim cestama														
dobra - izravna veza s cestama prvog reda	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
loša - izravna veza s cestama drugog i trećeg reda														
veoma loša- ostalo (ceste nižeg reda)														
Lokacijski kriteriji														
vrijeme/razdoblje nastanka vojnog sklopa/lokacije														
razdoblje Austrije (1800. - 1914.)	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•		•
razdoblje ratova (1914. - 1945.)														
razdoblje FNR (SFR) Jugoslavije (1945. - 1991.)													•	
veličina vojnog sklopa/lokacije														
mala (manja od 5 ha)	•	•	•	•	•		•	•				•		•

srednja (5-10 ha)													•	
velika (preko 10 ha)						•			•	•	•			
način aktualnog/trenutnog korištenja														
vojno korištenje (funkcija)									•					
bez korištenja / napušteno	•					•	•		•	•	•		•	•
povremeno/privremeno korištenje				•			•		•	•	•		•	
djelomično u korištenju (sadržajne intervencije)	•	•		•	•	•							•	
cjelovito novo korištenje – prenamjena / privođenje planskoj namjeni (izuzev posebne namjene)		•	•					•				•		
vlasništvo i vlasnička struktura														
državno (Ministarstvo obrane RH, RH, javna državna poduzeća)	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
gradsko (Grad ili gradske institucije) i javna društvena poduzeća	•	•	•	•	•	•		•	•	•	•	•	•	•
privatna poduzeća, građani (privatno vlasništvo)		•	•		•		•	•	•				•	•
nije složena vlasnička struktura														
složena vlasnička struktura	•			•		•	•			•	•	•		•
veoma složena vlasnička struktura		•	•		•			•	•				•	
Prostornoplanski kriteriji														
prostorno planska kategorija namjene GUP														
zona posebne namjene (N)														
društvena i javna (D), sportsko rekreacijska (R), (…)	•		•	•		•	•		•	•		•		
stambena (S), mješovita (M)		•	•		•	•		•	•	•				•
ostale namjene (…)					•	•			•	•	•		•	
razina prostornoplanske dokumentacija														
izrađen UPU ili PUP							•							
postoji obveza izrade UPU-a									•					•
neposredna provedba GUP	•	•	•	•	•	•		•		•	•	•	•	
status zaštite														
zaštićeni dijelovi prirode temeljem zakona ili plana										•	•			
preventivna zaštita, prijedlog zaštite prostornim planom	•	•	•	•	•	•	•	•	•				•	
unutar kulturno-povijesne cjeline, pojedinačni objekt		•				•			•			•		
arheološka zona		•								•		•		
nije pod zaštitom														•
tip preobrazbe														
nema preobrazbe / nije započeta / nije ostvarena									•	•	•			•
strukturalna														
sadržajna / programatska				•			•							
strukturalno-sadržajna	•	•	•		•	•		•				•	•	
dovršenost predjela / procesa preobrazbe														
nema preobrazbe / nije započeta / nije ostvarena									•	•	•			•
povremeno / privremeno korištenje							•							
djelomična / preobrazba u tijeku	•			•	•	•							•	
potpuna / preobrazba dovršena		•	•					•				•		

Autorica: **Perkov**

**Napomena: način korištenja se odnosi na 2020. godinu, informacije vezane za prostornoplansku dokumentaciju na dokumentaciju izrađenu do 2021. godine, dok se vlasništvo kao i dovršenost odnose na stanje 2024. godine.

Odabrane vojne lokacije u sva tri grada, u nastavku su istraživanja, međusobno uspoređene prema svakom od utvrđenih kriterija pojedinačno. Rezultati provedene usporedbene analize (kvalitativna i kvantitativna obilježja) prikazani su grafikonima koji su koncipirani na dva načina: i. prikazuju udio (postotak) zastupljenosti pojedinog kriterija u odnosu na ukupan broj analiziranih lokacija unutar pojedinog grada ili ii. prikazuju brojčanu zastupljenost lokacija u odnosu na pojedini kriterij. Usporedbom udjela zastupljenosti pojedinog prostornog kriterija na razini svih odabranih vojnih lokacija pojedinog grada moguće je očitati ukupno stanje vojarni i potencijale za razvoj procesa njihove preobrazbe na razini grada te usporediti sva tri grada međusobno. Cilj provedene usporedbe je donijeti informiraniju (utemeljeniju) procjenu potencijala preobrazbi vojarni pojedinih gradova.

7.1.1. Usporedba gradova prema kontekstualnim kriterijima vrednovanja potencijala preobrazbe vojnih lokacija

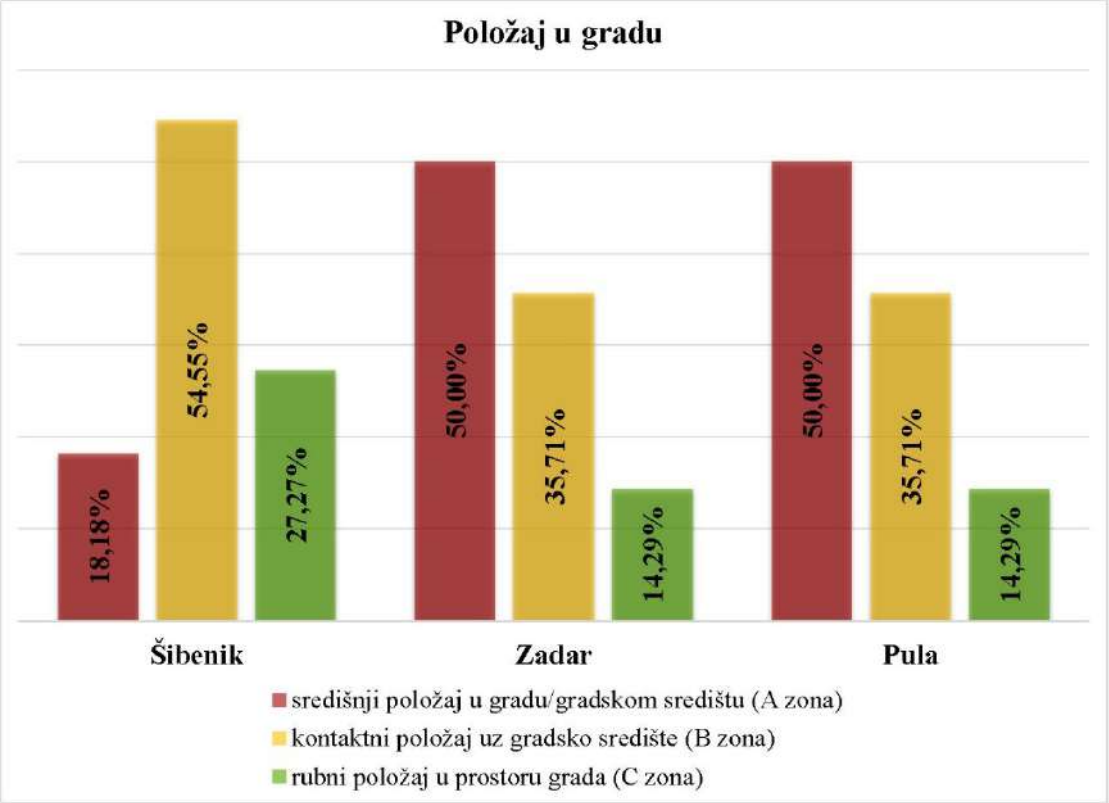

Slika 35. Položaj vojne lokacije u gradu – Šibenik, Zadar i Pula

Položaj vojnog sklopa/lokacije u gradu (Slika 35.), iskazuje se unutar tri postavljene kategorije za vrednovanje: središnji položaj u gradu/gradskom središtu (A zona), kontaktni položaj uz gradsko središte (B zona) i rubni položaj u prostoru grada (C zona). Same kategorije postavljene su analizom postojeće izgrađene fizičke strukture, konsolidiranosti, te prostornih mogućnosti budućeg širenja grada (vidi primjer grada Zadra - Slika 34.). Zadar i Pula imaju jednak prostorni raspored analiziranih vojnih lokacija, s najvećim udjelom lokacija u gradskom središtu (50 %) te manjim udjelom u kontaktnom položaju uz gradsko središte (35,71 %) i rubnom položaju (14,29 %). U Šibeniku najveći udio lokacija nalazi se u kontaktnom položaju uz gradsko središte (54,55 %), dok je 27,27 % lokacija smješteno u rubnom položaju, a 18,18 % u gradskom središtu.

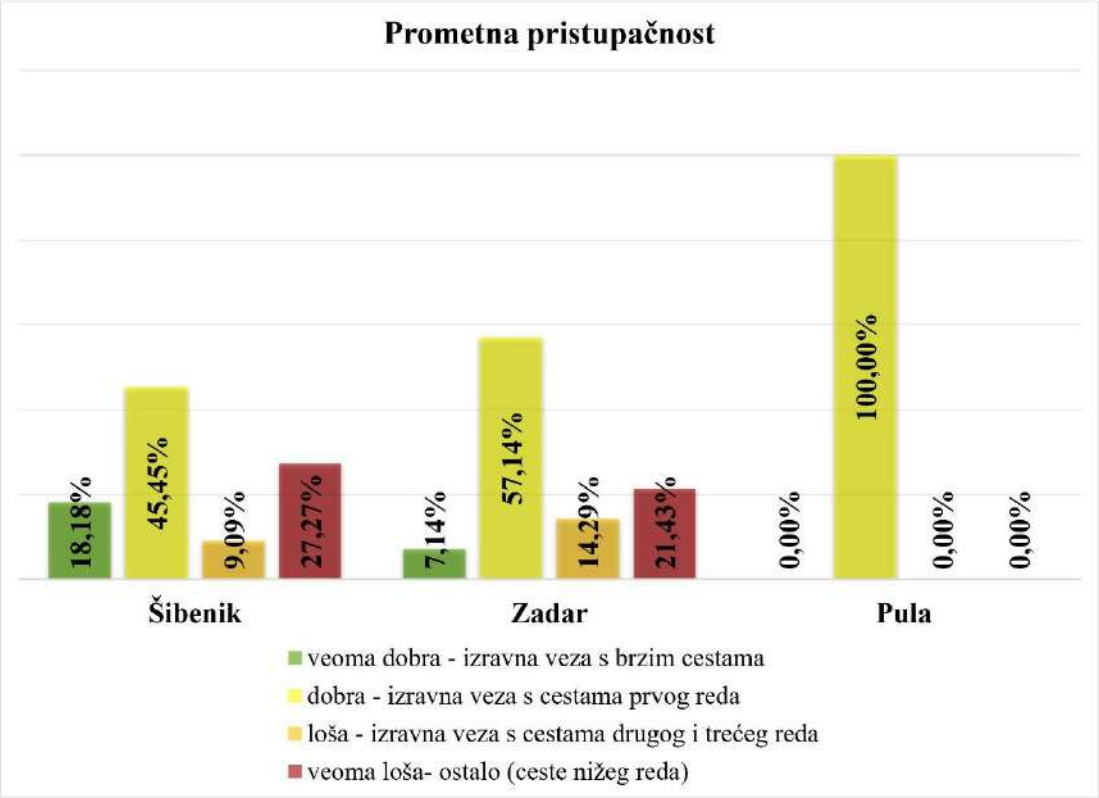

Slika 36. Prometna pristupačnost vojne lokacije – Šibenik, Zadar i Pula

Prometna pristupačnost (Slika 36.) analiziranih lokacija iskazana je unutar četiri postavljene kategorije za vrednovanje: veoma dobra (izravna veza s brzim cestama: autocesta, magistralna cesta), dobra (izravna veza s cestama prvog reda: regionalna cesta, glavna cesta), loša (izravna veza s cestama drugog i trećeg reda (lokalna cesta) i veoma loša (ostalo: cesta nižeg reda). Lokacije s dobrom prometnom pristupačnošću imaju veći potencijal preobrazbe u odnosu na one lokacije kojima je pristup loš. Za potrebe analize ovog kriterija provedeni su usporedba i usklađivanje planirane prometne infrastrukture iz prostornoplanske dokumentacije različitih kategorija (Šibenik i Pula razina GUP-a, Zadar razina PPUG-a) sa zatečenim stanjem prometne infrastrukture utvrđene terenskim obilascima. Utvrđeno je da se u velikoj mjeri postojeće/realizirane prometnice poklapaju s kategorijama prometa prikazanim u prostornim planovima. Rezultati pokazuju bolju prometnu pristupačnost vojnih lokacija u gradovima Puli (sve lokacije imaju dobru prometnu povezanost) i Zadru (57,14 % lokacija ima dobru a 7,14 veoma dobru prometnu povezanost), dok je kod Šibenika više od trećine lokacija loše ili izrazito loše prometno dostupno.

7.1.2. Usporedba gradova prema lokacijskim kriterijima vrednovanja potencijala preobrazbe vojnih lokacija

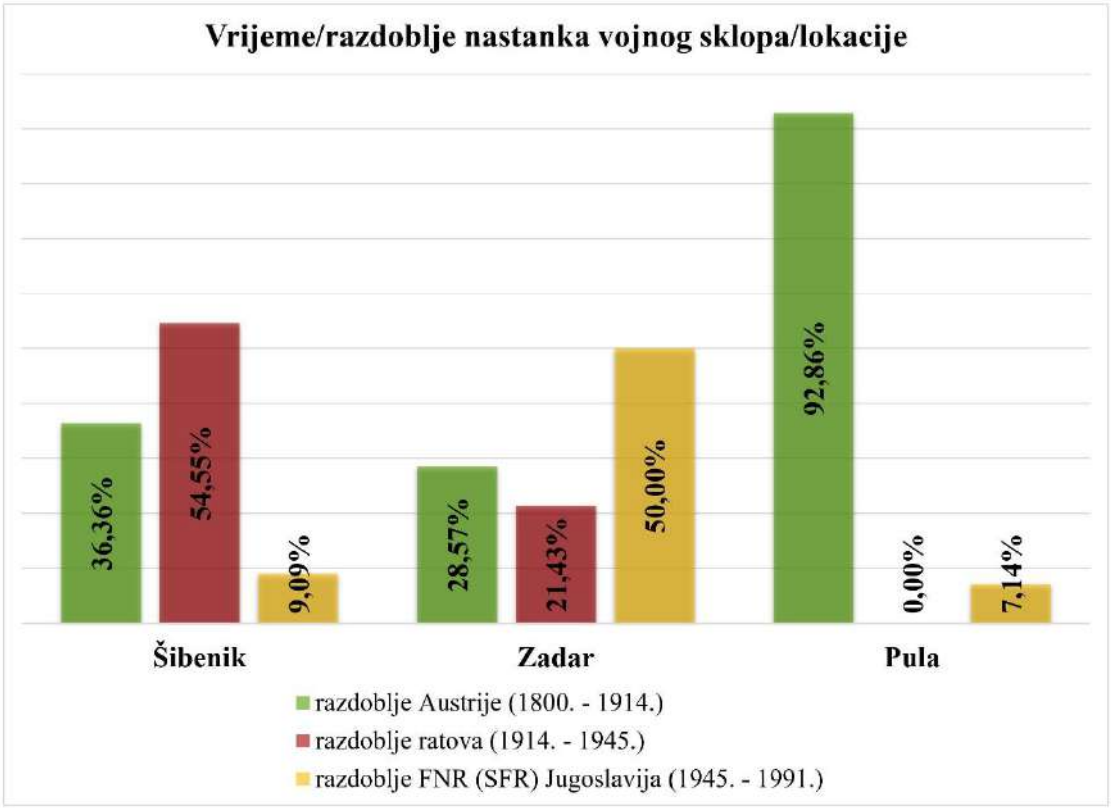

Slika 37. Vrijeme nastanka vojne lokacije – Šibenik, Zadar i Pula

Prema **vremenu nastanka** (Slika 37.) **vojni sklopovi/lokacije** su podijeljene u tri razdoblja: razdoblje Austrije (1800. - 1914.), razdoblje ratova (1914. - 1945.) i razdoblje FNR (SFR) Jugoslavije (1945. - 1991.). Prvo razdoblje obuhvaća najdulji vremenski raspon, tijekom kojega je na razvoj analiziranih obalnih gradova snažno utjecala austrijska uprava, uz razdoblja drugih uprava, primjerice francuske početkom 19. stoljeća. Razdoblje između dvaju svjetskih ratova obilježeno je različitim političkim okolnostima u analiziranim gradovima. Šibenik je bio u sastavu Kraljevine SHS, odnosno Kraljevine Jugoslavije, dok su Zadar i Pula bili u sastavu Kraljevine Italije. Nakon talijanske kapitulacije 1943. godine uslijedile su ratne i poslijeratne promjene uprave, a Pula je 1947. godine priključena Hrvatskoj u sastavu FNR Jugoslavije. Ovakvu vremensku podjelu stoga treba sagledavati kao pojednostavljen analitički okvir, a postavljene vremenske granice treba percipirati fleksibilno, jer je vidljivo da je bilo slučajeva preklapanja ili pojave različitih uprava u analiziranim gradovima tijekom različitih razdoblja. Vrijeme nastanka također je potrebno sagledati uz napomenu kako je jasno da su vojarne svoje prostorne obuhvate širile i mijenjale kroz više različitih razdoblja, pa tako one lokacije čije

začetke nastanka (utvrda, topovska bitnica) možemo pronaći u prvom periodu, svoja proširenja, odnosno faze razvoja imaju i u kasnijim periodima. Navedene napomene predstavljale su izazov za određivanje pripadnosti lokacija pojedinom periodu.

Iako je Habsburška Monarhija povijesno imala izrazito veliku ulogu u oblikovanju sva tri analizirana obalna grada, iz analiza je vidljivo da je daleko najveći utjecaj imala u Puli. Gotovo sve lokacije u Puli (92,86 %) svoje začetke duguju velikom utjecaju austrijske uprave. Prvi i Drugi svjetski rat najviše su obilježili Šibenik te je polovica lokacija (54,55%) nastala u tom razdoblju, dok je u Zadru polovica lokacija nastala u periodu FNR (SFR) Jugoslavije.

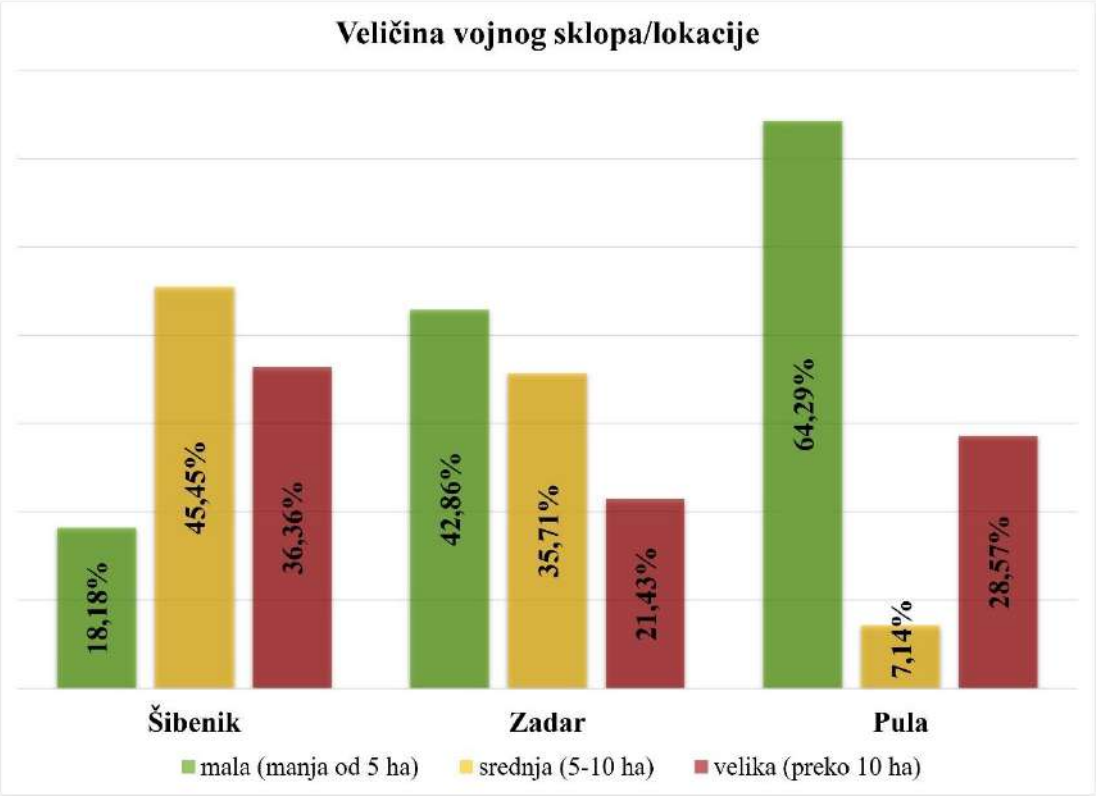

Slika 38. Veličina vojnog sklopa/lokacije – Šibenik, Zadar i Pula

Analiza **površine**, odnosno **veličine vojnog sklopa/lokacije** (Slika 38.), temelji se na obradi i usporedbi svih lokacija te je iskazana unutar tri postavljene kategorije za vrednovanje: malih površina (manja od 5 ha), srednjih (5-10 ha) i velikih (preko 10 ha). Ova podjela proizašla je iz grafičke analize podataka o prostornim obuhvatima vojarni dobivenih superponiranjem različitih dostupnih kartografskih podloga (hrvatskih osnovnih karata, digitalnih ortofoto prikaza i katastra) povijesne i arhivske građe, literature i drugih izvora, prostornoplanske dokumentacije, terenskih obilazaka te razgovora s urbanistima, prostornim planerima i ostalim stručnjacima iz područja prostornog uređenja i drugih relevantnih područja. Terenski obilasci

imali su pritom izuzetnu važnost, fokusirani su na utvrđivanje granica prostornih obuhvata, tj. mapiranju ograđenih dijelova odabranih lokacija.

Potrebno je istaknuti da su vojarne svoje prostorne obuhvate mijenjale, kroz više različitih perioda. **Prostori vojarni pripadaju grupi sklopova srednjih i velikih površina** (Camerin, 2022) i u tom kontekstu valja istaknuti Pulu i lokaciju Muzil, čija površina iznosi gotovo 180 hektara i koja predstavlja izrazito velik ograđeni vojni kompleks koji unutar sebe sadrži različite tipove vojnih prostora i infrastrukture. Pula također ima i cijeli potez lokacija većih sklopova od lokacije Monumenti i Sv. Katarine preko više prostornih sklopova sjeverno od uvale Vallelunga koji je obilježen vojnom infrastrukturom, koji su svoje obuhvate u više navrata mijenjali kroz povijest. Kako su ovim istraživanjem obuhvaćene i lokacije iz ranijih razdoblja (Austrija (1800. - 1914.) kada su vojarne predstavljale sklopove manjih površina, upravo u Puli koja je najviše obilježena tim razdobljem dominiraju sklopovi manjih površina (64,29 %). Veličina sklopova vojarni je najuravnoteženija u Zadru, no i tamo dominiraju manji sklopovi do 5 hektara (42,86 %), dok u Šibeniku najviše dominiraju srednje (45,45 %) kojih je nešto manje od polovice ukupnog broja analiziranih lokacija te velike (36,36 %).

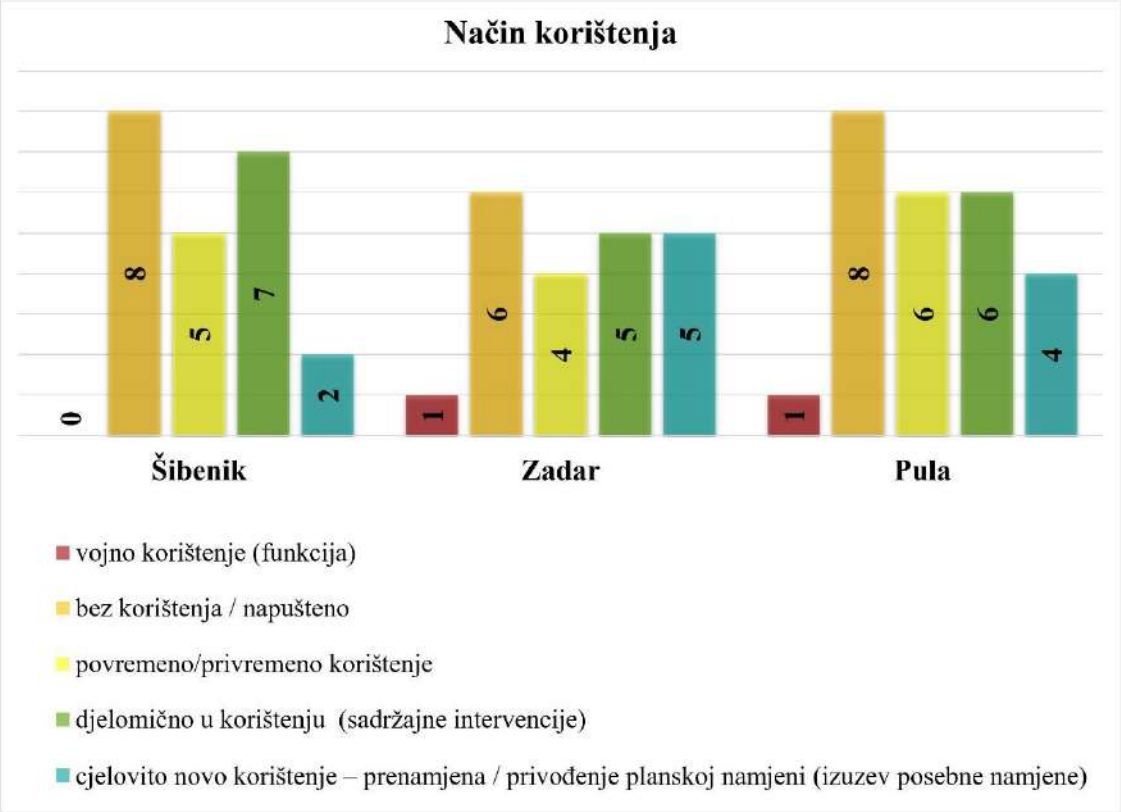

Slika 39. Način korištenja vojnih lokacija – Šibenik, Zadar i Pula

Analiza **načina korištenja** (Slika 39.) odnosi se na stanje iz 2020. godine, a završno terensko istraživanje provedeno 2024. godine pokazalo je da je stanje u velikoj mjeri ostalo nepromijenjeno u usporedbi s 2020. godinom. Prema načinu korištenja građevina i zona, vojni sklopovi/lokacije mogu biti zadržani u vojnom korištenju (funkciji), bez korištenja /napušteni, u povremenom/privremenom korištenju, djelomično u korištenju (sa sadržajnim intervencijama) ili s cjelovitim novim korištenjem – prenamjenjene / privedene planskoj namjeni (izuzev posebne namjene). Prikupljeni podaci o načinima korištenja unutar ovog istraživanja nisu analizirani kroz postotne udjele. Pojedini vojni sklopovi/lokacije imaju samo jedan način korištenja, dok većina uključuje više različitih kategorija. Prikazane vrijednosti odnose se na broj pojavljivanja određene kategorije korištenja, a ne na površinu ili broj vojarni. Drugim riječima, podaci pokazuju koliko se puta određena kategorija načina korištenja pojavljuje unutar svih analiziranih vojnih sklopova/lokacija u svakom gradu.

Potrebno je istaknuti različita ograničenja prilikom izrade ove analize, budući da nije bilo moguće pristupiti nekim lokacijama ili je pristup bio otežan. Na primjer, prostor Muzila u Puli, koji je istražen prilikom ranijih obilazaka, nije bio dostupan za završni terenski obilazak jer

nadležno ministarstvo nije izdalo suglasnost[107]. Također, lokacija Paninkovac u Šibeniku, kojoj je 2017. Ministarstvo obrane ukinulo status perspektivnosti, također nije bila dostupna javnosti. Iako je terensko istraživanje kod sva tri grada ukazalo na fleksibilnost prenamjene vojne izgradnje kao i mogućnosti korištenja otvorenih/neizgrađenih prostora primjetna je i velika prisutnost napuštenih dijelova obuhvata unutar analiziranih lokacija kod sva tri grada. U Šibeniku su napušteni dijelovi evidentirani na osam od 11 lokacija, u Zadru na šest od 14, a u Puli na osam od 14 lokacija. Iako je u Šibeniku na većem broju lokacija (njih 7) prisutno različitih djelomičnih sadržajnih i strukturalnih intervencija, u Zadru (5 lokacija) i Puli (4 lokacije) veći broj lokacija obuhvaća i prostore privedene planskoj namjeni.

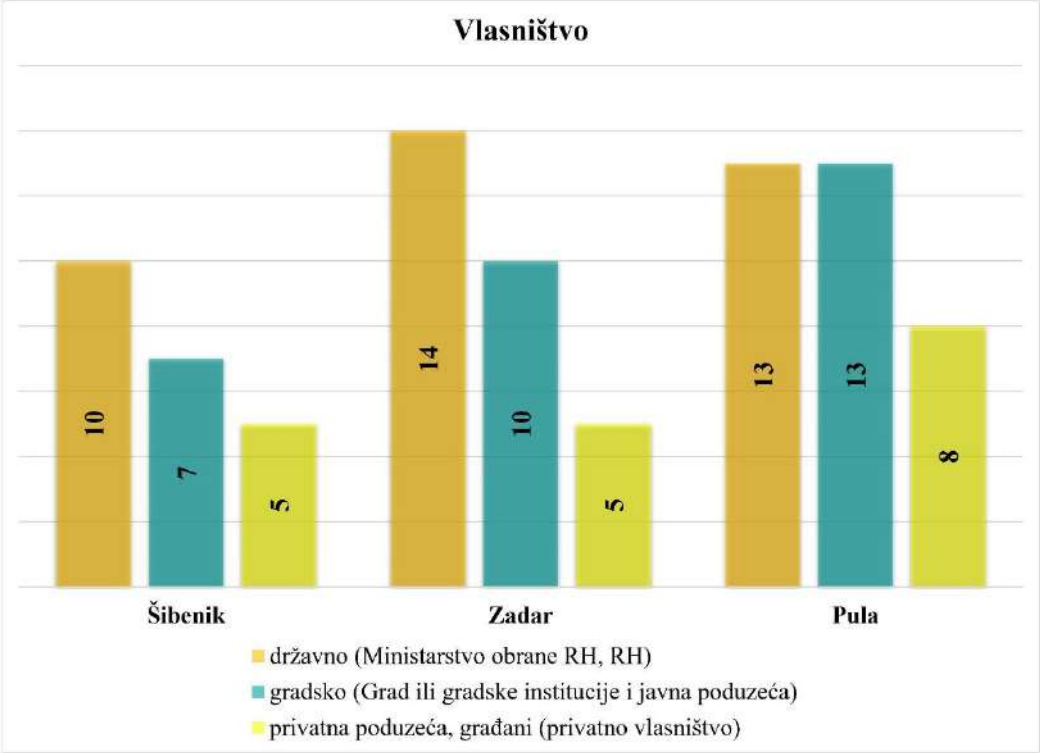

Slika 40. Vlasništvo vojne lokacije – Šibenik, Zadar i Pula

[107] U svrhu doktorskog istraživanja zatraženo je dopuštenje Ministarstva prostornog uređenja, graditeljstva i državne imovine za obilazak vojarne Muzil, koje nije odobreno bez jasno navedenih razloga. Iako je službeni upit za dopuštenje za obilazak prostora Muzila u Puli upučen 29. veljače 2024. godine, negativan odgovor dan je usmeno od strane djelatnika Uprave za upravljanje i raspolaganje nekretninama Ministarstva prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine, te nije dostavljeni službeni odgovor na upit.

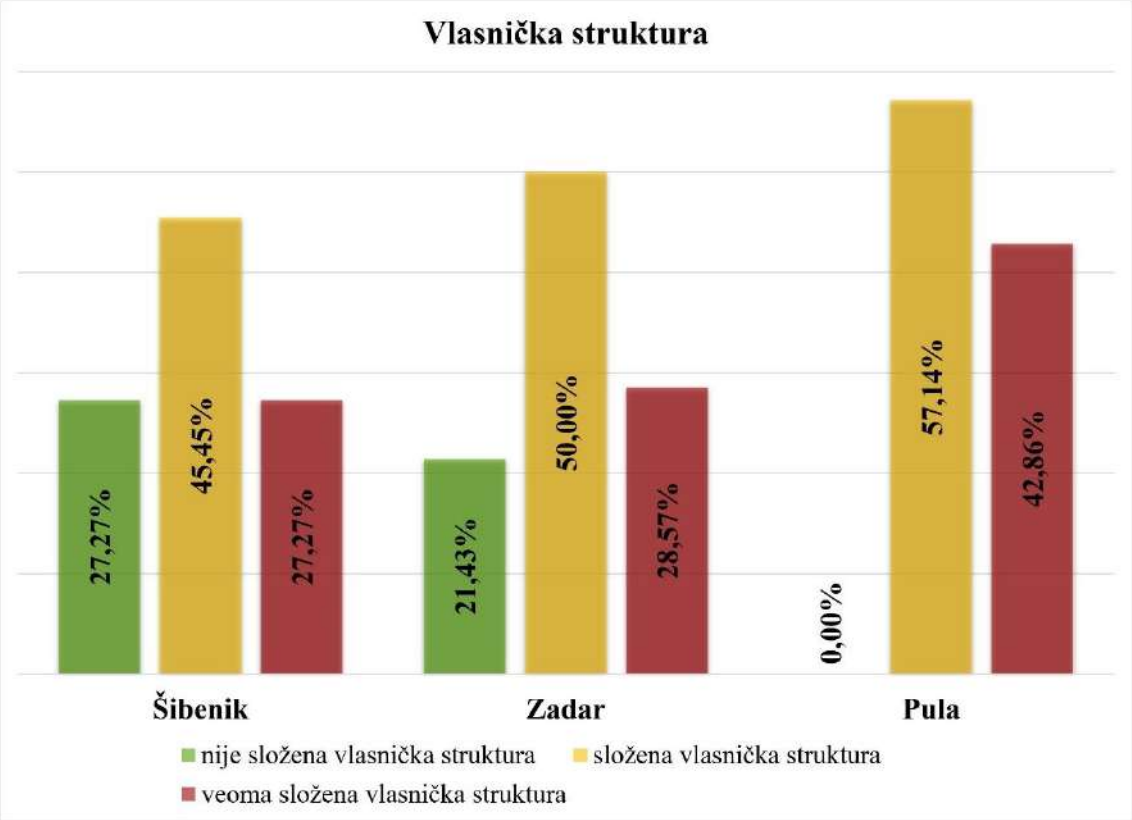

Slika 41. Vlasnička struktura vojne lokacije – Šibenik, Zadar i Pula

Vlasništvo (Slika 40.) i **vlasnička struktura** (Slika 41.) se odnose na javno dostupne podatke preuzete s portala Uređena zemlja - Katastar[108] i na stanje 2024. godine. Vlasništvo je iskazano kao: državno (Ministarstvo obrane RH, RH, javna državna poduzeća), gradsko (Grad ili gradske institucije i javna društvena poduzeća[109]), te privatna poduzeća i građani (privatno vlasništvo). Ta analiza ujedno služi za izradu analize vlasničke strukture. Vlasničku strukturu analiziranih lokacija moguće je iskazati kao: nije složena, složena i veoma složena. Složenost vlasničke strukture može proizlaziti iz broja vlasnika, njihovog udjela i mogućnosti usklađivanja njihovih interesa. Treba uzeti u obzir da prikupljeni podaci o vlasničkoj strukturi unutar ovog istraživanja nisu analizirani detalnije kroz udjel vlasništva i mogućnost usklađivanja njihovih interesa. Analizom vlasništva evidentirano je na pojedinim lokacijama i davanje koncesija na duži period, kao što je primjer Kulina u Šibeniku ili razvojnog programa Brijuni Rivijera – »otok Sv. Katarina – Monumenti« unutar istoimene lokacije u Puli.

[108] https://oss.uredjenazemlja.hr/map

[109] Javna poduzeća se još dijele na društvena i državna. Društvena mogu biti u vlasništvu crkve, mirovinskih fondova, sindikata i ostalih raznih udruga. Državna poduzeća su pak u vlasništvu države i pod njezinom kontrolom. Državna poduzeća se većinom bave proizvodnjom i uslugama koje su od posebnog društvenog interesa, kao što je npr.: gradska čistoća, javni prijevoz, željeznički promet, elektroprivreda, itd. (Horvat & Tintor, 2006).

Analiza vlasništva ukazuje da je država prisutna kao vlasnik unutar većine analiziranih lokacija odnosno, da država i dalje zadržava vlasnički udio u većini analiziranih lokacija. To je vidljivo da i prilikom različitih tipova preobrazbi država ostaje vlasnik zemljišta dok se mijenja vlasništvo nad pojedinom izgradnjom ili infrastrukturom. Evidentirano vlasnišvo države je najviše u Zadru, gdje je ono prisutno u svim lokacijama (14), zatim Šibeniku u 10 od 11 lokacija te Puli gdje je država prisutna u 13 od 14 lokacija. Prisutnost gradskog vlasništva upućuje na uključenost lokalne razine u procese upravljanja i preobrazbe pojedinih lokacija. Grad ili gradske institucije i javna društvena poduzeća su prisutna u Puli unutar najvećeg broja lokacija i to u 13 od ukupno 14 lokacija, u Šibeniku je taj odnos najmanji i to u 7 od ukupno 11 lokacija.

Analiza vlasničke strukture ukazuje da Pula ima najveći postotak veoma složene strukture (42,86%), zatim složene (57,14%), dok u prvoj kategoriji nema zastupljenu niti jednu lokaciju. Kao i kod Pule i kod ostala dva grada najveći postotak pripada na složenu vlasničku strukturu pa tako je u Zadru u toj kategoriji imamo 50% lokacija, dok je kod Šibenika taj postotak nešto manji (45,45%). Analiza vlasničke strukture koja je provedena ne ukazuje samo na zastupljenost vlasničkih kategorija već i na procese preobrazbi do kojih je u međuvremenu došlo unutar pojedinih lokacija zbog čega je i vlasnička struktura složenija.

7.1.3. Usporedba gradova prema prostornoplanskim kriterijima vrednovanja potencijala preobrazbe vojnih lokacija

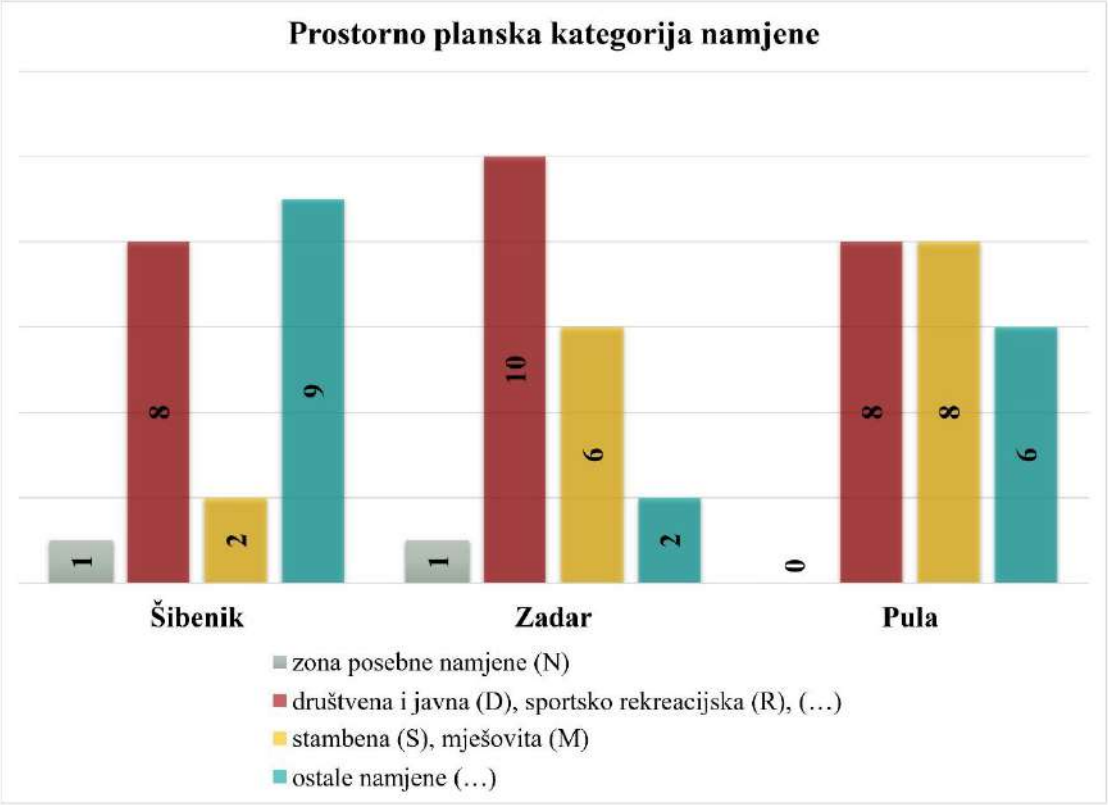

Slika 42. Prostornoplanska kategorija namjene – Šibenik, Zadar i Pula

Za analizu **prostornoplanskih kategorija namjene** (Slika 42.) sagledana je važeća prostornoplanska dokumentacija izrađena do 2020. godine (iznimno Generalni urbanistički plan Grada Pule – izmjene i dopune usvojene 2021. godine) te iskazana brojčanim odnosima zastupljenosti prema analiziranim kategorijama u odnosu na ukupan broj lokacija unutar pojedinog grada. Valja istaknuti kako gradovi Šibenik i Pula imaju izrađen generalni urbanistički plan, dok Zadar tu razinu plana nema. Budući da se tada važeći GUP nije uspio uskladiti sa Zakonom, jedan je dio (planirana namjena prostora i obveza izrade provedbenih dokumenata prostornog uređenja) integriran u Prostorni plan, te je prilikom ove analize iz prostornog plana grada korišten prikaz razvoj i uređenje naselja Zadar u mjerilu 1:5000. Prema planskim kategorijama lokacije (dominantno) mogu spadati u: zonu posebne namjene (N); svu javnu (društvena i javna (D), sportsko-rekreacijska (R) javne garaže, i dr.); stambena (S) i mješovita (M), te ostale namjene (različite gospodarske namjene, i dr.). Ova analiza služi kao nadopuna analizi korištenja te ukazuje i na namjere uprava gradova na koji način se odabrane lokacije planiraju prenamijeniti i integrirati u prostor grada.

Prilikom sagledavanja ove analize potrebno je napomenuti da jedina lokacija zone posebne namjene u Zadru - lokacija Gaženica, koja se trenutačno nalazi izvan važećeg obuhvata PPUG-a, je obuhvaćena ovom analizom kako je ona bila unutar obuhvata zadnjeg važećeg GUP-a. Također, kao što je već ranije napomenuto lokacija Paninkovac u Šibeniku, kojoj je MORH 2017. ukinuo status perspektivnosti, u ovoj je analizi svrstana u zonu posebne namjene jer je u važećem GUP-u i dalje određena kao površina posebne namjene. Prikazana analiza ukazuje na različitost pristupa planiranja razvoja grada unutar odabranih evidentiranih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli. Grad Zadar unutar najvećeg broja lokacija ima planirane javne sadržaje i to u 10 od ukupno 14 lokacija. Također, u Zadru su samo unutar dvije lokacije planirane ostale namjene tj. različite gospodarske namjene. U Puli su unutar 8 lokacija evidentirane kategorije javnih namjena te stambenih i mješovitih, dok različite gospodarske namjene unutar 6 lokacija. U odnosu na ukupan broj lokacija u Šibeniku je evidentiran najveći broj ostalih gospodarskih namjena i to u njih 9 od ukupno 11 lokacija, dok su samo u dvije lokacije evidentirane stambena i mješovita namjena.

Iz prikazane analize vidljivo je da je prepoznat prostorni potencijal prenamjene postojeće vojne izgradnje kao i mogućnosti korištenja i prenamjene otvorenih/neizgrađenih prostora u različite zdravstvene, školske, predškolske, socijalne, kulturne, znanstvene, sportske, rekreativne, ugostiteljsko turističke, komunalne i druge sadržaje.

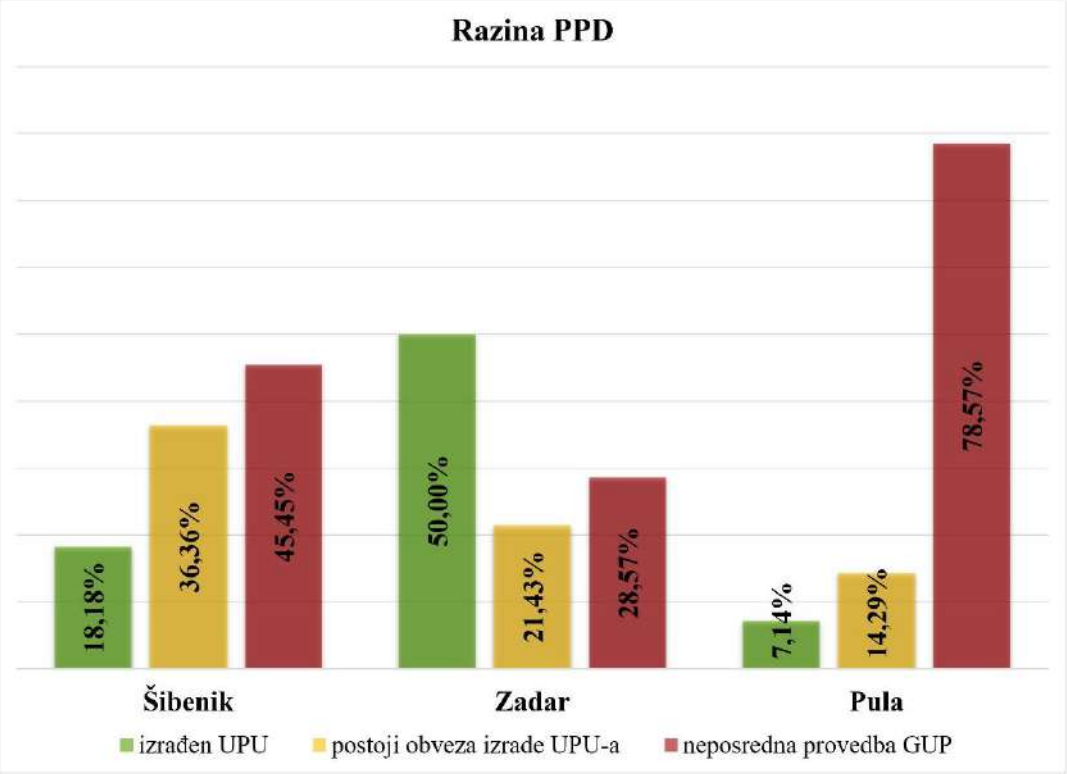

Slika 43. Razina prostornoplanske dokumentacije – Šibenik, Zadar i Pula

Prilikom analize također je sagledana i **razina obveze izrade** (provedbene razine) **prostornoplanske dokumentacije** (Slika 43.) te je iskazana kao: izrađen UPU (ili detaljniji provedbeni plan), postoji obveza izrade UPU-a i neposredna provedba GUP/PPUG.

Ova analiza kao i prethodna ukazuje na različitost pristupa planiranja razvoja grada unutar odabranih evidentiranih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli. Viša razina planske razrade može upućivati na detaljnije sagledavanje uvjeta i mogućnosti preobrazbe pojedine lokacije. Sagledavajući u kontekstu ove analize sva tri grada možemo istaknuti grad Zadar u kojem je za polovicu (7 lokacija od ukupno 14) izrađena provedbena razina prostornoplanske dokumentacije (UPU ili PUP) te je za još 21,43% (3 lokacije) propisana obveza izrade. Za razliku od Zadra, Pula ima najveći postotak neposredne provedbe GUP-a i to 78,57% (11 lokacija) te samo 7,14% (1 lokacija izrađene provedbene razine prostornoplanske dokumentacije. Šibenik također ima slabije izrađen naglasak na izradi provedbene razine prostornoplanske dokumentacije i ima samo na 18,18% (dvije) lokacija izrađen UPU a na skoro polovici lokacija (45,45%) planski je određena neposredna provedba GUP-a.

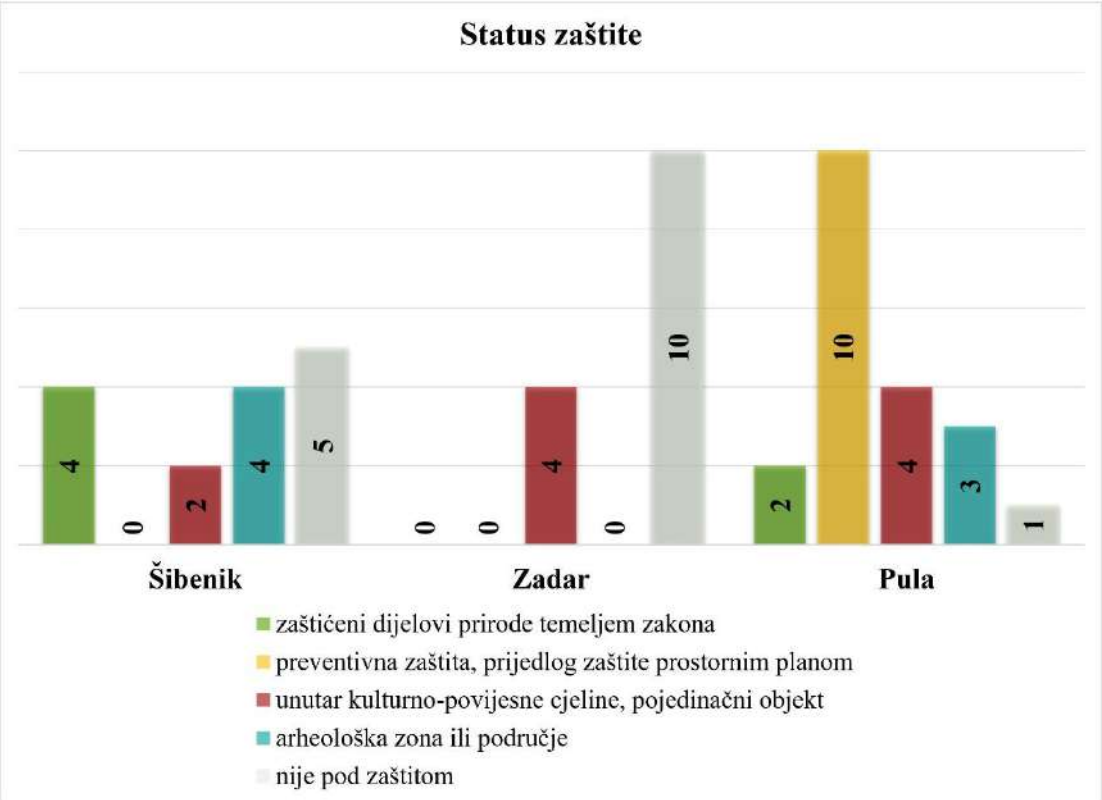

Slika 44. Status zaštite vojne lokacije – Šibenik, Zadar i Pula

Prilikom analize statusa **zaštite** (Slika 44.) uzete su u obzir i kulturna i prirodna zaštita te je postavljeno pet kategorija: zaštićeni dijelovi prirode temeljem zakona, preventivna zaštita / prijedlog zaštite prostornim planom, unutar kulturno-povijesne cjeline / pojedinačni objekt, arheološka zona ili područje i kategorija - nije pod zaštitom. Za analizu zaštite je sagledana važeća prostornoplanska dokumentacija izrađena do 2020. godine (iznimno Generalni urbanistički plan Grada Pule – izmjene i dopune usvojene 2021. godine) te kao i kod pojedinih ranijih analiza nije prezentirana kroz udio već kao brojčani odnos zastupljenosti prema analiziranim kategorijama u odnosu na ukupan broj lokacija unutar pojedinog grada.

U kontekstu ove analize sagledavajući status kulturne zaštite u sva tri grada možemo istaknuti grad Pulu u kojem je na deset lokacija evidentirana je preventivna zaštita ili prijedlog zaštite prostornim planom prostornim planom. Za razliku od Pule u gradovima Šibeniku i Zadru takav oblik zaštite nije evidentiran. Šibenik se može istaknuti po broju lokacija (4) unutar kojih je prisutna kategorija zaštićeni dijelovi prirode koju također možemo naći još u Puli unutar dvije lokacije. U Šibeniku (4 lokacije) i Puli (3 lokacije) su također evidentirane arheološke zone.

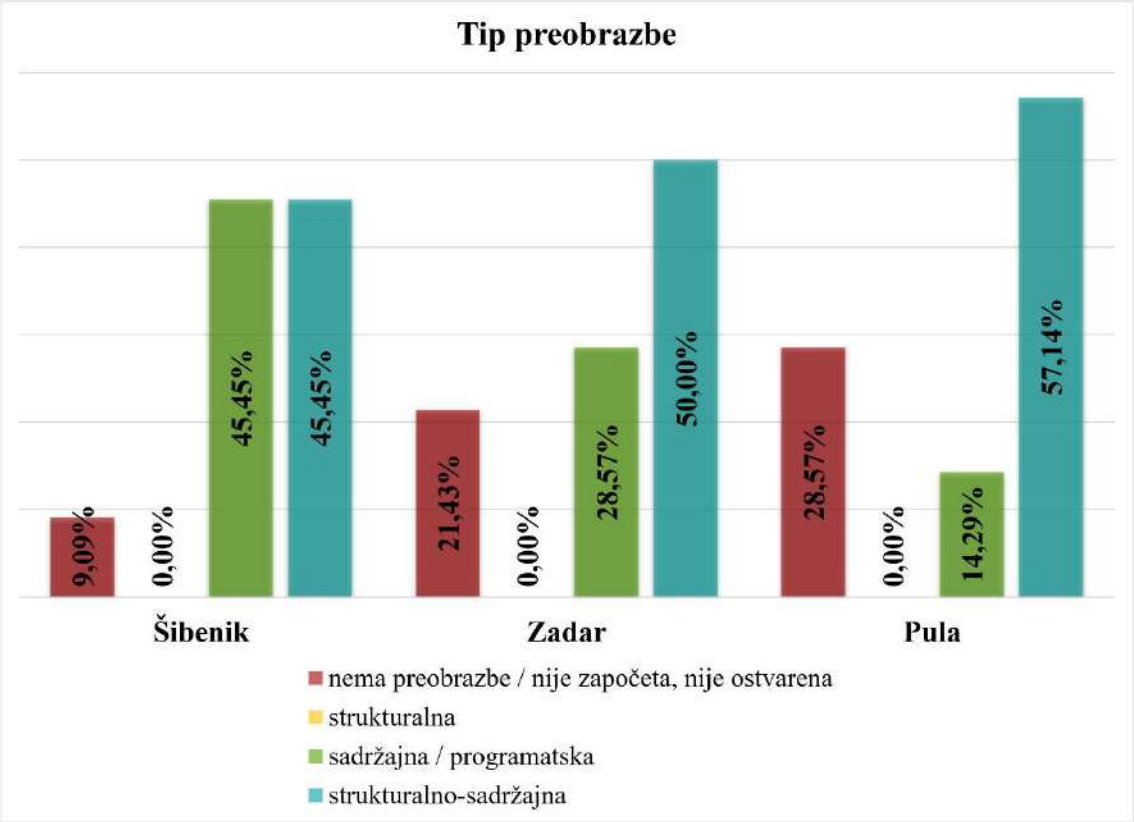

Slika 45. Tip preobrazbe vojne lokacije – Šibenik, Zadar i Pula

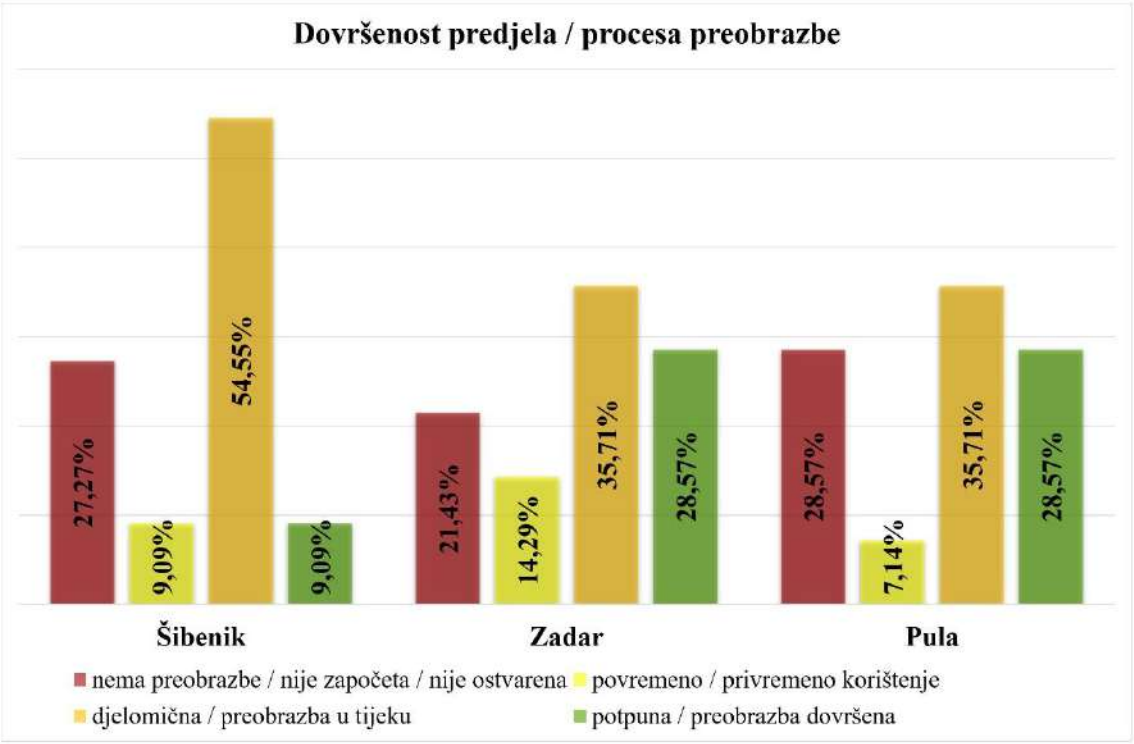

Slika 46. Dovršenost preobrazbi vojne lokacije – Šibenik, Zadar i Pula

Zbog jasnijeg razumijevanja sljedeće dvije analize potrebno je sagledavati u međusobnom odnosu. Za analizu **tip preobrazbe** (Slika 45.) postavljene su četiri kategorije: nema preobrazbe, strukturalna, sadržajna/programatska i strukturalno-sadržajna. Prva kategorija odnosi se na prostore unutar kojih u cjelokupnom obuhvatu analizirane lokacije nije došlo do preobrazbe. Strukturalna preobrazba podrazumijeva dominantnu promjenu fizičke strukture prostora, primjerice izgradnjom novih stambenih, trgovačkih, turističkih ili drugih sadržaja. Sadržajna/programatska preobrazba odnosi se ponajprije na prilagodbu postojeće izgrađene strukture novim sadržajima, dok strukturalno-sadržajna preobrazba uključuje istodobne promjene fizičke strukture i načina korištenja prostora.

Prikazana analiza ukazuje da su preobrazbe pokrenute unutar većine odabranih evidentiranih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli. Grad Pula ima najveći broj lokacija (28,57%) unutar kojih do završnog obilaska terena nije došlo do preobrazbe. Također, u Puli imamo i velik postotak lokacija (57, 14%) unutar kojih su evidentirane strukturalno-sadržajne preobrazbe. Velik broj takvih preobrazbi zatečen je u Šibeniku (45,45%) u kojem je i evidentiran i podjednak broj sadržajnih preobrazbi (45,45%). U Gradu Zadru dominiraju strukturalno-sadržajne preobrazbe 50,00%, te su prisutane i sadržajne preobrazbe 28,57%.

Kriterij tipa preobrazbe evidentira pojavnost pojedinih oblika intervencija unutar lokacije, dok kriterij dovršenosti pokazuje pretežito stanje cjelokupnog obuhvata. Stoga se rezultati tih dviju analiza razlikuju i potrebno ih je interpretirati zajedno. Kao dodatno obilježje, prilikom završnih terenskih istraživanja iz 2024. godine sagledana **dovršenost predjela / procesa preobrazbe** (Slika 46.), odnosno pretežito zatečeno stanje unutar cjelokupnog obuhvata evidentiranih lokacija. Uspoređujući prikazane podatke iz prostornoplanske dokumentacije te zatečeno stanje prilikom terenskih obilazaka postavljene su četiri kategorije: nema preobrazbe / nije započeta, nije ostvarena, povremeno / privremeno korištenje, djelomična / preobrazba u tijeku i potpuna / preobrazba dovršena. Za razliku od prethodne analize vidljiv je porast u sva tri grada postotka lokacija unutar kojih pretežito nema preobrazbi. U sva tri grada najmanje je zastupljeno povremeno/privremeno korištenje najmanje u Puli 7,14%, a najviše je zastupljena djelomična preobrazba najviše u Šibeniku 54,55%. Dovršenost preobrazbi je podjednaka u Zadru i Puli (28,57%), dok u Šibeniku ona iznosi 9,09%.

7.2. Sinteza i zaključak usporedbe preobrazbi odabranih vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli

Na temelju provedenog istraživanja stanja preobrazbe 39 odabranih vojnih lokacija prema utvrđenim kriterijima uočavaju se značajne razlike u stupnju dovršenosti procesa. Prema kriteriju dovršenosti preobrazbe, na devet lokacija preobrazba je dovršena, na šesnaest je djelomična ili u tijeku, na četiri prevladava povremeno ili privremeno korištenje, dok na deset lokacija preobrazba nije započela odnosno nije ostvarena. Rezultati potvrđuju dugotrajnost i neujednačenost procesa preobrazbe te potrebu za sustavnijim planiranjem i upravljanjem vojnim prostorima.

Na temelju usporedbe utvrđenih kriterija možemo također prepoznati određene obrasce i trendove u procesima preobrazbi vojnih lokacija u istraženim gradovima, kao i međuodnose između pojedinih kriterija. Primjer Šibenika pokazuje da je najveći udio analiziranih lokacija smješten u kontaktnom položaju uz gradsko središte (54,55 %), dok ih je 27,27 % u rubnom, a 18,18 % u središnjem položaju. Istodobno 36,36 % lokacija ima lošu ili veoma lošu cestovnu pristupačnost (vidi Slika 35., Slika 36. i Slika 47.). Prometna pristupačnost pritom predstavlja jedno od obilježja koje može utjecati na mogućnosti budućeg razvoja. Pritom viša razina prometne pristupačnosti nije nužno poželjna za svaki budući scenarij preobrazbe. U slučaju planiranja pojedinih lokacija kao dijelova zelene infrastrukture grada, postojeća ograničena cestovna dostupnost može predstavljati obilježje koje je potrebno sagledati u odnosu na planiranu funkciju prostora.

Obilježja vremena nastanka ukazuju na povezanost povijesnog razvoja vojnih prostora s njihovim današnjim graditeljskim i kulturnim vrijednostima. U Puli je na deset lokacija evidentirana preventivna zaštita ili prijedlog zaštite prostornim planom, što se može razmatrati u odnosu na činjenicu da 92,86 % analiziranih lokacija svoje začetke ima u razdoblju snažnog austrijskog vojnog utjecaja. Rezultati upućuju na izraženije planersko prepoznavanje vrijednosti vojnog naslijeđa u Puli, bez potrebe da tvrdimo da je to dokaz „veće svijesti lokalne uprave".

Rezultati potvrđuju važnost veličine sklopa kao jednog od čimbenika složenosti procesa, ali ne pokazuju da ona sama određuje uspješnost preobrazbe. Manje površine mogu omogućiti jednostavniju etapnu realizaciju, dok veći sklopovi zahtijevaju složeniju organizaciju, upravljanje i financiranje, ali pružaju i mogućnosti za razvoj složenijih urbanističkih programa.

Veličinu je stoga potrebno sagledavati u međuodnosu s vlasničkom strukturom, položajem, planskom namjenom i drugim kriterijima.

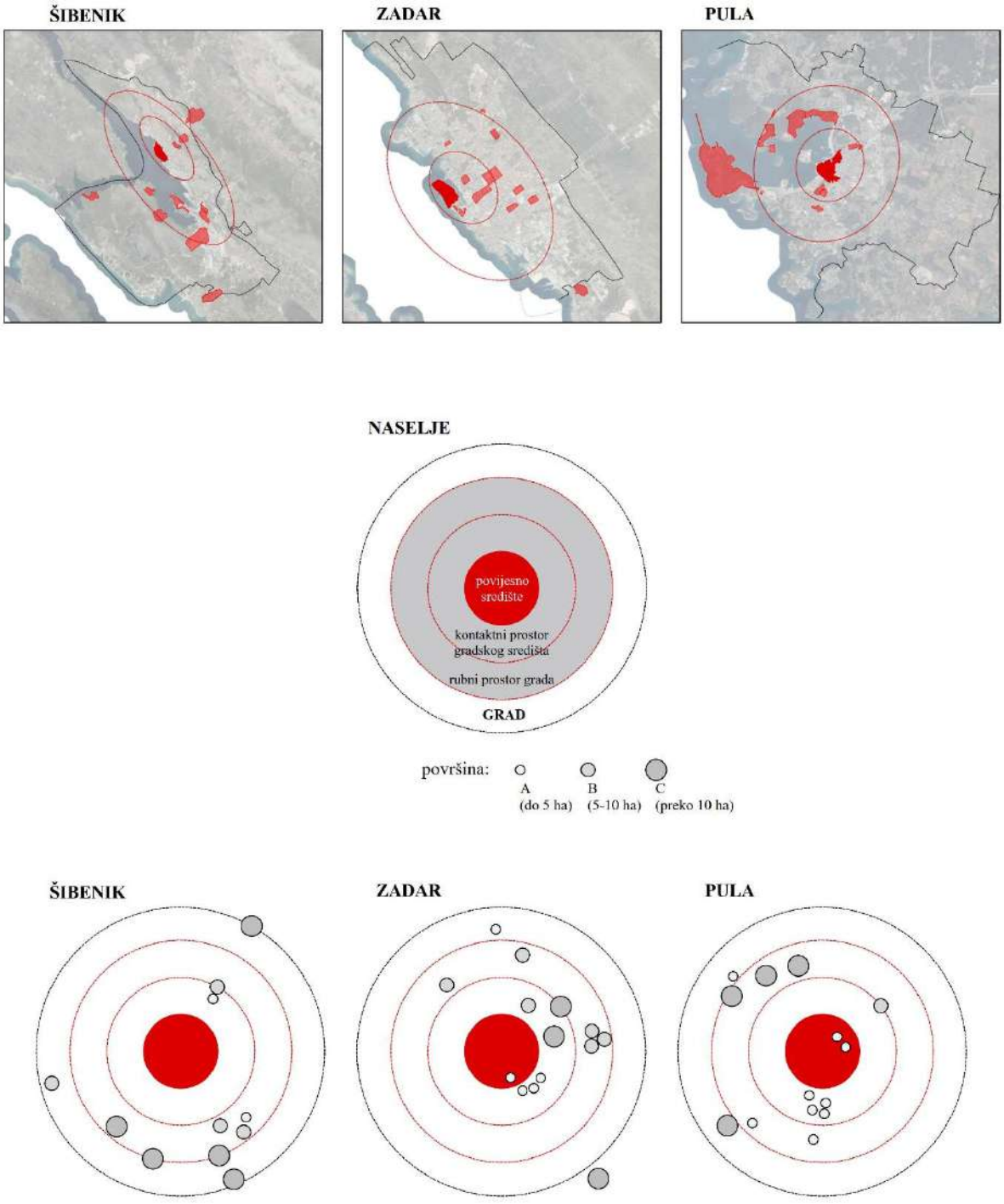

Slika 47. Grafički prikaz i dijagrami usporedbe smještaja vojarni unutar naselja i veličine vojnih lokacija grada – Šibenika, Zadra i Pule, autorica

Iako terensko istraživanje koje je poslužilo za izradu analize načina korištenja ukazuje na veliku prisutnost napuštenih dijelova unutar analiziranih lokacija u sva tri grada, također ukazuje na

fleksibilnost prenamjene postojeće vojne izgradnje za različite sadržaje (zdravstvene, školske, predškolske, socijalne, kulturne, znanstvene, sportske, rekreativne, ugostiteljsko turističke, komunalne) kao i mogućnosti korištenja otvorenih/neizgrađenih prostora u različite svrhe. Sve to, kao i mogućnost povremenog/privremenog korištenja pojedinih objekata unutar sklopa do privođenja planskoj namjeni također ukazuje da napušteni vojni sklopovi mogu predstavljati pogodne prostore za koncentraciju različitih sadržaja u funkciji razvoja grada.

Vlasništvo i vlasnička struktura nad napuštenim vojnim prostorima predstavljaju značajan izazov za planiranje i razvoj grada. Često su nejasni, kao i nadležnost upravljanja, što potvrđuje veliki broj napuštenih lokacija. Za ilustraciju može poslužiti slučaj Muzila u Puli gdje je već 2007. godine donesena prva odluka o napuštanju Muzila, odnosno njegovih vojnih funkcija, te je u nekoliko navrata od tada davano obrazloženo da je prostor predan lokalnoj samoupravi. U vrijeme provedbe istraživanja upravljanje državnom imovinom na toj lokaciji bilo je u nadležnosti Uprave za upravljanje i raspolaganje nekretninama Ministarstva prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine. Nemogućnost pribavljanja suglasnosti za završni terenski obilazak ilustrira i praktične poteškoće povezane s dostupnošću i upravljanjem takvim prostorima.

Posljednjih desetljeća prostorno planiranje kao disciplina, postupak izrade prostornih planova i uloga urbanista i prostornih planera doživjeli su ubrzane promjene. Prostorni planeri i urbanisti primarno bi se trebali baviti prostornim razvojem gradova i kvalitetom prostora dok je danas to pod sve snažnijim utjecajem različitih političkih čimbenika i privatnih investicija. Lokalna samouprava često nije u mogućnosti financirati projekte iz vlastitih sredstava, pa se kao jedan od modela financiranja nameće javno-privatno partnerstvo. Privatne investicije snažno su utjecale na sustav planiranja, uključujući prenamjenu vojnih prostora.

Iako vlasničku strukturu nije uobičajeno prikazivati u GUP-u ili PPUG-u, vlasništvo je značajan čimbenik prilikom planiranja prostora, a zone s manje složenom vlasničkom strukturom jednostavnije su za realizaciju. Vlasničku strukturu treba sagledati u međuodnosu s dovršenošću procesa preobrazbe, jer je složena vlasnička struktura prisutna i kod lokacija gdje je preobrazba dovršena, primjerice kod višestambene izgradnje, gdje vlasnici rekonstruiranih objekata ili nove izgradnje u pojedinim slučajevima postaju privatna poduzeća ili privatne osobe. Prilikom analize vlasništva, evidentiran je i oblik ostvarivanja prava na korištenje dijelova prostora vojnih lokacija kroz koncesije. Kako je jedno od važnijih obilježja koncesije njezina vremenska ograničenost postavlja se pitanje opravdanosti izdavanja koncesija s rokom

duljim od 50 godina kao i društvena odgovornost davatelja koncesija zbog potencijalnog ugrožavanja razvojnih interesa, u slučaju prostora vojarni i nacionalne sigurnosti. Trajanje koncesije treba biti ograničeno kako bi se izbjeglo sprječavanje pristupa tržištu i ograničavanje tržišnog natjecanja.[110]

Pregled prostornih planova iz ranijih razdoblja i važeće prostornoplanske dokumentacije ukazuje na fleksibilnost prenamjene te potencijal napuštenih vojnih sklopova za stvaranje koncentracije različitih sadržaja u funkciji razvoja grada. Prisutnost prirodne[111] i kulturne zaštite ukazuje na potencijal preobrazbe lokacija u zelenu infrastrukturu te na prepoznatu vrijednost vojnog naslijeđa.

Pregled prostornih planova ukazuje na određene nedostatke sustava prostornog uređenja u Hrvatskoj koji se očituju i u planiranju bivših vojnih lokacija. Razlike u razinama prostornoplanske dokumentacije, neujednačenost pojedinih pojmova i kategorija te različita razina planske razrade otežavaju izravnu usporedbu gradova i lokacija. U analiziranoj prostornoplanskoj dokumentaciji nije prepoznat ujednačen integralni pristup planiranju prostora vojarni.

Analiza dostupne prostornoplanske dokumentacije pokazuje da se većina vojnih lokacija planski razmatra na razini PPUG-a odnosno GUP-a, dok je detaljnija provedbena razrada neujednačena. Zadar se pritom izdvaja jer je za polovicu analiziranih lokacija izrađena provedbena razina prostornoplanske dokumentacije, a za još tri lokacije propisana je obveza njezine izrade. Izostanak detaljnije planske razrade ne znači nužno i nižu kvalitetu planiranja, ali može ograničiti mogućnost cjelovitijeg sagledavanja odnosa lokacije prema okolnom prostoru i preciznijeg definiranja uvjeta njezine preobrazbe.

[110] Preporuke Okruglog stola TURISTIČKE KONCESIJE NA POMORSKOM DOBRU Znanstvenog vijeća za turizam i prostor HAZU održanog 21. studenoga 2022. u dvorani Knjižnice HAZU, Strossmayerov trg 14, u Zagrebu, vidi više na: https://www.info.hazu.hr/events/okrugli-stol-turisticke-koncesije-na-pomorskom-dobru/

[111] Zaštićeni dijelovi prirode na području grada Šibenika djelomično su nastali kao rezultat izostanka civilnih gospodarskih aktivnosti, što je doprinijelo očuvanju bioraznolikosti kanala sv. Ante. Za razliku od inozemnih primjera, gdje se zaštita okoliša koristi za sprječavanje povratka civilnog stanovništva, vojna prisutnost u Šibeniku očuvala je krajobraz, koji je na kraju prilagođen za javno korištenje, poput šetnica i sličnih sadržaja.

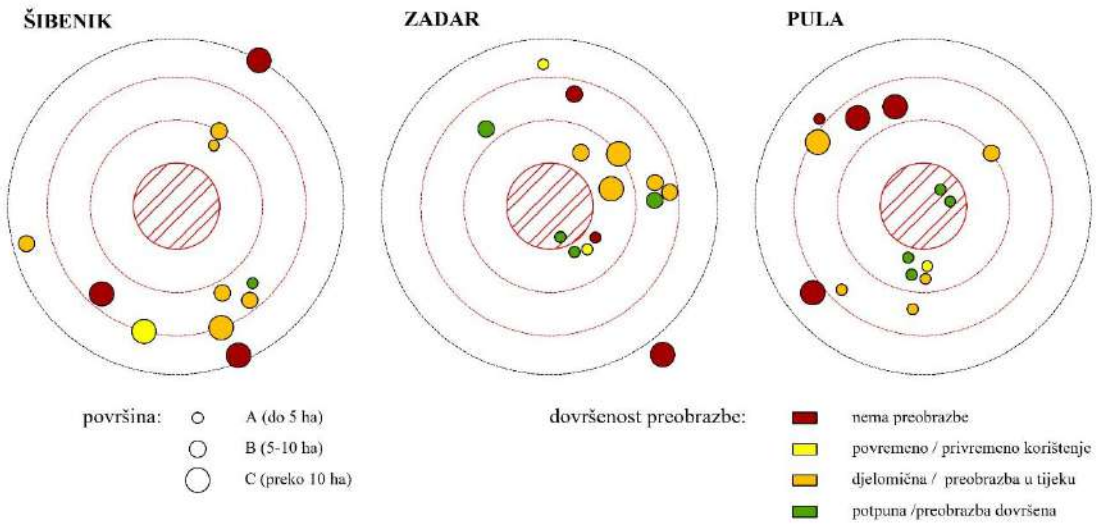

Slika 48. Grafički prikaz i dijagrami usporedbe smještaja vojarni unutar naselja, veličine vojnih lokacija i dovršenosti preobrazbe grada – Šibenika, Zadra i Pule, autorica

Usporedbom različitih kriterija uočeno je da je položaj sklopa u urbanoj sredini značajan utvrđeni kriterij. Usporedba kriterija potvrđuje važnost položaja vojnog sklopa u odnosu prema urbanoj strukturi, ali također pokazuje da se potencijal preobrazbe ne može izvoditi iz jednog kriterija. Rezultati pojedinih lokacija proizlaze iz međuodnosa položaja, prometne pristupačnosti, veličine, načina korištenja, vlasničke strukture, planskog statusa i stupnja dovršenosti preobrazbe (vidi Slika 48.).

Upravljanje vojnim prostorima u Hrvatskoj uključuje različita državna i lokalna tijela, a provedba procesa prijenosa i preobrazbe može biti otežana složenim vlasničkim odnosima, promjenama nadležnosti i administrativnim postupcima. Provedeno istraživanje pokazuje da država zadržava vlasništvo unutar većine analiziranih lokacija, dok se stupanj uključenosti lokalne samouprave i složenost vlasničke strukture razlikuju među gradovima i pojedinim lokacijama.

Prostori vojnih lokacija u analiziranim obalnim gradovima predstavljaju značajan prostorni i razvojni resurs, ali se procesi njihove preobrazbe razlikuju prema dinamici, tipu i stupnju dovršenosti. Rezultati ne upućuju na jedan čimbenik koji samostalno određuje uspješnost preobrazbe, nego na različite kombinacije kontekstualnih, lokacijskih i prostornoplanskih obilježja (vidi Tablica 22.).

Tablica 22. Procesi preobrazbe vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli

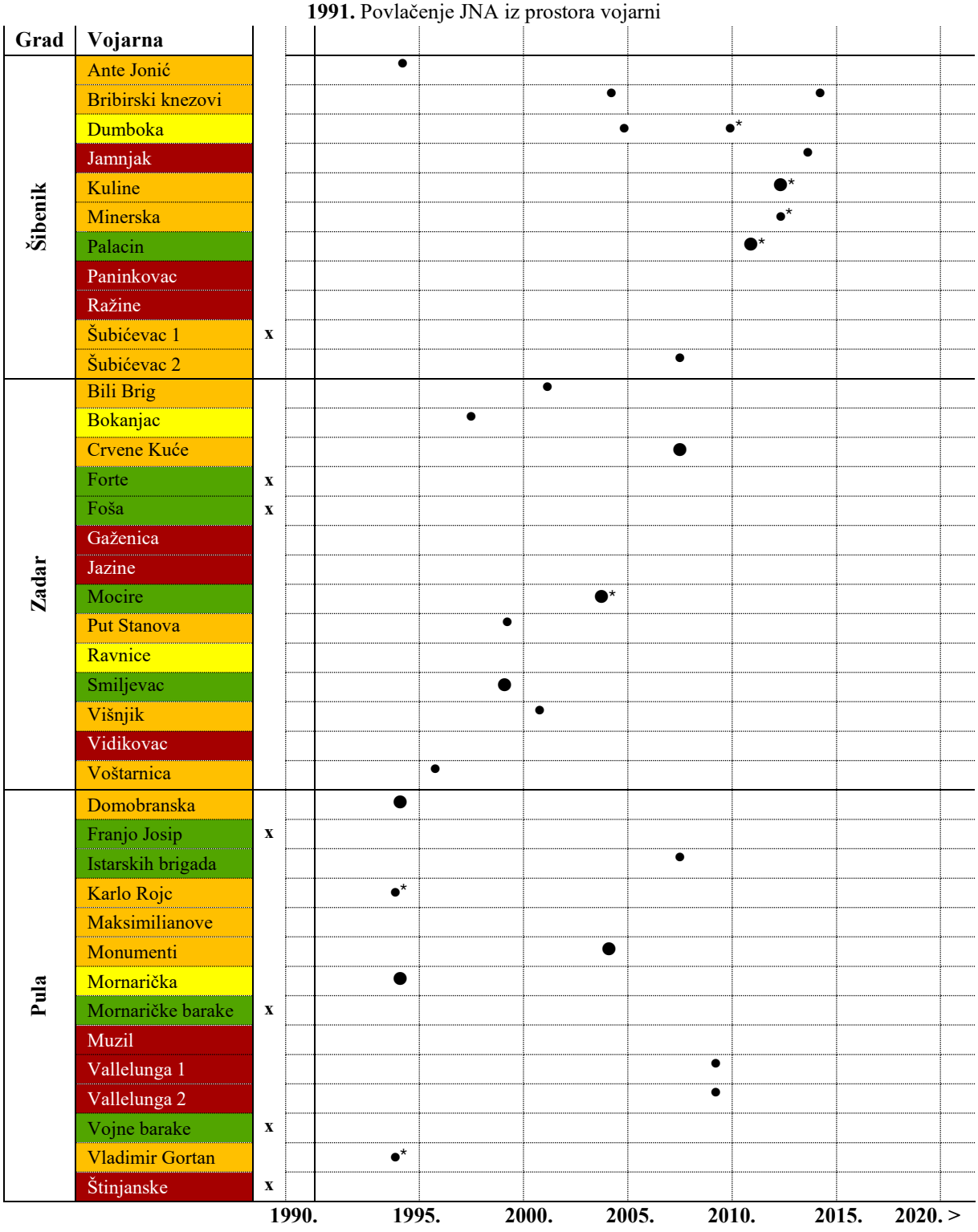

Proces preobrazbe

x **Predano na korištenje prije 1991.**

●/● **Djelomično / Predano na korištenje jedinici lokalne ili područne (regionalne) samouprave/ povrat imovine**

nema preobrazbe

povremeno / privremeno korištenje

preobrazba u tijeku

preobrazba dovršena

Autorica: **Perkov**

*Napomena: U Šibeniku vojarna Kuline predmet koncesije između RH i privatnih investitora (od 2021. koncesionar Hrvatski mirovinski fond), a vojarna Palacin je darovana Veleučilištu u Šibeniku. Za dijelove lokacija Dumboka (postoji dodatno i koncesija) i Minerska RH je dala suglasnost na korištenje Šibensko-kninskoj županiji (pojedinim županijskim institucijama). Na lokaciji Mocire je ustanova socijalne skrbi čiji je osnivač Republika Hrvatska. Vojne lokacije Karlo Rojc i Vladimir Gortan je otkupio Grad Pula.

Usporednom analizom 39 vojnih lokacija utvrđena su njihova zajednička i razlikovna obilježja te obrasci i trendovi preobrazbe. Pojedinačni rezultati prema jedanaest kriterija stoga se u nastavku ne promatraju izolirano, nego se sintetiziraju prema karakterističnim kombinacijama obilježja i načinu na koji se proces preobrazbe odvijao na pojedinim lokacijama. Takva sinteza predstavlja osnovu za uspostavu tipologije urbanističkih modela preobrazbe u sljedećem poglavlju. Modeli pritom nisu unaprijed zadane kategorije, nego proizlaze iz usporedne analize zajedničkih obilježja svih istraživanih lokacija.

Razlike među Šibenikom, Zadrom i Pulom istodobno potvrđuju da se prostorni razvoj i preobrazba pojedinih vojnih lokacija moraju sagledavati u odnosu na specifičan kontekst svakoga grada. Utvrđeni kriteriji i njihovi međuodnosi omogućuju prepoznavanje karakterističnih obrazaca preobrazbe, koji se u nastavku istraživanja oblikuju u urbanističke modele preobrazbe prostora vojarni.

8. URBANISTIČKI MODELI PREOBRAZBE PROSTORA VOJARNI OBALNIH GRADOVA U HRVATSKOJ

U kontekstu ovog istraživanja, **urbanistički model** predstavlja shematiziran i pojednostavljen prikaz karakterističnog načina preobrazbe prostora vojarni, koji se koristi radi boljeg razumijevanja i proučavanja fenomena njihove preobrazbe. Cilj ovog poglavlja jest utvrditi osnovne tipove modela preobrazbe vojarni, sagledane s urbanističkog motrišta, koji se temelje na uočavanju i organiziranju relevantnih obilježja i međuodnosa **elemenata modela**. Uspostavljeni urbanistički modeli služe za analizu, usporedbu i povezivanje različitih prostornih i planskih elemenata koji ih čine, kao i za uopćavanje rezultata istraživanja. Modeli ne predstavljaju unaprijed zadane kategorije, nego proizlaze iz usporedne analize obilježja i procesa preobrazbe istraživanih vojnih lokacija. U nastavku istraživanja modeli se povezuju s vrednovanjem urbane integracije prostora vojarni (Poglavlje 9).

Rezultati provedenog istraživanja, koje obuhvaća usporedbu 39 odabranih vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli prema utvrđenim prostornim kriterijima, ukazali su na određene obrasce i trendove u procesima preobrazbe te su poslužili kao empirijska osnova za utvrđivanje urbanističkih modela.

Definiranje kriterija za vrednovanje potencijala preobrazbe (Poglavlje 5) prostora vojarni stavlja naglasak na **prostorne i planerske aspekte** koji se dotiču ekonomskih, ekoloških, društvenih i infrastrukturnih aspekata. Njihovom primjenom na 39 vojnih lokacija utvrđena su pojedinačna obilježja lokacija i njihovi međuodnosi, a usporednom analizom prepoznate su karakteristične kombinacije obilježja koje se ponavljaju na više lokacija. Te kombinacije predstavljaju osnovu za oblikovanje urbanističkih modela preobrazbe.

Potencijali prostora vojarni za razvoj obalnih gradova u Hrvatskoj su značajni. Njihova preobrazba može pridonijeti gospodarskom razvoju, unapređenju infrastrukture, razvoju novih sadržaja i očuvanju kulturne baštine. U ovom se istraživanju ti potencijali sagledavaju prvenstveno s prostornog i planerskog motrišta, kroz stvarne primjere različitih načina preobrazbe vojnih lokacija.

8.1. Elementi (čimbenici) urbanističkih modela preobrazbe

Polazeći od kriterija primijenjenih u prethodnoj analizi, za potrebe oblikovanja tipologije modela izdvojena su ona obilježja koja neposredno opisuju način i tijek preobrazbe vojnih

lokacija. Ona ne predstavljaju novi sustav vrednovanja, nego sintezu rezultata prethodno provedene analize, prilagođenu prepoznavanju karakterističnih tipova preobrazbe. Utvrđene su tri skupine elemenata koje u međudjelovanju određuju obilježja pojedinog modela:

a) Prostorni / fizički čimbenici
    - Način korištenje lokacije (napušteno, povremeno/privremeno i djelomično korištenje, cjelovito korištenje)
    - Zatečena izgradnja (postojeća izgradnja, djelomično ili potpuno uklanjanje izgradnje, nova gradnja)
    - Tip prostorne preobrazbe (bez preobrazbe, funkcionalna preobrazba – promjena namjene uz minimalne građevinske intervencije, strukturna preobrazba – značajne građevinske intervencije ili nova gradnja, strukturno-sadržajna preobrazba)

b) Vlasnički čimbenici
    - Vlasništvo (državno, gradsko, privatno)
    - Koncesija (postojanje prava korištenja od privatnog subjekta)

c) Poceduralni / planski čimbenici
    - Razina prostornoplanske kategorije (postojanje UPU ili DPU - planova detaljne razine)
    - Planska kategorija – planirana namjena (javno, društveno, zelene površine, komercijalno)
    - Status zaštite (zaštićeno područje, prirodni ili kulturni status)
    - Usklađenost korištenja s planiranom namjenom (korištenje u skladu s planom).

Definirani čimbenici koji utječu na određivanje tipova preobrazbe vojnih lokacija grupirani su u tri osnovne kategorije: prostorne/fizičke, vlasničke i proceduralne/planske. Ovi čimbenici obuhvaćaju ključna obilježja svake lokacije, kao što su način korištenja, tip prostorne preobrazbe, status vlasništva i razina prostornoplanske dokumentacije. Takva sistematizacija omogućuje jasnije razumijevanje procesa preobrazbe pojedinih lokacija te pruža okvir za identifikaciju dominantnih obrazaca i utvrđivanje tipova modela preobrazbe. U poglavlju koje slijedi (8.2.) ovi utvrđeni elementi dodatno se objedinjuju u četiri operativne skupine relevantne za tipološko razvrstavanje: funkcionalnu/plansku preobrazbu, strukturnu preobrazbu, vlasničke odnose i način korištenja.

8.2. Metoda utvrđivanja modela preobrazbe

Prikazani urbanistički modeli preobrazbe prostora vojarni obalnih gradova Hrvatske identificirani su temeljem sveobuhvatnog istraživanja 39 odabranih vojnih lokacija, provedenog kataloškim pregledom. Istraživanje je uključivalo analizu i usporedbu lokacija prema postojećem stanju izgrađenog i neizgrađenog prostora i načinu korištenja, vlasničkim odnosima, administrativnim procedurama, prostornoplanskoj dokumentaciji te planiranoj namjeni i mogućnostima buduće preobrazbe.

Svaka je lokacija analizirana s obzirom na sljedeće **ključne elemente modela preobrazbe**:

- **Funkcionalna/planska preobrazba** (zadržavanje vojne funkcije, društvena (+ stanovanje) funkcija, komercijalna funkcije / sadržaji)
- **Strukturna preobrazba** (zadržana struktura, djelomično ili potpuno uklanjanje, nova gradnja)
- **Vlasnička preobrazba** (državno (zadržano vlasništvo MO ili RH), gradsko (djelomično ili potpuno), privatno, koncesije)
- **Preobrazba u korištenju** (nekorišteno / napušteno, povremeno / privremeno korištenje, djelomično ili trajno / cjelovito korištenje)

Pregledom i usporedbom navedenih elemenata bilo je moguće, tijekom analize, za svaki vojni sklop utvrditi dominantni model postojećeg stanja ili planirani urbanistički model, iako se unutar pojedinog vojnog sklopa mogu evidentirati različiti načini korištenja ili tipovi preobrazbi. Na temelju utvrđenih kombinacija elemenata prepoznati su obrasci odnosno skupovi obilježja koji se ponavljaju na više lokacija. Korištenjem **usporedne analize** provedeno je razvrstavanje lokacija u tipološke skupine, što je rezultiralo **identifikacijom sedam modela**. Grupiranje je bilo vođeno **učestalošću ponavljanja obrazaca** i njihovim razlikovnim obilježjima. Primjerice, kombinacija zadržavanja vojne funkcije, državnog vlasništva i zadržavanja strukture jasno ukazuje na model „zadržavanja“. Nasuprot tome, prisutnost nove gradnje, javnih i društvenih funkcija te javnog vlasništva (djelomičnog ili potpunog) tipična je za model „radikalne javne revitalizacije“. Utvrđivanje tipova urbanističkih modela preobrazbi predstavlja sintezu ključnih aspekata prostorne preobrazbe: funkcionalne i strukturne preobrazbe, vlasničkih odnosa te stvarnog načina korištenja prostora. Na taj se način rezultati analize pojedinačnih lokacija objedinjuju u tipologiju modela prema njihovim zajedničkim i razlikovnim obilježjima.

Nakon provedenog vrednovanja i grupiranja, svakoj je lokaciji dodijeljen dominantni model, uz napomenu da u pojedinim slučajevima postoje i sekundarna obilježja drugih modela. Takav pristup omogućio je prepoznavanje **višeslojnosti procesa preobrazbe**, ali i uspostavljanje jasno definirane klasifikacije za potrebe daljnje analize i usporedbe.

Tablica 23. Pregled odabranih 39 vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli po ključnim elementima modela:

Grad	Vojarna	Elementi modela preobrazbe															Tip modela
		Funkcionalna / planska preobrazba			Strukturna preobrazba				Vlasnička preobrazba				Preobrazba u korištenju				
		Zadržavanje vojne funkcije	Društvene (+ stanovanje) funkcije	Komercijalne funkcije / sadržaji	Zadržavanje strukture	Djelomično uklanjanje	Potpuno uklanjanje	Nova gradnja	Zadržano vlasništvo MO, RH	Djelomično javno vlasništvo	Potpuno javno vlasništvo	Koncesija	Nekorišteno (napušteno)	Povremeno / privremeno korištenje	Djelomično korištenje	Trajno / cjelovito korištenje	
Šibenik	Ante Jonić		•		•				•						•		**prilagodljiva preobrazba**
	Bribirski knezovi		•		•					•					•		**prilagodljiva preobrazba**
	Dumboka		•		•				•				•				**propadanje**
	Jamnjak		•		•				•				•				**propadanje**
	Kuline			•				•				•				•	**komercijalna preobrazba**
	Minerska		•		•				•						•		**prilagodljiva preobrazba**
	Palacin		•		•						•					•	**prilagodljiva preobrazba**
	Paninkovac	•*			•				•						•		**zadržavanje***
	Ražine		•		•				•				•				**propadanje**
	Šubićevac 1		•			•				•					•		**prilagodljiva preobrazba**
	Šubićevac 2		•		•					•					•		**prilagodljiva preobrazba**
Zadar	Bili Brig			•				•		•						•	**komercijalna preobrazba**
	Bokanjac			•	•						•			•			**privremeno korištenje**
	Crvene Kuće		•					•		•						•	**javna revitalizacija**
	Forte		•		•						•					•	**prilagodljiva preobrazba**
	Foša		•		•						•					•	**prilagodljiva preobrazba**
	Gaženica	•			•				•						•		**zadržavanje**
	Jazine		•		•				•				•				**propadanje**

	Mocire		•					•			•					•	**javna revitalizacija**
	Put Stanova		•		•					•						•	**prilagodljiva preobrazba**
	Ravnice			•	•						•			•			**privremeno korištenje**
	Smiljevac		•					•			•					•	**javna revitalizacija**
	Višnjik		•		•						•					•	**prilagodljiva preobrazba**
	Vidikovac		•		•				•				•				**propadanje**
	Voštarnica		•		•						•				•		**prilagodljiva preobrazba**
Pula	Domobranska		•		•					•					•		**prilagodljiva preobrazba**
	Franjo Josip		•		•					•						•	**prilagodljiva preobrazba**
	Istarskih brigada		•		•					•						•	**prilagodljiva preobrazba**
	Karlo Rojc		•		•						•					•	**prilagodljiva preobrazba**
	Maksimilianove b.		•					•		•					•		**javna revitalizacija**
	Monumenti			•				•				•			•		**komercijalna preobrazba**
	Mornarička		•		•					•				•			**privremeno korištenje**
	Mornaričke b.		•					•			•					•	**javna revitalizacija**
	Muzil			•	•					•				•			**privremeno korištenje**
	Vallelunga 1		•		•						•			•			**privremeno korištenje**
	Vallelunga 2			•	•						•		•				**propadanje**
	Vojne barake		•				•				•					•	**renaturacija**
	Vladimir Gortan			•	•						•					•	**prilagodljiva preobrazba**
	Štinjanske		•			•				•			•				**propadanje**

Dominantni proces preobrazbe

● **dominantno unutar lokacije vojnog sklopa / vojarne**

nema preobrazbe

povremeno / privremeno korištenje

preobrazba u tijeku

preobrazba dovršena

*Napomena: Za lokaciju Paninkovac, Prostornim planom Županije ŠKŽ (2017.), ukinuta je posebna namjena. Međutim, nelogično je da je u planskoj kategorizaciji zadržano poljoprivredno tlo i šumsko zemljište.

Autorica: **Perkov**

Analizom 39 odabranih vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli utvrđeno je **sedam osnovnih tipova urbanističkih modela preobrazbe**, koji objedinjuju različite kombinacije funkcionalne i strukturalne preobrazbe, vlasničkih odnosa i korištenja. **Strukturne promjene** (poput uklanjanja izgradnje i nove gradnje) javljaju se dominantno u modelima *javne revitalizacije* i

komercijalne preobrazbe, dok se model *renaturacije* ističe po izrazitom smanjenju izgradnje i funkcionalnoj prenamjeni u zelenu infrastrukturu.

Najzastupljeniji model jest ***prilagodljiva (adaptivna) preobrazba***, koja se pojavljuje na više od trećine lokacija (16/39). Njegova zastupljenost pokazuje da se preobrazba vojnih prostora u analiziranim gradovima često odvija postupno, zadržavanjem većeg dijela postojeće prostorne strukture i njezinom prilagodbom novim sadržajima. Slijedi model propadanja (7/39), koji pokazuje da je na značajnom dijelu analiziranih lokacija prestanak vojne funkcije ostao bez cjelovitije prostorne aktivacije i provedene preobrazbe.

Raspodjela lokacija među modelima pokazuje da proces preobrazbe vojnih prostora u hrvatskim obalnim gradovima nije linearan niti se odvija prema jedinstvenom obrascu. Uz dovršene radikalnije preobrazbe, velik dio lokacija obilježavaju postupne prilagodbe, privremena korištenja ili dugotrajna razdoblja nekorištenja. Istodobna prisutnost različitih modela unutar istoga grada potvrđuje da gradski kontekst sam po sebi ne određuje smjer preobrazbe, nego on proizlazi iz međuodnosa obilježja pojedine lokacije, vlasničkih odnosa, planskog okvira i načina korištenja.

Prostorna distribucija modela pokazuje da pojedini tipovi nisu strogo vezani uz određeni grad. Sva tri grada karakterizira istodobna prisutnost različitih stadija i načina preobrazbe, ali se razlikuju prema njihovoj zastupljenosti. U Zadru i Puli veći je udio dovršenih preobrazbi nego u Šibeniku, dok je u Šibeniku posebno zastupljen model prilagodljive preobrazbe. Pula se ističe najvećom raznolikošću prepoznatih modela, uključujući jedini evidentirani primjer renaturacije.

Ovi rezultati potvrđuju različite razvojne putanje i načine aktivacije vojnih lokacija u analiziranim gradovima. Prepoznati modeli omogućuju usporedivo sagledavanje tih procesa i predstavljaju metodološki okvir za interpretaciju njihovih razvojnih potencijala i ograničenja.

8.3. Tipovi modela preobrazbe

Na temelju provedene analize podataka i tipološkog razvrstavanja (Poglavlje 8.2.) utvrđeno je sedam modela urbanističke preobrazbe vojnih lokacija. Modeli predstavljaju karakteristične tipove procesa preobrazbe utvrđene sintezom zajedničkih obilježja analiziranih lokacija, a ne

vrijednosnu ljestvicu uspješnosti. Svaki model karakterizira specifična kombinacija prostornih, vlasničkih i planskih obilježja te načina i intenziteta korištenja.

U planerskom smislu modeli se mogu koristiti kao analitički alat za prepoznavanje postojećeg obrasca preobrazbe i razmatranje mogućih smjerova daljnjeg razvoja pojedine lokacije. Njihova primjena pritom ne podrazumijeva automatski izbor određenog modela kao poželjnog rješenja, nego omogućuje usporedbu različitih razvojnih putanja u odnosu na obilježja i potrebe konkretnog prostora.

Tablica 24. Prepoznati modeli preobrazbe prostora vojarni u obalnim gradovima Šibeniku, Zadru i Puli

oznaka	naziv	opis modela	kriteriji /karakteristike
M.1.	**Zadržavanje** vojnog sklopa	Lokacija je zadržala vojnu funkciju te je utvrđeno da je perspektivna za potrebe HV-a	**_utvrđeno da je lokacija perspektivna za potrebe HV-a** _u PPD-u oznaka - zona posebne namjene (N) _zadržana struktura _vlasništvo Ministarstvo obrane RH _djelomično ili cjelovito korištenje za vojne potrebe
M.2.	**Propadanje** vojnog sklopa	Lokacija više nema vojnu funkciju i nije u korištenju.	_različite planske kategorije (najčešće društvene funkcije) _postojeća struktura, često zapuštena, nema intervencija _vlasništvo najčešće državno (MO ili RH), iznimno JLS kao skrbnik _napuštena **_nije u korištenju, napušteno**
M.3.	**Povremenog / privremenog korištenja** (lokacije koja nadilazi funkciju) vojnog sklopa	Lokacija više nema vojnu funkciju te se povremeno/privremeno koristi za različita događanja i/ili su pojedini objekti (ili dijelovi objekata) dani na privremeno korištenje različitim institucijama, organizacijama ili poduzećima.	__različite planske kategorije (najčešće društve funkcije) **_zadržana postojeća struktura** _ pojedinačne/točkaste sadržajne intervencije _vlasništvo državno ili gradsko **_povremeno/privremeno korištenje** _korištenje često nije u skladu s planiranom namjenom
M.4.	**Adaptivne/ prilagodljive preobrazbe** (trajnog korištenja) vojnog sklopa	Prilagodljiva (adaptivna) preobrazba podrazumijeva ponovno korištenje postojeće izgradnje uz ograničene prostorne intervencije potrebne za prilagodbu novim sadržajima, odnosno pojedinačne točkaste intervencije novom gradnjom i sadržajima gradskog značaja unutar postojeće mreže.	**_različite kategorije društvenih funkcija (npr. obrazovanje, kultura, stanovanje)** **_zadržavanje strukture uz moguće pojedinačne strukturalne intervencije** _vlasništvo državno ili gradsko, evidentirano privatno vlasništvo (privatna poduzeća, privatno vlasništvo) _dana suglasnost za korištenjem od strane RH **_djelomično ili cjelovito korištenje** _korištenje u skladu s planiranom namjenom
M.5.	**Renaturacija** vojnog sklopa	Preobrazba lokacije u zelenu infrastrukturu grada.	**_namjena: zelene površine, sport i rekreacija, šuma (…)** _gradski parkovi unutar izgrađene gradske strukture ili smještaj unutar zaštićenog prirodnog područja **_djelomično ili potpuno uklanjanje strukture, smanjen postotak izgradnje** _vlasništvo državno i/ili gradsko _trajno korištenje u skladu s novom funkcijom
M.6.	**Radikalna javna revitalizacija** vojnog sklopa	Cjelovita preobrazba lokacije u centralne gradske sadržaje, stambenu namjenu i slične gradotvorne funkcije.	**_javne i društvene funkcije, stanovanje** **_nova izgradnja, često potpuno uklanjanje stare strukture** _vlasništvo državno i/ili gradsko **_cjelovitno korištenje privedeno planskoj namjeni**
M.7.	**Radikalna komercijalna preobrazba** vojnog sklopa	Cjelovita preobrazba lokacije novom izgradnjom u različite komercijalne sadržaje s različitim ograničenjima dostupnosti javnosti.	**_komercijalna namjena /funkcije** (turizam, poslovni kompleksi, trgovački centri) **_ nova izgradnja, često potpuno uklanjanje stare strukture** **_ državno ili gradsko vlasništvo, često koncesije** **_cjelovito korištenje (ne uvijek javno dostupno)** privedeno planskoj namjeni

Autorica: **Perkov**

Model 1. Zadržavanje vojnog sklopa: podrazumijeva da lokacija zadržava svoju vojnu funkciju jer je procijenjeno da je **perspektivna za potrebe Hrvatske vojske (HV)**. Vlasništvo ostaje pod Ministarstvom obrane RH, a lokacija se u prostornom planu definira kao zona posebne namjene.

- **Funkcionalna preobrazba:** nema funkcionalne prenamjene – vojna funkcija ostaje aktivna
- **Strukturna preobrazba:** postojeća struktura je zadržana i očuvana
- **Vlasnička preobrazba:** vlasništvo ostaje pod Ministarstvom obrane RH
- **Korištenje:** djelomično ili cjelovito korištenje za vojne potrebe

M.2. Propadanje vojnog sklopa: lokacija više nema vojnu funkciju i nije u korištenju. Vlasništvo najčešće ostaje državno, iznimno JLS kao skrbnik, a lokacija je napuštena.

- **Funkcionalna preobrazba:** definirane nove planske kategorije (najčešće društvene funkcije)
- **Strukturna preobrazba:** postojeće građevine zapuštene, bez novih intervencija i zahvata
- **Vlasnička preobrazba:** u pravilu vlasništvo MO ili RH, rijetko preneseno na JLS
- **Korištenje:** prostori napušteni i izvan funkcije

M.3. Povremeno/privremeno korištenje vojnog sklopa: lokacija više nema vojnu funkciju te se povremeno ili privremeno koristi za različita događanja. Pojedini objekti se daju na privremeno korištenje različitim institucijama, organizacijama ili poduzećima, a korištenje često nije u skladu s planiranom namjenom.

- **Funkcionalna preobrazba**: različite kategorije društvenih funkcija (npr. obrazovanje, kultura, stanovanje)
- **Strukturna preobrazba**: zadržana postojeća izgradnja, uz eventualne pojedinačne strukturalne intervencije
- **Vlasnička preobrazba**: državno ili gradsko vlasništvo
- **Korištenje**: povremeno ili ograničeno korištenje koje često nije u skladu s planiranom namjenom

M.4. Adaptivne/prilagodljive preobrazbe (trajnog korištenja) vojnog sklopa: ovaj model podrazumijeva ponovno korištenje postojeće izgradnje uz ograničene prostorne intervencije potrebne za prilagodbu novim sadržajima, a korištenje se provodi u skladu s planiranom namjenom.

- **Funkcionalna preobrazba**: najčešće različite kategorije društvene namjene, prisutno i stanovanje
- **Strukturna preobrazba**: postojeće strukture su zadržane, uz moguće točkaste intervencije
- **Vlasnička preobrazba**: vlasništvo javno (državno, gradsko) i/ili privatno
- **Korištenje**: djelomično ili trajno korištenje u skladu s planiranom namjenom

M.5. Renaturacija vojnog sklopa: podrazumijeva transformaciju vojne lokacije u zelenu infrastrukturu grada poput gradskih parkova ili zaštićenih prirodnih područja, pri čemu se smanjuje postotak zauzetosti izgradnjom.

- **Funkcionalna preobrazba**: prenamjena u zelenu infrastrukturu (park, šuma, rekreacija)
- **Strukturna preobrazba**: djelomično ili potpuno uklanjanje izgrađenih objekata
- **Vlasnička preobrazba**: državno ili gradsko vlasništvo
- **Korištenje**: trajno korištenje u skladu s novom funkcijom

M.6. Radikalna javna revitalizacija vojnog sklopa: obuhvaća potpunu transformaciju vojne lokacije u centralne gradske sadržaje, stambene namjene i druge gradotvorne funkcije kroz novu strukturalnu izgradnju, temeljem prostronoplanske dokumentacije.

- **Funkcionalna preobrazba**: javne funkcije, društveni sadržaji, stanovanje
- **Strukturna preobrazba**: nova gradnja i često potpuno uklanjanje stare strukture
- **Vlasnička preobrazba**: u pravilu javno vlasništvo
- **Korištenje**: cjelovito korištenje u skladu s prostronoplanskom namjenom

M.7. Radikalna komercijalna preobrazba vojnog sklopa: obuhvaća transformaciju vojne lokacije u različite komercijalne sadržaje putem nove strukturalne izgradnje, s ograničenom dostupnošću javnosti. Vlasništvo može ostati javno uz različite modele raspolaganja, uključujući koncesiju.

- **Funkcionalna preobrazba**: komercijalne funkcije (turizam, poslovni kompleksi, trgovački centri)
- **Strukturna preobrazba**: uklanjanje starih objekata i izgradnja novih
- **Vlasnička preobrazba**: državno ili gradsko vlasništvo najčešće uz davanje koncesija na određeno razdoblje

- **Korištenje**: cjelovito korištenje, ali ograničene javne dostupnosti, privedeno planskoj namjeni

Brzina provedbe svakog urbanističkog modela ovisi o nizu čimbenika, uključujući složenost administrativnih procedura, raspoloživost financijskih resursa te stupanj uključenosti lokalne zajednice i dionika u proces odlučivanja. Modeli koji zahtijevaju minimalne intervencije, kao što je povremeno ili privremeno korištenje, načelno se mogu provesti u kraćem vremenskom roku i uz manja ulaganja. Nasuprot tome, modeli koji uključuju strukturne zahvate, značajne prenamjene i provedbu detaljnije planske dokumentacije, primjerice radikalna javna ili komercijalna preobrazba, zahtijevaju dulji vremenski horizont, veću razinu koordinacije i veće infrastrukturne kapacitete. Urbanistički modeli preobrazbe prostora vojarni nude različite pristupe i mogućnosti prilagodbe specifičnim potrebama i kontekstima obalnih gradova u Hrvatskoj.

8.4. Planiranje prostora vojarni obalnih gradova u Hrvatskoj

Planiranje prostora bivših vojarni u obalnim gradovima Hrvatske uključuje razne institucije i aktere te zahtijeva pažljivu primjenu planerskih metoda i alata.

Pregled **prostornih planova** iz ranijih razdoblja i važeće prostornoplanske dokumentacije analiziranih gradova ukazuje na određenu fleksibilnost prenamjene prostora vojarni, kao i potencijal napuštenih vojnih sklopova za stvaranje koncentracije različitih sadržaja u funkciji razvoja grada. Međutim, nedostatna usklađenost između različitih razina prostornoplanske dokumentacije (PPUG, GUP), neujednačenost terminologije i kategorija (npr. kategorije cestovne infrastrukture) upućuju na neujednačenost pristupa planiranju analiziranih prostora. U analiziranoj dokumentaciji nije uvijek prepoznat cjelovit i integralan pristup planiranju prostora vojarni.

Grad Zadar pruža ilustrativan primjer procesa planiranja prostora bivših vojarni. Proces planiranja prenamjene ovih lokacija u Zadru može se pratiti još od 1973. godine, kada je Generalnim urbanističkim planom (GUP) definirana dugoročna koncepcija razvoja grada. Prostori posebne namjene, uključujući vojarne, prenamijenjeni su za centralne gradske funkcije i stanovanje. Od 1995. godine, nakon prestanka ratne opasnosti, realizacija planova intenzivirana je kroz detaljnije planove uređenja. Za polovicu lokacija bivših vojarni izrađena je provedbena razina prostornoplanske dokumentacije (UPU ili PUP), a za još tri lokacije propisana je obveza izrade. Transformacije prostora vojarni odvijaju se temeljem detaljnijih

planova uređenja, s naglaskom na prilagodbu iskazanim potrebama za realizacijom pojedinih sadržaja, no planovi su često svedeni na obuhvat programa, a ne na artikuliranje prostorne cjeline te integraciju s okolnim gradskim tkivom. Izostanak detaljnije planske razrade može ograničiti mogućnosti cjelovitijeg sagledavanja međuodnosa lokacije i okolnog prostora te ranijeg uključivanja različitih potreba i interesa u proces planiranja.

Pula se izdvaja izraženijim planskim prepoznavanjem kulturnog naslijeđa vojnih prostora. Na deset lokacija evidentirana je preventivna zaštita ili prijedlog zaštite prostornim planom. U Šibeniku su, nasuprot tome, zabilježeni i primjeri uklanjanja dijela vojne graditeljske strukture, primjerice nekadašnje dočasničke pomorske škole na Mandalini, što ukazuje na različite pristupe vrednovanju i očuvanju vojnog graditeljskog naslijeđa.

Planiranje preobrazbe vojnih prostora u obalnim gradovima Hrvatske stoga zahtijeva sustavan pristup koji, uz vlasničke odnose, administrativne postupke, financiranje i pitanja sanacije, obuhvaća i prostorna, funkcionalna, društvena i upravljačka obilježja pojedine lokacije.

8.5. Potencijali prostora vojarni za razvoj obalnih gradova u Hrvatskoj

Različiti tipovi vojnih objekata imali su kroz povijest značajne uloge u oblikovanju i evoluciji urbanih i ruralnih krajolika. Prepoznavanje njihove raznolikosti u prostornom i urbanističkom planiranju omogućuje cjelovitije sagledavanje njihova potencijala za urbani razvoj.

Prostori vojarni pokazuju širinu mogućnosti preobrazbe i potencijal civilne ponovne upotrebe. Istraživanje je ukazalo na fleksibilnost prenamjene vojne izgradnje za različite sadržaje (zdravstvene, školske, kulturne, sportske, rekreativne, turističke i komunalne) te korištenje otvorenih prostora u različite svrhe. Također, povremeno ili privremeno korištenje objekata unutar sklopa prije njihove konačne prenamjene pokazuje da napušteni vojni sklopovi mogu predstavljati prostore pogodne za koncentraciju različitih sadržaja u funkciji razvoja grada.

Povijesni kontekst i urbanističko naslijeđe vojarni

Prostori vojarni sadrže povijesno i arhitektonski vrijedne objekte koji čine značajan dio urbanističkog naslijeđa. Njihova preobrazba može pridonijeti očuvanju i valorizaciji kulturne baštine grada te omogućiti nove načine interpretacije njezina povijesnog razvoja. Prilagodba i ponovno korištenje tih prostora omogućuju uključivanje povijesnih elemenata u suvremeni urbani kontekst, čime se istovremeno valorizira prošlost i doprinosi očuvanju kulturno-povijesnog identiteta grada.

Prostorni potencijali prostora vojarni

Prostori vojarni često obuhvaćaju velike površine na značajnim lokacijama unutar gradova. Njihova prenamjena može osigurati nove prostorne resurse za raznovrsne urbane funkcije, od stambenih do javnih i rekreativnih. Ovi prostori pružaju značajnu priliku za uvođenje novih sadržaja u postojeću urbanu strukturu i uspostavljanje novih prostornih i funkcionalnih odnosa s okolnim gradskim prostorom.

Društveni aspekti revitalizacije

Revitalizacija vojnih prostora može pridonijeti društvenoj koheziji i kvaliteti života unutar urbanih sredina. Uvođenje novih javnih sadržaja poput parkova, sportskih terena i kulturnih centara može stvoriti nova mjesta društvenog života koja omogućuju okupljanje, socijalizaciju i interakciju među stanovnicima. Kroz pažljivo osmišljene aktivnosti i programe, revitalizirani vojni prostori mogu poticati participaciju građana i razvoj društvenih aktivnosti unutar lokalne zajednice.

Ekološki doprinos prenamjene

Prenamjena vojnih prostora može pridonijeti očuvanju okoliša, uključujući obnovu i zaštitu prirodnih staništa, smanjenje urbanog širenja na neizgrađene površine te poboljšanje ekološke kvalitete urbanih sredina. Očuvanje i povezivanje zelenih površina i ekoloških koridora unutar urbanih cjelina doprinosi održivom razvoju gradova.

Ekonomski doprinos prenamjene

Preobrazba vojnih prostora može stvoriti mogućnosti za razvoj novih gospodarskih aktivnosti, radnih mjesta i ulaganja. Novi poslovni prostori, turistički sadržaji i uslužne djelatnosti mogu pridonijeti gospodarskom rastu i razvoju. Prenamjenom ovih prostora moguće je oblikovati područja mješovitih gospodarskih aktivnosti koja povezuju različite sektore i sadržaje.

Infrastrukturno unapređenje i turistički razvoj

Prenamjena vojnih prostora može biti poticaj za unapređenje urbane infrastrukture, uključujući prometne mreže, komunalne usluge i javne prostore. Atraktivne lokacije i specifična prostorna i povijesna obilježja mogu obogatiti turističku ponudu i privući posjetitelje. Ovisno o planiranoj namjeni, pojedini prostori vojarni mogu postati dijelom turističke ponude i infrastrukture grada.

Doprinos identitetu i slici grada

Preobraženi vojni prostori mogu postati prepoznatljivi dijelovi grada, doprinoseći njegovom identitetu i slici grada. Kroz pažljivo planiranje i oblikovanje, ovi prostori mogu postati značajni dijelovi urbanog krajolika, povezujući povijesne vrijednosti i suvremene potrebe zajednice. Održavanje i revitalizacija povijesno vrijednih objekata unutar vojarni može dodatno pridonijeti očuvanju i oblikovanju kulturnog identiteta grada.

9. URBANISTIČKI MODELI PREOBRAZBE I INTEGRACIJE PROSTORA VOJARNI GRADA ŠIBENIKA

Cilj je ovog poglavlja, temeljem rezultata usporedne analize 39 odabranih vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli (Poglavlje 7.) te utvrđenih urbanističkih modela preobrazbe prostora vojarni obalnih gradova u Hrvatskoj (Poglavlje 8.), vrednovati stupanj urbane integracije jedanaest prostora vojarni grada Šibenika te utvrditi međuodnos obilježja njihove preobrazbe i stupnja uključenosti u prostorni, funkcionalni i društveni sustav grada.

Prostorni kriteriji i urbanistički modeli preobrazbe utvrđeni u prethodnim poglavljima predstavljaju analitičku podlogu za detaljnije istraživanje prostora vojarni grada Šibenika. Provedena analiza u ovom se poglavlju nadograđuje vrednovanjem urbane integracije, čime se, uz način i stupanj dovršenosti preobrazbe pojedinih prostora, sagledava i njihova uključenost u gradsko tkivo i urbani život. Utvrđeni stupanj integracije potom se povezuje s urbanističkim modelima preobrazbe, a na temelju dobivenih rezultata određuju se planerski prioriteti i mogući instrumenti za unaprjeđenje preobrazbe i integracije prostora vojarni grada Šibenika.

U ovom se poglavlju istraživanje usmjerava na jedanaest prostora vojarni grada Šibenika, na kojima se detaljnije vrednuje urbana integracija i njezin odnos prema prethodno utvrđenim modelima preobrazbe.

Prenamjena, preobrazba i integracija u ovom se istraživanju promatraju kao međusobno povezani, ali različiti procesi. **Prenamjena** podrazumijeva promjenu funkcije prostora, dok **preobrazba** obuhvaća njegove fizičke i programske promjene. **Urbana integracija** u ovom istraživanju podrazumijeva uključivanje prostora vojarni u prostorni, funkcionalni i društveni sustav grada. Polazeći od takvog razlikovanja, prenamjena ili dovršena preobrazba prostora sama po sebi ne znači i ostvarenu urbanu integraciju.

Urbana integracija vrednuje se kroz pet međusobno povezanih kategorija: morfološku, funkcionalnu, prometnu, javno-prostornu i društveno-upravljačku integraciju. Rezultati vrednovanja omogućuju utvrđivanje stupnja integracije analiziranih prostora, prepoznavanje njihovih ključnih ograničenja i razvojnih mogućnosti te povezivanje ostvarenog stupnja integracije s prethodno utvrđenim urbanističkim modelima preobrazbe. Na temelju dobivenih rezultata oblikuju se smjernice i planerski prioriteti za unaprjeđenje preobrazbe i integracije prostora vojarni, dok utvrđeni modeli i rezultati vrednovanja predstavljaju podlogu za urbanističko odlučivanje.

Slika 49. Shematski prikaz metodološkog postupka istraživanja, autorica: Perkov

9.1. Odnos grada Šibenika i prostora vojarni

Istraživanje obuhvaća jedanaest prostora vojarni grada Šibenika, različitih prema položaju, veličini, nekadašnjoj namjeni i stupnju preobrazbe. U skladu s pojmovnim određenjem iz uvodnog dijela rada, **prostor vojarni** obuhvaća cjelovitu prostornu i funkcionalnu organizaciju vojnog kompleksa, a ne samo građevine namijenjene smještaju vojnika. Pojedini analizirani prostori imali su dominantno skladišnu funkciju ili su služili potrebama vojne policije, ali su uključivali i smještaj vojnog osoblja te druge prateće vojne sadržaje. Prestankom njihove aktivne vojne funkcije[112] otvorilo se pitanje njihove preobrazbe i uključivanja u život grada.

Popis evidentiranih prostora vojarni grada Šibenika:

A.1. Ante Jonić / Marinko Kardum
A.2. Bribirski knezovi / Rade Končar / Pećine
A.3. Dumboka - skladište
A.4. Jamnjak - skladište
A.5. Kuline / Mandalina
A.6. Minerska - skladište
A.7. Palacin
A.8. Paninkovac - skladište
A.9. Ražine / Brodarica / Gominjak
A.10. Šubićevac / Duca d'Aosta
A.11. Šubićevac – vojna policija

[112] Iznimno lokacija Paninkovac u Šibeniku, kojoj je 2017. Ministarstvo obrane ukinulo status perspektivnosti, ali i dalje nije dostupna javnosti.

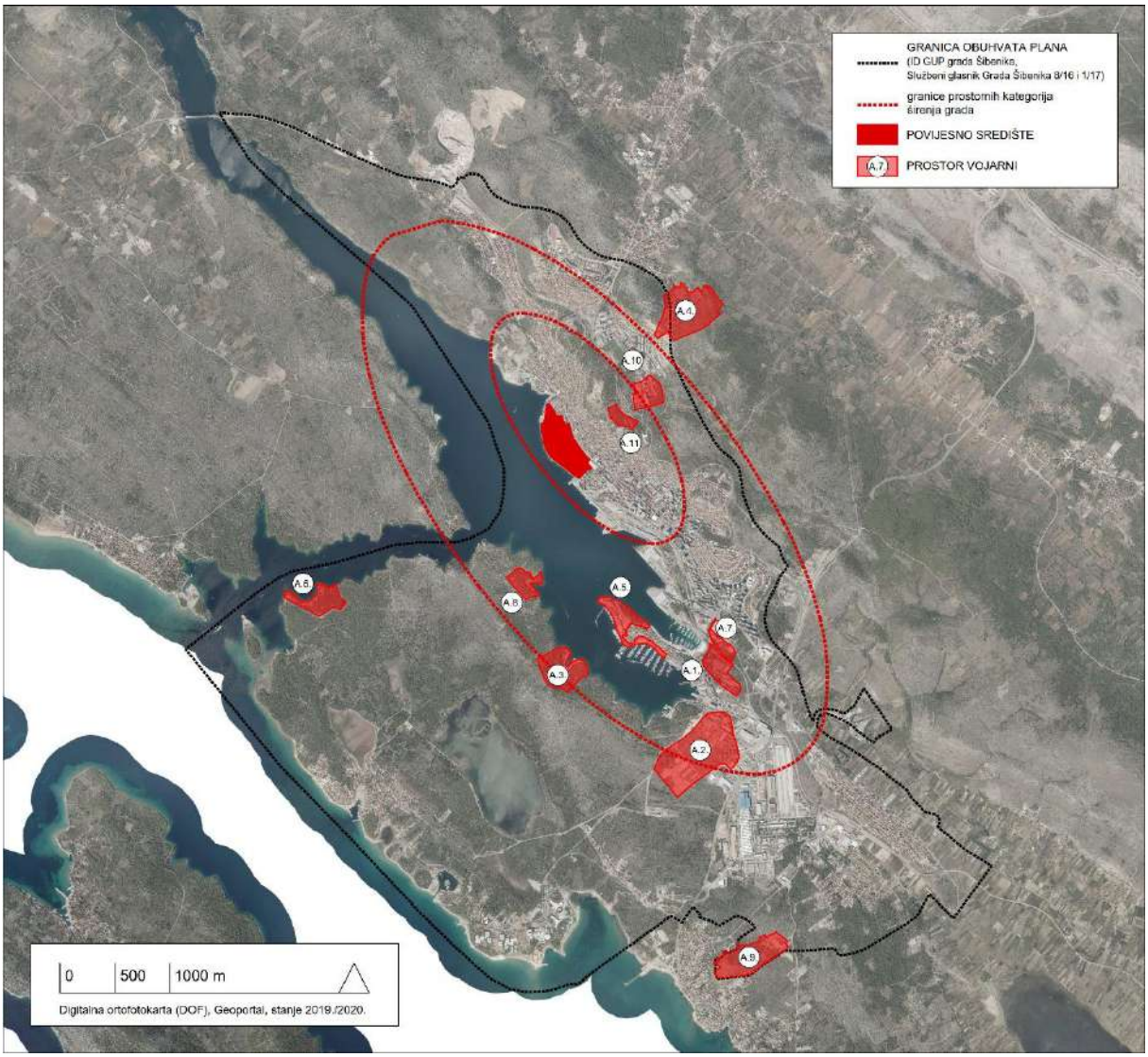

Slika 50. Grafički prikaz smještaja vojarni unutar grada Šibenika, popis vojarni: A.1. ANTE JONIĆA / MARINKO KARDUM, A.2. BRIBIRSKI KNEZOVI / RADE KONČAR / PEĆINE, A.3. DUMBOKA / DUBOKA, A.4. JAMNJAK – skladište, A.5. KULINE / MANDALINA, A.6. MINERSKA – skladište, A.7. PALACIN, A.8. PANINKOVAC – skladište, A.9. RAŽINE / BRODARICA / GOMINJAK, A.10. ŠUBIĆEVAC / DUCA D'AOSTA, A.11. ŠUBIĆEVAC - vojna policija, autorica

Prostorni prikaz smještaja vojarni u Šibeniku (Slika 50.) pokazuje da su analizirani prostori raspoređeni od gradskog središta i njegova kontaktnog područja do rubnih dijelova grada. Njihov različit odnos prema izgrađenom gradskom tkivu, prometnoj mreži i postojećim sadržajima predstavlja polazište za analizu preobrazbe i vrednovanje urbane integracije.

Slika 51. Fotografije prostora vojarni: A.1. ANTE JONIĆA / MARINKO KARDUM, A.2. BRIBIRSKI KNEZOVI / RADE KONČAR / PEĆINE, A.3. DUMBOKA / DUBOKA, A.4. JAMNJAK – skladište, A.5. KULINE / MANDALINA, A.6. MINERSKA – skladište, A.7. PALACIN, A.8. PANINKOVAC – skladište, A.9. RAŽINE / BRODARICA / GOMINJAK, A.10. ŠUBIĆEVAC / DUCA D'AOSTA, A.11. ŠUBIĆEVAC - vojna policija, autorica

Fotografije analiziranih prostora vojarni (Slika 50.) prikazuju raspon zatečenih stanja, od napuštenih, zatvorenih i zapuštenih prostora do djelomično ili potpuno preobraženih gradskih područja.

Razlike u položaju, veličini, nekadašnjem korištenju, vlasničkim i planskim okolnostima te stupnju dovršenosti preobrazbe omogućuju usporedbu razvojnih putanja jedanaest analiziranih prostora unutar istoga gradskog konteksta.

9.2. Preobrazba prostora vojarni grada Šibenika

U ovom se potpoglavlju sažeto prikazuju rezultati analize jedanaest prostora vojarni grada Šibenika prema prethodno utvrđenim kontekstualnim, lokacijskim i prostornoplanskim kriterijima. Razmatraju se njihov položaj i prometna pristupačnost, veličina i razvojni potencijal, vlasničke i upravljačke okolnosti, prostornoplanski okvir i status zaštite te tip i dovršenost preobrazbe. Navedena obilježja omogućuju razumijevanje uvjeta i dosadašnjeg tijeka preobrazbe pojedinih prostora te predstavljaju podlogu za vrednovanje njihove urbane integracije u nastavku poglavlja.

Slika 52. Prostori vojarni grada Šibenika i evidentirane karakteristike

oznaka	vojarna	kriteriji /karakteristike
A.1.	ANTE JONIĆ / MARINKO KARDUM	kontaktni prostor gradskog središta (B kategorija), dobra - izravna veza s cestama prvog reda, Austrija (1800. - 1914.), srednja (5-10 ha), nije složena vlasnička struktura, javna namjena, postoji obveza izrade UPU-a, unutar kulturno-povijesne cjeline/pojedinačni objekt, sadržajna / programatska preobrazba, preobrazba u tijeku
A.2.	BRIBIRSKI KNEZOVI /RADE KONČAR / PEĆINE	kontaktni prostor gradskog središta (B kategorija), dobra - izravna veza s cestama prvog reda, FNR (SFR) Jugoslavija (1945. - 1991.), velika (preko 10 ha), veoma složena vlasnička struktura, javna namjena, ostale namjene, postoji obveza izrade UPU-a, nije pod zaštitom, strukturalno-sadržajna preobrazba, preobrazba u tijeku
A.3.	DUMBOKA / DUBOKA - skladište	kontaktni prostor gradskog središta (B kategorija), veoma loša- ostalo (ceste nižeg reda), razdoblje ratova (1914. - 1945.), velika (preko 10 ha), složena vlasnička struktura, javna namjena, ostale namjene, postoji obveza izrade UPU-a, zaštićeni dijelovi prirode temeljem zakona, arheološka zona, sadržajna / programatska preobrazba, dominantno napuštena, evidentirano povremeno / privremeno korištenje
A.4.	JAMNJAK - skladište	rubni prostor grada (C kategorija), loša - izravna veza s cestama drugog i trećeg reda razdoblje ratova (1914. - 1945.), velika (preko 10 ha), složena vlasnička struktura, javna namjena, ostale namjene, neposredna provedba GUP, zaštićeni dijelovi prirode temeljem zakona, strukturalno-sadržajna preobrazba, preobrazba većim dijelom nije ostvarena
A.5.	KULINE /MANDALINA	kontaktni prostor gradskog središta (B kategorija), dobra - izravna veza s cestama prvog reda, Austrija (1800. - 1914.), srednja (5-10 ha), složena vlasnička struktura, stambena (S), mješovita (M), ostale namjene, izrađen UPU, unutar kulturno-povijesne cjeline/ pojedinačni objekt, arheološka zona, strukturalna preobrazba, preobrazba u tijeku
A.6.	MINERSKA - skladište	rubni prostor grada (C kategorija), veoma loša- ostalo (ceste nižeg reda), razdoblje ratova (1914. - 1945.), srednja (5-10 ha), nije složena vlasnička struktura, neposredna provedba GUP, zaštićeni dijelovi prirode temeljem zakona, arheološka zona, strukturalno-sadržajna preobrazba, preobrazba u tijeku
A.7.	PALACIN	kontaktni prostor gradskog središta (B kategorija), veoma dobra - izravna veza s brzim cestama, razdoblje ratova (1914. - 1945.), mala (manja od 5 ha), složena vlasnička struktura, javna namjena, ostale namjene, neposredna provedba GUP, nije pod zaštitom, strukturalno-sadržajna preobrazba, preobrazba dovršena
A.8.	PANINKOVAC - skladište	kontaktni prostor gradskog središta (B kategorija), veoma loša- ostalo (ceste nižeg reda), razdoblje ratova (1914. - 1945.), srednja (5-10 ha), veoma složena vlasnička struktura, zona posebne namjene (N), neposredna provedba GUP, zaštićeni dijelovi prirode temeljem zakona, arheološka zona, nema preobrazbe, preobrazba većim dijelom nije ostvarena
A.9.	RAŽINE - skladište	rubni prostor grada (C kategorija), dobra - izravna veza s cestama prvog reda, Austrija (1800. - 1914.), velika (preko 10 ha), složena vlasnička struktura, javna namjena, ostale namjene, postoji obveza izrade UPU-a, nije pod zaštitom, sadržajna / programatska preobrazba, preobrazba većim dijelom nije ostvarena

A.10.	ŠUBIĆEVAC / DUCA D'AOSTA	gradski centar/središte (A kategorija), dobra - izravna veza s cestama prvog reda Austrija (1800. - 1914.), srednja (5-10 ha), veoma složena vlasniča struktura, javna namjena, stambena (S), mješovita (M), ostale namjene, izrađen UPU, nije pod zaštitom, strukturalno-sadržajna preobrazba, preobrazba u tijeku
A.11.	ŠUBIĆEVAC - vojna policija	gradski centar/središte (A kategorija), veoma dobra - izravna veza s brzim cestama razdoblje ratova (1914. - 1945.), mala (manja od 5 ha), nije složena vlasniča struktura, javna namjena, ostale namjene, neposredna provedba GUP, nije pod zaštitom, sadržajna / programatska preobrazba, preobrazba u tijeku

Autorica: **Perkov**

9.2.1. Smještaj i prometna pristupačnost

Šest od jedanaest analiziranih prostora vojarni nalazi se u kontaktnom području gradskog središta, dva su smještena unutar gradskog središta, a tri na rubnim područjima grada. Većina analiziranih prostora, njih osam, nalazi se dakle unutar gradskog središta ili neposredno uz njega, zbog čega njihova preobrazba izravno utječe na postojeće gradsko tkivo i okolne gradske predjele.

Sedam prostora dobro je ili veoma dobro povezano s postojećom cestovnom mrežom, dok četiri imaju lošu ili veoma lošu cestovnu pristupačnost. Riječ je o Dumboki, Jamnjaku, Minerskoj i Paninkovcu, kod kojih postojeće stanje cestovne infrastrukture predstavlja dodatno ograničenje njihova aktiviranja i povezivanja s okolnim gradskim područjima.

9.2.2. Veličina i razvojni potencijal prostora vojarni

Ukupna površina analiziranih prostora vojarni iznosi približno 116,95 ha. Najzastupljeniji su prostori površine od 5 do 10 ha, kojih je pet, odnosno 45,45 %. Četiri prostora, odnosno 36,36 %, veća su od 10 ha, dok su dva manja od 5 ha.

Usporedba veličine i dovršenosti preobrazbe pokazuje da nijedan od četiri velika prostora nije potpuno preobražen. Nasuprot tome, Palacin, jedan od dva najmanja analizirana prostora, uz Kuline je jedini prostor na kojem je preobrazba dovršena. Veličina ipak nije dovoljna za objašnjenje razlika u dosadašnjem tijeku preobrazbe. Kuline i Paninkovac pripadaju istoj kategoriji prostora srednje veličine, ali je na Kulinama preobrazba dovršena, dok na Paninkovcu nije započela. Površinu prostora stoga je potrebno sagledavati zajedno s njegovim položajem, prometnom pristupačnošću, vlasničkim i planskim okolnostima te načinom upravljanja.

9.2.3. Vlasništvo i upravljački izazovi

Republika Hrvatska vlasnik je zemljišta ili građevina na deset od jedanaest analiziranih prostora vojarni. Grad Šibenik, gradske ustanove i javna poduzeća prisutni su u vlasničkoj strukturi

sedam prostora, dok je na pojedinim lokacijama zastupljeno i privatno vlasništvo. Na istom prostoru stoga može biti prisutno više različitih vlasnika.

Na više analiziranih prostora vlasništvo je podijeljeno između više javnih i privatnih subjekata. Takva vlasnička struktura otežava usuglašavanje razvojnih ciljeva, planiranih namjena i odgovornosti za pripremu i provedbu zahvata. Istodobno, ni državno vlasništvo samo po sebi ne osigurava pokretanje preobrazbe ako nisu određeni nositelj upravljanja i način raspolaganja prostorom.

Paninkovac pokazuje razliku između promjene formalnog vojnog statusa i stvarnog uključivanja prostora u civilno korištenje. Ministarstvo obrane ukinulo je 2017. godine status njegove perspektivnosti, ali prostor i dalje nije dostupan javnosti. Drugačiji način upravljanja primijenjen je na Kulinama, koje su dane u koncesiju na dulje razdoblje. Ovi primjeri pokazuju da tijek preobrazbe ne ovisi samo o vlasništvu, nego i o donesenim odlukama o upravljanju, raspolaganju i korištenju prostora.

9.2.4. Prostornoplanski okvir i status zaštite

Na analiziranim prostorima planirane su različite namjene, a unutar pojedinih obuhvata utvrđeno je više namjena. Najzastupljenije su javne, društvene i sportsko-rekreacijske namjene, dok su na pojedinim prostorima planirane stambene, mješovite i druge namjene. Paninkovac je u ovoj analizi razvrstan u zonu posebne namjene jer je tako određen važećim Generalnim urbanističkim planom Grada Šibenika. Iako mu je Ministarstvo obrane 2017. godine ukinulo status perspektivnosti, njegova planska namjena još nije izmijenjena u važećem Prostornom planu Šibensko-kninske županije ni Generalnom urbanističkom planu Grada Šibenika.

Za dva prostora izrađen je urbanistički odnosno detaljniji provedbeni plan, za četiri je utvrđena obveza njegove izrade, dok je za pet prostora predviđena neposredna provedba Generalnog urbanističkog plana. Analizirani prostori stoga se razlikuju prema razini prostornoplanske dokumentacije i uvjetima njihove provedbe.

Kategorije zaštite prirode evidentirane su na četiri prostora, a četiri se nalaze unutar arheoloških zona ili područja. Pojedini prostori obuhvaćaju kulturno-povijesne cjeline ili zaštićene građevine, dok na dijelu njih nije evidentiran status zaštite. Preventivna zaštita ni prijedlozi zaštite prostornim planom nisu evidentirani. Terenskim istraživanjem na pojedinim su lokacijama uočene i građevine iz vremena JNA pokrivene azbestnim salonitnim pločama, što

predstavlja dodatni nedostatak prostora koji je potrebno uzeti u obzir u pripremi njihove preobrazbe.

9.2.5. Tip i dovršenost preobrazbe

Tip preobrazbe analiziran je prema vrsti provedenih promjena: sadržajnoj odnosno programatskoj, strukturalnoj i strukturalno-sadržajnoj preobrazbi. Na sedam analiziranih prostora utvrđene su pojedine sadržajne i/ili strukturalne intervencije, dok na četiri prostora preobrazba nije započeta ili nije ostvarena.

Prema dovršenosti procesa, najzastupljenija je djelomična preobrazba odnosno preobrazba u tijeku, utvrđena na šest prostora ili 54,55 % analiziranih primjera. Potpuna preobrazba dovršena je na Palacinu. Jedan se prostor koristi povremeno ili privremeno, dok na trima prostorima preobrazba nije započeta ili nije ostvarena.

Terenskim istraživanjem napušteni dijelovi evidentirani su unutar osam od jedanaest analiziranih prostora, uključujući i prostore na kojima su provedene sadržajne ili strukturalne intervencije. Provedene intervencije stoga najčešće nisu obuhvatile prostor kao cjelinu. Aktiviranje pojedinih građevina ili dijelova kompleksa može predstavljati početak preobrazbe, ali ne znači nužno i dovršenost procesa unutar cjelokupnog obuhvata.

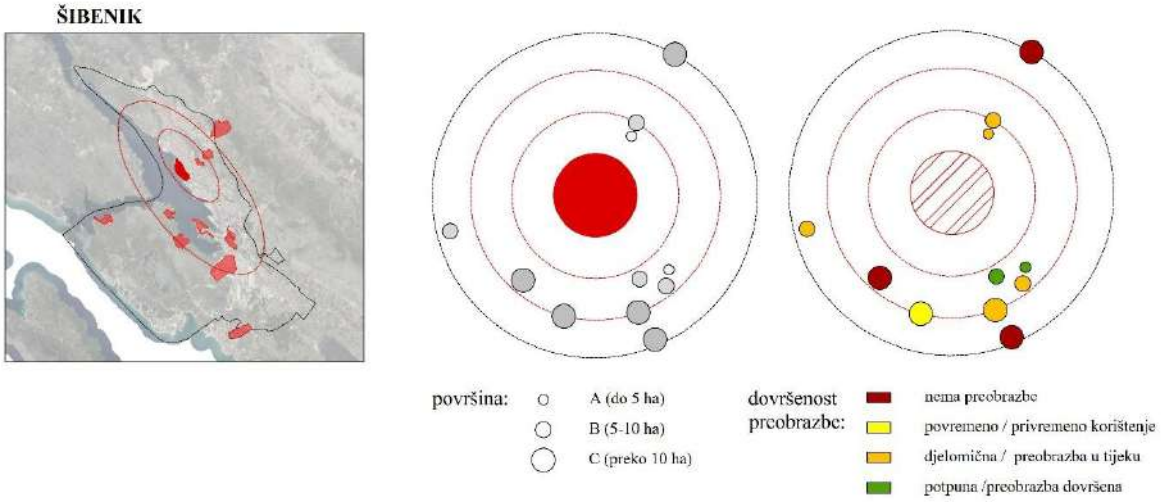

Slika 53. Grafički prikaz i dijagrami usporedbe smještaja vojarni unutar grada i veličine prostora vojarni i dovršenosti preobrazbe grada Šibenika, autorica

9.3. Polazišta i metoda vrednovanja urbane integracije

Prethodno utvrđeni prostorni kriteriji korišteni su za vrednovanje potencijala preobrazbe i usporedbu vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli, dok su urbanističkim modelima utvrđeni različiti obrasci njihove preobrazbe. Na primjeru jedanaest prostora vojarni grada Šibenika rezultati tih analiza omogućuju sagledavanje uvjeta i dosadašnjeg tijeka preobrazbe, ali ne pokazuju u kojoj je mjeri pojedini prostor uključen u gradski sustav. Stoga se istraživanje nadograđuje zasebnim vrednovanjem stupnja urbane integracije.

Stupanj urbane integracije vrednuje se prema stanju analiziranih prostora evidentiranom završnim terenskim istraživanjem 2024. godine, uz korištenje podataka prethodno prikupljenih analizom načina korištenja iz 2020. godine. Vrednovanje se provodi kroz pet međusobno povezanih kategorija: morfološku, funkcionalnu, prometnu, javno-prostornu i društveno-upravljačku integraciju. Kategorije i pripadajući pokazatelji utvrđeni su temeljem pojmovnog određenja urbane integracije, prethodno provedenih analiza te podataka dostupnih za svih jedanaest prostora vojarni grada Šibenika. Njihovim se vrednovanjem omogućuje usporedba analiziranih prostora prema ostvarenom stupnju integracije, neovisno o stupnju dovršenosti njihove preobrazbe.

9.3.1. Kategorije i pokazatelji vrednovanja urbane integracije

Na temelju pojmovnog određenja urbane integracije, rezultata prethodno provedenih analiza i obilježja analiziranih prostora utvrđeno je pet međusobno povezanih kategorija vrednovanja: morfološka, funkcionalna, prometna, javno-prostorna i društveno-upravljačka integracija. Kategorije obuhvaćaju uključenost prostora vojarni u fizičku strukturu grada, sustav gradskih funkcija i kretanja, mrežu javnih prostora te društvene i upravljačke procese. Za svaku kategoriju utvrđeni su pokazatelji koji omogućuju dosljedno vrednovanje svih jedanaest analiziranih prostora i usporedbu dobivenih rezultata.

I. Morfološka integracija odnosi se na uključenost prostora vojarni u fizičku strukturu grada. Vrednuju se povezanost unutarnje ulične i prostorne mreže s okolnim gradskim tkivom, propusnost prostora i prisutnost fizičkih barijera te odnos mjerila i strukture izgradnje prema okolnim gradskim predjelima. Viši stupanj morfološke integracije ostvaren je kod prostora čija se unutarnja mreža povezuje s okolnom gradskom strukturom i ne predstavlja prostornu barijeru između susjednih gradskih područja.

II. Funkcionalna integracija odnosi se na način korištenja prostora i njegov odnos prema sustavu gradskih funkcija. Vrednuju se zastupljenost i raznolikost sadržaja, njihova povezanost s potrebama grada i okolnih gradskih predjela te intenzitet i kontinuitet korištenja prostora. Viši stupanj funkcionalne integracije ostvaruju prostori koji se kontinuirano koriste i čiji sadržaji dopunjuju postojeće gradske funkcije.

III. Prometna integracija odnosi se na dostupnost prostora i njegovu povezanost s gradskim prometnim sustavom. Vrednuju se pješačka i biciklistička povezanost, dostupnost javnim prijevozom te cestovna pristupačnost. Osim mogućnosti dolaska do prostora, sagledava se postojanje izravnih i kontinuiranih veza s okolnim gradskim područjima.

IV. Javno-prostorna integracija odnosi se na dostupnost prostora javnosti i njegovo povezivanje s mrežom gradskih javnih i zelenih prostora te, kod obalnih lokacija, s obalnim prostorom. Vrednuju se javna dostupnost, zastupljenost javnih i zelenih površina, a gdje je primjenjivo i obalnih površina, te njihova povezanost s okolnim gradskim prostorima. Viši stupanj javno-prostorne integracije ostvaruju prostori koji nisu zatvorene cjeline i čiji otvoreni prostori nastavljaju ili dopunjuju postojeću mrežu gradskih javnih prostora.

V. Društveno-upravljačka integracija odnosi se na dostupnost prostora različitim skupinama korisnika te na način njegova planiranja, korištenja i upravljanja. Vrednuju se dostupnost sadržaja različitim skupinama korisnika, dokumentirana uključenost lokalne zajednice u planiranje i korištenje prostora, jasnoća i kontinuitet modela upravljanja te zastupljenost javnog interesa u načinu korištenja prostora.

Tablica 25. Kategorije i pokazatelji vrednovanja urbane integracije prostora vojarni

Kategorije vrednovanja		**Obilježja koja se vrednuju**
Morfološka integracija		povezanost ulične i prostorne mreže s okolnim gradskim tkivom; propusnost prostora i prisutnost fizičkih barijera; odnos mjerila i strukture izgradnje prema okolnim gradskim predjelima
	0	prostor je zatvoren ili prostorno izdvojen; unutarnja mreža nije povezana s okolnim gradskim tkivom; prisutne su izražene fizičke barijere; struktura prostora slabo je povezana s okolnim gradskim predjelima
	1	postoje pojedinačne veze s okolnim gradskim tkivom, ali je prostor djelomično zatvoren ili fragmentiran; propusnost i povezanost unutarnje strukture ostvarene su samo djelomično
	2	unutarnja mreža kontinuirano se povezuje s okolnim gradskim tkivom; prostor je u velikoj mjeri propustan i bez značajnih fizičkih barijera; struktura prostora povezana je s okolnim gradskim predjelima

Funkcionalna integracija		zastupljenost i raznolikost sadržaja; povezanost sadržaja s potrebama grada i okolnih gradskih predjela; intenzitet i kontinuitet korištenja prostora
	0	prostor je napušten ili se koristi samo sporadično; nema kontinuiranog korištenja ni sadržaja koji ga značajnije uključuju u sustav gradskih funkcija
	1	dio prostora kontinuirano se koristi i/ili su prisutni pojedini sadržaji povezani s potrebama grada, ali je funkcionalna aktivacija prostorno ili programski ograničena
	2	prostor se kontinuirano koristi; zastupljeni su raznoliki sadržaji povezani s potrebama grada i okolnih predjela te je funkcionalno aktiviran veći dio prostora
Prometna integracija		pješačka povezanost; biciklistička povezanost; dostupnost javnim prijevozom; cestovna pristupačnost
	0	prostor je prometno slabo dostupan; pješačke veze ne postoje ili su izrazito ograničene, a cestovna i/ili javnoprometna dostupnost je loša
	1	prostor je dostupan, ali su prometne veze nepotpune ili neujednačene; postoje osnovne pješačke i/ili cestovne veze, dok su pojedini oblici dostupnosti slabije razvijeni
	2	prostor je dobro povezan s gradskim prometnim sustavom; ostvarene su izravne i kontinuirane pješačke veze, odgovarajuća cestovna dostupnost i dostupnost javnim prijevozom
Javno-prostorna integracija		javna dostupnost prostora; zastupljenost javnih i zelenih, a kod obalnih lokacija i obalnih površina; povezanost s mrežom gradskih javnih, zelenih i obalnih prostora
	0	prostor je zatvoren ili pretežito nedostupan javnosti; javne i zelene površine ne postoje ili nisu dostupne; prostor nije povezan s mrežom gradskih javnih i zelenih prostora odnosno, kod obalnih lokacija, s obalnim prostorom
	1	prostor je djelomično dostupan javnosti; postoje pojedine javne, zelene ili obalne površine, ali su ograničene, fragmentirane ili nedovoljno povezane s okolnom mrežom javnih prostora
	2	prostor je u velikoj mjeri javno dostupan; javne, zelene i, gdje je primjenjivo, obalne površine čine značajan dio prostora i povezane su s mrežom gradskih javnih prostora
Društveno-upravljačka integracija		dostupnost sadržaja različitim skupinama korisnika; uključenost lokalne zajednice u planiranje i korištenje prostora; jasnoća i kontinuitet modela upravljanja; zastupljenost javnog interesa
	0	prostor nije dostupan javnosti ili je dostupan uskom krugu korisnika; nije evidentirana uključenost lokalne zajednice; upravljanje nije uspostavljeno ili je izrazito fragmentirano; javni interes nije jasno zastupljen
	1	prostor i sadržaji dostupni su određenom rasponu korisnika; evidentirani su pojedini elementi participacije i/ili koordinacije dionika; upravljanje je uspostavljeno djelomično ili kroz više subjekata; javni interes djelomično je zastupljen
	2	prostor i sadržaji dostupni su različitim skupinama korisnika; dokumentirano je uključivanje lokalne zajednice i relevantnih dionika; postoji jasno i kontinuirano upravljanje te je javni interes izraženo zastupljen

Autorica: **Perkov**

Vrednovanje se temelji na podacima prikupljenima kataloškom i usporednom analizom, prostornoplanskoj dokumentaciji, kartografskim prikazima i ortofoto snimkama, podacima o postojećem korištenju i upravljanju prostorima te rezultatima terenskih istraživanja i fotografskoj dokumentaciji. Za društveno-upravljačku integraciju koriste se i dostupni podaci o provedenim participativnim postupcima, uključenim dionicima i načinu upravljanja pojedinim prostorima.

9.3.2. Način vrednovanja i indeks urbane integracije

Vrednovanje urbane integracije provodi se kvalitativnom procjenom pet prethodno utvrđenih kategorija prema trostupanjskoj ljestvici. Svakoj kategoriji dodjeljuje se jedna vrijednost od 0 do 2, temeljem zbirnog sagledavanja pripadajućih pokazatelja i stupnja njihove ostvarenosti u zatečenom stanju analiziranog prostora. Pokazatelji se pritom ne ocjenjuju pojedinačno, nego predstavljaju osnovu za cjelovitu procjenu morfološke, funkcionalne, prometne, javno-prostorne i društveno-upravljačke integracije. Svim kategorijama dodijeljena je jednaka težina budući da istraživanje ne pretpostavlja hijerarhiju između pojedinih dimenzija urbane integracije niti raspolaže empirijskom osnovom za njihovo diferencirano ponderiranje. Jednako ponderiranje stoga predstavlja neutralan i transparentan pristup koji omogućuje usporedivost rezultata, dok se ukupna vrijednost indeksa interpretira zajedno s rezultatima pojedinih kategorija.

Pri vrednovanju se uzima u obzir ostvareno stanje prostora. Planirane namjene i zahvati koji nisu provedeni ne vrednuju se kao ostvarena integracija, nego se razmatraju pri interpretaciji razvojnih mogućnosti pojedinog prostora. Pri vrednovanju prometne integracije biciklistička povezanost sagledava se u odnosu na postojeće stanje gradske prometne mreže te njezin izostanak sam po sebi ne znači neostvarenost prometne integracije.

Tablica 26. Ljestvica vrednovanja kategorija urbane integracije

Vrijednost	Stupanj ostvarenosti kategorije
0	kategorija integracije nije ostvarena; pripadajući pokazatelji pretežito nisu prisutni
1	kategorija integracije djelomično je ostvarena; pokazatelji su prisutni ograničeno ili neujednačeno
2	kategorija integracije ostvarena je u velikoj mjeri; pripadajući pokazatelji pretežito su prisutni

Autorica: **Perkov**

Dodijeljena vrijednost svake kategorije obrazlaže se sažetim opisom obilježja koja su utjecala na procjenu. Nedostatak podataka ne tumači se automatski kao neostvarenost kategorije, nego se navodi i uzima u obzir pri interpretaciji rezultata.

Tablica 27. Prijedlog kriterija vrednovanja kategorija urbane integracije

Kategorija	0 – integracija nije ostvarena	1 – integracija je djelomično ostvarena	2 – integracija je ostvarena u velikoj mjeri
Morfološka integracija	Prostor je zatvoren ili prostorno izdvojen; unutarnja mreža nije povezana s okolnim gradskim tkivom; prisutne su izražene fizičke barijere.	Postoje pojedinačne veze s okolnim gradskim tkivom, ali je prostor djelomično zatvoren, nepropustan ili fragmentiran.	Unutarnja mreža povezana je s okolnim gradskim tkivom; prostor je u velikoj mjeri propustan i ne predstavlja značajnu prostornu barijeru.
Funkcionalna integracija	Prostor je napušten ili se koristi ograničeno i povremeno, bez značajnije uključenosti u sustav gradskih funkcija.	Dio prostora kontinuirano se koristi i/ili su prisutni pojedini sadržaji povezani s potrebama grada, ali je funkcionalna aktivacija ograničena na dio prostora ili manji broj sadržaja.	Veći dio prostora kontinuirano se koristi, uz raznolike sadržaje povezane s potrebama grada i okolnih gradskih predjela.
Prometna integracija	Pristup prostoru izrazito je ograničen, a pješačke, cestovne i javnoprometne veze s okolnim gradskim područjima slabo su ostvarene.	Prostor je dostupan, ali su pojedine prometne veze nepotpune, neujednačene ili slabo povezane s okolnim gradskim područjima.	Prostor je dobro povezan s gradskim prometnim sustavom, uz ostvarene kontinuirane pješačke veze, odgovarajuću cestovnu i javnoprometnu dostupnost te biciklističku povezanost gdje za nju postoji razvijena gradska mreža.
Javno-prostorna integracija	Prostor je zatvoren ili pretežito nedostupan javnosti; javne i zelene površine nisu dostupne niti povezane s gradskom mrežom, a kod obalnih lokacija nije ostvaren javni pristup obali.	Prostor je djelomično dostupan javnosti; postoje javne, zelene ili obalne površine, ali su prostorno ograničene, fragmentirane ili nedovoljno povezane s okolnim javnim prostorima.	Prostor je u velikoj mjeri javno dostupan; javne i zelene te, gdje je primjenjivo, obalne površine povezane su s mrežom gradskih javnih prostora.

Društveno-upravljačka integracija	Prostor nije dostupan javnosti ili je dostupan uskom krugu korisnika; upravljanje nije jasno uspostavljeno ili je izrazito fragmentirano; javni interes nije vidljiv u načinu korištenja prostora.	Prostor je dostupan određenom rasponu korisnika; upravljanje je uspostavljeno samo za dio prostora ili kroz više subjekata; evidentirani su pojedini elementi javnog interesa, participacije ili suradnje dionika.	Prostor i sadržaji dostupni su različitim skupinama korisnika; postoji jasno i kontinuirano upravljanje, dokumentirano uključivanje relevantnih dionika te izražena zastupljenost javnog interesa.

Autorica: **Perkov**

Indeks urbane integracije dobiva se zbrajanjem vrijednosti svih pet kategorija. Svaka kategorija jednako sudjeluje u ukupnoj vrijednosti, kao približna podjela mogućeg raspona 0–10 na tri razreda, pa indeks može iznositi od 0 do 10. Za potrebe međusobne usporedbe analiziranih prostora vrijednosti indeksa razvrstane su u tri stupnja urbane integracije.

Tablica 28. Stupnjevi urbane integracije prema vrijednosti indeksa

Indeks urbane integracije	Stupanj urbane integracije
0–3	nizak stupanj integracije
4–6	srednji stupanj integracije
7–10	visok stupanj integracije

Autorica: **Perkov**

Indeks služi za usporedbu jedanaest analiziranih prostora, ali se tumači zajedno s rezultatima pojedinih kategorija. Prostori s jednakom ukupnom vrijednošću mogu se razlikovati prema područjima u kojima je integracija ostvarena odnosno nije ostvarena. Uz vrijednost indeksa stoga se daje kvalitativna interpretacija rezultata pojedinih kategorija, koja omogućuje prepoznavanje glavnih ograničenja i određivanje planerskih prioriteta za daljnju preobrazbu i integraciju prostora vojarni.

9.4. Vrednovanje integracije prostora vojarni grada Šibenika

Prethodno utvrđena metoda vrednovanja urbane integracije primijenjena je na jedanaest prostora vojarni grada Šibenika. Za svaki prostor vrednovane su morfološka, funkcionalna, prometna, javno-prostorna i društveno-upravljačka integracija prema zatečenom i ostvarenom stanju prostora.

Rezultati se najprije prikazuju prema pojedinim kategorijama integracije, a zatim se njihove vrijednosti objedinjuju u indeks urbane integracije. Uz brojčane vrijednosti daje se kvalitativno obrazloženje rezultata, čime se omogućuje usporedba analiziranih prostora te sagledavanje odnosa između dovršenosti njihove preobrazbe i ostvarenog stupnja urbane integracije.

9.4.1. Vrednovanje prema kategorijama urbane integracije

Svakoj od pet kategorija dodijeljena je vrijednost od 0 do 2 temeljem zajedničkog sagledavanja pripadajućih pokazatelja i njihove ostvarenosti unutar cjelokupnog obuhvata pojedinog prostora. Rezultati vrednovanja svih jedanaest prostora prikazani su u Tablici 28., a u nastavku se obrazlažu obilježja koja su bila ključna za dodjelu pojedinih vrijednosti.

Tablica 29. Vrednovanje prostora vojarni grada Šibenika prema kategorijama, indeksu i stupnju urbane integracije

prostor vojarne	Morfološka integracija	Funkcionalna integracija	Prometna integracija	Javno-prostorna integracija	Društveno-upravljačka integracija	Stupanj urbane integracije
Ante Jonić / Marinko Kardum	1	1	1	1	1	**5**
Bribirski knezovi / Rade Končar / Pećine	1	2	1	1	1	**6**
Dumboka / Duboka - skladište	0	1	0	0	1	**2**
Jamnjak – skladište	0	1	0	0	1	**2**
Kuline / Mandalina	1	2	1	1	1	**6**
Minerska – skladište	0	1	1	2	1	**5**
Palacin	2	2	2	1	1	**8**
Paninkovac – skladište	0	0	0	0	0	**0**
Ražine / Brodarica / Gominjak	0	0	1	0	0	**1**
Šubićevac / Duca D'Aosta	1	2	2	2	1	**8**
Šubićevac – vojna policija	1	1	2	1	1	**6**

Autorica: **Perkov**

Obrazloženje rezultata vrednovanja

Ante Jonić / Marinko Kardum

Morfološka integracija ocijenjena je vrijednošću 1 jer je prostor djelomično povezan s okolnim gradskim tkivom, ali pojedini dijelovi ostaju zatvoreni i prostorno neujednačeno aktivirani. Funkcionalna integracija ocijenjena je vrijednošću 1 jer se prostor koristi za više javnih i sportskih sadržaja, ali korištenje ne obuhvaća cjelokupni prostor. Prometna integracija

ocijenjena je vrijednošću 1 jer je prostor cestovno dostupan, ali zatvorenost dijela sklopa i neujednačena povezanost pojedinih dijelova ograničavaju njegovu cjelovitu prometnu integraciju. Javno-prostorna integracija ocijenjena je vrijednošću 1 jer su pojedini dijelovi i sadržaji dostupni javnosti, dok je dio kompleksa zatvoren zbog policijske namjene, a dio zapušten. Društveno-upravljačka integracija ocijenjena je vrijednošću 1 jer postoje javni sadržaji dostupni različitim skupinama korisnika, ali dostupnost nije ostvarena unutar cjelokupnog prostora.

Bribirski knezovi / Rade Končar / Pećine

Morfološka integracija ocijenjena je vrijednošću 1 jer je velika prostorna cjelina fragmentirana, a pojedini dijelovi različito su povezani s okolnim gradskim tkivom. Funkcionalna integracija ocijenjena je vrijednošću 2 zbog raznolikih i kontinuirano korištenih sadržaja, među kojima su Veteranski centar, pomorska policija, Državni arhiv, škola te poslovni i trgovački sadržaji. Prometna integracija ocijenjena je vrijednošću 1 jer je prostor cestovno povezan s gradom, ali prometna povezanost unutar velike i fragmentirane cjeline nije jednako ostvarena u svim dijelovima. Javno-prostorna integracija ocijenjena je vrijednošću 1 jer su pojedini dijelovi dostupni javnosti, ali nisu povezani u cjelovitu mrežu javnih i otvorenih prostora. Društveno-upravljačka integracija ocijenjena je vrijednošću 1 zbog različitih korisnika i javnih sadržaja, uz veoma složenu vlasničku strukturu i fragmentirano upravljanje prostorom.

Dumboka / Duboka

Morfološka integracija ocijenjena je vrijednošću 0 jer je prostor zatvoren, prostorno izdvojen i nepovezan s okolnim gradskim tkivom. Funkcionalna integracija ocijenjena je vrijednošću 1 jer se dio prostora koristi za djelatnosti Lukoila i Lučke uprave, ali funkcionalna aktivacija ne obuhvaća cjelokupni prostor. Prometna integracija ocijenjena je vrijednošću 0 zbog veoma loše cestovne pristupačnosti i slabe povezanosti s gradskom prometnom mrežom. Javno-prostorna integracija ocijenjena je vrijednošću 0 jer je prostor pretežito zatvoren i nije povezan s mrežom gradskih javnih i otvorenih prostora. Društveno-upravljačka integracija ocijenjena je vrijednošću 1 jer postoji uspostavljeno korištenje i upravljanje dijelom prostora, ali je njegova dostupnost javnosti izrazito ograničena.

Jamnjak

Morfološka integracija ocijenjena je vrijednošću 0 jer je veći dio kompleksa nepreobražen i prostorno izdvojen od okolnog gradskog tkiva. Funkcionalna integracija ocijenjena je vrijednošću 1 jer se dio prostora koristi za dječji vrtić, dok veći dio kompleksa nije funkcionalno

aktiviran. Prometna integracija ocijenjena je vrijednošću 0 zbog loše cestovne pristupačnosti i slabe povezanosti s gradskom prometnom mrežom. Javno-prostorna integracija ocijenjena je vrijednošću 0 jer otvorene i zelene površine nisu aktivirane niti povezane s mrežom gradskih javnih prostora na razini cjelokupnog obuhvata. Društveno-upravljačka integracija ocijenjena je vrijednošću 1 jer dječji vrtić predstavlja javnu funkciju s jasno određenim korisnicima, ali je takvo korištenje ograničeno na manji dio prostora.

Kuline / Mandalina

Morfološka integracija ocijenjena je vrijednošću 1 jer je prostor djelomično povezan s okolnim gradskim tkivom, ali i dalje funkcionira kao relativno izdvojena turističko-nautička cjelina. Funkcionalna integracija ocijenjena je vrijednošću 2 jer se hotel i luka nautičkog turizma kontinuirano i intenzivno koriste. Prometna integracija ocijenjena je vrijednošću 1 jer je prostor cestovno dobro dostupan, ali povezanost pojedinih dijelova kompleksa s okolnim gradskim prostorom nije ostvarena u jednakoj mjeri. Javno-prostorna integracija ocijenjena je vrijednošću 1 zbog djelomične javne dostupnosti otvorenih prostora i ograničene dostupnosti dijelova obale. Društveno-upravljačka integracija ocijenjena je vrijednošću 1 jer postoji jasno uspostavljen model korištenja i upravljanja, ali su javna dostupnost i zastupljenost javnog interesa ograničene prevladavajućim komercijalnim korištenjem prostora.

Minerska

Morfološka integracija ocijenjena je vrijednošću 0 jer je prostor izdvojen od izgrađenog gradskog tkiva i nema neposrednu prostornu povezanost s okolnim urbanim područjima. Funkcionalna integracija ocijenjena je vrijednošću 1 jer Posjetiteljski centar i postojeći sadržaji aktiviraju dio prostora, ali funkcionalna preobrazba nije obuhvatila cjelokupni kompleks. Prometna integracija ocijenjena je vrijednošću 1 jer je cestovna pristupačnost ograničena, ali je prostor dostupan posjetiteljima i povezan s pješačkim i rekreacijskim sustavom Kanala sv. Ante. Javno-prostorna integracija ocijenjena je vrijednošću 2 jer je prostor uključen u javno dostupni sustav obalnih, zelenih i rekreacijskih površina Kanala sv. Ante. Društveno-upravljačka integracija ocijenjena je vrijednošću 1 jer postoje javno korištenje i upravljanje aktiviranim dijelovima prostora, ali oni još ne obuhvaćaju cjelokupni prostor.

Palacin

Morfološka integracija ocijenjena je vrijednošću 2 jer je dovršeno preobražen prostor uključen u izgrađeno gradsko tkivo i prostorno povezan s okolnim gradskim područjem. Funkcionalna integracija ocijenjena je vrijednošću 2 jer Studentski centar predstavlja trajnu i kontinuirano

korištenu javnu i društvenu funkciju povezanu s potrebama grada. Prometna integracija ocijenjena je vrijednošću 2 zbog veoma dobre povezanosti s gradskom prometnom mrežom i neposredne dostupnosti okolnim gradskim područjima. Javno-prostorna integracija ocijenjena je vrijednošću 1 jer su otvoreni prostori dostupni korisnicima Studentskog centra, ali njihova javna dostupnost širem rasponu korisnika nije u jednakoj mjeri ostvarena. Društveno-upravljačka integracija ocijenjena je vrijednošću 1 jer postoji jasno uspostavljeno korištenje i upravljanje prostorom, ali je ono prvenstveno usmjereno na određenu skupinu korisnika.

Paninkovac

Morfološka integracija ocijenjena je vrijednošću 0 jer je prostor zatvoren, napušten i prostorno izdvojen od okolnog gradskog tkiva. Funkcionalna integracija ocijenjena je vrijednošću 0 jer nema ostvarene nove funkcije ni kontinuiranog korištenja prostora. Prometna integracija ocijenjena je vrijednošću 0 zbog veoma loše prometne pristupačnosti i nepovezanosti s gradskom prometnom mrežom. Javno-prostorna integracija ocijenjena je vrijednošću 0 jer prostor nije dostupan javnosti niti je povezan s mrežom gradskih javnih i zelenih prostora. Društveno-upravljačka integracija ocijenjena je vrijednošću 0 jer nije uspostavljen model civilnog korištenja i upravljanja prostorom niti je prostor dostupan različitim skupinama korisnika.

Ražine / Brodarica / Gominjak

Morfološka integracija ocijenjena je vrijednošću 0 jer je prostor pretežito napušten i nije uključen u povezanu prostornu strukturu okolnog gradskog područja. Funkcionalna integracija ocijenjena je vrijednošću 0 jer ograničeno korištenje dijela prostora od motociklističkog kluba ne predstavlja značajniju funkcionalnu aktivaciju cjelokupnog obuhvata. Prometna integracija ocijenjena je vrijednošću 1 jer postoji cestovna povezanost s gradskom mrežom, dok ostali oblici prometne povezanosti nisu razvijeni u mjeri koja bi omogućila višu vrijednost. Javno-prostorna integracija ocijenjena je vrijednošću 0 jer prostor nije uređen ni povezan s mrežom gradskih javnih i zelenih prostora. Društveno-upravljačka integracija ocijenjena je vrijednošću 0 jer je postojeće korištenje ograničeno na usku skupinu korisnika, bez uspostavljenog modela upravljanja i javnog korištenja cjelokupnog prostora.

Šubićevac / Duca D'Aosta

Morfološka integracija ocijenjena je vrijednošću 1 jer je prostor smješten unutar gradskog središta i povezan s okolnim tkivom, ali pojedini dijelovi ostaju neujednačeno preobraženi i prostorno fragmentirani. Funkcionalna integracija ocijenjena je vrijednošću 2 zbog raznolike i

kontinuirano korištene strukture sportskih, obrazovnih, smještajnih, stambenih, ugostiteljskih i društvenih sadržaja. Prometna integracija ocijenjena je vrijednošću 2 zbog središnjeg položaja i dobre povezanosti s glavnom gradskom prometnom mrežom. Javno-prostorna integracija ocijenjena je vrijednošću 2 jer sportski, društveni i zeleni sadržaji omogućuju javno korištenje prostora i njegovo povezivanje s okolnim gradskim područjem. Društveno-upravljačka integracija ocijenjena je vrijednošću 1 jer je prostor dostupan različitim skupinama korisnika i sadrži više javnih funkcija, ali veoma složena vlasnička struktura i fragmentirano upravljanje ograničavaju cjelovitije upravljanje prostorom.

Šubićevac – vojna policija

Morfološka integracija ocijenjena je vrijednošću 1 jer je prostor uključen u gradsko središte, ali njegovi otvoreni i neaktivirani dijelovi još nisu povezani u cjelovitu prostornu strukturu. Funkcionalna integracija ocijenjena je vrijednošću 1 jer dječji vrtić predstavlja kontinuiranu javnu funkciju, ali je funkcionalna aktivacija ograničena na dio prostora. Prometna integracija ocijenjena je vrijednošću 2 zbog veoma dobre povezanosti s gradskom prometnom mrežom i dostupnosti iz gradskog središta. Javno-prostorna integracija ocijenjena je vrijednošću 1 jer postoje park-šuma i zelene površine, ali nisu u cijelosti aktivirane niti povezane u javno-prostornu cjelinu. Društveno-upravljačka integracija ocijenjena je vrijednošću 1 jer je dječji vrtić javna funkcija s jasno određenim korisnicima i načinom upravljanja, ali takvo korištenje i upravljanje ne obuhvaćaju cjelokupni prostor.

9.4.2. Indeks i stupanj urbane integracije

Zbrajanjem vrijednosti pet kategorija za svaki je analizirani prostor utvrđen indeks urbane integracije i pripadajući stupanj integracije.

Tablica 30. Indeks i stupanj urbane integracije prostora vojarni grada Šibenika

prostor vojarne	Indeks urbane integracije	Stupanj urbane integracije
Ante Jonić / Marinko Kardum	**5**	**srednji**
Bribirski knezovi / Rade Končar / Pećine	**6**	**srednji**
Dumboka / Duboka - skladište	**2**	**nizak**
Jamnjak – skladište	**2**	**nizak**
Kuline / Mandalina	**6**	**srednji**
Minerska – skladište	**5**	**srednji**
Palacin	**8**	**visok**
Paninkovac – skladište	**0**	**nizak**
Ražine / Brodarica / Gominjak	**1**	**nizak**
Šubićevac / Duca D'Aosta	**8**	**visok**
Šubićevac – vojna policija	**6**	**srednji**

Autorica: **Perkov**

Visok stupanj urbane integracije utvrđen je za Palacin i Šubićevac / Duca d'Aosta, s vrijednošću indeksa 8. Njihovi rezultati ipak nisu jednaki prema pojedinim kategorijama. Palacin ostvaruje visoke vrijednosti morfološke, funkcionalne i prometne integracije, dok Šubićevac / Duca d'Aosta uz visoku funkcionalnu i prometnu integraciju ostvaruje i visoku javno-prostornu integraciju.

Srednji stupanj integracije utvrđen je za pet prostora: Ante Jonić / Marinko Kardum, Bribirski knezovi / Rade Končar / Pećine, Kuline / Mandalina, Minersku i Šubićevac – vojnu policiju. Indeks se kreće od 5 do 6, ali je njegova struktura različita. Bribirski knezovi i Kuline visoku vrijednost ostvaruju u funkcionalnoj integraciji, Minerska u javno-prostornoj, a Šubićevac – vojna policija u prometnoj integraciji. Ante Jonić / Marinko Kardum u svih pet kategorija ostvaruje vrijednost 1.

Nizak stupanj urbane integracije utvrđen je za Dumboku, Jamnjak, Paninkovac i Ražine. Na tim je prostorima preobrazba izostala ili je obuhvatila samo pojedine dijelove i sadržaje, bez njihove cjelovitije prostorne i funkcionalne povezanosti s gradom. Najnižu vrijednost ostvaruje Paninkovac, kod kojeg nije ostvarena nijedna kategorija urbane integracije.

Usporedba rezultata pokazuje da stupanj dovršenosti preobrazbe i stupanj urbane integracije nisu nužno podudarni. Palacin je primjer dovršene preobrazbe i visokog stupnja integracije, dok Šubićevac / Duca d'Aosta visok stupanj integracije ostvaruje iako njegova preobrazba nije dovršena unutar cjelokupnog obuhvata. Kuline / Mandalina također imaju u velikoj mjeri

ostvarenu, ali nedovršenu preobrazbu, uz srednji stupanj urbane integracije. Dobiveni rezultati potvrđuju potrebu da se preobrazba i urbana integracija analiziraju odvojeno, a njihov međuodnos razmatra u nastavku istraživanja.

9.5. Urbanistički modeli preobrazbe i integracije prostora vojarni grada Šibenika

Urbanistički modeli preobrazbe utvrđeni su u prethodnom poglavlju temeljem usporedne analize 39 vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli prema funkcionalnim i planskim, strukturalnim, vlasničkim te uporabnim obilježjima (Poglavlje 8.). U ovom se potpoglavlju utvrđeni modeli primjenjuju na jedanaest prostora vojarni grada Šibenika i povezuju s rezultatima vrednovanja njihove urbane integracije.

Od sedam utvrđenih modela preobrazbe na prostorima vojarni grada Šibenika zastupljena su tri. Modelu propadanja vojnog sklopa pripadaju četiri prostora, model adaptivne odnosno prilagodljive preobrazbe obuhvaća šest prostora, dok je model radikalne komercijalne preobrazbe utvrđen na Kulinama / Mandalini.

Tablica 31. Urbanistički modeli preobrazbe prostora vojarni grada Šibenika

oznaka modela	model preobrazbe	prostori vojarni grada Šibenika
M.1.	**zadržavanje** vojnog sklopa	-
M.2.	**propadanje** vojnog sklopa	A.3. DUMBOKA / DUBOKA A.4. JAMNJAK – skladište A.8. PANINKOVAC – skladište A.9. RAŽINE / BRODARICA / GOMINJAK
M.3.	**povremenog / privremenog korištenja** (lokacije koja nadilazi funkciju) vojnog sklopa	-
M.4.	**adaptivne/ prilagodljive preobrazbe** (trajnog korištenja) vojnog sklopa	A.1. ANTE JONIĆA / MARINKO KARDUM A.2. BRIBIRSKI KNEZOVI / RADE KONČAR / PEĆINE A.6. MINERSKA – skladište A.7. PALACIN A.10. ŠUBIĆEVAC / DUCA D'AOSTA A.11. ŠUBIĆEVAC - vojna policija
M.5.	**Renaturacija** vojnog sklopa	-
M.6.	**radikalna javna revitalizacija** vojnog sklopa	-
M.7.	**radikalna komercijalna preobrazba** vojnog sklopa	A.5. KULINE / MANDALINA

Autorica: **Perkov**

Slika 54. Prostor bivše vojarne Kuline, Šibenik, 2022., autor fotografije: Marin Šušić

Slika 55. Prostor bivših vojnih prostora vojarni Ante Jonić i Palacin, Šibenik, 2022., autor fotografije: Marin Šušić

Povremeno ili privremeno korištenje evidentirano je na pojedinim prostorima, ali ni na jednome nije utvrđeno kao dominantni model. Dumboka / Duboka razvrstana je u model propadanja unatoč korištenju dijela prostora, jer je dominantno stanje cjelokupnog obuhvata i dalje obilježeno napuštenošću i izostankom cjelovite preobrazbe. Paninkovac je također razvrstan u model propadanja jer više nema aktivnu vojnu funkciju, iako je u važećoj prostornoplanskoj dokumentaciji još uvijek određen kao zona posebne namjene.

Pripadnost modelu pritom ne označava stupanj dovršenosti preobrazbe. Palacin pripada modelu adaptivne preobrazbe iako je njegova preobrazba dovršena, dok Kuline / Mandalina pripadaju modelu radikalne komercijalne preobrazbe iako preobrazba nije završena unutar cjelokupnog obuhvata. Model označava dominantan način preobrazbe prostora, a dovršenost preobrazbe zasebno je obilježje vrednovano u prethodnoj analizi.

9.5.1. Odnos modela preobrazbe i stupnja urbane integracije

Povezivanjem modela preobrazbe s rezultatima vrednovanja urbane integracije uspoređuje se dominantni način preobrazbe pojedinog prostora s ostvarenim stupnjem njegove integracije. Model preobrazbe proizlazi iz obilježja i načina odvijanja preobrazbe, dok se stupanj urbane integracije temelji na vrednovanju morfološke, funkcionalne, prometne, javno-prostorne i društveno-upravljačke integracije.

Tablica 32. Odnos urbanističkih modela preobrazbe i stupnja urbane integracije prostora vojarni grada Šibenika

Model preobrazbe	**stupanj integracije**		
	Nizak	**Srednji**	**Visok**
M.1. zadržavanje vojnog sklopa	–	–	–
M.2. propadanje vojnog sklopa	Dumboka / Duboka – skladište (2); Jamnjak – skladište (2); Paninkovac – skladište (0); Ražine / Brodarica / Gominjak (1)	–	–
M.3. povremenog / privremenog korištenja (lokacije koja nadilazi funkciju) vojnog sklopa	–	–	–
M.4. adaptivne/ prilagodljive preobrazbe (trajnog korištenja) vojnog sklopa	–	Ante Jonić / Marinko Kardum (5); Bribirski knezovi / Rade Končar / Pećine (6); Minerska – skladište (5); Šubićevac – vojna policija (6)	Palacin (8); Šubićevac / Duca D'Aosta (8)

M.5. Renaturacija vojnog sklopa	–	–	–
M.6. radikalna javna revitalizacija vojnog sklopa	–	–	–
M.7. radikalna komercijalna preobrazba vojnog sklopa	–	Kuline / Mandalina (6)	–

Napomena: Broj u zagradi označava vrijednost indeksa urbane integracije.
Autorica: **Perkov**

Sva četiri prostora razvrstana u model propadanja vojnog sklopa ostvaruju nizak stupanj urbane integracije. Vrijednosti indeksa kreću se od 0 za Paninkovac do 2 za Dumboku / Duboku i Jamnjak. Na pojedinim prostorima postoje ograničeni oblici korištenja, ali oni nisu doveli do cjelovitije prostorne, funkcionalne i javno-prostorne integracije.

Kod modela adaptivne odnosno prilagodljive preobrazbe rezultati su različiti. Ante Jonić / Marinko Kardum, Bribirski knezovi / Rade Končar / Pećine, Minerska i Šubićevac – vojna policija ostvaruju srednji stupanj integracije, dok Palacin i Šubićevac / Duca d'Aosta ostvaruju visok stupanj. Unutar istog modela stoga se pojavljuju različiti stupnjevi urbane integracije, ovisno o tome koliko su pojedini dijelovi prostora i novi sadržaji povezani s okolnim gradskim tkivom, prometnim sustavom i javnim prostorima.

Palacin i Šubićevac / Duca d'Aosta ostvaruju jednaku vrijednost indeksa 8, ali različitu strukturu rezultata. Palacin visoke vrijednosti ostvaruje u morfološkoj, funkcionalnoj i prometnoj integraciji, dok Šubićevac / Duca d'Aosta visoke vrijednosti ostvaruje u funkcionalnoj, prometnoj i javno-prostornoj integraciji. Jednaka ukupna vrijednost indeksa stoga ne znači i jednak način integracije prostora.

Kuline / Mandalina, kao jedini šibenski primjer radikalne komercijalne preobrazbe, ostvaruju srednji stupanj urbane integracije. Funkcionalna integracija ostvarena je u velikoj mjeri, dok su ostale četiri kategorije djelomično ostvarene. Budući da je na primjeru Šibenika ovom modelu pridružen samo jedan prostor, na temelju njegova rezultata nije moguće izvoditi općenit zaključak o stupnju integracije modela radikalne komercijalne preobrazbe.

Modeli zadržavanja vojnog sklopa, povremenog ili privremenog korištenja, renaturacije i radikalne javne revitalizacije nisu zastupljeni među analiziranim šibenskim prostorima, pa se njihov odnos prema stupnju urbane integracije na ovom uzorku ne može vrednovati.

Rezultati pokazuju da model preobrazbe i stupanj urbane integracije daju različite, ali povezane informacije o prostoru. Kod modela propadanja svi analizirani primjeri ostvaruju nizak stupanj integracije, dok model adaptivne preobrazbe obuhvaća i srednje i visoko integrirane prostore. Model preobrazbe stoga omogućuje prepoznavanje dominantnog načina razvoja prostora, dok indeks i rezultati pojedinih kategorija pokazuju dosegnuti stupanj njegove uključenosti u gradski sustav.

9.5.2. Primjena modela u urbanističkom odlučivanju

Različiti modeli preobrazbe upućuju na različite početne uvjete i probleme koje je potrebno rješavati u procesu planiranja. Kod prostora koji su napušteni ili propadaju prioritet je pokretanje procesa preobrazbe i utvrđivanje uvjeta za njihovo ponovno korištenje, dok je kod prostora na kojima je preobrazba već započela potrebno sagledati povezanost pojedinačnih zahvata i sadržaja na razini cjelokupnog prostora.

Rezultati vrednovanja urbane integracije dodatno usmjeravaju takvo odlučivanje jer pokazuju u kojim je kategorijama pojedini prostor slabije uključen u grad. Model preobrazbe stoga određuje osnovni tip problema, dok rezultati vrednovanja integracije omogućuju preciznije određivanje planerskih prioriteta za pojedini prostor.

U Tablici 33. prikazani su ključni izazovi, planerski prioriteti i mogući instrumenti za svih sedam prethodno utvrđenih modela preobrazbe. Modeli M.2. propadanje vojnog sklopa, M.4. adaptivna odnosno prilagodljiva preobrazba i M.7. radikalna komercijalna preobrazba zastupljeni su na prostorima vojarni grada Šibenika te se preporuke za njih dodatno temelje na rezultatima vrednovanja šibenskih prostora. Preporuke za modele koji nisu zastupljeni u Šibeniku proizlaze iz prethodno utvrđenih obilježja modela u okviru cjelovitog istraživanja.

Tablica 33. Primjena urbanističkih modela preobrazbe u urbanističkom odlučivanju

Model preobrazbe	Ključni izazovi	Planerski prioritet	Mogući planerski i provedbeni instrumenti
M.1. zadržavanje vojnog sklopa	aktivna vojna funkcija i ograničena povezanost s okolnim gradskim prostorom	utvrditi dugoročni status prostora i odnos prema okolnom gradskom tkivu te pravodobno razmotriti moguće promjene nakon prestanka vojne funkcije	međuresorna koordinacija MORH-a i jedinice lokalne samouprave; prostornoplanski uvjeti za kontaktna područja; prometna i infrastrukturna rješenja; stručne podloge razvojnih scenarija
M.2. propadanje vojnog sklopa	napuštenost, propadanje strukture, zatvorenost te neriješena pitanja upravljanja i korištenja	zaustaviti daljnje propadanje, utvrditi vlasničke i upravljačke odnose te odrediti mogućnosti budućeg korištenja	vlasnička i pravna analiza; analiza stanja građevina i prostora; programska i urbanistička podloga; prostorni plan prema složenosti zahvata; privremeno korištenje; etapna aktivacija
M.3. povremenog / privremenog korištenja (lokacije koja nadilazi funkciju) vojnog sklopa	privremeni sadržaji bez jasne veze s dugoročnim razvojem prostora	urediti uvjete korištenja i povezati privremene aktivnosti s mogućom trajnom preobrazbom	program privremenog korištenja; pravila i ugovori korištenja; minimalni zahvati održavanja i sigurnosti; participativni i pilot-projekti; praćenje korištenj
M.4. adaptivne/ prilagodljive preobrazbe (trajnog korištenja) vojnog sklopa	neujednačena preobrazba pojedinih građevina i dijelova prostora te njihova međusobna nepovezanost	povezati aktivirane dijelove i sadržaje u cjelovitiju prostornu, funkcionalnu i javno-prostornu strukturu	urbanistička i programska studija; izrada ili izmjena UPU-a; urbanističko-arhitektonski natječaj; projekti javnih prostora i prometnog povezivanja; konzervatorske smjernice gdje je potrebno; koordinirano upravljanje
M.5. Renaturacija vojnog sklopa	odnos obnove prirodnih vrijednosti, postojeće vojne strukture i javnog korištenja	obnoviti krajobrazne i prirodne vrijednosti te prostor povezati sa sustavom gradskih zelenih, rekreacijskih i, gdje je primjenjivo, obalnih prostora	krajobrazna i ekološka studija; plan upravljanja; program zelene infrastrukture; projekt krajobraznog uređenja; uređenje javnog pristupa i staza
M.6. radikalna javna revitalizacija vojnog sklopa	usklađivanje više javnih i društvenih programa, vlasništva, infrastrukture i nove izgradnje	uspostaviti cjelovito urbanističko rješenje kojim se osiguravaju javni sadržaji i etapna provedba	programska i urbanistička studija; UPU; urbanističko-arhitektonski natječaj; participativno planiranje; program javnih ulaganja; rješavanje vlasničkih odnosa; infrastrukturni projekti
M.7. radikalna komercijalna preobrazba vojnog sklopa	odnos intenziteta komercijalnog korištenja, javne dostupnosti i prostornih vrijednosti	komercijalni razvoj povezati s okolnim gradskim tkivom te osigurati javnu dostupnost i zaštitu javnog interesa	UPU i detaljni planski uvjeti; urbanističko-arhitektonski natječaj; uvjeti koncesije i ugovorni odnosi; javni prolazi i pristupi; projekti javnih i obalnih prostora; prometne i infrastrukturne studije

Napomena: Posebno su označeni modeli M.2., M.4. i M.7., zastupljeni na prostorima vojarni grada Šibenika.
Autorica: **Perkov**

Na šibenskim prostorima takav pristup pokazuje različite prioritete unutar zastupljenih modela. Kod Dumboke, Jamnjaka, Paninkovca i Ražina, koji pripadaju modelu propadanja i ostvaruju nizak stupanj integracije, početni je zadatak aktiviranje prostora i stvaranje uvjeta za njegovu preobrazbu. Kod prostora adaptivne preobrazbe sa srednjim stupnjem integracije prioriteti proizlaze iz slabije ostvarenih kategorija, dok Palacin i Šubićevac / Duca d'Aosta zahtijevaju prvenstveno ciljano unaprjeđenje onih kategorija koje su ostale djelomično ostvarene.

Kod Kulina / Mandaline funkcionalna integracija već je ostvarena u velikoj mjeri, dok su morfološka, prometna, javno-prostorna i društveno-upravljačka integracija ocijenjene kao djelomične. Daljnje planersko djelovanje stoga nije prvenstveno usmjereno na uvođenje novih funkcija, nego na povezivanje prostora s okolnim gradskim tkivom i unaprjeđenje njegove javne dostupnosti.

Urbanistički modeli i vrednovanje urbane integracije na taj se način koriste zajedno: modeli omogućuju prepoznavanje vrste i faze problema, a rezultati vrednovanja integracije upućuju na područja u kojima je potrebno djelovati. Njihova zajednička primjena može služiti kao podloga pri analizi postojećeg stanja, izradi programskih i urbanističkih podloga, određivanju prostornoplanskih rješenja te izboru provedbenih i upravljačkih instrumenata.

9.6. Smjernice i preporuke za unaprjeđenje procesa preobrazbe i integracije prostora vojarni grada Šibenika

Smjernice i preporuke oblikovane su temeljem rezultata analize prostora vojarni grada Šibenika, utvrđenih modela preobrazbe i vrednovanja njihove urbane integracije. Razlike među analiziranim prostorima pokazuju da planerski prioriteti ovise o zatečenom stanju i modelu preobrazbe, ali i o kategorijama u kojima je urbana integracija slabije ostvarena.

Kod prostora razvrstanih u model propadanja početni je zadatak stvaranje uvjeta za njihovu aktivaciju i ponovno korištenje. Kod prostora adaptivne preobrazbe potrebno je povezati parcijalno aktivirane dijelove i sadržaje, dok kod prostora visokog stupnja integracije daljnje djelovanje treba usmjeriti na kategorije koje su ostale djelomično ostvarene. Kod Kulina / Mandaline, kao primjera radikalne komercijalne preobrazbe, prioritet je unaprjeđenje odnosa između intenzivnog korištenja prostora, njegove povezanosti s gradom i javne dostupnosti.

- **Morfološko povezivanje s gradskim tkivom**

Kod velikih, zatvorenih i fragmentiranih prostora potrebno je uspostaviti veze između unutarnje prostorne strukture i okolnih gradskih predjela. To se osobito odnosi na Dumboku, Jamnjak, Paninkovac, Ražine i Bribirske knezove, kod kojih zatvorenost, fizičke barijere ili nepovezanost pojedinih dijelova ograničavaju morfološku integraciju.

Planiranjem treba omogućiti povezivanje unutarnjih putova i otvorenih prostora s postojećom gradskom mrežom te povećati propusnost prostora. Kod velikih obuhvata etapna preobrazba može se provoditi kroz manje prostorno-funkcionalne cjeline, ali unutar prethodno utvrđene koncepcije cjelokupnog prostora kako pojedinačni zahvati ne bi povećavali njegovu fragmentiranost.

Kod Palacina i Šubićevca / Duca d'Aosta potrebno je očuvati ostvarenu povezanost s gradskim tkivom, a daljnje zahvate usmjeravati na dijelove prostora koji su slabije povezani s okolnom strukturom.

- **Funkcionalna raznolikost i usklađenost s potrebama grada**

Kod napuštenih i nedovoljno korištenih prostora potrebno je odrediti sadržaje koji mogu pokrenuti njihovo postupno korištenje. Pojedinačna prenamjena građevine ili manjeg dijela velikog kompleksa može predstavljati početak preobrazbe, ali rezultati Dumboke, Jamnjaka i Ražina pokazuju da sama po sebi ne dovodi do funkcionalne integracije prostora kao cjeline.

Kod prostora koji pripadaju modelu propadanja moguće je kombinirati trajne sadržaje s privremenim korištenjem, uz uvjet da su takve aktivnosti povezane s dugoročnijom programskom i prostornom koncepcijom. Kod Ante Jonića / Marinka Karduma, Bribirskih knezova / Rade Končara / Pećina, Minerske i prostora vojne policije na Šubićevcu potrebno je postojeće sadržaje povezivati s još neaktiviranim dijelovima prostora. Na Minerskoj se postojeći posjetiteljski sadržaji mogu povezivati s kulturnim, edukativnim, rekreacijskim i krajobraznim sadržajima.

Kod Palacina i Šubićevca / Duca d'Aosta potrebno je očuvati kontinuitet postojećih funkcija, dok na Kulinama / Mandalini daljnja preobrazba može uključiti i javno dostupne sadržaje koji bi prostor snažnije povezali sa svakodnevnim korištenjem grada.

- **Prometna dostupnost**

Prioritet unaprjeđenja prometne dostupnosti imaju Dumboka, Jamnjak, Paninkovac i Minerska, kod kojih je postojeća cestovna pristupačnost ocijenjena kao loša ili veoma loša. Prometna rješenja pritom treba sagledavati zajedno s budućim načinom korištenja i intenzitetom preobrazbe pojedinog prostora.

Uz cestovni pristup potrebno je planirati pješačke veze, dostupnost javnim prijevozom i povezivanje s okolnim javnim prostorima. Biciklistička povezanost treba se razvijati u odnosu na cjelokupnu gradsku biciklističku mrežu, a ne kao izdvojeno rješenje unutar pojedinog prostora vojarni.

Kod Palacina i prostora na Šubićevcu postojeću prometnu dostupnost treba očuvati i dopunjavati kvalitetnijim pješačkim vezama s okolnim gradskim područjima.

- **Javni, zeleni i obalni prostori**

Otvorene površine prostora vojarni potrebno je povezivati s postojećom mrežom gradskih javnih i zelenih prostora te, kod obalnih lokacija, s obalnim prostorom. Javno-prostorna integracija pritom ne ovisi samo o mogućnosti pristupa pojedinoj građevini, nego i o dostupnosti otvorenih prostora za prolazak, boravak i rekreaciju.

Minerska ostvaruje visoku javno-prostornu integraciju zahvaljujući uključenosti u javno dostupni obalni i krajobrazni sustav Kanala sv. Ante. Daljnje korištenje tog prostora treba razvijati uz očuvanje njegovih prirodnih i krajobraznih vrijednosti.

Kod Kulina / Mandaline potrebno je unaprijediti javnu dostupnost obale, prolaza i otvorenih prostora. Kod Ante Jonića / Marinka Karduma, Bribirskih knezova / Rade Končara / Pećina, Jamnjaka i prostora vojne policije na Šubićevcu postojeće zelene i otvorene površine predstavljaju mogućnost za njihovo snažnije povezivanje s mrežom javnih prostora grada.

Na prostorima s evidentiranim prirodnim, arheološkim ili drugim vrijednostima zaštitne uvjete potrebno je uključiti u oblikovanje budućih sadržaja i otvorenih prostora.

- **Upravljanje i participacija**

Rezultati analize vlasništva i upravljanja pokazuju potrebu za jasnijim određivanjem nositelja upravljanja, odgovornosti vlasnika i korisnika te načina koordinacije između različitih dionika.

To je osobito važno na prostorima sa složenom vlasničkom strukturom i većim brojem korisnika, gdje pojedinačne odluke mogu otežati cjelovitu preobrazbu prostora.

Kod takvih prostora potrebno je uskladiti održavanje i korištenje zajedničkih površina, javne prolaze, infrastrukturne sustave i etapnost pojedinih zahvata. Kod prostora danih u koncesiju ili na dugotrajno korištenje potrebno je jasno utvrditi uvjete korištenja, održavanja i javne dostupnosti. Na Kulinama / Mandalini posebno je važan odnos između komercijalnog korištenja i javne dostupnosti prostora.

Uključivanje lokalne zajednice potrebno je provoditi već pri određivanju budućih sadržaja i razvojnih prioriteta. Uz zakonom propisanu javnu raspravu mogu se koristiti ankete, radionice, intervjui s relevantnim dionicima i drugi oblici participativnog planiranja, ovisno o veličini, značenju i složenosti prostora.

- **Planerski i provedbeni instrumenti**

Odabir planerskih i provedbenih instrumenata potrebno je prilagoditi obilježjima pojedinog prostora, modelu njegove preobrazbe i rezultatima vrednovanja urbane integracije. Kod velikih i složenih obuhvata stručne, urbanističke i programske podloge trebaju prethoditi donošenju konačnih planskih odluka te obuhvatiti odnos prostora prema gradu, postojeće i buduće sadržaje, vlasništvo, prometnu i komunalnu infrastrukturu, vrijednu graditeljsku i prirodnu baštinu te mogućnosti etapne provedbe.

Za prostore kod kojih složenost prostorne strukture, vlasništva i planiranih sadržaja zahtijeva cjelovito rješenje potrebno je koristiti urbanističke planove uređenja. Njima, uz namjenu i uvjete gradnje, treba odrediti osnovnu mrežu javnih prostora i prometnih veza te uvjete i redoslijed provedbe.

Za prostorno i programski značajne lokacije urbanističko-arhitektonski natječaj može biti instrument utvrđivanja kvalitetnijeg prostornog rješenja, pri čemu natječajnom programu trebaju prethoditi analiza prostora, utvrđivanje potreba grada i, gdje je primjereno, participativni postupak.

Na napuštenim i zapuštenim prostorima potrebno je prije aktivacije utvrditi stanje postojećih građevina i moguće sigurnosne i okolišne nedostatke. To uključuje i evidentiranje građevina pokrivenih azbestnim salonitnim pločama te određivanje potrebnih postupaka njihova sigurnog uklanjanja u sklopu budućih zahvata.

Integrirani akcijski planovi

Za velike i složene prostore vojarni, osobito one čija preobrazba zahtijeva etapnu provedbu i koordinaciju većeg broja vlasnika, institucija i korisnika, primjenjiv je integrirani akcijski plan (IAP). Njime se mogu povezati prostornoplanske odluke s konkretnim aktivnostima potrebnima za postupnu preobrazbu prostora.

Integrirani akcijski plan može obuhvatiti postojeće stanje, razvojne ciljeve, prioritetne aktivnosti, nositelje njihove provedbe, moguće izvore financiranja, vremenski slijed zahvata i način praćenja rezultata. Posebno je primjenjiv kada zbog vlasničkih, upravljačkih ili drugih okolnosti nije moguće istodobno provesti preobrazbu cjelokupnog prostora.

Takav pristup omogućuje i povezivanje dugoročnih ciljeva s privremenim i pilot-korištenjem pojedinih dijelova prostora. Na primjeru Šibenika IAP bi mogao biti primjenjiv za velike i fragmentirane prostore poput Bribirskih knezova / Rade Končara / Pećina, Dumboke, Jamnjaka, Paninkovca i Ražina, kod kojih je potrebno koordinirati više različitih aktivnosti i dionika.

Praćenje urbane integracije

Vrednovanje urbane integracije može se ponavljati tijekom provedbe preobrazbe. Ponovna procjena prema pet utvrđenih kategorija omogućila bi usporedbu promjena u morfološkoj, funkcionalnoj, prometnoj, javno-prostornoj i društveno-upravljačkoj integraciji pojedinog prostora.

Takvo praćenje omogućuje razlikovanje zahvata koji su unaprijedili samo pojedine funkcije ili dijelove prostora od onih koji su pridonijeli njegovu cjelovitijem uključivanju u grad. Rezultati vrednovanja tako se, uz utvrđene modele preobrazbe, mogu koristiti pri određivanju razvojnih prioriteta, izradi stručnih i programskih podloga, prostornoplanskoj razradi te odabiru provedbenih i upravljačkih instrumenata.

Tablica 34. Modeli preobrazbe, urbana integracija i planerski prioriteti prostora vojarni grada Šibenika

Lokacija	Model	Indeks	Ključni deficit integracije	Planerski prioritet	Mogući planerski i provedbeni instrumenti
Ante Jonić / Marinko Kardum	M.4. adaptivna preobrazba	5	sve kategorije djelomično ostvarene	povezati aktivirane dijelove i unaprijediti povezanost i javnu dostupnost prostora	UPU; programska i urbanistička podloga; projekti javnih prostora
Bribirski knezovi / Rade Končar / Pećine	M.4. adaptivna preobrazba	6	morfološka, prometna, javno-prostorna i društveno-upravljačka	povezati fragmentirane dijelove i uspostaviti koordinirano upravljanje prostorom	UPU; integrirani akcijski plan; koordinirano upravljanje
Dumboka / Duboka	M.2. propadanje	2	morfološka, prometna i javno-prostorna	stvoriti preduvjete za aktivaciju i povezivanje prostora s gradom	vlasnička i pravna analiza; UPU; integrirani akcijski plan; program sanacije
Jamnjak	M.2. propadanje	2	morfološka, prometna i javno-prostorna	proširiti aktivaciju izvan postojećeg pojedinačnog sadržaja i povezati prostor s okolnim područjem	programska i urbanistička podloga; integrirani akcijski plan; privremeno korištenje
Kuline / Mandalina	M.7. radikalna komercijalna preobrazba	6	morfološka, prometna, javno-prostorna i društveno-upravljačka	unaprijediti povezanost s gradom i javnu dostupnost, osobito obalnog prostora	uvjeti koncesije i ugovorni odnosi; projekti javnih i obalnih prostora; praćenje provedbe
Minerska	M.4. adaptivna preobrazba	5	morfološka integracija; ostale kategorije djelomično ostvarene osim javno-prostorne	razvijati postojeće sadržaje uz očuvanje javno-prostornih i krajobraznih vrijednosti	programska i krajobrazna podloga; plan upravljanja; projekti javnog pristupa
Palacin	M.4. adaptivna preobrazba	8	javno-prostorna i društveno-upravljačka	očuvati ostvarenu integraciju i unaprijediti javnu dostupnost otvorenih prostora	projekti otvorenih prostora; upravljački instrumenti; praćenje integracije
Paninkovac	M.2. propadanje	0	svih pet kategorija	pokrenuti aktivaciju prostora i utvrditi budući način korištenja i upravljanja	vlasnička i pravna analiza; programska i urbanistička podloga; integrirani akcijski plan
Ražine / Brodarica / Gominjak	M.2. propadanje	1	morfološka, funkcionalna, javno-prostorna i društveno-upravljačka	pokrenuti funkcionalnu i prostornu aktivaciju cjelokupnog obuhvata	UPU; integrirani akcijski plan; program privremenog korištenja
Šubićevac / Duca d'Aosta	M.4. adaptivna preobrazba	8	morfološka i društveno-upravljačka	povezati neujednačeno preobražene dijelove i unaprijediti koordinirano upravljanje	provedba i dorada planskih rješenja; projekti javnih prostora; koordinirano upravljanje

Šubićevac – vojna policija	M.4. adaptivna preobrazba	6	morfološka, funkcionalna, javno-prostorna i društveno-upravljačka	aktivirati preostale dijelove prostora i povezati zelene i javne površine	programska podloga; projekt javnih i zelenih prostora; koordinirano upravljanje

Autorica: **Perkov**

Rezultati potvrđuju komplementarnost modela preobrazbe i indeksa urbane integracije kao dviju analitičkih razina. Model preobrazbe identificira dominantnu razvojnu putanju prostora, dok indeks pokazuje stupanj i strukturu njegove uključenosti u gradski sustav. Njihova zajednička primjena omogućuje da se za pojedini prostor, temeljem utvrđenih deficita integracije, odrede odgovarajući planerski prioriteti i instrumenti.

9.7. Zaključna razmatranja

Rezultati vrednovanja jedanaest prostora vojarni grada Šibenika pokazuju da **dovršenost preobrazbe i stupanj urbane integracije nisu podudarni**. Palacin je jedini prostor na kojem je preobrazba dovršena i ostvaruje visok stupanj urbane integracije s indeksom 8. Isti indeks ostvaruje i Šubićevac / Duca d'Aosta, iako njegova preobrazba nije dovršena unutar cjelokupnog obuhvata. Kuline / Mandalina također imaju u velikoj mjeri ostvarenu, ali nedovršenu preobrazbu, uz srednji stupanj integracije i indeks 6. Preobrazbu je stoga potrebno razlikovati od integracije prostora u gradski sustav.

Model propadanja u svim je analiziranim šibenskim primjerima povezan s niskim stupnjem urbane integracije. Dumboka / Duboka i Jamnjak ostvaruju indeks 2, Ražine / Brodarica / Gominjak indeks 1, a Paninkovac indeks 0. Iako se pojedini dijelovi Dumboke, Jamnjaka i Ražina koriste, takvo korištenje nije obuhvatilo prostor kao cjelinu niti je dovelo do njegove značajnije prostorne, funkcionalne i javno-prostorne integracije.

Kod adaptivne odnosno prilagodljive preobrazbe utvrđene su najveće razlike u ostvarenom stupnju integracije. Od šest prostora ovog modela četiri ostvaruju srednji stupanj integracije, a dva visok. Ante Jonić / Marinko Kardum, Bribirski knezovi / Rade Končar / Pećine, Minerska i Šubićevac – vojna policija ostvaruju indeks od 5 do 6, dok Palacin i Šubićevac / Duca d'Aosta ostvaruju indeks 8. Pripadnost adaptivnom modelu stoga ne određuje stupanj integracije, nego on ovisi o tome koliko su postojeći i novi sadržaji, prostorne veze, javni prostori i način upravljanja povezani na razini cjelokupnog prostora.

Primjer Kulina / Mandaline pokazuje da intenzivno i kontinuirano korištenje prostora nije dovoljno za postizanje visokog stupnja urbane integracije. Funkcionalna integracija ovog prostora ocijenjena je najvišom vrijednošću, dok su morfološka, prometna, javno-prostorna i društveno-upravljačka integracija djelomično ostvarene. Ukupni indeks 6 pokazuje da snažna funkcionalna aktivacija može biti praćena slabijom povezanošću s okolnim gradskim tkivom i ograničenijom javnom dostupnošću prostora.

Usporedba modela preobrazbe i indeksa urbane integracije pokazuje da **ta dva analitička instrumenta daju različite informacije o istom prostoru**. Model preobrazbe opisuje dominantni način na koji se prostor mijenja i koristi, dok indeks pokazuje u kojoj je mjeri uključen u gradski sustav i u kojim kategorijama postoje ograničenja. To je vidljivo i kod prostora s jednakim indeksom: Palacin i Šubićevac / Duca d'Aosta ostvaruju indeks 8, ali se razlikuju prema kategorijama u kojima je integracija ostvarena u velikoj mjeri.

Takvo zajedničko sagledavanje omogućuje i **konkretnije određivanje planerskih prioriteta za pojedine prostore**. Kod prostora modela propadanja početni je prioritet njihova aktivacija i stvaranje prostornih, vlasničkih i upravljačkih preduvjeta za preobrazbu. Kod prostora adaptivne preobrazbe prioriteti ovise o kategorijama koje su ostale djelomično ili nisu ostvarene, dok kod Kulina / Mandaline rezultati upućuju prvenstveno na potrebu unaprjeđenja povezanosti s gradskim tkivom i javne dostupnosti. Model preobrazbe i vrednovanje urbane integracije tako zajedno omogućuju povezivanje utvrđenog stanja pojedinog prostora s odgovarajućim planerskim i provedbenim instrumentima.

10. RASPRAVA

U Raspravi se kritički razmatraju rezultati provedenog istraživanja u odnosu na postavljene hipoteze i ciljeve te se razgraničavaju empirijski rezultati, metodološki zaključci i izvorni znanstveni doprinos istraživanja. Razmatraju se mogućnosti praktične primjene razvijenog metodološkog okvira, njegova ograničenja te mogući smjerovi daljnjih istraživanja preobrazbe i integracije prostora vojarni iz urbanističkog i prostornoplanerskog motrišta.

10.1. Osvrt na hipoteze istraživanja

U ovom se potpoglavlju razmatra u kojoj su mjeri rezultati provedenog istraživanja potvrdili postavljene hipoteze te se ukazuje na ograničenja njihova tumačenja.

1. *Aktivna preobrazba i integracija napuštenih vojnih prostora ključne su za održivo planiranje i razvoj gradova zbog rastuće vrijednosti neizgrađenih prostora.*

Rezultati istraživanja potvrđuju prvu hipotezu. Suvremeno planiranje razvoja gradova sve je više usmjereno na racionalnije korištenje već urbaniziranog prostora, ograničavanje daljnjeg širenja građevinskih područja te očuvanje neizgrađenih, prirodnih i krajobrazno vrijednih prostora. U takvom kontekstu napušteni i nedovoljno korišteni vojni prostori predstavljaju značajan prostorni resurs jer njihova preobrazba omogućuje smještaj novih gradskih sadržaja unutar postojećeg urbanog područja, bez nužnog zauzimanja novih neizgrađenih površina.

Rastuća vrijednost neizgrađenih prostora pritom se ne odnosi samo na njihovu mogućnost buduće izgradnje, nego i na njihove ekološke, krajobrazne, javno-prostorne i društvene vrijednosti. To je posebno važno kod prostora vojarni, koji osim građevina često obuhvaćaju velike otvorene i zelene površine. Njihova preobrazba stoga ne podrazumijeva nužno povećanje izgrađenosti, nego može uključivati ponovno korištenje postojećih građevina, očuvanje neizgrađenih dijelova, razvoj zelenih i javnih prostora te uvođenje sadržaja potrebnih gradu i lokalnoj zajednici. Na taj se način potencijal prostora vojarni sagledava istodobno kroz mogućnost ponovne uporabe već zauzetog gradskog zemljišta i kroz očuvanje vrijednosti njegovih neizgrađenih dijelova.

Usporedna analiza 39 vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli pokazala je da mogućnosti takve preobrazbe još nisu u potpunosti iskorištene. Preobrazba je dovršena na deset lokacija, na petnaest je u tijeku, pet se koristi povremeno ili privremeno, dok na devet lokacija nije započela.

Rezultati pokazuju da znatan dio nekadašnjih vojnih prostora i dalje predstavlja neaktiviran ili samo djelomično aktiviran prostorni resurs unutar gradova.

Analiza je istodobno pokazala da prijenos vojne nekretnine u civilnu sferu i određivanje nove planske namjene sami po sebi ne osiguravaju njezinu preobrazbu. Razina prostornoplanske razrade analiziranih lokacija razlikuje se među gradovima i pojedinim prostorima, a kod dijela lokacija izostaje detaljnija planska razrada kojom bi se cjelovitije sagledali odnos prema okolnom gradskom tkivu, budući sadržaji, javni prostori, prometna povezanost i način provedbe. Zadar se pritom izdvaja većim brojem lokacija za koje je izrađena ili propisana provedbena razina prostornoplanske dokumentacije. Dobiveni rezultati upućuju na potrebu povezivanja upravljanja napuštenim vojnim prostorima s njihovim cjelovitim urbanističkim i prostornoplanskim vrednovanjem.

Detaljnije istraživanje jedanaest prostora vojarni grada Šibenika dodatno je pokazalo da prenamjena, preobrazba i urbana integracija nisu istovjetni procesi. Palacin je primjer dovršene preobrazbe i visokog stupnja urbane integracije, dok Šubićevac / Duca d'Aosta visok stupanj integracije ostvaruje iako njegova preobrazba nije dovršena unutar cjelokupnog obuhvata. Kuline / Mandalina imaju intenzivnu i u velikoj mjeri ostvarenu funkcionalnu preobrazbu, ali ostvaruju srednji stupanj urbane integracije. Nasuprot tome, sva četiri šibenska prostora razvrstana u model propadanja ostvaruju nizak stupanj integracije. Time se pokazuje da samo uvođenje nove funkcije ili fizička preobrazba prostora nisu dovoljni ako prostor nije istodobno povezan s gradskim tkivom, prometnim sustavom, javnim prostorima i korisnicima.

Aktivna preobrazba napuštenih vojnih prostora stoga može pridonijeti održivom razvoju grada dvostruko: ponovnim korištenjem već zauzetih i izgrađenih urbanih površina smanjuje se potreba za širenjem na nove prostore, dok se odgovarajućom integracijom mogu očuvati i aktivirati vrijedni neizgrađeni, zeleni i otvoreni dijelovi vojnih kompleksa. Rezultati istraživanja potvrđuju da prostor vojarni nije potrebno promatrati samo kao zemljište raspoloživo za novu namjenu i izgradnju, nego kao postojeći gradski resurs čija vrijednost proizlazi iz odnosa izgrađenih i neizgrađenih dijelova, položaja u gradu i mogućnosti uključivanja u njegov prostorni, funkcionalni i društveni sustav.

2. *Prostorni razmještaj vojnih prostora u odnosu na gradski centar izravno utječe na brzinu i uspješnost njihove preobrazbe i integracije u gradsko tkivo.*

Rezultati istraživanja djelomično potvrđuju drugu hipotezu. Položaj vojne lokacije u odnosu na gradsko središte pokazao se važnim kontekstualnim obilježjem koje utječe na njezinu povezanost s postojećim gradskim tkivom, prometnom infrastrukturom i gradskim sadržajima. Međutim, usporedna analiza pokazala je da položaj sam po sebi ne određuje brzinu i uspješnost preobrazbe i integracije, nego djeluje u međuodnosu s drugim prostornim, vlasničkim, upravljačkim i prostornoplanskim obilježjima.

U istraživanju je položaj vojnih lokacija u urbanoj sredini razvrstan u tri kategorije: središnji položaj u gradu (A), kontaktni prostor gradskog središta (B) i rubni položaj grada (C). U Zadru i Puli veći udio analiziranih lokacija nalazi se u središnjem ili kontaktnom gradskom području, dok su u Šibeniku prostori vojarni dominantno smješteni u kontaktnom prostoru gradskog središta, a dio njih i na rubnim područjima. Takav razmještaj utječe na uvjete njihove preobrazbe jer su prostori bliži postojećem gradskom tkivu u pravilu neposrednije povezani s prometnom, infrastrukturnom i funkcionalnom mrežom grada.

Primjer Šibenika posebno pokazuje povezanost položaja prostora i prometne pristupačnosti. Dio lokacija smještenih na rubnim ili slabije urbaniziranim područjima ima lošiju cestovnu pristupačnost i slabiju povezanost s okolnim gradskim područjima, što predstavlja dodatno ograničenje njihove aktivacije. Rezultati vrednovanja urbane integracije također pokazuju da prostori slabije povezani s gradskim tkivom i prometnom mrežom češće ostvaruju niže vrijednosti morfološke i prometne integracije.

Ipak, usporedba analiziranih lokacija pokazuje da povoljan položaj nije dovoljan da bi preobrazba bila brža ili uspješnija. Na tijek procesa istodobno utječu veličina prostora, način korištenja, vlasništvo i vlasnička struktura, razina prostornoplanske razrade, status zaštite te upravljački i provedbeni uvjeti. Veliki vojni kompleksi, poput Muzila, Monumenta i Sv. Katarine u Puli, pokazuju da i prostorno vrijedne lokacije mogu ostati dugo nepreobražene kada su njihov obuhvat, upravljanje i provedba složeni. S druge strane, manje lokacije lakše se uključuju u postojeću gradsku strukturu, ali ni njihova manja površina sama po sebi ne jamči dovršenu preobrazbu.

Rezultati stoga potvrđuju da je prostorni razmještaj važan čimbenik potencijala preobrazbe i urbane integracije, ali ne potvrđuju njegov izolirani i izravni utjecaj. Brzina i uspješnost

preobrazbe proizlaze iz međuodnosa položaja s prometnom dostupnošću, veličinom, vlasničkim i upravljačkim okolnostima te prostornoplanskim uvjetima. Hipoteza je prema tome potvrđena u dijelu koji se odnosi na značaj položaja u gradu, dok se pretpostavka o njegovu izravnom utjecaju pokazala pojednostavljenom u odnosu na složenost stvarnih procesa preobrazbe i integracije vojnih prostora.

3. *Sveobuhvatni urbanistički kriteriji i modeli preobrazbe omogućit će bolju integraciju napuštenih vojnih prostora unutar postojećeg gradskog tkiva.*

Treća hipoteza potvrđena je na metodološkoj razini istraživanja. Provedena analiza pokazala je da se potencijal preobrazbe vojnih prostora ne može pouzdano procjenjivati temeljem jednog obilježja, nego zahtijeva istodobno sagledavanje njihova položaja u gradu, prometne dostupnosti, veličine i načina korištenja, vlasničkih odnosa, prostornoplanskog okvira, statusa zaštite te dotadašnjeg procesa preobrazbe. Utvrđeni kriteriji stoga omogućuju sustavnije sagledavanje prostornih potencijala i ograničenja pojedine lokacije te njezina odnosa prema gradu.

U istraživanju je utvrđeno jedanaest prostornih kriterija, razvrstanih u tri skupine: kontekstualne, lokacijske i prostornoplanske kriterije. Njihova primjena na 39 vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli omogućila je usporedbu prostorno različitih lokacija prema zajedničkoj metodološkoj osnovi. Kriteriji pritom ne određuju unaprijed poželjnu buduću namjenu niti daju jedinstveno rješenje za sve prostore, nego omogućuju prepoznavanje obilježja koja mogu poticati ili ograničavati njihovu preobrazbu.

Na temelju rezultata usporedne analize utvrđeno je sedam urbanističkih modela preobrazbe: zadržavanje vojnog sklopa, propadanje vojnog sklopa, povremeno ili privremeno korištenje, adaptivna odnosno prilagodljiva preobrazba, renaturacija, radikalna javna revitalizacija i radikalna komercijalna preobrazba. Modeli nisu unaprijed zadane kategorije, nego proizlaze iz zajedničkih obilježja i obrazaca prepoznatih analizom istraživanih lokacija. Njihova vrijednost stoga nije samo u klasifikaciji postojećih procesa, nego i u mogućnosti prepoznavanja različitih razvojnih putanja i problema koje je potrebno rješavati u daljnjem planiranju.

Detaljnije istraživanje jedanaest prostora vojarni grada Šibenika pokazalo je da model preobrazbe sam po sebi nije dovoljan za procjenu njihove uključenosti u grad. Urbana integracija zato je zasebno vrednovana kroz morfološku, funkcionalnu, prometnu, javno-prostornu i društveno-upravljačku kategoriju. Dobiveni rezultati pokazali su da lokacije razvrstane u isti model mogu ostvarivati različite stupnjeve integracije. Kod adaptivne preobrazbe, primjerice, utvrđeni su srednji i visoki stupnjevi integracije, dok su svi šibenski prostori razvrstani u model propadanja ostvarili nizak stupanj integracije. Kuline / Mandalina dodatno pokazuju da visoka funkcionalna aktivacija ne mora rezultirati visokim ukupnim stupnjem urbane integracije.

Time je potvrđena potreba za zajedničkim korištenjem više analitičkih razina. Kriteriji omogućuju vrednovanje obilježja i potencijala prostora, modeli prepoznaju dominantni način i razvojnu putanju njegove preobrazbe, dok vrednovanje urbane integracije pokazuje u kojim je kategorijama prostor već uključen u gradski sustav, a u kojima postoje nedostaci. Njihovom zajedničkom primjenom moguće je preciznije odrediti planerske prioritete i odabrati odgovarajuće planerske, provedbene i upravljačke instrumente za pojedinu lokaciju.

Rezultati stoga potvrđuju metodološku pretpostavku treće hipoteze: sustavno vrednovanje prostornih obilježja i primjena modela preobrazbe stvaraju kvalitetniju osnovu za donošenje urbanističkih odluka usmjerenih prema integraciji napuštenih vojnih prostora u gradsko tkivo. Njihov stvarni učinak na stupanj urbane integracije potrebno je, međutim, provjeravati kroz primjenu u konkretnim planerskim postupcima i praćenje provedene preobrazbe. Razvijeni okvir pritom nije zamišljen kao univerzalan obrazac koji se bez prilagodbe primjenjuje na svaki prostor, nego kao metodološka osnova koja se prilagođava prostornim, planskim i upravljačkim obilježjima pojedinog grada i lokacije.

4. *Urbana preobrazba i integracija napuštenih vojnih prostora ključne su za obnovu i revitalizaciju gradova i gradskih predjela.*

Četvrta hipoteza potvrđena je u okviru prostorno-planerskog motrišta istraživanja. Napušteni vojni prostori, osobito kada zauzimaju veće površine unutar ili u neposrednoj blizini izgrađenog gradskog područja, predstavljaju značajan potencijal za obnovu i razvoj pojedinih gradskih predjela. Njihovim ponovnim korištenjem mogu se aktivirati postojeće građevine,

infrastruktura i otvoreni prostori te u gradski sustav uključiti područja koja su tijekom vojne uporabe bila zatvorena i funkcionalno izdvojena iz svakodnevnog života grada.

Analiza 39 vojnih lokacija pokazala je različite putanje njihove preobrazbe, od ponovnog korištenja postojeće strukture i postupnog uvođenja novih sadržaja do cjelovitijih strukturalnih promjena i renaturacije. Raznolikost utvrđenih modela potvrđuje da prostori vojarni, ovisno o svojim prostornim obilježjima i gradskom kontekstu, mogu preuzeti različite uloge u obnovi postojećeg urbanog tkiva. Njihov razvojni potencijal pritom proizlazi iz kombinacije položaja, veličine, postojeće izgradnje, otvorenih površina i mogućnosti uspostavljanja novih veza s okolnim gradskim područjima.

Preobrazba prostora vojarni može imati značenje koje nadilazi granice same vojne lokacije. Otvaranjem prethodno zatvorenih prostora, uspostavljanjem novih prometnih i pješačkih veza, uvođenjem javnih i društvenih sadržaja te povezivanjem otvorenih i zelenih površina s gradskom mrežom stvaraju se uvjeti za unaprjeđenje šireg gradskog predjela. Posebno kod velikih vojnih kompleksa njihov način preobrazbe utječe na odnose između dotad razdvojenih dijelova grada te na mogućnosti daljnjeg prostornog razvoja kontaktnih područja.

Rezultati istraživanja istodobno potvrđuju da se doprinos urbanoj obnovi ne ostvaruje samom promjenom namjene ili pojedinačnom intervencijom. Cjelovitiji učinak postiže se kada se fizička i programska preobrazba poveže s morfološkom, funkcionalnom, prometnom, javno-prostornom i društveno-upravljačkom integracijom prostora. Time nekadašnji vojni prostor prestaje biti izdvojena prostorna cjelina i postaje aktivan dio gradskog sustava.

Preobrazba i integracija prostora vojarni stoga predstavljaju jedan od mogućih mehanizama urbane obnove i revitalizacije, temeljen na ponovnom korištenju postojećih prostornih resursa, povezivanju prethodno izdvojenih dijelova grada te očuvanju i aktiviranju vrijednih izgrađenih i neizgrađenih prostora. Na taj se način njihova preobrazba ne svodi samo na rješavanje napuštene vojne lokacije, nego postaje dio šireg procesa razvoja i unaprjeđenja gradskog prostora.

10.2. Osvrt na postavljene ciljeve istraživanja

U ovom se potpoglavlju razmatra ostvarenje općeg i pojedinačnih ciljeva doktorskog istraživanja u odnosu na provedene analize i dobivene rezultate.

- *Istražiti odnos prostornog planiranja i urbanističkog planiranja i urbanističkih preobrazbi i integracija prostora vojarni u gradove: istražiti utjecaj prostora vojarni na planiranje grada i obrnuto, kako planiranje utječe na prostore vojarni, njihovo upravljanje i korištenje*

Prvi cilj ostvaren je istraživanjem međusobnog odnosa prostornih obilježja vojnih lokacija, njihova korištenja i upravljanja te prostornoplanskog okvira kojim se usmjeravaju mogućnosti njihove preobrazbe. Analiza 39 vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli pokazala je da prostori vojarni svojim položajem, veličinom, postojećom izgradnjom, prometnom dostupnošću i odnosom prema okolnom gradskom tkivu predstavljaju važan čimbenik prostornog razvoja grada, dok prostorno i urbanističko planiranje određivanjem namjene, razine planske razrade, uvjeta zaštite i drugih prostornih uvjeta utječe na mogućnosti njihova budućeg korištenja i preobrazbe.

Odnos između prostora vojarni i grada pritom nije jednosmjeran. Tijekom vojne uporabe mnogi su prostori predstavljali fizički i funkcionalno izdvojene cjeline, nedostupne stanovništvu i odvojene od svakodnevnog urbanog života. Njihovim napuštanjem i demilitarizacijom takvi prostori postaju dio razvojnog potencijala grada, ali istodobno otvaraju pitanja načina njihove prenamjene, očuvanja postojećih prostornih i krajobraznih vrijednosti, javne dostupnosti te odnosa novih sadržaja prema potrebama grada i lokalne zajednice. Posebno kod većih vojnih sklopova odluke o njihovoj budućnosti mogu imati posljedice koje nadilaze granice pojedine lokacije i utječu na razvoj kontaktnih gradskih područja.

Analiza prostornoplanske dokumentacije pokazala je da samo određivanje nove namjene ne osigurava i preobrazbu prostora. Razina planske razrade analiziranih lokacija razlikuje se, a provedba ovisi i o vlasništvu, upravljanju, dostupnosti podataka, prometnim i infrastrukturnim uvjetima te drugim obilježjima pojedinog prostora. Zbog toga planiranje preobrazbe prostora vojarni zahtijeva prethodno cjelovito vrednovanje lokacije i njezina odnosa prema gradu, a kod složenijih prostora i primjenu dodatnih stručnih, programskih i provedbenih instrumenata.

Važan dio tog odnosa predstavlja i uključivanje lokalne zajednice u odlučivanje o budućem korištenju prostora. Zbog dugotrajne fizičke i funkcionalne izdvojenosti vojnih lokacija

stanovništvo često nije imalo neposredan odnos prema tim prostorima ni mogućnost sudjelovanja u odlučivanju o njihovu razvoju. Istraženi primjeri participativnog planiranja, posebno primjena Integriranog akcijskog plana, pokazuju mogućnost uključivanja šireg kruga dionika i povezivanja prostornoplanskih odluka s konkretnim razvojnim prioritetima i aktivnostima. U okviru vrednovanja urbane integracije sudjelovanje zajednice dodatno je uključeno u društveno-upravljačku kategoriju, čime se integracija prostora ne promatra samo kao fizičko i funkcionalno povezivanje s gradom, nego i kroz način upravljanja, javnu dostupnost i odnos javnih i privatnih interesa.

Prostorno i urbanističko planiranje stoga ima važnu ulogu ne samo u određivanju buduće namjene prostora vojarni, nego i u usklađivanju njihovih prostornih potencijala i ograničenja s razvojnim potrebama grada, interesima lokalne zajednice te zaštitom vrijednih izgrađenih i neizgrađenih prostora. Rezultati istraživanja pokazuju da kvalitetna preobrazba i urbana integracija prostora vojarni zahtijevaju povezivanje prostornog vrednovanja, planiranja, upravljanja i participacije, a ne samo donošenje pojedinačne odluke o prenamjeni prostora.

- *Ustanoviti tipove vojnih prostora i utvrditi njihove karakteristike u odnosu na vrijeme nastanka.*

Vojni prostori razmatrani su prema vremenu nastanka, fazama razvoja korištenja vojnog zemljišta u mirnodopskom razdoblju u europskom kontekstu te, kao dodatna razina tipološkog razvrstaja, prema njihovoj funkciji.

Analizom razvoja korištenja vojnog zemljišta utvrđene su četiri temeljne faze: 1) Urbana, 2) Urbano-ruralna, 3) Ruralna i 4) Demilitarizacije. Takav razvrstaj omogućio je praćenje promjena odnosa vojne funkcije i prostora kroz različita povijesna razdoblja: od neposredne povezanosti vojnih struktura s gradovima, preko postupnog premještanja i širenja vojnih sadržaja prema rubnim i ruralnim područjima, do suvremenog procesa demilitarizacije i ponovnog uključivanja dijela tih prostora u civilno korištenje. Time je vrijeme nastanka povezano s prostornim položajem, načinom korištenja i promjenama odnosa vojnih prostora prema razvoju grada.

Istraživanje je dodatno obuhvatilo funkcionalnu raznolikost vojnog naslijeđa te je utvrđeno dvanaest osnovnih tipova vojnih prostora u europskom kontekstu: 1) utvrde i gradske zidine, 2) zamci i tvrđave, 3) citadele i akropole, 4) bastioni i reduti, 5) vojarne i vojni objekti, 6) vojne luke i brodogradilišta, 7) tuneli i podzemne utvrde, 8) vojni aerodromi i baze, 9) artiljerijske

baterije i fortifikacije, 10) vojni logori i poligoni za obuku, 11) komunikacijski i osmatrački položaji te 12) granične utvrde i osmatračnice. Funkcionalni razvrstaj pokazuje da pojam vojnih prostora obuhvaća prostorno i funkcionalno vrlo različite cjeline, čija obilježja utječu i na mogućnosti njihova kasnijeg korištenja i preobrazbe.

Za predmet ovog istraživanja posebno je važna skupina vojarni i pripadajućih vojnih sklopova iz 19. i 20. stoljeća. Mnogi su takvi prostori u vrijeme nastanka bili smješteni na rubovima tada izgrađenih gradskih područja ili izvan njih, dok su širenjem gradova postupno postali dijelom suvremenog urbanog tkiva. Razumijevanje vremena nastanka, izvorne funkcije i promjene njihova položaja u odnosu na grad stoga predstavlja važnu analitičku osnovu za vrednovanje njihova današnjeg prostornog položaja i mogućnosti preobrazbe.

Takva tipološka i povijesno-prostorna sistematizacija predstavlja osnovu za daljnje istraživanje prostora vojarni te omogućuje da se njihova današnja obilježja i razvojni potencijal sagledavaju u odnosu na okolnosti nastanka, izvornu vojnu funkciju i promjene odnosa vojnog prostora i grada tijekom vremena.

- *Prepoznati potencijal napuštenih vojnih prostora kao urbanistički i prostorni razvojni resurs.*

Potencijal napuštenih vojnih prostora proizlazi iz mogućnosti ponovnog korištenja postojećih građevina, uvođenja različitih novih sadržaja te aktiviranja otvorenih i neizgrađenih dijelova vojnih sklopova. Analizirani primjeri pokazali su mogućnosti prenamjene u javne, društvene, obrazovne, zdravstvene, kulturne, znanstvene, sportske, rekreacijske, poslovne, turističke i druge sadržaje. Povremeno i privremeno korištenje pojedinih građevina i dijelova prostora dodatno pokazuje da se njihova aktivacija može odvijati postupno, prije konačne realizacije planirane preobrazbe.

Razvojni potencijal prostora vojarni pritom nije određen samo mogućnošću nove izgradnje ili promjene funkcije. Njihova vrijednost proizlazi i iz položaja u gradu, veličine i strukture prostora, postojećih građevina i infrastrukture, udjela otvorenih i zelenih površina, prometne dostupnosti te odnosa prema okolnom gradskom tkivu. Pojedini vojni prostori zbog dugotrajne izdvojenosti od urbanog razvoja sačuvali su i značajne neizgrađene, krajobrazne i prirodne vrijednosti, koje predstavljaju sastavni dio njihova razvojnog potencijala i zahtijevaju odgovarajuće vrednovanje u procesu preobrazbe.

Planersko i urbanističko vrednovanje omogućuje da se napušteni vojni prostori ne promatraju samo kao nekretnine koje su izgubile izvornu funkciju, nego kao prostorni resursi čija se buduća uloga određuje u odnosu na potrebe grada i obilježja konkretnog prostora. U tom smislu prostor vojarni predstavlja cjelinu izgrađenih i neizgrađenih dijelova, postojećih prostornih odnosa i mogućnosti njihova budućeg uključivanja u gradski sustav.

Takvo vrednovanje povezano je s utvrđenim prostornim kriterijima i modelima preobrazbe te omogućuje prepoznavanje potencijala i ograničenja pojedine lokacije prije određivanja njezine buduće namjene i načina preobrazbe. Time je potvrđen značaj napuštenih vojnih prostora kao urbanističkog i prostornog razvojnog resursa, ali i potreba da se njihov razvojni potencijal utvrđuje pojedinačno, u odnosu na prostorni i razvojni kontekst grada.

- *Utvrditi prostorna obilježja i definirati kriterije za evaluaciju/vrednovanje potencijala urbanističke preobrazbe i integracije prostora vojarni.*

Analizom prostornih obilježja vojnih brownfield lokacija utvrđeno je jedanaest prostornih kriterija relevantnih za vrednovanje potencijala preobrazbe prostora vojarni. Kriteriji su razvrstani u tri skupine: 1) kontekstualni kriteriji – položaj u gradu/naselju i prometna pristupačnost; 2) lokacijski kriteriji – vrijeme nastanka sklopa/lokacije, površina odnosno veličina kompleksa, način korištenja te vlasništvo i vlasnička struktura; i 3) prostornoplanski kriteriji – planska kategorija, razina prostornoplanske dokumentacije, status zaštite, tip preobrazbe i dovršenost predjela odnosno procesa preobrazbe. Takva struktura kriterija omogućila je istodobno sagledavanje obilježja same lokacije, njezina odnosa prema gradu te planskih i provedbenih okolnosti koje mogu utjecati na proces preobrazbe.

Kriteriji su primijenjeni na 39 vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli, čime je omogućena njihova sustavna usporedba prema zajedničkoj metodološkoj osnovi. Njihovom primjenom prepoznati su međuodnosi pojedinih prostornih obilježja, razvojni potencijali i ograničenja lokacija te obrasci i trendovi u procesima preobrazbe i zajednička i razlikovna obilježja analiziranih lokacija.

Tijekom istraživanja dodatno se pokazala potreba jasnijeg razlikovanja potencijala preobrazbe od ostvarenog stupnja urbane integracije. Prostorni kriteriji stoga služe vrednovanju potencijala i obilježja procesa preobrazbe, dok je urbana integracija u detaljnijem istraživanju jedanaest prostora vojarni grada Šibenika zasebno vrednovana kroz morfološku, funkcionalnu, prometnu, javno-prostornu i društveno-upravljačku kategoriju. Time su kriteriji za vrednovanje

potencijala preobrazbe povezani s modelima preobrazbe i zasebnim vrednovanjem stupnja urbane integracije.

Utvrđeni sustav kriterija ne predstavlja zatvoren skup primjenjiv neovisno o prostornom kontekstu. Njegova primjena omogućuje strukturirano vrednovanje prostora vojarni, dok je pri primjeni na druge prostorne i razvojne kontekste moguća njegova prilagodba i dopuna drugim kriterijima relevantnima za predmet istraživanja.

- *Utvrditi urbanističke modele preobrazbi i integracija prostora vojarni u kontekstu grada.*

Usporednom analizom 39 vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli prema prethodno utvrđenim prostornim kriterijima prepoznati su određeni obrasci i trendovi u procesima preobrazbe te zajednička i razlikovna obilježja analiziranih lokacija. Njihovom sintezom utvrđeno je sedam urbanističkih modela preobrazbe prostora vojarni: 1) zadržavanje vojnog sklopa, 2) propadanje vojnog sklopa, 3) povremeno ili privremeno korištenje, 4) adaptivna odnosno prilagodljiva preobrazba, 5) renaturacija, 6) radikalna javna revitalizacija i 7) radikalna komercijalna preobrazba. Modeli stoga nisu unaprijed određene kategorije, nego proizlaze iz prethodno provedenog vrednovanja i usporedbe istraživanih lokacija.

Utvrđivanje modela pokazalo je i specifičnost planiranja preobrazbe prostora vojarni. Prijelaz iz aktivne vojne uporabe u civilno korištenje složen je proces koji, uz prostorna obilježja lokacije, uključuje promjenu načina korištenja, vlasničke i upravljačke odnose, prostornoplanske uvjete te dostupnost podataka o prostoru. Za razliku od pojedinih urbanističkih tema kod kojih je moguće oblikovati detaljnije prostorno-funkcionalne predloške, izrazite razlike među vojnim lokacijama ograničavaju mogućnost uspostavljanja jedinstvenog modela njihove buduće prostorne organizacije. Utvrđeni modeli zato predstavljaju opće urbanističke modele kojima se sistematiziraju karakteristični načini preobrazbe, dok se konkretno planersko rješenje određuje prema obilježjima pojedine lokacije i njezina urbanog konteksta.

Posebnost vojnih prostora proizlazi i iz njihove dugotrajne izdvojenosti iz civilnog korištenja i javno dostupnog gradskog prostora. Ograničena dostupnost podataka, posebni režimi korištenja te promjene vlasništva i upravljanja nakon prestanka vojne funkcije dodatno utječu na proces njihova uključivanja u prostorno i urbanističko planiranje. Istodobno su se brojni vojni prostori

koji su izvorno bili smješteni na gradskim rubovima ili izvan izgrađenog područja tijekom razvoja grada našli unutar ili u neposrednom kontaktu sa suvremenim urbanim tkivom. Time pitanje njihove buduće namjene i preobrazbe postaje sastavni dio planiranja razvoja grada.

Daljnjim istraživanjem na primjeru jedanaest prostora vojarni grada Šibenika preciziran je odnos preobrazbe i urbane integracije. Pokazalo se da pripadnost pojedinom modelu ne određuje stupanj dovršenosti preobrazbe niti stupanj urbane integracije te da prostori unutar istog modela mogu ostvarivati različite stupnjeve integracije. Modeli se stoga odnose prvenstveno na karakterističan način preobrazbe prostora, dok se njegova uključenost u gradski sustav zasebno vrednuje kroz morfološku, funkcionalnu, prometnu, javno-prostornu i društveno-upravljačku integraciju.

Povezivanje modela preobrazbe s rezultatima vrednovanja urbane integracije omogućilo je njihovo dodatno korištenje u razmatranju budućeg razvoja pojedinih prostora. Modeli time ne predstavljaju samo tipološki razvrstaj utvrđenih procesa preobrazbe, nego i metodološku podlogu za prepoznavanje problema, razvojnih mogućnosti i planerskih prioriteta pojedine lokacije. Njihova se planerska vrijednost stoga temelji na povezivanju rezultata prethodnog prostornog vrednovanja s mogućim smjerovima daljnjeg urbanističkog odlučivanja.

- *Potaknuti prepoznavanje potencijala i mogućih društvenih, ekoloških, gospodarskih i drugih dobiti za lokalnu zajednicu ako se napušteni vojni prostori uključi u suvremeni život grada*

Analizirani primjeri potvrđuju raznovrsnost mogućnosti ponovnog korištenja napuštenih vojnih prostora i njihovu prilagodljivost različitim sadržajima i programima. Postojeće građevine mogu se prenamijeniti za javne, društvene, obrazovne, kulturne, sportske, rekreacijske, poslovne, turističke i druge funkcije, dok otvoreni i neizgrađeni dijelovi prostora omogućuju razvoj javnih, zelenih i rekreacijskih sadržaja. Povremeno i privremeno korištenje pojedinih građevina i dijelova kompleksa dodatno pokazuje mogućnost postupnog uključivanja napuštenih vojnih prostora u život grada i prije njihove konačne preobrazbe.

Potencijal tih prostora za lokalnu zajednicu ne proizlazi samo iz mogućnosti uvođenja novih funkcija. Dio vojnih lokacija zbog dugotrajne izdvojenosti i ograničene izgradnje sačuvao je vrijedne otvorene, zelene, obalne i krajobrazne cjeline. Nakon prestanka vojne funkcije upravo način njihove prenamjene postaje posebno važan jer intenzivna izgradnja ili isključivo komercijalno korištenje mogu umanjiti vrijednosti koje su tijekom prethodnog razdoblja ostale

očuvane. Njihovo planersko vrednovanje stoga treba istodobno obuhvatiti mogućnosti novog korištenja i potrebu očuvanja postojećih prirodnih, krajobraznih i prostornih vrijednosti.

Rezultati istraživanja također pokazuju da sama funkcionalna aktivacija prostora ne osigurava njegovu potpunu integraciju u grad. Za lokalnu zajednicu posebno su važni javna dostupnost, mogućnost korištenja javnih i otvorenih prostora, povezanost novih sadržaja sa svakodnevnim potrebama stanovništva te odnos javnog i privatnog interesa. Preobrazba prostora vojarni stoga ne bi trebala biti usmjerena samo na stvaranje novih prostornih atrakcija ili povećanje gospodarske vrijednosti zemljišta, nego i na uvođenje sadržaja i prostornih rješenja koja doprinose kvaliteti svakodnevnog života stanovnika.

U tom je procesu važno i uključivanje lokalne zajednice u odlučivanje o budućnosti prostora koji su tijekom vojne uporabe bili fizički i društveno izdvojeni iz grada. Participativni pristup omogućuje prepoznavanje lokalnih potreba i vrijednosti koje nisu nužno vidljive samo iz prostornih i planskih pokazatelja te pridonosi usklađivanju različitih interesa u procesu preobrazbe. Takav pristup posebno je važan kod velikih i razvojno značajnih vojnih lokacija čija buduća namjena može dugoročno utjecati na strukturu i korištenje šireg gradskog područja.

Moguće društvene, ekološke i gospodarske dobiti preobrazbe prostora vojarni stoga proizlaze iz njihova uključivanja u gradski sustav na način koji povezuje novo korištenje s potrebama lokalne zajednice, očuvanjem vrijednih izgrađenih i neizgrađenih prostora te javnom dostupnošću. Istraživanje time upućuje na potrebu da se razvojni potencijal napuštenih vojnih prostora ne procjenjuje samo prema tržišnoj ili građevinskoj vrijednosti zemljišta, nego prema njihovoj mogućnosti da pridonesu razvoju grada i kvaliteti prostora dostupnog njegovim stanovnicima.

10.3. Osvrt na doprinos istraživanja

Doprinos provedenog istraživanja razmatra se na preglednoj, teorijskoj i izvornoj metodološkoj razini. Pregledni i teorijski doprinos proizlazi iz povezivanja dosadašnjih spoznaja o urbanim preobrazbama i brownfield prostorima s istraživanjima razvoja, korištenja i preobrazbe vojnih prostora te iz njihove sistematizacije prema vremenu nastanka, razvoju korištenja vojnog zemljišta i funkciji.

Glavni izvorni znanstveni doprinos istraživanja ostvaren je razvojem i empirijskom provjerom metodološkog okvira za urbanističku analizu i vrednovanje prostora vojarni.

Metodološki okvir povezuje utvrđivanje prostornih obilježja i kriterija za vrednovanje potencijala preobrazbe, jedinstveno strukturiranu katalošku obradu 39 vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli, njihovu usporednu analizu i utvrđivanje urbanističkih modela preobrazbe. Detaljnijim istraživanjem jedanaest prostora vojarni grada Šibenika metodološki je okvir nadograđen zasebnim vrednovanjem urbane integracije te povezivanjem rezultata integracije s prethodno utvrđenim modelima preobrazbe.

Takav pristup omogućio je razlikovanje potencijala preobrazbe, samog procesa i modela preobrazbe te ostvarenog stupnja urbane integracije. Posebno je značajno utvrđenje da prenamjena i fizička ili programska preobrazba prostora ne znače nužno i njegovu potpunu urbanu integraciju. Urbana integracija stoga je u istraživanju zasebno vrednovana kroz morfološku, funkcionalnu, prometnu, javno-prostornu i društveno-upravljačku kategoriju.

Izvorni znanstveni doprinos u nastavku se razmatra kroz pojedine sastavnice razvijenog metodološkog okvira, od kriterija i kataloške obrade prostora, preko urbanističkih modela preobrazbe, do metode vrednovanja urbane integracije. Time se rezultati empirijskog istraživanja jasno razlikuju od metodoloških zaključaka i mogućnosti njihove praktične primjene, koje se zasebno razmatraju u sljedećem potpoglavlju.

Pregledni i teorijski doprinos

Pregledni doprinos istraživanja proizlazi iz povezivanja spoznaja iz područja urbanih preobrazbi, brownfield prostora, razvoja i korištenja vojnih prostora te prostornog i urbanističkog planiranja. Analizom domaćih i međunarodnih istraživanja, prostornoplanske dokumentacije, zakonodavnog i institucionalnog okvira te primjera preobrazbe vojnih prostora uspostavljena su teorijska polazišta za njihovo istraživanje kao posebne skupine brownfield prostora. Posebno je razmotren odnos procesa demilitarizacije, promjena u korištenju vojnih prostora i mogućnosti njihova uključivanja u razvoj grada. Time je utvrđena potreba za prostorno-planerskim pristupom koji vojni prostor ne promatra samo kroz prenamjenu pojedinačne nekretnine, nego u odnosu na njegova prostorna obilježja, razvoj grada, način upravljanja i mogućnosti urbane integracije.

Teorijski doprinos dodatno je ostvaren sistematizacijom razvoja korištenja vojnog zemljišta u mirnodopskom razdoblju u europskom kontekstu. Polazeći od prethodnih istraživanja, razvoj je razmotren kroz četiri faze: 1) Urbanu, 2) Urbano-ruralnu, 3) Ruralnu i 4) Demilitarizaciju. Uvođenjem faze demilitarizacije postojeći se slijed nadopunjuje suvremenim razdobljem

prestanka vojne uporabe brojnih prostora i njihova postupnog otvaranja civilnom korištenju. Takva sistematizacija omogućuje praćenje promjena odnosa vojne funkcije prema urbanim i ruralnim područjima te razumijevanje današnjeg položaja nekadašnjih vojnih prostora unutar gradskog tkiva. Faze predstavljaju pojednostavljeni prikaz, a njihove granice treba shvatiti fleksibilno, jer je očito da su postojali slučajevi preklapanja ili pojave različitih društvenih uređenja i prostornih koncepcija u različitim regijama Europe tijekom različitih razdoblja.

U okviru teorijskog istraživanja utvrđen je i funkcionalni razvrstaj vojnih prostora u europskom kontekstu koji obuhvaća dvanaest osnovnih tipova: 1) utvrde i gradske zidine, 2) zamci i tvrđave, 3) citadele i akropole, 4) bastioni i reduti, 5) vojarne i vojni objekti, 6) vojne luke i brodogradilišta, 7) tuneli i podzemne utvrde, 8) vojni aerodromi i baze, 9) artiljerijske baterije i fortifikacije, 10) vojni logori i poligoni za obuku, 11) komunikacijski i osmatrački položaji te 12) granične utvrde i osmatračnice. Razvrstaj pokazuje prostornu i funkcionalnu raznolikost vojnih prostora te omogućuje jasnije pozicioniranje prostora vojarni kao posebne istraživačke skupine unutar šireg vojnog naslijeđa.

Pregledni i teorijski dio istraživanja time je uspostavio osnovu za daljnje metodološko istraživanje prostora vojarni: utvrđivanje prostornih čimbenika i kriterija, njihovo vrednovanje na odabranim lokacijama te oblikovanje urbanističkih modela preobrazbe.

Izvorni znanstveni doprinos

Metodološki okvir razvijan je postupno, od utvrđivanja prostornih čimbenika i kriterija za vrednovanje potencijala preobrazbe, preko jedinstveno strukturirane kataloške obrade i usporedne analize vojnih lokacija, do utvrđivanja urbanističkih modela preobrazbe i zasebnog vrednovanja urbane integracije prostora vojarni. Njegove temeljne sastavnice čine metoda vrednovanja potencijala preobrazbe, Katalog analiziranih vojnih lokacija, urbanistički modeli preobrazbe te metoda vrednovanja urbane integracije.

- ***Metoda vrednovanja potencijala preobrazbe prostora vojarni***

Na temelju analize dosadašnjih istraživanja brownfield i vojnih prostora te utvrđenih prostornih čimbenika razvijen je sustav od jedanaest kriterija za vrednovanje potencijala preobrazbe prostora vojarni. Kriteriji su razvrstani u tri skupine: kontekstualne, lokacijske i prostornoplanske kriterije. Kontekstualni kriteriji obuhvaćaju položaj u gradu/naselju i prometnu pristupačnost; lokacijski kriteriji vrijeme nastanka, veličinu sklopa, način korištenja te vlasništvo i vlasničku strukturu; dok prostornoplanski kriteriji obuhvaćaju plansku

kategoriju, razinu prostornoplanske dokumentacije, status zaštite, tip preobrazbe i dovršenost procesa preobrazbe.

Izvorni metodološki doprinos ne proizlazi samo iz pojedinačnog utvrđivanja kriterija, nego iz njihova povezivanja u sustav vrednovanja kojim se istodobno sagledavaju obilježja same lokacije, njezin odnos prema gradu te prostornoplanske okolnosti relevantne za proces preobrazbe. Primjenom istog sustava kriterija na 39 vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli omogućena je njihova usporedna analiza prema zajedničkoj metodološkoj osnovi te utvrđivanje razvojnih potencijala, ograničenja i međuodnosa pojedinih obilježja. Metoda vrednovanja time je predstavljala osnovu za daljnje utvrđivanje urbanističkih modela preobrazbe.

- ***Katalog 39 vojnih lokacija kao metodološki instrument i empirijska baza istraživanja***

Važan izvorni metodološki doprinos predstavlja jedinstveno strukturirani Katalog 39 bivših i napuštenih vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli. Kataloške jedinice izrađene su na temelju arhivske i bibliografske građe, kartografskih podloga, prostornoplanske dokumentacije, terenskih istraživanja i fotodokumentacije te omogućuju objedinjavanje podataka različite vrste i razine dostupnosti u usporedivu istraživačku cjelinu.

Značenje Kataloga nije samo dokumentacijsko. Jedinstvena struktura kataloških jedinica omogućila je sustavno evidentiranje i usporedbu prostornih, povijesnih, funkcionalnih i prostornoplanskih obilježja svih analiziranih lokacija prema prethodno utvrđenim kriterijima. Katalog tako predstavlja metodološki instrument kojim su prostorno i razvojno različite vojne lokacije učinjene međusobno usporedivima te izvornu empirijsku bazu na kojoj se temelje usporedna analiza i utvrđivanje urbanističkih modela preobrazbe.

- ***Urbanistički modeli preobrazbe prostora vojarni***

Na temelju rezultata vrednovanja i usporedne analize 39 vojnih lokacija utvrđeno je sedam urbanističkih modela preobrazbe prostora vojarni: 1) zadržavanje vojnog sklopa, 2) propadanje vojnog sklopa, 3) povremeno ili privremeno korištenje, 4) adaptivna odnosno prilagodljiva preobrazba, 5) renaturacija, 6) radikalna javna revitalizacija i 7) radikalna komercijalna preobrazba.

Izvorni doprinos urbanističkih modela nije samo u tipološkom razvrstaju analiziranih lokacija. Modeli nisu unaprijed postavljene kategorije, nego su izvedeni iz prethodno provedenog vrednovanja te predstavljaju sintezu zajedničkih i razlikovnih obilježja utvrđenih usporednom

analizom svih istraživanih lokacija. Time je uspostavljena jasna metodološka veza između prostornih čimbenika, kriterija vrednovanja, rezultata usporedne analize i utvrđivanja modela preobrazbe.

Modeli omogućuju sistematizaciju različitih načina preobrazbe prostora vojarni bez pretpostavke jedinstvenog prostorno-funkcionalnog rješenja primjenjivog na sve lokacije. Razlike u položaju, veličini, načinu korištenja, vlasničkim odnosima, prostornoplanskom okviru i drugim obilježjima zahtijevaju individualno vrednovanje pojedine lokacije, dok modeli omogućuju prepoznavanje karakterističnih procesa i razvojnih putanja njihove preobrazbe.

- ***Metoda vrednovanja urbane integracije prostora vojarni***

Daljnjom razradom metodološkog okvira na primjeru jedanaest prostora vojarni grada Šibenika utvrđena je potreba jasnog razlikovanja prenamjene, preobrazbe i urbane integracije. Prenamjena označava promjenu funkcije prostora, preobrazba obuhvaća njegove fizičke i programske promjene, dok urbana integracija podrazumijeva uključivanje prostora vojarni u prostorni, funkcionalni i društveni sustav grada. Takvo razlikovanje omogućilo je da se dovršenost preobrazbe ne poistovjećuje s ostvarenim stupnjem urbane integracije.

Za vrednovanje urbane integracije utvrđeno je pet kategorija: morfološka, funkcionalna, prometna, javno-prostorna i društveno-upravljačka integracija. Za svaku su kategoriju određeni pripadajući pokazatelji i način vrednovanja, a njihovim objedinjavanjem utvrđeni su indeks i stupanj urbane integracije pojedine lokacije. Primjenom metode na jedanaest prostora vojarni grada Šibenika omogućena je usporedba njihova stupnja integracije prema zajedničkoj metodološkoj osnovi.

Povezivanjem rezultata vrednovanja urbane integracije s prethodno utvrđenim urbanističkim modelima preobrazbe pokazano je da **model preobrazbe i stupanj urbane integracije predstavljaju dvije povezane, ali različite razine analize prostora**. Lokacije razvrstane u isti model mogu ostvarivati različite stupnjeve urbane integracije, dok dovršena ili intenzivna preobrazba sama po sebi ne znači i visok stupanj integracije. Time je metodološki okvir nadograđen mogućnošću da se uz način preobrazbe zasebno vrednuje i stupanj uključenosti prostora vojarni u gradski sustav.

Metodološki doprinos

Metodološki doprinos istraživanja proizlazi iz povezivanja pojedinih analitičkih koraka u sustavan postupak istraživanja i vrednovanja prostora vojarni. Polazište predstavljaju prostorna obilježja i čimbenici relevantni za proces preobrazbe, na temelju kojih je utvrđen sustav kriterija za vrednovanje potencijala preobrazbe. Jedinstveno strukturirana kataloška obrada 39 vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli omogućila je primjenu utvrđenih kriterija na zajedničkoj metodološkoj osnovi, njihovu usporednu analizu te prepoznavanje zajedničkih i razlikovnih obilježja. Rezultati vrednovanja i usporedne analize predstavljali su osnovu za utvrđivanje sedam urbanističkih modela preobrazbe prostora vojarni.

Metodološki okvir dodatno je razrađen na jedanaest prostora vojarni grada Šibenika zasebnim vrednovanjem urbane integracije kroz morfološku, funkcionalnu, prometnu, javno-prostornu i društveno-upravljačku kategoriju. Time su **preobrazba i urbana integracija metodološki razdvojene kao povezane, ali različite razine istraživanja**: kriteriji i modeli omogućuju vrednovanje potencijala i karakterističnih načina preobrazbe, dok se stupanj uključenosti prostora vojarni u gradski sustav vrednuje zasebno. Povezivanjem urbanističkih modela preobrazbe s rezultatima vrednovanja urbane integracije utvrđeno je da pripadnost pojedinom modelu, kao ni dovršenost preobrazbe, sama po sebi ne određuje stupanj urbane integracije.

Metodološki doprinos rada stoga se očituje u povezivanju **prostornih obilježja i čimbenika, kriterija vrednovanja potencijala preobrazbe, kataloške obrade i usporedne analize te urbanističkih modela preobrazbe**, uz zasebno vrednovanje urbane integracije i analizu njezina odnosa prema utvrđenim modelima. Takav pristup omogućuje da se prostor vojarni ne vrednuje samo prema postojećem stanju, planiranoj namjeni ili dovršenosti preobrazbe, nego da se razlikuju njegov potencijal preobrazbe, karakterističan način preobrazbe i ostvareni stupanj uključenosti u gradski sustav.

10.4. Primjena provedenog istraživanja

Primjena provedenog istraživanja proizlazi iz mogućnosti korištenja razvijenog metodološkog okvira u prostornom i urbanističkom planiranju prostora vojarni. Utvrđeni kriteriji vrednovanja, Katalog analiziranih vojnih lokacija, urbanistički modeli preobrazbe te metoda vrednovanja urbane integracije mogu se koristiti u različitim fazama planerskog procesa, od analize prostora i vrednovanja razvojnih potencijala do utvrđivanja problema, planerskih prioriteta i mogućih smjerova preobrazbe.

Praktična primjena rezultata istraživanja razmatra se prvenstveno u odnosu na planiranje i upravljanje preobrazbom prostora vojarni, donošenje urbanističkih odluka te mogućnost prilagodbe razvijenog metodološkog okvira drugim prostornim i planskim kontekstima. Time se mogućnosti primjene jasno izdvajaju od izvornog znanstvenog i metodološkog doprinosa prikazanog u prethodnom potpoglavlju.

Primjena metodološkog okvira u prostornom i urbanističkom planiranju

Razvijeni metodološki okvir može se primijeniti u različitim fazama prostornog i urbanističkog planiranja prostora vojarni, od početne analize prostora i vrednovanja potencijala preobrazbe do utvrđivanja planerskih prioriteta i odabira odgovarajućih postupaka i instrumenata. Njegova primjena temelji se na povezivanju prethodno utvrđenih prostornih obilježja i kriterija, kataloške obrade lokacija, urbanističkih modela preobrazbe te zasebnog vrednovanja urbane integracije.

U **analitičkoj fazi** kriteriji vrednovanja omogućuju sustavno sagledavanje položaja lokacije u gradu, prometne pristupačnosti, vremena nastanka i veličine sklopa, načina korištenja, vlasništva i vlasničke strukture te prostornoplanskih obilježja koja uključuju plansku kategoriju, razinu prostornoplanske dokumentacije, status zaštite, tip preobrazbe i dovršenost procesa preobrazbe. Kataloška obrada pritom predstavlja podlogu za objedinjavanje prostornih, povijesnih, funkcionalnih i prostornoplanskih podataka potrebnih za vrednovanje pojedine lokacije i njezinu usporedbu s drugim prostorima vojarni. Takav način obrade može se primijeniti pri izradi stručnih i analitičkih podloga koje prethode donošenju ili izmjenama prostornih i urbanističkih planova.

Na temelju provedene analize moguće je **vrednovati potencijal preobrazbe** pojedine lokacije te utvrditi prostorna obilježja koja njezinu preobrazbu omogućuju, ograničavaju ili usmjeravaju. Utvrđeni urbanistički modeli preobrazbe mogu zatim poslužiti za prepoznavanje

karakterističnog načina preobrazbe prostora i njegovo uspoređivanje s lokacijama sličnih obilježja. Model pritom ne određuje unaprijed buduće prostorno rješenje, nego omogućuje povezivanje rezultata prethodnog vrednovanja s mogućim smjerovima daljnjeg planiranja. Time modeli mogu imati ulogu metodološke podloge za urbanističko odlučivanje, a ne samo razvrstaja postojećih procesa preobrazbe.

U fazi detaljnijeg razmatranja odnosa lokacije prema gradu metodološki okvir omogućuje **zasebno vrednovanje urbane integracije** kroz morfološku, funkcionalnu, prometnu, javno-prostornu i društveno-upravljačku kategoriju. Takvo vrednovanje omogućuje prepoznavanje područja u kojima je pojedini prostor već uključen u gradski sustav, kao i onih u kojima postoje nedostaci ili ograničenja integracije. Povezivanje tih rezultata s prethodno utvrđenim modelom preobrazbe omogućuje razlikovanje problema koji proizlaze iz samog procesa preobrazbe od problema koji se odnose na odnos prostora prema okolnom gradskom području.

Rezultati takvog postupka mogu se koristiti pri **određivanju planerskih prioriteta i pripremi odgovarajućih prostornih i urbanističkih rješenja**. Ovisno o obilježjima i stupnju preobrazbe pojedine lokacije, mogu upućivati na potrebu izrade dodatnih stručnih podloga i urbanističkih studija šireg područja, detaljnije prostornoplanske razrade, provedbe urbanističko-arhitektonskog natječaja ili primjene drugih planerskih postupaka kojima se preobrazba lokacije povezuje s razvojem okolnog gradskog prostora. Na taj se način razvijeni metodološki okvir može primijeniti od početnog prepoznavanja prostornih obilježja i razvojnih potencijala do oblikovanja podloga za donošenje konkretnih urbanističkih i prostornoplanskih odluka.

Primjena modela preobrazbe i vrednovanja urbane integracije u urbanističkom odlučivanju

Urbanistički modeli preobrazbe mogu se primijeniti kao metodološka podloga u procesu urbanističkog odlučivanja jer omogućuju povezivanje karakterističnog načina preobrazbe pojedine lokacije s njezinim obilježjima, potencijalima i ograničenjima utvrđenima prethodnim vrednovanjem. Posebno su primjenjivi kod prostora čija preobrazba nije započela, odvija se djelomično ili se ostvaruje kroz povremeno i privremeno korištenje, jer omogućuju sagledavanje postojećeg procesa u odnosu na položaj lokacije, način korištenja, vlasničke odnose, prostornoplanske uvjete i status zaštite. Kod dovršenih preobrazbi omogućuju usporedbu različitih načina preobrazbe i njihovih prostornih posljedica, ali sami po sebi ne omogućuju zaključivanje o stupnju uključenosti prostora u gradski sustav.

Vrednovanje urbane integracije zato predstavlja zasebnu, ali povezanu razinu urbanističkog odlučivanja. Analiza morfološke, funkcionalne, prometne, javno-prostorne i društveno-upravljačke integracije omogućuje utvrđivanje kategorija u kojima je pojedini prostor u većoj ili manjoj mjeri povezan s gradom te prepoznavanje konkretnih nedostataka integracije, poput nepovezanosti s okolnom uličnom mrežom, nedovoljne prometne dostupnosti, ograničene dostupnosti javnih i otvorenih prostora ili nedovoljne uključenosti lokalne zajednice u odlučivanje o budućem razvoju prostora.

Povezivanje urbanističkog modela preobrazbe s rezultatima vrednovanja urbane integracije predstavlja osnovu za preciznije određivanje planerskih prioriteta pojedine lokacije. Model pokazuje karakterističan način preobrazbe, dok vrednovanje integracije pokazuje u kojim je kategorijama odnos prostora prema gradu potrebno unaprijediti. Time se planerske odluke ne temelje samo na planiranoj namjeni ili dovršenosti preobrazbe, nego na istodobnom sagledavanju obilježja lokacije, procesa njezine preobrazbe i stupnja uključenosti u gradski sustav**.**

Smjernice za planiranje i upravljanje preobrazbom prostora vojarni

Na temelju provedenog istraživanja i utvrđenih izazova izdvajaju se sljedeće smjernice za unaprjeđenje planiranja, upravljanja i provedbe preobrazbe prostora vojarni:

- **<u>Integrirani pristup planiranju i upravljanju</u>**

- **Interdisciplinarna suradnja:** u planiranje preobrazbe prostora vojarni uključiti urbaniste i prostorne planere, arhitekte, urbane sociologe, stručnjake zaštite okoliša i prirode, konzervatore, ekonomiste te druge stručnjake ovisno o obilježjima pojedine lokacije.
- **Koordinacija među institucijama:** osigurati pravodobnu suradnju institucija nadležnih za prostorno planiranje, upravljanje državnom i lokalnom imovinom, zaštitu kulturne i prirodne baštine te provedbu planiranih zahvata.
- **Sagledavanje šireg prostornog konteksta:** preobrazbu prostora vojarni planirati u odnosu na okolno gradsko tkivo, postojeće i planirane sadržaje, prometnu povezanost, javne i zelene površine te razvojne potrebe šireg gradskog područja.

- **<u>Planerska priprema i urbanistička razrada</u>**

- **Urbanističke studije šireg područja:** za prostorno i razvojno značajne lokacije prethodno analizirati njihov odnos prema kontaktnom području i gradu u cjelini.
- **Odgovarajuća razina prostornoplanske razrade:** način i detaljnost planiranja prilagoditi veličini, položaju, složenosti vlasničkih odnosa, postojećim vrijednostima i planiranoj preobrazbi pojedine lokacije.
- **Urbanističko-arhitektonski natječaji:** za lokacije od posebnog značaja za razvoj i identitet grada razmotriti provedbu natječaja kao način provjere različitih prostornih i programskih mogućnosti.
- **Osiguravanje uvjeta za izradu dokumentacije:** pravodobno osigurati sredstva za izradu potrebnih studija, stručnih podloga, prostornih planova i druge dokumentacije potrebne za pripremu i provedbu preobrazbe.

- **Participativno planiranje i lokalna zajednica**

- **Rano uključivanje lokalne zajednice:** participativne postupke provoditi već u fazi utvrđivanja razvojnih potreba i mogućih budućih namjena, a ne tek u formalnim fazama donošenja prostornoplanske dokumentacije.
- **Prepoznavanje potreba i vrijednosti prostora:** kroz participativni proces utvrditi potrebe stanovnika, načine korištenja prostora i vrijednosti koje nisu nužno prepoznatljive samo iz prostornih i planskih pokazatelja.
- **Javna dostupnost i odnos javnog i privatnog interesa:** pri određivanju budućih namjena i načina upravljanja posebno razmotriti dostupnost prostora građanima, udio javnih i društvenih sadržaja te dugoročne potrebe lokalne zajednice.
- **Informiranje i edukacija:** unaprijediti informiranje lokalne zajednice o povijesnim, prostornim, graditeljskim i prirodnim vrijednostima vojnih prostora te mogućnostima njihove buduće preobrazbe.

- **Očuvanje kulturnih, prirodnih i prostornih vrijednosti**

- **Vrednovanje i zaštita graditeljskog naslijeđa:** prije donošenja odluka o uklanjanju ili prenamjeni postojećih građevina provesti odgovarajuće vrednovanje povijesnih vojnih sklopova i pojedinačnih građevina.
- **Očuvanje neizgrađenih i krajobrazno vrijednih prostora:** razvojni potencijal lokacije ne procjenjivati samo prema mogućnostima nove izgradnje, nego i prema vrijednosti postojećih otvorenih, zelenih, obalnih i drugih neizgrađenih prostora.

- **Povezivanje s javnim i zelenim sustavom grada:** očuvane otvorene i zelene površine, gdje je to moguće, povezivati s mrežom gradskih javnih, pješačkih, biciklističkih i zelenih prostora.
- **Sanacija postojećih ograničenja:** prije ponovnog korištenja građevina i prostora utvrditi potrebu sanacije štetnih materijala i drugih zatečenih ograničenja koja mogu utjecati na buduću namjenu.

- **Upravljanje i provedba preobrazbe**

- **Vlasnički odnosi:** pravodobno utvrditi vlasništvo i vlasničku strukturu te riješiti odnose koji predstavljaju prepreku planiranju ili provedbi preobrazbe.
- **Jasne nadležnosti i odgovornosti:** utvrditi uloge institucija uključenih u planiranje, upravljanje i provedbu kako bi se smanjila neusklađenost pojedinih postupaka.
- **Način upravljanja povezati s planiranom preobrazbom:** modele upravljanja određivati u odnosu na karakter buduće namjene, javnu dostupnost prostora i dugoročne razvojne ciljeve.
- **Koncesije:** uvjete i trajanje koncesija uskladiti s karakterom planirane preobrazbe, razdobljem povrata ulaganja i dugoročnim javnim interesom, uz jasno definirane obveze vezane uz javnu dostupnost, održavanje i mogućnost prilagodbe budućim razvojnim potrebama.
- **Sustavno evidentiranje vojnih prostora:** unaprijediti prikupljanje i dostupnost prostornih, vlasničkih, povijesnih i planskih podataka, uključujući mogućnost uspostave odgovarajuće GIS baze vojnih prostora i vojne baštine.

- **Jačanje stručnih i institucionalnih kapaciteta**

- **Edukacija stručnjaka i drugih dionika:** unaprijediti znanja urbanista, prostornih planera i drugih sudionika o specifičnostima planiranja, upravljanja, preobrazbe i integracije prostora vojarni.
- **Razmjena iskustava i primjera dobre prakse:** koristiti iskustva provedenih preobrazbi i međunarodnih projekata kao podlogu za unaprjeđenje budućih planerskih i upravljačkih postupaka.
- **Unaprjeđenje institucionalnog i normativnog okvira:** rezultati istraživanja mogu poslužiti kao stručna podloga za razmatranje boljeg povezivanja prostornih, vlasničkih i upravljačkih postupaka vezanih uz napuštene vojne prostore.

Navedene smjernice polaze od rezultata prostornog vrednovanja, utvrđenih modela preobrazbe i vrednovanja urbane integracije. Njihova primjena treba biti prilagođena obilježjima i razvojnim okolnostima pojedine lokacije. Preobrazbu prostora vojarni pritom nije opravdano vrednovati samo prema intenzitetu nove izgradnje ili gospodarskoj vrijednosti zemljišta, nego i prema očuvanju prostornih vrijednosti, javnoj dostupnosti, potrebama lokalne zajednice te mogućnosti kvalitetnijeg uključivanja prostora u gradski sustav.

Mogućnosti primjene i prilagodbe metodološkog okvira

Razvijeni metodološki okvir temelji se na istraživanju prostora vojarni u hrvatskim obalnim gradovima. Kriteriji za vrednovanje potencijala preobrazbe primijenjeni su na 39 vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli te su na temelju njihove usporedne analize utvrđeni urbanistički modeli preobrazbe. Metoda vrednovanja urbane integracije razvijena je i primijenjena na jedanaest prostora vojarni grada Šibenika. Različit opseg primjene pojedinih dijelova metodološkog okvira potrebno je uzeti u obzir pri njegovoj primjeni u drugim prostornim kontekstima.

U drugim hrvatskim obalnim gradovima s vojnim naslijeđem razvijeni metodološki okvir može predstavljati polazište za evidentiranje i vrednovanje vojnih lokacija, usporedbu njihova potencijala preobrazbe te razmatranje odnosa procesa preobrazbe i urbane integracije. Primjena pritom zahtijeva provjeru relevantnosti pojedinih kriterija i pokazatelja u odnosu na prostorna obilježja grada, karakter vojnih lokacija, prostornoplanski okvir te vlasničke i upravljačke okolnosti.

Primjena u kontinentalnim, gorskim, otočnim i drugim prostornim kontekstima zahtijeva dodatnu prilagodbu. Dio kriterija može zadržati svoju primjenjivost, dok je druge potrebno prilagoditi ili dopuniti u skladu s obilježjima prostora i razvojnim okolnostima pojedinog naselja. Isto se odnosi i na vrednovanje urbane integracije, pri čemu kategorije morfološke, funkcionalne, prometne, javno prostorne i društveno upravljačke integracije mogu predstavljati polazište, ali način njihova vrednovanja treba prilagoditi mjerilu, strukturi i obilježjima konkretnog prostora.

Razvijeni metodološki pristup može predstavljati polazište i za istraživanje drugih vrsta brownfield prostora, uz prethodnu provjeru primjenjivosti kriterija i odgovarajuću prilagodbu predmetu istraživanja. Pritom se može zadržati osnovni slijed istraživanja koji povezuje utvrđivanje obilježja prostora i relevantnih čimbenika, određivanje kriterija vrednovanja,

sustavnu obradu i usporednu analizu te vrednovanje procesa preobrazbe i odnosa prostora prema gradu. Razvijeni metodološki okvir stoga treba promatrati kao osnovu za daljnju provjeru i prilagodbu, a ne kao postupak koji se može neizmijenjen primjenjivati neovisno o prostornom, planskom i upravljačkom kontekstu.

10.5. Moguća daljnja istraživanja

Provedeno istraživanje otvorilo je niz mogućnosti za daljnje istraživanje procesa preobrazbe i urbane integracije prostora vojarni. Smjerovi nastavka istraživanja proizlaze i iz ograničenja provedenog istraživanja, prije svega prostornog obuhvata odabranih primjera, različitog opsega primjene pojedinih dijelova metodološkog okvira te dostupnosti podataka o istraživanim vojnim lokacijama.

Kriteriji vrednovanja potencijala preobrazbe i urbanistički modeli utvrđeni su temeljem analize 39 vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli. Odabir triju hrvatskih obalnih gradova omogućio je usporedno istraživanje prostora vojarni u gradovima sa značajnim vojnim naslijeđem i određenim zajedničkim prostornim obilježjima, ali istodobno ograničava neposredno prenošenje rezultata na gradove i naselja bitno drukčijih prostornih, razvojnih i upravljačkih obilježja. Metoda vrednovanja urbane integracije detaljnije je razvijena i primijenjena na jedanaest prostora vojarni grada Šibenika, zbog čega njezina daljnja provjera na većem broju lokacija i u drugim gradovima predstavlja jedan od važnih smjerova nastavka istraživanja.

Na opseg istraživanja utjecala je i neujednačena dostupnost povijesnih, vlasničkih i prostornoplanskih podataka te ograničena dostupnost pojedinih vojnih prostora. Jedinstveno strukturirana kataloška obrada omogućila je objedinjavanje i usporedbu raspoloživih podataka, ali bi njihovo sustavno dopunjavanje i praćenje promjena tijekom vremena omogućilo daljnju provjeru i razvoj metodologije.

Istraživanje je prvenstveno provedeno iz urbanističkog i prostornoplanerskog motrišta. Društveni, gospodarski i okolišni aspekti razmatrani su u mjeri relevantnoj za predmet istraživanja, ali njihovi učinci nisu zasebno mjereni ni praćeni tijekom vremena. Njihovo detaljnije istraživanje zahtijevalo bi povezivanje razvijenog metodološkog okvira s drugim disciplinarnim pristupima i dodatnim skupinama pokazatelja.

Polazeći od navedenih ograničenja i rezultata provedenog istraživanja, mogu se izdvojiti četiri glavna smjera daljnjih istraživanja.

- Preobrazba i urbana integracija prostora vojarni u različitim prostornim kontekstima

Daljnja istraživanja mogu obuhvatiti gradove i naselja različitih prostornih obilježja i različitog regionalnog značaja. Posebno je važno provjeriti primjenjivost utvrđenih kriterija i urbanističkih modela preobrazbe u kontinentalnim, gorskim i otočnim područjima te u manjim naseljima i ruralnim prostorima. Takva bi istraživanja omogućila utvrđivanje obilježja koja su zajednička procesima preobrazbe prostora vojarni, kao i onih koja proizlaze iz specifičnog prostornog, razvojnog i upravljačkog konteksta pojedinog grada ili naselja.

Za daljnja istraživanja osobito su relevantni gradovi i naselja s izraženim vojnim naslijeđem i specifičnim povijesnim okolnostima njegova razvoja. U tom su smislu značajni otoci Vis i Lastovo, na kojima su dugotrajna vojna uporaba i ograničena dostupnost prostora utjecale na prostorni razvoj, korištenje krajolika i očuvanje pojedinih prostornih cjelina. Njihovo istraživanje omogućilo bi dodatno razmatranje odnosa vojne uporabe, demilitarizacije, suvremenih razvojnih procesa i mogućnosti urbane odnosno prostorne integracije bivših vojnih prostora.

- Prostornoplanski okvir i različite razine planiranja

Daljnja istraživanja mogu obuhvatiti način vrednovanja i planiranja prostora vojarni na različitim razinama prostornoplanske dokumentacije, od planova državne i regionalne razine do prostornih planova gradova i općina te urbanističkih planova uređenja. Posebno je važno istražiti koja se pitanja preobrazbe mogu odgovarajuće rješavati na pojedinoj planskoj razini te na koji način povezati strateške razvojne odluke s detaljnijom urbanističkom razradom pojedinih lokacija.

Posebno područje istraživanja predstavljaju vojni prostori unutar područja posebnih obilježja, nacionalnih parkova, parkova prirode te drugih zaštićenih i krajobrazno vrijednih područja. Njihova preobrazba zahtijeva drukčije vrednovanje mogućnosti nove izgradnje, očuvanja postojećih struktura, prirodnih i krajobraznih vrijednosti te dostupnosti prostora. Time se predmet istraživanja proširuje izvan gradskog konteksta na vojne prostore u krajoliku te na posebnosti njihova planiranja, korištenja i zaštite.

- Daljnja provjera i razvoj metodološkog okvira

Jedan od važnijih smjerova daljnjih istraživanja predstavlja provjera razvijenog metodološkog okvira na većem broju vojnih lokacija te u drugim hrvatskim i europskim gradovima s vojnim

naslijeđem. Takvim bi se istraživanjima mogla dodatno provjeriti primjenjivost utvrđenih kriterija i urbanističkih modela preobrazbe te razraditi pokazatelji i način vrednovanja urbane integracije u različitim prostornim i razvojnim kontekstima.

Posebno je važna daljnja provjera odnosa između vrednovanog potencijala preobrazbe, pripadnosti pojedinom urbanističkom modelu preobrazbe i ostvarenog stupnja urbane integracije. Primjenom metodološkog okvira na većem broju lokacija moglo bi se detaljnije istražiti u kojoj su mjeri pojedina prostorna obilježja i različiti načini preobrazbe povezani s morfološkom, funkcionalnom, prometnom, javno prostornom i društveno upravljačkom integracijom.

Razvijeni metodološki okvir moguće je, uz odgovarajuću prilagodbu, provjeriti i na drugim vrstama brownfield prostora. Predmet takvog istraživanja ne bi bila neposredna primjena istih kriterija, nego utvrđivanje dijelova metodološkog postupka koji se mogu primijeniti na druge vrste napuštenih i transformacijskih prostora te onih koje je potrebno prilagoditi njihovim specifičnim prostornim, funkcionalnim, planskim i upravljačkim obilježjima.

- Evidentiranje, upravljanje i praćenje vojnih prostora

Daljnja istraživanja potrebno je usmjeriti i na sustavno evidentiranje vojnih prostora te praćenje procesa njihove prenamjene, preobrazbe i integracije. Katalog izrađen u okviru ovog istraživanja predstavlja strukturiranu empirijsku bazu podataka za 39 vojnih lokacija, koju je moguće dalje razvijati i nadopunjavati kroz prostornu bazu podataka koja bi omogućila ažuriranje, povezivanje i kartografski prikaz podataka o vojnim prostorima.

U tom je kontekstu moguće istražiti mogućnosti uspostave GIS ili webGIS baze vojnog naslijeđa, uključujući njezin sadržaj i strukturu, način prikupljanja i provjere podataka, institucionalnu nadležnost, način ažuriranja te mogućnosti javnog pristupa. Takva bi baza omogućila sustavno praćenje promjena korištenja, vlasništva, prostornoplanskog statusa i procesa preobrazbe vojnih prostora te predstavljala podlogu za buduća istraživanja i planersko vrednovanje.

Daljnja istraživanja mogu obuhvatiti i procese upravljanja vojnim prostorima, osobito odnos vlasništva, institucionalnih nadležnosti, prostornog planiranja, načina upravljanja, participacije lokalne zajednice i provedbe preobrazbe. Time bi se urbanističko i prostornoplanersko istraživanje moglo dodatno povezati s istraživanjem upravljačkih i društvenih procesa koji

utječu na prenamjenu, preobrazbu i dugoročno uključivanje bivših vojnih prostora u gradski sustav.

Navedeni smjerovi omogućili bi daljnju provjeru i razvoj metodološkog okvira te proširenje spoznaja o prostornim, planerskim i upravljačkim čimbenicima preobrazbe i urbane integracije prostora vojarni u različitim prostornim kontekstima.

11. ZAKLJUČAK

Suvremeni razvoj gradova sve je više usmjeren na racionalno korištenje postojećeg urbanog prostora, ograničavanje daljnjeg širenja građevinskih područja te ponovno korištenje napuštenih i nedovoljno korištenih prostora. U takvom kontekstu brownfield područja predstavljaju važan prostorni i razvojni resurs. Među njima posebno mjesto zauzimaju bivši i napušteni vojni prostori koji su nakon prestanka vojne funkcije izgubili prvotnu namjenu, ali su zadržali prostorna obilježja i položaj koji mogu biti značajni za budući razvoj grada.

Predmet ovog istraživanja čine prostori vojarni kao posebna skupina vojnih brownfield prostora. Prostor vojarni ne obuhvaća samo pojedinačne građevine za smještaj vojnika, nego predstavlja prostornu cjelinu vojnog sklopa koja objedinjuje različite građevine, sadržaje i funkcije te pripadajuće izgrađene i neizgrađene površine. Njihova prostorna i funkcionalna složenost, često velika površina, dugotrajna izdvojenost iz civilnog korištenja te specifične vlasničke, upravljačke i prostornoplanske okolnosti bitno određuju mogućnosti njihove buduće prenamjene i preobrazbe. Navedena obilježja opravdavaju izdvajanje prostora vojarni kao zasebne istraživačke skupine unutar šire problematike preobrazbe vojnih i drugih brownfield prostora.

Posebno je značajan odnos prostora vojarni prema razvoju grada. Brojni vojni sklopovi koji su u vrijeme nastanka bili smješteni na rubovima tada izgrađenih gradskih područja ili izvan njih širenjem gradova postupno su postali dijelom suvremenog urbanog tkiva. Prestankom vojne uporabe prostori koji su desetljećima bili fizički i funkcionalno izdvojeni otvaraju mogućnost ponovnog uključivanja u gradski život, ali istodobno postavljaju pitanja njihove prenamjene i preobrazbe, očuvanja postojećih prostornih i krajobraznih vrijednosti, javne dostupnosti te odnosa novih sadržaja prema okolnom prostoru i razvojnim potrebama grada.

Posebnost tih prostora proizlazi i iz njihova dugotrajnog odnosa prema lokalnoj zajednici. Ograničena dostupnost tijekom vojne uporabe značila je da su brojni vojni prostori bili izvan svakodnevnog korištenja stanovnika, dok se njihovim otvaranjem civilnom korištenju ponovno uspostavlja odnos prostora i zajednice. Stoga njihova preobrazba nije samo pitanje određivanja nove namjene i prostorne organizacije, nego i javne dostupnosti, prepoznavanja potreba lokalnog stanovništva te njegova uključivanja u odlučivanje o budućem korištenju prostora. Važnost participativnog pristupa i uključivanja lokalne zajednice potvrđena je i analiziranim primjerima i međunarodnim iskustvima preobrazbe vojnih prostora. Dugotrajna zatvorenost

vojnih prostora, ograničen pristup podacima i njihova izdvojenost iz svakodnevnog korištenja pridonijeli su i njihovoj slabijoj prisutnosti u svakodnevnom iskustvu i percepciji lokalne zajednice.

Dosadašnja istraživanja i provedena analiza pokazali su da prestanak vojne funkcije i prijenos prostora u civilno korištenje sami po sebi ne osiguravaju njegovu preobrazbu i urbanu integraciju. Neujednačena dostupnost podataka, vlasničke i upravljačke okolnosti, prostornoplanski uvjeti te različita prostorna obilježja vojnih lokacija upućuju na potrebu njihova sustavnog vrednovanja iz urbanističkog i prostornoplanerskog motrišta. Provedeno istraživanje stoga je usmjereno na utvrđivanje prostornih obilježja i kriterija relevantnih za vrednovanje potencijala preobrazbe prostora vojarni, utvrđivanje urbanističkih modela njihove preobrazbe te zasebno vrednovanje stupnja urbane integracije.

Preobrazba i urbana integracija prostora vojarni čine multidisciplinarno područje istraživanja, dok je u ovom radu problematika razmatrana iz urbanističkog i prostornoplanerskog motrišta, s naglaskom na ulogu prostornog planiranja u cjelovitom vrednovanju i usmjeravanju procesa njihove preobrazbe. Istraživanje je utemeljeno na analizi stanja i korištenja vojnih prostora u Hrvatskoj, relevantnim međunarodnim i nacionalnim dokumentima te dosadašnjim istraživanjima procesa preobrazbe i integracije vojnih prostora.

Provedeno istraživanje potvrdilo je da prostori vojarni predstavljaju značajan prostorni i razvojni resurs grada, ali i da mogućnosti njihove preobrazbe nisu određene jednim prostornim obilježjem ili pojedinačnom planskom odlukom. Njihov potencijal proizlazi iz međuodnosa položaja u gradu, prometne pristupačnosti, vremena nastanka i veličine sklopa, načina korištenja, vlasništva i vlasničke strukture te prostornoplanskih obilježja pojedine lokacije. Položaj prostora u odnosu na gradsko središte pokazao se važnim čimbenikom, ali ne i samostalno presudnim za brzinu i uspješnost preobrazbe. Procesi preobrazbe prostora vojarni stoga se mogu cjelovito razumjeti i vrednovati povezanim sagledavanjem prostornih, prostornoplanskih, vlasničkih i upravljačkih čimbenika.

Empirijsko istraživanje provedeno je na primjerima triju hrvatskih obalnih gradova, Šibenika, Zadra i Pule, a obuhvatilo je ukupno 39 vojnih lokacija: 11 u Šibeniku, 14 u Zadru i 14 u Puli. Ukupna površina analiziranih vojnih lokacija iznosi približno 513,81 ha, od čega se najveća površina nalazi u Puli, približno 313,25 ha, zatim u Šibeniku 116,95 ha i Zadru 83,61 ha. Opseg analiziranih prostora dodatno potvrđuje njihov značaj u prostornoj strukturi istraživanih gradova te potrebu njihova sustavnog urbanističkog i prostornoplanskog vrednovanja.

Za sustavno vrednovanje potencijala preobrazbe utvrđeno je jedanaest kriterija razvrstanih u tri skupine: 1) kontekstualni kriteriji: položaj u gradu/naselju i prometna pristupačnost; 2) lokacijski kriteriji: vrijeme nastanka sklopa/lokacije, površina odnosno veličina kompleksa, način korištenja te vlasništvo i vlasnička struktura; i 3) prostornoplanski kriteriji: planska kategorija, razina prostornoplanske dokumentacije, status zaštite, tip preobrazbe i dovršenost procesa preobrazbe. Primjenom kriterija na 39 vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli omogućena je njihova usporedba prema zajedničkoj metodološkoj osnovi te prepoznavanje razvojnih potencijala i ograničenja, obrazaca i trendova u procesima preobrazbe te zajedničkih i razlikovnih obilježja analiziranih lokacija. Empirijski rezultati pokazali su različitu dinamiku procesa preobrazbe: na deset lokacija preobrazba je dovršena, na petnaest je u tijeku, pet se koristi povremeno ili privremeno, dok na devet lokacija preobrazba nije započela.

Usporedna analiza pokazala je i da prijenos vojne nekretnine u civilnu sferu i određivanje nove planske namjene sami po sebi ne znače i ostvarenu preobrazbu prostora. Razlike među analiziranim lokacijama potvrđuju važnost vlasništva i vlasničke strukture, načina upravljanja, prometne pristupačnosti, veličine sklopa, razine prostornoplanske razrade, statusa zaštite i drugih obilježja koja mogu poticati, usmjeravati ili ograničavati proces preobrazbe. Napuštene vojne prostore stoga nije opravdano promatrati kao izdvojene nekretnine kojima je potrebno samo odrediti novu namjenu, nego kao prostorne cjeline čija se preobrazba treba sagledavati u odnosu na njihova obilježja i razvoj šireg gradskog prostora.

Na temelju vrednovanja i usporedne analize 39 vojnih lokacija utvrđeno je sedam urbanističkih modela preobrazbe prostora vojarni: 1) zadržavanje vojnog sklopa, 2) propadanje vojnog sklopa, 3) povremeno ili privremeno korištenje, 4) adaptivna odnosno prilagodljiva preobrazba, 5) renaturacija, 6) radikalna javna revitalizacija i 7) radikalna komercijalna preobrazba. Modeli nisu unaprijed zadane kategorije niti predstavljaju jedinstvena prostorno-funkcionalna rješenja, nego su izvedeni iz rezultata prethodnog vrednovanja i predstavljaju sintezu zajedničkih i razlikovnih obilježja te karakterističnih načina preobrazbe analiziranih lokacija.

Na toj je metodološkoj osnovi istraživanje dalje razrađeno na jedanaest prostora vojarni grada Šibenika, pri čemu su prethodno utvrđeni modeli preobrazbe povezani sa zasebnim vrednovanjem urbane integracije. Time je omogućeno preciznije razlikovanje prenamjene, preobrazbe i integracije kao međusobno povezanih, ali različitih procesa. Prenamjena podrazumijeva promjenu funkcije prostora, preobrazba obuhvaća njegove fizičke i programske promjene, dok urbana integracija označava stupanj njegova uključivanja u prostorni,

funkcionalni i društveni sustav grada. Rezultati su pokazali da promjena namjene i dovršena fizička ili programska preobrazba same po sebi ne znače i visok stupanj urbane integracije.

Urbana integracija zato je zasebno vrednovana kroz pet kategorija: 1) morfološku, 2) funkcionalnu, 3) prometnu, 4) javno-prostornu i 5) društveno-upravljačku integraciju. Primjenom utvrđenih pokazatelja omogućeno je vrednovanje stupnja uključenosti svakog od jedanaest prostora vojarni u gradski sustav te povezivanje dobivenih rezultata s prethodno utvrđenim modelima preobrazbe. Pokazalo se da lokacije razvrstane u isti urbanistički model mogu ostvarivati različite stupnjeve urbane integracije te da dovršenost preobrazbe sama po sebi ne određuje stupanj integracije. Model preobrazbe pokazuje karakterističan način preobrazbe prostora, dok vrednovanje urbane integracije pokazuje u kojoj je mjeri i u kojim kategorijama taj prostor uključen u gradski sustav. Urbanistički model preobrazbe i vrednovanje urbane integracije tako predstavljaju dvije komplementarne, ali metodološki različite razine analize prostora vojarni.

Rezultati vrednovanja urbane integracije dodatno potvrđuju da uključivanje prostora vojarni u grad nije samo pitanje fizičke preobrazbe i uvođenja novih sadržaja. Važni su i povezanost s okolnom prostornom i prometnom strukturom, dostupnost javnih, otvorenih i zelenih prostora, odnos sadržaja prema potrebama grada i lokalne zajednice te način upravljanja i sudjelovanja stanovnika u odlučivanju o budućem razvoju prostora. Kod vojnih prostora koji su tijekom dugog razdoblja bili izdvojeni iz civilnog korištenja javna dostupnost i uključivanje lokalne zajednice imaju posebno značenje za njihovu društveno-upravljačku integraciju i ponovno uključivanje u gradski život.

Dobiveni rezultati daju odgovore na postavljena istraživačka pitanja o prostornim obilježjima i razvojnim potencijalima prostora vojarni, čimbenicima koji utječu na procese njihove preobrazbe, mogućnostima sustavnog vrednovanja te odnosu preobrazbe i urbane integracije. Istraživanjem je utvrđeno da se potencijal preobrazbe može vrednovati sustavom prostornih kriterija, da se na temelju usporedne analize mogu prepoznati karakteristični urbanistički modeli preobrazbe te da se ostvareni stupanj urbane integracije mora vrednovati zasebno. Time je uspostavljena metodološka osnova koja povezuje vrednovanje potencijala preobrazbe, utvrđivanje urbanističkog modela preobrazbe i zasebno vrednovanje ostvarene urbane integracije, a njihove rezultate omogućuje koristiti kao podlogu za daljnje urbanističko i prostorno planiranje.

Rezultati provedenog istraživanja u najvećoj su mjeri potvrdili postavljene hipoteze, uz potrebu preciznijeg tumačenja utjecaja pojedinih prostornih čimbenika. Potvrđeno je da aktivna preobrazba i urbana integracija napuštenih vojnih prostora mogu imati značajnu ulogu u održivom razvoju grada, osobito kroz ponovno korištenje već zauzetih i izgrađenih površina, očuvanje vrijednih neizgrađenih, zelenih i otvorenih prostora te njihovo povezivanje s postojećim gradskim sustavom. Istodobno je pokazano da prostorni položaj vojne lokacije u odnosu na gradsko središte predstavlja važan, ali ne i samostalno presudan čimbenik brzine i uspješnosti preobrazbe i integracije. Njegov se utjecaj ostvaruje u međuodnosu s prometnom dostupnošću, veličinom lokacije, vlasničkim i upravljačkim odnosima, prostornoplanskim uvjetima i drugim obilježjima prostora, zbog čega je druga hipoteza potvrđena samo djelomično.

Potvrđena je i hipoteza da sustavno vrednovanje prostornih obilježja i razvoj urbanističkih modela mogu unaprijediti razumijevanje i planiranje preobrazbe prostora vojarni. Primjena jedinstvenog sustava kriterija omogućila je usporedivo vrednovanje 39 vojnih lokacija i utvrđivanje sedam urbanističkih modela preobrazbe, dok je detaljnijim istraživanjem prostora vojarni grada Šibenika pokazano da se urbana integracija mora vrednovati zasebno od same prenamjene i preobrazbe. Time je potvrđena potreba povezivanja kriterija vrednovanja, modela preobrazbe i zasebnog vrednovanja urbane integracije kao metodološke osnove za urbanističko odlučivanje. Rezultati također potvrđuju da preobrazba prostora vojarni može imati značajnu ulogu u obnovi i revitalizaciji gradskih predjela, ali pod uvjetom da se ne svodi samo na promjenu namjene ili novu izgradnju, nego uključuje prostorno, funkcionalno, prometno, javno-prostorno i društveno-upravljačko povezivanje prostora s gradom.

Napušteni vojni prostori pritom nisu samo ostaci prethodne vojne namjene, nego i prostorni izrazi procesa razvoja grada. Njihov položaj, veličina, izgrađena i neizgrađena struktura te odnos prema okolnom prostoru odražavaju pojedine faze urbanog razvoja i promjene društvenih i prostornih potreba. Prestankom vojne funkcije ti prostori ponovno postaju predmet urbanog razvoja, pri čemu se otvara mogućnost njihova uključivanja u nove prostorne, funkcionalne i društvene odnose grada.

Pregledni i teorijski doprinos istraživanja proizlazi iz povezivanja spoznaja o urbanim preobrazbama i brownfield prostorima s istraživanjima razvoja, korištenja i preobrazbe vojnih prostora te njihovim sagledavanjem iz urbanističkog i prostornoplanerskog motrišta. Sistematizacijom razvoja korištenja vojnog zemljišta u europskom kontekstu, uključujući fazu

demilitarizacije, te funkcionalnim razvrstajem vojnih prostora uspostavljena su teorijska polazišta za istraživanje prostora vojarni kao posebne skupine vojnih brownfield prostora.

Glavni izvorni znanstveni doprinos istraživanja ostvaren je razvojem i empirijskom provjerom metodološkog okvira za analizu i vrednovanje prostora vojarni iz urbanističkog i prostornoplanskog motrišta. Metodološki okvir povezuje prostorna obilježja i čimbenike relevantne za preobrazbu, sustav kriterija za vrednovanje potencijala preobrazbe, katalošku obradu i usporednu analizu vojnih lokacija te utvrđivanje urbanističkih modela preobrazbe.

Važan dio izvornog doprinosa predstavlja jedinstveno strukturirani Katalog 39 vojnih lokacija, koji predstavlja metodološki instrument i izvornu empirijsku bazu istraživanja. Objedinjavanjem prostornih, povijesnih, funkcionalnih, vlasničkih i prostornoplanskih podataka te rezultata terenskih istraživanja omogućena je usporedba prostorno i razvojno različitih lokacija prema zajedničkoj metodološkoj osnovi.

Izvorni doprinos predstavlja i metodološki utemeljeno utvrđivanje navedenih sedam urbanističkih modela preobrazbe prostora vojarni. Njihova metodološka vrijednost proizlazi iz povezivanja rezultata prethodnog vrednovanja sa zajedničkim i razlikovnim obilježjima analiziranih lokacija te prepoznavanjem karakterističnih načina preobrazbe, razvojnih mogućnosti i planerskih prioriteta pojedine lokacije.

Metodološki okvir dodatno je razvijen na jedanaest prostora vojarni grada Šibenika zasebnim vrednovanjem urbane integracije kroz morfološku, funkcionalnu, prometnu, javno-prostornu i društveno-upravljačku kategoriju. Time su prenamjena, preobrazba i urbana integracija razgraničene kao povezani, ali različiti procesi te je pokazano da dovršenost preobrazbe ili pripadnost pojedinom urbanističkom modelu sama po sebi ne određuje stupanj uključenosti prostora u gradski sustav. Potencijal preobrazbe, urbanistički model preobrazbe i ostvareni stupanj urbane integracije predstavljaju povezane, ali različite analitičke razine, čije zajedničko sagledavanje omogućuje cjelovitije vrednovanje prostora vojarni i donošenje utemeljenijih urbanističkih i prostornoplanskih odluka.

Razvijeni metodološki okvir može se primijeniti u različitim fazama prostornog i urbanističkog planiranja prostora vojarni: pri početnoj analizi i objedinjavanju relevantnih podataka, vrednovanju potencijala preobrazbe, izradi stručnih i planskih podloga, utvrđivanju planerskih prioriteta te razmatranju mogućih smjerova daljnje preobrazbe. Urbanistički modeli pritom ne služe samo tipološkom razvrstavanju, nego mogu predstavljati metodološku podlogu za

urbanističko odlučivanje, dok zasebno vrednovanje urbane integracije omogućuje prepoznavanje kategorija u kojima je odnos prostora prema gradu potrebno unaprijediti. Na taj se način planerske odluke ne temelje samo na postojećoj ili planiranoj namjeni prostora, nego na cjelovitijem sagledavanju obilježja lokacije, procesa njezine preobrazbe i stupnja uključenosti u gradski sustav.

Primjenjivost razvijenog metodološkog okvira potrebno je sagledavati u odnosu na prostorni i istraživački kontekst u kojem je razvijen. Kriteriji vrednovanja i urbanistički modeli preobrazbe utvrđeni su na temelju istraživanja 39 vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli, dok je metoda vrednovanja urbane integracije detaljno razvijena i primijenjena na jedanaest prostora vojarni grada Šibenika. Primjena u gradovima i naseljima drukčijih prostornih, planskih i upravljačkih obilježja stoga zahtijeva prethodnu provjeru relevantnosti pojedinih kriterija i pokazatelja te njihovu moguću prilagodbu konkretnom kontekstu.

Razvijeni metodološki pristup može predstavljati polazište i za istraživanje i planiranje drugih vrsta brownfield i transformacijskih prostora, ali ne podrazumijeva neposredno prenošenje istoga sustava kriterija i pokazatelja. Njegova šira primjena zahtijeva utvrđivanje obilježja specifičnih za pojedinu vrstu prostora te odgovarajuću prilagodbu metodološkog postupka. Vrijednost razvijenog okvira stoga nije u njegovoj univerzalnoj i nepromjenjivoj primjeni, nego u mogućnosti prilagodbe metodološkog slijeda koji povezuje analizu obilježja prostora, vrednovanje potencijala preobrazbe, prepoznavanje karakterističnog načina preobrazbe i zasebno vrednovanje urbane integracije različitim prostornim, planskim i upravljačkim kontekstima.

Daljnja istraživanja trebala bi biti usmjerena na provjeru i razvoj metodološkog okvira na većem broju vojnih lokacija i u različitim prostornim kontekstima. Njegova primjena u drugim hrvatskim i europskim gradovima s vojnim naslijeđem omogućila bi dodatnu provjeru utvrđenih kriterija i urbanističkih modela preobrazbe, dok bi istraživanje kontinentalnih, gorskih, otočnih i drugih prostornih konteksta omogućilo utvrđivanje obilježja koja su zajednička procesima preobrazbe prostora vojarni i onih koja proizlaze iz specifičnih prostornih, planskih i upravljačkih okolnosti. Posebno je važna primjena metode vrednovanja urbane integracije na većem broju lokacija kako bi se dodatno istražio odnos između potencijala preobrazbe, urbanističkog modela preobrazbe i ostvarenog stupnja urbane integracije.

Daljnji razvoj istraživanja moguć je i provjerom prilagodljivosti metodološkog pristupa drugim vrstama brownfield i transformacijskih prostora te sustavnim praćenjem promjena na vojnim

lokacijama tijekom vremena. Metodologija kataloške obrade razvijena u ovom istraživanju može predstavljati polazište za razvoj prostorne baze podataka odnosno GIS ili webGIS baze vojnog naslijeđa koja bi omogućila dopunjavanje i ažuriranje podataka te praćenje promjena korištenja, vlasništva, prostornoplanskog statusa i procesa preobrazbe. Time bi se omogućila daljnja provjera razvijenog metodološkog okvira i proširivanje spoznaja o procesima preobrazbe i urbane integracije vojnih prostora.

Rezultati provedenog istraživanja potvrđuju potrebu da se prostori vojarni nakon prestanka vojne uporabe ne promatraju samo kao zemljište raspoloživo za novu namjenu, nego kao prostorni resurs čija preobrazba i urbana integracija zahtijevaju cjelovito vrednovanje njihovih obilježja, odnosa prema gradu i potreba lokalne zajednice. Njihova buduća vrijednost stoga ne proizlazi samo iz mogućnosti nove namjene ili izgradnje, nego iz mogućnosti da se nekada izdvojeni vojni prostori ponovno uključe u prostorni i društveni život grada.

LITERATURA I IZVORI

Bibliografske jedinice / Literatura

***. (1976). Strategija oružane borbe. Beograd: Savezni sekretarijat za narodnu obranu.

***. (1987). *Brundtland Report.* Dohvaćeno iz https://www.are.admin.ch/are/en/home/media/publications/sustainable-development/brundtland-report.html

***. (1987). Urbanistički institut SR Hrvatske 1947.-1987. Zagreb: Urbanistički institut SR Hrvatske.

***. (1991). Uredba o preuzimanju sredstava JNA i SSNO na teritoriju Republike Hrvatske u vlasništvo Republike Hrvatske. *(NN 52/1991)*. Vlada Republike Hrvatske.

***. (1991). Zakon o obrani. *(49)*. Narodne novine.

***. (1992). Pravilnik o kriterijima za određivanje i zaštitu objekata posebno značajnih za obranu zemlje. Narodne novine.

***. (1993). Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o obrani. *(49)*. Narodne novine.

***. (1997). Conversion Survey 1997: Global Disarmament and Disposal of Surplus Weapons. New York: Oxford University Press.

***. (2000). Glossary of Terms and Definitions Concerning the Safety and Suitability for Service of Munitions, Explosives and Related Products (Glossaire de Termes et Definitions sur la Securite et L'Aptitude au Service de Munitions, Matieres Explosives et Produits As. NATO.

***. (2002). *Contaminated Land Rehabilitation Network for Environmental Technologies (CLARINET): Brownfields and redevelopment of urban areas: A report from the Contaminated Land Rehabilitation Network for Environmental Technologies.* Federal Environment Agency—Austria. doi:https://haemers-technologies.com/wp-content/uploads/2018/02/Brownfields_and_Redevelopment-Urban_Areas.pdf

***. (2002). Strategija obrane Republike Hrvatske. *(708), 33*. (H. sabor, Ur.) Narodne novine.

***. (2002-2010). *Izvješće o državnoj reviziji, Ministarstvo obrane.* Državni ured za reviziju Republike Hrvatske, Zagreb.

***. (2005). Strateški pregled obrane . Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske.

***. (2006). Dugoročni plan razvoja Oružanih snaga Republike Hrvatske za razdoblje 2006. do 2015. godine. Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske.

***. (2006). *GLOSAR KLJUČNIH IZRAZA KORIŠTENIH U POLITIKAMA PROSTORNOG RAZVOJA U EUROPI.* Lisabon, Portugal: Europska konferencija ministara nadležnih za prostorno/regionalno planiranje (CEMAT).

***. (2006). *Stotinu hrvatskih arheoloških nalazišta.* Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

***. (2007). Leipzig charter on Sustainable European Cities. European Union. Dohvaćeno iz https://mpgi.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Prostorno/TeritorijalnaKohezija/Leipzig_Charter_on_Sustainable_European_Cities.pdf

***. (2009). Narodne novine.

***. (2009). European Security Strategy – A secure Europe in a better world. Council of the European Union, General Secretariat of the Council. doi:https://data.europa.eu/doi/10.2860/1402

***. (2010). *Encyclopedic Dictionary of Landscape and Urban Planning.* Berlin/Heidelberg: Springer-Verlag.

***. (2010). The Toledo Declaration. European Union. Dohvaćeno iz https://www.socialeconomy.eu.org/wp-content/uploads/2021/01/Toledo-Declaration_final_EN.pdf

***. (2011). Teritorijalna agenda Europske unije 2020.

***. (2011). Territorial agenda of the European Union 2020: Towards a more Inclusive, Smart and Sustainable Europe of Diverse Regions. European Union. Dohvaćeno iz https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/what/territorial-cohesion/territorial_agenda_2020.pdf

***. (2011). Zakon o uređivanju imovinskopravnih odnosa u svrhu izgradnje infrastrukturnih građevina. *(80/2011)*. Narodne novine .

***. (2013). Zakon o obrani. *(73)*. Narodne novine.

***. (2013). Zakon o službi u Oružanim snagama Republike Hrvatske. *(73)*. Narodne novine.

***. (2014). Dugoročni plan razvoja Oružanih snaga Republike Hrvatske za razdoblje 2015. do 2024. godine. *(NN 151/2014)*. Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske.

***. (2015). Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development. United Nations. Dohvaćeno iz https://sdgs.un.org/2030agenda

***. (2016). *MAPS / Baseline study: Military Assets as Public Spaces.* URBACT.

***. (2016). The urban agenda for the EU. European Union. Dohvaćeno iz https://ec.europa.eu/futurium/en/urban-agenda

***. (2017). Strategija prostornog razvoja Republike Hrvatske. Zagreb: Ministarstvo graditeljstva i prostornoga uređenja, Hrvatski zavod za prostorni razvoj.

***. (2018). *MAPS Network: A Journey on the Re-use of Former Military Assets / Urban Guidebook.* URBACT.

***. (2019). Zakon o zaštiti okoliša (NN 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18).

***. (2020). The New Leipzig Charter – The transformative power of cities for the common good. European Union. Dohvaćeno iz https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/news/2020/12/12-08-2020-new-leipzig-charter-the-transformative-power-of-cities-for-the-common-good

***. (2020). Zakon o koncesijama. *(69/17, 107/20)*. Narodne novine.

***. (2021). Izvješće o stanju u prostoru Republike Hrvatske za razdoblje 2013. - 2019. godine. Zagreb: Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i državne imovine.

***. (2021). Ljubljana Agreement. European Union. Dohvaćeno iz https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/brochure/ljubljana_agreement_2021_en.pdf

***. (2021). Territorial Agenda 2030 - A future for all places. European Union. Dohvaćeno iz https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/brochures/2021/territorial-agenda-2030-a-future-for-all-places

***. (2022). Urbanistički plan uređenja Luščić – centar. "Glasnik Grada Karlovca", broj 02/22.

***. (2023). Zakon o prostornom uređenju (NN 153/13, 65/17, 114/18, 39/19, 98/19, 67/23).

***. (2024). Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara Nn 145/24.

***. (2025). Hrvatska enciklopedija. *mrežno izdanje, 2013–2025*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

***. (n.d.). Zakon o regionalnom razvoju Republike Hrvatske (NN 147/14, 123/17, 118/18).

Alker, S., Joy, V., Roberts, P., & Smith, N. (2000). The Definition of Brownfield. *Journal of Environmental Planning and Management, 43*(1), str. 49-69. doi:10.1080/09640560010766

Álvarez Mora, A. (2015). La ciudad como producto versus la ciudad como obra, o la realidad urbana entre el espacio de la renta y el espacio social. Valladolid: Universidad de Valladolid.

Álvarez Mora, A., & Camerin, F. (2019). La herencia del urban renewal en los procesos actuales de regeneración urbana: el recorrido Renovación-Regeneración a debate. *Ciudad Y Territorio Estudios Territoriales, 51*(199), str. 5-26. Dohvaćeno iz https://recyt.fecyt.es/index.php/CyTET/article/view/76712

Anderson, B. (2006). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism.* London: Verso.

Arbutina, D. (2000). Glavna obilježja urbanističkog razvoja Zadra 1918.-1944. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet.

Arnstein, S. R. (1969). A Ladder Of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners, 35*(4), str. 216-224.

Ashley, A. J., & Touchton, M. (2015). Reconceiving Military Base Redevelopment: Land Use on Mothballed U.S. Bases. *Urban Affairs Review*(52). doi:10.1177/1078087414568028

Ashworth, G. J. (1991). *War and the City.* London, New York: Routledge.

Bagaeen, S. G. (2006). Redeveloping former military sites: Competitiveness, urban sustainability and public participation. *Cities, 23*(5), str. 339-352.

Bagaeen, S., & Clark, C. (2016). *Sustainable Regeneration of Former Military Sites.* New York: Routledge.

Bernazzoli, R. M., & Flint, C. (2009). From militarization to securitization: Finding a concept that works. *Political Geography, 28*(8), str. 449-450.

Betsky, A., Brillembourg, A., Klumpner, H., & Heng Liu, D. (Ur.). (2015). *Re-Living the City.* Barcelona: Bi-City Biennale of Urbanism\Architecture of Shenzhen and Hong Kong & Actar Publishers.

Bickford, A. (2015). Militaries and Militarization, Anthropology of. U J. D. Wright (Ur.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition)* (str. 483-489). Elsevier. doi:https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.12210-X.

Blumenson, M. (1980). Review of The Development of the Modern Military, by Jacques Van Doorn, Maury D. Feld, and G. Teitler. *Armed Forces & Society, 6*(4), str. 670-682. doi:https://doi.org/10.1177/0095327X800060041

BMfUNR. (1997). Nachnutzung vormals militärisch genutzter Liegenschaften. Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit.

Boltar, D. (1961). Zadar - izgradnja centra. *Arhitektura, 15*(3-4), str. 40-48.

Brebbia, C. A., & Clark, C. (Ur.). (2012). Defence Sites: Heritage and Future 2012. *1st International Conference on Defence Sites: Heritage and Future.* Southampton: Wessex Institute of Technology.

Brlić, I. (2020). The life and decline of a planned industrial town: the case of Lički Osik. *Review of Croatian History, XVI*(1), str. 125-141. doi:https://doi.org/10.22586/review.v16i1.11295

Brzoska, M. (2007). Success and Failure in Defense Conversion in the `Long Decade of Disarmament'. U K. Hartley, & T. Sandler (Ur.), *Handbook of Defense Economics* (Svez. 1, str. 1177-1210). Elsevier.

Brzoska, M., Franko, P., & Husbands, J. (2000). *Typology of Military Assets* (Svez. paper 16). Bonn: Bonn International Center for Conversion.

Buchholz, T., & Kuzmanić, J. (2024). Who cares? The moral architecture of urban conflict. U M. A. Martínez (Ur.), *Research Handbook on Urban Sociology* (str. 202–218). Edward Elgar Publishing. doi:https://doi.org/10.4337/9781800888906.00021

Caforio, G. (2006). Introduction. U G. Caforio (Ur.), *Handbook of the Sociology of the Military* (str. 3-6). New York: Springer.

Camerin, F. (2020). The role of great property in the european city-making process in the last third ot the 20th century, Military property as reference / El papel de la gran propiedad en el proceso de construcción de la ciudad europea durante el último tercio del siglo XX. . Valladolid - Weimar: UVA-BUW. doi:10.35376/10324/42217

Camerin, F. (2021). Regenerating Former Military Sites in Italy. The Dichotomy between 'Profit-Driven Spaces' and 'Urban Commons. *Global Jurist*(21). doi:https://doi.org/10.1515/gj-2021-0075

Camerin, F. (2022). Contemporary European City-Making Process, Materialization-Emptying-Regeneration on Large Land Properties. U M. Welch Guerra, A. Abarkan, M. Castrillo Romón, & M. Pekár (Ur.), *European Planning History in the 20th Century: A Continent of Urban Planning* (str. 175-185). New York: Routtledge. doi:https://doi.org/10.4324/9781003271666-18

Camerin, F. (2024). Former military barracks as places for informal placemaking in Italy. An inventory for new insights. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*(17), str. 190-213. doi:https://doi.org/10.1080/17549175.2024.2327588

Camerin, F., & Gastaldi, F. (2018). Italian military real estate assets re-use issues and opportunities in three capital cities. *Land Use Policy*(78), str. 672-681. doi:https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.07.028.

Childs, J. (1997). A Short History of the Military Use of Land in Peacetime. *War in History, 4*(1), str. 81-103. Dohvaćeno iz http://www.jstor.org/stable/26004346

Coffin, S. L., & Shepherd, A. M. (1998). Barriers to Brownfield Redevelopment: Lessons Learned from Two Great Lakes States . *Public Works Management & Policy*, str. 258-266. doi:10.1177/1087724X9800200309

Čaldarović, O. (2010). Još jednom o urbanoj obnovi. O pojmovima i procesima obnove urbanog naslijeđa. *Kvartal : kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj, VII* (1-2), str. 70-75. Dohvaćeno iz https://hrcak.srce.hr/173914

Čaldarović, O., & Šarinić, J. (2008). First signs of gentrification? Urban regeneration in the transitional society: the case of Croatia. *Sociologija i prostor, 3/4*(181/182), str. 369-381.

Červar, G. (1980). Šibenik. *Arhitektura*(172-173), str. 10-11.

Ćuzela, J. (2005). Šibenski fortifikacijski sustav. Šibenik: Gradska knjižnica "Juraj Šižgorić".

Delfino, D., Coimbra, F., Cardoso, D., & Cruz, G. (2020). Late Prehistoric Fortifications in Europe: Defensive, Symbolic and Territorial Aspects from the Chalcolithic to the Iron Age. *Proceedings of the International Colloquium 'FortMetalAges'.* Guimarães, Portugal: Archaeopress Archaeology, Oxford. Dohvaćeno iz https://www.archaeopress.com/Archaeopress/DMS/92B5515616B34A399A8EDD9CF9A360B4/9781789692549-sample.pdf

Dixon, T. J., Raco, M., Catney, P., & Lerner, D. N. (2008). *Sustainable Brownfield Regeneration: Liveable Places from Problem Spaces.* Oxford: Blackwell Publishing Ltd. doi:10.1002/9780470692110

Dobson, J. (2016). From Crown to Commons? A UK Perspective. U S. Bagaeen, & C. Clark (Ur.), *Sustainable Regeneration of* (str. 19–31). New York: Routledge.

Doron, G. M. (2000). The Dead Zone and the Architecture of Transgression. *City - Analysis of Urban Change, Theory, Action, 4*(2), str. 247–263. doi:https://doi.org/10.1080/13604810050147857

Drake, M. S. (2002). *Problematics of Military Power.* London: Routledge.

Dudley, Q. (2001). Sprawl as Strategy: City Planners Face the Bomb. *Journal of Planning Education and Research, 21*(1), str. 52-63. doi:10.1177/0739456X0102100105

Dukovski, D. (2005). Grad u potrazi za identitetom. U J. Bratulić, & E. Cvek (Ur.), *Pula : tri tisućljeća mita i stvarnosti : tri tisuće godina povijesti Pule* (str. 307-339). Pula: C.A.S.H.

Duplančić Leder, T., Ujević, T., & Čala, M. (2004). Coastline lenghts and areas of islands in the Croatian part of the Adriatic Sea determined from the topographic maps at the scale of 1 : 25 000. *Geoadria, 1*, str. 5-32. doi:https://doi.org/10.15291/geoadria.127

Đokić, I. (2010). Utjecaj participacije ključnih dionika na uspješnost prenamjene neiskorištenih nekretnina. Split: Sveučilište u Splitu, Ekonomski Fakultet.

Đokić, I. (2011). Suvremeni modeli prenamjene brownfield lokacija. U N. Božić, & B. Dumbović Bilušić (Ur.), *Modeli upravljanja procesima obnove i razvoja povijesnih gradova* (str. 1-22). Zagreb: Hrvatska sekcija ECOVAST-a.

Edmunds, T., & Malešič, M. (2005). *Defence Transformation in Europe: Evolving Military Roles.* Amsterdam: IOS Press Ebooks.

Ferber, U. (1997). Brachflächen—Revitalisierung, internationale Erfahrungen und mögliche Lösungskonzeptionen. *Sächsisches Ministerium für Umwelt und Landesentwicklung*(39).

Ferber, U., Grimski, D., Millar, K., & Nathanail, P. (2006). *Sustainable Brownfield Regeneration: CABERNET Network Report.* University of Nottingham.

Foucault, M., & Miskowiec, J. (1986). Of Other Spaces. *Diacritics, 16*(1), str. 22-27.

Frantál, B., Kunc, J., Klusácek, P., & Martinat, S. (2015). Assessing success factors of brownfields regeneration: Inter-national and inter-stakeholder perspective. *Transylvanian Review of Administrative Sciences, 11*(44), str. 91-107.

Frantál, B., Kunc, J., Nováková, E., Klusáček, P., Martinát, S., & Osman, R. (2013). Location Matters! Exploring Brownfields Regeneration in a Spatial Context (A Case Study of the South Moravian Region, Czech Republic). *Moravian Geographical Reports, 21*(2), str. 5-19. doi:https://doi.org/10.2478/mgr-2013-0007

Furčić, P. (2019). Izrada registra brownfield lokacija na prostoru grada Šibenika. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet.

Furholt, M. (2016). Settlement layout and social organisation in the earliest European Neolithic. *Antiquity, 90*(353), str. 1196-1212. doi:10.15184/aqy.2016.170

Ganser, R. (2016). Ganser, R., 2016.: Redeveloping the Redundant Defence Estate in Regions of Growth and Decline – Challenges for Spatial Planning. U R. Ganser, & R. Piro (Ur.), *Parallel Patterns of Shrinking Cities and Urban Growth:* (str. 225-244). Abingdon: Routledge.

Giddens, A. (1987). *The Nation-State and Violence: Volume 2 of A Contemporary Critique of Historical Materialism.* Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Grimski, D., & Ferber, U. (2001). Urban brownfields in Europe . *Land Contamination & Reclamation, 9*(1), str. 143-148. Dohvaćeno iz https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-0035094068&partnerID=40&md5=5934c56a46d93b82ce3ffdfdebe7375e

Gulin, D. (2011). *Ratna luka Šibenik.* Šibenik: Gradska knjižnica “Juraj Šižgorić”.

Gunn, C. A., & Turgut, V. (2002). *Tourism Planning: Basics, Concepts, Cases.* Routledge.

Habrun, S., & Vidaković, M. (2021). Registar brownfield područja u Republici Hrvatskoj. U I. Gojević, & J. Vranek (Ur.), *Reuse Architecture Conference* (str. 67-75). Zagreb: Ministarstvo prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine.

Hansen, K. N. (2004). *The Greening of Pentagon Brownfields: Using Environmental Discourse to Redevelop Former Military Bases.* Lanham: MD: Lexington Books.

Harvey, D. (2003). Pravo na grad. *International Journal of Urban and Regional Research, 27*(4).

Hercik, J., & Szczyrba, Z. (2012). Post-military areas as space for business opportunities and innovation. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*(19), str. 142-152. doi:10.24917/20801653.19.12

Hirst, P. (2005). *Space and Power: Politics, War and Architecture.* Cambridge: Polity Press.

Hooks, G., & Rice, J. (2005). War, Militarism, and States The Insights and Blind Spots of Political Sociology. U T. Janoski, R. Alford, A. Hick, & M. A. Schwartz (Ur.), *The Handbook of Political Sociology States, Civil Societies, and Globalization* (str. 566-584). Cambridge: Cambridge University Press.

Horvat, Đ., & Tintor, Ž. (2006). *Poduzetnička ekonomija : kako učiniti prvi korak.* Zagreb: Trgovačka akademija.

Horvat, J., & Šerman, J. (2023). On the Phenomenon of Decay in Architecture; Theoretical Perspectives from the 1950s to the 2020s. *Prostor : a scholarly journal of architecture and urban planning, 2*(66), str. 168-181. doi:https://doi.org/10.31522/p.31.2(66).3

Howard, M. (1993). *War in European History.* Oxford, New York: Oxford University Press.

https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270. (n.d.).

Hughes, Q. (1991). *Military Architecture: The art of defence from earliest times to the Atlantic Wall.* Liphook, Hants, UK: Beaufort Books Publishers.

Hula, R. C., Reese, L. A., & Jackson-Elmoore, C. (Ur.). (2012). *Reclaiming Brownfields - A Comparative Analysis of Adaptive Reuse of Contaminated Properties.* New York: Routledge.

Huntington, S. P. (1957, 1994). *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil–Military Relations.* Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, Belknap Press.

Huutoniemi, K. (2010). Evaluating interdisciplinary research. U R. Frodeman (Ur.), *The Oxford Handbook of Interdisciplinarity.* Oxford University Press.

Insolera, I. (1988). Insediamenti militari e trasformazioni urbane. U G. Antonelli, & R. Grispo (Ur.), *Esercito e città, Dall'Unità agli anni Trenta. Atti del Convegno di studi (Perugia, 11–14 maggio 1988). Tomo II*, str. 663–676. Rome: Ministero per i beni culturali .

Jakovčić, M. (2014). Od industrijsko – vojne četvrti do novih gradskih funkcija – urbanogeografska analiza funkcionalne prenamjene industrijske i vojne baštine na području gradske četvrti Črnomerec u Zagrebu. U P. Nana, J. Rotim Malvić, & V. Đekić (Ur.), *Zbornik V. međunarodne konferencije o industrijskoj baštini posvećen temi Rijeka i industrijsko graditeljsko naslijeđe baština arhitekture i građevinarstva* (str. 813-830). Rijeka: Pro Torpedo Rijeka.

Jakovčić, M., Kajinić, J., & Gašparović, S. (2013). Prenamjena vojnih brownfield lokaliteta : primjer prenamjene vojarne Karlo Rojc u Puli. *Annales: Series Historia et Sociologia, 2*, str. 487-500.

Jakovčić, M., Spevec, D., Kliček, S., & Simov, S. (2015). Zagreb's Borongaj Campus: An Urban Challenge or a New Approach for a Better City. U O. Marina, & A. Alessandro (Ur.), *Projects for an Inclusive City: Social Integration through Urban Growth Strategies* (str. 236-252). Skoplje: Grad Skoplje.

Joas, H. (2003). *War and Modernity: Studies in the History of Vilolence in the 20th Century.* Cambridge: Polity Press.

Jukić, T., & Butina Watson, G. (2019). Reuse and Revitalization of the Contemporary City Areas: Structural and Functional Transformation of Brownfield Sites. U M. Obad Šćitaroci, B. Bojanić Obad Šćitaroci, & A. Mrđa (Ur.), *Cultural Urban Heritage Development, Learning and Landscape Strategies* (str. 245-261). Cham: Springer.

Jukić, T., Mrđa, A., & Perkov, K. (2020). *URBANA OBNOVA Urbana rehabilitacija Donjega grada, Gornjega grada i Kaptola / Povijesne urbane cjeline Grada Zagreba.* Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Jukić, T., Smode Cvitanović, M., & Smokvina, M. (2010). Vizije razvoja gradova početkom 21. stoljeća; Usporedba planerskih postupaka: Pariz, London, Helsinki, Amsterdam. *Prostor: a scholarly journal of architecture and urban planning, 18*(2(40)), str. 384-397.

Jurcan, E. (2008). Planiranje Pule – Urbanistički razvitak grada od 19 stoljeća do danas. Pula.

Kádár, K. (2014). The rehabilitation of former Soviet military sites in Hungary. *Hungarian Geographical Bulletin, 63*(4), str. 437-456. doi:https://doi.org/10.15201/hungeobull.63.4.5

Kardov, K. (2014). Muzil: moja vizija, moji snovi. U K. Kardiv, & I. Tabak (Ur.), *Kome propadaju bivše vojne nekretnine? Iskustva prenamjene u Hrvatskoj* (str. 99-135). Zagreb: Centar za mirovne studije i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Kardov, K. (2014). Prenamjena vojnih nekretnina u Hrvatskoj: uvod u studije slučaja. U K. Kardov, & I. Tabak, *Kome propadaju bivše vojne nekretnine? Iskustva prenamjene u Hrvatskoj* (str. 47-53). Zagreb: Centar za mirovne studije i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Kardov, K. (2014). Problematika vojne prisutnosti u lokalnoj zajednici. U K. Kardov, & I. Tabak, *Kome propadaju bivše vojne nekretnine? Iskustva prenamjene u Hrvatskoj* (str. 15-26). Zagreb: Centar za mirovne studije – Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Kardov, K. (2014). Samogor: neiskorišteni potencijal civilnog društva. U K. Kardov, & I. Tabak (Ur.), *Kome propadaju bivše vojne nekretnine? Iskustva prenamjene u Hrvatskoj* (str. 173-194). Zagreb: Centar za mirovne studije i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Kardov, K. (2015). *Vojni prostori u Hrvatskoj.* Zagreb: HRVATSKA SVEUČILIŠNA NAKLADA d.o.o.

Kardov, K., & Tabak, I. (Ur.). (2014). *Kome propadaju bivše vojne nekretnine? Iskustva prenamjene u Hrvatskoj.* Zagreb: Centar za mirovne studije i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Katzsch, M. (2007). Risk Assessment For The Former Military Training Area “Döberitzer Heide”. U W. Spyra, & M. Katzsch (Ur.), *Environmental Security and Public Safety, Problems and Needs in Conversion Policy and Research after 15 Years of Conversion in Central and Eastern Europe*, (str. 59-70). doi:https://doi.org/10.1007/978-1-4020-5644-4_6

Keogh, T. (2019). Chapter 1 Introduction. U T. Keogh, *War and the City* (str. 1-16). The Netherlands: Brill | Schöningh. doi:https://doi.org/10.30965/9783657702787_002

Kireta, M., & Vlahek, E. (2017). Revitaliczacija napuštenih vojarni - umrežavanje i razmjena znanja i iskustva - 5 hrvatskih gradova. Hrvatska komora arhitekata.

Knežević, L. (2014). Vlaška 87: povijest zatočena u „štakornjaku”. U K. T. Kardov (Ur.), *Kome propadaju bivše vojne nekretnine? Iskustva prenamjene u Hrvatskoj* (str. 55-97). Zagreb: Centar za mirovne studije i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Korczak, J. (2014). Regeneration of Military Sites as a Factor in the Improvement of the Town's Logistics Infrastructure. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*(151), str. 158-171. doi:10.1016/j.sbspro.2014.10.016

Kostešić, I. (2024). Modeli interdisciplinarnoga projektiranja u području urbanizma, arhitekture i dizajna u organiziranoj stambenoj izgradnji. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet.

Kostešić, I., & Jukić, T. (2024). Institutionalized Interdisciplinary Approaches in Architectural and Design Education. *Prostor*, str. 74-83. doi:https://doi.org/10.31522/p.32.1(67).7

Kostrenčić, A. (2019). Integralni model urbanističkoga projektiranja javnih gradskih prostora u preobrazbi grada. Zagreb: Svučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet.

Kostrenčić, A., & Jukić, T. (2020). Pristupi urbanističkom projektiranju početkom 21. stoljeća. *Prostor : znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam, 28*(1 (59)), str. 154-165. doi:https://doi.org/10.31522/p.28.1(59).10

Kranjčević, J. (2002). Pregled prostornih planova sela u Hrvatskoj od sredine 19. do sredine 20. stoljeća. Zagreb: Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja Republike Hrvatske.

Krizmanić, A. (2008). *Pulska kruna* (Svez. knjiga I.). Pula: Čakavski sabor.

Lang, K. (1965). Military Sociology. *Current Sociology, 13*(1), str. 1-26.

Lange, D. A., & McNeil, S. (2004). Brownfield Development: Tools for Stewardship. *Journal of Urban Planning and Development, 130*(2), str. 109-116. doi:10.1061/(ASCE)0733-9488(2004)130:2(109)

Lanzoni, L., & Martínez, M. (2024). The Regeneration of the Urban Commons: An Opportunity for Circular Cities. U E. Mangi, W. Chen, T. Heath, & A. Cheshmehzangi (Ur.), *Innovative Public Participation Practices for Sustainable Urban Regeneration* (str. 51-63). Springer. doi:10.1007/978-981-99-9595-0_4

Livaković, I. (2002). Tisućljetni Šibenik. Šibenik: Gradska knjižnica "Juraj Šižgorić".

Longo, A., & Campbell, D. (2017). The Determinants of Brownfields Redevelopment in England. *Environmental and Resource Economics*(67).

Magaš, D. (1982). Prostorni razvoj Zadra iza Drugog svjetskog rata. Zagreb: Arhitektosnki fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Mahečić, Z. (2003). Izazovi reforme i smanjenja oružanih snaga Republike Hrvatske: Politika personalnog upravljanja kao posljedica ratnih zbivanja i izgradnje oružanih snaga Republike Hrvatske. *Polemos, 6*(11-12).

Malešević, S. (2011). *Sociologija rata i nasilja.* Zagreb: Jesenski i Turk.

Mandarino, A., Luino, F., Turconi, L., & Faccini, F. (2020). Urban geomorphology of a historical city straddling the Tanaro River (Alessandria, NW Italy). *Journal of Maps*, str. 1-13. doi:https://doi.org/10.1080/17445647.2020.1746420

Marinović-Uzelac, A. (1986). *Naselja, gradovi, prostori.* Zagreb: Tehnička knjiga.

Marinović-Uzelac, A. (1989). *Teorija namjene površina u urbanizmu.* Zagreb: Tehnička knjiga.

Marinović-Uzelac, A. (1999.). Srednji gradovi - mit ili stvarnost. *SREDNJI gradovi u hrvatskoj urbanizaciji* (str. 11-29). Zagreb: Institut društvenih znanosti IVO PILAR, Zavod za prostorno planiranje Ministarstva prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja Republike Hrvatske.

Marinović-Uzelac, A. (2001). *Prostorno planiranje.* Zagreb: Dom i svijet.

Marković, J. (1999). Urbanistička transformacija Šibenika od 1860. do 1918. godine. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, FIlozofski fakultet.

Marković, J. (2004). Urbansitički razvoj gradova jadranske Hrvatske u 19 stoljeću. U M. Pelc (Ur.), *Zbornik I. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti (Zagreb, 15.–17.XI. 2001.)* (str. 127-137). Zagreb: Institut za povijest umjetnosti.

Marković, J. (2009). *Šibenik u doba modernizacije.* Zagreb - Šibenik: Institut za povijest umjetnosti, Gradska knjižnica "Juraj Šižgorić" - Šibenik.

Matković, I. (2021). Modeli korištenja napuštenih vojnih prostora na području Urbane aglomeracije Zagreb. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet.

Matković, I., & Jakovčić, M. (2019). Brownfield prostori i njihova regeneracija; Definicije i pristupi. *Prostor : znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam, 27*(2 (58)), str. 348-359.

Matković, I., & Jakovčić, M. (2020). Prenamjena i održivo korištenje napuštenih vojnih prostora u Urbanoj aglomeraciji Zagreb. *Hrvatski geografski glasnik, 82*(2), str. 81-106. doi:https://doi.org/10.21861/HGG.2020.82.02.03

Matvejević, P. (2007). *Mediteranski brevijar.* Zagreb: V.B.Z.

Miletić, G. M., & Mišetić, A. (2010). Sveučilišni kampus Borongaj u Zagrebu; Primjena conjoint analize. *Prostor : znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam, 18*(2(40)), str. 412-423. Dohvaćeno iz https://hrcak.srce.hr/62879

Milojević, B. (2018). INTEGRATED URBAN PLANNING IN THEORY AND PRACTICE. *САВРЕМЕНА ТЕОРИЈА И ПРАКСА У ГРАДИТЕЉСТВУ*, str. 323-327. doi:10.7251/STP1813323M

Moskos, C. C. (1977). From Institution to Occupation: Trends in Military Organization. *Armed Forces & Society, 4*(1), str. 41-50. doi:https://doi.org/10.1177/0095327X7700400103

Moskos, C. C., Williams, J. A., & Segal, D. R. (2000). *The Postmodern Military: Armed Forces After the Cold War.* Oxford, New York: Oxford University Press.

Mosse, G. L. (1991). *Fallen Soldiers : Reshaping the Memory of the World Wars: Reshaping the Memory of the World Wars.* Oxford, New York: Oxford University Press.

Mrđa, A. (2015). Metoda određivanja turističke nosivosti u prostornom planiranju. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet.

Mumford, L. (1961). *The City in History - Its Origins, Its Transformations, and Its Prospects.* New York: Harcourt, Brace & World.

Mumford, L. (1970). *The Culture of Cities.* San Diego, New York: A Harvest/HBJ Book.

Münkler, H. (2003). The wars of the 21st century. *International Review of the Red Cross, 85*(849), str. 7-22. doi:10.1017/S0035336100103508

Myrttinen, H. (2003). Base Conversion in Central and Eastern Europe 1989-2003. Dohvaćeno iz https://www.bicc.de/Publikationen/paper30.pdf~dr488

Nazor, A., & Brigović, I. (2010). *Zapovjedni vrh JNA.* Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata; Ministrastvo obrane Republike Hrvatske.

Obad Šćitaroci, M., Bojanić Obad Šćitaroci, B., & Mrđa, A. (Ur.). (2019). *Cultural Urban Heritage - Development, Learning And Landscape Strategies.* Cham: Springer. doi:doi:10.1007/978-3-030-10612-6

Palka, E., & Galgano, F. A. (Ur.). (2001). *The Scope of Military Geography: Across the Spectrum from Peacetime to War.* New York: McGraw-Hill Primis Custom Publishing.

Pavić, J. (2018). Šibenik - The City of Fortresses. Šibenik: Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik.

Pegan, S. (1990). Urbanistički faktori lokacije prerađivačke industrije. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet.

Pegan, S. (2015). *Prostorno planiranje.* Zagreb: Arhitektonski fakultet, Sveučilišta u Zagrebu.

Penić, G. (15. studeni 2009). *www.jutarnjilist.hr*. Dohvaćeno iz Kampus Borongaj propada, a država i Sveučilište ne osjećaju se odgovornima.

Perić, B. (1994). Država i pravni sustav. str. 61.

Perkov, K., & Jukić, T. (2024). Historical Development of Military Sites and Their Impact on Urban and Rural Land Use in the European Context. *Prostor, 2*(66), str. 248-261. doi:10.31522/p.31.2(66).9.

Perović, S., & Kurtović Fiolić, N. (2012). Braunfild regeneracija - imperativ za održivi urbani razvoj. *Građevinar, 64*(5), str. 373-383. doi:https://doi.org/10.14256/JCE.656.2012

Petricioli, I. (1962). *Zadar.* Zadar: Turističko društvo Liburnija.

Pietz, T., & Remilliard, M. (2006). Defense Reform and Conversion in Albania, Macedonia and Croatia.

Poljičak, I. (1995). *Šibenik na razmeđu : socijalnoekologijski ogled.* Šibenik: Gradska knjižnica Juraj Šižgorić Šibenik.

Prinz, D. (2006). *Urbanizam, Svezak 1. - urbanističko planiranje.* Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, Arhitektonski fakultet sVučilišta u Zagrebu.

Prug, T. (2021). Uloga određenih apstrakcija i društvenih oblika u analizi proizvodnje bogatstva. *3k: kapital, klasa, kritika*(7), str. 134-174.

Radeljak, P. (2012). Prostorno planiranje na području Šibensko-kninske županije od druge polovice 20. stoljeća. *Sociologija i prostor, 50*(3 (194)), str. 345-377. doi:https://doi.org/10.5673/sip.50.3.4

Rašić, N. (1979). Metodološka vrijednost i struktura modela. *Revija za sociologiju, 9*(3-4), str. 106-116. Dohvaćeno iz https://hrcak.srce.hr/file/230067

Rey, E., Laprise, M., & Lufkin, S. (2022). *Neighbourhoods in Transition: Brownfield Regeneration in European Metropolitan Areas.* Cham: Springer. doi:10.1007/978-3-030-82208-8

Roberts, M. (1995). The Military Revolution, 1560-1660. U C. Rogers (Ur.), *The Military Revolution Debate: Readings on the Military transformation of Early Modern Europe.* Westview Press.

Rogić, I., Mišetić, A., & Smerić, T. (2009). Hrvatska vojska kao čimbenik društvenog razvitka - mišljenje hrvatske javnosti. *Društvena istraživanja, 3*(101), str. 417-434.

Rogoznica, N. (2014). Zadar: prenamjena na komad. U K. Kardov, & I. Tabak (Ur.), *Kome propadaju bivše vojne nekretnine? Iskustva prenamjene u Hrvatskoj* (str. 137-171). Zagreb: Centar za mirovne studije i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Rosan, N., & Krpina Car, D. (2016). Urbana regeneracija na primjerima napuštenih vojnih prostora Grada Zadra. U A. Korlaet (Ur.), *Strategije urbane regeneracije* (str. 148-161). Zagreb: Hrvatski zavod za prostorni razvoj.

Rose, N. (1996). The death of the social? Re-figuring the territory of government. *Economy and Society, 25*(3), str. 327-356. doi:https://doi.org/10.1080/03085149600000018

Rukavina, M. (2015). Metoda integracije arheološkoga naslijeđa u urbanističkom planiranju. Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet.

Secchi, B. (1984). Un problema urbano: l'occasione dei vuoti / Opportunities in Urban Voids. *Casabella, 48*(503), str. 18-21.

Sennett, R. (2019). *Building and dwelling: ethics for the city.* Penguin Books.

Sitte, C. (1889.). *Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen.* Wien.

Speier, H. (1941). Magic Geography. *Social Research, 8*(3), str. 310-330.

Stagličić, M. (2013). *Graditeljstvo Zadra od klasicizma do secesije.* Zagreb: Institut za povijest umjetnosti.

Stearns, P. N. (2013). *Demilitarization in the Contemporary World.* Urbana, Chicago, and Springfield: University of Illinois Press.

Strižić, Z. (1947). Regulaciona osnova Zadra. *Arhitektura*, str. 9-12.

Stübben, J. (1980). *Der Städtebau.* Vieweg Verlagsgesellschaft.

Svirčić Gotovac, A. (2010). Aktualni revitalizacijski i gentrifikacijski procesi na primjeru Zagreba. *Sociologija i prostor, 48*(2), str. 197-221.

Šarac, D. (2016). Vpliv vojsk na prostorski in urbanistični razvoj mesta Ljubljane / The Army's influence on the spatial and urban development of the city of Ljubljana. Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo Univerze v Ljubljani.

Šarac, D. (2021). *Prostorski in urbanistični razvoj mesta Ljubljane skozi čas, Vpliv vojsk na razvoj mesta.* (A. Prosen, Ur.) Maribor: Založba Obzorja d. .d. Maribor.

Šarinić, J., & Čaldarović, O. (2015). *Suvremena sociologija grada – Od nove sociologije grada prema sociologiji urbanog.* Zagreb: Jesenski i Turk.

Šlekys, D. (2008). More than semantics: the difference between the concepts of "Military Revolution" and "Revolution in militarry affairs". U *Lithuanian political science yearbook 2007* (str. 51-87). Vilnius: Vilnius University.

Špirić, A. (2015). Prostorni kriteriji u urbanoj obnovi industrijskih braunfild lokacija. *Građevinar, 9*, str. 865-877. doi:https://doi.org/10.14256/JCE.1011.2014

Šprljan, I. (1997). Sjećanje na sretan graditeljski početak. *Čovjek i prostor*(3-4 (514-515)), str. 56-57.

Tintěra, J., Ruus, A., Tohvri, E., & Kotval, Z. (2014). Urban Brownfields in Estonia: Scope, Consequences and Redevelopment Barriers as Perceived by Local Governments/ Urbánní brownfieldy v Estonsku: rozsah, dopady a revitalizační bariéry z pohledu městských samospráv. *Moravian Geographical Reports, 22*(4), str. 25-38.

Tomerius, S., & Ferber, U. (2003). Brownfield Redevelopment: Strategies and Approaches in Europe and the United States. U *Private Finance and Economic Development: City and Regional Investment.* Paris: ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT - OECD Publishing. doi:https://doi.org/10.1787/9789264034860-7-en

Touraine, A. (1998). Sociology without Society. *Current Sociology, 46*(2), str. 119-143.

Tracy, J. D. (2000). *City Walls: The Urban Enceinte in Global Perspective.* (J. D. Tracy, Ur.) Cambridge: Cambridge University Press.

Travirka, A. (2002). *Pula: povijest, kultura, umjetnička baština.* Zadar: Forum.

Virilio, P. (2000). *Desert Screen - War at the Speed of Light.* London: Continuum.

Virilio, P. (2005). *Desert Screen: War at the Speed of Light.* London: Bloomsbury Publishing.

Vukić, F., Jukić, T., Podnar, I., & Šarinić, J. (2017). Living Historical City Strategy: Sustainable Tourism as Creative Practice. U C. Silver, M. Lénia, H. Hanan, & I. Widiastuti (Ur.), *Proceedings of the 6th International Conference of Arte-Polis Imagining Experience: Creative Tourism and the Making of Place* (str. 279-288). Singapur: Springer. doi:10.1007/978-981-10-5481-5_27

Vukić, J. (2020). Urbana obnova i građani - važnost participacije. U T. Jukić, K. Perkov, & A. Mrđa, *URBANA OBNOVA Urbana rehabilitacija Donjega grada, Gornjega grada i Kaptola / Povijesne urbane cjeline Grada Zagreba* (str. 34,035). Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Wallwork, K. L. (1974). *Derelict land: Origins and prospects of a land-use problem (Problems in modern geography).* London: David and Charles.

Weber, M. (1958). *The City.* New York: Free Press.

Welch Guerra, M., Abarkan, A., Castrillo Romón, M., & Pekár, M. (Ur.). (2023). *European Planning History in the 20th Century: A Continent of Urban Planning.* New York: Routledge. doi:https://doi.org/10.4324/9781003271666

Woodward, R. (2004). *Military Geographies.* Oxford: Blackwell Publishing Ltd. doi:10.1002/9780470774793

Woodward, R. (2014). Looking at Military Landscapes: Definitions and Approaches. *Contributions to Conflict Management, Peace Economics and Development*, str. 139-153.

Zelić, D. (1999). Postanak i urbani razvoj Šibenika u srednjem vijeku. Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.

Žunec, O. (2006). ***. *Polemos, IX*(17).

Žunec, O. (2019). Grad u ratu, rat u gradu : deset tisuća godina bitaka za grad. U D. Živić, & S. Cvikić (Ur.), *Gradovi u ratovima: kroz povijest do suvremenosti* (str. 9-19). Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Izvori

Arhivski izvori:

Archivio Centrale dello Stato, Rim

Seconda guerra mondiale, Archivio fotografico, Sebenico, 1941. (internetski izvor)

Grad Pula, arhivska, kartografska i fotodokumentacijska građa

Plan der Stadt Pola, 1836., I_01_016

Plan der Stadt Pola, 1866., karta iz 1866. ažurirana 1878.

Plan der Stadt Pola, 1879., III_01_021-B

karta Pule, 1881./1885.

Plan der Stadt Pola, 1900. (prvi urbanistički plan Pule)

Piano della Città di Pola, 1900.

Plan, 1901., III_01_006

Situations u Schichten Plan, 1915., III_04_004-A

Pola e dintorni, 1930-ih godina, slide_09

avionski snimak američke vojske, 1940-ih godina, slide_11

Povijesni i pomorski muzej Istre – Museo storico e navale dell'Istria, Pula

Zbirka starih razglednica, PPMI-R-2203.

Dokumentacijski izvori

Međunarodni i europski dokumenti

*** (1987.), Brundtland Report

*** (2007.), Leipzig Charter on Sustainable European Cities, European Union

*** (2009.), European Security Strategy – A Secure Europe in a Better World, Council of the European Union

*** (2010.), The Toledo Declaration, European Union

*** (2011.), Teritorijalna agenda Europske unije 2020

*** (2015.), Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development, United Nations

*** (2016.), The Urban Agenda for the EU, European Union

*** (2016.), MAPS / Baseline Study: Military Assets as Public Spaces, URBACT

*** (2018.), MAPS Network: A Journey on the Re-use of Former Military Assets / Urban Guidebook, URBACT

*** (2020.), The New Leipzig Charter – The Transformative Power of Cities for the Common Good, European Union

*** (2021.), Territorial Agenda 2030 – A Future for All Places, European Union

*** (2021.), Ljubljana Agreement, European Union

Nacionalni dokumenti

*** (1976.), Strategija oružane borbe, Savezni sekretarijat za narodnu obranu, Beograd

*** (2002.), Strategija obrane Republike Hrvatske

*** (2002.–2010.), Izvješća o državnoj reviziji – Ministarstvo obrane, Državni ured za reviziju Republike Hrvatske, Zagreb

*** (2005.), Strateški pregled obrane, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb

*** (2006.), Dugoročni plan razvoja Oružanih snaga Republike Hrvatske za razdoblje 2006. do 2015. godine, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb

*** (2014.), Dugoročni plan razvoja Oružanih snaga Republike Hrvatske za razdoblje 2015. do 2024. godine, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb

*** (2017.), Strategija prostornog razvoja Republike Hrvatske, Ministarstvo graditeljstva i prostornoga uređenja, Hrvatski zavod za prostorni razvoj, Zagreb

*** (2021.), Izvješće o stanju u prostoru Republike Hrvatske za razdoblje 2013.–2019. godine, Ministarstvo prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine, Zagreb

Zakoni i drugi propisi

Direktiva 2014/23/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. veljače 2014. o dodjeli ugovora o koncesiji

Protokol o integralnom upravljanju obalnim područjem Sredozemlja (NN – Međunarodni ugovori 8/12, 2/13)

Uredba o preuzimanju sredstava JNA i SSNO na teritoriju Republike Hrvatske u vlasništvo Republike Hrvatske (NN 52/91)

Pravilnik o kriterijima za određivanje i zaštitu objekata posebno značajnih za obranu zemlje (NN 48/92)

Zakon o obrani (NN 49/91)

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o obrani (NN 49/93)

Uredba o uređenju i zaštiti zaštićenog obalnog područja mora (NN 128/04)

Zakon o prostornom uređenju i gradnji (NN 76/07)

Pravilnik o službi u Oružanim snagama Republike Hrvatske (NN 91/09)

Zakon o uređivanju imovinskopravnih odnosa u svrhu izgradnje infrastrukturnih građevina (NN 80/11, 144/21)

Zakon o obrani (NN 73/13)

Zakon o službi u Oružanim snagama Republike Hrvatske (NN 73/13)

Zakon o upravljanju i raspolaganju imovinom u vlasništvu Republike Hrvatske (NN 94/13, 18/16, 89/17 – Odluka i Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske)

Zakon o regionalnom razvoju Republike Hrvatske (NN 147/14, 123/17, 118/18)

Zakon o komunalnom gospodarstvu (NN 68/18, 110/18, 32/20)

Zakon o zaštiti okoliša (NN 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18)

Zakon o koncesijama (NN 69/17, 107/20)

Zakon o prostornom uređenju (NN 153/13, 65/17, 114/18, 39/19, 98/19, 67/23)

Zakon o ustrojstvu i djelokrugu tijela državne uprave (NN 85/20, 21/23, 57/24)

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 145/24)

Prostorni planovi

Karlovac

*** (2022.), Urbanistički plan uređenja Luščić – centar, „Glasnik Grada Karlovca“, broj 02/22

Šibenik

*** (1988.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika

*** (2008.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika – izmjene i dopune

*** (2008.), Urbanistički plan uređenja naselja Brodarica – cjelovite izmjene i dopune

*** (2008.), Detaljni plan uređenja Brodarica – Gomiljak

*** (2016.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika – cjelovite izmjene i dopune

*** (2017.), Prostorni plan Šibensko-kninske županije – izmjene i dopune

*** (2017.), Prostorni plan uređenja Grada Šibenika – izmjene i dopune

Zadar

*** (1973.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra

*** (1989./92.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra

*** (2001.), Urbanistički plan uređenja sportsko-rekreacijskog središta „Višnjik“

*** (2001.), Detaljni plan uređenja sportsko-rekreacijskog središta „Višnjik“

*** (2002.), Detaljni plan uređenja zapadnog dijela Poluotoka

*** (2004.), DPU Centra za odgoj, obrazovanje, rehabilitaciju i smještaj osoba s posebnim potrebama Mocire u Zadru

*** (2008.), Detaljni plan uređenja zone komunalnih građevina i uređaja uz Ulicu Hrvatskog sabora i Put Vrela

*** (2012.), Provedbeni plan uređenja stambene zone „Smiljevac“ u Zadru – izmjene i dopune

*** (2013.), DPU stambene izgradnje veće gustoće Crvene kuće – izmjene i dopune

*** (2019.), Prostorni plan uređenja Grada Zadra – izmjene i dopune

*** (2022.), Prostorni plan uređenja Općine Bibinje – izmjene i dopune

*** (2022.), Urbanistički plan uređenja sportsko-rekreacijske namjene „Skročini“

*** (2023.), Prostorni plan Zadarske županije – izmjene i dopune

Pula

*** (1978./83.), Generalni urbanistički plan Grada Pule

*** (1999./2008.), Generalni urbanistički plan Grada Pule

*** (2001.), Provedbeni urbanistički plan „BI Uljanik“

*** (2021.), Generalni urbanistički plan Grada Pule – izmjene i dopune

Internetske baze podataka i izvori

Baze podataka, kartografski i prostorni portali

OSS Uređena zemlja, https://oss.uredjenazemlja.hr/map (2020.–2024.)

Geoportal Državne geodetske uprave, https://geoportal.dgu.hr (2020.–2024.)

Informacijski sustav prostornog uređenja (ISPU), https://ispu.mgipu.hr (2020.–2024.)

Registar državne imovine, https://registar-imovina.gov.hr (2022.–2024.)

Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, https://registar.kulturnadobra.hr (2020.–2024.)
Arcanum Maps, https://maps.arcanum.com/en/map/ (2020.–2024.)
Google Maps, https://www.google.com/maps (2020.–2024.)
SIPRI Military Expenditure Database, https://www.sipri.org/databases/milex (22. 1. 2024.)
Državni zavod za statistiku – Popis stanovništva 2021., https://popis2021.hr/index.html (2. 1. 2024.)

Ostali internetski izvori

URBACT – MAPS, https://urbact.eu/networks/maps (2020.–2024.)
Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, https://www.morh.hr/ (2024.)
Grad Šibenik, https://www.sibenik.hr/ (2024.)
Grad Zadar, https://www.grad-zadar.hr/ (2024.)
Grad Pula, https://www.pula.hr/hr/ (2024.)
Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije, https://www.zpu-zadzup.hr/ (2024.)
Paluba.info, http://www.paluba.info/ (2024.)
Hrvatska enciklopedija, https://enciklopedija.hr/ (22. 10. 2024.)
Oxford Learner's Dictionaries, https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/ (22. 10. 2024.)
United Nations – Sustainable Development Goals, https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/ (3. 11. 2024.)
Sustainability Directory, https://sustainability-directory.com/ (18. 11. 2024.)
The Hague Academy for Local Governance, https://thehagueacademy.com/news/the-building-blocks-for-successful-urban-development-projects/ (18. 11. 2024.)

Institucionalni izvori

Ministarstvo prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine, Ulica Ivana Dežmana 10, Zagreb
Zavod za prostorno uređenje Šibensko-kninske županije, Vladimira Nazora 1/IV, Šibenik
Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije, Braće Vranjana 11, Zadar
Grad Pula, Upravni odjel za urbanizam, investicije i razvojne projekte, Forum 1, Pula
Grad Šibenik, Upravni odjel za gospodarstvo, poduzetništvo i razvoj, Petra Grubišića 1, Šibenik
Grad Zadar, Upravni odjel za EU fondove, Narodni trg 1, Zadar

Razgovori i korespondencija sa stručnjacima iz područja prostornog uređenja i srodnih područja

Silvio Bašić (2024.), Zagreb, razgovor i pisana korespondencija **[R-SB]**

Tea Grozdanić (2024.), Šibenik, pisana korespondencija **[R-TG]**

Stjepan Gverić (2024.), Zadar, razgovor **[R-SG]**

Kruno Kardov (2024.), Zagreb, online razgovor **[R-KK]**

Damir Lučev (2024.), Šibenik, razgovor i pisana korespondencija **[R-DL]**

Karmela Maren (2024.), Pula, razgovor i pisana korespondencija **[R-KM]**

Petar Mišura (2023., 2024.), Šibenik, telefonski razgovor **[R-PM]**

Andrija Nakić (2024.), Šibenik, telefonski razgovor i pisana korespondencija **[R-AN]**

Barbara Peranić (2024.), Zadar, pisana korespondencija **[R-BP]**

Sanja Slavica Matešić (2024.), Šibenik, razgovor i pisana korespondencija **[R-SSM]**

Lana Stipičić (2024.), Zadar, razgovor i pisana korespondencija **[R-LS]**

Popis kratica

AUDIO – Agencija za upravljanje državnom imovinom

CIAM – Međunarodni kongres moderne arhitekture (*Congrès Internationaux d'Architecture Moderne*)

DPPR – Državni plan prostornog razvoja

DPU – Detaljni plan uređenja

DUUDI – Državni ured za upravljanje državnom imovinom

EFRR – Europski fond za regionalni razvoj

EU – Europska unija (*European Union*)

FNRJ – Federativna Narodna Republika Jugoslavija

GIS – geografski informacijski sustav / geoinformacijski sustav

GUP – Generalni urbanistički plan

HAZU – Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

HV – Hrvatska vojska

ICOMOS – Međunarodni savjet za spomenike i mjesta (*International Council of Monuments and Sites*)

ICOFORT – Međunarodni znanstveni odbor za utvrde i vojnu baštinu (*International Scientific Committee on Fortifications and Military Heritage*), odbor ICOMOS-a

ID – izmjene i dopune

IUOP – Protokol o integralnom upravljanju obalnim područjem Sredozemlja

JLS – jedinica lokalne samouprave

JNA – Jugoslavenska narodna armija

MORH – Ministarstvo obrane Republike Hrvatske

NATO – Organizacija Sjevernoatlantskog ugovora (*North Atlantic Treaty Organisation*)

OESS – Organizacija za europsku sigurnost i suradnju (*Organization for Security and Co-operation in Europe – OSCE*)

PPD – prostornoplanska dokumentacija

PPUG – Prostorni plan uređenja grada

PPUO – Prostorni plan uređenja općine

PUP – Provedbeni urbanistički plan

RH – Republika Hrvatska

SFRJ – Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija

SPRRH – Strategija prostornog razvoja Republike Hrvatske

SSNO – Savezni sekretarijat za narodnu obranu

TA – Teritorijalna agenda Europske unije 2020

UPU – Urbanistički plan uređenja

VSK – vojno-skladišni kompleks

ZERP – Zaštićeni ekološko-ribolovni pojas Republike Hrvatske

KAZALO GRAFIČKIH PRILOGA I TABLICA

Kazalo grafičkih priloga

Slika 1. Postupci unutar cjelovite urbane preobrazbe/urbane transformacije, izvor: (Jukić, Mrđa, & Perkov, 2020, p. 12) 25

Slika 2. Proces urbanističkog planiranja, izvor: (Prinz, 2006, p. 47) 27

Slika 3. Ljestvica participacije, izvor: (Arnstein, 1969) 34

Slika 4. Obalno područje Republike Hrvatske, izvor: (***, 2017, p. 43) 44

Slika 5. Pogled s gradskih zidina, Dubrovnik, 2021., fotografija: Kristina Perkov 46

Slika 6. Prikaz korisničkog sučelja web-GIS komponente s uključenim brownfield lokacijama na području grada Pule, izvor: ISPU 49

Slika 7. Faze razvoja vojne upotrebe zemljišta u mirnodopskim uvjetima, kronologija: 52

Slika 8. Shematski prikaz faza razvoja vojne upotrebe zemljišta u mirnodopskim uvjetima, temeljen na razlici između urbanih i ruralnih područja 53

Slika 9. Teorijski okvir: promjene u odnosima između vojske i društva - shematski dijagram 72

Slika 10. Promjena odnosa između vojske i društva zbog premještanja vojske na periferiju ili rubne dijelove grada - shematski dijagram 73

Slika 11. Prikaz lokacije Ministarstva obrane RH na Google Maps platformi i suvremeno korištenje "magične geografije" na Informacijskom sustavu prostornog uređenja (ISPU), 2024, izvor: https://www.google.com/maps, https://ispu.mgipu.hr/# 75

Slika 12. Teorijski okvir: promjene u odnosu između vojske i društva u kontekstu grada i nacionalne države - shematski dijagram 76

Slika 13. Vojne nekretnine JNA u Hrvatskoj 1992. godine, izvor: (Kardov, 2015, p. 131) 80

Slika 14. Prikaz devet europskih gradova uključenih u projekt MAPS s popisom napuštenih vojnih lokacija: Cartagena / Španjolska / tvrđava Los Moros (četvrt Los Mateos), Espinho / Portugal / Atlantski park, Koblenz / Njemačka / tvrđava Asterstein, Longford / Irska / barake Connolly, Piacenza / Italija / bivša radionica Pontieri, Serres / Grčka / bivši vojni kampovi Papalouka i Emmanouil Papa, Szombathely / Mađarska / Kasarne Husara, Telsiai / Litva / bivši vojni kamp Sovjetske vojske, Varaždin / Hrvatska / bivši vojni kompleks Optujska (MAPS network), izvor: (***, 2018, p. 7) 96

Slika 15. The New Dutch Waterline (Nizozemska) - kontinuirana vodena obrambena linija, koja se proteže na više od 85 kilometara, obuhvaća 50 utvrda smještenih u oko 60 gradova, izvor: (***, 2016, p. 26) 99

Slika 16. Primjeri ponovne upotrebe prostora tvrđave Monostor. U ovim specifičnim slučajevima obuhvaćaju kulturne aktivnosti i javne događaje, izvor: (***, 2016, p. 28) 100

Slika 17. Shematski prikaz projekta MAPS, izvor: Kireta & Vlahek, 2017. 105

Slika 18. Položaj bivše vojarne Luščić (označen žuto) na glavnoj urbanoj osi Karlovca, izvor: https://www.europan.hr/sessions/europan-15/# 106

Slika 19. Prvonagrađeni rad na natječaju EUROPAN, 2019. - The Fantastic Forest Phenomenon, Autorice: Hana Dašić, Iva Erić, Jana Horvat i Ria Tursan, https://www.europan.hr/sessions/europan-15/#..... 107

Slika 20. Grafički prikaz koncepta natječajnog i implementiranog rješenja, izvor: (***, Urbanistički plan uređenja Luščić – centar, 2022) 108

Slika 21. Urbanistički plan uređenja Luščić – centar, 1. Korištenje i namjena površina, izvor: (***, Urbanistički plan uređenja Luščić – centar, 2022)..... 108

Slika 22. Kartogram Republike Hrvatske s docrtanim položajem gradova (Pula, Zadar, Šibenik). Izvor: Natural Earth, Eurostat, autorica: Perkov..... 127

Slika 23. Generalni urbanistički plan grada Šibenika, prijedlog plana, 1986. Izvor: Grad Šibenik, (***, 1987, p. 29)..... 132

Slika 24. Prikaz Generalnog urbanističkog plana grada Šibenika (Plan namjene površina s detaljnim uvjetima korištenja) s ucrtanim bivšim i napuštenim vojnim lokacijama – izrez, 2016., URBING, Izvor: Grad Šibenik, popis vojnih lokacija: 1. ANTE JONIĆA / MARINKO KARDUM, 2. BRIBIRSKI KNEZOVI / RADE KONČAR / PEĆINE, 3. DUMBOKA / DUBOKA, 4. JAMNJAK – skladište, 5. KULINE / MANDALINA, 6. MINERSKA – skladište, 7. PALACIN, 8. PANINKOVAC – skladište, 9. RAŽINE / BRODARICA / GOMINJAK, A.10. ŠUBIĆEVAC / DUCA D'AOSTA, 11. ŠUBIĆEVAC - vojna policija, autorica: Perkov 134

Slika 25. Regulaciona osnova grada Zadra, 1947., Izvor: (Strižić, 1947)..... 137

Slika 26. Generalni urbanistički plan grada Zadra (Plan namjene površina), 1973. Izvor: (***, 1987, p. 34)..... 138

Slika 27. Prikaz Prostornog plana uređenja grada Zadra (5. Razvoj i uređenje naselja Zadar) s odabranim bivšim i napuštenim vojnim lokacijama – izrez, 2019. Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije, popis vojnih lokacija: 1. BILI BRIG / "KONJUŠNICA", 2. BOKANJAC / "PREDVOJNIČKA", 3. CRVENE KUĆE – skladište, 4. FORTE / "FRANZ JOSEPH", 5. FOŠA / "VITTORIO VENETO", 6. GAŽENICA – skladište, 7. JAZINE - DOM JRV, 8. MOCIRE, 9. PUT STANOVA / "ĐURO ĐAKOVIĆ" / "FRANKA LISICE", 10. RAVNICE RADIONA , 11. SMILJEVAC - TURSKE KUĆE, 12. VIŠNJIK / "ANTE BANINA", 13. VIDIKOVAC / "BARUTANA", 14. VOŠTARNICA / "MARKO ORE̊ŠKOVIĆ" / "STJEPAN RADIĆ", autorica: Perkov..... 140

Slika 28. Plan grada izrađen 1866. i ažuriran 1878. godine, izvor: Grad Pula..... 143

Slika 29. Generalni urbanistički grada Pule (Plan namjene površina), 1983. Izvor: Grad Pula..... 145

Slika 30. Prikaz Generalnog urbanističkog plana grada Pule (Plan namjene površina) – Izmjene i dopune s odabranim bivšim i napuštenim vojnim lokacijama – izrez, 2021., Izvor: Grad Pula, popis vojnih lokacija: 1. DOMOBRANSKA / "VITOMIR ŠIROLA - PAJO", 2. FRANJO JOSIP, 3. ISTARSKIH BRIGADA, MALA MORNARIČKA I DOMOBRANSKA, 4. KARLO ROJC, 5. MAKSIMILIANOVE BARAKE, 6. MONUMENTI ISV. KATARINA, 7. MORNARIČKA, 8. MORNARIČKE BARAKE, 9. MUZIL – kompleks, 10. VALLELUGA I, 11. VALLELUGA II, 12. VOJNE BARAKE / PARK PETRA KREŠIMIRA IV, 13. VLADIMIR GORTAN, 14. ŠTINJANSKE, autorica: Perkov 146

Slika 31. Vojarna Bili Brig u Zadru, grafička podloga hrvatska osnovna karta - izrez, 1954., grafička podloga digitalni ortofoto - izrez, 1968., izvor: geoportal..... 156

Slika 32. Vojarna Bili Brig u Zadru, preklop digitalnog ortofoto prikaza 2019./2020. i katastarskog plana, izvor: geoportal..... 157

Slika 33. Vojarna Bili Brig u Zadru, grafički prikaz obuhvata sklopa digitalnom ortofoto prikazu 2019./2020., izvor: geoportal, autorica: Perkov, 2024. 157

Slika 34. Grafički prikaz osnovnih postavljenih prostornih kategorija grada Zadra u odnosu prema povijesnom gradskom središtu (poluotok) – lokacije smještene u gradskom središtu (A zona), kontaktni položaj uz gradsko središte (B zona) i rubni položaj u prostoru grada (C zona), autorica: Perkov 158

Slika 35. Položaj vojne lokacije u gradu – Šibenik, Zadar i Pula..... 172

Slika 36. Prometna pristupačnost vojne lokacije – Šibenik, Zadar i Pula..... 173

Slika 37. Vrijeme nastanka vojne lokacije – Šibenik, Zadar i Pula..... 174

Slika 38. Veličina vojnog sklopa/lokacije – Šibenik, Zadar i Pula 175

Slika 39. Način korištenja vojnih lokacija – Šibenik, Zadar i Pula..... 177

Slika 40. Vlasništvo vojne lokacije – Šibenik, Zadar i Pula..... 178

Slika 41. Vlasnička struktura vojne lokacije – Šibenik, Zadar i Pula 179

Slika 42. Prostornoplanska kategorija namjene – Šibenik, Zadar i Pula..... 181

Slika 43. Razina prostornoplanske dokumentacije – Šibenik, Zadar i Pula..... 183

Slika 44. Status zaštite vojne lokacije – Šibenik, Zadar i Pula..... 184

Slika 45. Tip preobrazbe vojne lokacije – Šibenik, Zadar i Pula 185

Slika 46. Dovršenost preobrazbi vojne lokacije – Šibenik, Zadar i Pula 185

Slika 47. Grafički prikaz i dijagrami usporedbe smještaja vojarni unutar naselja i veličine vojnih lokacija grada – Šibenika, Zadra i Pule, autorica..... 188

Slika 48. Grafički prikaz i dijagrami usporedbe smještaja vojarni unutar naselja, veličine vojnih lokacija i dovršenosti preobrazbe grada – Šibenika, Zadra i Pule, autorica..... 191

Slika 49. Shematski prikaz metodološkog postupka istraživanja, autorica: Perkov..... 209

Slika 50. Grafički prikaz smještaja vojarni unutar grada Šibenika, popis vojarni: A.1. ANTE JONIĆA / MARINKO KARDUM, A.2. BRIBIRSKI KNEZOVI / RADE KONČAR / PEĆINE, A.3. DUMBOKA / DUBOKA, A.4. JAMNJAK – skladište, A.5. KULINE / MANDALINA, A.6. MINERSKA – skladište, A.7. PALACIN, A.8. PANINKOVAC – skladište, A.9. RAŽINE / BRODARICA / GOMINJAK, A.10. ŠUBIĆEVAC / DUCA D'AOSTA, A.11. ŠUBIĆEVAC - vojna policija, autorica..... 211

Slika 51. Fotografije prostora vojarni: A.1. ANTE JONIĆA / MARINKO KARDUM, A.2. BRIBIRSKI KNEZOVI / RADE KONČAR / PEĆINE, A.3. DUMBOKA / DUBOKA, A.4. JAMNJAK – skladište, A.5. KULINE / MANDALINA, A.6. MINERSKA – skladište, A.7. PALACIN, A.8. PANINKOVAC – skladište, A.9. RAŽINE / BRODARICA / GOMINJAK, A.10. ŠUBIĆEVAC / DUCA D'AOSTA, A.11. ŠUBIĆEVAC - vojna policija, autorica 212

Slika 52. Prostori vojarni grada Šibenika i evidentirane karakteristike 213

Slika 53. Grafički prikaz i dijagrami usporedbe smještaja vojarni unutar grada i veličine prostora vojarni i dovršenosti preobrazbe grada Šibenika, autorica 216

Slika 54. Prostor bivše vojarne Kuline, Šibenik, 2022., autor fotografije: Marin Šušić 230

Slika 55. Prostor bivših vojnih prostora vojarni Ante Jonić i Palacin, Šibenik, 2022., autor fotografije: Marin Šušić 230

Kazalo tablica

Tablica 1. Zakonska regulativa – pojmovnik 42

Tablica 2. Komparativna analiza faza razvoja korištenja vojnog zemljišta te vojnih prostora i tipova u mirnodopsko doba u europskom kontekstu, izrađena temeljem Childsova okvira i dopunjena uvidima drugih autora i izvora 62

Tablica 3. Suvremena podjela vojnog zemljišta 64

Tablica 4. Raspodjela vojnih nekretnina JNA 1992. godine i njihov prijenos na civilno korištenje u Hrvatskoj 1992.–2005. 82

Tablica 5. Plan napuštanja vojnih lokacija Oružanih snaga Republike Hrvatske 89

Tablica 6. Usporedba aspekata strategija regeneracije napuštenih vojnih lokacija (projekt MAPS i Hrvatska iskustva) 110

Tablica 7. Pregled prostornih čimbenika koji utječu na obnovu *brownfielda* prema prostornim razinama (mjerilima) i kategorijama s osnovnim karakteristikama 114

Tablica 8. Kategorizacija čimbenika utjecaja na uspješnost regeneracije *brownfielda* s tipološkim razvrstajem 116

Tablica 9. Integralni pregled odabranih prostornih čimbenika relevantnih za nastavak istraživanja .. 119

Tablica 10. Definirani prostorni kriteriji za vrednovanje potencijala preobrazbe prostora vojarni 122

Tablica 11. Odabrani gradovi za istraživanje prema geografskim obilježjima (označeni zelenom bojom) 125

Tablica 12. Odabrani gradovi za istraživanje prema specifičnim obilježjima (označeni zelenom bojom) 127

Tablica 13. Primjer kataloške jedinice – Katalog 1 151

Tablica 14. Popis analiziranih vojnih lokacija – grad Šibenik 153

Tablica 15. Popis analiziranih vojnih lokacija – grad Zadar 154

Tablica 16. Popis analiziranih vojnih lokacija – grad Pula 155

Tablica 17. Usporedni prikaz broja i površina odabranih vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli ... 159

Tablica 18. Prostorni kriteriji za vrednovanje potencijala preobrazbe vojnih lokacija u gradovima .. 165

Tablica 19. Analiza vojnih lokacija grada Šibenika prema utvrđenim prostornim kriterijima za vrednovanje potencijala preobrazbe 166

Tablica 20. Analiza vojnih lokacija grada Zadra prema utvrđenim prostornim kriterijima za vrednovanje potencijala preobrazbe 168

Tablica 21. Analiza vojnih lokacija grada Pule prema utvrđenim prostornim kriterijima za vrednovanje potencijala preobrazbe 169

Tablica 22. Procesi preobrazbe vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli 192

Tablica 23. Pregled odabranih 39 vojnih lokacija u Šibeniku, Zadru i Puli po ključnim elementima modela: 197

Tablica 24. Prepoznati modeli preobrazbe prostora vojarni u obalnim gradovima Šibeniku, Zadru i Puli 201

Tablica 25. Kategorije i pokazatelji vrednovanja urbane integracije prostora vojarni 218

Tablica 26. Ljestvica vrednovanja kategorija urbane integracije 220

Tablica 27. Prijedlog kriterija vrednovanja kategorija urbane integracije 221

Tablica 28. Stupnjevi urbane integracije prema vrijednosti indeksa 222

Tablica 29. Vrednovanje prostora vojarni grada Šibenika prema kategorijama, indeksu i stupnju urbane integracije 223

Tablica 30. Indeks i stupanj urbane integracije prostora vojarni grada Šibenika 228

Tablica 31. Urbanistički modeli preobrazbe prostora vojarni grada Šibenika 229

Tablica 32. Odnos urbanističkih modela preobrazbe i stupnja urbane integracije prostora vojarni grada Šibenika 231

Tablica 33. Primjena urbanističkih modela preobrazbe u urbanističkom odlučivanju 234

Tablica 34. Modeli preobrazbe, urbana integracija i planerski prioriteti prostora vojarni grada Šibenika 240

PRILOZI

Prilog I: Pojmovnik

Priloženi pojmovnik obuhvaća pojmove korištene u radu/istraživanju iz dvije discipline – urabnizma i prostornog planiranja te vojni pojmovi, a služi lakšem praćenju i razumijevanju rada.

- **Urbanizam i prostorno planiranje:**

Brownfield prostor/područje *(brownfield site)*. Prostor koji je imao u određenom razdoblju odgovarajuću gospodarsku ili neku drugu poznatu aktivnost, npr. vojarne, vojni kampovi i poligoni, sajmišta, a koji je kroz vrijeme izgubio tu aktivnost. To su prostori koji se ne koriste u primarnoj namjeni. Brownfield prostor je svako zemljište ili prostor koji je prethodno korišten ili razvijen. Iako se može djelomično zauzeti ili koristiti, trenutačno nije u potpunosti u uporabi. Može biti ispražnjeno, napušteno ili onečišćeno. Stoga brownfield prostor nije dostupan za neposrednu uporabu bez prethodne sanacije prostora. (Alker, Joy, Roberts, & Smith, 2000, pp. 49-69)

Integralno planiranje (*integrated planning*). Predstavlja suvremeni pristup koji se bavi kompleksnom prirodom gradova i potrebom za stvaranjem održivih i otpornijih naselja. Primjena ovog pristupa ovisi o socio-ekonomskim uvjetima, zakonskim okvirima te profesionalnim i obrazovnim potencijalima društva, koji se mogu uvelike razlikovati u različitim zemljama. (Milojević, 2018).

Javni interes (*public interest*). Opći interes jednog društva, pa prema tome i interes dotične države i pravnog poretka, koji bi trebao biti iznad pojedinačnih, osobnih ili užih interesa. (Perić, 1994) Za razliku od društvenog interesa koji se ne može definirati (neodređen je jer može se odrediti kako i kojemu sustavu odgovara), javni interes je jasan, pravno odredljiv. (Marinović-Uzelac, 1989)

Javno dobro (*public good, lat. res in publico usu*). Stvari koje zbog svojih prirodnih svojstava ili zbog javne namjene, što su im dodijeljene normativnim ili upravnim aktom, potpadaju pod poseban pravni režim, u pravilu režim javnoga prava (Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024.). Za javno dobro često se upotrebljava i naziv dobro u općoj uporabi. Javno dobro je resurs ili usluga koja je dostupna svim pojedincima

unutar društva bez mogućnosti isključivanja i čija potrošnja jednog pojedinca ne umanjuje dostupnost drugima.

Održivi razvoj (*sustainable development*). Održivi razvoj je razvoj društva koji se temelji na okolišnoj, društvenoj i gospodarskoj održivosti s ciljem zadovoljavanje potreba sadašnje generacije, bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe. (***, Brundtland Report, 1987)

Participacija (*participation*). Proces, i to partnerski proces kojim se svim akterima daje dovoljno moći da njihova stajališta budu uzeta u obzir pri donošenju odluka. Participacija građana u prostornim i urbanističkim procesima može imati različite oblike – od informiranja i konzultiranja do aktivnog sudjelovanja u donošenju odluka kroz partnerske odnose s drugim urbanim akterima. Partnerski odnos između stručnjaka i građana omogućuje stručnjacima da se upoznaju s potrebama i stavovima stanovnika prilikom planiranja urbane te da, prema potrebi, izvrše modifikacije tijekom provedbe. Partnerski odnos političkih aktera s građanima, civilnim udrugama i stanovnicima pridonosi izgradnji povjerenja i zadovoljstva te olakšava određivanje prioriteta. (Vukić J. , 2020)

Prenamjena (*conversion*). Promjena namjene zgrade ili zemljišta u drugu namjenu. Prenamjena u prostornom planiranju je postupak promjene postojeće namjene zemljišta ili građevine u novu funkciju. Taj postupak ovisi o važećim prostornim planovima lokalne samouprave i propisima prema Zakon o prostornom uređenju, a provodi se kroz izmjene planova ili izdavanjem posebnih dozvola. (***, Zakon o prostornom uređenju (NN 153/13, 65/17, 114/18, 39/19, 98/19, 67/23), 2023)

Preobrazba gradskog središta (*city center redevelopment*). Pojam preobrazba gradskog središta u engleskom i njemačkom govornom području rabi se za označavanje specifičnog tipa obnove koji se provodi u užem gradskom središtu. Dakle za pojam je bitan prostor/mjesto gdje se provodi, ali ne toliko i postupak koji se rabi. (Jukić, Mrđa, & Perkov, 2020, pp. 16, 17)

Prostorni plan (*spatial plan*). Bavi se prostornim uređenjem ukupnog prostora, tj. teritorija. Taj teritorij može sadržavati, a najčešće i sadržava, naselja i gradove, ali promatrane kao točke bez dimenzija ili, ovisno o mjerilu u ciljevima plana, kao površine, ali samo ukupne, s dimenzijama i oblicima, bez ulaženja u njihovu unutrašnju strukturu. Prostorni se plan može baviti i teritorijem na kojem uopće nema naselja. (Marinović-Uzelac, Prostorno planiranje, 2001, p. 11)

Prostorno planiranje *(spatial planning)*. Djelatnost koja obuhvaća veće teritorijalne cjeline s ciljem prostornog usklađenja svih aktivnosti i procesa te održavanja i razvjanja povoljnih uvjeta za život i rad ljudi na određenom teritoriju. Prostorno planiranje podrazumijeva optimalan raspored ljudi, dobara i djelatnosti na teritoriju radi njegove optimalne upotrebe. (Marinović-Uzelac, Prostorno planiranje, 2001, p. 12)

Strateško planiranje *(strategic planning)*. Proces pripreme kratkoročnih i dugoročnih strategija koje mogu dosegnuti poslovne i korporativne ciljeve, a definira svrhu i smjer za sve operativne aktivnosti. Operativne aktivnosti se svode na formiranje detaljnih programa, politika i procesa nužnih za ostvarenje strateškog plana.

Urbana brownfield područja (*urban brownfields*). Brownfield područja smještena unutar metropolitanskih područja često se nazivaju urbanim brownfieldima ili metropolitanskim brownfieldima (*metropolitan brownfields*). (Rey, Laprise, & Lufkin, 2022, p. 11).

Urbana integracija (*urban integration)* Proces uključivanja i povezivanja određenog prostora s prostornim, funkcionalnim i društvenim sustavom grada. Obuhvaća prostornu i funkcionalnu povezanost, dostupnost, odnos prema javnim prostorima i lokalnoj zajednici te upravljačke aspekte koji utječu na uključenost prostora u gradski sustav. Za potrebe vrednovanja urbane integracije u radu utvrđeno je pet međusobno povezanih kategorija: morfološka, funkcionalna, prometna, javno-prostorna i društveno-upravljačka integracija.

Urbana obnova *(urban renewal)*. Sastoji se od procesa urbane regeneracije, rekonstrukcije i revitalizacije koji označavaju procese vezane uz socijalnu, strukturalnu i funkcionalnu promjenu određenog dijela grada, potaknutu individualnim (korporacijskim) ili državnim inicijativama ili njihovom kombinacijom. (Čaldarović, 2010)

Urbana preobrazba *(urban transformation)* ili **urbana transformacija**. Krovni je pojam za sve procese, promjene i intervencije koje se odvijaju u gradu. Proces strukturno i/ili funkcionalnog preobražaja grada ili dijela grada s ciljem prilagodbe novim potrebama. (Jukić, Mrđa, & Perkov, 2020, p. 15)[113]

Urbana regeneracija *(urban regeneration)* ili **urbana rehabilitacija**. Odnosi se na obnovu gradskog središta, obuhvaća opsežne promjene u gradu, uključujući strukturne, sadržajne, prometne i socijalne aspekte. Promjene su najčešće uzrokovane određenim stupnjem razvoja društva i promjenom prioriteta u politici upravljanja gradom. U najširem smislu, urbana

[113] vidi Pegan, S: Višejezični pojmovnik, radni materijal.

rehabilitacija označava ponovno uspostavljanje ili vraćanje u prijašnje stanje, bez obzira na postupke i procese koji su pri tome korišteni. Urbana regeneracija obično se definira kao strukturna, funkcionalna, društvena i gospodarska obnova određenih dijelova grada koju financiraju privatni (korporativni) ili gradski i državni akteri. Pojam urbane regeneracije često se povezuje i s procesima koji se odvijaju u društvu. Uzroke tome treba tražiti u procesima gospodarske tranzicije koja utječe i na društvenu tranziciju i obrnuto. (Jukić, Mrđa, & Perkov, 2020, p. 12)[114]

Urbana rekonstrukcija *(urban reconstruction).* Pojam urbane rekonstrukcije dio je urbane obnove, ali se odnosi samo na obnavljanje fizičke strukture grada, zbog čega je najuži od navedenih pojmova. U užem smislu, urbana rekonstrukcija označava proces izgradnje novih struktura te rekonstruiranja postojećih elemenata fizičke strukture, posebnih ambijenata ili objekata. Njegov je domet uglavnom ograničen na aspekte izgradnje novog. (Čaldarović, 2010, p. 70)

Urbana revitalizacija *(urban revitalization).* Pojam urbane revitalizacije širi je od jednostavne rekonstrukcije. Obuhvaća kompleksno sagledavanje razloga degradacije fizičkog i socijalnog tkiva dijela ili cijelog grada te razvija posebne programe za ponovnu revitalizaciju. U tom procesu moguće je primijeniti različite postupke promjene fizičke strukture grada (rekonstrukcija), ali i promjene karaktera grada stimuliranjem dolaska novog profila stanovništva koje će bolje podržati obnovu (*carrying capacity*). Tek kroz djelovanje složenih intervencijskih mjera, koje obuhvaćaju ekonomsku, političku i socijalnu dimenziju, za neki dio grada moglo bi se reći da je revitaliziran. (Čaldarović, 2010, p. 71)

Urbana sanacija *(urban improvement).* Proces kojim se zaustavljaju i uklanjanju negativni procesi u gradu ili dijelu grada (do zaustavljanja procesa propadanja). Cilj je urbane sanacije i restauracije uglavnom regenerirati i očuvati izgrađenu baštinu ili urbani okoliš, uključujući ekosustave. Osim obnove povijesnih građevina i gradskih krajobraza, takve aktivnosti također uključuju modernizaciju i unapređenje tehničkih postrojenja i poštovanje okolišnih i sigurnosnih normi i standarda. (***, 2006).

Urbana integracija (*eng. urban integration).* Proces prostornog i planskog povezivanja različitih urbanih elemenata kako bi se osigurao skladan, funkcionalan i održiv razvoj gradskih područja. Ovaj koncept uključuje usklađivanje infrastrukture, stambenih zona, javnih prostora,

[114] vidi Pegan, S: Višejezični pojmovnik, radni materijal.

prometnih sustava i ekoloških aspekata unutar urbanističkog planiranja. Cilj je stvaranje koherentne i uravnotežene urbane cjeline, gdje različite zone i funkcije grada djeluju u međusobnoj sinergiji, poboljšavajući kvalitetu života stanovnika i optimizirajući prostorno korištenje resursa.

Urbanističko planiranje (planiranje grada) *(urban planning)*. Sveobuhvatne aktivnosti planiranja naselja u kojima se određuju prostorni razvoj, korištenje zemljišta i estetske vrijednosti potičući ekološki, kulturno i društveno odgovarajuće politike uz koordiniranje lokalne zajednice, prostornih planova i javnih/građanskih inicijativa. (Encyclopedic Dictionary of Landscape and Urban Planning)

Urbano širenje (*urban sprawl*). Nepovoljno i neplansko širenje urbanog razvoja: razvoj duž glavnih prometnica ili izgradnja u udaljenim područjima. (***, Encyclopedic Dictionary of Landscape and Urban Planning, 2010).

Zaštita okoliša *(environmental protection).* Skup odgovarajućih aktivnosti i mjera kojima je cilj sprječavanje opasnosti za okoliš, sprječavanje nastanka šteta i/ili onečišćivanja okoliša, smanjivanje i/ili otklanjanje šteta nanesenih okolišu te povrat okoliša u stanje prije nastanka štete. (***, Zakon o zaštiti okoliša (NN 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18), 2019)

- **Vojni pojmovi:**

Demilitarizacija *(demilitarisation)*. Čin uklanjanja ili na drugi način neutraliziranja vojnog potencijala streljiva. (***, 2000) Također označava smanjenje državnih oružanih snaga te predstavlja proces suprotan militarizaciji. Podrazumijeva uklanjanje oružanih snaga iz određene države ili područja te može uključivati i opće razoružanje. Osim toga, pojam demilitarizacije odnosi se i na napuštanje militarističkih vrijednosti u društvu.

Konverzija *(conversion).* Smanjenje i transformaciju vojnih zaliha, kapaciteta i procesa radi služenja produktivnijim ciljevima. (Bonn International Center for Conversion. (BICC))

Lokacije vojne baštine/naslijeđa (*military heritage sites*). Obuhvaća vojne lokacije ili građevine od povijesne, kulturne ili arhitektonske važnosti koje se često čuvaju ili prenamjenjuju kako bi se očuvala njihova povijesna vrijednost. Utvrde i vojna baština obuhvaćaju sve građevine izgrađene od prirodnih (npr. botaničkih ili geoloških) ili sintetičkih materijala koje je neka zajednica podigla radi zaštite od napadača. Takve strukture uključuju

djela vojnog inženjerstva, arsenale, luke i brodogradilišta, vojarne, vojne baze, poligone za testiranje te druge objekte i prostore izgrađene ili korištene u vojne, ofenzivne i defenzivne svrhe. Vojni kulturni krajolici obuhvaćaju teritorijalne ili obalne obrambene instalacije i zemljane utvrde, ali nisu ograničeni na njih. Dijele vrijednosti s drugim zaštićenim građevinama i lokalitetima, ali također posjeduju jedinstvene vrijednosti koje je potrebno pažljivo proučiti, analizirati i očuvati. (ICOFORT)

Militarizam (eng. *militarism*, franc. *militarisme*, od lat. *militaris*: vojni). Čin dovođenja vojnih snaga na neko područje. (Oxfordski rječnik engleskog jezika, mrežno izdanje) Također označava prevlast vojnih ideja, običaja i interesa, odnosno upravljanje društvom u skladu s vrijednostima vojnog mentaliteta. Vrijednosni sustav koji u civilne sfere i cjelokupan život nacije unosi vojni mentalitet i način odlučivanja i djelovanja postavljajući vojne institucije izvan i iznad institucije civilnog života. Sam pojam je nastao 1860-ih u Francuskoj. (Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024.)

Militarizacija (*militarisation*). Proces društvene, političke i vojne reprodukcije; reprodukciju države kroz vojne vrijednosti i identitete; te naturalizaciju kreativnog i (re)produktivnog nasilja države u i kroz tijela njezinih građana. (Bickford, 2015)

Oružane snage *(armed forces).* Državne vojne snage osposobljene i opremljene za vođenje oružane borbe. Važna su sastavnica sustava nacionalne sigurnosti. Veličina, opremljenost i sastav oružanih snaga ovise o državnoj politici, stupnju gospodarskoga razvoja, geopolitičkom položaju, vojnoj doktrini i dr. U većini država oružane se snage sastoje od grana: kopnene vojske, ratne mornarice i ratnoga zrakoplovstva (u Rusiji postoji i grana raketnih postrojbi strateške namjene, u SAD-u marinski korpus i sl.). Grane se obično dijele na rodove i službe, a ovi na struke i specijalnosti. U cjelini su organizirani u zapovjedništva (stožere), postrojbe i ustanove. (Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024.)

Pacifizam (franc. *pacifisme*, prema *pacifique* < lat. *pacificus*: miroljubiv). Političko i filozofsko naučavanje, politički i socijalni pokret te religijsko stajalište koje osuđuje rat bez obzira na razloge i ciljeve, isključuje svaki oblik nasilja, zahtijeva bezuvjetnu spremnost da se očuva mir te da se sporovi mirno rješavaju. (Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024.)

Prostor vojarni (*military barrack site*). Odnosi se na prostornu organizaciju vojnog kompleksa, obuhvaćajući cjelokupno područje namijenjeno vojnim aktivnostima. Osim zgrada

za smještaj vojnika, vojni kompleksi uključuju različite vojne sadržaje i funkcije. Vojarne često u svom obuhvatu imaju i vježbališta, strelišta, utvrđene objekte, skladišta naoružanja, rekreacijske površine, administrativne objekte i druge slične sadržaje. Iako postoje specifična područja i objekti namijenjeni isključivo tim funkcijama, vojarne se najčešće sastoje od kombinacije različitih funkcija unutar jednog kompleksa. (Kardov & Tabak, 2014, p. 8)

Revolucija u vojnim poslovima (*revolution in military affairs* RMA). Od ranih 1990-ih godina koncept revolucije u vojnim poslovima (RMA) postao je vrlo popularan u akademskim, vojnim i političkim krugovima diljem svijeta, posebno u Sjedinjenim Američkim Državama. Američki uspjesi u Prvom zaljevskom ratu, rastuće značenje informacija, preciznih i prikrivenih tehnologija prisilili su stručnjake u vojnom području da počnu govoriti o revolucionarnim promjenama u ratovanju. RMA je bila povezana s promjenama u naoružanju, doktrinama i vojnim institucijama. Šire gledano, RMA je povezana s promjenama u oružanim snagama. (Šlekys, 2008)

Vojarna (*barrack*). Pojam vojarna (barrack) odnosi se na zgradu ili vojni kompleks s prostorima i građevinama za smještaj, obuku te svakodnevni život i rad postrojbi (kasarna). Prostori unutar vojarne obično su funkcionalno podijeljeni na administrativni dio namijenjen zapovjedništvima ili stožerima (upravne zgrade), stambeni dio (spavaonice), nastavni dio (učionice, vježbaonice, vježbališta), tehnički dio (skladišta, praonice i čistionice, kupališta, kuhinje, blagovaonice, garaže, nadstrešnice), sportsko-rekreacijski dio (dvorane, igrališta), sigurnosno-zaštitni dio (stražarnice, prijavnice) te ostale prostore (parkirališta, parkovi, ambulanta, stacionar i sl.). Preteča vojarni bili su vojni tabori, dok su prve vojarne u današnjem smislu uspostavljene u Osmanskom Carstvu u 14. stoljeću radi smještaja i bolje kohezije janjičarskih postrojbi. U europskim državama vojarne se javljaju u drugoj polovici 16. stoljeća, u početku unutar utvrda, a kasnije kao zasebni objekti, bilo kao građevinski blok ili kao kompleks odvojenih zgrada (***, Hrvatska enciklopedija, 2025). Prema članku 43. Pravilnika o službi u Oružanim snagama Republike Hrvatske (***, 2009), vojarna se definira kao vojni objekt koji se sastoji od zgrada i prostora namijenjenih boravku, školovanju i obuci te životu i radu zapovjedništava, postrojbi i ustanova. Izdvojeni objekti poput stražarnica, uprava, zavoda ili domova, kao i objekti u kojima su smještena samo zapovjedništva, prema ovom Pravilniku, ne smatraju se vojarnama.

Vojna baza *(military base).* Veliki vojni kompleks sa skladištima, radionicama, vježbalištima, voznim parkovima, te objektima za smještaj osoblja i njihovih obitelji (kuće, škole, bolnice,

dječji vrtići, crkve, restorani, šport. objekti i dr.). (Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024.)

Vojna geografija (*military geographies*). Disciplina koja istražuje kako su lokalni prostori, mjesta, okoliš i krajolici oblikovani vojnom prisutnošću. Obuhvaća širok spektar istraživanja o međusobnom odnosu geografije i vojnih aktivnosti, uključujući tradicionalne analize terena i suvremene kritičke studije o utjecaju militarizma na prostor i društvo. Ponajprije istražuje kako terenski uvjeti i okoliš utječu na vojne aktivnosti i oružane sukobe. (Woodward, 2014). Također predstavlja primjenu geografskih podataka, alata i tehnika na vojne probleme, s posebnim fokusom na različite vojne scenarije, od mirnodopskih do ratnih (Palka & Galgano, 2001).

Vojna imovina *(military property).* Odnosi se samo na vojna materijalna dobra poput zemljišta, zgrada i infrastrukture. (Brzoska, Franko, & Husbands, 2000)

Vojni krajolik (*military landscape*). Krajolik oblikovan aktivnostima vojnih institucija, poput vojske, mornarice, zrakoplovstva i ministarstava obrane, a koji ima funkciju obrane, kontrole ili vođenja ratnih operacija. (Woodward, 2014).

Vojna lokacija *(military site).* Odnosi se na prostorne cjeline koje su korištene ili su još uvijek u funkciji za potrebe vojske, obrane i nacionalne sigurnosti. Ove lokacije mogu uključivati različite tipove vojnih objekata, infrastrukturu i područja namijenjena vojnoj upotrebi, bilo u aktivnoj službi ili napuštena. Vojne lokacije mogu varirati u veličini i tipu, bilo da je riječ o urbanim središtima ili udaljenim područjima, te uključuju širok raspon specijaliziranih zgrada kao što su klaonice, spremišta za brodove, arsenali i oružarnice, pekarnice, bazeni, spremišta za balone, vojarne, kućice za čamce, pivovare, bunkeri, kazamati, kapele, depoi, suhi dokovi, utvrde, ljevaonice, barutane i topovski gatovi, hangari, bolnice, menze i spremišta, radarske stanice, poligoni za obuku, tornjevi, kule, skladišta. (Bagaeen & Clark, 2016, p. 6).

Vojna prisutnost *(military presence).* Uključuje područja kojima vojska još uvijek upravlja ili se njima aktivno koristi, bez obzira na svrhe i broj vojnog osoblja. (štokholmski Institut za mirovna istraživanja (SIPRI))

Vojna revolucija (*military revolution* MR). U posljednjih pedeset godina ideja vojne revolucije (MR), koju je predstavio Michael Roberts (Roberts, 1995), jedan je od glavnih pojmova u području vojne povijesti. Prema njemu, taktičke promjene koje su uveli nizozemski i švedski zapovjednici početkom 17. stoljeća dovele su do revolucionarnih promjena u društvenim i političkim sferama. Robertsova ideja o vojnoj revoluciji pružila je teorijski okvir koji je

pomogao povezati jednostavne tehnološke i taktičke promjene s razvojem i transformacijom države. (Šlekys, 2008)

Vojne nekretnine (*military property*). Materijalni vojni prostorni resursi obično obuhvaćaju zemljište, infrastrukturu i izgrađene objekte. (Kardov & Tabak, 2014, p. 9)

Vojni prostor *(military space).* Obuhvaća zemljište namijenjeno aktivnoj vojnoj uporabi, koje obuhvaća područja za obuku, skladišne objekte, administrativne i druge zgrade te specijalizirane objekte poput uzletišta, pomorskih baza i centara za obuku. Također, može uključivati višak ili demilitarizirano vojno zemljište (Brzoska, Franko, & Husbands, 2000). Pojam vojni prostor u ovom se istraživanju koristi kao širi, krovni pojam koji obuhvaća različite vrste prostora oblikovanih ili korištenih za vojne potrebe. Njime se obuhvaćaju prostori različitih veličina, položaja i funkcija, od vojarni, skladišta, poligona i vojnih baza do različitih specijaliziranih vojnih građevina i kompleksa.

Vojni brownfield *(military brownfield).* Napuštene vojne lokacije i zgrade i predstavljaju najstariji tip brownfielda (Brebbia & Clark, 2012). One predstavljaju nekadašnje vojne objekte koji više nisu u uporabi. Ovisno o prethodnom korištenju i stanju lokacije, njihova ponovna uporaba može zahtijevati sanaciju, rješavanje pitanja vlasništva, zaštite graditeljske ili krajobrazne baštine te prilagodbu postojećih građevina i prostora novim funkcijama.

Vojni resursi *(military assets).* Široko definiran pojam koji uključuje zalihe fizičkih dobara, zemlju, ljudske i financijske resurse koje kontroliraju oružane snage. (Brzoska, Franko, & Husbands, Typology of Military Assets, 2000, p. 5)

Vojno zemljište (*military land*). Uključuje područja za obuku, zračne luke, pomorske luke, logističke objekte, vojarne, zapovjedne i kontrolne objekte, poligone za ispitivanja, obrazovne ustanove, servisne centre te ekološke i geološke opservacijske stanice. (Brzoska, Franko, & Husbands, 2000, p. 6)

Vojska *(military).* Vidi oružane snage.

- **Ostali pojmovi:**

Civilna upotrebljivost *(civilian usability).* Civilna upotrebljivost ili zamjenjivost/transformabilnost (fungibility) imovine, tj. stupanj promjene korištenja iz vojnog

prema civilnom sektoru, ključni je kriterij za ocjenu potencijala preobrazbe, tj. ponovne upotrebe. (Brzoska, Franko, & Husbands, Typology of Military Assets, 2000, p. 5)

Deklaracija *(declaration, lat. declaratio: izjava, proglas).* Proglas političke, pravne ili druge naravi u obliku svečane izjave koja sadrži temeljna načela ili stajališta o nekom važnom problemu. U međunarodnim odnosima deklaracija je izjava koju dvije ili više država zajednički daju o postignutom sporazumu ili o nekome načelnom pitanju. (Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024.)

Integracija (lat. *Integratio*: obnova cjeline). Okupljanje odijeljenih elemenata u jedinstven sustav. (Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024.)

Interdisciplinarnost *(interdisciplinarity).* Pristup rješavanja problema i odgovaranja na pitanja koja se ne mogu adresirati na zadovoljavajući način primjenom jednostranih metoda ili pristupa. Odnosno, interdisciplinarno istraživanje vrsta je istraživanja u kojemu su integrirani relevantni koncepti, teorije i/ili metode iz drugih disciplina. Često se pojam koristi u znatno širem smislu (Huutoniemi, 2010), a podrazumijeva „vrstu integrativnih istraživačkih aktivnosti koje spajaju više od jedne discipline, područja ili skup znanja". (Kostešić, 2024)

Multidisciplinarnost (*multidisciplinarity*). Multidisciplinarni pristup, u odnosu spram interdisciplinarnog, u svojoj osnovi pretpostavlja uključivanje više od jedne discipline, označava njihovu usporedbu, te se takav pristup opisuje kao aditivan, a ne kao integrativan. (Kostešić, 2024)

Transdisciplinarnost (*transdisciplinarity*). Pristup koji se javlja kada znanstvenici surađuju s dionicima koji ne pripadaju akademskoj zajednici i označava znanje izvan akademskog kruga koje se integrira s akademskim. (Kostešić, Modeli interdisciplinarnoga projektiranja u području urbanizma, arhitekture i dizajna u organiziranoj stambenoj izgradnji, 2024)

Prilog II: Katalog

Katalog 1

A. ŠIBENIK

GRANICA OBUHVATA PLANA
(ID GUP grada Šibenika, Službeni glasnik Grada Šibenika 8/16 i 1/17)

A.7. PROSTOR VOJNIH LOKACIJA

POPIS ODABRANIH VOJNIH LOKACIJA:

A.1. ANTE JONIĆA / MARINKO KARDUM
A.2. BRIBIRSKI KNEZOVI / RADE KONČAR / PEĆINE
A.3. DUMBOKA / DUBOKA
A.4. JAMNJAK - skladište
A.5. KULINE / MANDALINA
A.6. MINERSKA - skladište
A.7. PALACIN
A.8. PANINKOVAC - skladište
A.9. RAŽINE / BRODARICA / GOMINJAK
A.10. ŠUBIĆEVAC / DUCA D'AOSTA
A.11. ŠUBIĆEVAC - vojna policija

0 | 500 | 1000 m

Digitalna ortofotokarta (DOF), Geoportal, stanje 2019./2020.

B. ZADAR

GRANICA OBUHVATA PLANA
(PPU grada Zadra, GGZ 14/2019)

B.7. PROSTOR VOJNIH LOKACIJA

POPIS ODABRANIH VOJNIH LOKACIJA:

B.1. BILI BRIG / "KONJUŠNICA"

B.2. BOKANJAC / "PREDVOJNIČKA"

B.3. CRVENE KUĆE - skladište

B.4. FORTE / "FRANZ JOSEPH"

B.5. FOŠA / "VITTORIO VENETO"

B.6. GAŽENICA - skladište

B.7. JAZINE - DOM JRV

B.8. MOCIRE

B.9. PUT STANOVA / "ĐURO ĐAKOVIĆ" / "FRANKA LISICE"

B.10. RAVNICE RADIONA

B.11. SMILJEVAC - TURSKE KUĆE

B.12. VIŠNJIK / "ANTE BANINA"

B.13. VIDIKOVAC / "BARUTANA"

B.14. VOŠTARNICA / "MARKO OREŠKOVIĆ" / "STJEPAN RADIĆ"

0 | 500 | 1000 m

Digitalna ortofotokarta (DOF), Geoportal, stanje 2019./2020.

C. PULA

GRANICA OBUHVATA PLANA
(Pročišćeni tekst i grafika GUP grada Pule, Službeni glasnik Grada Pule br. 6/21)

C.7. PROSTOR VOJNIH LOKACIJA

POPIS VOJNIH LOKACIJA:

C.1. DOMOBRANSKA / "VITOMIR ŠIROLA - PAJO"
C.2. FRANJO JOSIP
C.3. ISTARSKIH BRIGADA, MALA MORNARIČKA I DOMOBRANSKA
C.4. KARLO ROJC
C.5. MAKSIMILIANOVE BARAKE
C.6. MONUMENTI ISV. KATARINA
C.7. MORNARIČKA
C.8. MORNARIČKE BARAKE
C.9. MUZIL - kompleks
C.10. VALLELUGA I
C.11. VALLELUGA II
C.12. VOJNE BARAKE / PARK PETRA KREŠIMIRA IV
C.13. VLADIMIR GORTAN
C.14. ŠTINJANSKE

0 | 500 | 1000 m

Digitalna ortofotokarta (DOF), Geoportal, stanje 2019./2020.

A. 1. ŠIBENIK – ANTE JONIĆA / MARINKA KARDUMA

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Kasarna narodnog heroja Ante Jonića / Vojarna Marinka Karduma	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Šibenik, Mjesni odbor Mandalina	 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.	
1.3.	lokacija / adresa	Mandalina, Ulica Velimira Škorpika		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Šibenik (2) 3657/1, 3657/2		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	69 179 m2 (6,9178 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	1910. obalna radiopostaja Šibenik počela rad		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	1910. - RH (21. studenoga - 24. prosinca 1991.), 1994. (godina povrata)		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	Dijelom se koristi MUP, Policijska uprava šibenska i Športski centar, pojedini objekti koriste se kao skladište za vatrogasna vozila, a ostatak je zapušten		

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice	
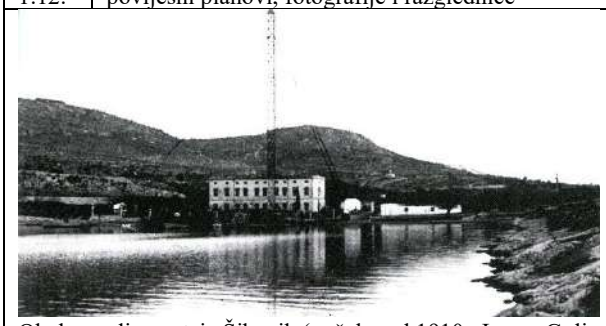 Obalna radio postaja Šibenik (počela rad 1910., Izvor: Gulin, D. (2011.): 83	 Obalna radiopostaja Šibenik 1910. – 1918., Izvor: Gulin, D. (2011.): 353	
1.13.	fotografije postojećeg stanja	
 Vojarna Ante Jonića, 25. 3. 2012., fotografija: Kristina Perkov	 Vojarna Ante Jonića, 4. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov	

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	kontaktni prostor gradskog centra/središta	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je djelomično transformiran i prepoznatljiv je u slici grada	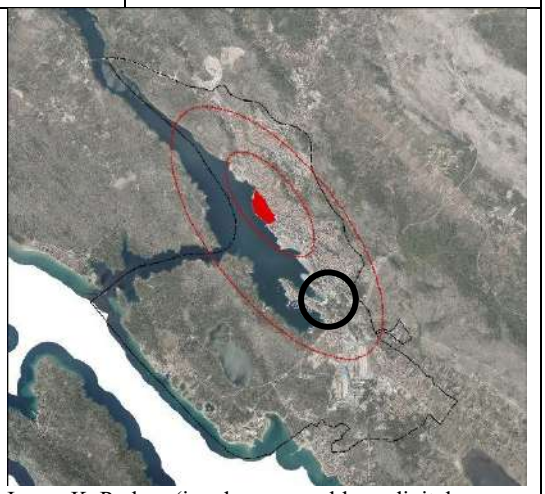 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Šibenik)	
2.3	**prometna povezanost sklopa**	dobro povezan na postojeću cestovnu prometnu mrežu glavnom gradskom ulicom Velimira Škorpika		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	Javna i društvena namjena, javna i društvena namjena – upravna, sportsko-rekreacijska namjena – sport bez gradnje		
2.5.	**status zaštite**	Zgrada bivše vojarne u Mandalini, Z-6186		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	GUP Grada Šibenika, UPU Mandalina-Vrnaža – obveza izrade		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	dio koristi MUP; policijska uprava Šibensko-kninska i Športski centar, pojedini objekti se koriste kao skladište za vatrogasna vozila, a ostatak je zapušten		
2.8.	**tip preobrazbe**	sadržajna / programatska		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	većim dijelom		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	sportsko-rekreacijska namjena, lučko područje		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	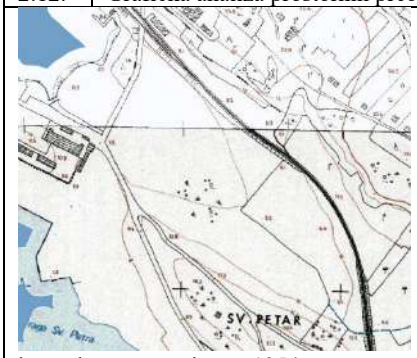 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Šibenika, 1988.	GUP Grada Šibenika, 2008.	GUP Grada Šibenika, 2016.	
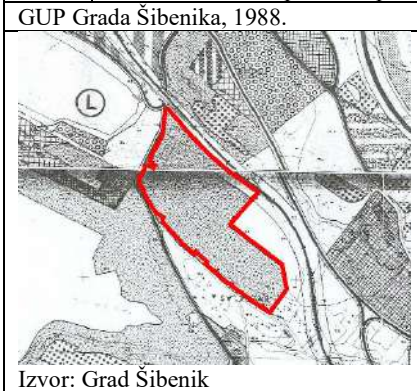 Izvor: Grad Šibenik	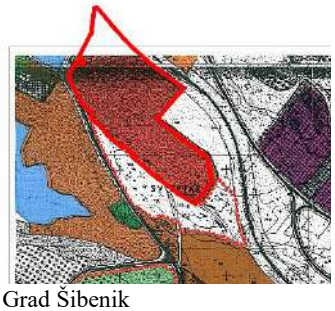 Izvor: Grad Šibenik	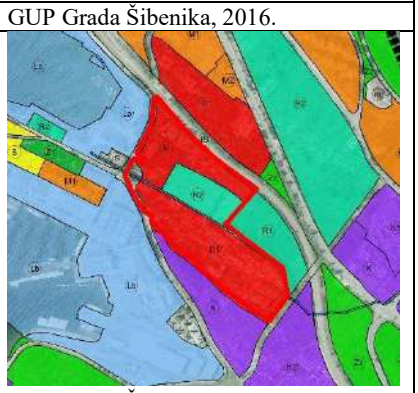 Izvor: Grad Šibenik	

LITERATURA:

Brigović, I. (2011.), *Odlazak Jugoslavenske narodne armije s područja Zadra*, Šibenika i Splita krajem 1991. i početkom 1992. godine: 424, 440, Časopis za suvremenu povijest, br. 2
Gulin, D. (2011.), *Ratna luka Šibenik*: 83, 84, 95, 108, 121, 245, 353, 357, 359, 370, 373, Gradska knjižnica "Juraj Šižgorić", Šibenik
Zaninović, J. (2015.), *ŠIBENSKA RATNA LUKA U PRVOM SVJETSKOM RATU*: 19, 20, 47, Državni arhiv u Šibeniku, Šibenik
Zaninović, J. (2018.), *ŠIBENIK U PRVOM SVJETSKOM RATU*: 19, 44, Državni arhiv u Šibeniku, Šibenik

ARHIVSKI IZVORI: /

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1988.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika
*** (2008.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika – izmjene i dopune
*** (2016.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika – cjelovite izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
http://www.paluba.info/

RAZGOVORI:

Damir Lučev (2024.), Šibenik [R-DL]
Petar Mišura (2023., 2024.), Šibenik, telefonski razgovor [R-PM]
Andrija Nakić (2024.), Šibenik [R-AN]

BILJEŠKE:

Pojedini objekti sagrađeni su u vrijeme austrougarske vladavine 1910. obalna radiopostaja Šibenik (1910. – 1918.) za potrebe austrougarske ratne mornarice; Kraljevina SHS (1921.-1941.) izvidničko zapovjedništvo Šibenik (Izvidnička komanda Šibenik – ISKOM); telegrafska škola (1923.-1941.); zapovjedništvo vojnog područja Šibenik (1960. - 1962.), Vojarna Ante Jonića - u vojarni su bili smješteni zapovjedništvo i dijelovi 602. mornaričke pozadinske baze, sanitetska ambulanta, satnija veze, izvidnička satnija i hotel za posadu brodova koji su bili na remontu u Remontnom zavodu. U vojarni se nalazilo sto četrdeset vojnika (1991., uoči rata)

U glavnoj zgradi Ante Jonića trebao je biti smješten Državni arhiv, kako utvrđena loša statika zgrade od te ideje se odustalo. Zgrada je u stotinjak godina utonula nepuni centimetar.

A. 2. ŠIBENIK – BRIBIRSKI KNEZOVI / RADE KONČAR / PEĆINE

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Bribirski knezovi / Rade Končar / Pećine	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Šibenik, Mjesni odbor Mandalina		
1.3.	lokacija / adresa	Mandalina, Ulica Velimira Škorpika		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	(121) k.o. Mandalina: 877/4, 880/5, 925/2, 927/1, 927/3-927/5, 928/5, 928/7-933, 935, 954/1-955/7, 959/3 k.o. Šibenik: 4523/1, 4523/9, 4523/13, 4523/22-4523/26, 4523/33, 4523/35, 4523/38, 4523/39, 4523/41, 4523/42, 4525- 4530/1, 4531-4535/2, 4537-4539, 4540-4549, 4550/2-4570, 4571/2- 4575, 4576/2, 4577/2, 4593/2, 4595/1, 4596, 4597/1, 4597/5, 4598/1-4598/4, 5964/6, 5964/8, 5964/15, 5967/1, 5968/2		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	318 029 m2 (31,8029 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Hrvatske ceste, Šibenska biskupija, Lidl Hrvatska d.o.o. k.d., Hrvatska d.o.o.k.d., Autotransport, Elektroprijenos, privatne osobe		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	izgrađena u vrijeme FNR Jugoslavije		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	nepoznat podatak /1973. - RH (21. studenoga - 24. prosinca 1991.), 1994. (godina povrata) 2005. (iNavis)		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	Terraneo glazbeni festival		

Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice

Svečana prisega novaka u vojarni Pećine, srpanj 1975., izvor: Gulin, D. (2011.): 234

1.13.	fotografije postojećeg stanja

Vojarna Bribirski knezovi, 25. 4. 2023., fotografija: Marin Šušić

Vojarna Bribirski knezovi, 4. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	kontaktni prostor gradskog centra/središta	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je djelomično transformiran i prepoznatljiv je u slici grada	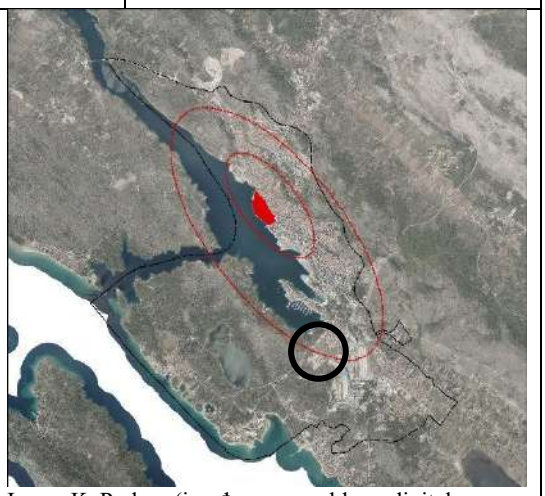 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Šibenik)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	dobro povezan na postojeću cestovnu prometnu mrežu glavnom gradskom Ulicom Velimira Škorpika		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	Javna i društvena namjena, javna i društvena namjena – upravna, zdravstvena, školska, sportsko-rekreacijska namjena – sport s gradnjom, površine infrastrukturnih sustava		
2.5.	**status zaštite**	nije pod zaštitom		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	GUP Grada Šibenika; UPU SRC Pećine, P6 Gradski projekt Zabavni centar stara Kava – obveza izrade		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	Veteranski centar Šibenik, Postaja pomorske policije Šibenik, Državni arhiv u Šibeniku, Croatia osiguranje d.d., Katolička osnovna škola, Lidl		
2.8.	**tip preobrazbe**	strukturalno-sadržajna		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	djelomična		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	gospodarska namjena – poslovna, ostale zelene površine – kultivirane i prirodne površine		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
	GUP Grada Šibenika, 1988.	GUP Grada Šibenika, 2008.	GUP Grada Šibenika, 2016.
	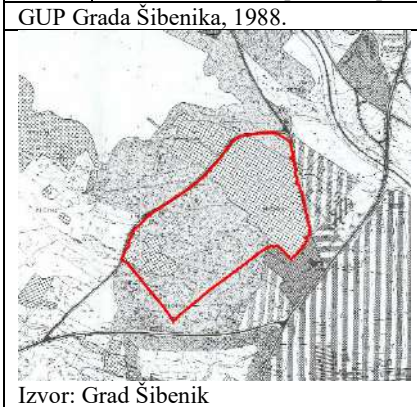 Izvor: Grad Šibenik	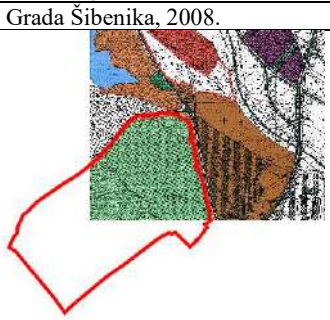 Izvor: Grad Šibenik	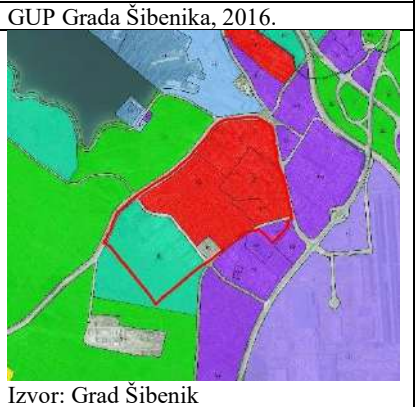 Izvor: Grad Šibenik

LITERATURA:

Brigović, I. (2011.), *Odlazak Jugoslavenske narodne armije s područja Zadra*, Šibenika i Splita krajem 1991. i početkom 1992. godine: 424, 440, Časopis za suvremenu povijest, br. 2.
Gulin, D. (2011.), *Ratna luka Šibenik*: 234, 235, 245, 247, 269, 277, 284, 294, 369, Gradska knjižnica "Juraj Šižgorić", Šibenik
Zaninović, J. (2015.), *ŠIBENSKA RATNA LUKA U PRVOM SVJETSKOM RATU*, Državni arhiv u Šibeniku, Šibenik
Zaninović, J. (2018.), *ŠIBENIK U PRVOM SVJETSKOM RATU*, Državni arhiv u Šibeniku, Šibenik

ARHIVSKI IZVORI: /

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1988.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika
*** (2008.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika – izmjene i dopune
*** (2016.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika – cjelovite izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
http://www.paluba.info/

RAZGOVORI:

Damir Lučev (2024.), Šibenik [R-DL]
Petar Mišura (2023., 2024.), Šibenik, telefonski razgovor [R-PM]
Andrija Nakić (2024.), Šibenik [R-AN]

BILJEŠKE:

Vojarna je izgrađena u vrijeme FNR Jugoslavije. Od 1948. do 1952. u njoj je djelovala mornaričko-zanatska škola, a 1980-ih godina proširena je.

U vojarni se nalazilo zapovjedništvo i postrojbe 12. amfibijske brigade JRM. Ova se postrojba dugo nazivala 11. brigadom mornaričko-desantnog pješaštva, a preimenovana je nekoliko godina prije rata. U vojarni su se još nalazile inženjerijska satnija, ABK satnija i bitnica protuzračne obrane. Vojarna je zauzimala površinu od 70 ha.

10. studenoga 1999. započeo je postupak ukidanja 113. brigade HV-a. U vojarni Bribirskih knezova (tzv. Pećine), u kojoj je brigada bila stacionirana, predviđeno je otvaranje centra za obuku HV-a.

A. 3. ŠIBENIK – DUMBOKA / DUBOKA

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Dumboka, Duboka	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Šibenik, mjesni odbori Mandalina i Zablaće	 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.	
1.3.	lokacija / adresa	Mandalina/Zablaće, Uvala Duboka		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Šibenik (5) 1334/1, 1334/2, 1334/3, 1345/5, 1345/7, 1371/16, 1404, 1405, 5264/5, 5264/6, 6039		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	113 220 m2 (11,3220 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, koncesija Lukoil (18 038 m²), privatne osobe		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna, skladište goriva i maziva za potrebe ratnih brodova		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	1934. (Kraljevina Jugoslavija izgradila je podzemna skloništa), 1945. (23. ožujka) minerski je odred premješten iz kanala sv. Ante u uvalu Dumboka u kojoj postoje podzemna skloništa		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	1945. - odlazak JNA (21. studenoga - 24. prosinca 1991.), 1994. (godina povrata)		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	Lučka uprava Šibensko-kninske županije, Lukoil		

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice
/	

1.13.	fotografije postojećeg stanja
 Vojarna Dumboka, 25. 3. 2012., fotografija: Kristina Perkov	 Vojarna Dumboka, 4. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	kontaktni prostor gradskog centra/središta	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je djelomično transformiran i nije prepoznatljiv u slici grada	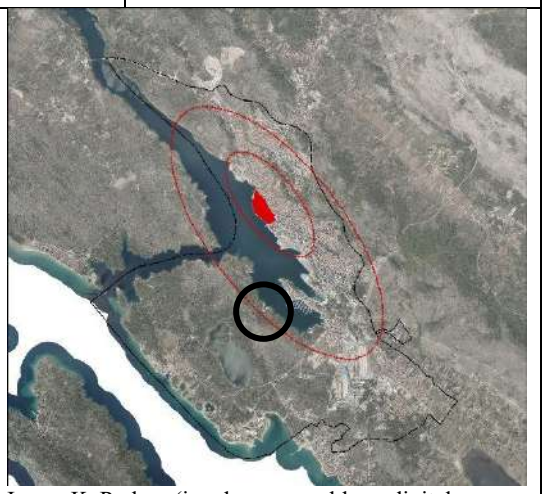	
2.3	**prometna povezanost sklopa**	vrlo loše povezan na postojeću cestovnu prometnu mrežu cestom nižeg reda (ostale ulice)		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	lučko područje - kopneni dio / morski dio, luka otvorena za javni promet, sportsko-rekreacijska namjena - kopneni dio, sport s gradnjom, ostale zelene površine, površine obrasle šumom		
2.5.	**status zaštite**	zaštićeni dijelovi prirode temeljem zakona, značajni krajobraz, kanal sv. Ante, luka u Šibeniku, kulturno-povijesna i arheološka zona		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	GUP Grada Šibenika, UPU SRC Sv. Petar – obveza izrade		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	Lukoil, Lučka uprava Šibensko-kninske županije	Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Šibenik)	
2.8.	**tip preobrazbe**	sadržajna / programatska		
2.9.	**dovršenost predjela / procesa preobrazbe**	povremeno / privremeno korištenje		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	ostale zelene površine, površine obrasle šumom		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
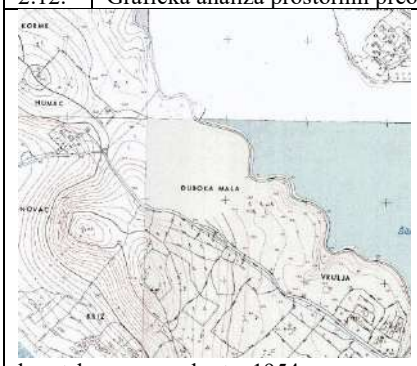			
hrvatska osnovna karta, 1954.	digitalni ortofoto, 1968.	preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana	
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Šibenika, 1988.	GUP Grada Šibenika, 2008.	GUP Grada Šibenika, 2016.	
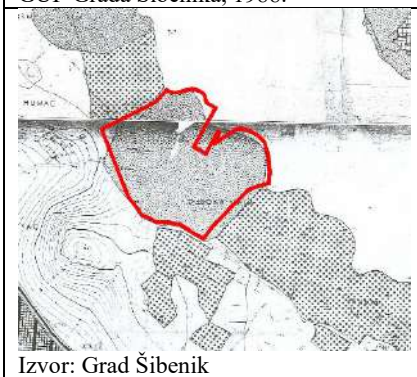	/		
Izvor: Grad Šibenik		Izvor: Grad Šibenik	

LITERATURA:

Brigović, I. (2011.), *Odlazak Jugoslavenske narodne armije s područja Zadra*, Šibenika i Splita krajem 1991. i početkom 1992. godine: 424, 440, Časopis za suvremenu povijest, br. 2.
Gulin, D. (2011.), *Ratna luka Šibenik*: 210*,* 373, Gradska knjižnica "Juraj Šižgorić", Šibenik
Zaninović, J. (2015.), *ŠIBENSKA RATNA LUKA U PRVOM SVJETSKOM RATU*, Državni arhiv u Šibeniku, Šibenik
Zaninović, J. (2018.), *ŠIBENIK U PRVOM SVJETSKOM RATU*, Državni arhiv u Šibeniku, Šibenik

ARHIVSKI IZVORI: /

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1988.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika
*** (2008.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika – izmjene i dopune
*** (2016.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika – cjelovite izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://hrvatska-povijest.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
http://www.paluba.info/

RAZGOVORI:

Tea Grozdanić (2024.), Šibenik, pisana korespondencija [R-TG]
Damir Lučev (2024.), Šibenik [R-DL]
Andrija Nakić (2024.), Šibenik [R-AN]
Sanja Slavica Matešić (2024.), Šibenik, razgovor i pisana korespondencija [R-SSM]

BILJEŠKE:

Godine 1945. minerski je odred premješten iz kanala sv. Ante u uvalu Dumboka, u kojoj postoje podzemna skloništa. Pojedini objekti sagrađeni su 1980-ih godina za potrebe skladištenja goriva i maziva.

Koncesija za obavljanje lučkih djelatnosti na lučkom području Šibenik – obala Duboka započela je 28. travnja 2005. godine, a ugovor o koncesiji sklopljen je s tvrtkom EUROPA-MIL d.o.o., Alberta Fortisa 1, Zagreb. Dana 20. siječnja 2010. godine potpisan je IV. dodatak ugovoru o koncesiji te novi naziv ovlaštenika koncesije glasi Lukoil Croatia d.o.o. Zagreb. Nadalje, V. dodatkom ugovoru o koncesiji od 28. travnja 2017. godine produljen je rok trajanja koncesije, koja sukladno novom dodatku ugovora istječe 28. travnja 2025. godine, čime ukupno trajanje koncesije iznosi 20 godina. Na koncesioniranom području moguće je obavljati sljedeće djelatnosti:

- ukrcaj, iskrcaj, prekrcaj i skladištenje tekućih roba
- gospodarsko korištenje, uporabu i održavanje infrastrukturnih i suprastrukturnih objekata.

Koncesionirana površina iznosi 40 829 m² (sukladno aneksu ugovora o koncesiji od 12. veljače 2008. godine), a grafički prilog nalazi se u privitku poruke e-pošte.

A. 4. ŠIBENIK – JAMNJAK / JAMLJAK

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Jamnjak	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Šibenik, Mjesni odbor Šubičevac	 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.	
1.3.	lokacija / adresa	Šubičevac, Put Jamnjaka		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	(14) k.o. Šibenik: 326 – 329, k.o. Crnica: 490/1, 490/2, 490/3, 490/8, 498, 640, 641/2, 2268, 4254/1		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	196 926 m2 (19,6926 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Grad Šibenik		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna, skladište minsko-eksplozivnih sredstava i naoružanja		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	1944. (barake), 1980-ih, većina objekata izgrađena u vrijeme FNR Jugoslavije		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	1980-ih - RH (21. studenoga - 24. prosinca 1991.), 2015. (godina povrata, manji dio za dječji vrtić)		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	/		

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice
/	

1.13.	fotografije postojećeg stanja
 Vojarna Jamnjak, 25. 3. 2012., fotografija: Kristina Perkov	 Vojarna Jamnjak, 5. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	rubni prostor grada	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je manjim dijelom transformiran i nije prepoznatljiv u slici grada	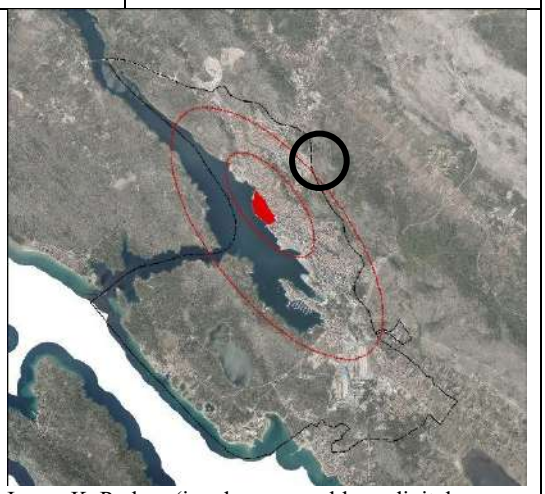 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Šibenik)	
2.3	**prometna povezanost sklopa**	loše povezan na postojeću cestovnu prometnu mrežu gradskom ulicom Put Jamnjaka		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	Javna i društvena namjena – predškolska, ostale zelene površine – kultivirane i prirodne površine, sportsko-rekreacijska namjena (PPUG Šibenik)		
2.5.	**status zaštite**	Zaštićeni dijelovi prirode temeljem zakona, Gvozdenovo - Kamenar		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	GUP Grada Šibenika		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	Dječji vrtić Smilje		
2.8.	**tip preobrazbe**	strukturalno-sadržajna		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	djelomična		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	mješovita namjena – pretežito stambena, neizgrađeni dio izvan građevinskog područja		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	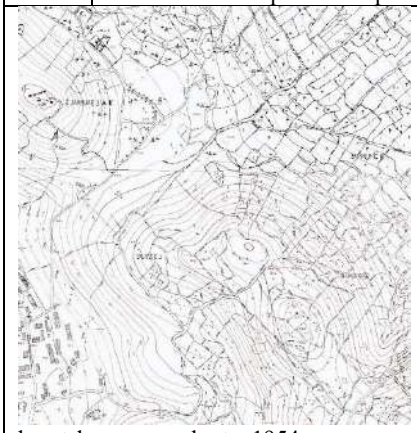 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	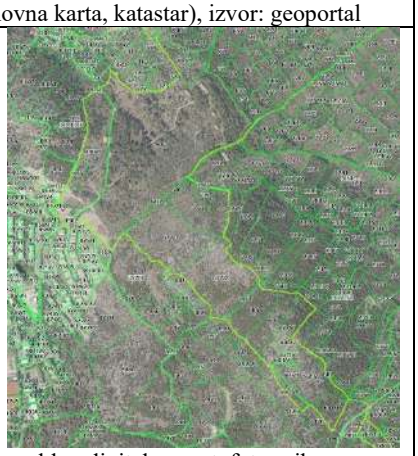 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
	GUP Grada Šibenika, 1988.	GUP Grada Šibenika, 2008.	GUP Grada Šibenika, 2016.
	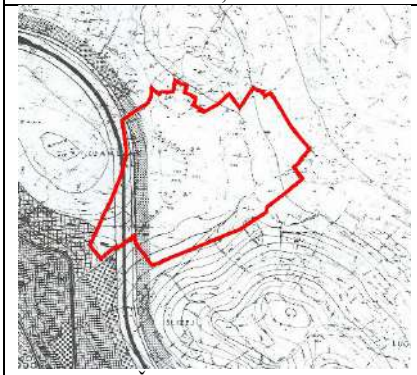 Izvor: Grad Šibenik	/	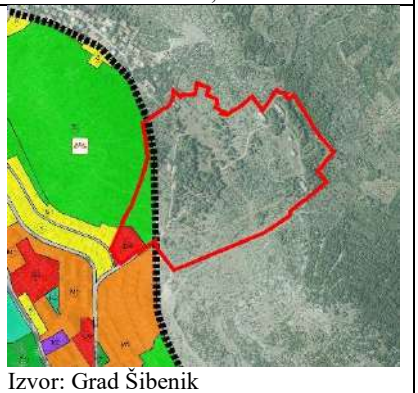 Izvor: Grad Šibenik

LITERATURA:

Brigović, I. (2011.), *Odlazak Jugoslavenske narodne armije s područja Zadra*, Šibenika i Splita krajem 1991. i početkom 1992. godine: 424, 440, Časopis za suvremenu povijest, br. 2.
Gulin, D. (2011.), *Ratna luka Šibenik*: 248, Gradska knjižnica "Juraj Šižgorić", Šibenik
Zaninović, J. (2015.), *ŠIBENSKA RATNA LUKA U PRVOM SVJETSKOM RATU*, Državni arhiv u Šibeniku, Šibenik
Zaninović, J. (2018.), *ŠIBENIK U PRVOM SVJETSKOM RATU*, Državni arhiv u Šibeniku, Šibenik

ARHIVSKI IZVORI: /

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1988.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika
*** (2008.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika – izmjene i dopune
*** (2016.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika – cjelovite izmjene i dopune
*** (2017.), Prostorni plan uređenja Grada Šibenika – izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.mok.hr/

RAZGOVORI:

Damir Lučev (2024.), Šibenik [R-DL]
Petar Mišura (2023., 2024.), Šibenik, telefonski razgovor [R-PM]
Andrija Nakić (2024.), Šibenik [R-AN]

BILJEŠKE:

Stanje 1991. – U objektima skladišta, uz minsko-eksplozivna sredstva, nalazilo se i naoružanje tvornica TLM i TEF, mjesnih zajednica grada Šibenika te Odreda naoružanih brodova Teritorijalne obrane Šibenik. Skladište je čuvalo tridesetak vojnika.

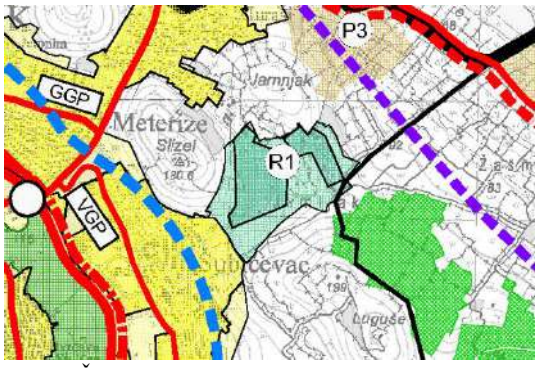

PPUG Šibenik, 1.0. Korištenje i namjena površina, sustav prometa, 2017.

A. 5. ŠIBENIK – KULINA / MANDALINA

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Vojarna Kulina, Mandalina	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Šibenik, Mjesni odbor Mandalina		
1.3.	lokacija / adresa	Poluotok Mandalina, Obala Jerka Šižgorića		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Šibenik (12) 6011, 6014-6019, 3801/1-3801/4, 3801/10		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	84 322 m2 (8,4322 ha) 64 540 m2 (6,4540 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, državna imovina pod pomorskom upravom, Grad Šibenik, pomorsko dobro, koncesija		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna, vojni zatvor		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	1890. (zemljište za potrebe izgradnje vojne baze Austro–Ugarskoj darovao Ante Šupuk, gradonačelnik Šibenika)		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	1890. RH (21. studenoga - 24. prosinca 1991.), - 2002., u ožujku 2012. porušeni vojni objekti unutar sklopa		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	Državni arhiv u Šibeniku		

Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice

Minolovci vezani uz sjevernu obalu luke Kulina, izvor: Gulin, D. (2011.): 129

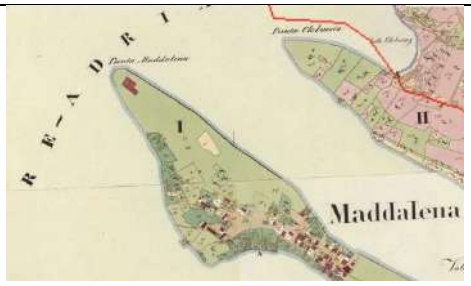

Kuline, Habsburška Monarhija, 19. st. Katastarska izmjera iz 1825., izvor: mapire.eu

1.13.	fotografije postojećeg stanja

Vojarna Kulina, 25. 3. 2012., fotografija: Kristina Perkov

Hotel i luka nautičkog turizma, 25. 4. 2023., fotografija: Marin Šušić

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	kontaktni prostor gradskog centra/središta	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je djelomično transformiran i prepoznatljiv je u slici grada	 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Šibenik)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	dobro povezan na postojeću cestovnu prometnu mrežu glavnom gradskom Ulicom Velimira Škorpika		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	Gospodarska namjena – ugostiteljsko-turistička, hotel, mješovita namjena – pretežito poslovna, ostale zelene površine, zaštitne zelene površine, lučko područje – kopneni dio, luka posebne namjene		
2.5.	**status zaštite**	Arheološka baština – arheološki pojedinačni lokalitet – kopneni, Mandalina, kulturno-povijesna i arheološka zona		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	UPU zone "Mandalina – Kuline", DPU zone IV/3.2 - luka nautičkog turizma Kuline – Mandalina		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	hotel i prateći sadržaji, luka nautičkog turizma		
2.8.	**tip preobrazbe**	strukturalno-sadržajna		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	većim dijelom dovršena (izuzev mješovite namjene)		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	stambena namjena		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Šibenika, 1988.	GUP Grada Šibenika, 2008.	GUP Grada Šibenika, 2016.	
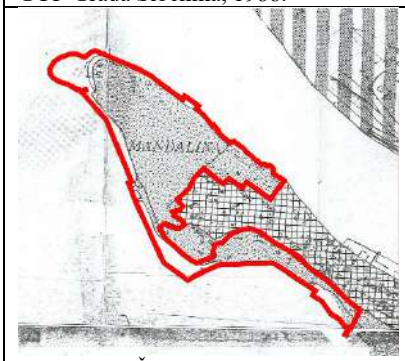 Izvor: Grad Šibenik	/	 Izvor: Grad Šibenik	

LITERATURA:

Brigović, I. (2011.), *Odlazak Jugoslavenske narodne armije s područja Zadra*, Šibenika i Splita krajem 1991. i početkom 1992. godine: 424, 440, Časopis za suvremenu povijest, br. 2
Gulin, D. (2011.), *Ratna luka Šibenik*: 72, 74, 81, 127, 129, 130, 133, 154, 182, 186, 204, 205, 244, 246, 289, 352, 354, 355, 357, 363, 368, 369, 371, 373, 374, Gradska knjižnica "Juraj Šižgorić", Šibenik
Zaninović, J. (2015.), *ŠIBENSKA RATNA LUKA U PRVOM SVJETSKOM RATU*: 28, Državni arhiv u Šibeniku, Šibenik
Zaninović, J. (2018.), *ŠIBENIK U PRVOM SVJETSKOM RATU*: 111, 112, 113, Državni arhiv u Šibeniku, Šibenik

ARHIVSKI IZVORI:

UFFICIO DI STATO MAGGIORE DELLA R. MARINA - REPARTO INFORMAZIONI, Monografia militare marittima della Jugoslavia, Instituto Poligrafico dello Stato, Roma, 1934.

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1988.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika
*** (2008.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika – izmjene i dopune
*** (2013.), UPU zone "Mandalina – Kuline"
*** (2013.), DPU zone IV/3.2- luka nautičkog turizma Kuline – Mandalina – izmjene i dopune
*** (2016.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika – cjelovite izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
http://www.paluba.info/
https://maps.arcanum.com/en/map/
https://gov.sibenik.hr/planovi/
https://www.mok.hr/

RAZGOVORI:

Damir Lučev (2024.), Šibenik [R-DL]
Petar Mišura (2023., 2024.), Šibenik, telefonski razgovor [R-PM]
Andrija Nakić (2024.), Šibenik [R-AN]

BILJEŠKE:

Zgrada dočasničke pomorske škole na Mandalini izgrađena je 1901. godine za potrebe škole koja je do tada djelovala u ratnom drvenom brodu „Schwrzenberg", koji je bio na mrtvom vezu uz južnu obalu poluotoka Mandaline. Zgrada je podignuta na zemljištu koje je, želeći da grad napreduje, 1890. godine za potrebe izgradnje vojne baze Austro-Ugarskoj darovao Ante Šupuk, prvi hrvatski gradonačelnik Šibenika.

Proveden je urbanističko-arhitektonski natječaj „Marina Mandalina's Upland Project" 2011./2012. godine; 1. nagradu osvojila je tvrtka Marinaprojekt d.o.o. iz Zadra.

A. 6. ŠIBENIK – MINERSKA

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Minerska	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Šibenik, Mjesni odbor Mandalina	 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.	
1.3.	lokacija / adresa	Uvala Minerska, Zablaće		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Donje polje (11) 5276/42, 5342/1, 5344, 5347/11, 5352/1, 5352/5, 5549, 5550, 5384/2		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	73 421 m2 (7,3421 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, pomorsko dobro		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna, skladište podvodnih mina / skladište eksplozivnih sredstava		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	pojedini objekti sagrađeni u vrijeme austrougarske vladavine; 1930-ih; tijekom Drugoga svjetskog rata (1944.) započeta izgradnja skloništa za brodove		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	nepoznat podatak RH (24. prosinca 1991. Hrvatske snage preuzimaju sklop od JNA), - 2012.,		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	koncerti, Terraneo festival (povremena aktivnost)		

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice
/	

1.13.	fotografije postojećeg stanja
 Vojarna Minerska, 25. 3. 2012., fotografija: Kristina Perkov	 Vojarna Minerska, 4. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI

2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	rubni prostor grada	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je manjim dijelom transformiran i nije prepoznatljiv u slici grada	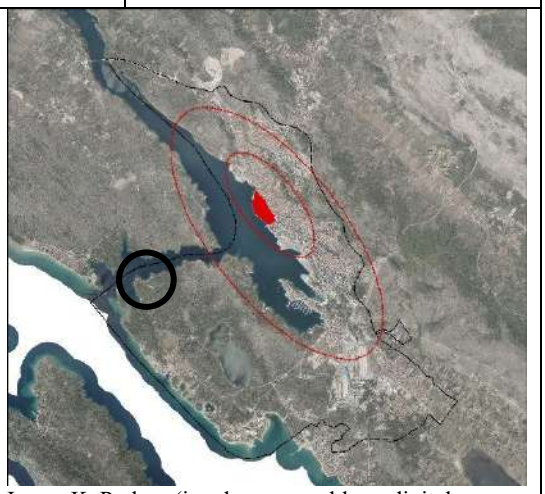 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Šibenik)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	vrlo loše povezan na postojeću cestovnu prometnu mrežu cestom nižeg reda (ostale ulice)		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	lučko područje – kopneni dio, sportska luka, sportsko-rekreacijska namjena – morski dio, uređena plaža kopneni dio/morski dio, ostale zelene površine, površine obrasle šumom, sadržaji vezani uz ulaz u zaštićena područja (NP, PP, ZK)		
2.5.	**status zaštite**	zaštićeni dijelovi prirode temeljem zakona, značajni krajobraz, kanal sv. Ante, luka u Šibeniku, kulturno-povijesna i arheološka zona		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	GUP Grada Šibenika		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	Posjetiteljski centar „Kanal sv. Ante”		
2.8.	**tip preobrazbe**	strukturalno-sadržajna		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	djelomična / preobrazba u tijeku		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	površine obrasle šumom		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal

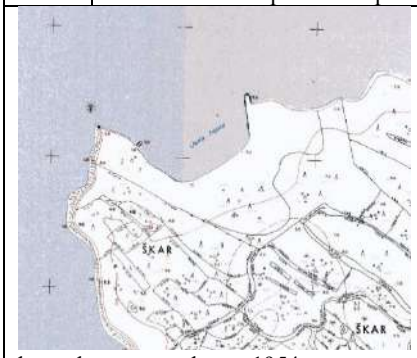

hrvatska osnovna karta, 1954.

digitalni ortofoto, 1968.

preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana

2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Šibenika, 1988.		GUP Grada Šibenika, 2008.	GUP Grada Šibenika, 2016.
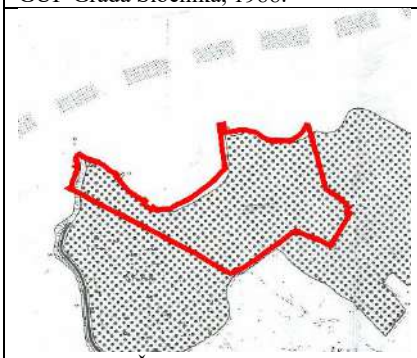 Izvor: Grad Šibenik		/	 Izvor: Grad Šibenik

LITERATURA:

Brigović, I. (2011.), *Odlazak Jugoslavenske narodne armije s područja Zadra*, Šibenika i Splita krajem 1991. i početkom 1992. godine: 424, 440, Časopis za suvremenu povijest, br. 2.
Gulin, D. (2011.), *Ratna luka Šibenik*: 160, 163, 191, 195, 205, 229, 245, 278, 373, 374, Gradska knjižnica "Juraj Šižgorić", Šibenik
Zaninović, J. (2015.), *ŠIBENSKA RATNA LUKA U PRVOM SVJETSKOM RATU*: 28, Državni arhiv u Šibeniku, Šibenik
Zaninović, J. (2018.), *ŠIBENIK U PRVOM SVJETSKOM RATU*: 19, 44, Državni arhiv u Šibeniku, Šibenik

ARHIVSKI IZVORI: /

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1988.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika
*** (2008.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika – izmjene i dopune
*** (2016.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika – cjelovite izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
http://www.paluba.info/
https://maps.arcanum.com/en/map/
https://gov.sibenik.hr/planovi/
https://www.kanal-svetog-ante.com/hr/atrakcije-u-kanalu/uvala-minerska

RAZGOVORI:

Damir Lučev (2024.), Šibenik [R-DL]
Andrija Nakić (2024.), Šibenik [R-AN]

BILJEŠKE:

Pojedini objekti sagrađeni su u vrijeme austrougarske vladavine, a tijekom Drugoga svjetskog rata (1944.) započeta je izgradnja skloništa za brodove.

JNA je sagradila kompleks vojnih objekata, vojarnu u uvali Minerska, skladišta i pristaništa s pripadajućom infrastrukturom. Prostor je bio nepoznat čak i Šibenčanima sve do prije dvadesetak godina jer je pristup bio strogo zabranjen.

Agencija za upravljanje državnom imovinom (AUDIO) dala je pisanu suglasnost društvu Terraneo d.o.o. za korištenje lokacija bivših vojarni Bribirski knezovi, Mandalina i Minerska te kanala sv. Ante u Šibeniku.

A. 7. ŠIBENIK – PALACIN

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Palacin	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Šibenik, Mjesni odbor Mandalina	 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.	
1.3.	lokacija / adresa	Mandalina, Ulica Put Bioca		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Šibenik (5) 5963/3, 3606/2, 3610/1, 3610/3, 3610/4		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	29 346 m2 (2,9346 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Veleučilište u Šibeniku, Grad Šibenik – javno dobro u općoj uporabi		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	1914. (Austro-Ugarska); 28. ožujka 1945. počinje s radom Pomorsko obalno zapovjedništvo Šibenik		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	1920. - RH (21. studenoga - 24. prosinca 1991.), 16. travnja 2012. (godina povrata, darovano)		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	/		

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice
 Uvala Vrnaža, izvor: Gulin, D. (2011.): foto galerija	
1.13.	fotografije postojećeg stanja
 Vojarna Palacin, 25. 3. 2012., fotografija: Kristina Perkov	 Vojarna Palacin, 4. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	kontaktni prostor gradskog centra/središta	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je u potpunosti transformiran i prepoznatljiv je u slici grada	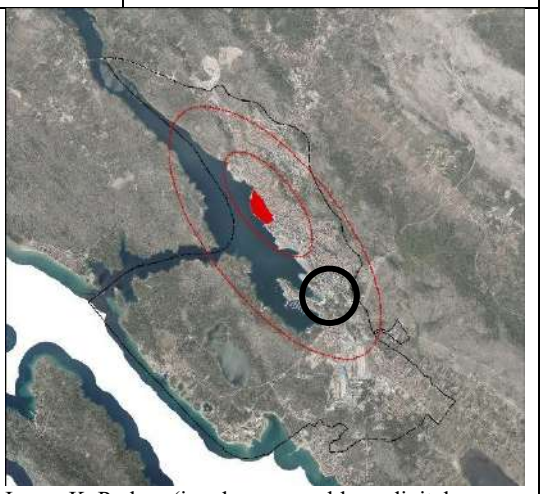	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	veoma dobro povezan na postojeću cestovnu prometnu mrežu glavnom gradskom magistralom – Put Bioca		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	Javna i društvena namjena, mješovita namjena – pretežito stambena		
2.5.	**status zaštite**	nije pod zaštitom		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	GUP Grada Šibenika		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	Studentski centar Šibenik		
2.8.	**tip preobrazbe**	sadržajna		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	potpuna / preobrazba dovršena		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	mješovita namjena – pretežito stambena	Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Šibenik)	

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
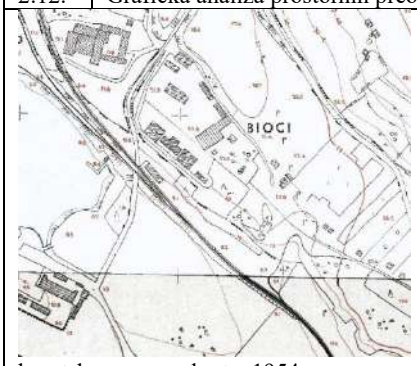 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana	
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Šibenika, 1988.	GUP Grada Šibenika, 2008.	GUP Grada Šibenika, 2016.	
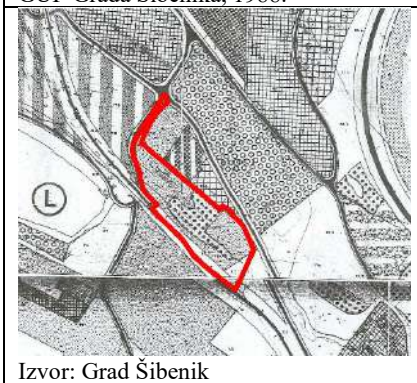 Izvor: Grad Šibenik	/	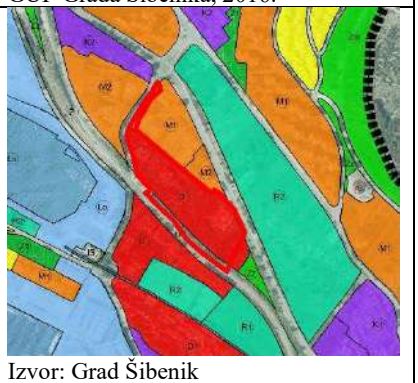 Izvor: Grad Šibenik	

LITERATURA:

Brigović, I. (2011.), *Odlazak Jugoslavenske narodne armije s područja Zadra*, Šibenika i Splita krajem 1991. i početkom 1992. godine: 424, 440, Časopis za suvremenu povijest, br. 2.
Gulin, D. (2011.), *Ratna luka Šibenik*: 211, 365, 371, foto galerija, Gradska knjižnica "Juraj Šižgorić", Šibenik
Zaninović, J. (2015.), *ŠIBENSKA RATNA LUKA U PRVOM SVJETSKOM RATU*: 19, 20, 47, Državni arhiv u Šibeniku, Šibenik
Zaninović, J. (2018.), *ŠIBENIK U PRVOM SVJETSKOM RATU*: 19, 44, Državni arhiv u Šibeniku, Šibenik

ARHIVSKI IZVORI: /

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1988.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika
*** (2008.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika – izmjene i dopune
*** (2016.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika – cjelovite izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
http://www.paluba.info/
https://tris.com.hr/2014/07/vecina-ex-vojnih-objekata-u-drzavi-i-dalje-zjape-prazni-i-neiskoristeni-sibenik-dobio-pet-bivsih-vojnih-nekretnina/

RAZGOVORI:

Damir Lučev (2024.), Šibenik [R-DL]
Petar Mišura (2023., 2024.), Šibenik, telefonski razgovor [R-PM]
Andrija Nakić (2024.), Šibenik [R-AN]

BILJEŠKE:

Vojarna je sagrađena u vrijeme austrougarske vladavine, 1914. godine. Dana 28. ožujka 1945. počinje s radom Pomorsko obalno zapovjedništvo Šibenik. U razdoblju SFR Jugoslavije, od 1964. do 1991., u sklopu je bilo smješteno zapovjedništvo 8. vojno-pomorskog sektora Šibenik.

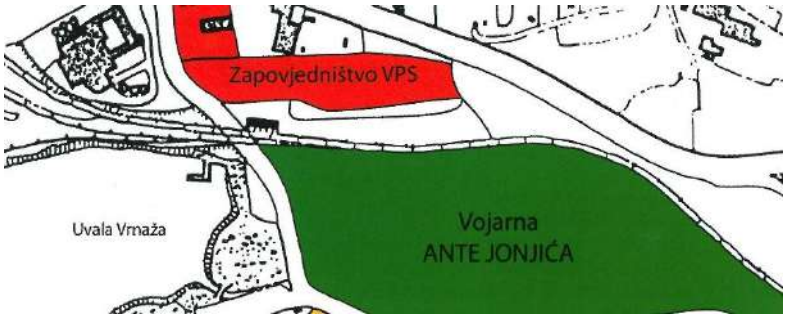

A. 8. ŠIBENIK – PANINKOVAC

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Paninkovac	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Šibenik, mjesni odbori Mandalina i Zablaće	 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.	
1.3.	lokacija / adresa	Mandalina/Zablaće, Uvala Duboka		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Donje Polje (19) 5264/4, 5264/5, 5264/34, 5264/35, 5264/39, 5264/40, 6032		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	51 214 m2 (5,1214 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Državna imovina, pod Pomorskom upravom, Pomorsko dobro, Grad Šibenik, privatne osobe		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna, skladište, luka i tehnička/torpedna radionica		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	1944. (Kraljevina Jugoslavija), skladište i luka; 1946. - vojna aktivnost u uvali Paninkovac; 1963. otvara se torpedna radionica u istoimenoj uvali		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	1944. - odlazak JNA (5. listopada 1991.), 2017. Ministarstvo obrane ukinulo je status perspektivnosti za vojarnu Paninkovac		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	/		

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice
 Radionica za popravak torpeda u uvali Paninkovac 1963., izvor: Gulin, D. (2011.): 228	
1.13.	fotografije postojećeg stanja
 Vojarna Paninkovac, 25. 3. 2012., fotografija: Kristina Perkov	 Vojarna Paninkovac, 4. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	kontaktni prostor gradskog centra/središta	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je napušten i nije prepoznatljiv u slici grada	 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Šibenik)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	vrlo loše povezan na postojeću cestovnu prometnu mrežu cestom nižeg reda (ostale ulice)		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	lučko područje - kopneni dio / morski dio, vojana luka, posebna namjena (PPŽ ŠKŽ – 17 – ukinuta posebna namjena)		
2.5.	**status zaštite**	zaštićeni dijelovi prirode temeljem zakona, značajni krajobraz, kanal sv. Ante, luka u Šibeniku, kulturno-povijesna i arheološka zona,		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	GUP Grada Šibenika		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	napuštena		
2.8.	**tip preobrazbe**	nema preobrazbe / nije započeta / nije ostvarena		
2.9.	**dovršenost predjela / procesa preobrazbe**	nema preobrazbe / nije započeta, nije ostvarena		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	ostale zelene površine, površine obrasle šumom		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	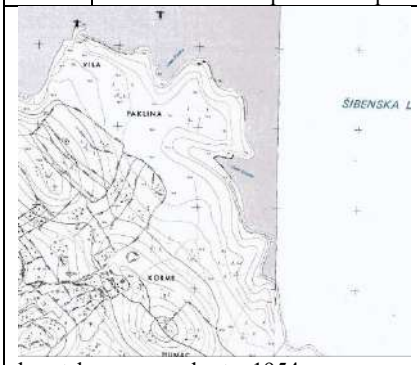 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Šibenika, 1988.	GUP Grada Šibenika, 2008.	GUP Grada Šibenika, 2016.	
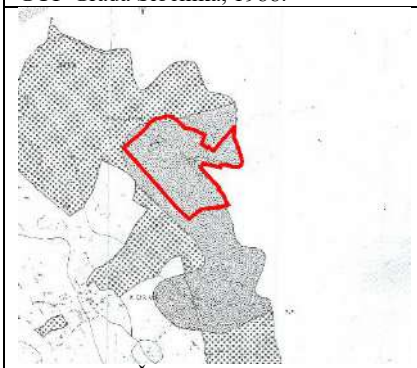 Izvor: Grad Šibenik	Izvor: Grad Šibenik	 Izvor: Grad Šibenik	

LITERATURA:

Brigović, I. (2011.), *Odlazak Jugoslavenske narodne armije s područja Zadra*, Šibenika i Splita krajem 1991. i početkom 1992. godine: 424, 440, Časopis za suvremenu povijest, br. 2.
Gulin, D. (2011.), *Ratna luka Šibenik*: 216, 217, 228, 245, 246, 276, 296, 369, 373, 374, Gradska knjižnica "Juraj Šižgorić", Šibenik
Zaninović, J. (2015.), *ŠIBENSKA RATNA LUKA U PRVOM SVJETSKOM RATU*: 19, 20, 47, Državni arhiv u Šibeniku, Šibenik
Zaninović, J. (2018.), *ŠIBENIK U PRVOM SVJETSKOM RATU*: 19, 44, Državni arhiv u Šibeniku, Šibenik

ARHIVSKI IZVORI: /

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1988.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika
*** (2008.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika – izmjene i dopune
*** (2016.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika – cjelovite izmjene i dopune
*** (2017.), Prostorni plan Šibensko-kninske županije – izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://hrvatska-povijest.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.morh.hr/
http://www.paluba.info/

RAZGOVORI:

Damir Lučev (2024.), Šibenik [R-DL]
Andrija Nakić (2024.), Šibenik [R-AN]

BILJEŠKE:

28. lipnja 2006. Hrvatska vlada prihvatila je Dugoročni plan razvoja Oružanih snaga Republike Hrvatske do 2015. godine. Planom je predviđeno napuštanje i prenamjena svih vojnih objekata u Šibeniku, osim skladišta Paninkovac u šibenskoj luci.

16. ožujka 2017. ukinut je status perspektivnosti Paninkovca u Šibeniku..

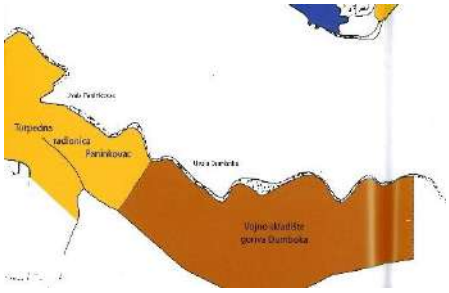

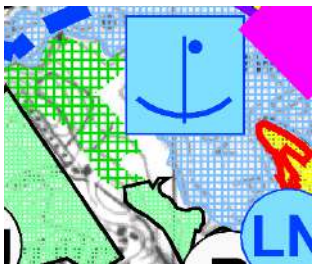

Gulin, D. (2011.): 246, PPŽ ŠKŽ – 17

A. 9. ŠIBENIK – RAŽINE / BRODARICA / GOMINJAK /GOMILJAK / GOMLJANIK

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Ražine / Brodarica / Gominjak / Gomiljak / Gomljanik	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Šibenik, Mjesni odbor Ražine Donje	 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.	
1.3.	lokacija / adresa	Ražine Donje, Put Gomiljak / Gomljanik		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Donje polje (13) 3189/1, 3189/6, 3190/2, 3194/4, 3196/2, 3210/3, 3213/5, 3228/47-3228/49, 3229/1, 3229/2		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	144 571 m2 (14,4571 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, privatne osobe		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna, skladište goriva		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	topovska baterija (Austro-Ugarska monarhija), bitnica obalnog topništva (Kraljevina SHS / Kraljevina Jugoslavija, 1921.–1941.), razdoblje FNR/SFR Jugoslavije (1945.–1991.), 8. pomorski sektor i mornaričko-desantna pješačka brigada,		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	nepoznat podatak RH (10. prosinca 1991. Hrvatske snage preuzimaju sklop od JNA), - 2002.,		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	MMC Green Knights CRO2 Ch121 (vojni motociklistički klub)		

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice
/	

1.13.	fotografije postojećeg stanja
 Vojarna Ražine, 25. 3. 2012., fotografija: Kristina Perkov	 Vojarna Ražine, 5. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	rubni prostor grada	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je napušten i nije prepoznatljiv u slici grada	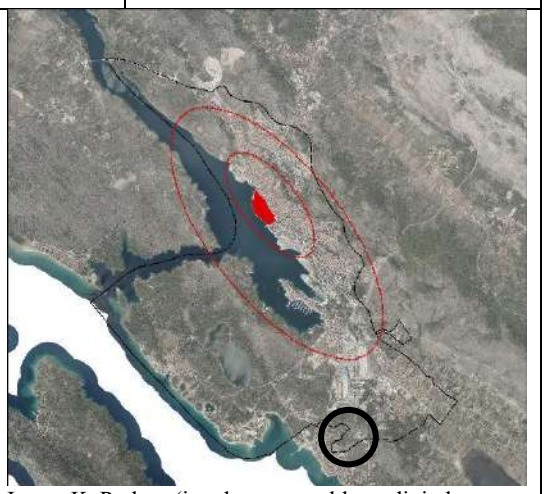 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Šibenik)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	dobro posredno povezan s postojećom cestovnom prometnom mrežom preko glavne gradske ceste Put Gomiljak / Gomljanik		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	Javna i društvena namjena, ostale zelene površine, kultivirane i prirodne površine		
2.5.	**status zaštite**	nije pod zaštitom		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	GUP Grada Šibenika, UPU Gomiljak – obveza izrade, P9 – gradski projekt, DPU Brodarica – Gomiljak		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	napušten, MMC Green Knights CRO2 Ch121 (vojni motociklistički klub)		
2.8.	**tip preobrazbe**	sadržajna / programatska		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	nema preobrazbe / nije započeta, nije ostvarena		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	ostale zelene površine, kultivirane i prirodne površine, mješovita namjena – pretežito stambena		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Šibenika, 1988.	GUP Grada Šibenika, 2008.	GUP Grada Šibenika, 2016.	
 Izvor: Grad Šibenik	/	 Izvor: Grad Šibenik	

LITERATURA:

Brigović, I. (2011.), *Odlazak Jugoslavenske narodne armije s područja Zadra*, Šibenika i Splita krajem 1991. i početkom 1992. godine: 424, 440, Časopis za suvremenu povijest, br. 2.
Gulin, D. (2011.), *Ratna luka Šibenik*: 160, 161, 248, Gradska knjižnica "Juraj Šižgorić", Šibenik
Zaninović, J. (2015.), *ŠIBENSKA RATNA LUKA U PRVOM SVJETSKOM RATU*: 28, Državni arhiv u Šibeniku, Šibenik
Zaninović, J. (2018.), *ŠIBENIK U PRVOM SVJETSKOM RATU*: 19, 44, Državni arhiv u Šibeniku, Šibenik

ARHIVSKI IZVORI: /

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1988.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika
*** (2008.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika – izmjene i dopune
*** (2016.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika – cjelovite izmjene i dopune
*** (2008.), Urbanistički plan uređenja naselja Brodarica – cjelovite izmjene i dopune
*** (2008.), Detaljni plan uređenja Brodarica - Gomiljak

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
http://www.paluba.info/
https://maps.arcanum.com/en/map/
https://gov.sibenik.hr/planovi/
https://hrvatska-povijest.hr/rat-za-vojarne-1991-godine-premjestaj-postrojbi-jna-na-okupirana-podrucja-te-njihov-odlazak-sa-okupiranih-podrucja-republike-hrvatske/

RAZGOVORI:

Damir Lučev (2024.), Šibenik [R-DL]
Petar Mišura (2023., 2024.), Šibenik, telefonski razgovor [R-PM]
Andrija Nakić (2024.), Šibenik [R-AN]

BILJEŠKE:

U vojarni je pedesetak vojnika čuvalo oružje šibenske Teritorijalne obrane (dovoljno za naoružanje jedne brigade). U vojarni se nalazio vod protuzračne obrane (s topovima 3 × 20 mm) i šest samohodnih topova od 90 mm.

A. 10. ŠIBENIK – ŠUBIĆEVAC / DUCA D'AOSTA

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Vojarna Šubićevac Duca d'Aosta	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Šibenik, Mjesni odbor Šubićevac		
1.3.	lokacija / adresa	Šubićevac, Ulica bana Josipa Jelačića		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Šibenik (66) 901/1-901/5, 902/1-902/3, 903/1-903/7, 903/10, 903/11, 904/1-904/5, 904/9-904/12, 904/15, 904/16, 904/18-904/31, 904/33, 904/35-904/53, 905/1, 905/5, 905/6, 907/2, 907/4, 907/5, 5944/11		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	61 638 m2 (6,1638 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Republika Hrvatska, Grad Šibenik, Grad Šibenik – javno dobro u općoj uporabi, Hrvatske šume, Kuglački klub "Šubićevac", Hrvatski ferijalni i hostelski savez, građevinsko poduzeće Ivan Lučić Lavčević, privatni vlasnici		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	sagrađena 1910.–1918. u vrijeme austrougarske vladavine; pojedini objekti izgrađeni za vrijeme Kraljevine SHS / Kraljevine Jugoslavije (1921.–1941.)		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	nepoznat podatak, transformirana 1950-ih		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	/		

Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice

Vojarna Šubićevac 1941. godine, izvor: Archivio centrale dello stato

Vojarna Šubićevac 1941. godine, izvor: Archivio centrale dello stato

1.13.	fotografije postojećeg stanja

Vojarna Šubićevac 2, 31. 8. 2024., fotografija: Kristina Perkov

Vojarna Šubićevac 2, 31. 8. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	gradski centar/središte	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je djelomično transformiran, ali nije prepoznatljiv u slici grada	 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Šibenik)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	dobro povezan s postojećom cestovnom prometnom mrežom glavnom gradskom Ulicom bana Josipa Jelačića		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	Mješovita namjena – pretežito stambena, javna i društvena namjena – zdravstvena i školska, gospodarska namjena – poslovna, sportsko-rekreacijska namjena – sport s gradnjom, ostale zelene površine – površine obrasle šumom		
2.5.	**status zaštite**	nije pod zaštitom		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	PUP stambene i rekreacijske zone Šubićevac		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	Tenis klub Šubićevac, Hrvatski ferijalni i hostelski savez, Kuglački klub "Šubićevac", Centar za odgoj i obrazovanje Šubićevac, stambena namjena, ugostiteljstvo…		
2.8.	**tip preobrazbe**	strukturalno-sadržajna		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	djelomična / preobrazba u tijeku, većim dijelom		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	mješovita namjena, javne zelene površine, ostale zelene površine – kultivirane i prirodne površine		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Šibenika, 1988.	GUP Grada Šibenika, 2008.	GUP Grada Šibenika, 2016.	
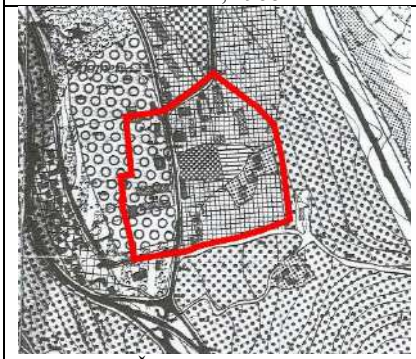 Izvor: Grad Šibenik	/	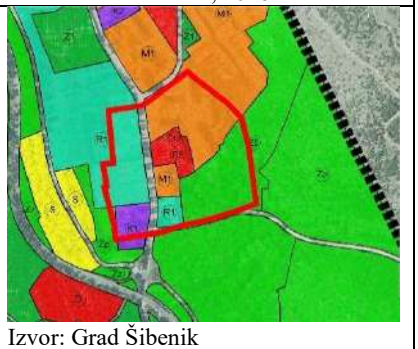 Izvor: Grad Šibenik	

LITERATURA:

Brigović, I. (2011.), *Odlazak Jugoslavenske narodne armije s područja Zadra*, Šibenika i Splita krajem 1991. i početkom 1992. godine: 424, 440, Časopis za suvremenu povijest, br. 2.
Gulin, D. (2011.), *Ratna luka Šibenik*: 118*,* 160, 245, Gradska knjižnica "Juraj Šižgorić", Šibenik
Zaninović, J. (2015.), *ŠIBENSKA RATNA LUKA U PRVOM SVJETSKOM RATU*: 28, Državni arhiv u Šibeniku, Šibenik
Zaninović, J. (2018.), *ŠIBENIK U PRVOM SVJETSKOM RATU*: 19, 44, Državni arhiv u Šibeniku, Šibenik

ARHIVSKI IZVORI:

Archivio Centrale dello Stato, Seconda guerra mondiale, Archivio fotografico, Sebenico, 1941. (internetski izvor)

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1988.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika
*** (2008.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika – izmjene i dopune
*** (2016.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika – cjelovite izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
http://www.paluba.info/
https://maps.arcanum.com/en/map/
https://gov.sibenik.hr/planovi/
https://www.mok.hr/

RAZGOVORI:

Damir Lučev (2024.), Šibenik [R-DL]
Petar Mišura (2023., 2024.), Šibenik, telefonski razgovor [R-PM]
Andrija Nakić (2024.), Šibenik [R-AN]

BILJEŠKE: /

A. 11. ŠIBENIK – ŠUBIĆEVAC

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Vojarna Šubićevac	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Šibenik, Mjesni odbor Šubićevac		
1.3.	lokacija / adresa	Šubićevac, Šubićevačko šetalište, magistrala		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Šibenik (3) 1455, 1456/1, 1456/4, 1456/17		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	28 045 m2 (2,8045 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Grad Šibenik		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna vojne policije		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	bunkeri sagrađeni u vrijeme Kraljevine SHS (Jugoslavije) 1921.–1941.., ostatak objekata u vrijeme FNR/SFR Jugoslavije, 1945.–1991.		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	1910. 1918, - RH (21. studenoga - 24. prosinca 1991.), - 2002.		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	dječji vrtić		

Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice	
/		/

1.13.	fotografije postojećeg stanja	
 Vojarna Šubićevac, 25. 3. 2012., fotografija: Kristina Perkov		 Vojarna Šubićevac, 5. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	gradski centar/središte	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je djelomično transformiran, ali nije prepoznatljiv u slici grada	 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Šibenik)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	vrlo dobro povezan na postojeću cestovnu prometnu mrežu – magistralu		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	društvena namjena, javne zelene površine, park-šuma		
2.5.	**status zaštite**	nije pod zaštitom		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	GUP Grada Šibenika		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	Dječji vrtić		
2.8.	**tip preobrazbe**	sadržajna / programatska		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	djelomična / preobrazba u tijeku, većim dijelom (izuzev park-šume)		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	javne zelene površine, park-šume		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
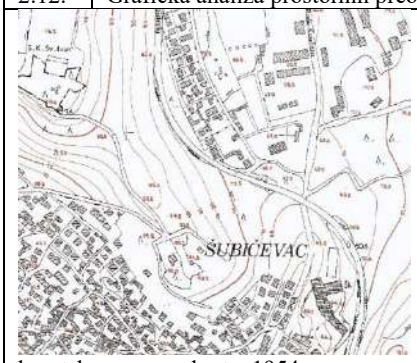 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana	
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Šibenika, 1988.	GUP Grada Šibenika, 2008.	GUP Grada Šibenika, 2016.	
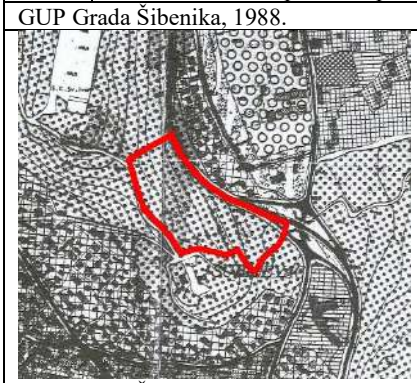 Izvor: Grad Šibenik	/	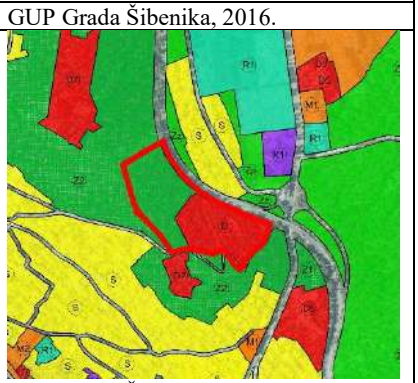 Izvor: Grad Šibenik	

LITERATURA:

Brigović, I. (2011.), *Odlazak Jugoslavenske narodne armije s područja Zadra*, Šibenika i Splita krajem 1991. i početkom 1992. godine: 424, 440, Časopis za suvremenu povijest, br. 2.
Gulin, D. (2011.), *Ratna luka Šibenik*: 160, 245, Gradska knjižnica "Juraj Šižgorić", Šibenik
Zaninović, J. (2015.), *ŠIBENSKA RATNA LUKA U PRVOM SVJETSKOM RATU*: 28, Državni arhiv u Šibeniku, Šibenik
Zaninović, J. (2018.), *ŠIBENIK U PRVOM SVJETSKOM RATU*: 19, 44, Državni arhiv u Šibeniku, Šibenik

ARHIVSKI IZVORI: /

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1988.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika
*** (2008.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika – izmjene i dopune
*** (2016.), Generalni urbanistički plan Grada Šibenika – cjelovite izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
http://www.paluba.info/
https://maps.arcanum.com/en/map/
https://gov.sibenik.hr/planovi/
https://www.mok.hr/

RAZGOVORI:

Damir Lučev (2024.), Šibenik [R-DL]
Petar Mišura (2023., 2024.), Šibenik, telefonski razgovor [R-PM]
Andrija Nakić (2024.), Šibenik [R-AN]

BILJEŠKE:

Vojarna vojne policije smještena je na Šubićevcu. Neposredno prije rata u Šibeniku JNA je napustila vojarnu.

B. 1. ZADAR – BILI BRIG

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Vojarna Bili brig – Konjušnica	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Zadar, gradske četvrti Stanovi i Bili brig	 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.	
1.3.	lokacija / adresa	Stanovi/Bili brig, Ulica Bleiburških žrtava		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Zadar 4422/1, 4422/46, 4422/47, 4422/48, 4422/56, 4422/58, 4422/59, 4422/62, 4422/64, 4422/66, 4422/67, 10805/1		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	58 395 m2 (5,8395 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	HRVATSKE AUTOCESTE D.O.O., SPAR HRVATSKA D.O.O., BA HYPO FINANCIRANJE D.O.O., S.A.T. D.O.O., KONZUM plus d.o.o.		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	Talijanska uprava (1918. – 1944.)		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	Talijanska uprava (1918. – 1944.), 1991./1995. (napušteno u prvoj etapi) predana 13. listopada 1991. kao ruševni objekt		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	/		

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice
/	

1.13.	fotografije postojećeg stanja
 Parkiralište Super Konzum, 6. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov	 Ostaci vojne infrastrukture pokraj INTERSPAR-a, 6. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	kontaktni prostor gradskog središta	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je u potpunosti transformiran i nije prepoznatljiv u slici grada	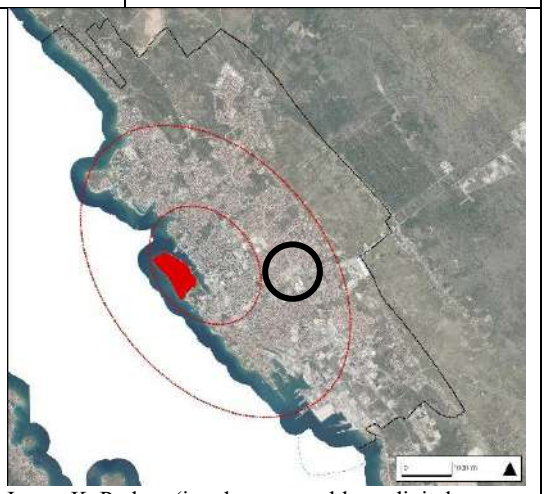 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Zadar)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	dobro povezan s postojećom cestovnom prometnom mrežom glavnom gradskom cestom (2), Ulicom Bleiburških žrtava		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	mješovita namjena – pretežito poslovna, stambena namjena – srednja gustoća, poslovna – pretežito trgovačka		
2.5.	**status zaštite**	nije pod zaštitom		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	PPU Grada Zadra		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	mješovita namjena – pretežito poslovna, stambena namjena – srednja gustoća, poslovna – pretežito trgovačka		
2.8.	**tip preobrazbe**	strukturalno-sadržajna		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	potpuna / preobrazba dovršena, iznimno stambene namjene		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	poslovna – pretežito trgovačka		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
	GUP Grada Zadra, 1973.	GUP Grada Zadra – ID, 1988/1991.	PPU Grada Zadra, 2019.
	 Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	 Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	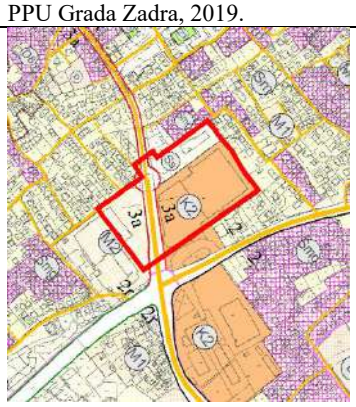 Izvor: www.grad-zadar.hr, službene stranice Grada Zadra

LITERATURA:

Bašić, S. (2005.), *Transformacije vojarni u Zadru i njihov utjecaj na razvoj i strukturalne promjene grada u periodu 1991. – 2005.*: 13, Znanstveni ogled, Arhitektonski fakultet, Zagreb
Rosan, N.; Krpina Car, D. (2016.), *Urbana regeneracija na primjeru napuštenih vojarni prostora grada Zadra: 156* // Strategije urbane regeneracije / Korlaet, Ariana (ur.). Zagreb: Hrvatski zavod za prostorni razvoj, 2016., str. 148–161

ARHIVSKI IZVORI: /

DOKUMENTACIJSKI IZVORI:

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1973.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (1988./91.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (2019.), Prostorni plan uređenja Grada Zadra – izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.grad-zadar.hr/plan

RAZGOVORI:

Silvio Bašić (2024.), Zagreb [R-SB]
Stjepan Gverić (2024.), Zadar [R-SG]
Lana Stipičić (2024.), Zadar [R-LS]

BILJEŠKE:

Vojarna „Konjušnica“ objekt je iz vremena kada je Zadar bio pod Italijom, sa stražom od 50 vojnika, skladištem ABK, intendantske i građevinske opreme, školskog pribora i instrumenata te ergelom od desetak tovarnih konja. Izgrađena je na samom ulazu u grad i bila je vrlo dobro utvrđena. Blokadu i otpor provodio je rajonski štab „Centar“. Predana je 13. listopada 1991. kao ruševni objekt.

Na prostoru nekadašnjih vojnih konjušnica neposrednom provedbom GUP-a izgrađeni su prvi trgovački centri, Interspar (2004.) i Mercator (2005.), današnji Super Konzum.

B. 2. ZADAR – BOKANJAC

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Vojarna Bokanjac – Predvojnička	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Zadar, gradska četvrt Novi Bokanjac	 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.	
1.3.	lokacija / adresa	Novi Bokanjac, Ulica Hrvatskog sabora		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Zadar 782/186, 782/187, 782/189, 782/190, 782/191, 782/192, 782/194, 782/314, 782/337, 782/340, 782/341, 782/648, 14096, 14097, 14098, 14099, 14100, 14101, 14102		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	12 386 m2 (1,2386 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Republika Hrvatska, Grad Zadar		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna, centar za predvojničku obuku		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	1918. – 1944. (nastala na prostoru tipske utvrde kakve su građene na prilazima gradu)		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	nepoznat podatak. -1995./2005. (napušteno u prvoj etapi) – 1997. (Grad Zadar)		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	skladište "Elektre", Oldtimer klub Zadar, Boxing Club Bandits Zadar, Sud na Bokanjcu, Katastar, Ironman GYM, škola sportova		

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice
/	

1.13.	fotografije postojećeg stanja
 Parkiralište Ironman GYM, 6. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov	 Ostaci vojne infrastrukture unutar sklopa, 6. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	rubni prostor grada – predgrađe	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je djelomično transformiran i prepoznatljiv je u slici grada	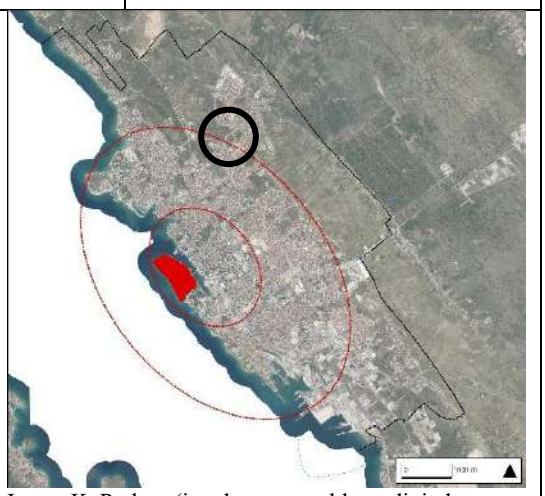	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	dobro povezan s postojećom cestovnom prometnom mrežom primarnom gradskom cestom (3), Ulicom Hrvatskog sabora		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	poslovna – komunalno servisna		
2.5.	**status zaštite**	nije pod zaštitom		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	DPU zone komunalnih građevina i uređaja uz ulicu Hrvatskog sabora i Put Vrela (Gl. Grada Zadra, 6/08)		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	sport i rekreacija		
2.8.	**tip preobrazbe**	sadržajna / programatska		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	povremeno / privremeno korištenje		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	stambena namjena	Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Zadar)	

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
			
hrvatska osnovna karta, 1954.	digitalni ortofoto, 1968.	preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana	
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Zadra, 1973.	GUP Grada Zadra – ID, 1991.	PPU Grada Zadra, 2019.	
	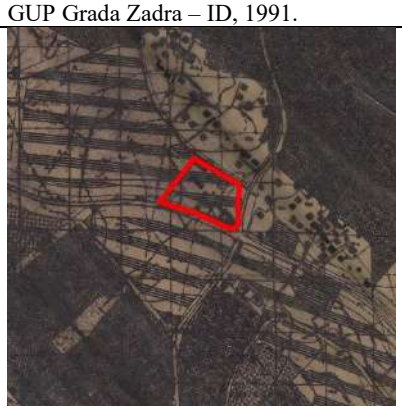	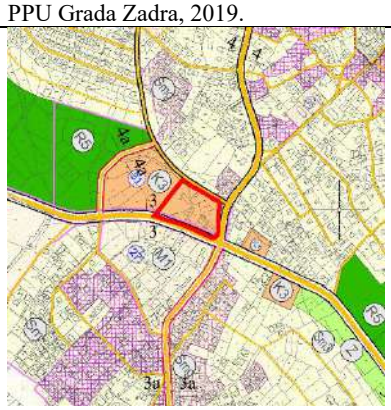	
Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	Izvor: www.grad-zadar.hr, službene stranice Grada Zadra	

LITERATURA:

Bašić, S. (2005.), Transformacije vojarni u Zadru i njihov utjecaj na razvoj i strukturalne promjene grada u periodu 1991. – 2005.: 13, Znanstveni ogled, Arhitektonski fakultet, Zagreb
Rosan, N.; Krpina Car, D. (2016.), *Urbana regeneracija na primjeru napuštenih vojarni prostora grada Zadra: 156* // Strategije urbane regeneracije / Korlaet, Ariana (ur.). Zagreb: Hrvatski zavod za prostorni razvoj, 2016., str. 148–161

ARHIVSKI IZVORI: /

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1973.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (1989./92.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (2008.), Detaljni plan uređenja zone komunalnih građevina i uređaja uz ulicu Hrvatskog Sabora i Put Vrela
*** (2019.), Prostorni plan uređenja Grada Zadra – izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.grad-zadar.hr/plan

RAZGOVORI:

Silvio Bašić (2024.), Zagreb [R-SB]
Stjepan Gverić (2024.), Zadar [R-SG]
Lana Stipičić (2024.), Zadar [R-LS]

BILJEŠKE:

Na lokaciji Bokanjac (prostor bivše Predvojničke) planirano je, temeljem PPUG-a, premještanje komunalnih poduzeća i javnih ustanova (Čistoća, Šumarija i sl.) u okruženje uređenih zelenih površina javnoga gradskog parka. Park je namijenjen građanima svih uzrasta zahvaljujući nizu planiranih sadržaja za aktivan boravak u prirodi, igru, rekreaciju i edukaciju. Iako je usvojen DPU zone komunalnih građevina i uređaja uz Ulicu Hrvatskog sabora i Put Vrela (Glasnik Grada Zadra, 6/08), realizacija još nije započela. Prostor je privremeno saniran i u njemu je smještena škola sportova.

B. 3. ZADAR – CRVENE KUĆE

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Crvene kuće – skladište	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Zadar, gradska četvrt Crvene kuće, Sokin brig	 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.	
1.3.	lokacija / adresa	Crvene kuće, Ulica Josipa Hatzea		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Zadar 3810/1, 3810/5, 3810/15, 3810/90, 3811/24, 3811/30, 3812/3, 3812/7, 3812/9, 3812/13, 3812/15, 3812/153,		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	53 585 m2 (5,3585 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Ministarstvo obrane Republike Hrvatske (Uprava za graditeljstvo), Agencija za pravni promet i posredovanje nekretninama, Grad Zadar, Republika Hrvatska, privatne osobe		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna sa skladišnim objektima		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	1945.–1991., FNR/SFR Jugoslavija		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	nepoznat podatak – 15. rujna 1991. (predaja vojarne); 1995./2005. (napušteno u drugoj etapi)		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	povremena događanja unutar napuštenih skladišta		

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice
/	

1.13.	fotografije postojećeg stanja
 Višestambena izgradnja unutar sklopa, 6. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov	 Ostaci vojne infrastrukture unutar sklopa, 6. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	kontaktni prostor gradskog središta	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je većim dijelom transformiran i prepoznatljiv je u slici grada.	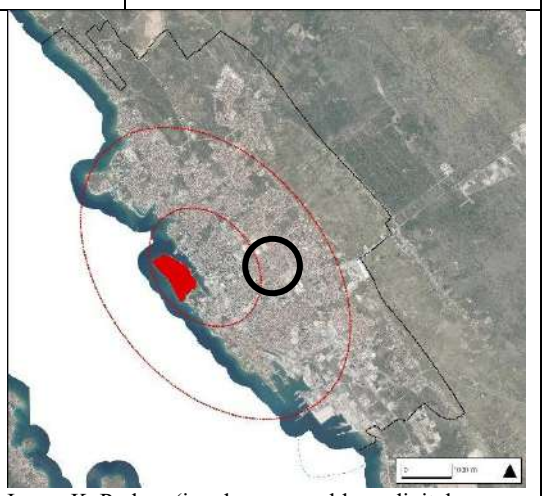 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Zadar)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	vrlo loše povezan na postojeću cestovnu prometnu mrežu ulicom Josipa Hatzea (ostale ceste)		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	javna i društvena namjena, stambena namjena – srednja gustoća		
2.5.	**status zaštite**	nije pod zaštitom		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	DPU stambene izgradnje veće gustoće Crvene kuće (Službeni glasnik Grada Zadra 6/08, 4/13)		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	stambena namjena, POS stanovi		
2.8.	**tip preobrazbe**	strukturalno-sadržajna		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	djelomična / preobrazba u tijeku, nije priveden namjeni dio koji se nalazi u javnoj i društvenoj namjeni		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	stambena namjena		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	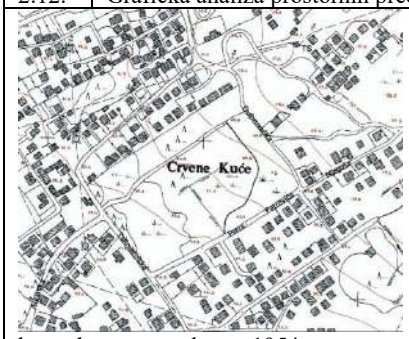 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Zadra, 1973.	GUP Grada Zadra – ID, 1991.	PPU Grada Zadra, 2019.	
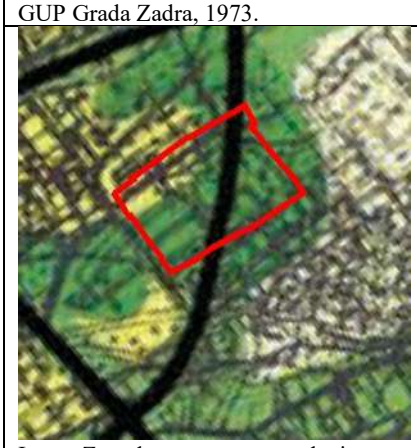 Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	 Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	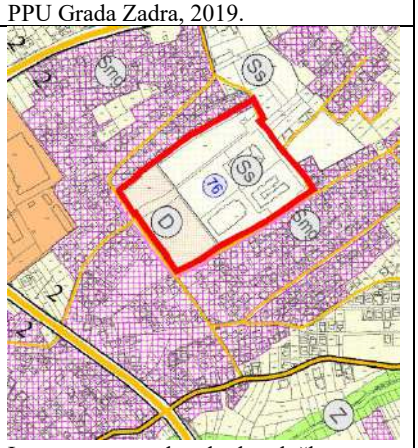 Izvor: www.grad-zadar.hr, službene stranice Grada Zadra	

LITERATURA:

Bašić, S. (2005.), Transformacije vojarni u Zadru i njihov utjecaj na razvoj i strukturalne promjene grada u periodu 1991. – 2005.: 13, Znanstveni ogled, Arhitektonski fakultet, Zagreb
Kardov, K., & Tabak, I. (Ur.). (2014). Kome propadaju bivše vojne nekretnine? Iskustva prenamjene u Hrvatskoj. Zagreb: 169, Centar za mirovne studije i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu
Rogoznica, N. (2014.) *Zadar: prenamjena na komad*: 145, u: Kruno Kardov i Igor Tabak (ur.). Kome propadaju bivše vojne nekretnine? Iskustva prenamjene u Hrvatskoj. Zagreb: Centar za mirovne studije i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, str. 137-173.
Rosan, N.; Krpina Car, D. (2016.), Urbana regeneracija na primjeru napuštenih vojarni prostora grada Zadra: 156 // Strategije urbane regeneracije / Korlaet, Ariana (ur.). Zagreb: Hrvatski zavod za prostorni razvoj, 2016. str. 148-161

ARHIVSKI IZVORI: /

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1973.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (1989./92.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (2019.), Prostorni plan uređenja Grada Zadra – izmjene i dopune
*** (2013.), DPU stambene izgradnje veće gustoće Crvene kuće – izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.grad-zadar.hr/plan

RAZGOVORI:

Silvio Bašić (2024.), Zagreb [R-SB]
Stjepan Gverić (2024.), Zadar [R-SG]
Lana Stipičić (2024.), Zadar [R-LS]

BILJEŠKE:

Vojarna „Crvene kuće“ imala je skladišne objekte za raznu vojnu intendantsku opremu. Zapovjednik je bio kapetan I. klase Aco Kremić. Nakon blokade rajonskog štaba „Istok“, 15. rujna 1991. izvršena je predaja vojarne. Zarobljeno je: 6 MB 120 mm, 2 MB 60 mm, 126 AP, 3 PM, 100 RB, 3 PAT 20/1 i 13 kom. 110 T.

Na lokaciji Crvene kuće, na napuštenom prostoru bivšeg vojnog skladišta oružja okruženog nakupinama obiteljskih kuća nastalih neplanski i bez javnih sadržaja, gradi se stambeno naselje po modelu poticane stanogradnje (POS). Prostor s očuvanom borovom šumom potencijal je za formiranje urbanog centra koji će okolnoj rahloj i neorganiziranoj strukturi dati čvrstu točku i višu razinu komunalnog standarda. Urbana preobrazba prostora planirana je DPU-om stambene izgradnje veće gustoće Crvene kuće (Glasnik Grada Zadra, 6/08 i 4/13).

Stanovanje, kao osnovna namjena prostora, uvjetovalo je planiranje i izgradnju mjesnog centra okupljanja. Gravitiraju mu okolna područja s trgovačko-uslužnim sadržajima, osnovnom školom za 450 djece u jednoj smjeni, sportskim terenima i dječjim vrtićem. Unutar zahvata sačuvana su vojna skladišta, od kojih jedno po modelu urbane sanacije do završetka izgradnje planiranog centra privremeno ima polivalentnu namjenu.

Na prostoru bivšeg vojnog skladišta „Crvene kuće“ Gradu Zadru dano je pravo građenja za socijalne stanove.

B. 4. ZADAR – FORTE

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Forte / Franz Joseph – vojarna	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Zadar, gradska četvrt Poluotok		
1.3.	lokacija / adresa	Poluotok, Perivoj Vladimira Nazora		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Zadar 4841/1, 4841/2, 4841/3		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	18 914 m2 (1,8914 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Dom zdravlja Zadarske županije, Grad Zadar, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske (Uprava za graditeljstvo)		
1.7.	**tip vojnog prostora**	nadzorna/pješačka vojarna		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	1873., 1898./1899., Austro-Ugarska		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	1898./99. -1977./78.		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	Centar za odgoj i usmjereno obrazovanje (COUO) Juraj Baraković		

Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice

Vojarna Franz Joseph 1899., razglednica, izvor: DIKAZ – Digitalna knjižnica Zadar, Zadar

Vojarna u parku 1955., izvor: Josip Špralja, DIKAZ – Digitalna knjižnica Zadar, Zadar

1.13.	fotografije postojećeg stanja

Gimnazija Vladimira Nazora, 6. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov

Gimnazija Vladimira Nazora, 6. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	gradski centar/središte	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je prenamijenjen i prepoznatljiv je u slici grada	 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Zadar)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	vrlo loše povezan na postojeću cestovnu prometnu mrežu Ulicom Ravnice (ostale ceste)		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	javna i društvena namjena – školska		
2.5.	**status zaštite**	nalazi se unutar Kulturno-povijesne cjeline grada Zadra, Z-3409		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	PPU Grada Zadra, lokacija je unutar obveze izrade UPU zone Ravnice		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	Gimnazija Jurja Barakovića, Gimnazija Vladimira Nazora, Škola primijenjene umjetnosti i dizajna Zadar		
2.8.	**tip preobrazbe**	sadržajna / programatska		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	potpuna / preobrazba dovršena		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	javne zelene površine		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Zadra, 1973.	GUP Grada Zadra – ID, 1991.	PPU Grada Zadra, 2019.	
 Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	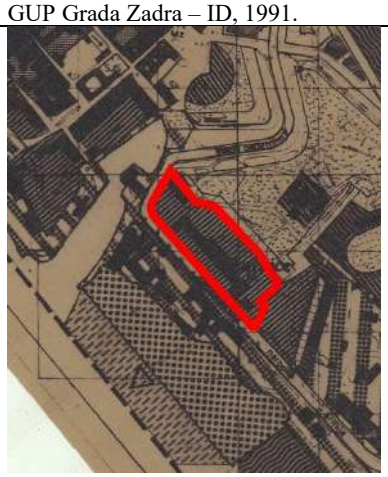 Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	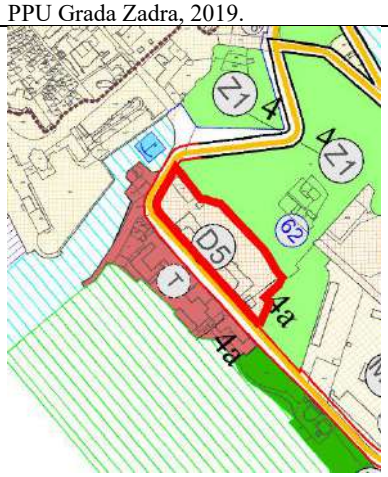 Izvor: www.grad-zadar.hr, službene stranice Grada Zadra	

LITERATURA:

Bašić, S. (2005.), Transformacije vojarni u Zadru i njihov utjecaj na razvoj i strukturalne promjene grada u periodu 1991. – 2005.: 13, Znanstveni ogled, Arhitektonski fakultet, Zagreb
Stagličić, M. (2013.), Graditeljstvo Zadra od klasicizma do secesije: 77, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

ARHIVSKI IZVORI: /

DOKUMENTACIJSKI IZVORI:

DIKAZ - Digitalna knjižnica Zadar, Zadar,

*** (1955.) Fototeka, 77.046(497.581.1Zadar)"1955"* 77.049:72(497.581.1Zadar)"1955", Špralja Josip, Zadar - zgrada bivše vojarne u parku

*** (1899.) DIKAZ - Digitalna knjižnica Zadar, Zadar, Razglednice Zadra i okolice, 725.55(497.5 Zadar)(084.121), Gruss aus Zara : Franz Joseph Kasarne im Blašekovič Park

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1973.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (1989./92.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (2019.), Prostorni plan uređenja Grada Zadra – izmjene i dopune

RAZGOVORI:

Silvio Bašić (2024.), Zagreb [R-SB]
Stjepan Gverić (2024.), Zadar [R-SG]
Lana Stipičić (2024.), Zadar [R-LS]

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.grad-zadar.hr/plan
http://gimnazija-vnazora-zd.skole.hr/skola/povijest

BILJEŠKE: /

B. 5. ZADAR – FOŠA

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Foša / Vittorio Veneto – vojarna	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Zadar, gradska četvrt Poluotok		
1.3.	lokacija / adresa	Poluotok, Ulica Ante Kuzmanića		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Zadar 10731/1–10731/10		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	5 947 m2 (0,5947 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Grad Zadar, Pomorska škola, Hrvatski državni arhiv, Znanstvena knjižnica		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna i vojna bolnica		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	1844./45.		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	1844./45. - 1967. (Pomorska škola), 1966. (Državni arhiv), 1972. (Naučna biblioteka - 4. siječnja 1972.),		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	1943./44. preseljena građa iz oštećenog Arhiva		

Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.

1.12. povijesni planovi, fotografije i razglednice

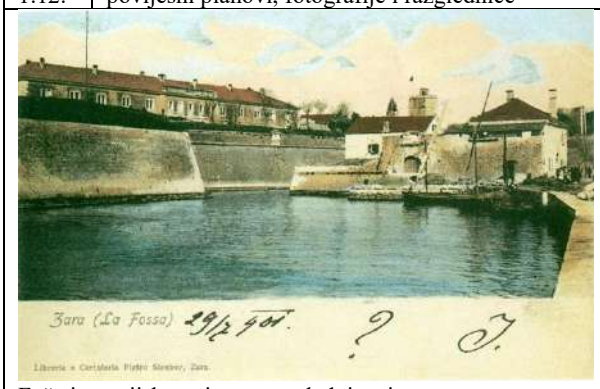

Foša i austrijska vojarna, razglednica, izvor: http://www.zkzd.hr/, Zadar

Vojarna i vojna bolnica podignute 1845. godine, izvor: Stagličić, M., (2013.)

1.13. fotografije postojećeg stanja

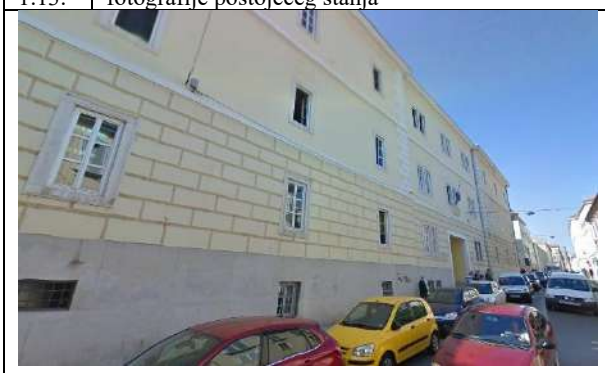
Znanstvena knjižnica, 6. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov

Ostaci vojne infrastrukture unutar sklopa, 6. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	gradski centar/središte	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je prenamijenjen i prepoznatljiv je u slici grada.	 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Zadar)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	vrlo loše povezan na postojeću cestovnu prometnu mrežu Ulicom Ante Kuzmanića (ostale ceste)		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	mješovita namjena – pretežito stambena		
2.5.	**status zaštite**	nalazi se unutar Kulturno-povijesne cjeline grada Zadra, Z-3409		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	PPU Grada Zadra		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	Pomorska škola, Državni arhiv u Zadru, Znanstvena knjižnica		
2.8.	**tip preobrazbe**	sadržajna / programatska		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	potpuna / preobrazba dovršena		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	javne zelene površine		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Zadra, 1973.	GUP Grada Zadra – ID, 1991.	PPU Grada Zadra, 2019.	
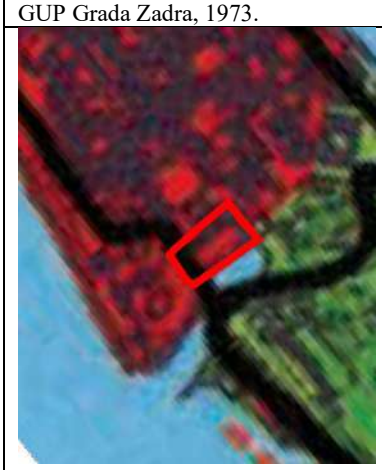 Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	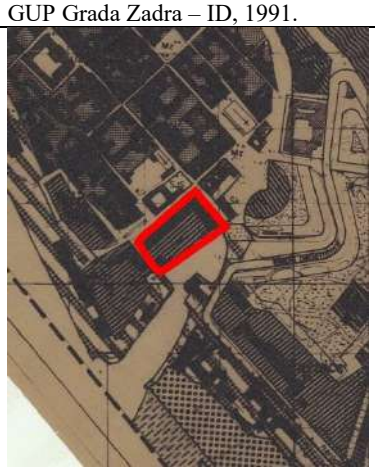 Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	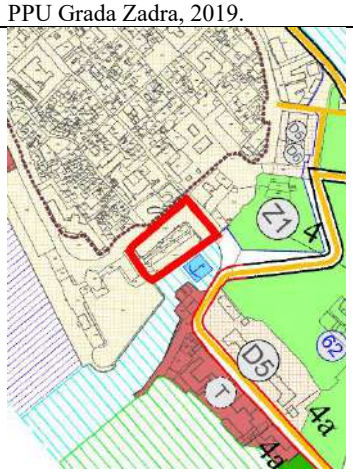 Izvor: www.grad-zadar.hr, službene stranice Grada Zadra	

LITERATURA:

Bašić, S. (2005.), *Transformacije vojarni u Zadru i njihov utjecaj na razvoj i strukturalne promjene grada u periodu 1991. – 2005.*: 13, Znanstveni ogled, Arhitektonski fakultet, Zagreb
Stagličić, M. (2013.), *Graditeljstvo Zadra od klasicizma do secesije*: 44, 45, 47, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb
Marnika, F. (2009.), *Zadarsko pomorsko školstvo (19.-20. stoljeće)*, magistarski rad, Sveučilište u Zadru, Zadar

ARHIVSKI IZVORI: /

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1973.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (1989./92.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (2002.), Detaljni plan uređenja zapadnog dijela Poluotoka
*** (2019.), Prostorni plan uređenja Grada Zadra – izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.grad-zadar.hr/plan
http://www.zkzd.hr/hr/knjiznica/povijest
https://www.dazd.hr/hr/dazd-arhiv/povijest/3
https://www.pomskzd.hr/o-skoli

RAZGOVORI:

Silvio Bašić (2024.), Zagreb [R-SB]
Stjepan Gverić (2024.), Zadar [R-SG]
Lana Stipičić (2024.), Zadar [R-LS]

BILJEŠKE: /

B. 6. ZADAR – GAŽENICA

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Gaženica – VSK	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Zadar, gradska četvrt Lonići		
1.3.	lokacija / adresa	Lonići, Ulica Kralja Krešimira IV, Jadranska magistrala		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Zadar 474/2, 472/8, 474/9, 472/10, 474/11, 472/12, 474/13, 472/14, 474/15, 472/16, 474/17, 475, 479/23, 479/24, 479/25, 479/96, 479/97, 479/100, 479/212, 479/213, 479/226, 479/227, 479/228, 479/229, 479/230, 479/231		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	115 962 m2 (11,5962 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Ministarstvo obrane Republike Hrvatske (Uprava za graditeljstvo), Republika Hrvatska, privatne osobe		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna, vojnoskladišni kompleks (VSK)		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	nepoznat podatak		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	nepoznat podatak – danas (trajno perspektivna lokacija)		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	trajno perspektivna lokacija		

Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.

1.12. povijesni planovi, fotografije i razglednice

Vojarna Gaženica, aviosnimka, izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije

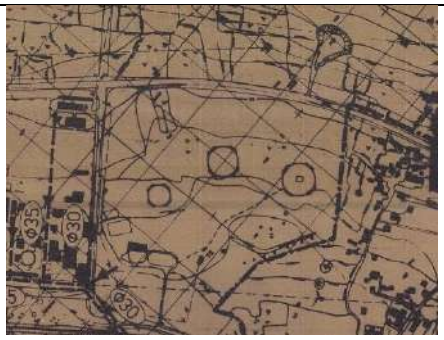
Odsječak GUP 91., Kanalska mreža otpadne vode, izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije

1.13. fotografije postojećeg stanja

Vatrogasna postrojba, 8. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov

Ostaci vojne infrastrukture unutar sklopa, 6. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	rubni prostor grada (izvan obuhvata PPUG Zadra)	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop nije prepoznatljiv u slici grada	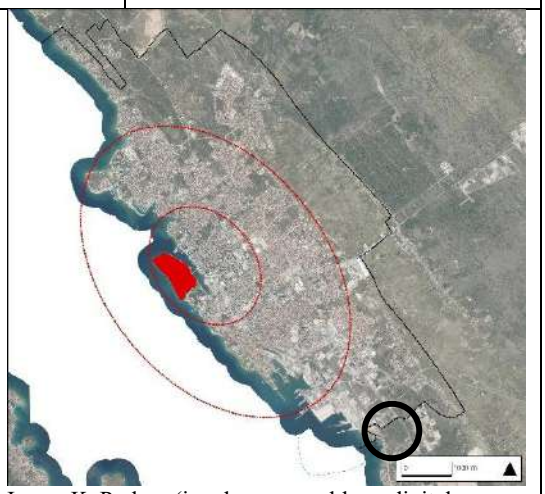 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Zadar)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	posredno povezan s Jadranskom magistralom (2) preko pristupne prometnice		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	posebna namjena		
2.5.	**status zaštite**	nije pod zaštitom		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	PPU Općine Bibinje		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	posebna namjena (vojna namjena)		
2.8.	**tip preobrazbe**	nema preobrazbe / nije započeta / nije ostvarena		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	zadržana vojna namjena, nema preobrazbe / nije započeta		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	gospodarska namjena: proizvodna – pretežito industrijska, poslovna – pretežito trgovačka		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
	GUP Grada Zadra, 1973.	GUP Grada Zadra – ID, 1991.	PP Zadarske županije, 2023.
	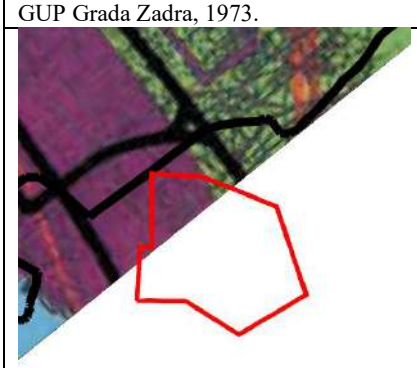 Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	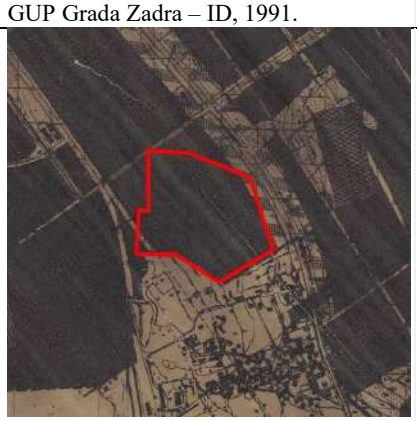 Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	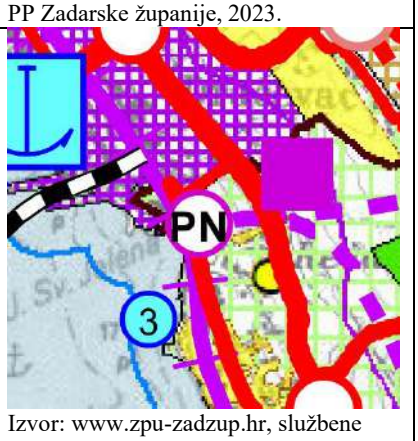 Izvor: www.zpu-zadzup.hr, službene stranice Zavoda za prostorno uređenje Zadarske županije

LITERATURA:

Bašić, S. (2005.), Transformacije vojarni u Zadru i njihov utjecaj na razvoj i strukturalne promjene grada u periodu 1991. – 2005.: 13, Znanstveni ogled, Arhitektonski fakultet, Zagreb

ARHIVSKI IZVORI: /

DOKUMENTACIJSKI IZVORI:

*** (1970.) Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije, Zadar, avio snimak Bibinje, R4a 1080-1091 (12 kom), br. 774/70 Vojarna Gaženica

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1973.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (1989./92.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (2022.), Prostorni plan uređenja Općine Bibinje – izmjene i dopune
*** (2023.), Prostorni plan Zadarske Županije – izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.zpu-zadzup.hr/prostorno-uredjenje

RAZGOVORI:

Silvio Bašić (2024.), Zagreb [R-SB]
Stjepan Gverić (2024.), Zadar [R-SG]
Lana Stipičić (2024.), Zadar [R-LS]

BILJEŠKE:

Zona posebne namjene – trajno perspektivne i privremeno perspektivne (do postojanja interesa obrane)

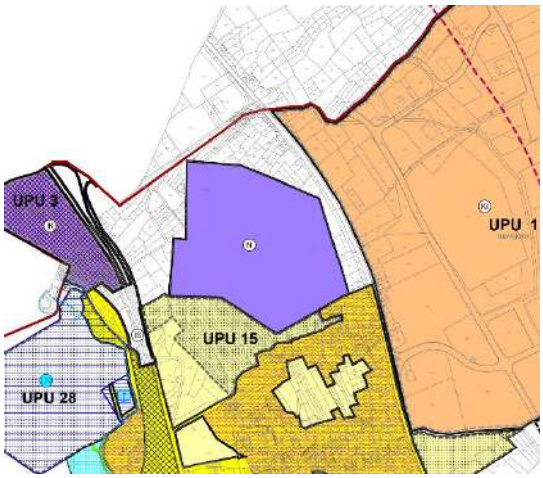

*** (2022.), Prostorni plan uređenja Općine Bibinje – izmjene i dopune

B. 7. ZADAR – JAZINE

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Jazine	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Zadar, gradska četvrt Jazine I (Ravnice)	 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.	
1.3.	lokacija / adresa	Jazine I, Ulica Marka Marulića		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Zadar 4844/1, 4844/8		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	5 691 m2 (0,5691 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Ministarstvo obrane Republike Hrvatske (Uprava za graditeljstvo)		
1.7.	**tip vojnog prostora**	dom zrakoplovstva – dom JRV, stanovi za oficire samce		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	1952., FNR Jugoslavija		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	1952. – 17. rujna 1991. (predan i preuzet nedugo nakon postavljanja blokade), 1995. - 2005. (napušteno u drugoj etapi)		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	/		

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice
/	

1.13.	fotografije postojećeg stanja
 Javno parkiralište, 6. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov	 Ostaci vojne infrastrukture unutar sklopa, 6. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	gradski centar/središte	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je napušten i nije prepoznatljiv u slici grada	 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Zadar)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	dobro povezan s postojećom cestovnom prometnom mrežom primarnom gradskom cestom (3), Ulicom Marka Marulića		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	javna i društvena namjena – kultura		
2.5.	**status zaštite**	nalazi se unutar Kulturno-povijesne cjeline grada Zadra, Z-3409		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	PPU Grada Zadra, lokacija je unutar obveze izrade UPU zone Ravnice		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	/		
2.8.	**tip preobrazbe**	nema preobrazbe / nije započeta / nije ostvarena		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	napušteno, nema preobrazbe / nije započeta, nije ostvarena		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	javna i društvena namjena, javne zelene površine – javni park, stambena namjena		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	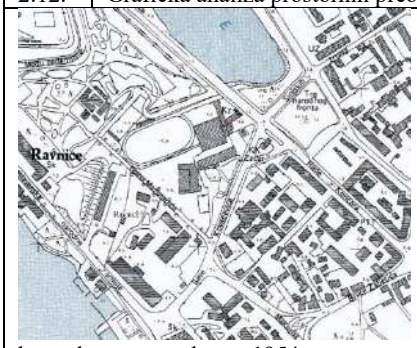 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Zadra, 1973.	GUP Grada Zadra – ID, 1991.	PPU Grada Zadra, 2019.	
 Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	 Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	 Izvor: www.grad-zadar.hr, službene stranice Grada Zadra	

LITERATURA:

Bašić, S. (2005.), Transformacije vojarni u Zadru i njihov utjecaj na razvoj i strukturalne promjene grada u periodu 1991. – 2005.: 13, Znanstveni ogled, Arhitektonski fakultet, Zagreb
Arbutina, D. (2000.), Glavna obilježja urbanističkog razvoja Zadra 1918.-1944., magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Zagreb

ARHIVSKI IZVORI: /

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1973.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (1989./92.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (2019.), Prostorni plan uređenja Grada Zadra – izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.grad-zadar.hr/plan

RAZGOVORI:

Silvio Bašić (2024.), Zagreb [R-SB]
Stjepan Gverić (2024.), Zadar [R-SG]
Lana Stipičić (2024.), Zadar [R-LS]

BILJEŠKE:

Dom zrakoplovstva predan je i preuzet 17. rujna 1991., nedugo nakon postavljanja blokade.

B. 8. ZADAR – MOCIRE

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Mocire – skladište	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Zadar, gradska četvrt Brodarica	 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.	
1.3.	lokacija / adresa	Brodarica, Ulica Asje Petričić		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Zadar 14929, 2109/1, 2109/3		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	18 774 m2 (1,8774 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Ministarstvo obrane Republike Hrvatske (Uprava za graditeljstvo), Republika Hrvatska, Grad Zadar – javno dobro u općoj uporabi		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna, skladište		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	1945. – 1991. SFRJ		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	nepoznat podatak. -1995. - 2005. (napušteno u drugoj etapi)		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	/		

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice
/	

1.13.	fotografije postojećeg stanja
 Dječji vrtić Latica, 6. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov	 Centar za pružanje usluga u zajednici Mocire, 6. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	kontaktni prostor gradskog središta	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je većim dijelom transformiran i prepoznatljiv je u slici grada.	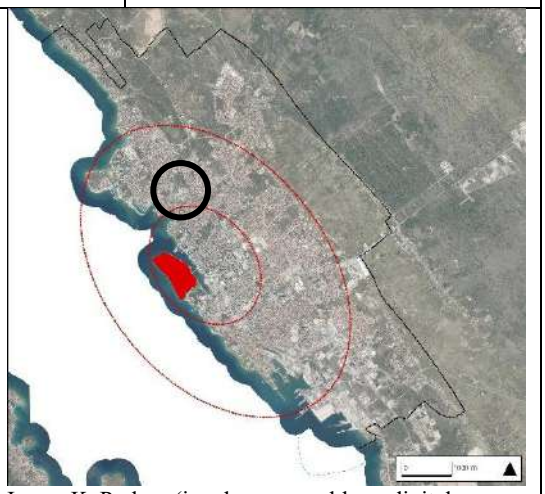 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Zadar)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	loše povezan s postojećom cestovnom prometnom mrežom sekundarnom gradskom cestom (4), Ulicom Asje Petričić		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	javna i društvena namjena – školska		
2.5.	**status zaštite**	nije pod zaštitom		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	DPU Centra za odgoj, obrazovanje, rehabilitaciju i smještaj osoba s posebnim potrebama Mocire u Zadru (SG Grada Zadra 9/04)		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	Centar za pružanje usluga u zajednici Mocire, Dječji vrtić Latica		
2.8.	**tip preobrazbe**	strukturalno-sadržajna		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	potpuna / preobrazba dovršena		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	stambena namjena		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	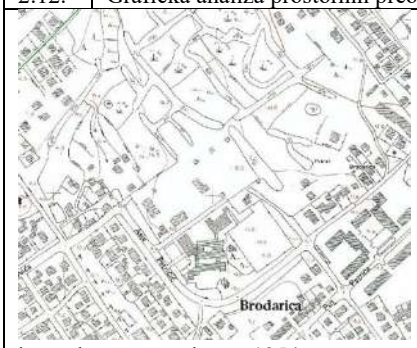 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Zadra, 1973.	GUP Grada Zadra – ID, 1991.	PPU Grada Zadra, 2019.	
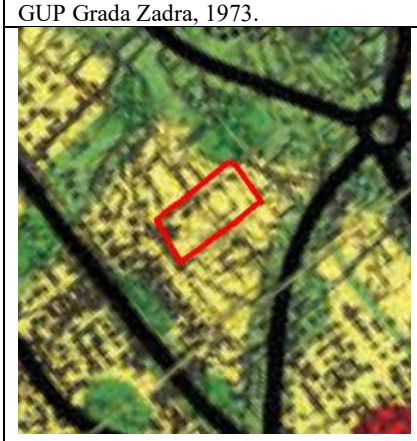 Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	 Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	 Izvor: www.grad-zadar.hr, službene stranice Grada Zadra	

LITERATURA:

Bašić, S. (2005.), Transformacije vojarni u Zadru i njihov utjecaj na razvoj i strukturalne promjene grada u periodu 1991. – 2005.: 13, Znanstveni ogled, Arhitektonski fakultet, Zagreb
Kardov, K., & Tabak, I. (Ur.). (2014). Kome propadaju bivše vojne nekretnine? Iskustva prenamjene u Hrvatskoj. Zagreb: 169, Centar za mirovne studije i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
Rosan, N.; Krpina Car, D. (2016.), Urbana regeneracija na primjeru napuštenih vojarni prostora grada Zadra: 156 // Strategije urbane regeneracije / Korlaet, Ariana (ur.). Zagreb: Hrvatski zavod za prostorni razvoj, 2016., str. 148–161

ARHIVSKI IZVORI: /

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1973.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (1989./92.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (2004.), DPU Centra za odgoj , obrazovanje, rehabilitaciju i smještaj osoba s posebnim potrebama Mocire u Zadru
*** (2019.), Prostorni plan uređenja Grada Zadra – izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.grad-zadar.hr/plan

RAZGOVORI:

Silvio Bašić (2024.), Zagreb [R-SB]
Stjepan Gverić (2024.), Zadar [R-SG]
Lana Stipičić (2024.), Zadar [R-LS]

BILJEŠKE:

Na lokaciji Mocire 2007. godine počela je gradnja škole za odgoj i obrazovanje osoba s posebnim potrebama temeljem DPU-a Centra za odgoj, obrazovanje, rehabilitaciju i smještaj osoba s posebnim potrebama Mocire (Glasnik Grada Zadra, 9/04). Plan je obuhvatio područje bivše vojarne uz sjeverozapadnu ogradu susjedne osnovne škole. Ukupna površina obuhvata iznosi 2,2 hektara. Centar za pružanje usluga u zajednici Mocire ustanova je socijalne skrbi čiji je osnivač Republika Hrvatska.

Prema S. Bašiću, sklop je možda uključivao i područje na kojem se danas nalazi škola [R-SB].

B. 9. ZADAR – PUT STANOVA / ĐURO ĐAKOVIĆ / FRANKA LISICE

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Put stanova – ex. vojarna Đuro Đaković / Franka Lisice	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Zadar, gradska četvrt Višnjik		
1.3.	lokacija / adresa	Višnjik, Ulica Put stanova		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Zadar 4674, 4676/1, 4676/2, 4676/3, 4676/4, 4676/8, 4676/9, 4676/10, 4676/12, 4683/2, 4683/3, 4718, 4737/1, 4737/2, 4737/4, 4737/6, 4737/7, 4737/9, 4737/10, 4737/11		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	152 483 m2 (15,2483 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Ministarstvo obrane Republike Hrvatske (Uprava za graditeljstvo), Republika Hrvatska, Grad Zadar, Hrvatska Elektroprivreda D.D., privatna osoba		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna, artiljerijski školski centar JNA, "Školski centar PZO"		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	1939., Talijanska uprava (1918.–1944.)		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	1939. – 21. listopada 1991. (napušteno u drugoj etapi)		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	sadržaji Sveučilišta (5 odjela Sveučilišta, Visoka teološko-katehetska škola, studentski dom sa 207 ležaja), srednja poljoprivredna i medicinska škola, glazbena škola, te razne civilne udruge		

Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice
/	

1.13.	fotografije postojećeg stanja

Studentski dom Zadar, 8. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov

Ostaci vojne infrastrukture unutar sklopa, 8. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	gradski centar/središte	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je djelomično prenamijenjen i prepoznatljiv je u slici grada.	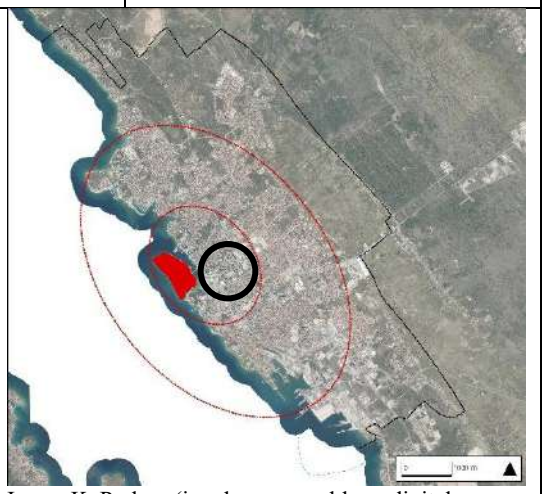	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	dobro povezan s postojećom cestovnom prometnom mrežom primarnom gradskom cestom (3), Ulicom Put stanova		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	javna i društvena namjena – visoko učilište i znanost		
2.5.	**status zaštite**	nije pod zaštitom		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	UPU prostora vojarne Franka Lisice / Novi Kampus (Glasnik Grada Zadra 16/11, 10/13)		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	novi kampus		
2.8.	**tip preobrazbe**	strukturalno-sadržajna		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	većim dijelom dovršeno, djelomična / preobrazba u tijeku		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	stambena namjena, sportsko-rekreacijska namjena – sport i rekreacija		

Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Zadar)

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
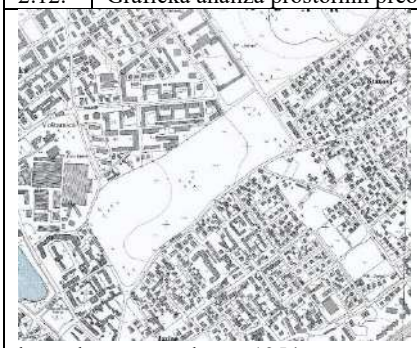			
hrvatska osnovna karta, 1954.	digitalni ortofoto, 1968.	preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana	
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Zadra, 1973.	GUP Grada Zadra – ID, 1991.	PPU Grada Zadra, 2019.	
			
Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	Izvor: www.grad-zadar.hr, službene stranice Grada Zadra	

LITERATURA:

Arbutina, D. (2000.), Glavna obilježja urbanističkog razvoja Zadra 1918.–1944.: 127, magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Zagreb
Bašić, S. (2005.), Transformacije vojarni u Zadru i njihov utjecaj na razvoj i strukturalne promjene grada u periodu 1991. – 2005.: 13, Znanstveni ogled, Arhitektonski fakultet, Zagreb
Kardov, K., & Tabak, I. (Ur.). (2014). Kome propadaju bivše vojne nekretnine? Iskustva prenamjene u Hrvatskoj. Zagreb: 169, Centar za mirovne studije i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
Rosan, N.; Krpina Car, D. (2016.), Urbana regeneracija na primjeru napuštenih vojarni prostora grada Zadra: 158, 159 // Strategije urbane regeneracije / Korlaet, Ariana (ur.). Zagreb: Hrvatski zavod za prostorni razvoj, 2016., str. 148–161
Magaš, D. (2012.), Prvih deset godina obnovljenog Sveučilišta u Zadru / First Ten Years of the University of Zadar: 25, Sveučilište u Zadru, Zadar

ARHIVSKI IZVORI: /

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1973.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (1989./92.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (2013.), Urbanistički plan uređenja prostora vojarne Franka Lisice / Novi Kampus – izmjene i dopune
*** (2019.), Prostorni plan uređenja Grada Zadra – izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.grad-zadar.hr/plan

RAZGOVORI:

Silvio Bašić (2024.), Zagreb [R-SB]
Stjepan Gverić (2024.), Zadar [R-SG]
Lana Stipičić (2024.), Zadar [R-LS]

BILJEŠKE:

Vojarna „Đuro Đaković“ smještena je na Stanovima, a u njoj je bio „Školski centar PZO“ s oko 200 oficira i građanskih osoba te oko 250 polaznika škole rezervnih oficira PZO, vod veze, zapovjedništvo logističke baze i satnija vojnika za opsluživanje kabineta te školskih i borbenih sredstava. Raspolagali su s oko 70 komada raznoga topničkog i samovoznog protuzračnog oružja. Zapovjedništvo školskog centra tzv. JNA obnašalo je ujedno i ulogu komande garnizona. Vojarna je napuštena 21. listopada 1991. Blokadu i otpor vršio je rajonski štab „Centar“, SPGS Bojna „Kralj Tomislav“, VP, 112. br. MUP-a. Uspješnim probojem ZNG-a i MUP-a osvojeno je 35 % vojarne, a neprijatelju su naneseni gubici. Neprijatelj se pogotovo u toj vojarni štitio tzv. „živim zaklonom“. Djelovao je iz vojarne, granatirajući samu gradsku jezgru, bezobzirno uništavajući civilno stanovništvo te kulturna i gospodarska dobra. Odmah čim bi naše snage uzvratile, i to pješačkim naoružanjem (drugog nije ni bilo), ista ta tzv. JNA na prozorima i hodnicima zgrada u vojarni pokazivala bi civilno stanovništvo.

Poslije izrade *Prijedloga rješavanja prostornih problema visokog školstva u Zadru s osnovama za ustrojavanje Sveučilišta u Zadru* (Damir Magaš, 1998.), nastavljene su pripremne radnje, započete još 1994. izradom prvog projekta obnove, za obnovu i preuređenje druge zgrade u Ulici dr. Franje Tuđmana (bivša Vojarna Franka Lisice,

kasnije Novi kampus) za potrebe pojedinih odsjeka Filozofskog fakulteta i VUŠ-a. Ostvarenje toga segmenta prostornog razvoja proizašlo je, poslije nekoliko godina napora uprave u pregovorima s Ministarstvom, iz vrlo složenih odnosa, posebice na relaciji Fakultet – Grad Zadar. Ugovor je potpisan potkraj listopada 1999.

Na području bivše vojarne „Franko Lisica“ predviđena je izgradnja sveučilišnog kampusa. Dugogodišnji je to projekt koji sufinancira nizozemska vlada u okviru projekta MATRA.

Pravo građenja na 30 godina Gradu je dano i na prostoru bivše vojarne Đure Đakovića (kasnije Franka Lisice), koje je Grad prenio na Sveučilište u Zadru i Zadarsku nadbiskupiju za potrebe izgradnje kampusa i pastoralnog centra (Odgovor 2, 2014).

B. 10. ZADAR – RAVNICE

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Ravnice (i Jazine)	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Zadar, gradska četvrt Jazine I (Ravnice)	 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.	
1.3.	lokacija / adresa	Jazine I, Ulica Marka Marulića		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Zadar 4841/4, 4841/5, 4841/6, 4841/7, 4842/2		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	25 798 m2 (2,5798 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Republika Hrvatska, Dom zdravlja Zadarske županije, Grad Zadar		
1.7.	**tip vojnog prostora**	carsko i kraljevsko Vojno vježbalište, vojna konjušnica, automehaničarski servis		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	između 1874. i 1900., Austro-Ugarska; pretpostavljena vojna konjušnica		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	talijanska uprava (1918. – 1944.) - 16. rujna 1991. (predana HV-u) 1995. - 2005. (napušteno u drugoj etapi) Grad Zadar dobio samo ovlast da bivšu vojarnu čuva		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	Dom zdravlja Zadarske županije		

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice
/	

1.13.	fotografije postojećeg stanja	
	 Javno parkiralište, 6. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov	 Ostaci vojne infrastrukture unutar sklopa, 6. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	gradski centar/središte	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je djelomično prenamijenjen i prepoznatljiv je u slici grada.	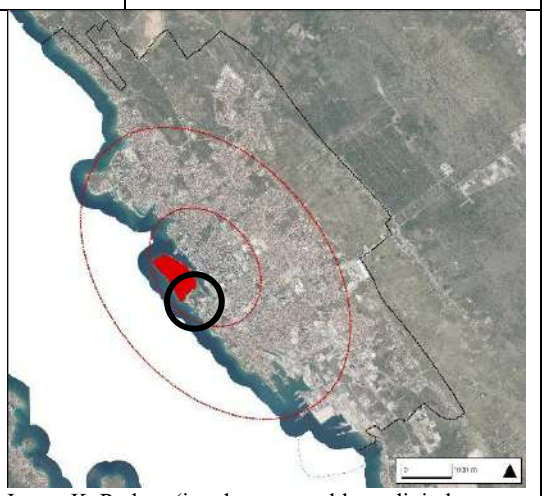 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Zadar)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	dobro povezan s postojećom cestovnom prometnom mrežom primarnom gradskom cestom (3), Ulicom Marka Marulića		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	mješovita namjena -pretežito turistička, javno parkiralište i garaža		
2.5.	**status zaštite**	nalazi se unutar Kulturno-povijesne cjeline grada Zadra, Z-3409		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	PPU Grada Zadra, lokacija je unutar obveze izrade UPU zone Ravnice		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	Kabinet za ranu intervenciju Caritas Zadarske nadbiskupije, parking Zadar, Dom zdravlja Zadarske županije		
2.8.	**tip preobrazbe**	sadržajna / programatska		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	djelomična / preobrazba u tijeku		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	javna i društvena namjena, javne zelene površine – javni park, stambena namjena		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Zadra, 1973.	GUP Grada Zadra – ID, 1991.	PPU Grada Zadra, 2019.	
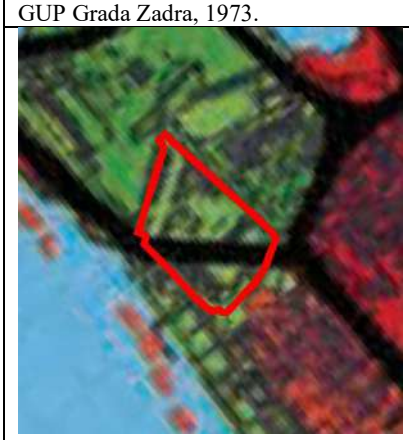 Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	 Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	 Izvor: www.grad-zadar.hr, službene stranice Grada Zadra	

LITERATURA:

Arbutina, D. (2000.), Glavna obilježja urbanističkog razvoja Zadra 1918.-1944., magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Zagreb
Bašić, S. (2005.), Transformacije vojarni u Zadru i njihov utjecaj na razvoj i strukturalne promjene grada u periodu 1991. – 2005.: 13, Znanstveni ogled, Arhitektonski fakultet, Zagreb
Rosan, N.; Krpina Car, D. (2016.), Urbana regeneracija na primjeru napuštenih vojarni prostora grada Zadra: 158 // Strategije urbane regeneracije / Korlaet, Ariana (ur.). Zagreb: Hrvatski zavod za prostorni razvoj, 2016., str. 148–161

ARHIVSKI IZVORI: /

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1973.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (1989./92.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (2019.), Prostorni plan uređenja Grada Zadra – izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.grad-zadar.hr/plan
https://portal.braniteljski-forum.com/blog/vijesti/u-susret-danu-obrane-grada-zadra-vojarne-jna-u-gradu-zadru-1991g

RAZGOVORI:

Silvio Bašić (2024.), Zagreb [R-SB]
Stjepan Gverić (2024.), Zadar [R-SG]
Barbara Peranić (2024.), Zadar, pisana korespondencija [R-BP]
Lana Stipičić (2024.), Zadar [R-LS]

BILJEŠKE:

Vojarna na Ravnicama kod Bolnice, u kojoj su bile radionice bojne remontne potpore, imala je ukupno oko 50–70 ljudi, uglavnom civilnih osoba, te zapovjedništvo bojne. Vojarnu su, nakon blokade rajonskog štaba „Centar“, 16. rujna 1991. predali sa svim alatom na uporabu Hrvatskoj vojsci. Zarobljeno je: 380 AP, 3 T 105 mm, 5 MB 82 mm i 2 MB 120 mm.

Lokacija Ravnice, urbanistički i prostorno-planerski gledano najpotentnija lokacija, zglob između stare jezgre (Poluotok) i novog Zadra (prostor Relje), još je u fazi izrade potrebne dokumentacije. Temeljem PPUG-a započela je izrada UPU-a zone Ravnice u skladu s prvonagrađenim natječajnim radom kojim je na ovom prostoru, osim rekonstrukcije povijesnog kanala uz gradske zidine, planirana i gradnja niza javnih i društvenih sadržaja (kazalište, kongresni centar, hotel, koncertna dvorana i sl.) kao preduvjet formiranja novog kulturnog središta grada. Projekt nazvan Vrata Zadra ima sve preduvjete da, uz pretpostavku realizacije planiranih sadržaja, ta očekivanja jednog dana i opravda.

Prema Barbari Peranić, mag. hist. art., mag. archaeo., višoj savjetnici – konzervatorici Konzervatorskog odjela u Zadru, o predmetnoj zgradi nisu pronađeni podaci u Državnom arhivu u Zadru, dokumentaciji Konzervatorskog odjela ni stručnoj literaturi. Na temelju položaja, oblikovanja zgrade i povijesnog konteksta pretpostavlja da je izgrađena između 1874. i 1900. te da je bila povezana s carskim i kraljevskim vojnim vježbalištem, vjerojatno kao vojna konjušnica.

B. 11. ZADAR – SMILJEVAC - TURSKE KUĆE

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Smiljevac – Turske kuće	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Zadar, gradska četvrt Smiljevac		
1.3.	lokacija / adresa	Smiljevac, Ulica Antuna Barca		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Zadar 5208/3, 5208/8, 5209/1, 5210/1, 5212/1, 5212/4, 5212/6 - 5212/17, 5212/1, 5212/19, 5212/22–5212/25, 5212/27–5212/30, 5212/32, 5212/33, 5212/36, 5212/37, 5212/41–5212/45, 5212/48, 5212/49, 15011, 5213/3		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	51 735 m2 (5,1735 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Ministarstvo obrane Republike Hrvatske (Uprava za graditeljstvo), Republika Hrvatska, Grad Zadar, Grad Zadar – javno dobro u općoj uporabi, Osnovna škola Smiljevac – Zadar, privatne osobe		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna, vojno skladište		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	FNR/SFR Jugoslavija (1945.–1991.)		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	nepoznat podatak. - 21. rujna 1991. (predana)		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	/		

Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice

Turske kuće – Smiljevac, 1991., izvor: Dušević, D. (2016.), https://www.antenazadar.hr/

1.13.	fotografije postojećeg stanja

Višestambena izgradnja, 6. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov

Ostaci vojne infrastrukture unutar sklopa, 6. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	kontaktni prostor gradskog središta	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je prenamijenjen i prepoznatljiv je u slici grada	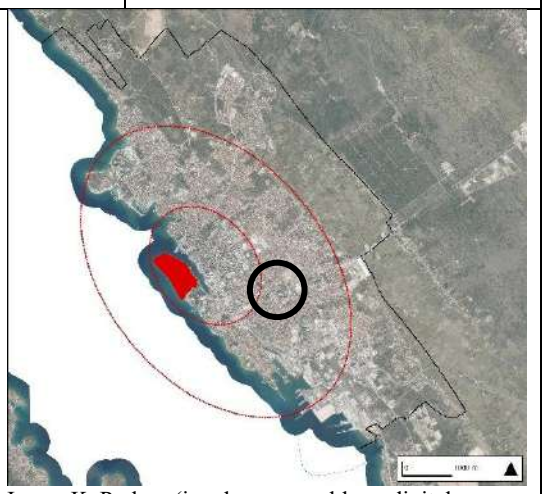 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Zadar)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	dobro posredno povezan s postojećom cestovnom prometnom mrežom glavnom gradskom cestom (2), Ulicom Antuna Barca		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	stambena namjena – veća gustoća, javna i društvena namjena – vjerska		
2.5.	**status zaštite**	nije pod zaštitom		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	PUP stambene zone "Smiljevac" u Zadru (SV Općina Benkovac, Biograd n/m, Obrovac i Zadar 8/90, Glasnik Grada Zadra 3/96, 11/12)		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	stambena namjena, crkva sv. Ante		
2.8.	**tip preobrazbe**	strukturalno-sadržajna		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	potpuna / preobrazba dovršena		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	stambena namjena – manja gustoća – gušća izgrađenost		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	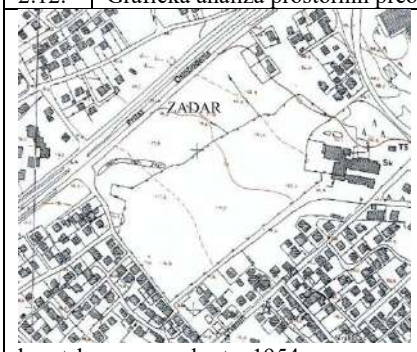 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Zadra, 1973.	GUP Grada Zadra – ID, 1991.	PPU Grada Zadra, 2019.	
 Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	 Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	 Izvor: www.grad-zadar.hr, službene stranice Grada Zadra	

LITERATURA:

Arbutina, D. (2000.), Glavna obilježja urbanističkog razvoja Zadra 1918.-1944., magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Zagreb
Bašić, S. (2005.), Transformacije vojarni u Zadru i njihov utjecaj na razvoj i strukturalne promjene grada u periodu 1991. – 2005.: 13, Znanstveni ogled, Arhitektonski fakultet, Zagreb
Rogoznica, N. (2014.) *Zadar: prenamjena na komad*: 145, u: Kruno Kardov i Igor Tabak (ur.). Kome propadaju bivše vojne nekretnine? Iskustva prenamjene u Hrvatskoj. Zagreb: Centar za mirovne studije i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, str. 137–173
Rosan, N.; Krpina Car, D. (2016.), Urbana regeneracija na primjeru napuštenih vojarni prostora grada Zadra: 158 // Strategije urbane regeneracije / Korlaet, Ariana (ur.). Zagreb: Hrvatski zavod za prostorni razvoj, 2016., str. 148–161

ARHIVSKI IZVORI: /

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1973.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (1989./92.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (2012.), Provedbeni plan uređenja stambene zone “Smiljevac” u Zadru – izmjene i dopune
*** (2019.), Prostorni plan uređenja Grada Zadra – izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.grad-zadar.hr/plan
https://www.antenazadar.hr/clanak/2016/09/na-danasnji-dan-izvrsen-je-napad-na-vojarnu-jna-turske-kuce-na-smiljevcu/

RAZGOVORI:

Silvio Bašić (2024.), Zagreb [R-SB]
Stjepan Gverić (2024.), Zadar [R-SG]
Lana Stipičić (2024.), Zadar [R-LS]

BILJEŠKE:

Vojarna „Turske kuće“ bila je bez stalnoga vojničkog sastava. Straža JA od oko 25 vojnika čuvala je skladišta, u kojima je bilo pohranjeno 7.000 komada pješačkog naoružanja izuzetog krajem 1990. iz skladišta TO te dosta različite vojne opreme. Imali su i dva PZ topa 20/3 mm za osiguranje vojarne. Vojarnu je 21. rujna 1991. oslobodila SI PU Zadar uz pomoć 112. br. te je zarobljeno sve naoružanje. Dana 22. rujna 1991. dva neprijateljska zrakoplova tipa „Galeb“ bombardirala su osvojenu vojarnu na Smiljevcu. Tri bombe su eksplodirale, a eksplodiralo je i jedno skladište streljiva.

Izgradnja na prostoru napuštene vojarne na lokaciji Smiljevac započela je potkraj 1990-ih godina temeljem PUP-a stambene zone Smiljevac u Zadru (Službeni vjesnik općina Benkovac, Biograd n/m, Obrovac i Zadar, 8/90). U konkretnom slučaju riječ je o urbanoj preobrazbi čija je posljedica potpuno preoblikovanje prostora nekadašnjeg vojnog skladišta iz kojeg se opskrbljivalo područje sjeverne Dalmacije. Na površini od 5,17 hektara izgrađeno je stambeno naselje za potrebe poticane stanogradnje. Početkom studenoga 2003. godine uselili su se prvi stanari – ukupno je na ovoj lokaciji izgrađeno 207 stanova. Osim toga, u skladu s namjenom prostora utvrđenom PUP-om, u prizemlju stambenih zgrada uređeni su poslovni prostori, izgrađena je crkva te je uređeno igralište u kontaktu s prostorom osnovne škole. Daljnja gradnja, odnosno proširenje kolektivne stambene izgradnje, planirano je Izmjenama i dopunama PUP-a (Glasnik Grada Zadra, 11/12).

B. 12. ZADAR – VIŠNJIK / ANTE BANINA

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Višnjik – „Ante Banina“	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Zadar, gradska četvrt Stanovi		
1.3.	lokacija / adresa	Stanovi, Ulica Domovinskog rata		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Zadar 3736/2, 3736/3, 3736/4, 3737/2, 3737/3, 3737/5, 3813/2, 3813/4, 3814/1, 3814/2, 3817, 3818, 3820/1, 3820/2, 3828, 3829, 3838/1, 3838/3, 3838/4, 3838/5, 3838/6, 3856/20, 3057/1, 3064/1, 10841, 10842		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	201 164 m2 (20,1164 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Ministarstvo obrane Republike Hrvatske (Uprava za graditeljstvo), Republika Hrvatska, Grad Zadar, Grad Zadar – javno dobro u općoj uporabi, Športski centar Višnjik društvo s ograničenom odgovornošću za upravljanje športskim objektima, ŠC Višnjik d.o.o.		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna, logor, Artiljerijski školski centar		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	1954., FNR Jugoslavija		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	1954. – 19. listopada 1991. (vojarna predana)		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	/		

Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice
/	

1.13.	fotografije postojećeg stanja

Zgrade za stanovanje, 8. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov

Ostaci vojne infrastrukture unutar sklopa, 8. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	gradski centar/središte	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je većim dijelom prenamijenjen i prepoznatljiv je u slici grada	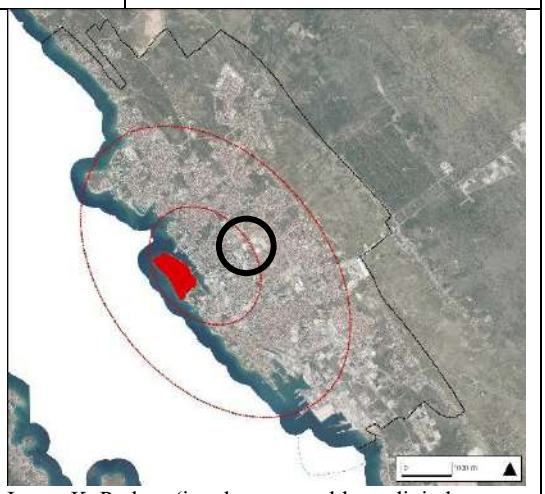 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Zadar)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	dobro povezan s postojećom cestovnom prometnom mrežom primarnom gradskom cestom (3), Ulicom Domovinskog rata		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	sportsko-rekreacijska namjena – sport i rekreacija, parkiralište i garaža		
2.5.	**status zaštite**	nije pod zaštitom		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	UPU sportsko rekreacijskog središta "Višnjik" (Službeni glasnik Grada Zadra 2/01), DPU sportsko rekreacijskog središta "Višnjik" (Službeni glasnik Grada Zadra 2/01)		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	Športski centar Višnjik		
2.8.	**tip preobrazbe**	strukturalno-sadržajna		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	većim dijelom prenamijenjeno, djelomična / preobrazba u tijeku		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	stambena namjena – manja gustoća – gušća izgrađenost		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	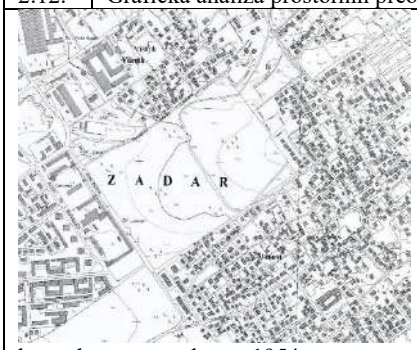 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Zadra, 1973.	GUP Grada Zadra – ID, 1991.	PPU Grada Zadra, 2019.	
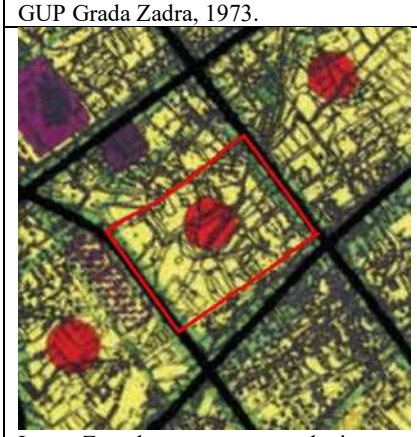 Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	 Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	 Izvor: www.grad-zadar.hr, službene stranice Grada Zadra	

LITERATURA:

Arbutina, D. (2000.), Glavna obilježja urbanističkog razvoja Zadra 1918.-1944., magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Zagreb
Bašić, S. (2005.), Transformacije vojarni u Zadru i njihov utjecaj na razvoj i strukturalne promjene grada u periodu 1991. – 2005.: 13, Znanstveni ogled, Arhitektonski fakultet, Zagreb
Rogoznica, N. (2014.) *Zadar: prenamjena na komad*, u: Kruno Kardov i Igor Tabak (ur.). Kome propadaju bivše vojne nekretnine? Iskustva prenamjene u Hrvatskoj. Zagreb: Centar za mirovne studije i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, str. 137–173
Rosan, N.; Krpina Car, D. (2016.), Urbana regeneracija na primjeru napuštenih vojarni prostora grada Zadra: 154–156 // Strategije urbane regeneracije / Korlaet, Ariana (ur.). Zagreb: Hrvatski zavod za prostorni razvoj, 2016., str. 148–161

ARHIVSKI IZVORI: /

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1973.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (1989./92.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (2001.), Urbanistički plan uređenja sportsko rekreacijskog središta “Višnjik”
*** (2001.), Detaljni plan uređenja sportsko rekreacijskog središta “Višnjik”
*** (2019.), Prostorni plan uređenja Grada Zadra – izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.grad-zadar.hr/plan
https://portal.braniteljski-forum.com

RAZGOVORI:

Silvio Bašić (2024.), Zagreb [R-SB]
Stjepan Gverić (2024.), Zadar [R-SG]
Lana Stipičić (2024.), Zadar [R-LS]

BILJEŠKE:

Zadarski Artiljerijski školski centar (AŠC) postao je centrom obrazovanja artiljerijskih kadrova JNA 1954. godine kada je Artiljerijska podoficirska škola koja je, s prekidom u 1947. godini, djelovala u Ćupriji od 1944. do lipnja 1954. godine, premještena u sastav Artiljerijskog školskog centra u Zadru, gdje je školovanje trajalo dvije godine (Nazor, 2005: 16). Simeon Kovačev, Zdenko Matijaščić i Josip Petrović navode kako se Artiljerijski školski centar Zadar (AŠC) sastojao od Artiljerijske srednje vojne škole, Artiljerijske vojne akademije, Škole rezervnih oficira artiljerije i Škole rezervnih oficira artiljerijsko-raketnih jedinica PVO (Kovačev, 2006: 56).

Vojarna „Ante Banina“ bila je smještena kod tvornice SAS, a u njoj su bili smješteni školsko-borbeni topnički „divizijun“, prometna satnija i satnija vojnika za opsluživanje. U vojarni su rasporedili, ukopali i djelovali iz četiri topničke i minobacačke bitnice. Zapovjednik vojarne bio je kapetan I. klase Miodrag Marjanović. Vojarna je predana 19. listopada 1991. Blokadu i otpor vršili su rajonski štab „Centar“, pripadnici MUP-a i snajperisti

112. br. ZNG-a. Upravo zbog energičnog djelovanja minobacača te topničke i snajperske vatre uzvraćalo se diverzantskim djelovanjem hrvatskih snaga, koje su neprijatelju nanosile gubitke.

Najvažniji urbanistički i graditeljski zahvat u procesu preobrazbe napuštenih vojnih prostora jest urbana regeneracija prostora bivše Vojarne Ante Banine, a danas sportsko-rekreacijskog centra Višnjik. Višestruko značenje ove lokacije očituje se ne samo u veličini obuhvata, koji pokriva površinu veću od 20 hektara, već i u središnjem položaju u odnosu na prostor grada. Cijeli je prostor transformiran u javne, ponajprije sportsko-rekreacijske sadržaje. Preduvjeti za to osigurani su donošenjem UPU-a sportsko-rekreacijskog središta Višnjik (Glasnik Grada Zadra, 2/01) i DPU-a sportsko-rekreacijskog središta Višnjik (Glasnik Grada Zadra, 2/01).

U vlasništvo Grada Zadra do sada su prešli (…), te dio nekadašnje vojarne „Ante Banina“ u kojoj je izgrađena dvorana Krešimira Ćosića. Ova dvorana dio je ŠRC „Višnjik“ za čiju je izgradnju je Grad dobio pravo građenja na trideset godina. Izgrađen je i zatvoreni plivački bazen na zemljištu koje je Gradu dano na korištenje, no u vlasništvo Grada trebalo bi prijeći tek nakon što „Grad prema MORH-u ispuni obvezu u iznosu 5.610.314,94 kn (u građevinskim zahvatima na MORH-ovim objektima)“ (Odgovor 2, 2014).

B. 13. ZADAR – VIDIKOVAC / BARUTANA

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Vidikovac – Barutana	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Zadar, gradska četvrt Vidikovac	 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.	
1.3.	lokacija / adresa	Stanovi, Put kotarskih serdara		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Zadar 536/1, 536/2		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	58 822 m2 (5,8822 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Ministarstvo obrane Republike Hrvatske (Uprava za graditeljstvo)		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna, skladište streljiva i minsko-eksplozivnih sredstava		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	FNR/SFR Jugoslavija (1945.–1991.)		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	nepoznat podatak – 12. listopada 1991. (predana)		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	/		

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice
/	

1.13.	fotografije postojećeg stanja
 Zapušteni prostor vojarne, 6. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov	 Ostaci vojne infrastrukture na području vojarne, 6. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	kontaktni prostor gradskog središta	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je u potpunosti zapušten i nije prepoznatljiv u slici grada.	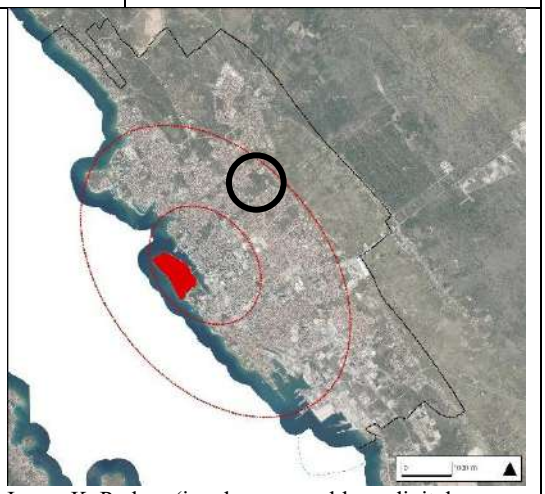	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	loše povezan s postojećom cestovnom prometnom mrežom sabirnom cestom (5), Ulicom Put kotarskih serdara		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	sportsko-rekreacijska namjena – sport i rekreacija		
2.5.	**status zaštite**	nije pod zaštitom		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	UPU sportsko-rekreacijske namjene „Skročini" (GGZ 11/2022)		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	nije u korištenju		
2.8.	**tip preobrazbe**	nema preobrazbe / nije započeta / nije ostvarena		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	zapušteno, nema preobrazbe / nije započeta, nije ostvarena		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	stambena namjena – manja gustoća		

Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Zadar)

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
			
hrvatska osnovna karta, 1954.	digitalni ortofoto, 1968.	preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana	
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Zadra, 1973.	GUP Grada Zadra – ID, 1991.	PPU Grada Zadra, 2019.	
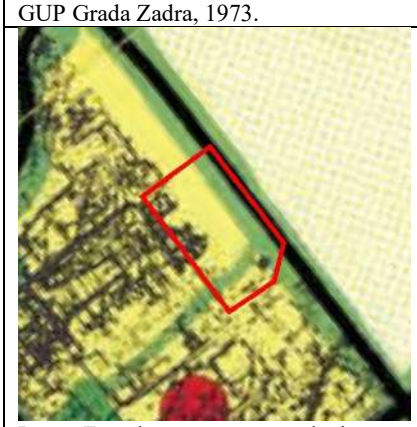	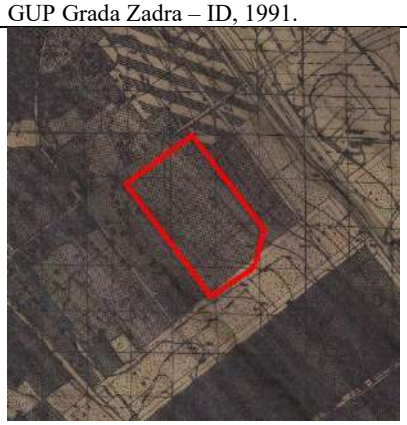	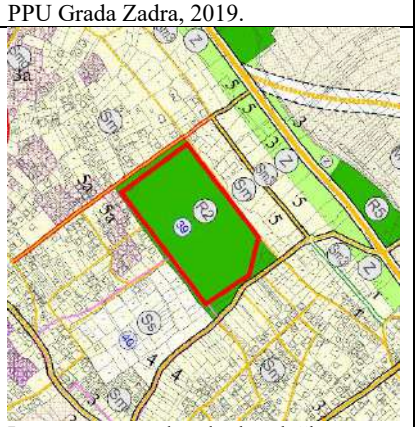	
Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	Izvor: www.grad-zadar.hr, službene stranice Grada Zadra	

LITERATURA:

Arbutina, D. (2000.), Glavna obilježja urbanističkog razvoja Zadra 1918.-1944., magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Zagreb
Bašić, S. (2005.), Transformacije vojarni u Zadru i njihov utjecaj na razvoj i strukturalne promjene grada u periodu 1991. – 2005.: 13, Znanstveni ogled, Arhitektonski fakultet, Zagreb
Brigović, I. (2011.), Odlazak Jugoslavenske narodne armije s područja Zadra, Šibenika i Splita krajem 1991. i početkom 1992. godine: 431, 424, Časopis za suvremenu povijest, br. 2.
Rosan, N.; Krpina Car, D. (2016.), Urbana regeneracija na primjeru napuštenih vojarni prostora grada Zadra: 154–156 // Strategije urbane regeneracije / Korlaet, Ariana (ur.). Zagreb: Hrvatski zavod za prostorni razvoj, 2016., str. 148–161

ARHIVSKI IZVORI: /

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1973.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (1989./92.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (2019.), Prostorni plan uređenja Grada Zadra – izmjene i dopune
*** (2022.), Urbanistički plan uređenja sportsko-rekreacijske namjene „Skročini”

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.grad-zadar.hr/plan
https://portal.braniteljski-forum.com

RAZGOVORI:

Silvio Bašić (2024.), Zagreb [R-SB]
Stjepan Gverić (2024.), Zadar [R-SG]
Lana Stipičić (2024.), Zadar [R-LS]

BILJEŠKE:

Vojarna streljiva, tzv. „Barutana“ na Bokanjcu, sastoji se od 16 prizemnih skladišnih objekata, osiguranih stražom (vod vojnika JA). Blokada vojarne oprezno se izvodila jer je zbog njezine svrhe i količine eksplozivnih sredstava prijetila opasnost gotovo za polovicu grada. Predana je 12. listopada 1991.

Napušteni prostor bivšeg vojnog skladišta (stara Barutana) na lokaciji Vidikovac PPUG-om je rezerviran za sportsko-rekreacijske sadržaje, čija će se izgradnja i uređenje detaljnije odrediti UPU-om.

B. 14. ZADAR – VOŠTARNICA / MARKO OREŠKOVIĆ / STJEPAN RADIĆ

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Voštarnica – „Marko Orešković“ / „Stjepan Radić“	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Zadar, gradska četvrt Voštarnica	 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.	
1.3.	lokacija / adresa	Stanovi, Ulica Stjepana Radića		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Zadar 3676, 3678/1, 3679/1, 3679/2, 3680, 3681, 3683, 3684, 3686/1, 3686/2, 3686/3, 3686/4, 3686/5, 3686/6, 3686/8		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	57 371 m2 (5,7371 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Ministarstvo obrane Republike Hrvatske (Uprava za graditeljstvo), Zadarska županija, Hrvatska elektroprivreda D.D., Grad Zadar, Ured za prostorno uređenje, stambeno-komunalne poslove, graditeljstvo i zaštitu okoliša, privatne osobe		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna, Artiljerijski školski centar		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	1938./39., Talijanska uprava (1918.–1944.)		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	1938./39. – 19. listopada 1991. (vojarna predana); do travnja 1994. Ministarstvo obrane koristi nekadašnju zgradu Komande AŠC-a		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	Gradska knjižnica Zadar (preseljenje 1999.)		

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice
/	

1.13.	fotografije postojećeg stanja
 Knjižnica, 6. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov	 Ostaci vojne infrastrukture unutar sklopa, 6. 2. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	gradski centar/središte	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je većim dijelom prenamijenjen i prepoznatljiv je u slici grada	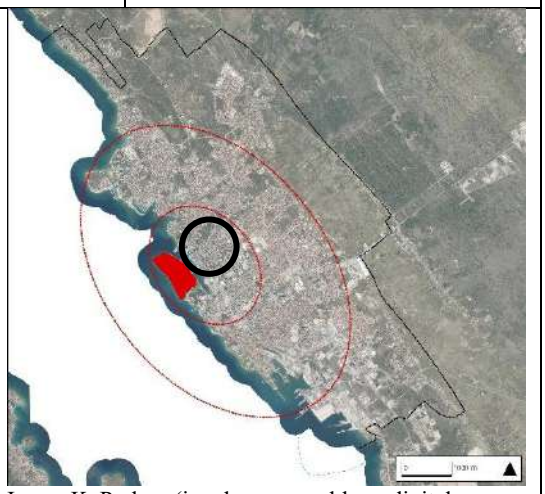 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Zadar)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	dobro povezan s postojećom cestovnom prometnom mrežom primarnom gradskom cestom (3), Ulicom Stjepana Radića		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	društvena namjena		
2.5.	**status zaštite**	nije pod zaštitom		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	PPU Grada Zadra		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	Gradska knjižnica Zadar, Prekršajni sud, Trgovački sud, Općinsko državno odvjetništvo u Zadru, Ministarstvo zaštite okoliša		
2.8.	**tip preobrazbe**	strukturalno-sadržajna		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	sklop je većim dijelom prenamijenjen, djelomična / preobrazba u tijeku		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	stambena namjena – srednja gustoća		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	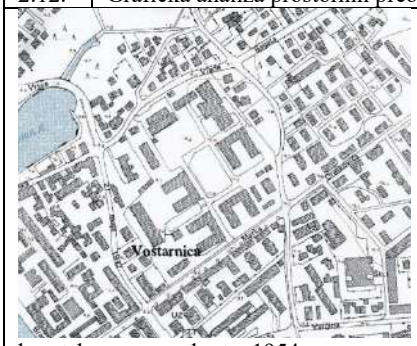 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Zadra, 1973.	GUP Grada Zadra – ID, 1991.	PPU Grada Zadra, 2019.	
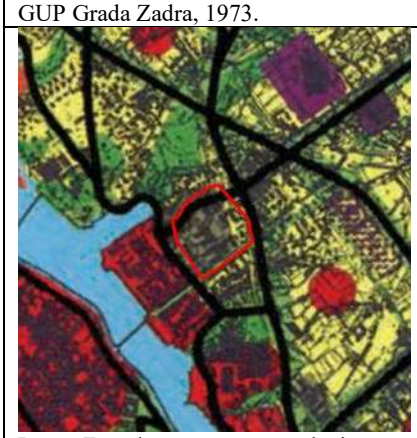 Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	 Izvor: Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije	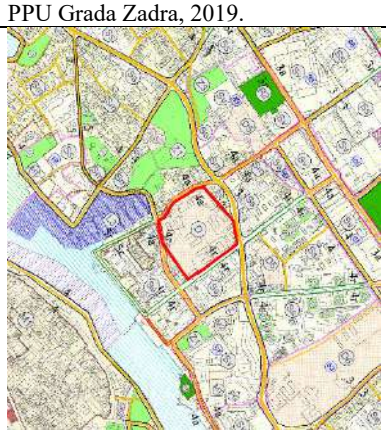 Izvor: www.grad-zadar.hr, službene stranice Grada Zadra	

LITERATURA:

Arbutina, D. (2000.), Glavna obilježja urbanističkog razvoja Zadra 1918.-1944.: 126, magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Zagreb
Bašić, S. (2005.), Transformacije vojarni u Zadru i njihov utjecaj na razvoj i strukturalne promjene grada u periodu 1991. – 2005.: 13, Znanstveni ogled, Arhitektonski fakultet, Zagreb
Kardov, K., & Tabak, I. (Ur.). (2014). Kome propadaju bivše vojne nekretnine? Iskustva prenamjene u Hrvatskoj. Zagreb: 149, Centar za mirovne studije i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu
Rogoznica, N. (2014.) *Zadar: prenamjena na komad*, u: Kruno Kardov i Igor Tabak (ur.). Kome propadaju bivše vojne nekretnine? Iskustva prenamjene u Hrvatskoj. Zagreb: Centar za mirovne studije i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, str. 137–173
Rosan, N.; Krpina Car, D. (2016.), Urbana regeneracija na primjeru napuštenih vojarni prostora grada Zadra: 153 // Strategije urbane regeneracije / Korlaet, Ariana (ur.). Zagreb: Hrvatski zavod za prostorni razvoj, 2016., str. 148–161

ARHIVSKI IZVORI: /

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1973.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (1989./92.), Generalni urbanistički plan Grada Zadra
*** (2019.), Prostorni plan uređenja Grada Zadra – izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.grad-zadar.hr/plan
https://portal.braniteljski-forum.com

RAZGOVORI:

Silvio Bašić (2024.), Zagreb [R-SB]
Stjepan Gverić (2024.), Zadar [R-SG]
Lana Stipičić (2024.), Zadar [R-LS]

BILJEŠKE:

Ovaj je prostor vojnu namjenu dobio u razdoblju između Prvoga i Drugoga svjetskog rata, u vrijeme talijanske uprave. Dražen Arbutina donosi shematski prikaz najznačajnijih vojnih građevina i sklopova u Zadru iz 1941. godine, na kojem je prikazana i ova vojarna (Arbutina, 2000: 158).

Kasarna K1 u tadašnjoj Ulici Marka Oreškovića, zajedno s kasarnom K4 (u nekadašnjoj Ulici Ante Banine, u kojoj se danas, među ostalim, nalazi ŠC Višnjik, odnosno sportska dvorana „Krešimir Ćosić“ i zatvoreni plivački bazen) i još dva odvojena skladišna objekta, činila je Artiljerijski školski centar (AŠC), VP 5835 Zadar, u kojem se provodilo školovanje artiljerijskog kadra za potrebe bivše JNA.

Vojarna „Marko Orešković“ nalazila se iznad zadarskog mosta, a u njoj je bio smješten „Artiljerijski školski centar“ s oko 200 oficira i građanskih osoba, oko 300 polaznika škole rezervnih oficira te nešto vojnika za opsluživanje. Imali su desetak komada topničkog oružja, a zapovjednik vojarne bio je Momčilo Perišić. Blokadu vojarne i otpor agresoru vršio je rajonski štab „Centar“. Predana je 19. listopada 1991.

Preobrazba prostora bivšeg Artiljerijskog školskog centra na lokaciji Voštarnica prvi je primjer urbane sanacije u skladu s planskim postavkama te s ciljem regeneracije već korištenog i napuštenog, infrastrukturno dobro opremljenog prostora s graditeljski relativno kvalitetnim fundusom. O opravdanosti njegove integracije u gradsko tkivo govori i to što je udaljen samo 400 metara od stare gradske jezgre.

Ministarstvo obrane RH 11. ožujka 1996. donijelo je Odluku, koju potpisuje tadašnji ministar obrane Gojko Šušak, kojom se Gradu Zadru na privremeno korištenje daje objekt bivšeg Pitomačkog kluba, zgrada ukupne površine 1.500 m², za potrebe Gradske knjižnice Zadar, bez naknade i do konačne odluke Vlade RH (MORH, 1996a).

C. 1. PULA – DOMOBRANSKA i "VITOMIR ŠIROLA – PAJO"

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Domobranska vojarna i „Vitomir Širola – Pajo“	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Pula, Mjesni odbor Vidikovac	 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.	
1.3.	lokacija / adresa	Vidikovac, Ulica Kalpurnija Pizona		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Pula 243/1, 243/3		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	40 450 m2 (4,0450 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Republika Hrvatska, Biskupijsko-misijsko sjemenište "Redemptoris Mater"		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna, vojna policija		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	1886./1892./1896.		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	1886. - 30. listopada 1991. predane ispražnjene vojarne (1994. godina povrata), 2000. Kuća skrbi „Sv. Polikarp“		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	Kuća skrbi „Sv. Polikarp“, pojedini objekti prebivalište poglavara i bogoslova		

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice	
 Domobranska vojarna na Piano Della Citta di Pola, 1900., izvor: Grad Pula	 Proširenje Domobranske vojarne, Plan grada Pule s uličnim nazivljem, 1912., izvor: Krizmanić, A. (2023.):142	
1.13.	fotografije postojećeg stanja	
 Dom za starije i nemoćne Sv. Polikarp, 20. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov	 Biskupijsko misijsko sjemenište, 20. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov	

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	kontaktni prostor gradskog središta	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je većim dijelom transformiran i prepoznatljiv je u slici grada	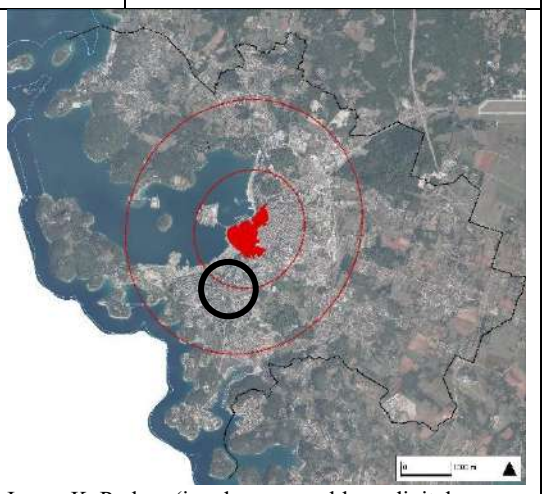 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Pula)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	dobro povezan s postojećom cestovnom prometnom mrežom glavnom gradskom Ulicom Kalpurnija Pizona		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	javna i društvena namjena – socijalna, javna i društvena namjena – vjerska		
2.5.	**status zaštite**	graditeljsko naslijeđe, kategorija 3 – građevine ili sklopovi građevina ambijentalne vrijednosti gradskog značaja (Domobranska vojarna)		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	GUP Grada Pule		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	Dom za starije i nemoćne Sv. Polikarp, Biskupijsko-misijsko sjemenište "Redemptoris Mater"		
2.8.	**tip preobrazbe**	strukturalno-sadržajna		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	djelomična / preobrazba u tijeku		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	stambena namjena		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	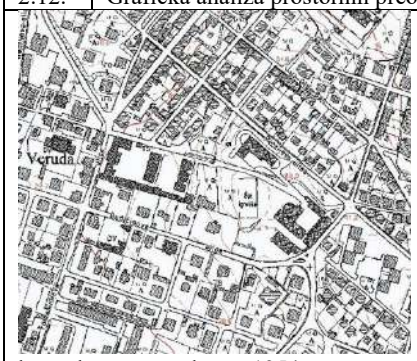 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Pule, 1978. / 1983.	GUP Grada Pule, 1999./2008.	GUP Grada Pule, 2021.	
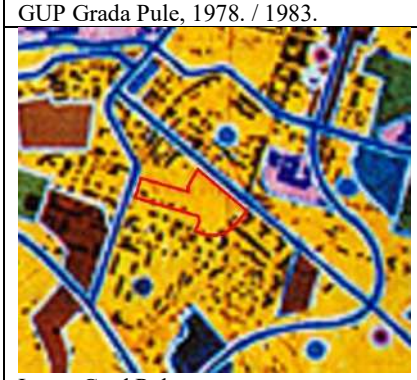 Izvor: Grad Pula	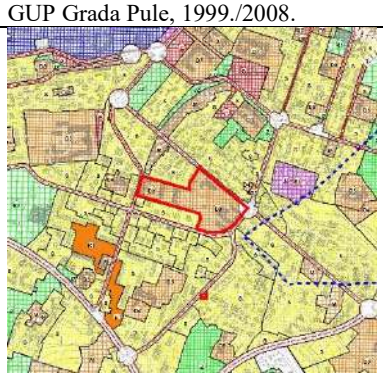 Izvor: Grad Pula	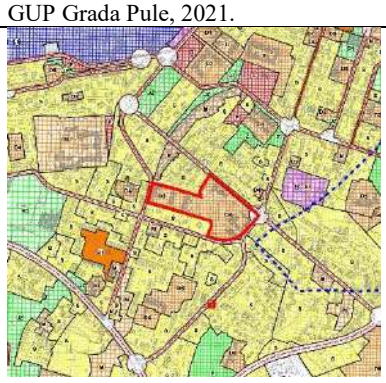 Izvor: Grad Pula	

LITERATURA:

Butković, T. (2020.), Vojarna Karlo Rojc – prijedlog prenamjene za javnu funkciju, diplomski rad, Sveučilište u Rijeci, Građevinski fakultet, Rijeka
Otvoreni Muzil: 10, Novine građanske inicijative za Muzil broj 1, Pula, godina I, 2009.
Jakovčić, Martina ; Kajinić, Josip ; Gašparović, Slaven (2013.), *Prenamjena vojnih brownfield lokaliteta : primjer prenamjene vojarne Karlo Rojc u Puli* // Annales. Series historia et sociologia, 23 (2013), 2; 487-500
Jurcan, E. (2008.), Planiranje Pule – Urbanistički razvitak grada od 19. stoljeća do danas, katalog izložbe 15. 2. – 1.3. 2008., Pula
Kolacio, Z. (1983.), Deset godina postojanja „URBIS 72“ Pula, „ČIP“, 30 (358): 26–27
Krizmanić, A. (2023.), Prostorni razvitak Pule 1813.–1918. (Svez. knjiga I.): 173, Povijesni i pomorski muzej Istre, Pula

ARHIVSKI IZVORI:

Grad Pula, Plan der Stadt Pola 1879., III_01_021-B
Grad Pula, Situations u Schichten Plan 1915, III_04_004-A

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1978./83.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (1999./2008.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (2021.), Generalni urbanistički plan Grada Pule – izmjene i dopune

RAZGOVORI:

Karmela Maren (2024.), Pula [R-KM]

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.pula.hr/hr/
http://www.paluba.info/
https://www.biskupija-porecko-pulska.hr/redemptoris-mater/

BILJEŠKE:

Osnovni prostorni obuhvat sastojao se od tri zgrade koje su formirale sklop Domobranske vojarne (K. u. k. Landwehr Kaserne, Caserne dell' i. r. Milizia). Danas u njemu djeluje Dom za starije i nemoćne osobe Sv. Polikarp.

Porečko-pulskoj biskupiji dodijeljeno je na korištenje nekoliko vojnih objekata u Puli iz bivše vojarne „Pajo Širola“, koji su preuređeni za prebivalište poglavara i bogoslova. Dana 30. rujna 1993. osnovana je i Visoka teološka škola u sjemeništu RM, tako da od školske godine 1993./94. bogoslovi RM ne polaze bogosloviju u Rijeci. Godine 1997. postavljen je kamen temeljac za gradnju novog kompleksa sjemeništa RM. Nakon sedam godina gradnje, 26. ožujka 2004. inaugurirana je nova zgrada.

C. 2. PULA – FRANJO JOSIP / FRANZ JOSEPH

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Vojarna Franjo Josip / Franz Joseph	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Pula, Mjesni odbor Stari Grad		
1.3.	lokacija / adresa	Stari Grad, Ulica Svetog Ivana		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Pula *493/1-*493/13, *493/21, *493/22, *493/24, 5444/1, 5444/2		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	9 928 m2 (0,9928 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Republika Hrvatska, Grad Pula – Pola, PZ ulaganja d.o.o., Istra Jadran consulting d.o.o., URBIS 72 D.D., privatne osobe		
1.7.	**tip vojnog prostora**	Pješačka i utvrdno-topnička vojarna		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	1856./1878.		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	1878. – 30. svibnja 1920. (postaje kraljevska tvornica duhana – Manifattura Tabacchi), 1956. na mjestu sjevernog krila izgrađena stambeno-poslovna zgrada		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	Kraljevska tvornica duhana – Manifattura Tabacchi		

Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.

1.12. povijesni planovi, fotografije i razglednice

Vojarna Franjo Josip, razglednica iz cca 1899. godine, izvor: Zbirka starih razglednica, PPMI-R-2203

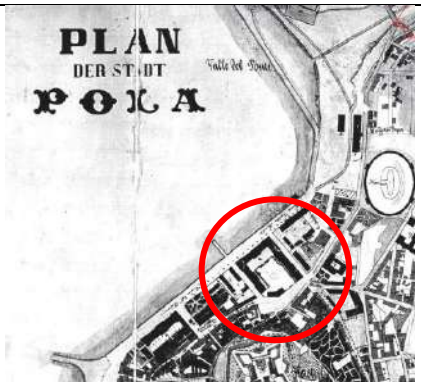

Isječak, Plan der stadt Pola, 1900. (prvi urbanistički plan Pule), izvor: Odjel za graditeljstvo nasljeđe, Grad Pula

1.13. fotografije postojećeg stanja

Stambena zgrada na prostoru bivše vojarne, 21. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

Prostor bivše Vojarne Franjo Josip, 20. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	gradski centar/središte	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je u potpunosti transformiran i prepoznatljiv je u slici grada.	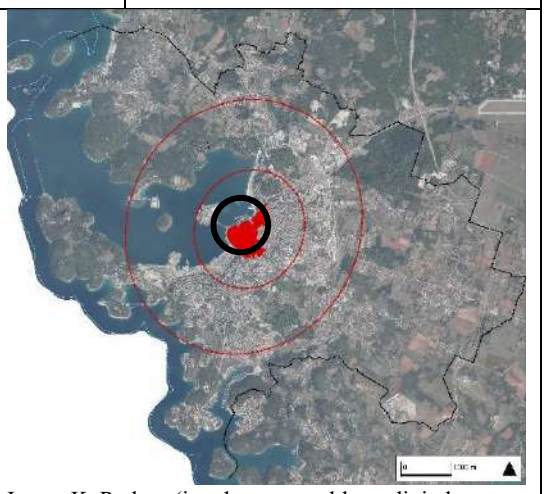 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Pula)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	dobro povezan s postojećom cestovnom prometnom mrežom glavnom gradskom Ulicom Svetog Ivana		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	mješovita namjena – mješovita stambeno – poslovno – javna i društvena namjena		
2.5.	**status zaštite**	Zaštićeno područje povijesne jezgre (dio zaštićene kulturno-povijesne cjeline Grada Pule) (rješenje od 08. 11. 2012., br. registra: Z-5638), graditeljsko naslijeđe, kategorija 1 – građevine ili sklopovi građevina izuzetne spomeničke vrijednosti šireg regionalnog i državnog značaja		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	GUP Grada Pule		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	Muzej suvremene umjetnosti Istre, Gradska knjižnica i čitaonica Pule, stambena namjena, Prekršajni sud u Puli, poslovni i ugostiteljski sadržaji…		
2.8.	**tip preobrazbe**	strukturalno-sadržajna		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	potpuna / preobrazba dovršena		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	mješovita namjena		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Pule, 1978. / 1983.	GUP Grada Pule, 1999./2008.	GUP Grada Pule, 2021.	
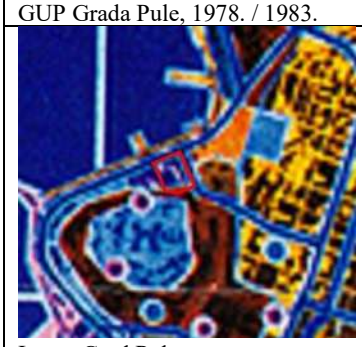 Izvor: Grad Pula	 Izvor: Grad Pula	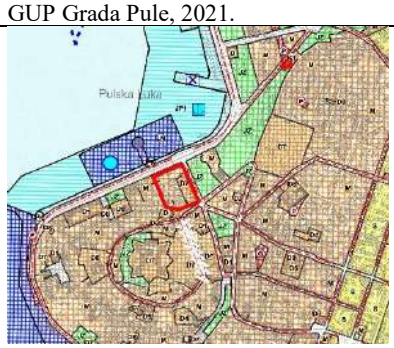 Izvor: Grad Pula	

LITERATURA:

Jurcan, E. (2008.), Planiranje Pule – Urbanistički razvitak grada od 19. stoljeća do danas, katalog izložbe 15. 2. – 1.3. 2008., Pula
Kolacio, Z. (1983.), Deset godina postojanja „URBIS 72“ Pula, „ČIP“, 30 (358): 26–27
Krizmanić, A. (2008.), Pulska kruna (Svez. knjiga I.). Pula: Čakavski sabor
Krizmanić, A. (2008.), Pulska kruna (Svez. knjiga II.). Pula: Čakavski sabor
Krizmanić, A. (2023.), Prostorni razvitak Pule 1813.–1918. (Svez. knjiga I.): 172, Povijesni i pomorski muzej Istre, Pula
Krizmanić, A. (2023.), Građevine komunalnog sustava 1813.-1918. (Svez. knjiga II.), Povijesni i pomorski muzej Istre, Pula

ARHIVSKI IZVORI:

Muzej suvremene umjetnosti Istre / Museo d'arte contemporanea dell'Istria, Zbirka starih razglednica, PPMI-R-2203

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1978./83.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (1999./2008.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (2021.), Generalni urbanistički plan Grada Pule – izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.pula.hr/hr/

RAZGOVORI:

Karmela Maren (2024.), Pula [R-KM]

BILJEŠKE:

Nakon prestanka vojne namjene 1920. godine sklop je prenamijenjen u Kraljevsku tvornicu duhana (Manifattura Tabacchi). Godine 1956. na mjestu sjevernog krila izgrađena je stambeno-poslovna zgrada.

C. 3. PULA – ISTARSKIH BRIGADA, MALA MORNARIČKA I DOMOBRANSKA

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Vojarna Istarskih brigada, Mala Mornarička vojarna i Domobranska vojarna	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Pula, Mjesni odbor Monte Zaro	 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.	
1.3.	lokacija / adresa	Monte Zaro, Ulica Ljudevita Gaja		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Pula 401, 407, 408, 412, 415/1, 415/4, *972, *974/1-*974/5, *975, *976, *978/2, *982, *984, *985, *986, *987, *5502, *4503, *4467, 5486/, 5522/3		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	31 860 m2 (3,1860 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane RH, Grad Pula – Pola, Tehnička škola Pula, privatne osobe		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	1856. (Kleine Marine Kaserne) / 1871. (Časničke vojarne Zaro) / oko 1900. (Domobranska)		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	1856. – 30. listopada 1991. (predane ispražnjene vojarne)		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	Državna niža realna mornarička škola (1868.)		

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice
 Pogled na vojarnu Istarskih brigada iz zraka, 1919., izvor: http://www.paluba.info/	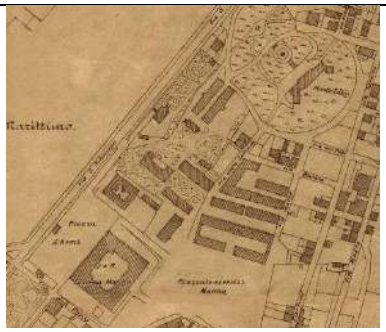 Sklop vojarni, Piano della Città di Pola, 1900., izvor: Grad Pula
1.13.	fotografije postojećeg stanja
 Zemljišno-knjižni odjel općinskog suda u Puli – Pola, 20. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov	 Down Syndrome Centar Pula, 20. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	gradski centar/središte	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je u potpunosti transformiran i nije prepoznatljiv u slici grada.	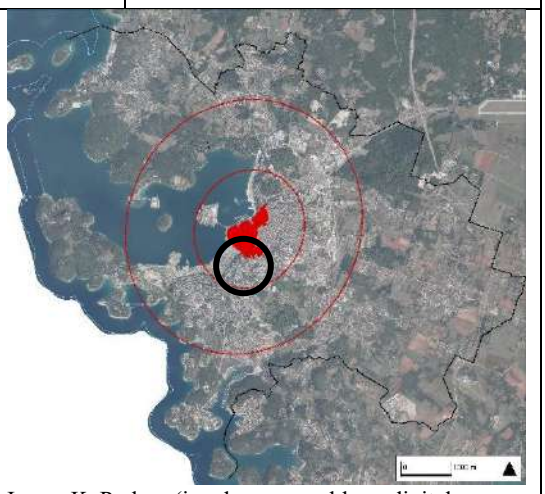 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Pula)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	dobro povezan s postojećom cestovnom prometnom mrežom glavnom gradskom Ulicom Ljudevita Gaja		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	stambena namjena, javna i društvena namjena – opća javna i društvena namjena; upravna; osnovnoškolska		
2.5.	**status zaštite**	prijedlog zaštite dijela obuhvata, graditeljsko nasljeđe, kategorija 1 i 2		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	GUP Grada Pule		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	Županijsko i općinsko državno odvjetništvo, Zemljišno-knjižni odjel Općinskog suda u Puli – Pola, Škola za odgoj i obrazovanje Pula, Down Syndrome Centar Pula, OŠ Monte Zaro, stanovanje		
2.8.	**tip preobrazbe**	strukturalno-sadržajna		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	potpuna / preobrazba dovršena		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	društvena namjena		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Pule, 1978. / 1983.	GUP Grada Pule, 1999./2008.	GUP Grada Pule, 2021.	
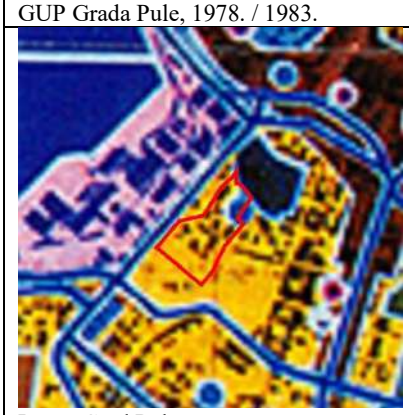 Izvor: Grad Pula	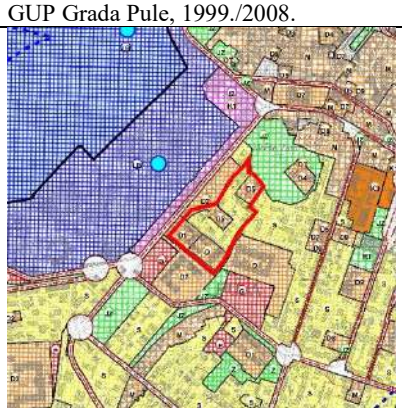 Izvor: Grad Pula	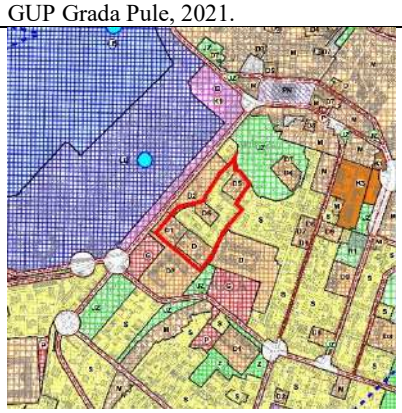 Izvor: Grad Pula	

LITERATURA:

Jakovčić, Martina ; Kajinić, Josip ; Gašparović, Slaven (2013.), Prenamjena vojnih brownfield lokaliteta: primjer prenamjene vojarne Karlo Rojc u Puli: 495 // Annales. Series historia et sociologia, 23 (2013), 2; 487–500
Jurcan, E. (2008.), Planiranje Pule – Urbanistički razvitak grada od 19. stoljeća do danas, katalog izložbe 15. 2. – 1.3. 2008., Pula
Kolacio, Z. (1983.), Deset godina postojanja „URBIS 72“ Pula, „ČIP“, 30 (358): 26–27
Krizmanić, A. (2023.), Prostorni razvitak Pule 1813.–1918. (Svez. knjiga I.): 172, 173, Povijesni i pomorski muzej Istre, Pula

ARHIVSKI IZVORI:

Grad Pula, Plan der Stadt Pola 1879., III_01_021-B
Grad Pula, Situations u Schichten Plan 1915, III_04_004-A

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1978./83.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (1999./2008.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (2021.), Generalni urbanistički plan Grada Pule – izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.pula.hr/hr/
http://www.paluba.info/

RAZGOVORI:

Karmela Maren (2024.), Pula [R-KM]

BILJEŠKE:

Domobranska vojarna (oko 1900. godine) danas je zgrada Osnovne škole Monte Zaro. Skladište časničkih i vojnih odora (oko 1900. godine) nalazilo se u Gajevoj ulici 8. Zgrada je djelomično uništena tijekom Drugoga svjetskog rata te obnovljena kao stambena zgrada nakon 1947. godine. Uredi za mornaričke odore (1910. godine) nalazili su se u Rovinjskoj ulici 9. Danas se ondje nalazi Škola za odgoj i obrazovanje Pula. Skladište odora mornaričkih časnika, izgrađeno oko 1890. godine, bombardirano je i srušeno nakon 1947. godine. Mornaričke parne radionice (oko 1890. godine) uništene su u Drugome svjetskom ratu. Danas se na njihovu mjestu nalaze stambene zgrade u Gajevoj ulici 10 i 12. Časničke vojarne Zaro iz 1857. godine, u kojima se nalazio Arhiv pomorskih karata, uništene su u Drugome svjetskom ratu, a na njihovu je mjestu osamdesetih godina XX. stoljeća sagrađena vojna stambena zgrada u Ulici Boškovićev uspon 8, 10 i 12.

Mala Mornarička vojarna (1856. godine) nalazila se u Gajevoj ulici 14. Nakon nadogradnje 1868. godine u njoj djeluje Državna niža mornarička škola. Danas se u njoj nalazi Down Syndrome Centar Pula.

C. 4. PULA – KARLO ROJC

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Vojarna Karlo Rojc	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Pula, Mjesni odbor Monte Zaro		
1.3.	lokacija / adresa	Monte Zaro, Ulica Ljudevita Gaja		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Pula 381/1, *939, 962/2, *962/3, 5518/3, 6267/1, 6333/3		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	35 440 m2 (3,5440 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Ministarstvo obrane RH, Grad Pula – Pola, javno dobro u općoj upotrebi		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	1853. (Militär Baraken), 1899. (Strojarska škola / Maschinen Schule), 1976. (vojarna)		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	1853. (1899.) - 30. listopada 1991. predane ispražnjene vojarne (1994. godina povrata)		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	Strojarska škola, početkom 1990-ih sklonište za izbjeglice; od 1997. useljavaju kulturne organizacije i skupine		

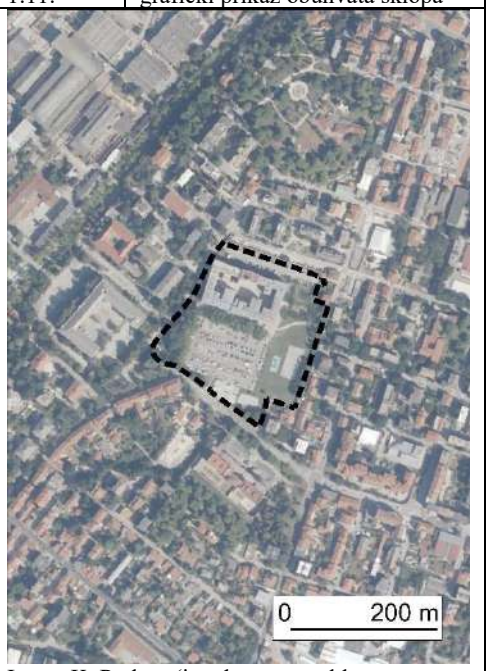

Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice

Pogled na vojarnu Principe Umberto, 1935., izvor: http://www.paluba.info/

Vojarna Istarskih brigada, Situations u Schichten Plan 1915., izvor: Grad Pula, III_04_004-A

1.13.	fotografije postojećeg stanja

Društveni centar Rojc i parkiralište, 20. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

Društveni centar Rojc, 20. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	gradski centar/središte	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je djelomično transformiran i prepoznatljiv je u slici grada	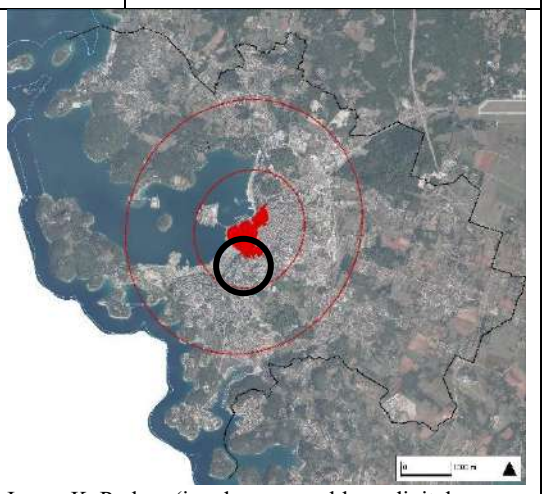 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Pula)	
2.3	**prometna povezanost sklopa**	dobro povezan na postojeću cestovnu prometnu mrežu glavnom gradskom ulicom Ljudevita Gaja		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	javna i društvena namjena – opća javna i društvena namjena, javni parking i garaža – garaža, javne zelene površine		
2.5.	**status zaštite**	prijedlog zaštite, graditeljsko naslijeđe, kategorija 1		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	GUP Grada Pule		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	Društveni centar Rojc, skate park Rojc, parkiralište		
2.8.	**tip preobrazbe**	sadržajna / programatska		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	djelomična / preobrazba u tijeku		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	društvena namjena		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	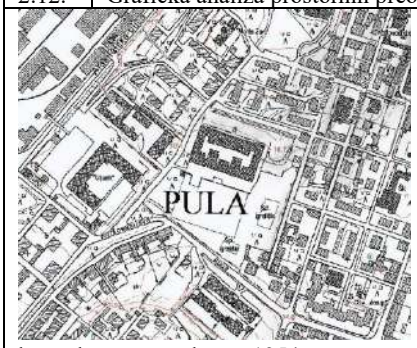 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Pule, 1978. / 1983.	GUP Grada Pule, 1999./2008.	GUP Grada Pule, 2021.	
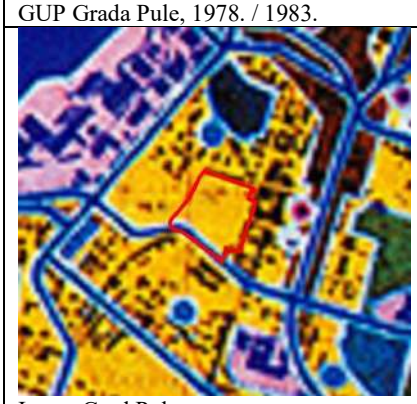 Izvor: Grad Pula	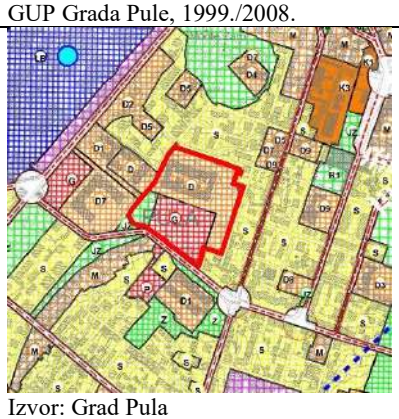 Izvor: Grad Pula	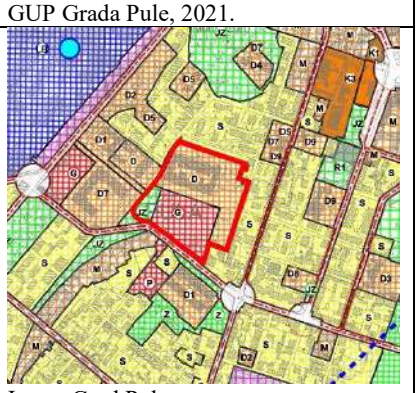 Izvor: Grad Pula	

LITERATURA:

Butković, T. (2020.), Vojarna Karlo Rojc – prijedlog prenamjene za javnu funkciju, diplomski rad, Sveučilište u Rijeci, Građevinski fakultet, Rijeka
Otvoreni Muzil: 10, Novine građanske inicijative za Muzil broj 1, Pula, godina I, 2009.
Jakovčić, Martina ; Kajinić, Josip ; Gašparović, Slaven (2013.), *Prenamjena vojnih brownfield lokaliteta: primjer prenamjene vojarne Karlo Rojc u Puli* // Annales. Series historia et sociologia, 23 (2013), 2; 487–500
Jurcan, E. (2008.), Planiranje Pule – Urbanistički razvitak grada od 19. stoljeća do danas, katalog izložbe 15. 2. – 1.3. 2008., Pula
Kolacio, Z. (1983.), Deset godina postojanja „URBIS 72“ Pula, „ČIP“, 30 (358): 26–27

ARHIVSKI IZVORI:

Grad Pula, Plan der Stadt Pola 1879., III_01_021-B
Grad Pula, Situations u Schichten Plan 1915, III_04_004-A

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1978./83.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (1999./2008.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (2021.), Generalni urbanistički plan Grada Pule – izmjene i dopune

RAZGOVORI:

Karmela Maren (2024.), Pula [R-KM]

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.pula.hr/hr/
http://www.paluba.info/

BILJEŠKE:

Ovaj bivši vojni objekt Grad Pula platio je 11 milijuna kuna kako bi bio stavljen u funkciju razvoja civilnog društva.

C. 5. PULA – MAKSIMILIANOVE BARAKE

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Maksimilianove barake	1.101	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Pula, Mjesni odbor Stoja		
1.3.	lokacija / adresa	Stoja, Ulica Fižela		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Pula *2700, *2701/1, *2701/2, 5276, 5278, 5279		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	6 986 m2 (0,6986 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Ministarstvo obrane RH, Grad Pula – Pola, javno dobro u općoj upotrebi, Beskrajno d.o.o., privatne osobe		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna/barake		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	1860.		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	1860 - 30. listopada 1991. predana ispražnjena vojarna (1994. godina povrata)		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	/		

Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice

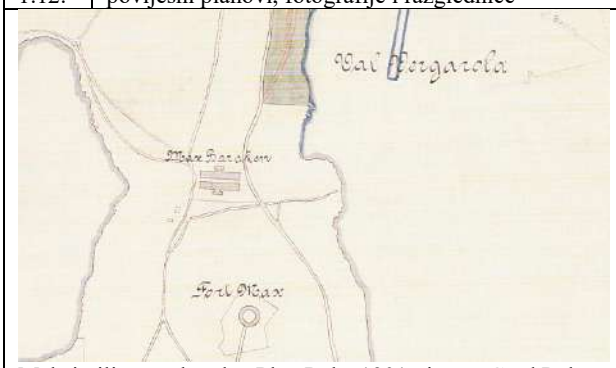

Maksimilianove barake, Plan Pule, 1901., izvor: Grad Pula

Maksimilianove barake, Situations u Schichten Plan 1915., izvor: Grad Pula, III_04_004-A

1.13.	fotografije postojećeg stanja

Stambena izgradnja, 22. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

Ostaci u Ulici Stoja 30, 22. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	kontaktni prostor gradskog središta	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je djelomično transformiran i nije prepoznatljiv u slici grada	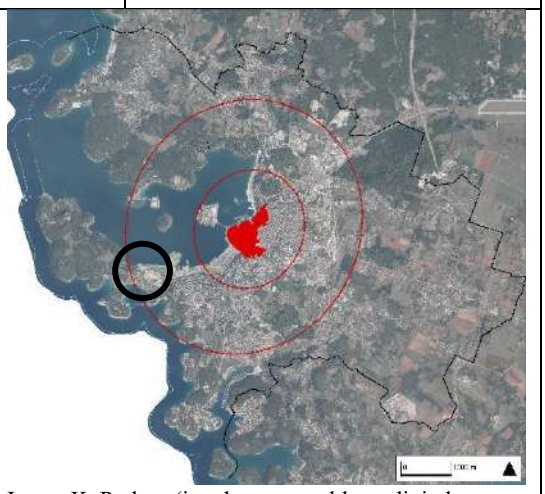 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Pula)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	dobro povezan s postojećom cestovnom prometnom mrežom glavnom gradskom Ulicom Fižela		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	gospodarska namjena – poslovna namjena, trgovačko-uslužna, mješovita namjena – mješovita stambeno-poslovno – javna i društvena namjena		
2.5.	**status zaštite**	graditeljsko nasljeđe, kategorija 3 – građevine ili sklopovi građevina ambijentalne vrijednosti gradskog značaja		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	GUP Grada Pule		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	stambena izgradnja		
2.8.	**tip preobrazbe**	strukturalno-sadržajna		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	djelomična / preobrazba u tijeku		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	stambena namjena		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	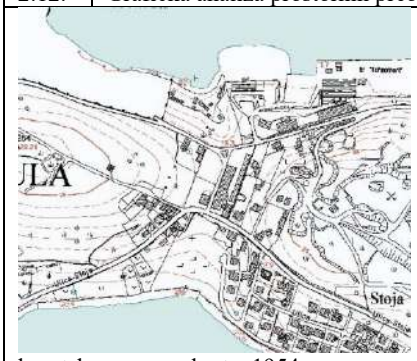 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Pule, 1978. / 1983.	GUP Grada Pule, 1999./2008.	GUP Grada Pule, 2021.	
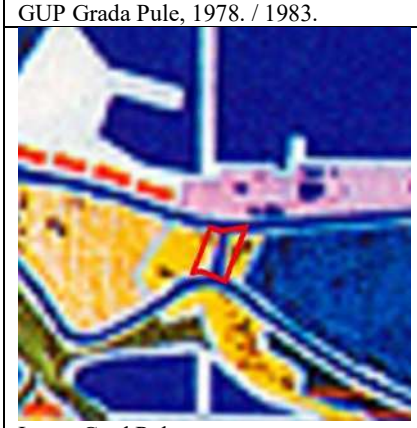 Izvor: Grad Pula	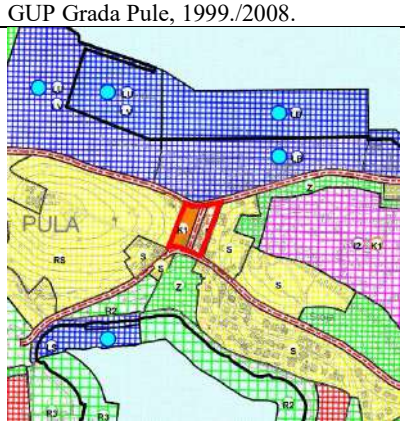 Izvor: Grad Pula	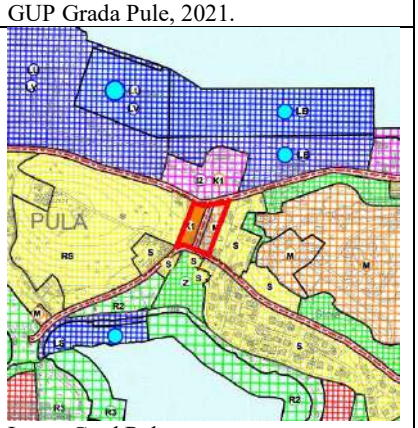 Izvor: Grad Pula	

LITERATURA:

Otvoreni Muzil: 10, Novine građanske inicijative za Muzil broj 1, Pula, godina I, 2009.
Jurcan, E. (2008.), Planiranje Pule – Urbanistički razvitak grada od 19. stoljeća do danas, katalog izložbe 15. 2. – 1.3. 2008., Pula
Kolacio, Z. (1983.), Deset godina postojanja „URBIS 72“ Pula, „ČIP“, 30 (358): 26–27
Krizmanić, A. (2023.), Prostorni razvitak Pule 1813.–1918. (Svez. knjiga I.): 173, Povijesni i pomorski muzej Istre, Pula

ARHIVSKI IZVORI:

Grad Pula, Plan 1901, III_01_006
Grad Pula, Situations u Schichten Plan 1915, III_04_004-A

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1978./83.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (1999./2008.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (2021.), Generalni urbanistički plan Grada Pule – izmjene i dopune

RAZGOVORI:

Karmela Maren (2024.), Pula [R-KM]

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.pula.hr/hr/
http://www.paluba.info/

BILJEŠKE:

Danas se očuvani ostaci nalaze jedino u Ulici Stoja 30.

C. 6. PULA – MONUMENTI / MULIMENTI I SV. KATARINA

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Vojarna Monumenti i Sv. Katarina	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Pula, Mjesni odbor Štinjan		
1.3.	lokacija / adresa	Štinjan, Ulica Vallelunga		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Štinjan, k.o. Štinjan – Nova 1226-1229, 1230/1, 1230/2, 1231/1, 1231/2, 1331/8, 1232, 1233, 1234, 1331/2, 1349, 1355		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	205 558 m2 (20,5558 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Republika Hrvatska, Pomorsko dobro, Grad Pula – Pola, javno dobro u općoj upotrebi, koncesija (tvrtka Kermas Vod Četiri na rok od 50/100 godina)		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna, mornarička zrakoplovna postaja, zapovjedništvo hidrozrakoplovstva i luka, zrakoplovni arsenal i probna postaja, Kraljevska podmornička škola		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	1859. (utvrda Mulimente do 1914.), 1860. (mornaričke vojarne), 1912.–1916. (Hidrozrakoplovna luka Katerina), 1940-ihvojarna u Val dei Spini		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	1912.- (1945.) 30. listopada 1991. predane ispražnjene vojarne (2004. godina povrata), koncesija		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	kulturni sadržaji		

Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice

Otok Sv. Katarina i rt Monumenti, doba Austro-Ugarske, izvor: Sto godina ratnog zrakoplovstva u Hrvatskoj

Mulimenti-Katerina-Vallelunga, 1976., izvor: Krizmanić, Pulska kruna II, 2008. b.: 221

1.13.	fotografije postojećeg stanja

Sv. Katarina, 2009., fotografija: Kristina Perkov

Nautičko-turistički kompleks u izgradnji, 21. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	kontaktni prostor gradskog središta	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je u procesu preobrazbe i prepoznatljiv je u slici grada	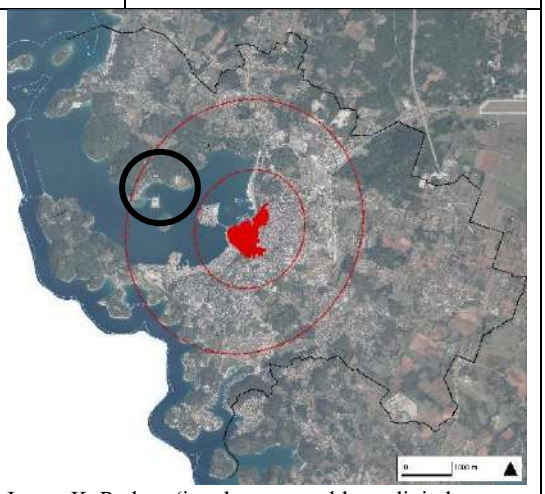 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Pula)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	dobro povezan s postojećom cestovnom prometnom mrežom glavnom gradskom Ulicom Vallelunga		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	gospodarska namjena – luka posebne namjene – luka nautičkog turizma, mješovita namjena, sportsko-rekreacijska namjena – sport, pješačko-kolne površine		
2.5.	**status zaštite**	Vojni kompleks na otoku Sv. Katarina u Puli, br. registra: Z-4651, Područje nekadašnjeg vojnog kompleksa Monumenti, br. registra: Z-5490, graditeljsko naslijeđe, kategorija 3		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	GUP Grada Pule		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	Croatia Sailing Academy, Nautičko-turistički kompleks Sv. Katarina – Monumenti		
2.8.	**tip preobrazbe**	strukturalno-sadržajna		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	djelomična / preobrazba u tijeku		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	rekreacija		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	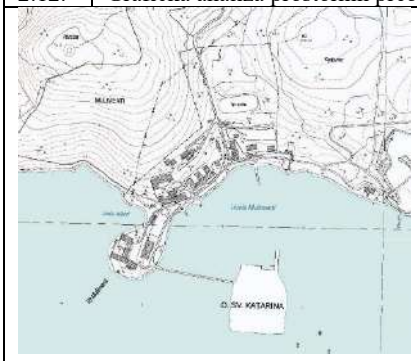 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
	GUP Grada Pule, 1978. / 1983.	GUP Grada Pule, 1999./2008.	GUP Grada Pule, 2021.
	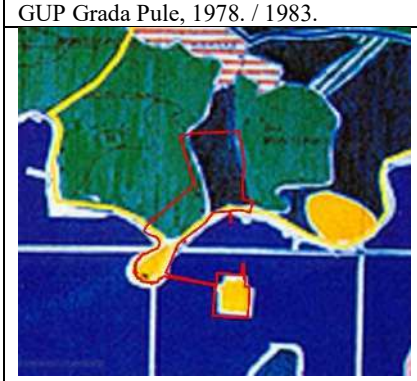 Izvor: Grad Pula	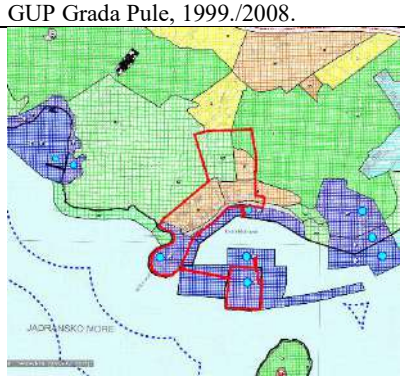 Izvor: Grad Pula	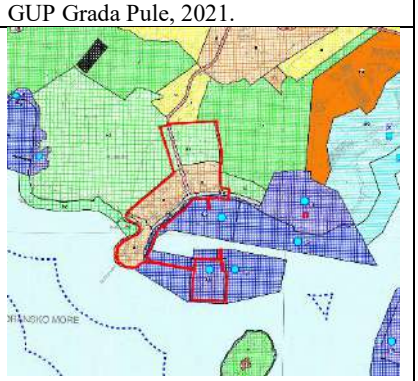 Izvor: Grad Pula

LITERATURA:

Aralica, T., Čorep, R., Jeras, M., Kinjevac, Z., Haraminčić, T., (2012.), *Sto godina ratnog zrakoplovstva u Hrvatsko*j, Zagreb
Jakovčić, Martina ; Kajinić, Josip ; Gašparović, Slaven (2013.), *Prenamjena vojnih brownfield lokalitet: primjer prenamjene vojarne Karlo Rojc u Puli*: 495 // Annales. Series historia et sociologia, 23 (2013), 2; 487–500
Jurcan, E. (2008.), *Planiranje Pule – Urbanistički razvitak grada od 19. stoljeća do danas*, katalog izložbe 15. 2. – 1.3. 2008., Pula
Krizmanić, A. (2008a), Pulska kruna I: 61, 147, Čakavski sabor, Pula
Krizmanić, A. (2008b), Pulska kruna II: 162, 223, Čakavski sabor, Pula
Krizmanić, A. (2023.), Prostorni razvitak Pule 1813.–1918. (Svez. knjiga I.): 174, Povijesni i pomorski muzej Istre, Pula

ARHIVSKI IZVORI:

Grad Pula, Plan der Stadt Pola 1879., III_01_021-B
Grad Pula, Situations u Schichten Plan 1915, III_04_004-A

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1978./83.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (1999./2008.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (2021.), Generalni urbanistički plan Grada Pule – izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.pula.hr/hr/
http://www.paluba.info/

RAZGOVORI:

Karmela Maren (2024.), Pula [R-KM]

BILJEŠKE:

Godine 1936./1937. izgrađen je most Katerina – Mulimenti u dužini od 250 metara. Od tada zgrade na otoku više nisu u funkciji zrakoplovstva. Ruše se tri austrijska hangara i grade dvije nove zgrade (podmornička škola i ronilački toranj 1938. i 1939. godine), koje će zajedno sa sedam starih preuređenih zgrada na otoku te starim, a većinom novim zgradama na Mulimentima, od 1940. do 1943. činiti novoosnovani sklop Kraljevske podmorničke škole, koja će djelovati do kraja Drugoga svjetskog rata.

Vojni kompleks na otoku Sv. Katarina u Puli, na k. č. 124 i 125 k. o. Pula, rješenje od 23. 10. 2012., br. registra: Z-4651; Područje nekadašnjeg vojnog kompleksa Monumenti, rješenje od 23. 10. 2012., br. registra: Z-5490.

C. 7. PULA – MORNARIČKA

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Vojarna Mornarička	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Pula, Mjesni odbor Monte Zaro		
1.3.	lokacija / adresa	Monte Zaro, Besenghijeva ulica		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Pula *978/1, 6227/3, 406/1, 406/2, 406/3, 406/4, 406/5, 407, *979/1, *979/2		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	20 287 m2 (2,0287 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Uljanik brodogradilište d.d., Uljanik standard, ugostiteljstvo, sportske djelatnosti, trgovina, turistička agencija i stambeni poslovi, društvo s ograničenom odgovornošću, Republika Hrvatska, privatna osoba		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	1856. (K. u. k. Marine-Kaserne, Marinekaserne in Pola)		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	1856. – 30. listopada 1991. (predana ispražnjena vojarna)		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	HZZO Pula, Uljanik, parkiralište		

Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.

1.12. povijesni planovi, fotografije i razglednice

Prikaz vojarne na Plan der Stadt Pola 1866., izvor: Grad Pula

Mornarička vojarna s prostranim Parade platzom, 1910., izvor: Krizmanić, 2023.: 78

1.13. fotografije postojećeg stanja

Mornarička vojarna, 22. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

Mornarička vojarna, 22. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	gradski centar/središte	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop se djelomično koristi i prepoznatljiv je u slici grada	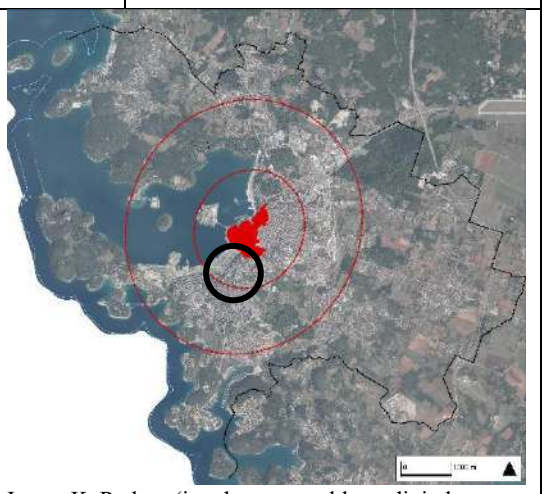 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Pula)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	dobro povezan s postojećom cestovnom prometnom mrežom glavnom gradskom Besenghijevom ulicom		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	javni parking i garaža – garaža, javna i društvena namjena - kultura		
2.5.	**status zaštite**	prijedlog zaštite, graditeljsko naslijeđe, kategorija 1		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	Provedbeni urbanistički plan "BI Uljanik" ("Službene novine Općine Pula" 4/91, 8/91, 12/01)		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	HZZO Pula, Uljanik, parkiralište		
2.8.	**tip preobrazbe**	sadržajna / programatska		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	nema preobrazbe / nije započeta, nije ostvarena		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	društvena namjena		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	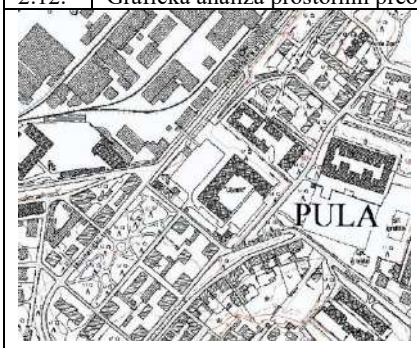 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Pule, 1978. / 1983.	GUP Grada Pule, 1999./2008.	GUP Grada Pule, 2021.	
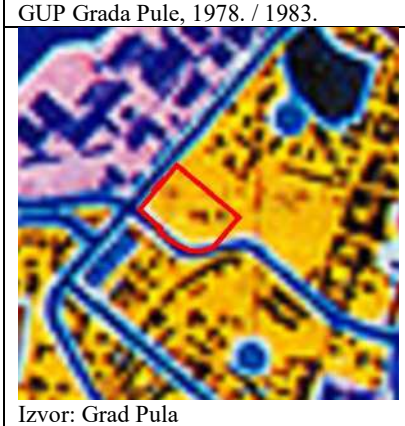 Izvor: Grad Pula	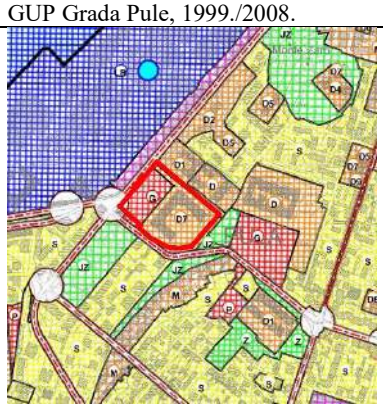 Izvor: Grad Pula	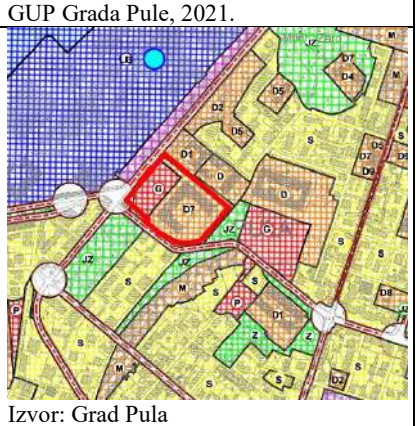 Izvor: Grad Pula	

LITERATURA:

Jurcan, E. (2008.), Planiranje Pule – Urbanistički razvitak grada od 19. stoljeća do danas, katalog izložbe 15. 2. – 1.3. 2008., Pula
Kolacio, Z. (1983.), Deset godina postojanja „URBIS 72“ Pula, „ČIP“, 30 (358): 26–27
Krizmanić, A. (2008.), Pulska kruna I, Čakavski sabor, Pula
Krizmanić, A. (2023.), Prostorni razvitak Pule 1813.–1918. (Svez. knjiga I.): 172, Povijesni i pomorski muzej Istre, Pula

ARHIVSKI IZVORI:

Grad Pula, Plan der Stadt Pola 1866., karta 1866. ažurirana 1878.

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1978./83.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (1999./2008.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (2001.), Provedbeni urbanistički plan "BI Uljanik"
*** (2021.), Generalni urbanistički plan Grada Pule – izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.pula.hr/hr/
http://www.paluba.info/

RAZGOVORI:

Karmela Maren (2024.), Pula [R-KM]

BILJEŠKE: /

C. 8. PULA – MORNARIČKE BARAKE

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Mornaričke barake	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Pula, Mjesni odbor Monte Zaro		
1.3.	lokacija / adresa	Monte Zaro, Ulica Ljudevita Gaja		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Pula *964/1-*964/3, *4504-*4506		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	5 385 m2 (0,5385 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Ministarstvo obrane RH, Grad Pula – Pola, javno dobro u općoj upotrebi, privatne osobe		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna/barake		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	1876.		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	1876. – pedesete godine 20. stoljeća (porušene)		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	/		

Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice

Pogled na vojarnu Istarskih brigada iz zraka, 1919., izvor: http://www.paluba.info/

Mornaričke barake, Situations u Schichten Plan 1915., izvor: Grad Pula, III_04_004-A

1.13.	fotografije postojećeg stanja

Stambena izgradnja, 22. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

Ostaci vojne infrastrukture, 22. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	gradski centar/središte	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je u potpunosti transformiran i prepoznatljiv je u slici grada	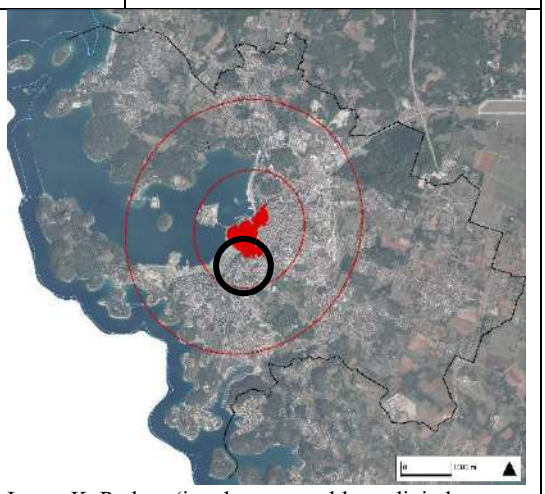 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Pula)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	dobro povezan s postojećom cestovnom prometnom mrežom glavnom gradskom Ulicom Ljudevita Gaja		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	stambena namjena		
2.5.	**status zaštite**	graditeljsko naslijeđe, kategorija 2		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	GUP Grada Pule		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	višestambena izgradnja		
2.8.	**tip preobrazbe**	strukturalno-sadržajna		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	potpuna / preobrazba dovršena		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	stambena namjena		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	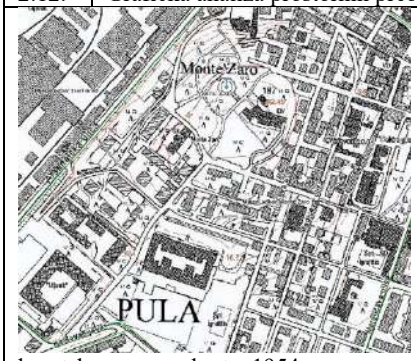 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Pule, 1978. / 1983.	GUP Grada Pule, 2008.	GUP Grada Pule, 2021.	
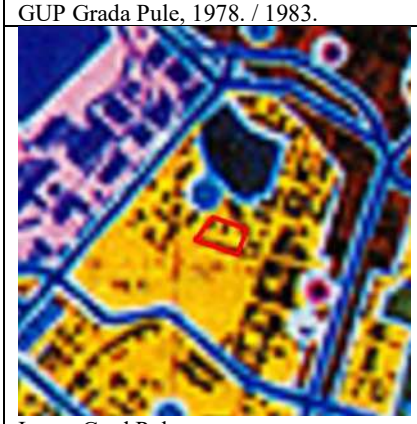 Izvor: Grad Pula	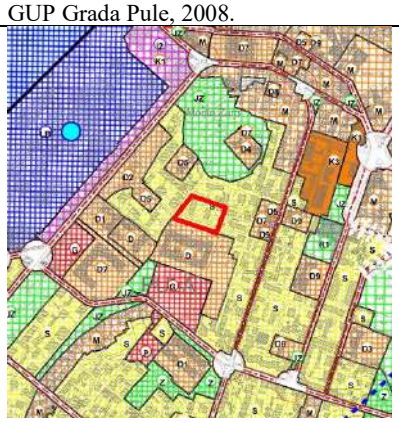 Izvor: Grad Pula	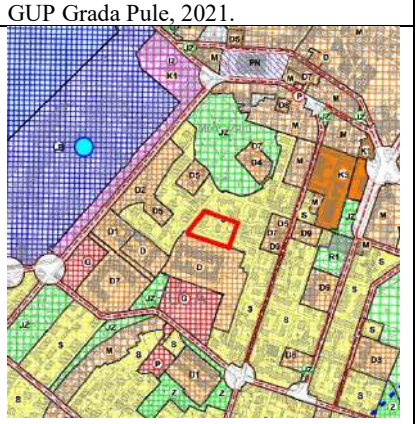 Izvor: Grad Pula	

LITERATURA:

Butković, T. (2020.), Vojarna Karlo Rojc – prijedlog prenamjene za javnu funkciju, diplomski rad, Sveučilište u Rijeci, Građevinski fakultet, Rijeka
Otvoreni Muzil: 10, Novine građanske inicijative za Muzil broj 1, Pula, godina I, 2009.
Jakovčić, Martina ; Kajinić, Josip ; Gašparović, Slaven (2013.), *Prenamjena vojnih brownfield lokaliteta: primjer prenamjene vojarne Karlo Rojc u Puli* // Annales. Series historia et sociologia, 23 (2013), 2; 487–500
Jurcan, E. (2008.), Planiranje Pule – Urbanistički razvitak grada od 19. stoljeća do danas, katalog izložbe 15. 2. – 1.3. 2008., Pula
Kolacio, Z. (1983.), Deset godina postojanja „URBIS 72“ Pula, „ČIP“, 30 (358): 26–27
Krizmanić, A. (2023.), Prostorni razvitak Pule 1813.–1918. (Svez. knjiga I.): 173, Povijesni i pomorski muzej Istre, Pula

ARHIVSKI IZVORI:

Grad Pula, Plan der Stadt Pola 1879., III_01_021-B
Grad Pula, Situations u Schichten Plan 1915, III_04_004-A

DOKUMENTACIJSKI IZVORI:

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1978./83.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (2008.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (2021.), Generalni urbanistički plan Grada Pule – izmjene i dopune

RAZGOVORI:

Karmela Maren (2024.), Pula [R-KM]

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.pula.hr/hr/
http://www.paluba.info/

BILJEŠKE: /

C. 9. PULA – MUZIL

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Vojarna Muzil	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Pula, Mjesni odbor Stoja		
1.3.	lokacija / adresa	Stoja, Ulica Fižela		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Pula (79 k.č.) *2721, *2724, *2761, 5273/3, 5297-5319, 5327/2, 5329/2, 5331-5347, 5352-5374/2, 6071		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	1 746 115 m² (174,6115 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Republika Hrvatska, Grad Pula – Pola, pomorsko dobro, privatne osobe		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	1820. (prva utvrda), više faza		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	1820. - 30. listopada 1991. predane ispražnjene vojarne– 2007. prva odluka o napuštanju Muzila, napuštanju vojne funkcije (još nije provedena)		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	povremena događanja, kulturni sadržaji		

Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.

1.12. povijesni planovi, fotografije i razglednice

Pulska kruna – isječak, 1836., izvor: Krizmanić, Pulska kruna I, 2008. a.: 79

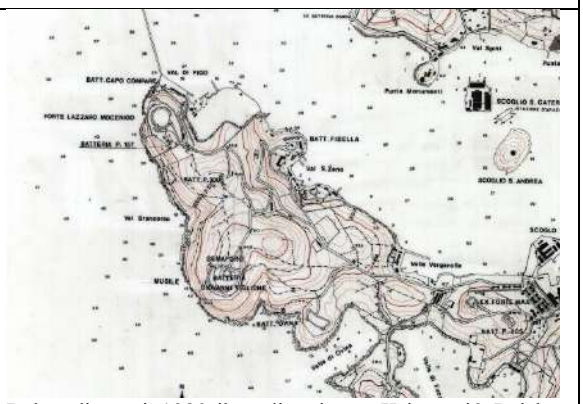
Pola e dintorni, 1930-ih godina, izvor: Krizmanić, Pulska kruna I, 2008. a.: 211

1.13. fotografije postojećeg stanja

Muzil, 21. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

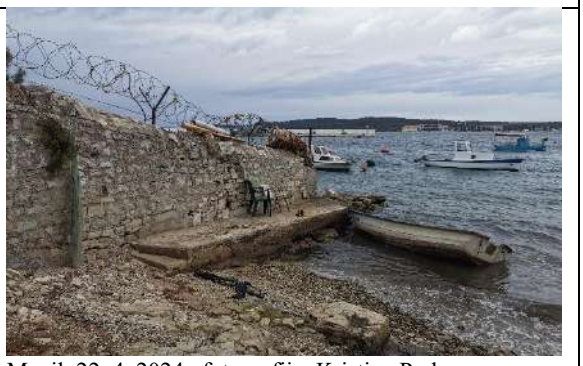
Muzil, 22. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	rubni prostor grada	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je djelomično preobražen i prepoznatljiv je u slici grada	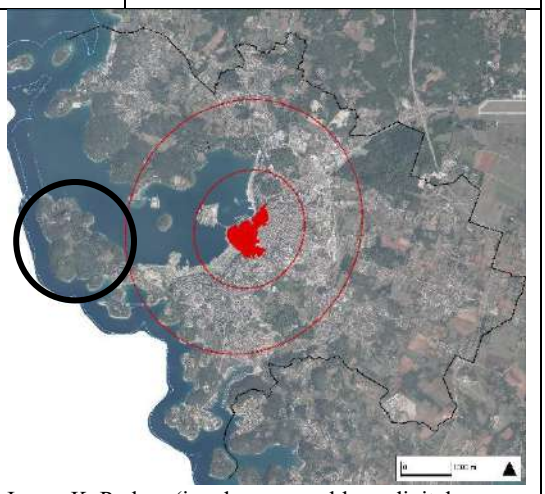 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Pula)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	dobro povezan s postojećom cestovnom prometnom mrežom Ulicom Fižela		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	G, M, D, T1, T2, T4, LN,LS, LU, LV, R1, R2, R3, R4, JZ, Z		
2.5.	**status zaštite**	Utvrda Musil u Puli, Z-4021, Barutana Signole, Z-5965, Utvrda Marie Louise, Z-4022, područje topničke bitnice i skupine objekata Fižela s morskim pojasom, Z-5966, graditeljsko naslijeđe, kategorija 1–5		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	GUP Grada Pule, obveza izrade UPU-a „Muzil“		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	nije u korištenju / napušteno		
2.8.	**tip preobrazbe**	nema preobrazbe / nije započeta / nije ostvarena		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	napuštena, nema preobrazbe / nije započeta, nije ostvarena		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	stambena namjena, sportsko-rekreacijska namjena		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	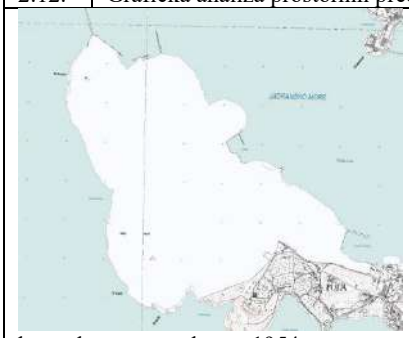 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Pule, 1978. / 1983.	GUP Grada Pule, 1999./2008.	GUP Grada Pule, 2021.	
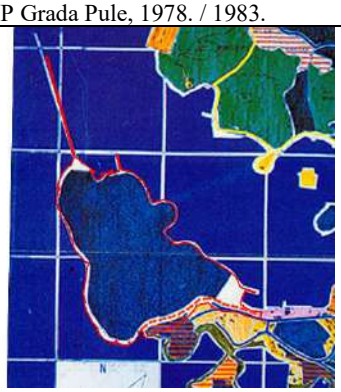 Izvor: Grad Pula	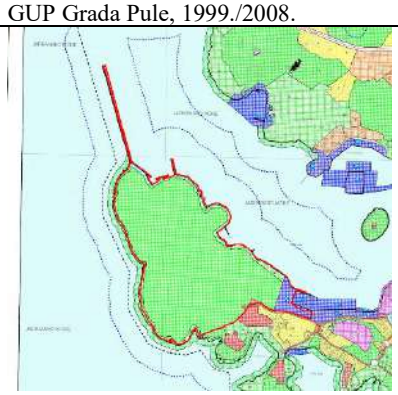 Izvor: Grad Pula	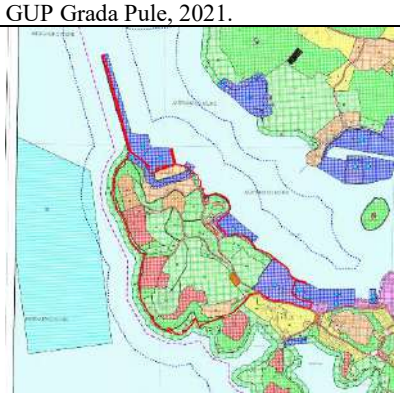 Izvor: Grad Pula	

LITERATURA:

Aralica, T., Čorep, R., Jeras, M., Kinjevac, Z., Haraminčić, T., (2012.), *Sto godina ratnog zrakoplovstva u Hrvatsko*j, Zagreb
Jurcan, E. (2008.), *Planiranje Pule – Urbanistički razvitak grada od 19. stoljeća do danas*, katalog izložbe 15. 2. – 1.3. 2008., Pula
Kolacio, Z. (1983.), *Deset godina postojanja „URBIS 72" Pula*, „ČIP", 30 (358): 26–27
Otvoreni Muzil, Novine građanske inicijative za Muzil broj 1: 5, Pula, godina I, 2009.
Otvoreni Muzil, Novine građanske inicijative za Muzil broj 2, Pula, godina I, 2009.
Otvoreni Muzil, Novine građanske inicijative za Muzil broj 3, Pula, godina I, 2009.
Otvoreni Muzil, Novine građanske inicijative za Muzil broj 4, Pula, godina I, 2011.
Otvoreni Muzil, Novine građanske inicijative za Muzil broj 5, Pula, godina I, 2011.
Otvoreni Muzil, Novine građanske inicijative za Muzil broj 6, Pula, godina I, 2012.
Otvoreni Muzil, Novine građanske inicijative za Muzil broj 7, Pula, godina I, 2014.

ARHIVSKI IZVORI:

Grad Pula, Plan der Stadt Pola 1836., I_01_016
Grad Pula, Pola e dintorni 1930-tih, slide_09

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1978./83.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (1999./2008.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (2021.), Generalni urbanistički plan Grada Pule – izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.pula.hr/hr/
http://www.paluba.info/
https://www.helloistria.com/mjesta/muzil-zabranjeni-pulski-vojni-grad/

RAZGOVORI:

Karmela Maren (2024.), Pula [R-KM]

BILJEŠKE: /

C. 10. PULA – VALLELUNGA I

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Vojarna Vallelunga I	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Pula, Mjesni odbor Veli vrh		
1.3.	lokacija / adresa	Veli vrh, Ulica Vallelunga		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Pula (19) *2172, *2173, 1274, 1275, 1282, 1394-1396, 1407-1410, 1413-1416/1, 1416/3, 1416/4, 5275/1, 5375/2		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	257 916 m2 (25,7916 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Republika Hrvatska, Pomorsko dobro, Grad Pula – Pola		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna, barutana, Mornarički topnički laboratorij, dio Mornaričkog zavoda streljiva		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	1870. (barutana, skladište streljiva), 1908.–1914. K.u.K. Mornarički zavod streljiva		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	1870. (1908.) – 2000. 2008./09. – skrb prepuštena Gradu Puli		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	Parking Mandrač, komunalna poduzeća		

Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice

Vallelunga, Situations u Schichten Plan 1915., izvor: Grad Pula, III_04_004-A

Vallelunga, 1976., izvor: Krizmanić, Pulska kruna II, 2008. b.: 221

1.13.	fotografije postojećeg stanja

Vallelunga, 21. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

Vallelunga, 21. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	kontaktni prostor gradskog središta	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je napušten i prepoznatljiv je u slici grada	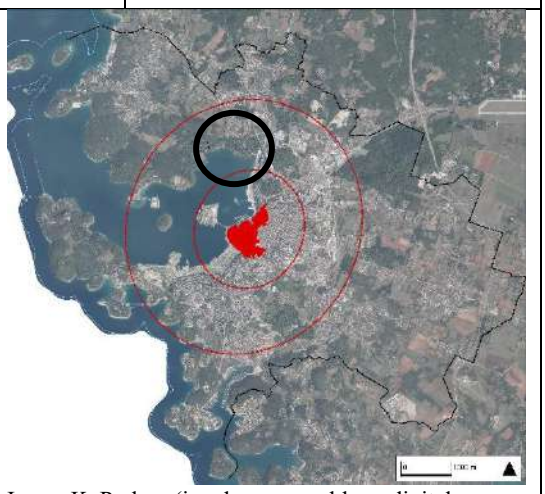 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Pula)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	dobro povezan s postojećom cestovnom prometnom mrežom glavnom gradskom Ulicom Vallelunga		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	javni parking i garaža, morska luka otvorena za javni promet – opće luke otvorene za javni promet, mješovita namjena, mješovita stambeno – poslovno – javna i društvena namjena, zaštitne zelene površine, javne zelene površine		
2.5.	**status zaštite**	zelene cjeline od lokalnog-gradskog značaja, arheološko područje, ekološka mreža – točkasti lokalitet		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	GUP Grada Pule		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	Centar svemira		
2.8.	**tip preobrazbe**	nema preobrazbe / nije započeta / nije ostvarena		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	napušten, nema preobrazbe / nije započeta, nije ostvarena		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	stambena namjena, javne zelene površine		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	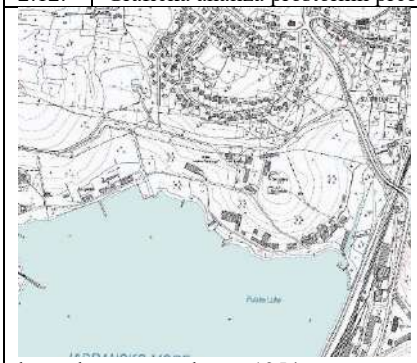 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
	GUP Grada Pule, 1978. / 1983.	GUP Grada Pule, 1999./2008.	GUP Grada Pule, 2021.
	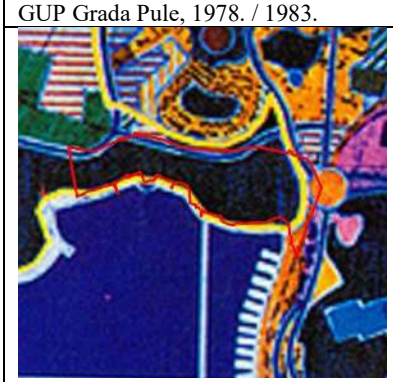 Izvor: Grad Pula	 Izvor: Grad Pula	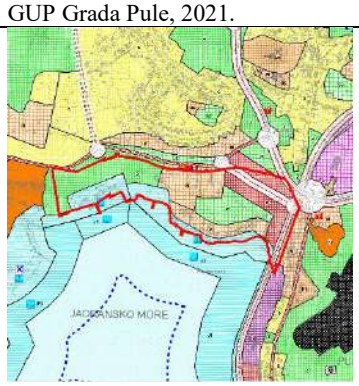 Izvor: Grad Pula

LITERATURA:

Aralica, T., Čorep, R., Jeras, M., Kinjevac, Z., Haraminčić, T., (2012.), *Sto godina ratnog zrakoplovstva u Hrvatsko*j, Zagreb
Jakovčić, Martina; Kajinić, Josip ; Gašparović, Slaven (2013.), *Prenamjena vojnih brownfield lokaliteta: primjer prenamjene vojarne Karlo Rojc u Puli*: 495 // Annales. Series historia et sociologia, 23 (2013), 2; 487–500
Jurcan, E. (2008.), *Planiranje Pule – Urbanistički razvitak grada od 19. stoljeća do danas*, katalog izložbe 15. 2. – 1.3. 2008., Pula
Krizmanić, A. (2008.a), Pulska kruna I: 61, 147, Čakavski sabor, Pula
Krizmanić, A. (2008.b), Pulska kruna II: 215, 218–221, 223, 224, Čakavski sabor, Pula
Otvoreni Muzil: Za devastaciju je odgovorna vlast!, 6, Novine građanske inicijative za Muzil broj 3, Pula, godina I, 2009.
Otvoreni Muzil, Novine građanske inicijative za Muzil broj 7: 8, Pula, godina I, 2014.

ARHIVSKI IZVORI:

Grad Pula, Situations u Schichten Plan 1915, III_04_004-A

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1978./83.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (1999./2008.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (2021.), Generalni urbanistički plan Grada Pule – izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.pula.hr/hr/
http://www.paluba.info/

RAZGOVORI:

Karmela Maren (2024.), Pula [R-KM]

BILJEŠKE: /

C. 11. PULA – VALLELUNGA II

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Vojarna Vallelunga II	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Pula, Mjesni odbor Veli vrh		
1.3.	lokacija / adresa	Veli vrh, Ulica Vallelunga		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Štinjan, k.o. Štinjan - Nova (29) 1267/1, 1271, 1272, 1274-1298, 1315/2		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	318 911 m2 (31,8911 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Ministarstvo obrane RH, Republika Hrvatska, Pomorsko dobro, Grad Pula – Pola, javno dobro u općoj upotrebi		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna, barutana, Mornarički topnički laboratorij, dio Mornaričkog zavoda streljiva		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	1854. (barutana u miru), 1908.–1914. K.u.K. Mornarički zavod streljiva		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	1854. (1908.) – 2000.		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	napuštena, komunalna poduzeća		

Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice

Vallelunga, Situations u Schichten Plan 1915., izvor: Grad Pula, III_04_004-A

Vallelunga, 1976., Izvor: Krizmanić, Pulska kruna II, 2008. b.: 221

1.13.	fotografije postojećeg stanja

Vallelunga II, 21. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

Vallelunga II, 21. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	kontaktni prostor gradskog središta	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je napušten i prepoznatljiv je u slici grada	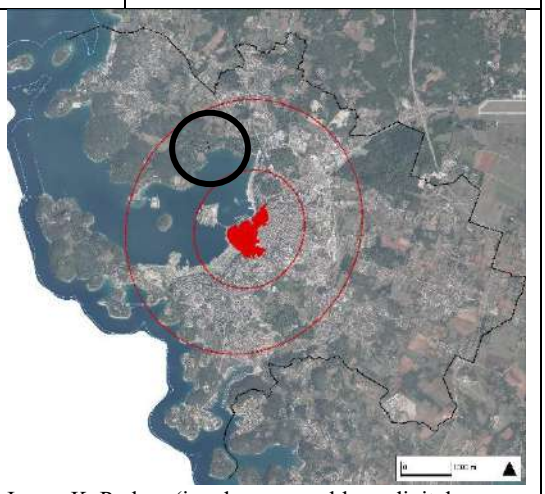 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Pula)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	dobro povezan s postojećom cestovnom prometnom mrežom glavnom gradskom Ulicom Vallelunga		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	morska luka otvorena za javni promet – opće luke otvorene za javni promet i putnička luka, gospodarska namjena – poslovna namjena – javni promet, zaštitne zelene površine		
2.5.	**status zaštite**	zelene cjeline od lokalnog-gradskog značaja		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	GUP Grada Pule		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	nije u korištenju / napušteno		
2.8.	**tip preobrazbe**	nema preobrazbe / nije započeta / nije ostvarena		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	napušteno, nema preobrazbe / nije započeta, nije ostvarena		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	stambena namjena, javne zelene površine		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Pule, 1978. / 1983.	GUP Grada Pule, 1999./2008.	GUP Grada Pule, 2021.	
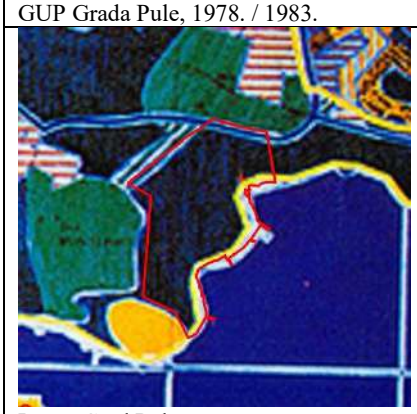 Izvor: Grad Pula	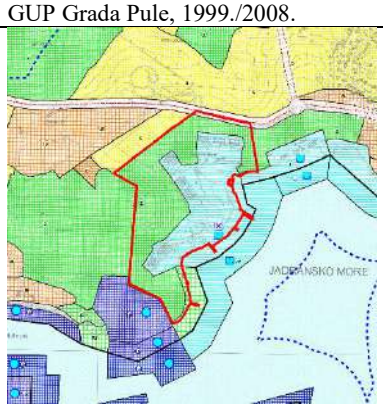 Izvor: Grad Pula	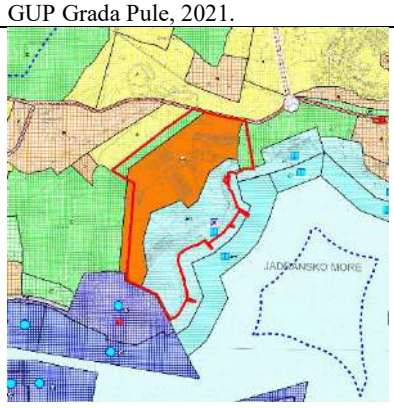 Izvor: Grad Pula	

LITERATURA:

Aralica, T., Čorep, R., Jeras, M., Kinjevac, Z., Haraminčić, T., (2012.), *Sto godina ratnog zrakoplovstva u Hrvatsko*j, Zagreb
Jakovčić, Martina ; Kajinić, Josip ; Gašparović, Slaven (2013.), *Prenamjena vojnih brownfield lokaliteta: primjer prenamjene vojarne Karlo Rojc u Puli*: 495 // Annales. Series historia et sociologia, 23 (2013), 2; 487–500
Jurcan, E. (2008.), *Planiranje Pule – Urbanistički razvitak grada od 19. stoljeća do danas*, katalog izložbe 15. 2. – 1.3. 2008., Pula
Krizmanić, A. (2008.a), Pulska kruna I: 61, 147, Čakavski sabor, Pula
Krizmanić, A. (2008.b), Pulska kruna II: 215, 218–221, 223, 224, Čakavski sabor, Pula
Otvoreni Muzil: Za devastaciju je odgovorna vlast!, 6, Novine građanske inicijative za Muzil broj 3, Pula, godina I, 2009.
Otvoreni Muzil, Novine građanske inicijative za Muzil broj 7: 8, Pula, godina I, 2014.

ARHIVSKI IZVORI:

Grad Pula, Situations u Schichten Plan 1915, III_04_004-A

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1978./83.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (1999./2008.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (2021.), Generalni urbanistički plan Grada Pule – izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.pula.hr/hr/
http://www.paluba.info/

RAZGOVORI:

Karmela Maren (2024.), Pula [R-KM]

BILJEŠKE: /

C. 12. PULA – VOJNE BARAKE / PARK PETRA KREŠIMIRA IV

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Vojne barake / Park Petra Krešimira IV	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Pula, Mjesni odbor Stari Grad		
1.3.	lokacija / adresa	Stari Grad, Istarska ulica		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Pula 82, *517/1, *517/3, *517/4		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	3 958 m2 (0,3958 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Republika Hrvatska, Grad Pula – Pola, Javno dobro u općoj upotrebi		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna/barake		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	oko 1870.		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	1870. – vojne barake srušene u bombardiranju za vrijeme Drugog svjetskog rata, 1953. podignut Park Petra Krešimira IV.		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	/		

Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice

Vojne barake na zračnoj snimci Pule, oko 1912., izvor: Krizmanić, 2023b.: 373, PPMI-54350

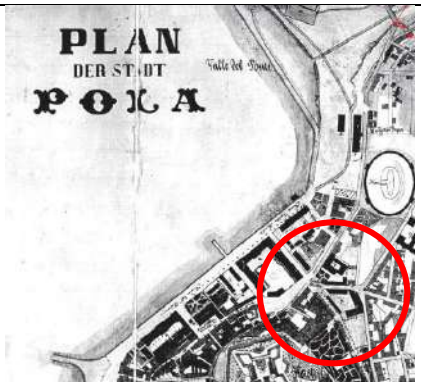

Isječak, Plan der stadt Pola, 1900. (prvi urbanistički plan Pule), izvor: Odjel za graditeljstvo nasljeđe, Grad Pula

1.13.	fotografije postojećeg stanja

Ugostiteljski sadržaji na prostoru bivših vojnih baraka, 22. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

Park Petra Krešimira IV, 22. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	gradski centar/središte	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je u potpunosti transformiran i prepoznatljiv je u slici grada.	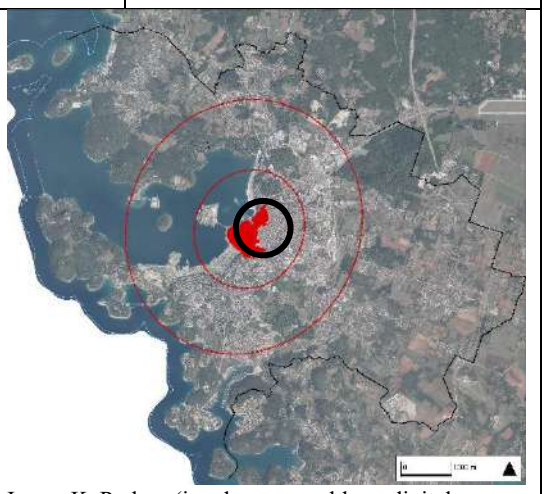 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Pula)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	dobro povezan s postojećom cestovnom prometnom mrežom glavnom gradskom Istarskom ulicom		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	javne zelene površine		
2.5.	**status zaštite**	zaštićeno područje povijesne jezgre (dio zaštićene kulturno-povijesne cjeline Grada Pule) (rješenje od 8.11.2012., br. registra: Z-5638), antičko-rimske i kasnoantičke građevine		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	GUP Grada Pule		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	Park Petra Krešimira IV, ugostiteljski sadržaji		
2.8.	**tip preobrazbe**	strukturalno-sadržajna		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	potpuna		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	mješovita namjena		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	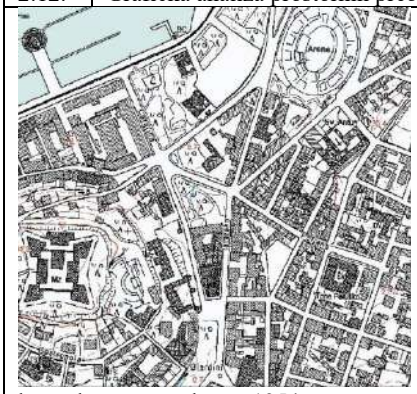 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
	GUP Grada Pule, 1978. / 1983.	GUP Grada Pule, 1999./2008.	GUP Grada Pule, 2021.
	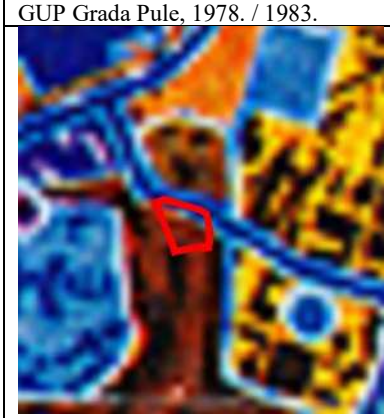 Izvor: Grad Pula	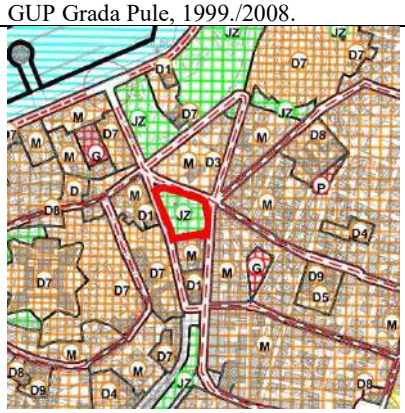 Izvor: Grad Pula	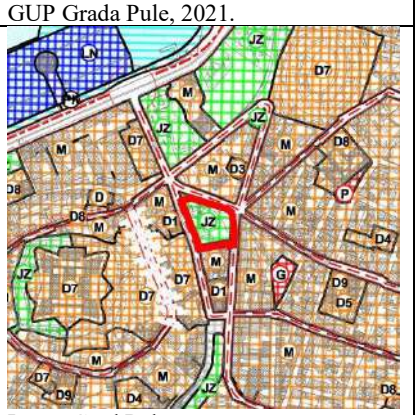 Izvor: Grad Pula

LITERATURA:

Jurcan, E. (2008.), Planiranje Pule – Urbanistički razvitak grada od 19. stoljeća do danas, katalog izložbe 15. 2. – 1.3. 2008., Pula
Kolacio, Z. (1983.), Deset godina postojanja „URBIS 72“ Pula, „ČIP“, 30 (358): 26–27
Krizmanić, A. (2008.), Pulska kruna (Svez. knjiga I.). Pula: Čakavski sabor
Krizmanić, A. (2008.), Pulska kruna (Svez. knjiga II.). Pula: Čakavski sabor
Krizmanić, A. (2023a), Prostorni razvitak Pule 1813.–1918. (Svez. knjiga I.): 174, Povijesni i pomorski muzej Istre, Pula
Krizmanić, A. (2023b), Građevine komunalnog sustava 1813.-1918. (Svez. knjiga II.): 373, Povijesni i pomorski muzej Istre, Pula

ARHIVSKI IZVORI: /

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1978./83.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (1999./2008.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (2021.), Generalni urbanistički plan Grada Pule – izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.pula.hr/hr/

RAZGOVORI:

Karmela Maren (2024.), Pula [R-KM]

BILJEŠKE:

Vojne barake srušene su u bombardiranju tijekom Drugoga svjetskog rata. Na njihovu je prostoru 1953. godine podignut Park Petra Krešimira IV.

C. 13. PULA – VLADIMIR GORTAN

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Vojarna Vladimir Gortan	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Pula, Mjesni odbor Šijana		
1.3.	lokacija / adresa	Šijana, Ulica 43. istarske divizije		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Pula (40) *2005/1-*2005/12, *2118/1, *2118/3, 1844/3, 1846/2, 1846/3, 1846/6-1846/8, 1846/17, 1846/20, 1846/21, 1151/4, 1151/5, 1151/9, 1151/10, 1163/1, 1163/4-1163/7, 1166/4, 1167/6, 1168/3, 1169/1, 1177/8, 1322/1, 1322/2		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	54 382 m2 (5,4382 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Grad Pula – Pola, javno dobro u općoj upotrebi, Hrvatska elektroprivreda d.d., privatni vlasnici		
1.7.	**tip vojnog prostora**	Vojarna, skladište		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	pojedini objekti izgrađeni između 1903. i 1905. godine kao skladišta; poslije Drugoga svjetskog rata sklop je pretvoren u vojarnu Vladimir Gortan		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	druga polovica 40-ih godina 20. stoljeća - 1994. (otkupio grad Pula)		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	/		

Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.

1.12. povijesni planovi, fotografije i razglednice

Pola e dintorni, 1930-ih godina, izvor: Grad Pula

Avionski snimak američke vojske, 1940-ih godina, izvor: Grad Pula

1.13. fotografije postojećeg stanja

Vladimir Gortan, 20. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

Vladimir Gortan, 20. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	gradski centar/središte	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je većim dijelom transformiran i prepoznatljiv je u slici grada	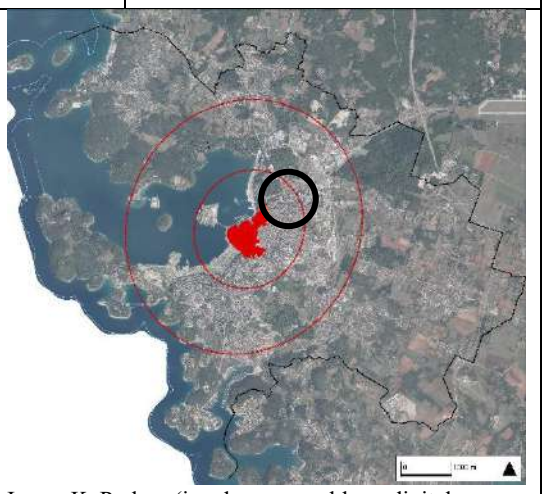	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	dobro povezan s postojećom cestovnom prometnom mrežom glavnom gradskom Ulicom 43. istarske divizije		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	autobusni kolodvor, gospodarska namjena – poslovna namjena; trgovačko-uslužna, komunalno servisna, javni promet		
2.5.	**status zaštite**	prijedlog zaštite dijela obuhvata, graditeljsko naslijeđe, kategorija 1		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	GUP Grada Pule		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	autobusni kolodvor Pula, autobusna garaža, Italiunion d.o.o., različiti poslovni sadržaji	Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Pula)	
2.8.	**tip preobrazbe**	strukturalno-sadržajna		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	djelomična / preobrazba u tijeku, većim dijelom		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	stambena namjena		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	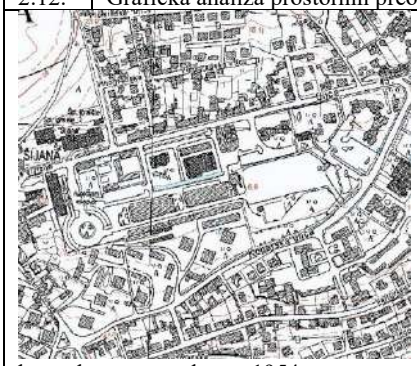		
	hrvatska osnovna karta, 1954.	digitalni ortofoto, 1968.	preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
	GUP Grada Pule, 1978. / 1983.	GUP Grada Pule, 1999./2008.	GUP Grada Pule, 2021.
	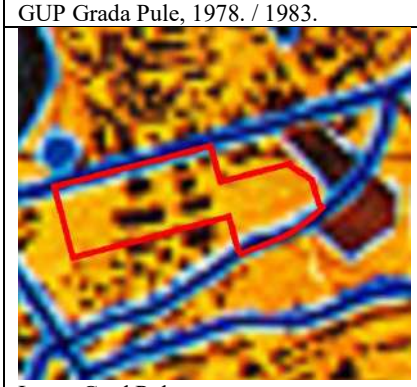	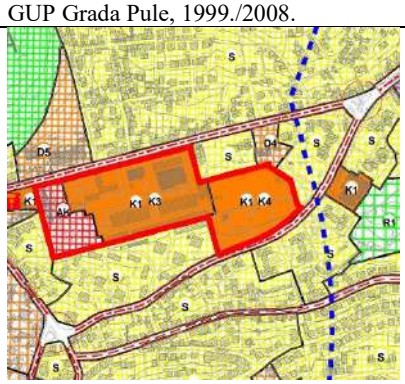	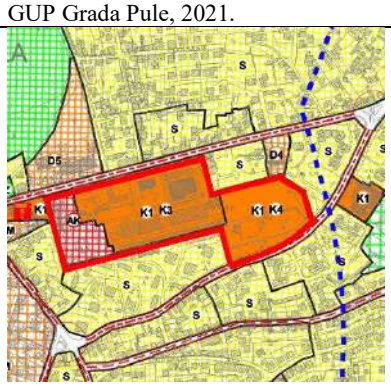
	Izvor: Grad Pula	Izvor: Grad Pula	Izvor: Grad Pula

LITERATURA:

Jakovčić, Martina; Kajinić, Josip; Gašparović, Slaven (2013.), *Prenamjena vojnih brownfield lokaliteta: primjer prenamjene vojarne Karlo Rojc u Puli* // Annales. Series historia et sociologia, 23 (2013), 2; 487–500
Jurcan, E. (2008.), Planiranje Pule – Urbanistički razvitak grada od 19. stoljeća do danas, katalog izložbe 15. 2. – 1.3. 2008., Pula
Krizmanić, A. (2008.a), Pulska kruna I: 187, Čakavski sabor, Pula
Krizmanić, A. (2023.), Prostorni razvitak Pule 1813.–1918. (Svez. knjiga I.): 176, 177, Povijesni i pomorski muzej Istre, Pula
Krizmanić, A. (2023.), Građevine komunalnog sustava 1813.-1918. (Svez. knjiga II.), Povijesni i pomorski muzej Istre, Pula
Kolacio, Z. (1983.), Deset godina postojanja „URBIS 72“ Pula, „ČIP“, 30 (358): 26-27

ARHIVSKI IZVORI:

Grad Pula, Plan der Stadt Pola 1879., III_01_021-B
Grad Pula, Situations u Schichten Plan 1915, III_04_004-A
Grad Pula, avionski snimak američke vojske 1940-ih, slide_11

DOKUMENTACIJSKI IZVORI:

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1978./83.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (1999./2008.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (2021.), Generalni urbanistički plan Grada Pule – izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.pula.hr/hr/
http://www.paluba.info/

RAZGOVORI:

Karmela Maren (2024.), Pula [R-KM]

BILJEŠKE:

Prvotnu funkciju prostornog obuhvata činio je sklop skladišta namirnica, pekarnice i upravne zgrade koji su bili u službi vojske. Poslije Drugoga svjetskog rata sklop je pretvoren u vojarnu Vladimir Gortan i bio je u toj funkciji sve do 1991. godine. Od čitavog kompleksa do danas je sačuvano samo pet zgrada. Grad Pula otkupio je kompleks 1994. godine.

Prijedlog zaštite, GUP 21

C. 14. PULA – ŠTINJANSKE VOJARNE

1.	OPĆI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
1.1.	**naziv**	Štinjanske vojarne	1.11.	grafički prikaz obuhvata sklopa
1.2.	**mjesto**	Grad Pula, Mjesni odbor Štinjan		
1.3.	lokacija / adresa	Štinjan, Ulica Vallelunga		
1.4.	katastarska općina; katastarska čestica	k.o. Štinjan, k.o. Štinjan - Nova 418/1, 418/2		
1.5.	**površina vojnog sklopa**	9 009 m2 (0,9009 ha)		
1.6.	**vlasništvo katastarske/ih čestice/a na kojoj se nalazi sklop**	Društveno vlasništvo korisnik Općina Pula, privatno vlasništvo		
1.7.	**tip vojnog prostora**	vojarna/barake		
1.8.	**datacija /godina osnivanja**	oko 1860.		
1.9.	**aktivno razdoblje izvorne (vojne) namjene**	1860. (ostaci u tlocrtu križa sačuvani duže ulice Vallelunga); završetak vojne funkcije – nepoznat podatak		
1.10.	**privremena namjena nakon nestanka izvorne funkcije**	/		

Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i katastarske podloge), 2024.

1.12.	povijesni planovi, fotografije i razglednice

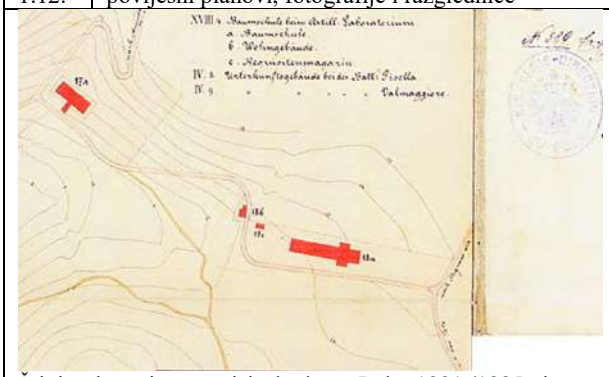
Štinjanske vojarne na isječku karte Pule, 1881./1885., izvor: Grad Pula

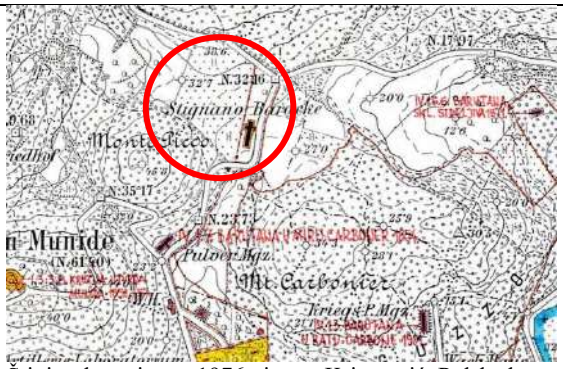

Štinjanske vojarne, 1976., izvor: Krizmanić, Pulska kruna II, 2008. b.: 218

1.13.	fotografije postojećeg stanja

Ostaci duž Ulice Vallelunga, 21. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

Ostaci duž Ulice Vallelunga, 21. 4. 2024., fotografija: Kristina Perkov

2.	URBANISTIČKI PODACI O VOJNOM SKLOPU/LOKACIJI			
2.1.	**smještaj sklopa u gradu**	rubni prostor grada	2.11.	grafički prikaz smještaja sklopa u gradu
2.2.	prepoznatljivost u slici naselja	sklop je napušten i nije prepoznatljiv u slici grada	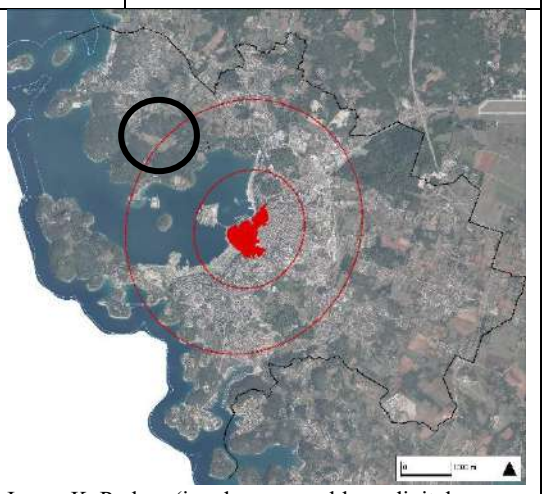 Izvor: K. Perkov (izrađeno na preklopu digitalnog ortofoto prikaza 19/20 i granice obuhvata naselja Pula)	
2.3.	**prometna povezanost sklopa**	dobro povezan s postojećom cestovnom prometnom mrežom glavnom gradskom Ulicom Vallelunga		
2.4.	**planska kategorija namjene područja sklopa**	mješovita namjena – mješovita stambeno-poslovno – javna i društvena namjena		
2.5.	**status zaštite**	/		
2.6.	**najniža razina PPD-a**	GUP Grada Pule, za dio obuhvata propisana je obveza izrade UPU-a „Karšiole“		
2.7.	**način korištenja područja sklopa**	napušteno		
2.8.	**tip preobrazbe**	nema preobrazbe / nije započeta / nije ostvarena		
2.9.	**dovršenost predjela/ procesa preobrazbe**	napušteno, nema preobrazbe / nije započeta, nije ostvarena		
2.10.	dominantan način korištenja kontaktnog područja	mješovita namjena		

2.12.	Grafička analiza prostornih preobrazbi (digitalni ortofoto prikaz, hrvatska osnovna karta, katastar), izvor: geoportal		
	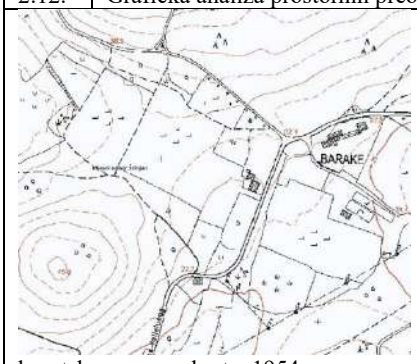 hrvatska osnovna karta, 1954.	 digitalni ortofoto, 1968.	 preklop digitalnog ortofoto prikaza 19./20. i katastarskog plana
2.13.	Izvod iz odabrane prostornoplanske dokumentacije		
GUP Grada Pule, 1978. / 1983.	GUP Grada Pule, 1999./2008.	GUP Grada Pule, 2021.	
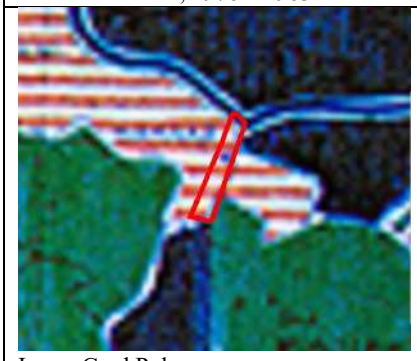 Izvor: Grad Pula	 Izvor: Grad Pula	 Izvor: Grad Pula	

LITERATURA:

Aralica, T., Čorep, R., Jeras, M., Kinjevac, Z., Haraminčić, T., (2012.), *Sto godina ratnog zrakoplovstva u Hrvatsko*j, Zagreb
Jakovčić, Martina ; Kajinić, Josip ; Gašparović, Slaven (2013.), *Prenamjena vojnih brownfield lokaliteta: primjer prenamjene vojarne Karlo Rojc u Puli*: 495 // Annales. Series historia et sociologia, 23 (2013), 2; 487–500
Jurcan, E. (2008.), *Planiranje Pule – Urbanistički razvitak grada od 19. stoljeća do danas*, katalog izložbe 15. 2. – 1.3. 2008., Pula
Krizmanić, A. (2008.a), Pulska kruna I: 61, 147, Čakavski sabor, Pula
Krizmanić, A. (2008.b), Pulska kruna II: 162, 223, Čakavski sabor, Pula
Krizmanić, A. (2023.), Prostorni razvitak Pule 1813.–1918. (Svez. knjiga I.): 174, Povijesni i pomorski muzej Istre, Pula

ARHIVSKI IZVORI:

Grad Pula, Plan der Stadt Pola 1879., III_01_021-B
Grad Pula, Situations u Schichten Plan 1915, III_04_004-A

DOKUMENTACIJSKI IZVORI: /

PROSTORNI PLANOVI:

*** (1978./83.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (1999./2008.), Generalni urbanistički plan Grada Pule
*** (2021.), Generalni urbanistički plan Grada Pule – izmjene i dopune

INTERNETSKI IZVORI:

https://geoportal.dgu.hr/
https://oss.uredjenazemlja.hr/map
https://www.pula.hr/hr/
http://www.paluba.info/

RAZGOVORI:

Karmela Maren (2024.), Pula [R-KM]

BILJEŠKE:

Ostaci tlocrta u obliku križa sačuvani duž Ulice Vallelunga.

Krizmanić, A. (2008.b), Pulska kruna II: 162, 223, Čakavski sabor, Pula

Životopis i popis objavljenih radova autora

Kristina Perkov, mag. ing. arch., ovlaštena arhitektica urbanistica, rođena je 1986. godine u Šibeniku. Pohađala je Gimnaziju Antuna Vrančića u Šibeniku, gdje je maturirala 2005. godine. Na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu diplomirala je 2013. godine pod mentorstvom prof. dr. sc. Tihomira Jukića s radom pod naslovom *Urbana transformacija prostora vojarni Grada Šibenika*.

Profesionalno iskustvo razvijala je u privatnom i javnom sektoru kroz sudjelovanje u izradi prostornih planova i drugih dokumenata prostornog uređenja. Tijekom studija radila je u arhitektonskom uredu Aries d.o.o. (D. Juračić, J. Skorup). Od 2013. do 2017. godine bila je zaposlena u Odjelu za prostorno planiranje tvrtke Jurcon projekt d.o.o. u Zagrebu, najprije kao pripravnica, a potom kao stručna suradnica, gdje je sudjelovala u pripremi i izradi većeg broja dokumenata prostornog uređenja. Stručni ispit za obavljanje poslova prostornog uređenja i graditeljstva položila je 2016. godine. Od listopada 2024. do lipnja 2025. godine radila je kao ovlaštena urbanistica u tvrtki Urbanistica d.o.o. u Zagrebu. Od lipnja 2025. godine zaposlena je u Javnoj ustanovi Zavod za prostorno uređenje Šibensko-kninske županije, gdje od siječnja 2026. godine radi na radnom mjestu više savjetnice – specijalistice i odgovorne voditeljice izrade dokumenata prostornog uređenja.

Značajan dio dosadašnjeg profesionalnog djelovanja posvetila je nastavnim i znanstveno-istraživačkim aktivnostima. Od 2011. godine uključena je u nastavu na *Katedri za urbanizam, prostorno planiranje i pejsažnu arhitekturu* Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, prvo kao demonstratorica, a potom kao asistentica volonterka. Od 2017. do 2023. godine radila je kao asistentica na istoj Katedri, gdje je sudjelovala u izvođenju nastave iz područja urbanizma i prostornog planiranja na Preddiplomskom studiju (Studio I–IV, Perivojno oblikovanje, Planiranje grada) i Diplomskom studiju arhitekture i urbanizma (Urbanistička radionica I, Urbanistička radionica II, Radionica 3 – urbanizam, Istraživački seminar), kao i u mentoriranju studenata. Također je djelovala kao planerka suradnica u Zavodu za prostorno planiranje i pejsažnu arhitekturu.

Uz to, od 2025. godine vanjska je suradnica na stručnom prijediplomskom studiju Javna uprava Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Od 2016. godine aktivno sudjeluje u pripremi i provedbi interdisciplinarnog projekta *Zadar 2020. - Povijesna središta, suvremeni grad i održivi turizam (*voditelji projekta prof. emer. Tihomir Jukić, prof. Božena Krce Miočić, prof. Feđa Vukić), u okviru kojega je sudjelovala kao organizatorica i suradnica u provedbi više interdisciplinarnih ljetnih škola u organizaciji

Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Odjela za turizam i komunikacijske znanosti Sveučilišta u Zadru. U tom kontekstu razvija interese za participativne pristupe, održivi urbani razvoj i inovativne metode planiranja.

Od akademske godine 2018./2019. polaznica je Poslijediplomskog doktorskog znanstvenog studija Arhitektura i urbanizam na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Javnu obranu teme doktorskog rada pod naslovom *Urbanistički modeli preobrazbe i integracije prostora vojarni grada Šibenika* (*Urban Planning Models for Transformation and Integration of Military Barrack Sites within the City of Šibenik*) održala je 15. lipnja 2020. godine, a 16. rujna 2020. godine Senat Sveučilišta u Zagrebu donio je Odluku o odobravanju pokretanja postupka stjecanja doktorata znanosti u okviru doktorskog studija.

Koautorica je više znanstvenih i stručnih radova te je sudjelovala na domaćim i međunarodnim znanstvenim skupovima. Sudjelovala je i u pripremi priručnika i stručnih publikacija u ulozi uredničke suradnice te je održala više stručnih i znanstvenih predavanja.

Njezini istraživački i stručni interesi usmjereni su na prostorno i urbanističko planiranje, zakonodavstvo prostornog uređenja, urbanističke preobrazbe i participativne procese, s posebnim naglaskom na integraciju vojnih *brownfield* lokacija u urbana okruženja.

Članica je *Društva arhitekata Zagreba* (DAZ), *Društva arhitekata Splita* (DAS), Društva arhitekata Šibenika (DAŠ), *Udruge hrvatskih urbanista* (UHU), *Hrvatske komore arhitekata* (HKA) i ovlaštena arhitektica urbanistica. U okviru Hrvatske komore arhitekata obnašala je dužnost predsjednice *Odbora za zakonodavstvo*.

Popis objavljenih radova

- Knjiga:

Jukić, T.; Mrđa A.; Perkov. K. (2020). URBANA OBNOVA Urbana rehabilitacija Donjega grada, Gornjega grada i Kaptola / Povijesne urbane cjeline Grada Zagreba // Urban renewal, Arhitektonski fakultet, Zagreb

Kuzmanić, A.; Kuzmanić, J.; Jurić, I. (2025). Split, Solin, Kaštela, Trogir, 21 : GRAD GRADOVA, Sveučilište u Splitu, Fakultet građevinarstva, arhitekture i geodezije; Arhitektonski biro Kuzmanić Ante, d.o.o., Split Kuzmanić, J.; Perkov, K. (ur.), doi: 10.31534/9789538501029

- Urednička knjiga:

Jukić, T.; Perkov, K.; Nosil Mešić, M.; (2025). Vizija grada u budućnosti: HORIZONT 2050. Budućnost koja se tek nazire // A Vision of a future city: THE HORIZON 2050 — A Glimpse into the Future, Arhitektonski fakultet, Zagreb

Sopina, A.; Perkov, K.; Mudnić, A. (ur.) (2021). SINERGIJA - IDEJNO CJELOVITO RJEŠENJE JAVNOG PROSTORA UNUTAR SKUPA BLOKOVA DONJEG GRADA. Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet

- Znanstveni radovi u časopisima:

Perkov, K.; Jukić, T. (2023), *Historical Development of Military Sites and Their Impact on Urban and Rural Land Use in the European Context: Exploring the Social Context and Spatial Footprint*, Prostor, 31(2(66): 248–261. doi: 10.31522/p.31.2(66).9.

- Znanstveni radovi u časopisima u zbornicima skupova s međunarodnom recenzijom:

Held, M.; Perkov, K. (2022). Spatial planning in the EU and Croatia under the influence of COVID-19 pandemic. EU and comparative law issues and challenges series, 6, 591-624 doi:10.25234/eclic/22445.

Gašparović, S.; Jukić T.; Perkov, K.: Sustainable mobility as a precondition for the integral urban renewal of the historical center of the city of Zagreb, 11th B&H Congress on Transport Infrastructure and Transport, Sarajevo, 2021.

- Sažeci u zbornicima skupova:

Perkov, K. (2025) Challenges and Opportunities in the Repurposing of Abandoned Military Sites for Urban Regeneration in Coastal Cities of Croatia U: Urošević, N. (ur.) Book of Abstracts: Fortified Architecture for the Culture of Peace – FORTIC International Scientific Conference 2025.

Perkov, K.; Jukić, T. (2021) Conversion and developmental potential of abandoned military sites: a case study of military barrack sites within the city of Šibenik. U: Gastaldi, F. & Camerin, F. (ur.) BOOK OF ABSTRACTS. Rigenerare le aree militari dismesse. Prospettive, dibattiti e riconversioni in Italia, Spagna e in contesti internazionali.

Perkov, K.; Jukić, T. (2019). Urban military heritage of Šibenik in the function of creating a model of sustainable tourism, in: Book of Abstracts 1st International Conference Proceed with Care / Living with Tourism (Ed. Skorup Juračić, J.], National Association for Interdisciplinary

Activities in the Field of Heritage and Tourism: 26-27, Zagreb, ISBN 978-953-48533-0-6 (prezentacija 2. svibnja 2019.)

Perkov, K.; Jukić, T. (2018). Interest for Historic City – sustainable and creative interpretations of Heritage as a precondition for Innovative Tourism, u: Abstracts Book Heritage for Planet Earth 2018 — International Symposium, Nardini Editore: 22-23, Firenca, ISBN 9788840474359

- Neobjavljena sudjelovanja na skupovima:

Jukić, T.; Gašparović, S.; Mrđa, A.; Perkov, K. (2021) Urbanistički model obnove blokova kao dio cjelovite obnove zaštićene Povijesne urbane cjeline Grada Zagreba. U: 1st CROATIAN CONFERENCE ON EARTHQUAKE ENGINEERING - URBAN RENOVATION WAVE TRIGGERED BY EARTHQUAKE (prezentacija)

- Ostali objavljeni radovi:

Jukić, T.; Perkov, K. (2019). Zagreb Fair Transformation model and its inclusion in the area of Novi Zagreb, in: Engineering Power: Bulletin of the Croatian Academy of Engineering [Eds. Andročec, V.; Terze, V.; Jukić, T.], Croatian Academy of Engineering (HATZ), 14(4): 21-26, Zagreb, ISSN 1331-7210

Jukić, T.; Perkov, K. (2018). Urbana sanacija i (ne)održive politike revitalizacije brownfield područja Zagreba // Urban Rehabilitation and (un) sustainable Revitalization Policies of the Brownfield Sites of Zagreb, in: Urbana sanacija // Urban remediation [Ed. Korlaet, A.], Hrvatski zavod za prostorni razvoj: 224-235, Zagreb, ISBN 978-953-8249-00-6

- Stručni radovi – urbanistički planovi i studije:

Prostorni planovi:

Urbanistički plan uređenja naselja Drenje, Općina Raša, Sveučilište u Zagrebu – Arhitektonski fakultet, lipanj 2020., stručna suradnica

Urbanistički plan uređenja industrijske zone Kukuljanovo, Grad Bakar, JURCON PROJEKT, d.o.o., 2017., stručna suradnica

III. Izmjene i dopune prostornog plana uređenja Grada Bakra, Grad Bakar, JURCON PROJEKT, d.o.o., 2017., stručna suradnica

Izmjene i dopune prostornog plana uređenja Grada Supetra, Grad Supetar, JURCON PROJEKT, d.o.o., 2017., stručna suradnica

I. Izmjene i dopune Urbanističkog plana uređenja naselja Grada Đurđevca, Grad Đurđevac, JURCON PROJEKT, d.o.o., 2017., stručna suradnica

2. Izmjene i dopune Urbanističkog plana uređenja naselja Delnice i područja poslovne zone K-1 i K-2, Grad Delnice, JURCON PROJEKT, d.o.o., 2016., stručna suradnica

2. Izmjene i dopune Detaljnog plana uređenja zone zabavnog centra južno od JTC-a u Biograda na Moru, Grad Biograd na Moru, JURCON PROJEKT, d.o.o., 2016., stručna suradnica

Izmjene i dopune Urbanističkog plana uređenja "Prostor Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku – Donji grad", Sveučilište u Osijeku, JURCON PROJEKT, d.o.o., 2015., stručna suradnica

Detaljni plan uređenja 1 - Groblje, Općina Omišalj, JURCON PROJEKT, d.o.o., 2015., stručna suradnica

Studije:

Urbanistički model obnove blokova kao dio cjelovite obnove zaštićene Povijesne urbane cjeline Grada Zagreba - 1. etapa Donji grad (autori T. Jukić, S. Gašparović, A. Mrđa, K. Perkov), Sveučilište u Zagrebu – Arhitektonski fakultet, listopad 2020. - lipanj 2021., Zagreb

Studija prometa u mirovanju u osječkoj Tvrđi (autori T. Jukić, K. Perkov), Sveučilište u Zagrebu – Arhitektonski fakultet, 2021., Zagreb

Program gradskog projekta Zagrebački velesajam, Sveučilište u Zagrebu – Arhitektonski fakultet, veljača 2018., Zagreb

Cjelovita programsko-prostora studija središta Sesveta, JURCON PROJEKT, d.o.o., 2015., Zagreb

Ocu. Dugujem ti sve.

"Noštromu", "Pakoški" i Hrvoju.